Kino ienāk skolās

Mēs dzīvojam digitālā laikmetā un neskaitāmu attēlu plūsmā. Arī kustīgo bilžu uzņemšana – filmēšana – vairs nešķiet neiespējami komplicēts un nepieejams process. Visvienkāršākās «filmiņas» ar mobilā telefona kameru var veidot teju katrs. Tomēr kino valoda nav vienkārša, kā ikviena valoda – tā ir jāapgūst.

Lai veicinātu jauniešu radošumu un spēju orientēties kustīgo bilžu – audiovizuālo tēlu – pasaulē, ir būtiski pilnveidot un padziļināt skolēnu izpratni par kino valodu un veicināt prasmi tajā orientēties. Lielu uzmanību kino un kvalitatīvu filmu tuvināšanai skolai pievērš Ziemeļvalstīs – īpaši Dānijā – un arī Lietuvā. Latvijai šis ceļš vēl priekšā.

Šis metodiskais materiāls skolotājiem ir tapis, lai veicinātu Latvijas kino un Latvijā radīto filmu integrāciju vispārējās izglītības un profesionāli vidējās izglītības mācību procesā. Sadarbojoties izglītības speciālistiem un kinoteorētiķiem, ir izveidots materiāls, kurā ir apkopoti mācību stundu plāni, darba lapas, ko skolotājs var izmantot mācību stundās, kā arī plašāki apraksti par tām filmām, kuru fragmentus aicinām izmantot mācību procesā.

Mācību stundu plāni ir paredzēti 1.–3. klasei, 4.–6. klasei, 7.–9. klasei un 10.–12. klasei. Filmas un mācību stundu plānus ieteicams izmantot dažādu mācību priekšmetu, piemēram, sociālo zinību, sociālo zinību un vēstures, Latvijas un pasaules vēstures, satura apguvē. Mērķis ir palīdzēt skolotājam izvēlēties konkrētu latviešu filmu, tās fragmentu, lai paspilgtinātu vai ilu-strētu kādu noteiktu mācību tēmu.

Visiem mācību stundu plānu paraugiem ir ieteikuma raksturs.

Filmas, kuras var izmantot mācību procesā, ir ievietotas portālā www.filmas.lv. Turpat atrodami arī mācību stundu plāni (PDF formātā), kurus iespējams lejupielādēt. To paraugi iekļauti šajā izdevumā.

Kadrs no filmas «Vecāks par desmit minūtēm»

Projektā ir izmantotas Latvijā veidotas filmas. Pamatā tās filmas tapušas pēdējos gados (izņēmums ir režisora Herca Franka klasiskā filma «Vecāks par desmit minūtēm» un Ivara Kraulīša «Baltie zvani» kas ir arī vienas no Latvijas Kultūras kanonā iekļautajām filmām).

Projektā plecu pie pleca ir strādājuši gan skolotāji, kuri sagatavojuši stundu plānus un darba lapas, gan kinoteorētiķi, kuri izveidojuši aprakstus par katru filmu, raksturojot šo filmu mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, kā arī iezīmējot dažādus kultūrvēsturiskos kontekstus. Šīs atšķirīgās pieejas – pedagoģiskā un kultūrvēsturiskā – paplašina izveidotā materiāla funkcijas un lietojumu.

Ceram, ka šie teksti ieinteresēs skolotājus un skolēnus, padziļinās izpratni par konkrēto filmu un tās veidotājiem. Ceram, ka kino un Latvijā tapušās filmas soli pa solim kļūs par būtisku mācību procesa sastāvdaļu. Šis ir tikai pirmais solis garajā ceļā.

Pateicamies Valsts izglītības satura centram, un īpaši vecākajai ekspertei Sandrai Falkai, par atbalstu metodiskā materiāla satura izstrādē un šī projekta īstenošanā.

Projekta vadītāja **Dita Rietuma**

Izdevējs – Nacionālais kino centrs
Projekta komanda: Zane Balčus, Renāte Ničiporčika, Līva Pētersone, Lita Silova, Sandra Falka, Ilze Kopmane, Aiva Šenne, Dita Rietuma
Izmantoti Nacionālā kino centra informatīvie materiāli
Fotogrāfijas – «Dienas mediji», LETA
Dizains – Sarmīte Māliņa, Dace Eglīte
© Teksts un makets – Nacionālais kino centrs 2015. gads

Nacionālais kino centrs

Valsts izglītības satura centrs

SATURS

1.–3. KLASE

Baltie zvani ... 4
Eži un lielpilsēta ... 8
animācijas filmas ... 13

4.–6. KLASE

Leiputrija ... 17
Kā tev klājas, Rūdolf Ming? ... 24
mammu, es tevi mīlu ... 29
Ursus ... 35
Vecāks par desmit minūtēm ... 40
Vogelfrei ... 46
Sapņu komanda 1935 ... 51
Sprīdītis ... 56

7.–9. KLASE

Atmodas antoloģija ... 61
Bēgums ... 68
Čiža acīm ... 74
Latvietis ... 77
Pavasaris Vārnu ielā ... 82
Romeo un Džuljeta ... 93
Spēlēju, dancoju ... 98
Amatieris ... 104
Sākums ... 108
Bermontiāde ... 113
Kurpe ... 118
Rūdolfa mantojums ... 123
Vienīgā fotogrāfija ... 128
Imants Ziedonis. Portrets locījumos ... 134
Krustceļš ... 140
Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju ... 145

9.–10. KLASE

Šķērsiela ... 150

10.–12. KLASE

Bekons, sviests un mana mamma ... 154

Escaping Riga ... 159
Klucis – nepareizais latvietis ... 166
Pretrunīgā vēsture ... 174
Versija Vera ... 179
Uz spēles Latvija ... 184
Atmodas antoloģija ... 191
Dieva putniņi ... 197
Pie bagātās kundzes ... 202
Modris ... 206
Vai viegli būt jaunam? ... 209
Aija ... 213
Mērnieku laiki ... 222
Homo Novus ... 228
Vectēvs, kas bīstamāks par datoru ... 245
Tēvs Nakts ... 252
Paradīze ‘89 ... 260
Bille ... 267
1906 ... 274
Saule brauca debesīs ... 282
Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi ... 290
Mērijas ceļojums ... 298
Lustrum ... 305
Laika tilti ... 312
Baltu ciltis ... 319
Kurts Fridrihsons ... 326
Ievainotais jātnieks ... 335
Turpinājums ... 342
Es esmu šeit ... 350
Jelgava ‘94 ... 356
Mans mīļākais karš ... 367
Pilsēta pie upes ... 373

BALTIE ZVANI

REŽISORS IVARS KRAULĪTIS.
DOKUMENTĀLA/SPĒLFILMA, 1961,
24 MIN.

Kadrs no filmas «Baltie zvani»

Ar poētisku skatījumu

Fragmentārām impresijām piesātināts laikmeta šķērsgriezums – ceļojums 20. gadsimta 60. gadu Rīgā, sekojot mazas meitenītes un balto zvaniņu piedzīvojumiem pilsētā. Filma ir dokumentālisma un spēles kino – fikcijas – sajaukums, kurā pilsētvides straujie ritmi mijas ar poētiskiem tēliem. «Baltie zvani» ir viena no izcilākajām īsfilmām ne tikai Latvijas, bet arī pasaules kino kontekstā, šī filma ir notikums, jo aizsāk jaunu virzienu latviešu kino – tā saukto Rīgas poētiskā dokumentālā kino stilu.

AUTORI UN KONTEKSTS

«Balto zvanu» autori pieder pie 60. gadu sākuma kino veidotāju paaudzes, kas tikko bija ienākusi kino sistēmā – Rīgas kinostudijā. Filmas režisors – Maskavas kinoinstitūta absolvents Ivars Kraulītis («Baltie zvani» ir viņa un filmas operatora diplomdarbs). Scenārija autors – Hercs Franks; pēc fotoreportiera gaitām tā ir viņa debija kino. Franks ir fotogrāfs, scenārists un režisors – viens no izcilākajiem kinodokumentālistiem Latvijas kino. Viņa nozīmīgākais darbs režijā ir īsfilma «Vecāks par desmit minūtēm» (1978), kuru viņš uzņēmis kopā ar Juri Podnieku. «Balto zvanu» operators – Uldis Brauns; viņa lielākais sasniegums vēlāk ir vērienīgās dokumentālās filmas «235 000 000» režija. «Baltie zvani» iezīmē virzienu, kas aizsāka jaunu ēru dokumentālajā kino. Divdesmit četras minūtes garajā filmā notverta 60. gadu brīvības, poētisma un eksperimentālā gara esence, kas valdīja kino šajā laikā. Kas ir šī ēra? Lai to izprastu – maza atkāpe tālaika politiskajā kontekstā.

Jaunā kino veidotāju paaudze, kas bija ideālisma pilna, gan apzināti, gan instinktīvi sekoja brīvības tendencēm tā laika kinematogrāfā citur pasaulē. Līdz šim dokumentālais kino, tāpat kā visi mākslas veidi Padomju Savienības represīvajā, cenzūras kontrolētajā režīmā, bija veidots pēc stingriem priekšrakstiem, tā galvenais uzdevums bija slavināt sociālistisko iekārtu un iedarboties kā pamācošai lekcijai. Gan dokumentālās filmas, gan kinožurnāli jeb kinohronikas (īsas aktuālo sabiedrisko un politisko notikumu dokumentācijas kino, kas tika izrādītas kinoteātros un aizstāja lielu daļu masu mediju šajā laikā) bija pārsātināti ar klišejiskām frāzēm, tēliem un stāstiem. Taču jaunie autori vēlējās radīt citādu kino, un tas bija iespējams, pateicoties nosacīti brīvākiem apstākļiem radošajā sfērā – politiskajā klimatā joprojām bija jūtamas atskaņas no destaļinizācijas ēras, tas nozīmēja mazāku cenzūras iejaukšanos mākslā. Poētiskā dokumentālā kino skolas pārstāvji – Franks, Kraulītis, Brauns, arī Ivars Seleckis un Aivars Freimanis un citi – atsacījās no sastingušajām dogmām un šabloniem un pievērsās vienkāršām, ikdienišķām tēmām un ierindas cilvēkiem, radot vērojošu, neuzbāzīgu stāstījumu un metaforām, daudznozīmīgiem tēliem pilnu kino valodu.

STARP DOKUMENTALITĀTI UN SPĒLI

Ironiski, ka šo virzienu aizsāk filma, kas nav tīrs dokumentālais kino, – stāsts par mazās meitenītes klejojumiem pilsētā ir uzrakstīts un inscenēts, lai gan tas izspēlēts, minimāli iejaucoties reālās pilsētas dzīves norisēs. Automašīnu un sabiedriskā transporta dzīvā kustība pilsētas maģistrālēs, ikdienas gaitās steidzīgie garāmgājēji, pārdevēji un pircēji Centrāltirgū, pasažieri dzelzceļa stacijā, celtnieki Daugavmalā, skatlogi, atspulgi, pilsētas trokšņi – auto rūkoņa, būvdarbu dunoņa – tam visam ir tikpat svarīga loma kā mazajai baltā tērptajai meitenītei, kas ir filmas galvenais personāžs.

Filmas spēks ir kontrastos: urbānie elementi – asfalts, akmens, dzelzs un stikls, milzu mērogi celtnēs – pretstatīti poētiskajam meitenītes tēlam un trauslajiem, vīstošajiem ziediem, mūžīgā kustība pilsētā, straujie ritmi – mirkļiem, kad laiks šķietami

apstājas un paveras iespēja brīnumam; trokšņi – satiksmes rēkoņa, dārdoņa un svilpieni, iedzīvotāju sanoņa – kontrastē ar smeldzīgo instrumentālo mūziku skaņu celiņā. Filmas poētisms slēpjas arī dzīvajos, atmiņā paliekošajos tēlos – Atlantu statujās, kas uz saviem pleciem tur zemeslodi, pāļu dzinēju dobjajā dunoņā – pilsētas sirdspukstos –, vīrā, kas steigšus pār plecu nes kontrabasu, meitenītes baltajā kleitā un melnajos skursteņslaucītājos, cilvēkā ar bērnu un tortes kārbu rokā, logu mazgātājā pie ziedu veikala, kravas mašīnā ar ziedu vezumu, mirdzošā lielā auto ar brieža figūriņu priekšgalā un, visbeidzot, milzu ceļa veltnī un satiksmes straumē, kas apstājas trauslā, maģistrāles vidū nokritušā puķu pušķiša priekšā. Simboliskais filmas fināls pauž tās veidotāju ideālistisko pārliecību – straujajā, industrializētajā, betona un dzelzs piesātinātajā pilsētā un tās dunošajos ritmos tomēr atrodas vieta cilvēciskajam, skaistajam, trauslajam, individuālajam.

PASAULES KINO KONTEKSTI

Kaut gan «Baltie zvani» radīti autoritārā politiskajā režīmā, aiz t.s. dzelzs priekškara, kur informācija par citām norisēm mākslā un kino ārvalstīs bija ļoti ierobežota, tos iespējams skatīt pasaules kino kontekstā. Filmas spēcīgais jaunu ceļu meklējumu gars, tuvība eksperimentālām tendencēm audiovizuālajā mākslā, melnbaltā estētika ļauj to salīdzināt ar jaunā viļņa kustību citur pasaulē – ar to saprotot jaunu autoru, nebijušu ideju, māksliniecisko paņēmienu un tēmu piesātinājumu, kas burtiski uzspridzināja kinematogrāfu dažādās pasaules malās tajā laikā, visintensīvāk – Francijā, kur tā redzamākie pārstāvji bija Žans Liks Godārs, Fransuā Trifo, Klods Šabrols, Anjēze Varda un Alēns Renē. Arī viņu filmu darbība visbiežāk risinās pilsētās, un urbānā vide spēlē vienu no galvenajām lomām.

Estētikas, kā arī tēmas un norises vietas ziņā «Baltie zvani» salīdzināmi ar spēcīgu tendenci – tā sauktajām pilsētas simfonijas filmām, kuras mēmā kino laikā radīja tādi režijas meistari kā krievu kinorežisors un teorētiķis Dziga Vertovs un vācu režisors Valters Rutmanis. Dziga Vertovs, kurš strādāja 20. gadsimta 20. gadu revolucionārajā Krievijā, ir viens no eksperimentālā kino aizsācējiem, un viņa darbi «Cilvēks ar kinoaparātu» (1929), «Vienpadsmitais» (1928) un kinožurnāli «Kino-Pravda» («Kino Patiesība») – mēmais kino ar uzsvaru uz pilsētas ritmiem, montāžu –, ļoti iespējams, spēcīgi iespaidojuši «Balto zvanu» autorus. Paralēles velkamas arī ar Rutmaņa filmu «Berlīne – lielpilsētas simfonija» («Berlin – Die Sinfonie der Großstadt», 1927), kas portretē dzīvi lielpilsētā – bez dialoga, priekšplānā izvirzot iespaidus, impresijas. Idejiski «Baltie zvani» līdzinās filmai «Sarkanais balons» («Le Ballon rouge», 1955), kuras režisors ir francūzis Albērs Lamoriss, – tās centrā ir maza zēna un viņa sarkanā balona draudzība Parīzes ielās.

«Balto zvanu» motīvus un formālos paņēmienus savā īsfilmu triloģijā «Sākums», «Celtne», «Strādnieks» (1961–1963) turpināja attīstīt Uldis Brauns – tās ir īsas esejas, kurās liela nozīme ir industriāliem motīviem, elementiem, kas ekrāna valodā kļūst par simboliskiem tēliem.

«Baltie zvani» ir īss, taču jēdzieniski plaši interpretējams mākslas darbs un spēcīgs laika nospiedums – audiovizuāls dokuments, kurā melnbaltu kustīgu attēlu formā parādās konkrēts vēsturisks laiks, kas sen ir zudis, bet vienlaikus šķiet tik dzīvs, trauksmains un joprojām aktuāls. 1996. gadā prestižajā Klermonferānas kinofestivālā Francijā kinokritiķi «Baltos zvanus» ierindoja 100 pasaules izcilāko īsfilmu sarakstā.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Vai filmu skatījāties/uztvērāt kā inscenējumu (mākslīgi radītu stāstu, kurš risinās pēc stingra scenārija un kurā visi personāži spēlē lomas un visi kameras priekšā esošie elementi tiek iestudēti) vai dokumentālu vērojumu, kurā tiek dota iespēja nejaušībai, realitātes ienākšanai kadrā? Pamatojiet, kāpēc nosliecāties uz vienu vai otru iespēju?
- Salīdziniet, kā mainījusies pilsēta (ne tikai Rīga, bet pilsēta plašākā nozīmē) kopš filmas tapšanas brīža! Kuri elementi sastopami joprojām, kuri – vairs ne, kuri – mainījušies?
- Kādā ziņā filma uztverama kā ietilpīgs un precīzs laikmeta dokuments? Kas par to liecina? Kuri nozīmīgi vēsturiski elementi filmā saskatāmi?

1.–3. KLASE

BALTIE ZVANI

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Baltie zvani»

Bērni pilsētā

Mērķis	Iepazīstināt skolēnus ar Padomju Latvijas filmu veidotāju daiļradi. Mācīties saskatīt bērnu drošībai bīstamas situācijas un izteikt savu vērtējumu.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situācijas analīze, grupu darbs.
Mērķauditorija	1.–3. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Ivara Kraulīša īsfilmu «Baltie zvani»** (1961, 24 min.) vai tikai fragmentu (05:00–23:00). **2. Saruna.** ▪ Kāda ir filmas galvenā doma? ▪ Kā tev šķiet, kāpēc filmas nosaukums ir «Baltie zvani»? ▪ Kā tev šķiet, cik sen šī filma ir uzņemta? ▪ Kas par to liecina? ▪ Vai atpazini, kurā Latvijas pilsētā risinās filmā redzamie notikumi? ▪ Kas par to liecina? **3. Situācijas analīze** (pēc īsfilmas «Baltie zvani»). ▪ Kā tu domā, kāpēc meitene uz ielas bija viena pati? ▪ Vai tik mazi bērni drīkst būt vieni uz ielas? Pamato savu atbildi! ▪ Kur varēja būt viņas vecāki? ▪ Kas varēja notikt ar meiteni uz ielas? ▪ Kādas bīstamas situācijas tu saskatīji? Mini piemērus! **4. Grupu darbs.** Skolēni tiek sadalīti grupās. Katra grupa saņem vienu vai vairākas darba lapas. Grupas tiek aicinātas izteikt aizrādījumus vai uzslavas filmas varoņiem. (Katrai grupai var dot tikai vienu darba lapu vai arī visas trīs.) Darba lapa.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Katrs skolēns uzraksta, vai filmā «Baltie zvani» redzētais var notikt arī mūsdienās. Nosauc vismaz vienu piemēru!

1.–3. KLASE

BALTIE ZVANI

DARBA LAPA

Kadrs no filmas «Baltie zvani»

Zvaniņā ieraksti, ko tu teiktu meitenei!

Zvaniņā ieraksti, ko tu teiktu meitenes vecākiem!

Zvaniņā ieraksti, ko tu teiktu ceļa veltņa vadītājam!

EŽI UN LIELPILSĒTA

REŽISORS ĒVALDS LĀCIS.
ANIMĀCIJAS FILMA, 2013, 10 MIN.

Leļļu animācijas filma «Eži un lielpilsēta» stāsta par meža dzīvniekiem, kuri pēc ziemas miega pēkšņi pamostas lielpilsētā un ir spiesti pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Taču viņi ir arī ļoti neatlaidīgi un cenšas atgriezties savā ierastajā vidē.

Kadri no filmas «Eži un lielpilsēta»

SIŽETS

Filma sākas ar kopplānu – rudenīga meža ainava, kokiem ir nodzeltējušas lapas, un dzīvnieki ir devušies ziemas miegā. Lapas nobirst, uzsnieg sniegs, un mežā darbu sāk motorzāģi un buldozeri, lai atbrīvotu vietu pilsētas būvniecībai. Daudzstāvu namiem pa vidu slienas veikali, ir iekārtoti parki pilsētnieku atpūtai. Zem narcišu dobes pavasarī pamostas ežu pāris, kas ir šīs animācijas filmas galvenie varoņi. Pilsēta ežiem sagādā pārbaudījumu, jau sākot ar to, ka jātiek pāri ielai, pa kuru brauc mašīnas. Parkā eži sastop zvērus un putnus – lapsu, alni, zaķi, mežacūku, dzeni (kas cītīgi kaļ ielas laternas stabā) un citus, kuriem jāadaptējas jaunajos apstākļos. Šeit visiem jācīnās arī par barību – atliekām no cilvēku galda –, jo dabiskais dzīvnieku pārtikas iegūšanas process ir izjaukts. Ezis drīz novēro, ka cilvēki par maziem darbiņiem, ko dzīvnieki paveic cilvēku labā, dod tiem naudu, un saredz to kā izeju. Jenots tīra mājas, mežacūka rok dārzu, zaķis palīdz pārbarotam sunim veikt kaut nedaudz kustību, alnis uz raga šūpo bērnu. Dzīvnieki sniedz dažādus pakalpojumus cilvēkiem, lai nopelnītu naudu un to izlietotu labam mērķim – atbrīvotos no cilvēkiem. Dzīvnieki samaksā pilsētniekiem, lai tie dotos no pilsētas projām un to būtu iespējams nojaukt un no jauna iestādīt mežu.

STILS

Filma veidota bez teksta, izmantojot tikai skaņu un mūziku. Pilsētas vidē izvietotas mūsdienu pilsētām raksturīgas, atpazīstamas detaļas, piemēram, veikals ar nosaukumu «Maksāman», kura nosaukuma burti un krāsas atgādina veikalu ķēdes «Maxima» grafisko dizainu. Veiksmīgi izmantota dienas un nakts mija darbības veidošanā un filmas kopējā vizuālajā tēlā. Pilsētas dzīve atainota aktīva gan dienas gaišajā, gan tumšajā daļā. Nakts apgaismojums veidots, it kā nāktu no ielu laternām, – ar attiecīgiem tumsas un gaismas laukumiem, ēnām.

Atšķirīgi ir to cilvēku tēli, kuri darbojas dienā, un to, kuri rosās naktī – dodas ar limuzīnu izklaidēties. Naktī arī dzīvnieku uzdevumi ir atšķirīgi – piemēram, lapsa un sudrablapsa piestrādā par apkakli dāmām, kuras dodas uz balli. Filmā cilvēki netiek atainoti kā negatīvi tēli, kuri nākuši un iznīcinājuši ierasto kārtību. Drīzāk cilvēki ir mūsdienu sabiedrības sastāvdaļa, kas dzīvo visai merkantilā pasaulē.

VĒSTĪJUMS

«Ežu un lielpilsētas» vēstījums ir piemērots dažāda vecuma skatītājiem, jo ietver vairākus interpretācijas līmeņus. Filmas vēstījums akcentē, ka apņēmība, neatlaidība un attapība palīdz sasniegt iecerēto rezultātu. Tas ir arī stāsts par izdzīvošanas māku. Līdzībās to varam interpretēt arī kā stāstu par mūsdienu patēriņa sabiedrību, kurā pirkšana un pārdošana ir ikdienišķa lieta, kas liek aizmirst par patiesām emocijām, dabu, savstarpējo cieņu. Šī daudzdimensionalitāte noteikti ir viens no iemesliem, kāpēc filma «Eži un lielpilsēta» ir saņēmusi atzinīgu novērtējumu daudzos pasaules kinofestivālos. Tā tika demonstrēta arī nozīmīgā Berlīnes

Starptautiskā kinofestivāla konkursa programmā («Generation KPlus»), kurā saņēma žūrijas balvu un bērnu žūrijas diplomu.

AUTORI

Filma «Eži un lielpilsēta» ir tapusi studijā «Animācijas brigāde», kura jau ilgus gadus specializējas leļļu animācijas veidošanā. Filmas galvenais mākslinieks ir viens no studijas dibinātājiem – Māris Putniņš. Šo desmit minūšu garo animācijas darbu ir veidojuši 13 cilvēku, filmēšanas darbs noritējis trīs mēnešus, jo leļļu animācijas filmas filmēšana ir laikietilpīgs process. Filma ir veidota tā dēvētajā *stop-motion* tehnikā, fiksējot pa kadram katru minimālāko darbību un kustību. Šādi tiek radīta nekustīgu attēlu virkne, kurus rādot noteiktā ātrumā citu pēc cita optiskās ilūzijas dēļ rodas kustības efekts.

Ēvalda Lāča (1974) radošajā biogrāfijā «Eži un lielpilsēta» ir trešā režisētā filma. Kopš 90. gadu beigām viņš ir saistīts ar studiju «Animācijas brigāde», kurā galvenokārt strādā par operatoru (filmējis seriāla «Zvēri», «Avārijas brigāde» sērijas, arī pilnmetrāžas leļļu filmas «Trīs musketieri» (2006) operators), ir arī daudzu filmu montāžas režisors, scenārija autors.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kādu iespaidu uz vidi atstāj pilsētu būvniecība?
- Kāpēc, lai parādītu stāstu par mūsdienu patēriņa kultūru, par galvenajiem varoņiem izvēlēti dzīvnieki?
- Kurus dzīvniekus jūs esat redzējuši Latvijas mežos?
- Kuras leļļu animācijas filmas jūs esat redzējuši?

1.–3. KLASE

EŽI UN LIELPILSĒTA

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Kadrs no filmas «Eži un lielpilsēta»

Daba un pilsēta

Mērķis	Veidot izpratni par to, kā cilvēki un viņu darbība ietekmē dzīvo dabu un kā dzīvā daba ietekmē cilvēkus.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, prāta vētra, diskusija, situācijas analīze.
Mērķauditorija	1.–3. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās Ēvalda Lāča animācijas filmu «Eži un lielpilsēta»** (2013) līdz 8:10. **2. Saruna.** ▪ Kādus piesārņojuma veidus skolēni pamanīja animācijas filmā? ▪ Ar kādām problēmām dzīvnieki saskārās pilsētā? ▪ Ko dzīvnieki darīja, lai izdzīvotu pilsētas vidē? ▪ Kas dzīvniekus aizrāva, dzīvojot pilsētā? ▪ Kā tu vērtē dzīvnieku rīcību? **3. Prāta vētra.** Izvirzi idejas – kas notika tālāk. Skolotājs idejas uzraksta uz tāfeles. **4. Skolēni noskatās animācijas filmu līdz beigām.** **5. Diskusija.** ▪ Kā mainījās dzīvnieku attieksme pret pilsētas «labumiem»? Kāpēc? ▪ Kāpēc savvaļas dzīvniekiem dzīve pilsētā nav piemērota? ▪ Vai tu piekrīti, ka tīra vide ir svarīga vērtība arī cilvēkam? Pamato savu atbildi! **6. Situācijas analīze.** Darba lapa Nr. 1.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

1.–3. KLASE

EŽI UN LIELPILSĒTA

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Izlasi ziņu fragmentu un aplūko attēlu! Paud savu viedokli!

Avots un foto: Travelnews.lv

Stirnu āzis iemaldās Rīgā un iesprūst nožogojumā
Cilvēks savā vidē jūtas labi un droši, bet, ja pilsētā iemaldās dzīvnieks, to var sagaidīt nepārvarami šķēršļi. Portāla «Travelnews.lv» redakcija novēroja, kā nelaimē nokļuvis Rīgā iemaldījies stirnu āzis. «Šodien, 30.05.2012., «Travelnews.lv» redakcija bija lieciniece, kā stirnu buks mūsu automašīnas priekšā pārlēca pāri Graudu ielai un iestrēga Biznesa augstskolas «Turība» žogā. Šādam zvēram tuvoties nedrīkst, jo tas ar saviem asajiem ragiem sekundes desmitdaļā var caurdurt cilvēka ķermeni. Arī atbrīvot šo dzīvnieku nedrīkst, jo stresa stāvoklī dzīvnieks var savainot tuvumā esošos bērnus un pieaugušos. Tāpēc «Travelnews.lv» izsauca policiju un glābšanas dienestu. Pulksten 11.15 glābšanas dienests šo dzīvnieku izglāba.»

Kāda problēma atspoguļota šajā ziņā?

Kā tev šķiet, kāpēc savvaļas dzīvnieki dažreiz ieklīst pilsētās?

Kas var notikt ar dzīvnieku pilsētā?

Kā pilsētā ieklīdis meža iemītnieks var apdraudēt cilvēkus?

1.–3. KLASE

EŽI UN LIELPILSĒTA

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Uzraksti, ko tu šodien uzzināji un iemācījies!

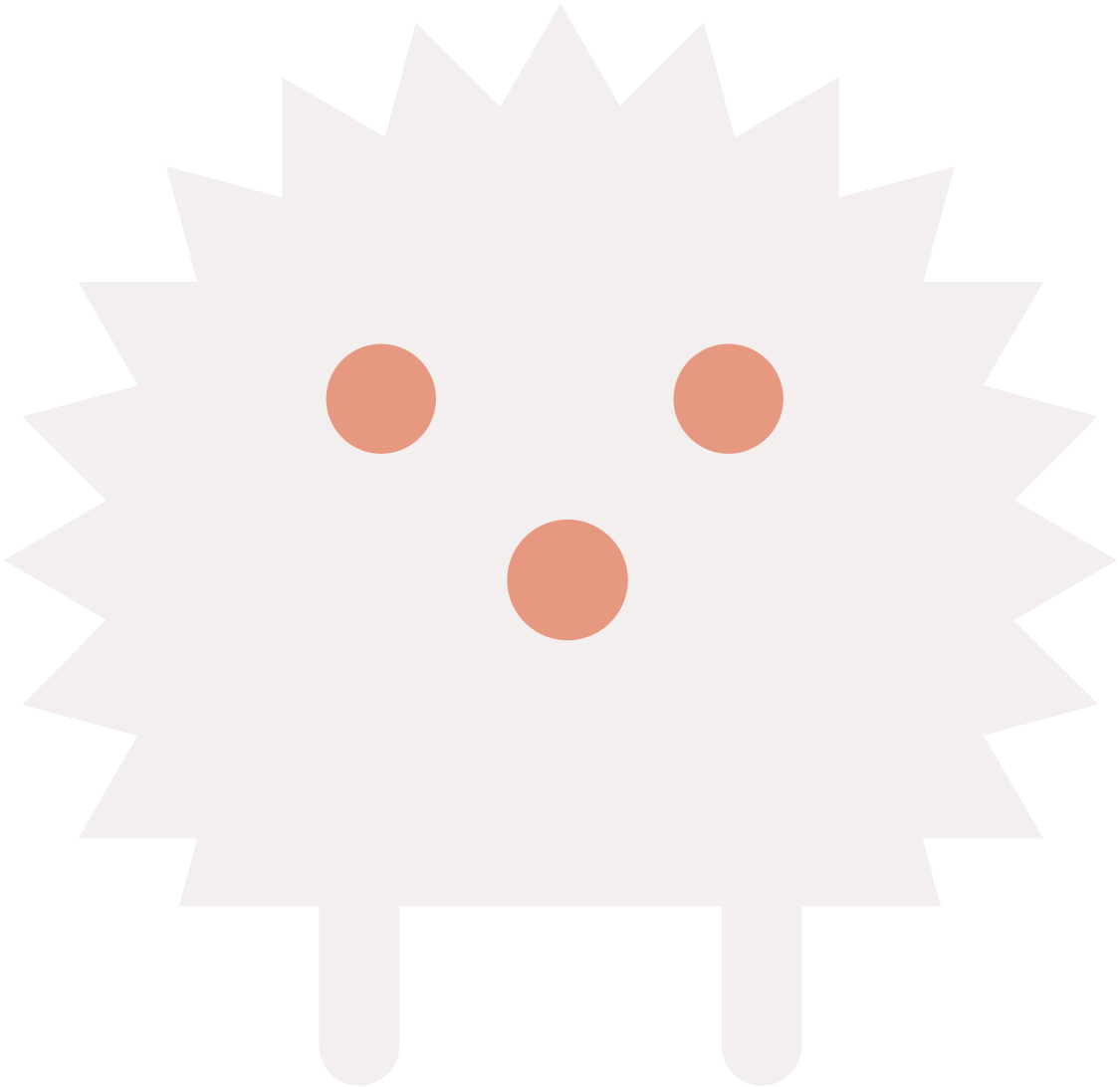

ANIMĀCIJAS FILMAS

«AICINĀJUMS» (1995, 2′), «CIEMĀ» (1995, 2′), «NEBĒDA» (1995, 2′), «ZELTĪTAS VASARAS» (1995, 2′), ANIMĀCIJAS FILMAS, REŽISORE ROZE STIEBRA

Kadrs no filmas «Ciemā»

Pēc dzejoļu motīviem

SIŽETS

Filma «Aicinājums» veidota pēc Aspazijas dzejoļa. Puisītis ar suni sēž zem koka un vēro, kā lido putni. Tie skar ziedus pļavā, tad lido mākoņos, kuros parādās pusapaļš loks, kas izrādās lielas krūkas augšējā mala. Krūku tur sieviete tumši zilā apmetnī, viņa izmet uz zemes dzeltenu kamolīti, kuram nu seko puisēns ar sunīti. Abi nonāk pie mājas, kurā sagaida sieviete tumšzilā zvaigžņotā apmetnī – pasaciņa.

Filma «Ciemā» veidota pēc Raiņa dzejoļa. Bērni spēlē pieaugušos – Laimiņa dodas ciemā pie Mirdziņas, Ainiņas un Smaidiņas. Meitenes saģērbušās kā dāmas – augstpapēžu kurpēs, ar cepurēm, rotām un kleitām. Ēd kūkas un apspriež mājas dzīvi – kā bērniem iet, kādas nesaskaņas. Meitenei, kura auklē kaķi kā bērnu, kaķis aizmūk pa logu un parāda viņai garu degunu. Vienīgais puisītis kompānijā stāsta, kā viņš biedrību valdēs sēž; visi pārspriež, kā ikdienā klājas sievietēm un vīriešiem.

Filma «Nebēda» veidota pēc Aspazijas dzejoļa. Maza, draiskulīga meitene atnāk uz pļavu, skatās visapkārt, kā zirneklītis aužtīklu, kā kurmis izžauj drēbes uz smilgas, putniņš draiskojas uz mākoņa maliņas. Viņa pati grib ļauties priekam basām kājām, tāpēc nomet kurpes un kleitiņu, lai varētu nebēdnīgi pievienoties draiskulībām.

Filma «Zeltītas vasaras» veidota pēc Raiņa dzejoļa. Filmas galvenais motīvs – pārvērtības. Koši zaļā pļavā zied krāsainas puķes, pļava izrādās lakats meitenes rokās, kuru viņa purina un no kura birst gan ziedi, gan varavīksnes, gan dzīvnieciņi, parādās mazs puisēns ar bumbu. Bumba pārtop par sunīti utt., kamēr atkal tās pašas meitenes rokās lakats pārvēršas par košiem svārkiem viņai mugurā, un pārvērtības atkal turpinās.

STILS

Visas filmas tapušas ciklā «Pasaciņas», kurā apvienotas dažu minūšu garas muzikālas, pēc dzejoļu motīviem zīmētās animācijas filmas. Visu četru filmu tekstu ierunājusi aktrise Vera Singajevska (1923–2014), kuras balsij ir īpašs, labi pazīstams tembrs un kuras tēlotie vai ierunātie bērnu varoņi savulaik bija ļoti populāri (īpaši mīlēts ticis Singajevskas tēlotais Karlsons).

Visām filmām ir viena māksliniece – Dzintra Aulmane. Viņas zīmētajiem tēliem raksturīgas izteiksmīgas acis, kurās nojaušams varoņa raksturs. Visas filmas veidotas spilgtiem krāsu toņiem. Animācijā daudz vairāk nekā citos kino veidos iespējams realizēt autoru radošās fantāzijas – tēli var brīvi iegūt dažādas formas, pārvērsties, pieņemt jebkādu no realitātes neatkarīgu krāsu vai izskatu, kā tas darīts filmās «Aicinājums», «Nebēda» un «Zeltītas vasaras».

AUTORI

Roze Stiebra (dz. 1942) apguvusi leļļu teātra režiju Ļeņingradas Mākslas un kinematogrāfijas institūtā. Šajā profesijā Latvijā nostrādājusi pavisam īsu laiku, līdz nonākusi Latvijas Televīzijā, kur pārņēma leļļu lugu iestudēšanu kameras priekšā, ko drīz vien nomainīja nopietnāka interese par aplikācijas animāciju (kad tēli tiek izgriezti un filmēti kadru pa kadram). Jau ar pirmajām filmām sākās sadarbība ar operatoru Ansi Bērziņu, abiem kļūstot par profesionāliem un privātās dzīves partneriem mūža garumā. Pirmā aplikācijas animācijas filma «Lietainā diena» uzņemta 1969. gadā. 1973. gadā grupai pievienojas animatores Maija Brence un Dzintra Aulmane, kuras praksē apgūst šo Latvijā tobrīd jauno profesiju un sadarbība ar kurām turpinās ilgstoši. Aplikācijas animācijas filmas top līdz pat 80. gadu sākumam, to vidū latviešu animācijas klasika – pirmais animācijas seriāls par Dillī Dallī (1974–76), «Suns Funs un vējš» (1978), «Zaķīšu pirtiņa» (1979) un citas. 1983. gadā Stiebra ir režisore pirmajai zīmētajai filmai Latvijas kino – «Kabata», pēc Ojāra Vācieša

dzejoļu motīviem. 1990. gadā leļļu un zīmētās animācijas veidotāji izveido neatkarīgu studiju «Dauka», kas vēlāk kļūst par vienīgi zīmēto filmu studiju. Tajā top daudz Stiebras filmu – 1991. gadā Stiebra un Bērziņš ir režisori pirmajai pilnmetrāžas zīmētajai latviešu animācijas filmai «Ness un Nesija», 90. gados top cikls «Pasaciņas» – īsas, muzikālas, uz dzejoļu pamata veidotas filmiņas, tiek ekranizētas Kārļa Skalbes «Kaķīša dzirnavas» (1994) u. c. Studija «Dauka» filmas uzņem līdz 2010. gadam. Stiebras filmu raksturīgākie elementi ir literāru pirmavotu izmantojums un muzikāls formāts.

Visu četru filmu māksliniece ir Dzintra Aulmane, kuras sadarbība ar Rozi Stiebru aizsākusies 1973. gadā. Vispirms Aulmane bija animatore, bet pamazām kļuva par filmu mākslinieci un kopā ar Stiebru izveidojusi visvairāk filmu – septiņpadsmit, to vidū «Zelta sietiņš» (1975), «Zaķīšu pirtiņa» (1979), «Sēd uz sliekšņa pasaciņa» (1987) u. c.

Filmu animatore ir Maija Brence, kura šajā profesijā strādā jau kopš 1973. gada, kad kopā ar Aulmani nonāca animācijas grupā televīzijā.

1.–3. KLASE

ANIMĀCIJAS FILMAS

PARAUGS

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Zeltītas vasaras»

Aspazija un Rainis

Animācijas filmas «Nebēda», «Aicinājums», «Zeltītas vasaras», «Ciemā»

Mērķis	Iepazīties ar Raiņa un Aspazijas dzeju. Attīstīt radošo domāšanu.
Izmantojamās mācību metodes	Vizualizācija, saruna.
Mērķauditorija	1.–3. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors, zīmēšanas lapas, krāsu zīmuļi, krītiņi vai flomāsteri.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni kopā ar skolotāju skaļi izlasa četrus darba lapā Nr. 1 esošos dzejoļus.** **2. Saruna.** ■ Kāda ir katra dzejoļa galvenā doma? ■ Kas tiek atainots katrā dzejolī? Pastāsti tā saturu! ■ Kurš dzejolis tev patika? Kāpēc? **3. Skolēni noskatās četras režisores Rozes Stiebras animācijas filmas: «Nebēda», «Aicinājums», «Zeltītas vasaras» un «Ciemā»** (8 min.). **4. Saruna.** ■ Kāda ir katras animācijas filmas galvenā doma? ■ Kuru latviešu dzejnieku dzeja izmantota, veidojot šīs filmas? ■ Kura filma tev patika vislabāk? Kāpēc? ■ Kas ir prieks? Kā tas izpaužas? ■ Vai šajās animācijas filmās un dzejoļos atspoguļojas prieks? ■ Kādas vēl emocijas izpaušas Aspazijas un Raiņa dzejoļos? ■ Izvēlies vienu no dzejoļiem un uzzīmē to! Paraugs darba lapā Nr. 2. ■ Uzraksti savu dzejolīti par prieku!
Atgriezeniskā saite	1. Kas bija Rainis un Aspazija? 2. Ko tu vari pastāstīt par abiem dzejniekiem? 3. Kādus Raiņa un Aspazijas dzejoļus vēl tu zini? Nosauc tos!

1.–3. KLASE

ANIMĀCIJAS FILMAS

DARBA LAPA

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Aicinājums»

Aicinājums

Skaties, kur vistuvāk liecas
Zemei pāri debestiņa,
Ja tev ilgas turpu tiecas,
Nāc! – tur mana istabiņa.

Ērkšķi, kas tev rokās durtu,
Nesastapsi tur nevienu,
Itin kā no burvja burtu
Redz tik apkārt rožu sienu.

Skaties logā – spīd tur iekšā
Zaļā sapņu uguntiņa;
Ārā, mājas durvju priekšā,
Sēd uz sliekšņa pasaciņa.

Ja tev nav(a) tālāk ejas,
Paliec, patriecies ar viņu!
Dievu smieklus viņa smejas,
Runā zvaigžņu valodiņu.
/Aspazija/

Nebēda

Pa laukiem un grāvjiem tik teciņiem!
Suku–juku pinkainiem matiņiem!
Kājiņas basas, bez apaviem!

Gan zirneklītis izaudīs
Priekš manis audumiņu,
Un kurmītis man atnesīs
No samta kažociņu.

Bez diedziņiem, šuvām un āķīšiem,
Visu sasienu saules stariņiem,
Visu saspraužu kopā ar dadzīšiem!

Ko bēdāt man kad atnāks rīts,
Ko bēdāt vakariņa!
Es karājos kā kukainīt's
Pie puķu pakariņa.
/Aspazija/

Zeltītas vasaras

Zeltītas vasaras –
Princīšiem, bērniņiem
Veltītas balviņas:
Ancīši, krancīši,
Ķencīši, brencīši,
Incīši, princīši,
Mārītes, bārītes,
Laimiņas, glaimiņas,
Mincītes, princītes: –
Princīši, bērniņi
Ir visi, kas maziņi,
Kad tie tik priecīgi;
Zeltītas vasaras
Ir visas dieniņas,
Kad priekiem veltītas.
Prieks, tas ir ķēniņš,
Ķēniņiene laime,
Ik meitenīte, zēniņš
Ir viņu saime.
/Rainis/

Ciemā

Laimiņa ciemā pie Mirdziņas,
Pie Ainiņas un Smaidiņas, –
Nu vedas valodas.
Laimiņa Loliņu
Tura klēpī, līdzi atnestu.
«Vai veseli bērniņi?
Kā māju kustoņi?»
– «Paldies par vaicājumu!
Vienmēr daudz pūļu un uztraukumu.
Loliņai deguns nobučots nost;
Sunītis grib viņai kājiņā kost;
Lācītim vēdera vīles pušu;
Incīts apēda nelabu mušu.
Incīts plēš Lolītei kleitas ar skrāpu,
Es lai vienmēr tās lāpu!
Krancis ar inci vienmēr ap lelli,
Rej, ņaud, ceļ troksni kā elli.»
«Tev vajga Lolītei aizstāvja,
Kāda kareivja vai brālīša!»
– «Kur ņemšu?» – «Lai uztaisa Antiņš no koka, –
Viņam ir nazis un veikla roka.»
/Rainis/

LEIPUTRIJA

REŽISORE LAILA PAKALNIŅA. DOKUMENTĀLA FILMA, 2004, 35 MIN.

Kadrs no filmas «Leiputrija»

Idilles ilūzija

Ir vietas, par kurām mēs neko negribam zināt un labprāt izliekamies, ka šādu vietu vienkārši nav. Piemēram, izgāztuve. Taču šajā šķietami nepievilcīgajā atkritumu tuksnesī mājo neskaitāmas dzīvas radības: kukaiņi, rāpuļi, putni un zīdītāji. Viņiem izgāztuve ir elitāra dzīvesvieta, kas saviem iemītniekiem piedāvā barību un siltumu visu cauru gadu.

Pilsētas izgāztuve Lailas Pakalniņas dokumentālajā filmā «Leiputrija» kļūst par īpašu, pārsteidzošu un dramatisku vietu, kurā satikušies cilvēka radītie atkritumi un dzīvā daba, putni un dzīvnieki, kas mēģina adaptēties, atrast barību un izdzīvot cilvēku atkritumu jūrā. Režisores Lailas Pakalniņas, operatora un arī šīs filmas scenārija autora Māra Maskalāna filma «Leiputrija» vēsta bez vārdiem – tajā nav dialogu, nav paskaidrojošā teksta, nav arī galveno varoņu, vien pacietīgs novērojums, dokumentējot izgāztuves pasauli, kurā sastopas cilvēka mēsli un dabas, dzīvnieku izdzīvošanas instinkts, mēģinot pielāgoties pat visai apokaliptiskai ainavai – pilsētas izgāztuvei.

Īpašu noskaņu filmai piešķir pazīstamā japāņu komponista Sigeru Umebajasi mūzika, kas rakstīta tieši šim darbam. 2005. gadā filma «Leiputrija» tika nominēta Eiropas Kinoakadēmijas balvai par gada labāko dokumentālo filmu.

AUTORE

Laila Pakalniņa ir viena no starptautiski pazīstamākajām Latvijas režisorēm, kuras filmas ir demonstrētas nozīmīgākajos pasaules kinofestivālos. Viņas kinorežisores darbība aizsākās jau 1988. gadā, un viņa vienlīdz aktīvi strādā gan spēlfilmu, gan dokumentālo filmu jomā. Pakalniņas kontā ir četras pilnmetrāžas un vairākas īsmetrāžas spēlfilmas, taču viņas radošās darbības pamatu pamats ir dokumentālās filmas; filma «Leiputrija» ir viens no izcilākajiem viņas darbiem. Pakalniņas starptautisko karjeru aizsāka tieši dokumentālās filmas «Prāmis» (1994) un «Pasts» (1995), kas tika demonstrētas Starptautiskajā Kannu kinofestivālā un saņēma FIPRESCI balvu. Jau šīs filmas iezīmē Pakalniņas dokumentālo filmu īpatnējo stilistiku – šķietami nesteidzīgu, neitrālu vērojumu, izsmalcinātu vizualitāti un īpaši filigrānu skaņas izmantojumu, kā arī blīvu tēlainību un metaforiskumu. Režisores dokumentālie darbi ir rāmi vērojumi, kuros būtiska ir gan kadra kompozīcija, gan detaļu tuvplāni, gan nesteidzīgā laika fiksācija – šīs filmas nepiesaka skaļu problēmu, neakcentē atraktīvu un intensīvu autora un vēstītāja klātbūtni un nešokē ar žurnālistisku degsmi. Kaut arī pirms kinorežijas studijām Pakalniņa ir studējusi žurnālistiku, vēlāk arī strādājusi par žurnālisti, savās brieduma perioda dokumentālajās filmās režisore izvēlas estetizētu vērojumu. Savos pirmajos dokumentālajos darbos, kas tapuši 20. gadsimta 80.–90. gadu mijā, laikā, kad Latvija vēl cīnījās par savu neatkarību, Pakalniņa piedāvāja aktīvu žurnālistikas stilu, taču vēlākajos darbos režisore pilnībā ir atteikusies no publicistiska patosa. Viņa izmanto šķietami atturīgu vērojumu, detaļu fiksāciju, vēstījumu bez akcentēta sižeta, skaļa konflikta un satura, kas ērti pārstāstāms filmas anotācijā.

Pakalniņas filmas ir domātas skatītājam, kurš filmas jēgu un arī tās dramaturģiju spēj nolasīt ne tik daudz notikumu attīstībā, bet gan kino valodā – kadra kompozīcijā, montāžas ritmā un montāžas radītajās asociācijās. Tās uzrunā skatītāju, kurš ir atvērts autorkino meklējumiem un uzticas režisora skatījuma unikalitātei. Šajā ziņā Pakalniņa iekļaujas Eiropas kino tradīcijā, kurā prioritārs ir autora unikālais rokraksts – īpatnēja filmēšanas maniere, darbu tematika un stilistika, kas ar nelielām variācijām atkārtojas ne vienā vien konkrētā autora filmā. (Autorkino teorija

Kadrs no filmas «Leiputrija»

radās 20. gadsimta 60. gados Francijā, tā akcentēja autora rokraksta un tā stila īpašo nozīmi filmas veidošanā. Laila Pakalniņa nenoliedzami ir režisore, kas turpina šo autorkino tradīciju Latvijas kino kontekstā.) Pakalniņa ir unikāla autorstila pārstāve – režisore, kuras rokraksta nianses atkārtojas un vienlaikus arī attīstās no filmas filmā – gan spēlfilmās, gan dokumentālajos darbos – unikālos mūsdienu realitātes vērojumos.

STILS

Viena no Lailas Pakalniņas autorstila iezīmēm ir perfekta kadra kompozīcija, nereti viņa izmanto statisku (nekustīgu) kameru un veido garas filmas epizodes. Pakalniņas filmu ritms vienmēr ir lēns. Viņa filmās nesteidzina laiku, drīzāk to bremzē, liekot mūsdienu nervozajā ritmā dzīvojošajam skatītājam apstāties, iedziļināties un fokusēties uz kadrā notiekošo darbību.

Arī filmas «Leiputrija» ritms ir lēns, to veido lielākoties statiskas kameras fiksēti kadri, kustība notiek tikai kadra iekšienē vai arī nenotiek vispār. Cauri kadram pa zāles stiebru lēni lien gliemezis, kamēr nokrīt zemē un pazūd no kameras un skatītāja redzesloka, kadram cauri eleganti izslīd čūska, aizčāpo bebrs, aizskrien žurkas, iziet cilvēks vai izbrauc traktors. Putni ielido un aizlido. Tikai retu reizi kamera seko līdzi putnu lidojumam vai atkritumu izgāztuves iemītnieku gaitām. Šī ļoti konsekventā kameras kustību «partitūra» rada filmas «Leiputrija» vizuālo stilu. Sadarbība ar profesionālo dabas filmētāju Māri Maskalānu, kurš kopā ar Lailu Pakalniņu pacietīgi mēnešiem ilgi filmēja izgāztuvē (precīzāk – vairākās Latvijas izgāztuvēs, tas arī ir ļāvis filmā radīt vispārinātu izgāztuves tēlu), «Leiputrijā» ir devusi iespēju izmantot ne tikai distancētus izgāztuves novērojumus, bet pat pārsteidzošas detaļas, piemēram, dzīvnieku tuvplānus.

Filmā ir arī ainas, kurās nojaušamas inscenējuma pēdas, piemēram, žurku ģimenes migas filmējums, čūskas uzbrukums, kurā skatītājs ir spiests satrūkties, – šeit prasmīgi uz mirkli tiek izmantots «subjektīvās kameras» skata punkts, kas liek skatītājam pēkšņi iejusties apdraudēta dzīvnieciņa lomā, kuram negaidīti uzbrūk čūska. Dokumentālajā kino mēdz izmantot šādus paņēmienus, kas paspilgtina emocionalitāti un nesagrauj dokumentalitātes efektu.

Īpaša nozīme filmā «Leiputrija» ir skaņu celiņam – līdzās japāņu komponista Sigeru Umebajasi mūzikai tiek izmantotas dažādas dzīvnieku un cilvēku radītas skaņas: putnu čivināšana, kaiju klaigas, suņu rejas, vilku gaudošana, ūdens plunkšķēšana, koku šalkoņa un plastmasas maisiņu

čaboņa vējā, automašīnu un traktoru rūkoņa. Spēle ar skaņu padara jēdzieniski ietilpīgu epizodi, kurā skatītājs dzird vilku gaudošanu un redz divas tumsā gailošas «vilka» acis, kas, izrādās, ir nevis draudīga dzīvnieka redzokļi, bet tumsā spīdoši automašīnas lukturi – tā atvedusi kārtējo atkritumu kravu. Jāpiebilst, ka cilvēkam šajā filmā ir atvēlēta nenozīmīga loma – viņš ir nesvarīga, destruktīva parādība, tāpat kā traktori, kas līdzina mēslu kalnus, un automašīnas, kas atvedušas atkritumus. Cilvēki pamatā filmēti vidējos un tālos plānos – atšķirībā no dzīvniekiem, kas ir īstie šīs filmas varoņi. Tieši viņu dienišķās rūpes par barību, izdzīvošanas cīņa, arī dramatisms, iestiegot, savainojot sevi cilvēka radītajos mēslos, rada līdzpārdzīvojuma un emocionalitātes efektu.

To izraisa epizode ar putnu, kurš sapinies polietilēna maisiņā, vārna, kurai kāja iesprūdusi konservu bundžā, – centieni atbrīvoties no slazda un aizlidot ir bezcerīgi. Dzīvnieku pasaules un cilvēku radīto atkritumu konfrontācija un pretnostatījums filmā ir precīzs, izteiksmīgs un emocionāli iedarbīgs – vai tas būtu briedis, kas lepni stāv starp kokiem, kuru zaros plīvo plastmasas maisiņi, vai bebrs, kas peld kopā ar pudelēm un citām drazām, – tie visi ir spēcīgi tēli, kas vedina aizdomāties par patērētājsabiedrības ēnas pusēm. Nenoliedzami filmas nosaukums «Leiputrija» izskan kā skumja ironija un tēlains vēstījums par dzīvnieku pasaules prasmi pielāgoties un izdzīvot, par spīti cilvēkam un priekšstatiem par leiputriju.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Raksturojiet filmā «Leiputrija» izmantotos kino valodas paņēmienus! Ar ko interesants ir filmas skaņu celiņš?
- Kāpēc, jūsuprāt, režisore nelieto dialogus, sarunas? Vai šis paņēmiens attaisnojas?
- Kā filmas noskaņu ietekmē japāņu komponista Sigeru Umebajasi mūzika?
- Kāpēc filmas autori lielāku vērību šajā filmā pievērš dzīvniekiem, nevis cilvēkiem?
- Kas raksturīgs filmas kadru uzbūvei, to kompozīcijai?
- Vai varat raksturot operatora darbu šajā filmā?
- Vai filmā dominē statiska kamera, vai kameras kustībai ir raksturīga dinamika?
- Kāpēc filmas autori ir izvēlējušies šādu filmēšanas veidu? Ko tas dod filmas kopējās noskaņas radīšanai?
- Kāds dokumentālā kino paņēmiens izmantots filmas veidošanā? Vai novērojums ir vienīgais dokumentālo filmu veidošanas paņēmiens?
- Vai esat redzējuši vēl kādu Lailas Pakalniņas filmu?
- Kāpēc tiek uzskatīts, ka režisore Laila Pakalniņa ir viena no pasaulē pazīstamākajām Latvijas filmu autorēm?

Kadrs no filmas «Leiputrija»

4.–6. KLASE

LEIPUTRIJA

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Leiputrija»

Atkritumi, daba un cilvēks

Mērķis	Veidot izpratni par to, kā cilvēki un viņu darbība ietekmē dzīvo dabu un cilvēku dzīvi, un mācīt saskatīt savu un citu cilvēku ietekmi uz vides kvalitāti.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, prāta vētra, priekšlikumu izvirzīšana.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas, līmlapiņas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisores Lailas Pakalniņas dokumentālās filmas «Leiputrija»** (2004) fragmentu 01:05–21:20. **2. Apspriešana.** ■ Kas ir leiputrija? ■ Kā tu domā, kāpēc Laila Pakalniņa filmai ir devusi tieši šādu nosaukumu? ■ Kāds bijis režisores mērķis? ■ Kā filmā redzētā «leiputrija» ir veidojusies? Kāpēc? ■ Kāpēc atkritumu izgāztuvē mitinās tik daudz dažādu dzīvnieku? ■ Ko tur dara filmā redzamie cilvēki? Kas viņi ir? Kāpēc viņi tur uzturas? Darba lapa Nr. 1. **3. Prāta vētra.** Darba lapa Nr. 2. Izvirzi idejas! ■ Kādus draudus atkritumu izgāztuve rada dzīvajai dabai? Mini piemērus! ■ Kādus draudus filmas fragmentā redzētais rada cilvēkiem? Mini piemērus! **4. Izvirzi priekšlikumus!** Aizpildi tabulu! Darba lapa Nr. 3.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Katram skolēnam tiek iedota krāsaina līmlapiņa, katrs tiek aicināts uz tās uzrakstīt, ko viņš pats var darīt, lai Latvijā neveidotos lielas atkritumu izgāztuves. Līmlapiņas tiek piestiprinātas pie tāfeles.

4.–6. KLASE

LEIPUTRIJA

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Jautājumi apspriešanai pēc režisores Lailas Pakalniņas dokumentālās filmas «Leiputrija» fragmenta noskatīšanās

Kas ir leiputrija?

Kā tu domā, kāpēc Laila Pakalniņa filmai ir devusi tieši šādu nosaukumu? Kāds bijis režisores mērķis?

Kā filmā redzētā «leiputrija» ir veidojusies? Kāpēc?

Kāpēc atkritumu izgāztuvē mitinās tik daudz dažādu dzīvnieku?

Ko tur dara filmā redzamie cilvēki? Kas viņi ir? Kāpēc viņi tur uzturas?

4.–6. KLASE

LEIPUTRIJA

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izvirzi idejas!

1. Kādus draudus atkritumu izgāztuve rada dzīvajai dabai? Mini piemērus!

Atkritumu izgāztuvē dzīvnieki var savainoties. Piemēram, filmā bija redzams putns bez vienas kājas.

IZGĀZTUVE

2. Kādus draudus filmas fragmentā redzētais rada cilvēkiem? Mini piemērus!

Klaiņojoši suņi, kas uzturas atkritumu izgāztuvē, var uzbrukt cilvēkiem un pārnēsāt slimības un parazītus.

IZGĀZTUVE

4.–6. KLASE

LEIPUTRIJA

DARBA LAPA NR. 3

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izvirzi priekšlikumus! Aizpildi tabulu!

Ko var darīt katrs cilvēks, ģimene, valsts un pašvaldības, lai novērstu atkritumu izgāztuvju veidošanos un tās problēmas, kas rodas, pastāvot tādām «leiputrijām»?

	Katrs cilvēks individuāli	**Ģimene**	**Pašvaldības (pilsētu un novadu domes)**	**Valsts**
1.				
2.				
3.				
4.				

KĀ TEV KLĀJAS, RŪDOLF MING?

REŽISORS ROBERTS RUBĪNS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2010, 62 MIN.

Kadrs no filmas «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?»

Aizrautība ar kino

«Kā tev klājas, Rūdolf Ming?» ir filma fenomens latviešu dokumentālajā kino. Stāsts par neparasto zēnu kinoamatieri Rūdolfu Mingu izraisīja lielu interesi sabiedrībā un medijos un kļuva par apliecinājumu gan filmas galvenā varoņa individualitātei, gan filmas režisora Roberta Rubīna prasmei ielūkoties talantīgā jaunieša pasaulē.

Filmas režisoram, televīzijas filmu, reklāmu, videoklipu autoram Robertam Rubīnam šī filma ir debija dokumentālajā kino. Filma saņēmusi balvas starptautiskos dokumentālo filmu festivālos, tajā skaitā – «Grand Prix» Sanktpēterburgā un «Lielo Kristapu» Nacionālajā filmu festivālā Latvijā.

SIŽETS UN VARONIS

Filmas galvenais varonis – trīspadsmitgadīgais Rūdis. Viņš dzīvo provinces pilsētā, vasarās palīdz mājas un dārza darbos, ir prasmīgs ēdienu gatavotājs, mācās spēlēt klavieres, iet uz skolu, apmeklē baznīcu, rok un ar ērkšķiem piebārsta lamatas un... zīmē filmas. Rūdis ir gluži pārņemts ar savas metodes izmantošanu – uz puscaurspīdīga papīra, kādu parasti lieto skicēm arhitektūrā vai inženierzinātnē, Rūdolfs zīmē pats savas filmas – kadru pa kadram. Papīra strēmeles – pašdarinātās filmas «lentes» – viņš manuāli projicē aptumšotā telpā uz sienas, izmantojot vienkāršu pārnēsājamu diapozitīvu projektoru, un filmu pavada ar stāstījumu, skaņas efektiem, izpildot visu personāžu lomas.

Filma «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?» ir lakoniska, taču ietilpīga savā vēstījumā; tā piedāvā gan komplicētas radošas personības portretu, gan skatījumu uz neordināru pusaudzi, sekojot līdzi viņa radošajai izaugsmei: vietējās baznīcas mācītājs uzaicina Rūdi uzzīmēt filmu jaunās katoļu baznīcas atklāšanai ar nosacījumu, ka filmas scenārija pamatā ir Bībeles notikumi. Filmas kulminācija ir Rūdolfa darba demonstrēšanas seanss un pirmie publiskās atzinības lauri.

Filma «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?» strukturēta, atklājot Rūdolfa radošo darbību un ikdienas aktivitātes: Rūdolfs tiek neuzbāzīgi vērots savā ierastajā vidē, tiek izmantoti arī autoru aizkadrā uzdotie jautājumi.

Rūdolfs šķietami ir iesācējs un amatieris – pusaudzis, kuram nav profesionālas mākslas izglītības. Viņa pašizgudrotā filmu veidošanas metode ir ļoti vienkārša, un pašas «filmas» ir tikai viņa hobijs. Tomēr zīmīgi, ka Rūdolfa izveidotā «tehnika» sniedz priekšstatu par analogā kino principu: lai gan viņa puscaurspīdīgā filmas lente tiek izrādīta ar diapozitīvu projektoru un kinolentes 24 kadru sekundē vietā Rūdolfam vienu ainu ilustrē tikai viens zīmējuma kvadrātiņš – kā tas ir komiksu mākslā –, tomēr process ir līdzīgs – uz caurspīdīgas bāzes fiksēti attēli, cauri kuriem (kustībā) virzot gaismas staru attēls palielinātā veidā tiek projicēts (atspoguļots) uz ekrāna – Rūdolfa gadījumā – sienas.

Laikmetā, kad viss tiek fiksēts digitāli gan ar profesionālām kinokamerām, gan mobilajām tehnoloģijām, šī klasiskā analogā kinotehnika, tāpat kā fotogrāfija, pamazām izzūd. Savā ziņā Rūdolfs Mings atgriežas pie kino saknēm, izmantojot vienkāršus līdzekļus, kas viņam pieejami.

Vērojot filmu, prātā nāk kinorežijas klasiķa Frānsisa Forda Kopolas («Mūsdienu apokalipse» (1979), «Krusttēvs» (1972)) sacītais, ka «kādu dienu maza, resna meitene Ohaio štatā kļūs par jauno Mocartu, uzņemot filmu ar sava tēva rokas kameru». Mūsdienu jauno tehnoloģiju ietekmē šis pravietiskais paredzējums ir pilnībā piepildījies – ikkatram ir pieejama kāda filmēšanas ierīce, jautājums tikai, kā vēlamies un mākam to izmantot.

Zināšanas Rūdolfam ir – viņš ir kinofans, kurš mēģina noskatīties visu, ko vien rāda vietējā kinoteātrī un televīzijā, kā arī kolekcionē kinofilmu plakātus. Viņš arī zina, kuri ir viņa mīļākie žanri – šausmu filmas, trilleri jeb asa sižeta filmas un komēdijas. Šo žanru filmas viņš arī visbiežāk uzņem pats, izmantojot klasiskus Holivudas kinosižetu pavērsienus, tēlus, arī filmu sākuma un beigu titru tipiskos logotipus, kam pievieno slavenu aktieru vārdus un Holivudas kinostudiju nosaukumus.

Tas, ka Rūdolfs aizstāj visu filmēšanas grupu, iejuzdamies gan idejas autora, gan scenārista, gan režisora, filmas mākslinieka, skaņu režisora un arī aktieru lomās, ļauj saskatīt līdzību ar nekomerciālajiem avangarda kino veidotājiem, kuri arīdzan itin bieži, strādājot analogajā kino, uzņemas visu mākslas darba realizāciju – no sākuma līdz beigām.

Arī veids, kādā Rūdolfs pieņēmis pseidonīmu, ar kādu viņš paraksta savas filmas, – Mings –, liecina par pārdomātu publisko tēlu, māksliniecisku personu, kas sevi kā tādu arī apzinās.

Tikpat daudz kā īpaša indivīda, saistoša zēna portrets, filma ir arī komentārs par radošas personas eksistenci – personības, kuras dzīve un saskare ar apkārtējiem nebūt nav vienkārša. Humorpilnie elementi, Rūdolfa azartiskais runas stils un dzīvīgie monologi un dialogi vietumis ir asā pretstatā tam, kā viņš norobežojas no pārējās pasaules. Redzams, ka it bieži radošās idejas, kuras rosās Rūdolfa galvā, viņam ir svarīgākas par ikdienišķajām nodarbēm, kas rūp citiem.

Filma vedina domāt, cik gan dabiski un vienkārši ir būt radošam, cik organiski tas saskan ar jebkura indivīda ikdienas dzīvi un interesēm. Tiesa, Rūdolfs ir pārsteidzoši daudzpusīgs – viņš gan apgūst klasisko klavierspēli, gan, sacensības gara pārņemts, spēlē futbolu, gan piedalās skolas talantu konkursā popielā, gan skatās un pats mēģina radīt kino, gan mēģina sevī atrast reliģiska cilvēka dzirksti. Katrā ziņā viņa azarts ir iedvesmojošs, un filma to spēj parādīt koncentrētā, lakoniskā veidā; tās centrālais satvars, fokuss un vienlaikus stāsts ir pats Rūdis – viņa persona ir tik spilgta, ka tā ir sinonīms filmai kā mākslas darbam.

STILS

Filmā izmantota kāda īpaša, mākslā bieži lietota struktūra – filma filmā jeb stāsts stāstā. Šajā filmā, kura pretendē uz dokumentalitāti (bet, protams, ir rūpīgi konstruēts stāsts, izmantojot dokumentālus, reālus faktus), mazie stāsti – filmas, ko demonstrē Rūdis, – ir kā atgādinājums mums par jebkura stāsta, kuru cenšas pastāstīt mākslas darbs, spēju aizraut, iesaistīt, sniegt kādu vēstījumu. (Tā filmā izsakās Rūdolfa draugs katoļu mācītājs.) Pat ja kādu neuzrunā šausmas, šoks, asinis un nāve, kas tik ļoti fascinē Rūdolfu, tomēr varam piekrist, ka ikviena stāsta saistošais elements slēpjas tā oriģinalitātē un vēlmē aizraut savus skatītājus. Tas izdodas gan Rūdim, gan filmas režisoram Robertam Rubīnam.

Kadrs no filmas «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Cik liela nozīme ir radošumam katra indivīda dzīvē? Vai radošums ir īpašs talants, vai tas piemīt un ir attīstāms katram?
- Vai būt radošam nozīmē būt saistītam ar mākslu? Kādās jomās cilvēks spēj būt radošs?
- Vai, jūsuprāt, lai darbotos kādā konkrētā mākslas medijā, ir labi jāpārzina tā vēsture, iepriekš radītie darbi, kā arī pilnībā jāpārvalda tā tehnika? Vai arī svarīgāka ir vēlēšanās izpaust savu unikālo redzējumu?
- Kuru žanru filmas jūs skatāties visbiežāk un kāpēc?
- Nosauciet, kuru žanru filmas iecienījis filmas galvenais personāžs. Kā jums šķiet – kāpēc? Vai tas raksturo viņu arī kā personību?
- Vai esat mēģinājuši izveidot savu filmu?

4.–6. KLASE

KĀ TEV KLĀJAS, RŪDOLF MING?

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Es esmu... Man patīk...

Kadrs no filmas «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?»

Mērķis	Pilnveidot prasmes raksturot sevi un citus. Apzināties un novērtēt savus un citu cilvēku talantus.
Izmantojamās mācību metodes	Prāta vētra, saruna, salīdzināšana, vēstule.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Prāta vētra.** Skolotājs aicina skolēnus padomāt un uzrakstīt informāciju par sevi. ■ Kāds es esmu? ■ Kādas ir manas intereses un aizraušanās? ■ Kas ir mani hobiji? ■ Ko es daru brīvajā laikā? ■ Ar ko sevī es varu lepoties? **2. Skolēni noskatās režisora Roberta Rubīna filmas «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?»** (2010) fragmentus: 00:00–10:17, 17:20–22:00, 38:00–46:10 un 52:50–57:00. Ieteicams pirms nodarbības noskatīties visu filmu (62 min). **3. Saruna.** ■ Par ko ir filma? Kāda ir tās galvenā doma? ■ Kāds ir Rūdolfs? Raksturo viņu! ■ Kādas, tavuprāt, ir viņa labās un sliktās īpašības? ■ Kas ir Rūdolfa talanti un hobiji? ■ Kāda ir Rūdolfa ikdiena? Salīdzini to ar savējo! ■ Ko varētu mācīties no Rūdolfa? **4. Darba lapa Nr. 1.** **5. Uzdevums, kas var būt gan mājasdarbs, gan klases darbs.** Skolēni tiek aicināti uzrakstīt vēstuli Rūdolfam, kurā izsaka viedokli par viņa aizraušanos un talantu. Vēstulē skolēni pastāsta arī par sevi – saviem hobijiem un interesēm.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

4.–6. KLASE

KĀ TEV KLĀJAS, RŪDOLF MING?

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Aizpildi tabulu!

Izmantojot filmā «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?» redzēto, kreisajā stabiņā uzraksti, kādas ir Rūdolfa aizraušanās, viņa intereses un hobiji! Labajā pusē uzraksti savus hobijus, aizraušanās un intereses! Salīdzini informāciju!

Rūdolfa intereses, aizraušanās un hobiji	**Kopīgās vai līdzīgās intereses, aizraušanās un hobiji**	**Mani hobiji, intereses un aizraušanās**

4.–6. KLASE

KĀ TEV KLĀJAS, RŪDOLF MING?

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Kā tev klājas, Rūdolf Ming?»

Pabeidz teikumus!

Es esmu (kāds?) _____

_____

_____

_____

Man patīk (ko darīt?) _____

_____

_____

_____

Mani interesē (kas?) _____

_____

_____

_____

MAMMU, ES TEVI MĪLU

REŽISORS JĀNIS NORDS. SPĒLFILMA, 2013, 79 MIN.

Kadrs no filmas «Mammu, es tevi mīlu»

Sīkie meli

Nenozīmīga piezīme dienasgrāmatā aizsāk emocionāliem pārdzīvojumiem bagātu nedēļu trīspadsmit gadu vecā skolnieka Raimonda dzīvē. Sīkie meli rada arvien lielākus, nepatikšanu kamols aug augumā, līdz beidzot nonāk pat policijas redzeslokā. Vienlaikus tas ir arī Raimonda ceļš uz saprašanos ar māti – atpakaļ harmonijā, kuru grauj mātes mūžīgā aizņemtība.

Viena no pēdējo gadu populārākajām latviešu spēlfilmām, kas guvusi arī plašu starptautisko atzinību. Filma izrādīta vairāk nekā 70 starptautiskos festivālos pasaulē un saņēmusi vairākas nozīmīgas balvas – arī Berlīnes kinofestivāla jauniešu filmu konkursa «Generation Kplus» starptautiskās žūrijas galveno balvu un Losandželosas filmu festivāla «Grand Prix» kā labākā spēlfilma. Filma ieguvusi vairākas augstākā Latvijas kino apbalvojuma «Lielais Kristaps» balvas – 2014. gadā tā atzīta par labāko Latvijas spēlfilmu.

SIŽETS

Filmā par trīspadsmitgadīgo Rīgas puiku Raimondu (Kristofers Konovalovs) un viņa mammu (Vita Vārpiņa) ir gan kriminála intriga, gan spriedze, taču pamatā tas ir stāsts par to, kā saglabāt cilvēcīgumu brīdī, kad esi pamatīgā ķezā, uzskata filmas režisors Jānis Nords, kurš savas filmas žanru apzīmē kā attiecību trilleri.

Raimonds varbūt nav gluži eņģelis, taču visumā paklausīgs un savu mammu mīlošs bērns, kurš cītīgi spēlē saksofonu skolas orķestrī un kuram nav dūšas parādīt mammai dienasgrāmatu ar piezīmi. (Viņš ir nogrēkojies – iebāzis kādas meitenes mūzikas instrumentā krūšturi.) Raimonds aug nodrošinātā ģimenē, precīzāk, visai mūsdienīgā tās modifikācijā – tēva ģimenē nav, taču ir pārstrādājusies mamma – ārste, kura rikšo starp dežūrām, dzemdību pieņemšanu un jauno mašu «skoliņu», laiku pa laikam samelodamās dēlam par vēl vienu vakara dežūru, lai mēģinātu kārtot savu privāto dzīvi. Tā ir ikdiena. (Latvijā ir lielākais nepilno ģimeņu un vientuļo mašu skaits Eiropas Savienībā.) Tomēr filmas «Mammu, es tevi mīlu» dramatisms atklājas pamazām, spriedze tiek kāpināta soli pa solim – Raimonds iepinas sīkos melos, kas pāraug lielos melos, bet to sekas jau robežojas ar noziegumu.

Viss sākas nejauši – Raimonda un viņa drauga rokās nonāk atslēga no dzīvokļa, kuru uzkopj drauga māte. Dzīvokļa saimnieks te iegriežas reti. Savukārt viņa stilīgais motocikls, kas stāv vienā no istabām, kļūst par kārdinošu vilinājumu abiem puikām apciemot šo dzīvokli bez pieaugušo ziņas. Uz šķietami tukšo dzīvokli Raimonds dodas arī brīdī, kad nolēmis aizbēgt no mājām – mātes dusmu un iecirstās pļaukas dēļ.

AUTOBIOGRĀFISKI

Kinovēsturē nav nemaz tik daudz gadījumu, ka jauns režisors pievēršas bērnu tematikai. Šķietami arī latviešu režisoram trīsdesmitgadniekam Jānim Nordam, režijas maģistram ar Londonas Kino skolas (NFTS – «National Film and Television School») izglītību, varētu būt pievilcīgāki citi izaicinājumi, teiksim, dramatiskas žanru spēles, maskulīnas ekrāna rotaļas, nevis skrupuloza iedziļināšanās 13 gadu veca puikas un viņa mātes attiecībās, kurās pirmajā acu uzmetienā nav lekna dramaturģiskā materiāla. Tomēr «Mammu, es tevi mīlu» ir īpašs gadījums. Filma, kurā ir saskatāmas arī paša režisora autobiogrāfiskās iezīmes, ir kļuvusi vienlaikus par dziļi personisku un arī uzrunājošu un emocionālu vēstījumu par mātes un dēla attiecībām, akcentējot ļoti precīzas laika un vides detaļas.

Jānis Nords gan uzsver, ka filma

Kadrs no filmas «Mammu, es tevi mīlu»

«Mammu, es tevi mīlu» nekādā ziņā nav norakstīta no viņa paša dzīves, taču, protams, pilnībā bez bērnības iespaidiem un atmiņām neiztikt. Gluži tāpat kā filmas galvenais varonis Raimonds, režisors Nords bērnībā ir spēlējis skolas orķestrī saksofonu, viņš arī ir tas, kurš Raimonda lomas tēlotājam Kristoferam Konovalovam iemācīja uz saksofona spēlēt pamatgammas – mūzikai un šim mūzikas instrumentam filmā ir ļoti būtiska un dramatismu kāpinoša loma.

KONTEKSTI UN STILS

Sākotnēji Jāņa Norda paša rakstītā scenārija darbība risinājās 90. gados – tātad drīz pēc Latvijas neatkarības atgūšanas –, tomēr gatavajā filmā darbības laiks ir mūsdienas – Rīga, pats Rīgas centrs un vecpilsēta, kas ieguvuši latviešu kino kontekstā retas kvalitātes. Šai videi un pilsētai piemīt tā dinamiskā un vienlaikus impresionistiskā kvalitāte, kādu Parīzei 20. gadsimta 50./60. gadu mijā savās filmās prata piešķirt Francijas jaunā viļņa režisori. (Jaunais vilnis – *nouvelle vague* – ir virziens Francijas kino 20. gadsimta 50./60. gadu mijā, kad franču kinorežijā ienāca daudzi jauni un talantīgi režisori, kuri piedāvāja jauneklīgas, nereti formas ziņā netradicionālas, izaicinošas filmas par savu laikabiedru attiecībām, uzsverot kino valodas un autora oriģinalitātes nozīmi.)

Neuzkrītoša, taču pamanāma ir filmas «Mammu, es tevi mīlu» līdzība ar Francijas jaunā viļņa aizsācēja režisora Fransuā Trifo filmas «400 sitienu» («Les quatre cents coups», 1959) intonāciju un arī tēlu sistēmu. Raimonds ar savu draugu pa Rīgas ielām pārvietojas ar tādu pašu azartisku aizrautību kā Fransuā Trifo leģendārās filmas varonis Antuāns Duanels (Žans Pjērs Leo) ar savu skolasbiedru.

Filmā «Mammu, es tevi mīlu» tiek akcentēta dinamika – Raimonds pa Rīgas ielām traucas ar skrejriteni. Varoņa trauksmi un spraigumu uzsver gan kameras kustība, gan arī filmas montāžas ritms.

Vai «Mammu, es tevi mīlu» līdzība ar klasisko Fransuā Trifo filmu «400 sitienu» ir apzināta vai tomēr nejauša? Jānis Nords: «Trifo filma uz mani savulaik atstāja ļoti spēcīgu iespaidu, un, ja mēs runājam par mātes un dēla attiecībām, tēlu struktūru, iespējams, var atrast kādu līdzību. Taču Raimonda māte atšķirībā no Trifo varoņa Antuāna Duanela mātes nav «monstroza»; Antuāna mēģinājumi panākt reālu kontaktu atsitas kā pret mūri. «Mammu, es tevi mīlu» dēla un mātes attiecības ir tuvākas, taču arī viņu starpā ir meli. Šī ir filma par meliem un to sekām, par mātes sīkajiem meliem dēlam, dēla meliem mātei – meliem aiz bailēm un neērtības, kas pāraug dramatiskā notikumu plūsmā.»

Jāņa Norda «Mammu, es tevi mīlu» pasaules izjūtas, tematikas un stilistikas analogus var meklēt arī vēsturiski tuvākos kontekstos. Nenoliedzami šīs filmas stilistika – reālistiskā, dokumentālā filmēšanas

maniere un prasme šķietami ikdienišķu notikumu plūsmu piesātināt ar spriedzi un līdzpārdzīvojumu – ir tuva pasaulslaveno beļģu režisoru brāļu Dardēnu (Žans Pjērs un Liks Dardēni) filmai «Zēns uz velosipēda» («The Kid with a Bike»). Norda filmas stils ir radniecīgs Francijas un Beļģijas kino pieredzei un režisoriem, kuru vārdi un stilistika jau ir iegājuši kinovēsturē. Iespējams, tieši spēja respektēt pasaules kino kontekstus ir arī viens no Jāņa Norda filmas starptautisko panākumu iemesliem.

AUTORI

Šādas nenoliedzami eiropeiskas stilistikas radīšanai Jānis Nords ir sapulcinājis starptautisku radošo kolektīvu. Filmas operators ir amerikāņu operators Tobiass Deitems, kura rokraksts ir piemērots līdzdalības un subjektivitātes sajūtas radīšanai, kāda nepieciešama filmai «Mammu, es tevi mīlu», lai patiesi pietuvotos Raimonda sajūtām, bailēm, meliem, šausmām – visai tai emociju gammai, ko viņš izdzīvo filmā. Arī montāžas režisore Tamāra Mīma ir ASV pamanīta profesionāle.

«Mammu, es tevi mīlu» ir otrā Jāņa Norda pilnmetrāžas filma. Savu debijas darbu «Amatieris» (2008) viņš veidoja kā neatkarīgu projektu, parādot atzīstamas profesionālās kvalitātes jau pirms iestāšanās Londonas Kino skolā. Filmā «Mammu, es tevi mīlu» galvenajā lomā ir Kristofers Konovalovs no Cēsīm. Raimonda mammu atveido viena no savas paaudzes spilgtākajām Latvijas teātra aktrisēm – Dailes teātra aktrise Vita Vārpiņa, kurai darbs šajā filmā ir debija kino. Viņa par šo lomu ir saņēmusi «Lielo Kristapu» kā labākā aktrise. Lomās arī Indra Briķe, Baiba Neja, Matīss Livčāns, Alvis Birkovs, Edgars Samītis.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kādu iemeslu dēļ filma «Mammu, es tevi mīlu» ir kļuvusi populāra Latvijas skatītāju vidū un saņēmusi arī starptautiskus apbalvojumus?
- Kāpēc režisors Jānis Nords šo filmu dēvē par emocionālu trilleri?
- Kas ir filmu žanri? Kādus žanrus varat nosaukt?
- Kas, kādi elementi nodrošina ticamību filmas varoņa Raimonda drāmai un pārdzīvojumiem? Vai tas ir filmas scenārijs, tās stāsts, aktieru darbi, operatora veikums u. c.? Kā jūs raksturotu filmas operatora darbu?
- Kuras Latvijas filmas par vecāku un bērnu attiecībām vēl jūs varat nosaukt?
- Kuri mākslinieki, režisori, rakstnieki ir iedvesmojušies paši no savas bērnības pieredzes, lai radītu nozīmīgus mākslas darbus?

4.–6. KLASE

MAMMU, ES TEVI MĪLU

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Es un mana ģimene

Mērķis	Novērtēt ģimenes vērtību un lomu savā dzīvē. Mācīties veidot pozitīvas attiecības ģimenē.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, grupu darbs.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors, darba lapas, lielas lapas, flomāsteri.
Nodarbības apraksts	**1. Darba lapa Nr. 1.** **2. Skolēni noskatās režisora Jāņa Norda filmas «Mammu, es tevi mīlu»** (2013) fragmentus: 00:00–07:10, 22:00–28:30, 39:20–42:10, 48:20–53:20, 55:10–56:40, 01:00:30–01:02:05, 01:10:45–01:11:25 un 01:15:20–01:17:30. Ieteicams noskatīties visu filmu. Ja skolēni skatās tikai fragmentus, skolotājs varētu izstāstīt sižetu. **3. Diskusija.** ■ Kādas ir mammas un Raimonda attiecības? Raksturo tās un mini piemērus! ■ Kāpēc ģimenē ir strīdi un nesaskaņas? ■ Kā tev šķiet, vai ģimenes strīdos ir vainojams tikai Raimonds? Pamato savu atbildi! ■ Par ko strīdos ir vainojams Raimonds? ■ Kāpēc nesaskaņās ar dēlu ir vainojama arī mamma? ■ Kā tu domā, vai mammai bija viegli melot Raimondam? Kāpēc? ■ Kā tev šķiet, vai Raimondam bija viegli melot mammai? Kāpēc? ■ Mini piemērus, kad mammai bija kauns par dēlu! ■ Mini piemērus, kad mamma lepojās ar Raimondu! ■ Kā tev šķiet, vai Raimonds mīl savu mammu? Pamato savu atbildi! **4. Grupu darbs.** Skolotājs aicina skolēnus sadalīties nelielās grupās (pa trim četriem skolēniem katrā) un izdomāt filmas turpinājumu. Kā nākotnē varētu veidoties Raimonda un viņa mammas attiecības? Ko abi ir iemācījušies no piedzīvotā? Katra grupa uzraksta savu versiju ar flomāsteriem uz lielas lapas un to prezentē.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

4.–6. KLASE

MAMMU, ES TEVI MĪLU

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Pabeidz teikumus!

Mana ģimene ir... _____

_____

_____

Es mīlu savu ģimeni, jo... _____

_____

_____

Nesaskaņas un strīdi mūsu ģimenē rodas, ja... _____

_____

_____

Ģimene man nozīmē... _____

_____

_____

Nākotnē savu ģimeni es gribētu redzēt... _____

_____

_____

4.–6. KLASE

MAMMU, ES TEVI MĪLU

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Novērtē 10 ballu skalā! Apvelc vai iekrāso atbilstošo vērtējumu! Pamato savu atbildi!

Kā tev šķiet, cik svarīga cilvēka dzīvē ir ģimene?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Cik nozīmīga tev ir ģimene?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kā tu vērtē filmas «Mammu, es tevi mīlu» galvenā varoņa attiecības ar mammu? Pamato savu atbildi!

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kā tu vērtē savas attiecības ar vecākiem? Pamato savu atbildi!

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

URSUS

REŽISORS REINIS PĒTERSONS.
ANIMĀCIJAS FILMA, 2011, 10:30 MIN.

Kadrs no filmas «Ursus»

Cirka lācis melnbaltā pasaulē

Lācis, kurš strādā cirkā par akrobātu motociklistu, ilgojas pēc brīvības un neskartas dabas, jo viņam šķiet, ka tur atrodama īstā laime. Lāča priekšnesumus cirkā apbrīno kāda skatītāja, maza meitene, taču viņa baidās tuvoties Lācim, pat lai uzdāvinātu viņam ziedus. Kādu dienu Lācis nolemj visu pamest un dodas uz mežu.

Filma «Ursus» ir mākslinieka un grāmatu ilustratora Reiņa Pētersona debija kino – viņš ir tās mākslinieks, režisors un arī scenārija autors. Filma piedalījusies vairāk nekā 70 starptautiskos festivālos un guvusi atzinību ne tikai Latvijā, bet arī Japānā, Norvēģijā, ASV un citur.

SIŽETS

Naksnīga pilsētas aleja, ko izgaismo laternas. Pilsētas jumti un skats uz klajumu, kura centrā slejas liela cirka telts. Vecmodīgi, šķietami atbilstīgi 20. gadsimta sākuma modei tērpies vīrs, kurš rotaļājas ar sunīti. Atkal nakts, un jau pazīstamo laternu apgaismots soliņš, uz kura apsēžas smagnējs stāvs. Tas ir uzvalkā un svītrainā kreklā tērpies Lācis, kurš atnācis pabarot dīķī peldošās pīles. Tās piepeld un vīzdegunīgi atsakās no Lāča piedāvātajām maizes drupatām. Drupatas neinteresē arī gliemezi, kas rāpo gar sagumušā vientulīgā Lāča ķepām. Šo naksnīgo ainavu un Lāci, kurš pats nu ēd savu maizīti, apspīd apaļš mēness. Lācis (*ursus* – lācis – latīņu val.) ir noskumis, apaļā mēness lode viņam asociējas ar liesmojošu apli. Filmā ar montāžas palīdzību mēness tiek saplūdināts ar šo apli, un ieraugām afišu, kurā attēlots rēcošs lācis uz motocikla, traucoties cauri liesmām. Mežonīgajā cirka dzīvniekā var atpazīt melanholisko vientuļnieku Lāci. Turpmākajā filmas gaitā var vērot Lāča priekšnesumu cirka arēnā, kam gatavojoties viņš novelk apģērbu un no skumīga civilizēta radījuma pārvēršas rēcošā cirka atrakcijā publikai par šausmām un prieku. Lāča priekšnesumu kā apburta vēro maza meitenīte. Filmā uzskatāmi iezīmētie vides kontrasti – pilsēta, cirks, daba – mežs un pļava, kur filmas finālā nonāk Lācis, – vedina domāt par dabas un civilizācijas attiecībām. Arī Lācis ir radīts kā pretrunīgs, sarežģīts tēls – viņš ir vientuļnieks, kurš uzstājas cirkā, demonstrējot to, ko no viņa gaida izklaides kārā publika. Tomēr viņš bēg no cirka arēnas, lai atgūtu sevi mežā, dabā, kur arīdzan viņu iztraucē cilvēka – mednieku – saceltais troksnis. Cilvēku, dzīvnieku un dabas saskarsme ir tās tēmas, par kurām vedina domāt Reiņa Pētersona filma «Ursus». Filmas galvenās tēmas ir sevis meklējumi šajā pasaulē, dzīve realitātē ikdienā un ikvienam pazīstamās ilgas būt saprastam un uzklausītam. Filmā izmantoti arī oriģināli stilistiskie paņēmieni.

STILS

Filmā neizskan ne zilbes – vēstījums tiek izteikts ar attēlu un mūzikas universālo valodu. Filma ir roku darbs, uzsver autors Reinis Pētersons. Tā ir veidota, izvairoties no digitālās pasaules «kārdinājumiem» un tehnoloģiju palīdzības.

Animācijā ārkārtīgi būtiska ir filmas vizualitāte – attēla stils, kas nosaka arī visas filmas stilistiku un noskaņu. Reiņa Pētersona filma ir melnbalta – tas ir izaicinošs un drosmīgs solis pasaulē, kas ierasti apdullina ar krāsām, attēlu dinamiku, īpaši nesaudzējot arī jaunos skatītājus – tos, kuri ir animācijas filmu pamata auditorija. «Ursus» vizuālā pasaule ir ļoti askētiska. Lai to radītu, mākslinieks ir izvēlējies ogli, ogles zīmējumu uz papīra – tehniku, kas bieži izmantota Latvijas vizuālajā mākslā, bet animācijā lietota ārkārtīgi reti. Mākslinieks ir eksperimentējis, lietojot ogles pulveri un pat smalkas zāģu skaidas, lai filmas attēls iegūtu īpaši vibrējošu faktūru.

Kadrs no filmas «Ursus»

Melnbaltā filmas «Ursus» pasaule principiāli atšķiras no digitālās pasaules un mūsdienu komerciālās (pamatā ASV ražotās) animācijas piedāvātā krāsu košuma. Savā ziņā melnbaltais attēls tiek izmantots arī kā zīme, norāde uz melnbaltā kino pieredzi un kino kā medija vēsturi. Mūsdienās, izvēloties veidot filmu melnbaltu, režisors principiāli atsakās no komercialitātes, akcentējot sava darba piederību mākslas telpai un arī tam pasaules kino mantojumam, kas ir tapis uz melnbaltās filmlentes.

KONTEKSTI

Kino radās kā melnbalta tehnoloģiska atrakcija 19. gadsimta izskaņā (1895. gadā notika pirmais publiskais kinoseanss Parīzē). Pirmajās savas pastāvēšanas desmitgadēs kino bija melnbalts, kaut jau tolaik filmu veidotāji sapņoja par krāsu kino. Tālab agrīnajā kino pieredzē filmas nereti krāsoja ar roku – kadru pa kadriņam – vai iekrāsoja atsevišķus elementus, lai tos uzsvērtu melnbaltajā lentē. Apdullinošo krāsu prieku kino lielvalstī ASV atklāja jau 20. gadsimta 30. gadu sākumā, kaut tolaik krāsu filmas tika filmētas reti (jaunā krāsu tehnoloģija bija komplicēta un dārga). Pamazām krāsu kino ieņēma arvien lielāku vietu. Tomēr 20. gadsimta 50.–60. gados Eiropas kino atzītākie režisori apzināti izvēlējās strādāt ar melnbaltu attēlu, nereti uzskatīdami, ka melnbaltais attēls ir estētiski pilnvērtīgāks un piemērotāks kino kā mākslas veidam. Viens no režisoriem, kura izcilākās filmas ir veidotas, izmantojot melnbalto filmu, ir itāļu režisors klasiķis Federiko Fellīni; viņa filmās, piemēram, «Ceļš» («La strada», 1954) u. c., nereti ir izmantots cirka motīvs. Šī asociācija ir klātesoša, arī skatoties Reiņa Pētersona filmu «Ursus».

Laikā, kad tapa Reiņa Pētersona «Ursus», pasaules kino piedzīvoja sava veida melnbalto filmu renesansi. 2011. gadā tika uzņemta franču spēlfilma «Mākslinieks» («The Artist») – melnbalta filma, kas stāsta par 20. gadsimta 20. gadu nogali, kad mēmais kino iepazina skaņu. Gadu vēlāk šī Eiropas filma sensacionālā kārtā ieguva arī svarīgāko pasaules kino balvu – Amerikas Kinoakadēmijas «Oskaru» – kā gada labākā filma. Kaut nevar saskatīt tiešu saikni starp šo nu jau pasaules kinovēsturē iegājušo spēlfilmu un Reiņa Pētersona darbu «Ursus», tomēr tās abas uzsver gan melnbaltā kino pēkšņo renesansi, gan arī tā tēlainību un izteiksmes spēku. Melnbaltu attēlu savai 2012. gadā tapušajai pilnmetrāžas animācijas filmai «Frankenkrancis» («Frankenweenie») izvēlējās arī atzītais amerikāņu režisors Tims Bērtons. Viņa filma principiāli atšķiras no tradicionālās Holivudas animācijas gan melnbaltā attēla, gan melanholiskās noskaņas, gan vēsturisko un žanrisko atsauču dēļ. (Šī arī Latvijas kinoteātros demonstrētā Bērtona filma stāsta par maza zēna mīlestību pret savu sunīti, kuru viņš atdzīvina pēc tā bojāejas. Filmas stilistikā ir saskatāmas atsauces uz Eiropas kinovēsturi, piemēram, vācu ekspresionismu – 20. gadsimta sākuma modernisma virzienu mākslā un kino.)

AUTORI

Reinis Pētersons darbojas animācijas studijā «Atom Art», kur strādājis pie animācijas

mūzikla «Pavasaris Vārnu ielā» (2009), kā arī animācijas filmu sērijas «Lupatiņi». Viņš ir viens no interesantākajiem latviešu grāmatu ilustratoriem un arī animācijas filmu veidotājiem. Filmas mūziku radījis viens no savdabīgākajiem mūsdienu komponistiem un mūziķiem Jēkabs Nīmanis.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kāpēc, jūsuprāt, filmā «Ursus» ir izvēlēta melnbalta toņu gamma? Vai šādai izvēlei ir arī jēdzieniska slodze?
- Kāpēc mūsdienās – jauno tehnoloģiju laikmetā – daži kino veidotāji tomēr izvēlas filmas radīt melnbaltas, it kā atgriežoties pie kino un tehnoloģiju vēstures?
- Kā filmā ir iezīmēts laikmets? Vai var noteikt, kad notiek filmas «Ursus» darbība? Mūsdienās vai varbūt senāk? Kādas pazīmes ļauj identificēt filmas darbības laiku, un vai tas ir skaidri nosakāms?
- Kāpēc filmas autors Reinis Pētersons, jūsuprāt, izvēlas šādu mākslinieciskо paņēmienu?
- Vai esat redzējuši vēl kādas filmas, kuru darbība ir saistīta ar cirka pasauli?
- Vai jums ir bijusi izdevība noskatīties kādu citu melnbaltu filmu, kas tapusi mūsdienās?
- Kad parādījās pirmās krāsu filmas?
- Kādu noskaņu filmai «Ursus» piešķir komponista Jēkaba Nīmaņa radītā mūzika?

Kadrs no filmas «Ursus»

PAPILDU MATERIĀLI

- https://www.reinispetersons.com

4.–6. KLASE

URSUS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinību mācību joma

Kadrs no filmas «Ursus»

Daba un civilizācija

Mērķis	Attīstīt prasmi paust savu viedokli un attieksmi pret savvaļas dzīvnieku izmantošanu, iejusties pretējo uzskatu paudēju lomā.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija un saruna, darbs ar informācijas avotiem, lomu spēle.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas, dažāda izmēra lapas un flomāsteri.
Nodarbības apraksts	**1. Diskusija.** Darba lapa. **2. Skolēni noskatās režisora Reiņa Pētersona animācijas filmu «Ursus»** (2011, 10:30 min). **3. Saruna par animācijas filmā «Ursus» redzēto.** ■ Kāds lācis bija cirkā? Kādu to redzēja cilvēki? ■ Kāds patiesībā bija lācis? ■ Kas lācim cirkā bija jādara? ■ Kā tev šķiet, vai viņš bija laimīgs? ■ Kāpēc lācis devās uz mežu? Pēc kā lācis ilgojās? ■ Kāpēc lācis bija noskumis? ■ Kā tev šķiet, kāpēc nebrīvē dzīvojošiem dzīvniekiem ir grūti vai pat neiespējami atgriezties dabā? **4. Izspēlē lomu spēli.** ■ Klase sadalās divās grupās – puse ir par dzīvnieku izmantošanu cirkā, zooloģiskajā dārzā un uzskata, ka savvaļas dzīvnieki var dzīvot līdzās cilvēkiem, bet otra puse pārstāv viedokli, ka dzīvniekiem nav vietas cirkā, zooloģiskajā dārzā, pilsētas vidē. ■ Katra grupa sagatavo savus argumentus un uzraksta tos uz lielas lapas. ■ Grupa, kura ir pret dzīvnieku izmantošanu, uzzīmē plakātus un transparentus. ■ Pēc tam izspēlē protesta akciju.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Katrs skolēns nosauc vienu secinājumu, ko ir izdarījis šīs mācību stundas laikā.

4.–6. KLASE

URSUS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinību mācību joma

Aplūko abus attēlus!
Atbildi uz jautājumiem!

1. Ziloņi savvaļā

2. Zilonis Rīgas cirkā

- Kas ir attēlots šajās fotogrāfijās?
- Vai esi kādreiz apmeklējis cirku, kurā piedalās dzīvnieki? Kā tu juties?
- Kā tu domā, kā jūtas ziloņi pirmajā attēlā? Kāpēc tu tā domā?
- Kā tu domā, kā jūtas zilonis otrajā attēlā? Kāpēc?

3. Protesti pie Rīgas cirka

- Kā tu domā, kāpēc cilvēki protestē pret dzīvnieku izmantošanu cirkā?
- Kādas izjūtas tevī raisa šīs fotogrāfijas?
- Kā tev šķiet, vai dzīvnieki cieš, kad tos dresē un kad tie uzstājas cirka izrādēs? Kāpēc?
- Kas ir redzams 3. attēlā? Kā tu domā, kāpēc protestētāji uzrakstīja šos teicienus?

VECĀKS PAR DESMIT MINŪTĒM

REŽISORS HERCS FRANKS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 1978, 10 MIN.

Kadrs no filmas «Vecāks par desmit minūtēm»

Visplašākā emociju gamma

«Vecāks par desmit minūtēm» ir unikāla filma – desmit minūšu garumā uz ekrāna vērojama maza puisēna seja. Melnbaltajā attēlā notverta visplašākā emociju gamma – no šausmām līdz priekam, kas atspoguļojas mazā zēna izteiksmē, kamēr viņš skatās leļļu teātra izrādi, kas mums, skatītājiem, tā arī paliek neredzama. Filma pieder pie izcilākajiem kinodarbiem pasaulē un ir meistardarbs savā lakonismā un emocionālajā vērienā.

AUTORI

Filma tapusi 1978. gadā, un tās autori ir divas izcilas personības latviešu kino – kinorežisors, scenārists Hercs Franks (1926–2013) un operators, vēlāk arī režisors Juris Podnieks (1950–1992). Pie Franka nozīmīgākajiem darbiem pieder «235 000 000» (1967; scenārijs), «Mūžs» (1972), «Aizliegtā zona» (1975), «Augstākā tiesa» (1987), «Flashback» (2002), viņa radošajā biogrāfijā ir ap 70 filmu. Savukārt Jura Podnieka lielākais sasniegums vēlākajos gados ir izcilā, leģendārā dokumentālā filma «Vai viegli būt jaunam?» (1986) par latviešu jaunās paaudzes dzīvi, sapņiem, cerībām un dumpinieciskumu īsi pirms padomju impērijas norieta.

Hercs Franks ir viens no jaunās kino veidotāju paaudzes, kas ienāca Rīgas kinostudijā 20. gadsimta 60. gadu sākumā. Pateicoties pārmaiņām politiskajā režīmā – tie bija gadi pēc t.s. Hruščova atkušņa jeb destaļinizācijas, kad parādījās atkāpes no stingrās cenzūras Padomju Savienībā –, pavērās iespējas izpausties ārpus ierastajām dogmām. Pretstatā stingajām, propagandas pilnajām, sociālistisko režīmu slavinošajām dokumentālajām filmām autori radīja daudz personiskākus un mākslinieciski stilizētākus stāstus. Šis virziens vēlāk ieguva nosaukumu Rīgas poētiskā dokumentālā kino skola, to raksturoja pievēršanās ikdienas dzīvei un «vienkāršajiem cilvēkiem», poētisks izteiksmes stils – kino valoda, kurā dominēja metaforas, simboli, tēlainība, vērojoša (nevis reprezentatīva, postulējoša) attieksme pret filmēto. Kopā ar režisoru Ivaru Kraulīti filmā «Baltie zvani» (1961) Franks aizsāka šo virzienu latviešu kino; «Vecāks par desmit minūtēm» ir viens no tā izcilākajiem paraugiem.

TEMATIKA UN STILS

Savās filmās Franks nav vairījies no smagām un pretrunīgām tēmām – kā nāve, noziegums un sods, žēlastība, atbruņojoša atklātība. Franka filozofija dokumentālajā kino ir piekļūt maksimāli tuvu portretējamā indivīda personībai – domām, emocijām, motīviem, kas liek pieņemt izšķirošus lēmumus. Viņa pieeja, veidojot filmas, arī parāda šo uzstādījumu – provokatīvas, atklātību izsaucošas intervijas ar portretējamajiem, ilgstošs vērojums, tuvplāns. Franks meklē patiesību, to trauslo dimensiju, ko mēdz dēvēt par dvēseli. Viņa meklējumi vistiešāk parādās arī šajā filmā. Tās formālie paņēmieni – estētika, valoda, kādā režisors un operators veidojuši filmu, – izmantoti tā, lai maksimāli iegūtu «patiesības esenci», piekļūtu tuvāk portretējamam personāžam – mazajam zēnam. Desmit minūšu garā melnbaltā filma ir viens nepārtraukts kadrs; tā veidota bez montāžas, izsakot konkrētā brīža neatkārtojamību. Būtiska nozīme ir apgaismojumam – tiek izgaismotas tikai mazā zēna un blakussēdētāju sejas – un spējai tik precīzi notvert tuvplānu, lai fiksētu plašo emociju amplitūdu, ko izjūt filmas varoņi. Filmā nav dialoga, neizskan neviens vārds, viss tiek izteikts ar gaismēnu kontrasta piesātināto melnbalto attēlu un izteiksmīgu instrumentālo mūziku.

Raksturojot filmu «Vecāks par desmit minūtēm», Hercs Franks teicis: «Ja

aizbrauktu uz citu pasauli, pēc šīs filmas viņi saprastu, kas ir cilvēks, kas viņam iekšā ir, kādas emocijas. Jo kājas un rokas var piezīmēt klāt, bet dvēseli nevar piezīmēt klāt, tur viņa ir.»

Herca Franka filmas var uzskatīt par provokatīvām, jo tās pārkāpj teritoriju, kuru mēdz dēvēt par cilvēka privāto dzīvi. Šo paņēmienu izmantojuši daudzi dokumentālā kino režisori, taču ne visi var pamatot šādas izvēles nepieciešamību. Franka pieeja saistīta ar viņa vēlmi atklāt skatītājiem patiesus mirkļus, kas paver iespēju labākai sevis un pasaules izzināšanai: «Domāju, ka dokumentālajam kino, kā jebkurai mākslai, ir jāpārkāpj aizliedzošās barjeras. Citādi tā izsīks, saprotat? Jautājums ir – kā vārdā jūs to darāt. Kā vārdā pārkāpjat barjeru? Lai radītu sensāciju? Lai parādītu, kāds tu esi varonis? Vai tādēļ, lai atklātu cilvēkiem kādu patiesību, kas ļautu viņiem dziļāk izprast pašiem sevi?» (H.F.)

Filmā «Vecāks par desmit minūtēm» spilgti parādās arī tas, ko mākslā dēvē par refleksiju, – skatoties uz mazo zēnu filmā, mēs izvērtējam paši savu kinoskatītāja pieredzi, izjūtam, ko nozīmē skatīšanās process, kā uz mums iedarbojas māksla. Filma nevis pilnībā pārņem un iesaista mākslīgi radītā citā pasaulē, bet liek vērot un izvērtēt savu uztveri, balstoties ekrānā redzētajā. Mazā zēna seja ir kā spogulis, kurā skatītājs ierauga sevi.

KONTEKSTI

Filmas apakšnosaukums ir «Pasaka par labo un ļauno», ko iespējams tulkot dažādi: kā labā un ļaunā jēdzienu, ar kuru, vērojot leļļu teātra izrādi, sastopas zēns, taču izskanējis arī pieņēmums, ka šis nosaukums ļāva izvairīties no padomju cenzūras iebildumiem, jo filmu varētu uzskatīt par pārāk avangardisku – neatbilstošu Padomju Savienībā atļautajiem kanoniem; formāli eksperimenti bija novirze no normas un tika uzskatīti par politiskās iekārtas pretinieku pazīmi.

Franka un Podnieka filma pavisam noteikti ir izaicinošs eksperiments gan estētiskā, gan saturiskā ziņā, un pat pēc vairākiem gadu desmitiem tās emocionālais iespaids nav mazinājies. Filmas spēks slēpjas vienkāršībā – ar vienu tēlu indivīdu tiek uzdoti neskaitāmi jautājumi un radīts komentārs par to, ko nozīmē būt cilvēkam.

2002. gadā tapa filmu almanahs divās daļās «Trompete» un «Čells», katrā daļā iekļautas vairākas īsfilmas, kuru autori ir pasaules kinorežijas lielie grandi – Aki Kaurismeki, Bernardo Bertoluči, Džims Džārmušs, Žans Liks Godārs, Verners Hercogs un citi. Katrs režisors piedāvā savu versiju par laika sprīdi desmit minūšu garumā. Filmu titros atsauce vēstī par veltījumu Frankam un Podniekam.

Kadrs no filmas «Vecāks par desmit minūtēm»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Vai mākslas un patiesības vārdā ir atļauts viss? Vai atļauts pārkāpt robežu, aiz kuras beidzas cilvēka publiskā un sākas privātā dzīve?
- Vai mākslas uzdevums ir runāt par ētiskajām vērtībām, uzdot jautājumus, kas veicinātu šādu diskusiju? Vai arī mākslas darbs var būt absolūti brīvs no jebkādas morāles? Pamatojiet savu viedokli!
- Kāpēc filma neatbilst Padomju Savienības principiem mākslā?
- Kuras desmit minūtes, jūsuprāt, cilvēka dzīvē ir izšķirošas, būtiskas, filmēšanas vērtas? Ko šādas desmit minūtes pavēstītu par jums?

4.–6. KLASE

VECĀKS PAR DESMIT MINŪTĒM

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Manas un tavas izjūtas

Kadrs no filmas «Vecāks par desmit minūtēm»

Mērķis	Veidot izpratni par jēdzienu «emocijas». Atklāt emociju daudzveidību, to izpausmes.
Izmantojamās mācību metodes	Darbs ar avotiem, diskusija, prāta vētra, domu zirneklis, darbs pārī.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Darbs ar avotu (attēlu).** Darba lapa Nr. 1. Diskusija: ■ Kādas emocijas te var redzēt? ■ Kuras tu parasti lieto visbiežāk? Kāpēc? ■ Kuras lieto retāk? Kādās situācijās? **2. Skolotāja ievads, īss teorijas izklāsts.** **3. Teorija un reālā dzīve (ikdiena).** Domu zirneklis. Prāta vētra. Darba lapa Nr. 2. Jautājumi apspriešanai: ■ No kurienes rodas izjūtas? ■ Kādas izjūtas vēl tu pazīsti? ■ Kādas izjūtas tev ir patīkamas? Kādas – nav? ■ Pastāsti kādu situāciju no skolas dzīves, kad tu esi piedzīvojis patīkamas izjūtas! ■ Pastāsti kādu notikumu no savas ikdienas, kad tu esi piedzīvojis nepatīkamas izjūtas! **4. Iegūto zināšanu nostiprināšana.** Darbs pārī. Herca Franka dokumentālā filma «Vecāks par desmit minūtēm» (1978). Nosauc, kādas emocijas ir redzamas filmā! Demonstrē blakussēdētājam nosauktās emocijas. Vispirms viens skolēns, pēc tam abi samainās, un to pašu atkārto otrs.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 3.

4.–6. KLASE

VECĀKS PAR DESMIT MINŪTĒM

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Ikdienā, rakstot īsziņas vai e-pastus draugiem, sazinoties sociālajos tīklos, mēs lietojam nelielus attēlus jeb animācijas, ko saucam par emocijām. Kādi tie ir? Apskaties attēlu!

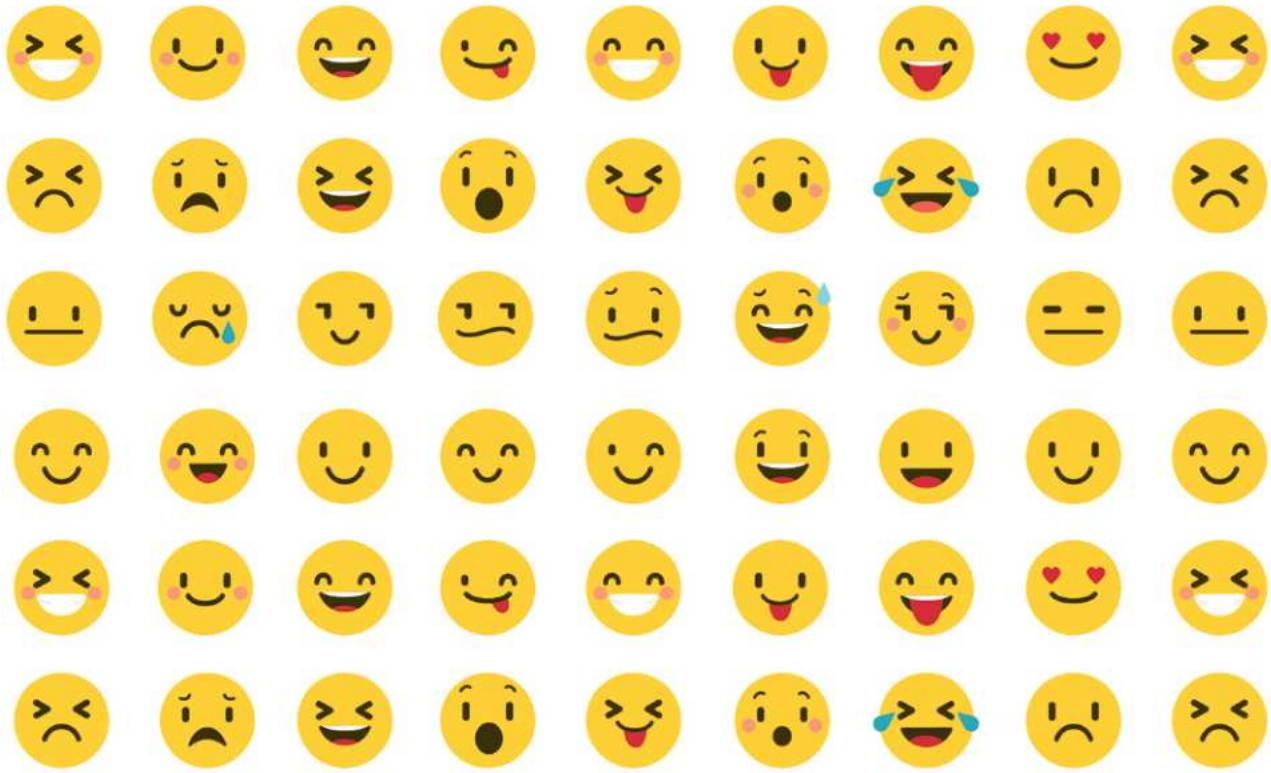

Pārdzīvojumi jeb izjūtas, ko izraisa notikumi apkārt un ar tevi pašu, ir emocijas. Emocijas jeb izjūtas var būt gan patīkamas, gan nepatīkamas.

4.–6. KLASE

VECĀKS PAR DESMIT MINŪTĒM

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izlasi situācijas! Uzraksti izjūtas!

Ir tava dzimšanas diena. No rīta neviens no ģimenes nepievērš tev uzmanību. Pārnākot no skolas, tu atklāj, ka ģimene ir sarīkojusi krāšņu ballīti ar daudzām dāvanām. Ir uzaicināti arī tavi draugi.

Tavs labākais draugs tevi nepamatoti apvaino. Viņš tevi aizvaino arī publiski. Citi draugi par tevi smejas.

4.–6. KLASE

VECĀKS PAR DESMIT MINŪTĒM

DARBA LAPA NR. 3

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Ko es iemācījos mācību stundā par izjūtām jeb emocijām?

Uzraksti vismaz trīs patīkamas un vismaz trīs nepatīkamas emocijas!

Patīkamās emocijas	**Nepatīkamās emocijas**

Mācību stunda bija interesanta, jo... _____

_____

_____

Mācību stunda nebija interesanta, jo... _____

_____

_____

VOGELFREI

REŽISORI JĀNIS KALĒJS, GATIS ŠMITS, JĀNIS PUTNIŅŠ, ANNA VIDULEJA. SPĒLFILMA, 2007, 91 MIN. (NOVELE «BĒRNĪBA» – 14 MIN.)

Kadrs no filmas «Vogelfrei»

Brīvs kā putns

«Vogelfrei» ir četri stāsti par bērnību, jaunību, spēka gadiem un vecumdienām. Filmas galveno varoni sauc Teodors, un katrā filmas novelē, katrā Teodora dzīves posmā, viņu tēlo cits aktieris. Filmu veidojuši režisori Jānis Kalējs, Gatis Šmits, Jānis Putniņš un Anna Viduleja.

Viena no filmas nosaukuma «Vogelfrei» nozīmēm (nosaukums sakņojas vācu valodā) ir «neatkarīgs, brīvs kā putns». Filmā «Vogelfrei» apvienotas četras noveles, kas veido četru tolaik režisoru debitantu kopdarbu – filmu par četriem cilvēka mūža posmiem.

AUTORI

Katra no četrām filmas daļām ir skatāma arī atsevišķi, tās ir pietiekami patstāvīgas un savulaik ir iezīmējušas četru režisoru rokrakstu, palīdzot tiem sevi pieteikt Latvijas kino ainavā. Visus filmas «Vogelfrei» režisorus vieno fakts, ka kino izglītību viņi guvuši vai papildinājuši ārzemju augstskolās. Filmu «Vogelfrei» atzinīgi novērtēja kritika Latvijā, tā tika izrādīta arī starptautiskos kinofestivālos daudzās pasaules valstīs, arī Dienvidkorejā. Pēc filmas «Vogelfrei» tapšanas latviešu kino pārliecinoši turpina strādāt otrās filmas noveles «Jaunība» veidotājs režisors Gatis Šmits. Viņš ir uzņēmis filmu «Seržanta Lapiņa atgriešanās» (2010).

Mācību procesā ieteicams izvēlēties filmas pirmo daļu «Bērnība», ko veidojis režisors Jānis Kalējs. Tā ir režisora bērnības atmiņu iespaidota, nedaudz mistiska sajūtu filma. Kalējs karjeru sācis kā profesionāls aktieris, mācījies kinoaktieru studijā, beidzis konservatoriju un 1990. gadā devies uz Kanādu, kur septiņus gadus strādājis Kanādas kinoindustrijā, taču atgriezies Latvijā, kur pamatā strādā reklāmā.

SIŽETS

Filmas pirmais stāsts «Bērnība» vēstī par bērnu grupu, kas bezbēdīgi pavada vasaras dienu brīvā dabā priežu mežā. Bērnu – vairāku puiku un vienas meitenes – rotaļas ir trakulīgas un riskantas: niršana, maksimāli ilgi aizturot elpu, braucoša vilciena apmētāšana ar akmeņiem. Filmas, precīzāk – pirmās daļas, varoņi rīkojas impulsīvi, neanalizējot savu rīcību, vien izbaudot bērnības brīvības garšu. To brīdi, kad esi brīvs kā putns. *Vogelfrei*. Pamazām gan režisors bērnu pulciņā vairāk sāk izcelt vienu no puikām, uzzināms arī viņa vārdu – tas ir Teodors.

Varonis, vārdā Teodors, caurvij visu filmas gaitu, kaut pārējās filmas daļās šo lomu spēlē jau pavisam citi aktieri. Režisoram Jānim Kalējam savā darbā izdevies notvert to vārdos pat īsti neformulējamo bērnības sajūtu, kad bērnu vada piedzīvojumu alkas, arī nespēja adekvāti līdz galam novērtēt savu rīcību un tās sekas. Režisors iezīmē trauslās simpātijas un uzmanību, ko viens otram veltī Teodors un meitene no bērnu grupas. Šajā novelē viss ir šķietami nenozīmīgs un tajā pašā laikā ārkārtīgi svarīgs – bērnu darbošanās jēga līdz galam nav pat uztverama, taču nepamet sajūta, ka tā tur ir – arī kā absolūtās brīvības manifestējums.

STILS

Noveles «Bērnība» uzņemšanas stils ir impulsīvs, režisors šķietami nefokusējas, lai niansēti izstāstītu kādu vienu gadījumu, kas notiek priežu mežā, – te ir vairāku sīku atgadījumu un delverību ķēde, kas filmēta impulsīvi un impresionistiski. Tās ir režisora sajūtas, iespaidi, kā apliecina paša Jāņa Kalēja stāstītais – arī autobiogrāfiskas atmiņas par savu bērnības pieredzi, ko viņš ir restaurējis filmā.

Akmens, kas mests vilcienam, trāpa pa galvu Teodoram, riteņa zagšana, pieskāriens meitenei... Faktiski mēs neko daudz vis neuzzinām par Teodoru, kuru pēc dauzīšanās mežā gaida mamma un tētis vasarnīcā, – vien atsevišķas detaļas, šķietami sīkus

notikumus bērna dzīvē. Tomēr režisoram ir izdevies radīt savdabīgu bērnības noskaņu – sajūtas, kādas valda laikā, kad priekšā vēl pasaules izzināšana un atklāšana.

Apmēram 15 minūšu garajā filmas sākuma daļā «Bērnība» nav izvērstu dialogu, tikai aprautas frāzes, kas piešķir tai dokumentalitātes sajūtu.

Pārējās filmas daļas vēstī par Teodoru jaunekļa vecumā un skolas dzīvē, par jaunu vīrieti karjeras un ambīciju plaukuma posmā un arī padzīvojušu vīru, kurš mežā – ļoti līdzīgā tam mežam, kurā plosījās bērni pašā filmas sākumā, – nodarbojas ar medību putnu piejaucēšanu. Loks ir noslēdzies – no maza puikas līdz vecam vīram tajā pašā mežā – tāda ir bijusi filmas galvenā varoņa Teodora pieredze.

Kadrs no filmas «Vogelfrei»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Vai filmas varoni Teodoru, kuru filmā tēlo dažādi aktieri dažādos varoņa dzīves posmos, var uztvert kā vienotu tēlu?
- Vai manāmas režisoru rokraksta un izmantoto paņēmienu atšķirības, salīdzinot vairākas filmas «Vogelfrei» noveles?
- Ja jums būtu jāizveido īsfilma par vienu dienu savā bērnībā, kāda tā būtu?
- Par ko, par kādiem notikumiem jūs veidotu filmu?

4.–6. KLASE

VOGELFREI

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Veselības un fizisko aktivitāšu mācību joma

Kadrs no filmas «Vogelfrei»

Kad riskējam...

Spēlfilma «Vogelfrei»

Mērķis	Sekmēt skolēnu izpratni par veselību kā nozīmīgu vērtību. Apzināties savu atbildību par veselību un drošību.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, pārspriedums.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās Jāņa Kalēja, Jāņa Putniņa, Annas Vidulejas, Gata Šmita filmas «Vogelfrei»** (2007) fragmentu 01:20–12:20. **2. Skolēni tiek aicināti patstāvīgi aizpildīt tabulu** un aprakstīt bīstamās situācijas, kuras bija redzamas filmā (varēja saskatīt sešas bīstamas situācijas). Darba lapa Nr. 1. **3. Diskusija.** ■ Kādi draudi bērnu dzīvībai un veselībai bija redzami filmas fragmentā? ■ Kas izraisīja bīstamās situācijas? ■ Kādas sekas varēja būt bērnu rīcībai katrā situācijā? ■ Vai bērnu rīcība varēja apdraudēt vēl kādu? Mini piemērus! ■ Pastāsti, vai arī tu esi redzējis līdzīgas bērnu palaidnības! ■ Pastāsti, kas bija jādara pēc tam, kad zēns guva galvas traumu! ■ Kā tev šķiet, kāpēc bērni tā rīkojās? Kāpēc riskēja ar savu veselību un, iespējams, dzīvību? **4. Skolēni tiek aicināti uzrakstīt nelielu pārspriedumu** «Esmu atbildīgs par savu drošību un veselību».
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

4.–6. KLASE

VOGELFREI

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Veselības un fizisko aktivitāšu mācību joma

Aizpildi tabulu!

Ieraksti:
1. Kādi draudi bērnu dzīvībai un veselībai bija redzami filmas fragmentā?
Apraksti šīs situācijas!
2. Kādas sekas varēja būt bērnu rīcībai?
3. Ko tu teiktu bērniem šādā situācijā? Tavi ieteikumi vai aizrādījumi.

	Situācija	**Iespējamās sekas**	**Ieteikumi/aizrādījumi**
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			

4.–6. KLASE

VOGELFREI

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Veselības un fizisko aktivitāšu mācību joma

Uzraksti noteikumus, kurus tu ievēro, lai ikdienā justos droši, lai būtu pasargāts, un kā rīkojies vai nerīkojies, lai neapdraudētu sevi un citus cilvēkus!

SAPŅU KOMANDA 1935

REŽISORS AIGARS GRAUBA.
SPĒLFILMA, 2012, 120 MIN.,

Kadrs no filmas «Sapņu komanda 1935»

Ceļš līdz uzvarai

SIŽETS

1935. gadā Latvijas izlase kļuva par čempioniem pirmajās Eiropas meistarsacīkstēs basketbolā. Filma ataino izlases ceļu līdz uzvarai – komandas izveidošanu un treniņus, cīņu ar birokrātiskiem šķēršļiem, ceļu uz Šveici un spēļu norisi Ženēvā.

Filma sākas ar divu spēcīgāko Latvijas komandu – «Universitātes sports» un «Armijas sporta klubs» – nacionālā čempionāta fināla spēli, kuras uzvarētājiem pienākas papildu balva – iespēja pārstāvēt Latviju Eiropas meistarsacīkstēs. Armijas komandas treneris, vienlaikus spēlētājs, ir Valdemārs Baumanis (Jānis Āmanis), kura komanda, pateicoties sportistu labajai sagatavotībai un Baumaņa prasmīgajai taktikai, ir spēcīga pretiniece iepriekšējā gada uzvarētājiem. Ne bez savas viltības, tomēr uzvar «Universitātes sports», taču ceļazīmi uz Ženēvu valdības pārstāvji neplāno piešķirt.

Sporta pārvaldes priekšnieka nejaušas pārteikšanās rezultātā Baumanis tiek izvirzīts par Latvijas izlases treneri. Viņš valsts izlasē grib aicināt vislabākos – gan no «Universitātes sporta», gan «Armijas sporta kluba» komandas –, lai apvienotu valsts perspektīvākos spēlētājus. Baumanis pieaicina vieglatlētikas treneri Rihardu Dekšenieku (Vilis Daudziņš) komandas fiziskajai sagatavošanai. Sporta pārvalde mēģina likt dažādus šķēršļus, jo starptautisko pasākumu izdevumi ir jau saplānoti, – nepiešķir līdzekļus sporta zālei, tērpiem, braucienam uz Šveici –, bet tos visus izdodas pārvarēt, pateicoties gan Baumaņa sievas Elvīras (Inga Alsiņa) entuziasmam, gan kaimiņu atbalstam, gan politiķu ietekmei.

Ceļā uz Ženēvu komanda piestāj Lietuvā, kur paredzēta draudzības spēle. Spēlētāju savstarpējās nesaskaņas atkal uzliesmo, un šķiet, ka brauciena turpinājums ir apdraudēts. Tomēr puiši spēj pārvarēt personiskās ambīcijas un būt vienoti. Arī Ženēvā apstākļi nav Baumaņa komandas pusē – izrādās, ka naudas viesnīcai ir par maz, fināla spēli draud izjaukt sporta tērpu trūkums, jo Latvijas izlasei ir tikai viens, bet nepieciešami divi dažādi tērpu komplekti. Tomēr Baumaņa vadītā Latvijas izlase pārsteidz visus – viņi uzvar Ungāriju, pusfinālā pārspēj mājiniekus šveiciešus, bet spēkos līdzvērtīgā fināla spēlē galu galā uzvar Spānijas izlasi. Atgriežoties mājās, viņus stacijā sagaida kā varoņus.

STILS

Filmas pamatā ir vēsturiski notikumi un personības – Latvijas izlases treneris un sportisti. Šie fakti kalpo kā informatīvs ietvars darbībai, ar tiem sākot un noslēdzot filmā atveidotos notikumus. Filmas ievadā ar titru un aizkadra komentāra palīdzību pavēstīts, ka Ženēvā tiek rīkotas pirmās Eiropas meistarsacīkstes basketbolā, uz kurām nokļūt ir visu labāko basketbolistu sapnis. Tiek iezīmēta arī politiskā situācija, kura starpkaru periodā ir saspringta, taču visi cer, ka karu vairs nebūs un turpmāk cīņas notiks tikai sporta laukumos. Līdzīgā veidā filmas noslēgumā tiek dota informācija par to, kas pēc 1935. gada noticis ar katru no izlases dalībniekiem. Viņu likteņi atspoguļo Latvijas sarežģīto vēsturi (leģions, Sarkanā armija, izsūtījums, emigrācija utt.) un sasaucas ar ievadtitros iekļauto vēstījumu par politisko sasprindzinājumu Eiropā un cerībām uz mieru.

Filmas sagatavošanas procesā īpaša uzmanība tika pievērsta laikmeta atainošanai, arī tādām niansēm kā basketbola spēles manieres atveidošana, bumbas materiāls. 30. gadu basketbola tehnika atšķīrās no mūsdienu spēles – bija lēnāks temps, mazāk spēles tehnisko paņēmienu,

Kadrs no filmas «Sapņu komanda 1935»

kā rezultātā arī punktu skaits spēlēs mazāks, nekā ierasts šodien. Basketbolistu lomu tēlotāji tika īpaši gatavoti, lai spētu šādu spēles veidu parādīt filmā.

Filmas noskaņas veidošanā būtiska loma mūzikai. Oriģinālmelodijas radījis komponists Uģis Prauliņš (par ko nominēts Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvai par labāko mūziku), bet trīsdesmito gadu atmosfērai izvēlēti tam laikam raksturīgi diksilenda un klasiskā džeza skaņdarbi. Tos atskaņo Latvijā pazīstami džeza mūziķi. Atsevišķās epizodēs montāža saskaņota ar mūzikas ritmu, piešķirot epizodēm īpašu ritmu un muzikalitāti.

AUTORI

«Sapņu komanda 1935» ir trešā filma, kuru kopā veidojuši producents Andrejs Ēķis un režisors Aigars Grauba. Visas šīs filmas vieno stāsts par būtiskām vēstures un nacionālās pašapziņas izpausmes lappusēm – «Baiga vasara» (2000) par 1940. gada notikumiem Latvijā, kad valstī ienāca padomju karaspēks, «Rīgas sargi» (2007) par brīvības cīņām –, kā arī vērienīgs vēsturiskās vides inscenējums.

Aigars Grauba (1965), populārās rokgrupas «Jumprava» vokālists, pirmo spēlfilmu uzņēmis 90. gadu sākumā – «Drosme nogalināt» (1993). 90. gadu otrajā pusē bijis galvenais režisors Latvijas Neatkarīgajā televīzijā, filmu studijas «Platforma filma» un kinostudijas «Cinevilla» direktors un līdzīpašnieks. Producējis vairākas «Platforma filma» uzņemtās filmas (Jāņa Streiča «Ipolits» (2002), «Naktssargs un veļasmazgātāja» (2002), «Rudens rozes» (2004) u. c.).

Filmas producents Andrejs Ēķis (1964) saistīts ar Latvijas Neatkarīgo televīziju – bijis viens no tās izveidotājiem 1996. gadā. Producents vairākiem «Platforma filma» uzņemtajiem darbiem – trim filmām ar Aigaru Graubu, filmām «Pērku jūsu vīru» (2003) un «Rūdolfa mantojums» (2010).

4.–6. KLASE

SAPŅU KOMANDA 1935

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Veselības un fizisko aktivitāšu mācību joma

Kadrs no filmas «Sapņu komanda 1935»

Sports, sportisti un panākumi

Mērķis	Rosināt skolēniem apziņu par sportošanas un kustību nozīmi veselības saglabāšanā. Veicināt interesi par sportu un Latvijas sportistu sasniegumiem.
Izmantojamās mācību metodes	Prāta vētra, diskusija, grupu darbs.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Prāta vētra.** Jautājumi tēmas ierosināšanai: ■ Kāpēc cilvēkam nepieciešamas kustības? ■ Kāpēc cilvēki sporto? ■ Kā kustības un sports palīdz saglabāt veselību? ■ Kāpēc mazkustīgs dzīvesveids ir neveselīgs? ■ Vai tu sporto? Kādos sporta veidos iesaisties? ■ Ko vari pastāstīt par sportu Latvijā? ■ Ko zini par Latvijas sportistu sasniegumiem? **2. Skolēni noskatās Aigara Graubas un Andreja Ēķa spēlfilmas «Sapņu komanda 1935» fragmentus**: 0:00:00–0:11:10; 0:22:40–0:24:50; 0:26:30–0:32:30; 0:38:40–0:40:20 un 1:35:00–1:51:00. Jautājumi apspriešanai: ■ Par kuru sporta veidu ir spēlfilma «Sapņu komanda 1935»? ■ Kādi sporta veidi vēl bija redzami filmā? ■ Ar kādiem sporta veidiem, tavuprāt, vēl jānodarbojas, lai gūtu panākumus basketbolā? Kāpēc? ■ Kādu titulu izcīnīja Latvijas basketbola izlase 1935. gadā Šveices pilsētā Ženēvā? ■ Kāpēc Latvijas komanda guva panākumus? Kas ir panākumu atslēga? ■ Vai piekrīti apgalvojumam, ka tikai neatlaidīgs un mērķtiecīgs darbs (treniņš u. tml.) ir panākumu atslēga? Pamato savu atbildi! **3. Skolēni tiek aicināti sadalīties nelielās grupās** (2–3 skolēni katrā). Darba lapa Nr. 1.
Atgriezeniskā saite	Darba lapa Nr. 2.

4.–6. KLASE

SAPŅU KOMANDA 1935

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Veselības un fizisko aktivitāšu mācību joma

Apspriedieties grupā un aizpildiet tabulu!

Kādus populārus Latvijas sportistus un sporta komandas tu zini? Kādu ziemas vai vasaras sporta veidu viņi pārstāv? Kādi ir šo sportistu panākumi Latvijā un pasaulē? Vai viņi ir piedalījušies ziemas vai vasaras olimpiskajās spēlēs?

Sportists/komanda	**Sporta veids**	**Panākumi sportā (kāds?, kur?)**
Māris Štrombergs	BMX riteņbraucējs	Divkārtējais un vienīgais vasaras olimpisko spēļu čempions BMX riteņbraukšanā vīriešiem. 2008. gadā kļuva par Eiropas, pasaules un olimpisko spēļu čempionu, Pasaules čempionātā uzvarējis arī 2010. gadā. 2012. gadā atkārtoti kļuvis par olimpisko spēļu čempionu.

4.–6. KLASE

SAPŅU KOMANDA 1935

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Veselības un fizisko aktivitāšu mācību joma

Burtu jūklī atrodi 21 sporta veidu vai sporta disciplīnu!

Noskaidro, kāds teikums izveidojas no atlikušajiem burtiem, ja tos sakārto, lasot secīgi no augšas un no kreisās puses uz labo!

V	E	L	O	S	P	O	R	T	S	H	K
I	S	B	G	L	O	D	A	E	A	O	Ē
N	C	O	O	Ē	L	Ž	L	N	M	K	R
G	Ī	K	L	P	O	U	L	I	B	E	L
R	Ņ	S	F	O	G	D	I	S	O	J	I
O	A	S	S	Š	O	O	J	S	P	S	N
Š	A	H	S	A	L	O	S	R	T	S	G
A	I	R	M	N	F	U	T	B	O	L	S
N	A	N	A	A	S	K	V	O	Š	S	I
A	U	G	S	T	L	Ē	K	Š	A	N	A
Z	B	O	B	S	L	E	J	S	V	Ē	L
B	M	X	E	B	I	A	T	L	O	N	S

SPRĪDĪTIS

REŽISORS GUNĀRS PIESIS.
SPĒLFILMA, 1986, 77 MIN.

Kadrs no filmas «Sprīdītis»

Laimīgā zeme – mājas

SIŽETS

Filma veidota pēc Annas Brigaderes tāda paša nosaukuma lugas motīviem. Tās darbība sākas princeses Zeltītes pilī. No pazemes ierodas velna sūtņi, lai pavēstītu, ka pēc trim dienām velns ieradīsies apprecēt princesi. Karalis uzdod sūtņiem meklēt pa visu valsti drosminiekus, kas būtu gatavi stāties velnam pretī, apsolot uzvarētājam pusi karaļvalsts un princesi Zeltīti par sievu. Trešais saucējs, ceļojot pa karaļvalsti, satiek Sprīdīti (Ronalds Neilands). Pamāte dara zēnam pāri, tādēļ Sprīdītis nolemj pamest mājās un iet pasaulē laimi meklēt. Viņš nonāk pie purva ar maldugunīm un gandrīz noslīkst, bet viņu izglābj Vēja māte (Astrīda Kairiša). Viņa uzdod Sprīdītim darbu – apsargāt viņas dēlus Vēja pilī.

Sprīdītim šis uzdevums nav pa spēkam, tomēr kā balvu par labu gribu Vēja māte dāvā viņam burvju stabuli – cik ilgi to pūtīs, tik ilgi visiem būs jādanco. Drīz vien Sprīdītim izdodas izmēģināt stabules spēku, kad jāglābj bērni no milža, kurš tos grib apēst. Meža māte (Mirdza Martinsone) par milža aizbaidīšanu uzdāvina viņam burvju sprunguliņu, kuram pieķeroties vairs nevarēs atlaisties bez Sprīdīša atļaujas. Sākas negaiss, un naktī Sprīdītis meklē patvērumu Sīkstuļa mājā. Sprīdītis grib no negaisa pasargāt arī kādu vecīti. Par to Sīkstulis liek Sprīdītim izciest trīs mocības, kas ļautu vecītim palikt mājā. Lai sevi un vecīti aizstāvētu, Sprīdītis liek lietā burvju sprunguliņu, jo Sīkstuļa pārbaudījumi sagādā viņam sāpes. Vecītis pateicībā uzdāvina Sprīdītim burvju gredzentiņu, ar kuru viņš varēšot tikt Laimīgajā zemē. Rītausmā Sprīdītis dodas tālāk un nonāk pilsētā, kur sastop to pašu jau satikto saucēju un ir ar mieru doties tam līdzi uz karaļa pili aizstāvēt princesi, jo neviens cits nav ar mieru to uzņemties. Sprīdītis cīnās ar velnu un uzvar, bet princese mazo nabadzīgo zēnu negrib precēt un mēģina no viņa tikt vaļā. Sprīdītis ņem palīgā dāvāto gredzentiņu un nonāk Laimīgajā zemē – savās mājās. Meklēt puisēnu un viņa burvju ieročus atbrauc karalis ar svītu, bet aizbrauc tukšā, taču ir gatavs ņemt līdzi par pirmo galmadāmu Sprīdīša pamāti. Kad pamāte aizvesta, visi priecājas Līgo vakara svinībās.

STILS

Filma «Sprīdītis» bija Rīgas kinostudijas pirmais kopražojums ar starptautiskiem partneriem – tobrīd Čehoslovākijas «Barrandov» studiju, kurai bērnu filmu veidošanā bija ievērojama pieredze. Filma uzņemta vairākās valstīs: karaļa pils filmēta Dienvidmorāvijas apgabalā Čehijā; pamātes māja un dažas citas vietas – Igaunijā; Latvijā filmēts Brīvdabas muzejā, Cēsu pilsdrupās un citur. Filmai izmantoti specefekti un kombinētie kadri (piemēram, Vējamātes pilī u. c.), kurus veidoja «Barrandov» speciālisti.

Filmas kopdarba raksturs izpaužas arī lomu sadalījumā: daļā lomu redzami čehu aktieri (karalis – Zdeneks Ržegoržs, latviski lomu ierunāja Eduards Pāvuls, princese, daļa galmadāmu u. c.), daļā – latviešu (pamāte – Dzintra Klētniece, vecāmāte – Elvīra Baldiņa u. c.).

Filmas stilistikā būtiska vieta mūzikai, varoņiem dziesmās paužot savas izjūtas vai aprakstot notikumus. Tāda ir Zeltītes dziesma filmas sākuma epizodē, tāda – Vēja mātes dziesma, Meža mātes dziesma un citas. Mūziku radījis komponists Imants Kalniņš, kurš «Sprīdītim», tāpat kā tas bijis ar filmu «Pūt, vējiņi!», mūziku komponējis jau pirms filmēšanas sākuma.

Filmas scenārijā režisors Gunārs Piesis varoņu dialogos iepinis atsauces uz pasaku par Sprīdīti. Tā notiek epizodē, kurā Sprīdītis sastop Trešo saucēju, – viņš ir izbrīnīts par to, ka saucējs Sprīdīti nepazīst, – vai tad nav lasījis pasaku? Arī filmas noslēgumā, kad karalis aizvedis pamāti un visi iztaujā

Sprīdīti, gribēdami, lai viņš pastāsta, ko pasaulē redzējis un kā tur ir, viņš atbild: «Nu, tā kā pasakā par Sprīdīti, nu, par mani.»

AUTORI

Gunārs Piesis (1931–1996) bija viens no tiem jaunās latviešu režisoru paaudzes kinematogrāfistiem, kuri 1950.–60. gados pirmie ieguva profesionālo kino izglītību Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā. Viņa debijas spēlfilmu «Kārkli pelēkie zied» (1961, scenārija autors dramaturgs Gunārs Priede, operators Miks Zvirbulis) Rīgas kinostudijā uzskatīja par pārāk izaicinošu un sava laika ideoloģijai nepieņemamu, tādēļ Piesis turpmākos desmit gadus strādāja dokumentālajā kino, veidojot filmas un kinožurnālus. 1963. gadā Piesis bija viens no iniciatoriem kinožurnāla «Māksla» izveidošanai, kurā tika dokumentēti aktuālie mākslas procesi Latvijā. Interese par mākslu un tās izpratne saistās ar Pieša vidusskolas gadu izglītību, jo viņš ir absolvējis Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas tēlniecības nodaļu. Dokumentālajos darbos režisors realizējis sev tuvās tēmas, kas saistītas ar vēsturi, nacionālajām vērtībām, mākslu (filma «Zemes atmiņa» (1965) stāsta par kapu pieminekļiem, mirušo pieminēšanu, kas bija tam laikam ļoti netipisks sižets). Nozīmīgākās filmas Pieša filmogrāfijā saistās tieši ar literāru darbu motīvu ekranizāciju – pēc Rūdolfa Blaumaņa noveles veidotā «Nāves ēnā» (1971), pēc Raiņa lugas tapušais «Pūt, vējiņi!» (1973), pasaku filmas pēc Annas Brigaderes lugu motīviem «Sprīdītis» (1985) un «Maija un Paija» (1990) un citas.

Kadri no filmas «Sprīdītis»

Filmas «Sprīdītis» operators ir Mārtiņš Oskars Kleins (1938–2014), kurš uzņēmis daudzas latviešu kino klasikas filmas: «Pie bagātās kundzes» (1969), «Vella kalpi» (1970), arī vairākas no režisora Gunāra Pieša filmām – gan «Nāves ēnā», gan «Pūt, vējiņi!» un «Maija un Paija».

4.–6. KLASE

SPRĪDĪTIS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Sprīdītis»

Tikums un vērtības

Mērķis	Pilnveidot izpratni par dzīves nozīmīgajām vērtībām, prast tās raksturot! Pilnveidot prasmi pazīt labu un ļaunu rīcību.
Izmantojamās mācību metodes	Prāta vētra, diskusija, domu karte.
Mērķauditorija	4.–6. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Mācību stundas sākumā uzdotie jautājumi tēmas ierosināšanai:** ■ Kas ir tikums? ■ Kāda ir laba rīcība? Kāda rīcība ir ļauna? ■ Kas ir labs cilvēks? Kāds ir labs cilvēks? Kā rīkojas labs cilvēks? Ko nozīmē būt tikumīgam? ■ Kas ir ļaunums? Kāda ir ļauna rīcība? Kā rīkojas ļauni cilvēki? Kas ir netikums? ■ Kas ir vērtības? **2. Skolēni noskatās Gunāra Pieša filmu «Sprīdītis»** (80 min.) vai tās fragmentus: 29:00–45:30; 46:00–58:10; 01:11:00–01:19:00. **3. Skolēni patstāvīgi veic uzdevumu darba lapā Nr. 1.** **4. Diskusija.** Jautājumi apspriešanai: ■ Nosauc, kuri tēli filmas fragmentos, tavuprāt, ir labi cilvēki! Kāpēc? Pamato savu atbildi! ■ Nosauc, kuri tēli filmas fragmentos, tavuprāt, ir ļauni cilvēki! Kāpēc? Pamato savu atbildi! ■ Kādas labās īpašības piemita Sprīdītim? ■ Vai Sprīdītim ir arī sliktas īpašības? Kādas? ■ Kādi tikumi piemita Sprīdītim? Mini piemērus no filmas! ■ Kā tev šķiet, ko labais vectētiņš domāja, raksturodams Sprīdīti kā «dimanta oliņu»? Kas tika domāts ar tiem «melnumiem»? ■ Kas Sprīdītim izrādījās «Laimes zeme»? Kā tu domā, kāpēc? ■ Raksturo sevi! Vai arī tu esi «dimanta oliņa»? Vai arī tev ir «melnumi»? Kādi? ■ Kas ir tava «Laimes zeme»? Pastāsti! **5. Darba lapa Nr. 2 un saruna.** ■ Skolēni tiek aicināti salīdzināt savas un Sprīdīša vērtības! Kas tajās līdzīgs un kas atšķirīgs? ■ Kādi tikumi piemita Sprīdītim? Kādi ir tavi? Pastāsti! ■ Ko tu teiktu vai novēlētu Sprīdītim, ja tev būtu iespēja viņu uzrunāt?
Atgriezeniskā saite	Uzraksti savu svarīgāko vērtību TOP 5!

4.–6. KLASE

SPRĪDĪTIS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Raksturo filmas «Sprīdītis» tēlus un sevi pašu!

Raksturo Sprīdīti!

Drosmīgs

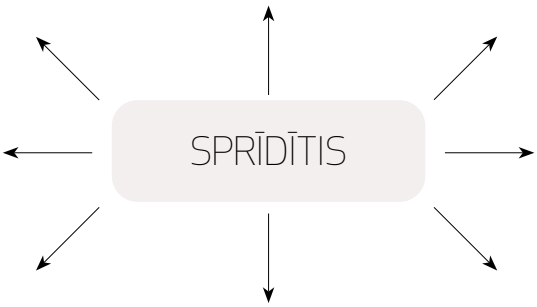

Raksturo Sīkstuli!

Skops

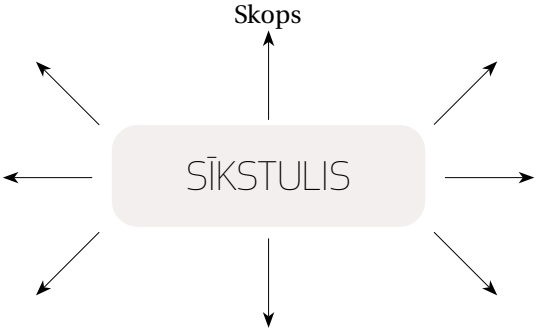

Raksturo princesi Zeltīti!

Viltīga

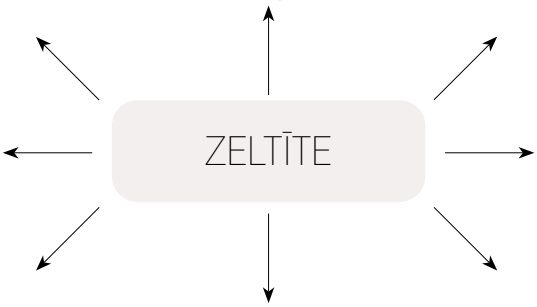

Es, ...
(tavs vārds), esmu:

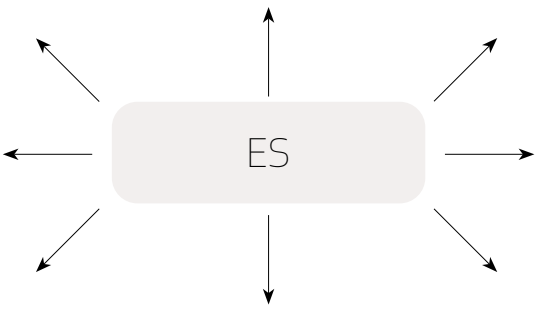

4.–6. KLASE

SPRĪDĪTIS

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Izveido savu vērtību piramīdu!

Augšpusē – pašas svarīgākās vērtības tavā dzīvē, zem tām – aizvien mazāk nozīmīgās!

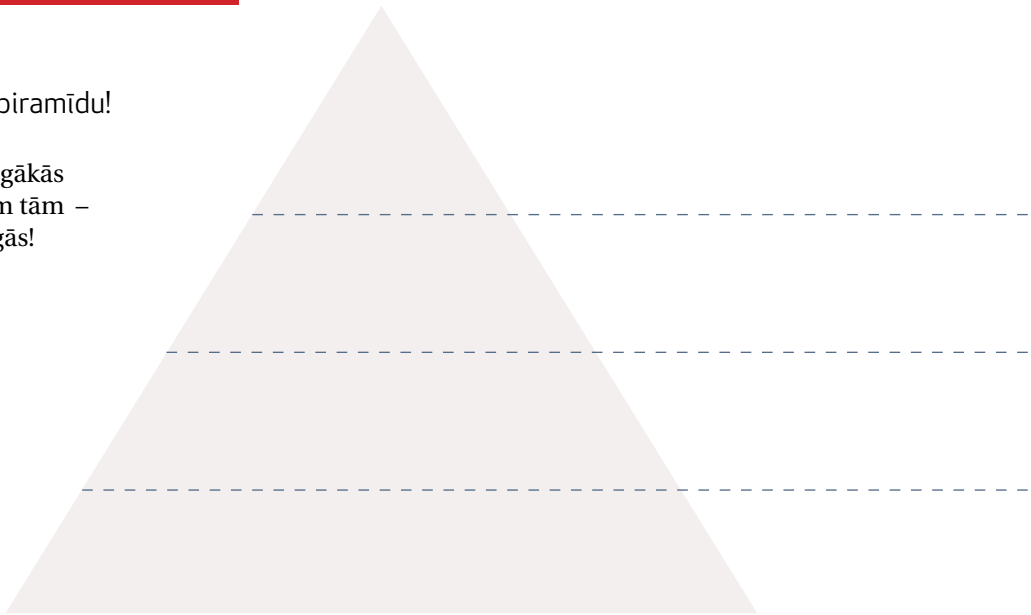

Salīdzini savas un Sprīdīša vērtības! Kas līdzīgs, un kas atšķirīgs? Kādi tikumi piemita Sprīdītim? Kādi ir tavi? Pastāsti klasesbiedriem!
Ko tu teiktu vai novēlētu Sprīdītim, ja tev būtu iespēja viņu uzrunāt? Uzraksti!

ATMODAS ANTOLOĢIJA

REŽISORS ASKOLDS SAULĪTIS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2013, 80 MIN.

Kadrs no filmas «Atmodas antoloģija»

Atmodas vēsture

Filma veltīta notikumiem, kas padarīja iespējamu Latvijas valsts neatkarības atgūšanu 1991. gadā, – būtiskākajiem pagrieziena punktiem atmodas laika vēsturē. Kad īsti sākās neatkarības kustība, kas bija sabiedrības virzītāji, Latvijas Tautas frontes veidotāji, kādi bija viņu mērķi, cīņa, likmes?

AUTORS

Režisors un operators Askolds Saulītis kino strādā kopš 20. gadsimta 80. gadu beigām; lai gan veidojis arī spēlfilmas un animāciju, par savu primāro mediju viņš ir izvēlējies dokumentālo kino. Saulīša filmas ir izrādītas un saņēmušas apbalvojumus vietējos un starptautiskos kinofestivālos. Režisors savās dokumentālajās filmās pievērsies pretrunīgiem vēstures un politikas jautājumiem: «Kas dzīvo komunalkā» (1993) stāsta par padomju laika ikdienu – komunālo dzīvokļu realitāti, «Sarkanais un brūnais» (1999) – par Otro pasaules karu, «Keep Smiling!» (2003) – par Otrā pasaules kara atskaņām tagadnē, «Svētku anatomija» (2005) – par 18. novembra svinēšanas aizkulisēm, «Parāds Afganistānai» (2008) – par latviešu karavīriem Afganistānas konfliktā 80. gados, «Bermontiāda» (2009) – par brīvības cīņām Rīgā 1919. gadā.

Askolda Saulīša dokumentālās filmas ir kā laikmeta šķērsgriezums, kolektīvās atmiņas analīze, un šo tradīciju turpina arī «Atmodas antoloģija» – tas ir ļoti apjomīgs pētījums, antoloģija jeb būtiskākā apkopojums par nācijai svarīgu fenomenu, mēģinājums analizēt samērā nesenu vēstures posmu 20. gadsimta nogalē – no 1987. līdz 1991. gadam. Tas ir tautas portrets izšķirīgā brīdī, kuram līdzīga vēsturē nav bijis, moments, kurā visa tauta bija tik vienota, kā atzīst filmas personāži, «kā nekad pirms un pēc tam».

SIŽETS

Filma strukturēta hronoloģiskā notikumu attīstības secībā, kam datumu pa datumam personīgos un emocionālos stāstos izseko Latvijas neatkarības atjaunošanas kustības organizācijas – Latvijas Tautas frontes (LTF) – toreizējie dalībnieki Jānis Peters, Anatolijs Gorbunovs, Sarmīte Ēlerte, Dainis Īvāns, Sandra Kalniete, Elita Veidemane, Jānis Škapars, Ivars Godmanis, Jānis Dinevičs, cilvēktiesību grupas «Helsinki 86» vadītājs Juris Vidiņš, ārzemju latviešu organizāciju pārstāvji Ojārs Kalniņš, Atis Lejiņš, literāti, mākslinieki u. c. Intervijas mijas ar vizuālām laikmeta liecībām – kino un video arhīvu materiāliem, kinožurnālu fragmentiem, amatieru filmējumiem, fotogrāfijām, avīžu izgriezumiem, oficiāliem dokumentiem. Interesanti, ka, stāstījumam progresējot un izšķirīgajam jautājumam – būt brīvai Latvijai vai nebūt – saasinoties, pieņemas spēkā arī spriedze, par spīti mums visiem zināmajam pozitīvajam iznākumam. Taču filmas autoriem izdodas lieliski parādīt, cik augstas likmes, arī riskējot ar dzīvību un brīvību, bija LTF dalībnieku darbībai.

Filmas autori uzsver, ka Latvijas valsts neatkarības atjaunošana nav vēsturiska sakritība, bet gan mērķtiecīgi un stratēģiski virzīta un organizēta politiskā darbība. «Atmodas antoloģija» aptver tās galvenās figūras visos svarīgākajos vēsturiskajos posmos – pirmo politisko grupējumu veidošanās laikā, stratēģiskajā neatkarības atjaunošanas posmā, izšķirīgajā barikāžu laikā.

«Atmodas antoloģijas» faktu virknējums ir izteikti blīvs, tomēr visspilgtāk iedarbojas un atmiņā iespiežas tie kadri, kuros vēsturiskos faktus ilustrē konkrētas sejas, tēli, – dokumentālie kadri, kas ir sava laika kapsulas. Tie ļauj ikvienam identificēties ar ekrānā redzamo: cilvēku pūļi ar ziediem rokās pie Brīvības pieminekļa, protesti, kuros milicija vajā civiliedzīvotājus, asaras vecas sievietes acīs, sadotās rokas Baltijas ceļā,

rokopera «Lāčplēsis», cilvēki ar pārnēsājamiem radioaparātiem Doma laukumā, gaidot izšķirīgā balsojuma rezultātu, protesta gājieni, cilvēku pašaizliedzība uz barikādēm, biedējošās ainas ar tankiem un padomju militāristiem tik pazīstamajās Vecrīgas ielās. Tieši šie kadri padara filmas vēstījumu dzīvu un atgādina, ka mēs katrs esam vēstures daļa.

SIMBOLISMS

Filmas pirmais kadrs ir ārkārtīgi simbolisks – melnbaltā arhīva videoierakstā cilvēks ar Latvijas karogu rokās dodas augšup pa stāvām kāpnēm. Kadrs ir īss, taču nosaka filmas turpmāko toni un tēmas fokusu – kā tas nākas, ka tik īsā laika nogrieznī latviešu tauta īstenoja pusgadsimtu lolotu sapni par neatkarību tik saliedētā un jūsmīgā veidā? Vēlāk uzzinām, ka tas ir fragments no manifestācijas Mežaparka estrādē 1987. gadā, kadrs tiek atkārtots krāsu versijā jau filmas beigās. Taču šīs dažas sekundes jēdzieniski ir ārkārtīgi ietilpīgas – tās raisa tēlainas asociācijas gan ar Raiņa stikla kalnu lugā «Zelta zirgs», gan Dziesmu svētku himnu «Gaismas pils».

Tomēr poētiskā forma un asociācijas filmā ir izmantotas tikai dažas reizes: tādi ir filmas sākuma kadri, kuros kinodokumentālista Eduarda Krauca filmējumos – kinožurnālā «Latvijas hronika» – redzama Latvijas pirmā brīvvalsts (1918–1940) un tās sabiedrība. Tā attēlota kā idilliska vieta, kā zudusī paradīze, par kuru, kā filmā sacīts, pēcāk var sapņot, pēc kuras ilgoties un kurā cerēt atgriezties. Filma hronoloģiski pārceļas laikā uz 80. gadu beigām Padomju Latvijā. Tas ir laiks, kad Padomju Savienības vadītājs un Komunistiskās partijas ģenerālsekretārs ir Mihails Gorbačovs – viņam lemts kļūt par pēdējo šīs milzu impērijas līderi. Viņa politika bija virzīta uz padomju valsts pārstrukturēšanu (perestroika), lai veicinātu efektīvāku stagnējošās ekonomiskās sistēmas funkcionēšanu; viņš iestājās par lielāku atklātību valsts pārvaldē (*glasnostj*), Komunistiskās partijas ietekmes mazināšanu un meklēja ciešākas diplomātiskās saiknes ar Rietumiem – otru aukstā kara (politiska un militāra konfliktsituācija starp Rietumu un Austrumu bloka valstīm 1947.–1991. gadā) lielvaru – ASV. Globālais pārmaiņu laiks iezīmēja spriedzi ne tikai ekonomikā, bet arī sabiedriskajā sfērā un politikā visā padomju impērijā, iedvesmoja lokālos aktīvistus iestāties par lielāku vārda un cilvēktiesību brīvību un aizsāka likumsakarīgu notikumu ķēdi, kuras fināls bija Padomju Savienības gals.

Kadrs no filmas «Atmodas antoloģija»

VĒSTURISKAIS KONTEKSTS

1987. gada 14. jūnijā latviešu cilvēktiesību aizstāvības grupa «Helsinki 86» aicināja nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa, lai pieminētu Staļina režīma upurus 1941. gada deportācijās. Demonstrācija, kurā piedalījās arī daļa topošās Latvijas Tautas frontes dalībnieku, notika miermīlīgi, taču nākamā demonstrācija turpat 1987. gada 23. augustā, pieminot Molotova–Ribentropa pakta parakstīšanas gadadienu. Molotova–Ribentropa pakts – 1939. gadā parakstītais līgums un tā slepenie protokoli – sadalīja Eiropu ietekmes zonās starp nacistisko Vāciju un staļinisko Padomju Savienību; 1940. gadā PSRS okupēja Baltijas valstis), sastapās ar bruņotu milicijas pretestību – filmā var redzēt dokumentālus kadrus no šī notikuma.

Šī demonstrācija, kas pieminēja ne tikai konkrētu datumu, bet izteica arī protestu pret visu padomju režīmu, izpelnījās mediju un sabiedrības uzmanību. Oficiālo režīmu tas darīja nemierīgu, varasiestādes – VDK (Valsts drošības komiteja), Centrālā komiteja (Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālā komiteja) – bija fokusētas tikai uz ārēja bruņota uzbrukuma draudiem, bet nebija stratēģiski sagatavotas protestiem valsts iekšienē.

Nākamais pagrieziena punkts – LPSR Radošo organizāciju valdes paplašinātais plēnums 1988. gada 1. un 2. jūnijā, kurā gan sabiedrībā pazīstami radošo jomu pārstāvji – mākslinieki, rakstnieki u. c. –, gan citu jomu speciālisti skāra demogrāfijas, ekonomikas, imigrācijas jautājumus, runāja par latviešu nācijas un valodas izdzīvošanas iespēju. Plēnuma šokējošākais moments – tautā respektētais politologs Mavriks Vulfsons pirmo reizi padomju režīma laikā atklāti paziņoja – dogma par sociālistisko revolūciju Latvijā ir meli, 1940. gadā notikusi neatkarīgas valsts okupācija. Vulfsona

paziņojums izraisīja, metaforiski runājot, atombumbai līdzīgu sprādzienu un nozīmēja to, ka ir sākusies mīta sagraušana. Tika nolemts dibināt Latvijas Tautas fronti, kas apvienotu Latvijas neatkarības atjaunošanas aktīvistus, tās dibinātāji, dalībnieki bija sabiedrībā populāri un cienīti radošo profesiju pārstāvji, žurnālisti, tas veicināja tautas entuziasmu un uzticību organizācijai.

Sabiedrību vieno kolektīvo ideju manifestācija mākslā un mūzikā – 20. gadsimta 80. gadu svarīgākais fenomens latviešu populārajā kultūrā bija Zigmara Liepiņa un Māras Zālītes rokopera «Lāčplēsis», kurā laikmetīgā veidā, izaicinot padomju cenzūru, tika paustas brīvības idejas.

Latvijas Tautas fronte oficiāli ir dibināta 1988. gada rudenī; dienu pirms LTF pirmā kongresa, 1988. gada 7. oktobrī, notika vēsturiskā manifestācija Mežaparka estrādē – arī tā vērojama kinokadros. Tajā pulcējās tūkstošiem cilvēku, un tā apliecināja atmodu kā dziesmotu revolūciju. Tika nodibināta avīze «Atmoda», kas darbojās kā LTF ideju apmaiņas rupors, Rīgas pils tornī tika pacelts neatkarīgās Latvijas karogs.

Nākamais svarīgākais un simboliskākais atmodas notikums bija Baltijas ceļš. Molotova–Ribentropa pakta parakstīšanas 50. gadadienā, 1989. gada 23. augustā, gandrīz divi miljoni Baltijas iedzīvotāju sadevās rokās un izveidoja dzīvo ķēdi 1675 kilometru garumā, savienojot triju valstu galvaspilsētas – Tallinu, Rīgu un Viļņu. Baltijas ceļu Latvijā organizēja LTF un «Helsinki 86», tas guva milzu ievērību visas pasaules medijos, nokļūstot uz ietekmīgā «Time Magazine» vāka, pievērsa uzmanību Baltijas valstu neatkarības centieniem un okupācijas faktam un kopumā mainīja Rietumu attieksmi pret padomju bloka valstu identitāti.

LTF tika pieņemts lēmums virzīt Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu parlamentārā ceļā. Turpmāko straujo notikumu virkne jau ir vēsture – 1990. gada 4. maijā Augstākā padome nobalsoja par Latvijas Republikas Neatkarības deklarāciju. Šis fakts tika uzņemts ar sajūsmu. 1991. gada ziema kļuva par izšķirīgu laiku tautas vienotības ceļā uz Latvijas neatkarības atjaunošanu – janvāra barikādes, apšaudes, OMON uzbrukums LR Iekšlietu ministrijai, upuri. 21. augustā Augstākā padome pieņēma konstitucionālu aktu par Latvijas kā neatkarīgas valsts statusu («Par Latvijas Republikas statusu»), izbeidzot 1990. gada 4. maijā postulēto pārejas stāvokli un līdz ar to pasludinot Latvijas Republikas neatkarību *de facto*.

Kadrs no filmas «Atmodas antoloģija»

Līdz 1991. gada beigām Latvijas neatkarības atjaunošanu un valstisko neatkarību bija atzinušas 93 valstis; LTF programma kļuva par pamatu visam valsts atjaunošanas procesam.

Filmas varoņi apliecina, ka neatkarības atgūšana bija iespējama, pateicoties gudri un stratēģiski izvēlētajam ceļam un rīcības modelim, – tas nebija brīnums, nebija sakritība, izšķirīga bija spēja pēc pusgadsimta klusēšanas izmantot ārkārtīgi būtiskās ģeopolitiskās iespējas šajā konkrētajā laikā. Iekļaujot arhīvu kinodokumentus, filmas autori parāda, ka šis patiesi bija unikāls eiforijas un entuziasma pilns laiks, kad valdīja vienotība starp sabiedrību un tās līderiem. Šajā laikā sabiedrības saliedētības pakāpe bija unikāla, jāpiekrīt filmas varoņiem – tādu atkārtot ir teju neiespējami.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kuri plašāka politiskā konteksta notikumi iedvesmoja Latvijas neatkarības cīnītājus pievērsties konkrētai rīcībai?
- Kuras politiskās grupas bija galvenās neatkarības atjaunošanas norisē?
- Kādi faktori veicināja tautas uzticību Latvijas Tautas frontei un ar to saistītajiem indivīdiem, vēlāk arī Augstākās padomes pārstāvjiem?
- Vai, jūsuprāt, tautas vienotība un masveida iesaistīšanās neatkarības atgūšanas norisēs bija izšķiroša? Vai redzat iespējamu līdzīgu entuziasmu citos politiskajos notikumos arī vēlāk, jau neatkarīgās Latvijas laikā?

7.–9. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Demokrātijas ceļš

Mērķis	Pilnveidot izpratni par dažādām demokrātijas izpausmēm senatnē un mūsdienās un Latvijas iedzīvotāju demokrātijas pieredzi Latvijas Republikas proklamēšanas un neatkarības atjaunošanas posmā.
Izmantojamās mācību metodes	Darbs ar tekstu, diskusija, salīdzināšana.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Iepazīšanās ar informācijas avotiem.** Darba lapa Nr. 1. Skolēni izlasa pirmo fragmentu. ■ Kādas demokrātijas pazīmes var saskatīt šajā Perikla runā? Skolēni izlasa otro fragmentu. ■ Kuras demokrātiju raksturojošas pazīmes uzsvērtas fragmentā no «Ideju vārdnīcas»? ■ Kuras demokrātisku valsti raksturojošas pazīmes atspoguļojas Tautas padomes un Pagaidu valdības uzsaukumā 1918. gada 18. novembrī? **2. Salīdzināt mūsdienu demokrātiju un antīko demokrātiju.** Darba lapa Nr. 2. **3. Askolda Saulīša dokumentālā filma «Atmodas antoloģija»** (2013). (Filma iepriekš ir redzēta.) ■ Kuras demokrātijas pazīmes ir redzamas filmā? Kā tās izpaudās? ■ Kuri notikumi apdraudēja demokrātijas procesus? ■ Kuri politiskie spēki cīnījās par varu Latvijas teritorijā? Kādi bija to mērķi? **4. Skolēni noskatās filmas «Atmodas antoloģija»** fragmentu 1:01:00–1:11:50. Diskusija. ■ Kuras demokrātijas izpausmes ir redzamas šajā fragmentā? (Viedokļu daudzveidība, debates, balsošana un vēlēšanas, vairākuma lēmumu pieņemšana, alternatīva, tautas tiesības pulcēties u. c.)
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 3.

7.–9. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izlasi fragmentus!

1. fragments	**Perikls par Atēnu demokrātiju (431 p. m. ē.)** Savai valsts iekārtai mēs neņemam nevienu svešas valsts paraugu, tieši pretēji – mēs paši rādām piemēru. Tā kā pie mums pilsētu pārvalda nevis cilvēku saujiņa, bet gan tautas vairākums, tad mūsu valsts iekārtu sauc par tautvaldību. Valsts amatos izvirza katru pēc viņa nopelniem, nevis ņemot vērā viņa piederību noteiktam slānim. Sabiedriskajā dzīvē mēs nepārkāpjam likumus, galvenokārt aiz cieņas pret tiem, bet pakļaujamies likumiem, arī nerakstītiem [paražām], to pārkāpšanu visi uzskata par apkaunojumu. Bez liekas izšķērdības mēs attīstām tieksmi uz skaisto un nodarbojamies ar zinātnēm. Bagātību mēs cienām tikai tāpēc, ka liekam to lietā, nevis tukši ar to lielāmies. Atzīšanās nabadzībā pie mums nav negods, bet daudz lielāks negods ir cilvēka nevēlēšanās ar darbu tikt no tā laukā. Vieni un tie paši cilvēki pie mums vienlaikus nodarbojas ar personiskām un sabiedriskām lietām. Arī pārējie pilsoņi labi orientējas politikā, jo tikai mēs atzīstam, ka cilvēks, kurš nenodarbojas ar sabiedrisko darbu, nav kārtīgs pilsonis, bet patērētājs. Mēs nedomājam, ka atklāta apspriešana var kaitēt valsts lietām. Tieši otrādi, mēs uzskatām, ka ir nepareizi pieņemt vajadzīgos lēmumus bez uzstāšanās par un pret. Es apgalvoju, ka mūsu pilsēta ir visas Hellādas skola, un es uzskatu, ka katrs no mums ar vieglumu un eleganci var izrādīt savu individualitāti visdažādākajās dzīves situācijās. (Goldmane, S., Kļaviņa, A., Misāne, I., Straube, L. *Vēsture pamatskolai. Senie laiki.* – Rīga: Zvaigzne ABC, 2008 – 91. lpp.)
2. fragments	«Demokrātija ir tautvaldība, t. i., tāda valdīšana, kuru – parasti ar vēlētu pārstāvju starpniecību – realizē tauta. [..] Īstenais kritērijs, pēc kura var izšķirt, vai attiecīgā politiskā sistēma būtu saucama par demokrātisku, ir tas, cik droši pierādīts, ka neatkarīgi no tā, kāda valdība ir pie varas, to mierīgā ceļā var nomainīt tautas vairākuma lēmums, kas pausts ar godīgas un atklātas vēlēšanu sistēmas palīdzību. [..]» (*Ideju vārdnīca.* – Rīga: Zvaigzne ABC, 1999 – 102. lpp.)
3. fragments	**Tautas padomes un Pagaidu valdības uzsaukums** «Latvijas pilsoņi! Latvijas Tautas padome, atzīdama sevi par vienīgo varas nesēju Latvijas valstī, pasludina, ka Latvija, apvienota etnogrāfiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale), ir patstāvīga, neatkarīga demokrātiski republikāniska valsts, kuras satversmi un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes sapulce, sasaukta uz vispārēju, abu dzimumu, tiešu, vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu pamata. Latvijas Tautas padome ir nodibinājusi kā augstāko izpildu varu Latvijā Latvijas Pagaidu valdību. Latvijas Tautas padome uzaicina Latvijas pilsoņus uzturēt mieru un kārtību un visiem spēkiem pabalstīt Latvijas Pagaidu valdību viņas grūtajā un atbildīgajā darbā. Latvijas Pagaidu valdības Ministru prezidents: Ulmanis Latvijas Tautas padomes Priekšsēdētāja biedrs: Zemgals Rīgā, 18. novembrī, 1918. gadā.» (Freibergs, J. *Jaunāko laiku vēsture 20. gadsimts.* – Rīga: Zvaigzne ABC, 2001 – 61.–62. lpp.)

7.–9. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izmanto izlasīto fragmentu informāciju un savas zināšanas par demokrātiju, salīdzini demokrātiju antīkajā pasaulē un mūsdienās!

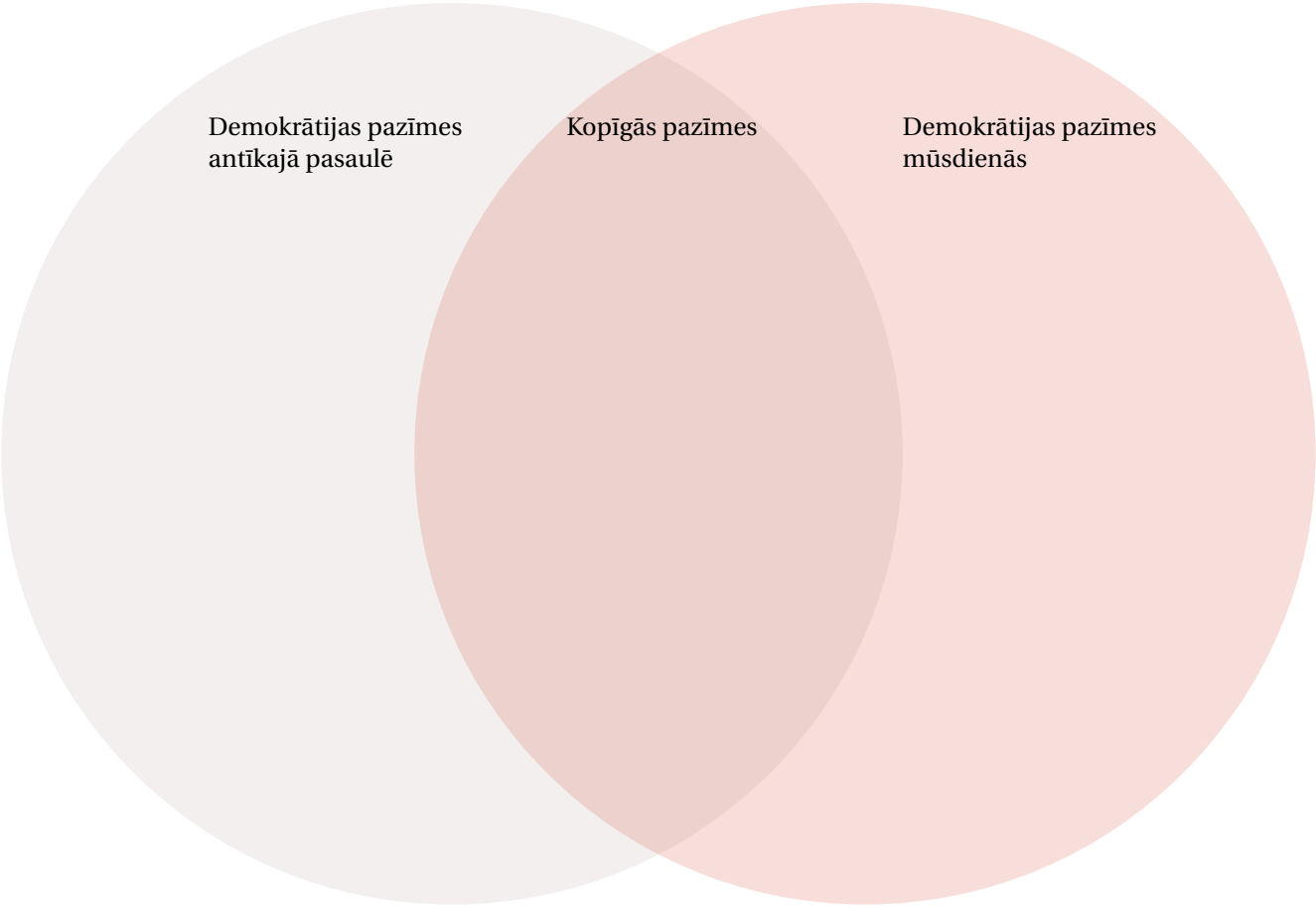

7.–9. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

DARBA LAPA NR. 3

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izveido demokrātijas ziedu!
Ziedlapiņās ieraksti
demokrātijas pazīmes!

DEMOKRĀTIJA

BĒGUMS

REŽISORS IVARS ZVIEDRIS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2009, 80 MIN.

Kadrs no filmas «Bēgums»

Izceļotāji

«Bēgums» vēsta par aktuālu tēmu Latvijas sabiedrībā – iedzīvotāju izceļošanu uz citām valstīm darba meklējumos. Ivars Zviedris savus varoņus atradis Īrijā, kur latvieši apņēmīgā Valda vadībā pelna naudu, lasīdami jūrā gliemežus.

SIŽETS

Valdis Budahs ir uzņēmīgs vīrietis, kuram ir neliels «bizness» – viņa vadībā Īrijā gliemežus lasa daudz latviešu, kuriem viņš palīdzējis nonākt šajā valstī. Filmas sākumā Īrijā pie Valda ierodas kārtējā strādnieku grupiņa, arī Elza, kura ir viena no izteiksmīgākajām filmas varonēm. Jaunie strādnieki iepazīstas ar pārējiem latviešiem, pielāgojas sadzīves apstākļiem. Tikko pēc ierašanās visiem ir jāpārceļas uz citu māju, kuru Valdis viņiem ir atradis. Gliemežu lasīšana nav viegls darbs – jāstrādā vēlās nakts vai agrās rīta stundās ūdensnecaurlaidīgā apģērbā un ar lukturīti pie pieres, lai varētu saskatīt gliemežus. Brīvdienā Elza aizbrauc iepazīt Dublinu un ir sajūsmināta par ielu muzikantu – vecu vīru, kurš viņai uzdāvina savu foto. Vakari mājās paiet dažādi – sarunas, reizēm dejas, televizora skatīšanās. Kādu vakaru virtuvē sapulcējas visi nama iemītnieki, lai noskatītos gaļas dalīšanā – Valdis atvedis puscūku, kas tiek sacirsta gabalos un pārdota strādniekiem. Mašīna ir tikai Valdim, tāpēc sadzīvē nepieciešamās lietas, arī pārtika, tiek sagādātas tikai ar viņa palīdzību. Kaismīga diskusija izvēršas, kad pie Valda viesojas latviešu žurnāliste, kura Īrijā dzīvo jau ilgāku laiku un atšķirībā no Valda maksā valstij nodokļus. Tas arī kļūst par strīdus objektu. Elzai šķiet neizprotami – kā tas nākas, ka neviens neatgriežas mājās ar lielu peļņu, lai gan strādā regulāri. Algas dienā ir redzams viens no iemesliem – cigaretes lielā daudzumā iepērk gandrīz visi strādnieki un tur arī atstāj daļu naudas.

Došanās peļņā uz citu valsti atstāj iespaidu uz aizbraucēju ģimenēm, īpaši tām, kurās ir bērni. «Skype» ir parocīga saziņas forma, tomēr nespēj aizstāt īstu tuvību, un vecāku un bērnu attiecībās rodas, iespējams, nepārvarama plaisa. Daži Īrijā paliek uz īsu laiku, citi iedzīvojas un ir gatavi uzturēties ilgstoši. Jaunais puisis Ārčijs, kuram Valdis ir gluži kā tēvs, sāk iet skolā. Mazākie bērni apmeklē dažādas nodarbības un iedzīvojas vietējā vidē jau no mazotnes. Īrijā ir nodibināts latviešu koris, kas piedalās arī Dziesmu svētkos Latvijā.

Elza atgriežas mājās, kas pēc prombūtnes izskatās nolaistas. No Īrijas viņa pārvedusi īru muzikanta bildi, ko lepni novieto mājās. Filmas finālā notiek latviešu dievkalpojums, kurā mācītājs svētī visus, kas dzīvo Īrijā, un viņu mājās palikušos tuvos cilvēkus. Fonā skan dziesma «Pūt, vējiņi!». Kopskats uz jūras ainavu, kad atkal ir iestājies bēgums un gliemežu lasītāji dodas arvien dziļāk jūrā.

STILS

«Bēgums» veidots līdzdalības dokumentālā kino manierē: filmas autori uz ekrāna nav redzami (izņemot vienu nelielu epizodi), taču varoņi pilnībā apzinās kameras klātbūtni un neslēpj to. Valdis vairākkārt filmēts, braucot mašīnā pie stūres, un viņa monologi vai dialogi ir domāti operatoram, kas sēž mašīnas aizmugurējā sēdeklī. Arī Elza bieži vēršas tieši pie kameras – operatora un režisora Ivara Zviedra –, lai tai un tādējādi arī mums, skatītājiem, izteiktu savas domas. Viss filmas runātais teksts ir varoņu tiešā runa, netiek izmantots aizkadra komentārs.

Valdi varētu dēvēt par filmas galveno varoni, jo, pateicoties viņam, nonākam pie pārējiem filmas varoņiem. Valda pārdomas par dzīvi Īrijā tiek uzklausītas, fiksējot viņa ikdienas gaitas. Tomēr autoru iecere nav bijusi stāstīt Valda stāstu, bet gan sniegt

plašāku komentāru par latviešu viesstrādniekiem, kuri pamet savu valsti, lai meklētu labāku dzīvi citur, un viņu likteni. Filmas dažādie varoņi – čigāni, vidusskolniece, bijušais cietumnieks un daudzi citi – izsaka līdzīgus pārspriedumus par dzīvi Latvijā un sarežģīto darba tirgus situāciju, taču jautājumā par atgriešanos mājās izskan atšķirīgi viedokļi.

Bēgums ir precīzs un ietilpīgs tēls, tas ļauj gan vizuāli parādīt, gan filmas nosaukumā iekodēt dažādas nozīmes – bēguma laikā notiek gliemežu lasītāju darbs, bēgums ir došanās projām no mājām labākas dzīves meklējumos. Kā vizuāls tēls bēgums tiek izmantots filmas sākumā un beigās. Finālā parādās jūras strēle, kuras krasta līnija bēgumā atkāpjas, un gliemežu lasītāji dodas arvien tālāk jūrā.

«Bēguma» stāsts ir veidots hronoloģiski, ļaujot runāt pašiem varoņiem un neiejaucoties ar autora komentāru. Tomēr filmas izskaņā ir epizode, kas uzskatāma par sava veida autoru komentāru – tas veidots ar montāžas palīdzību, izmantojot noteiktu – šajā gadījumā – asociatīvu un vispārinošu tēlu secību. Tā ir epizode ar Īrijas Latviešu kora piedalīšanos Dziesmu svētku gājienā Rīgā. Gājiena skatītāji izkliedz saukļus: «Latvieši, brauciet mājās!», «Latviešu kolonija Īrijā» u. tml. Tas montēts paralēli ar skolēnu grupu Īrijā, kas reaģē uz kameru un arī izsaka bravūrīgus komentārus. Filmas autori parāda, ka viesstrādnieki būtu gaidīti atpakaļ Latvijā, taču ne visi vēlas atgriezties, savukārt Īrijā attieksme pret latviešiem ir pretrunīga – viņi ir svešinieki.

Kadrs no filmas «Bēgums»

AUTORS

Ivars Zviedris (1967) pirms studijām Latvijas Kultūras akadēmijā TV režisora un operatora specialitātē (absolvējis 2001. gadā) ir ieguvis riteņbraukšanas trenera izglītību Latvijas Sporta akadēmijā. No 1995. gada ilgāku laiku bijis saistīts ar Rūjienas televīziju. Kopš 2000. gada ir operators un projektu vadītājs Anša Epnera filmu studijā «AVE». Zviedra filmu tēmas ir saistītas ar riteņbraukšanas sportu («Ceļojums ar Arvi» (1999)), mākslas personībām («Putniņš galvā» (2001) – par scenogrāfu un scenāristu Arnoldu Plaudi, «Kamēr...» (2005) – par kori «Kamēr...» un diriģentu Māri Sirmo), Latviju un latviešiem sociālo un politisko pārmaiņu laikā («ES» (2004), autors vienai no novelēm, «Bēgums» (2009) un citas). «Bēgums» saņēmis «Lielo Kristapu» kā gada labākā dokumentālā filma. Lielu popularitāti guvusi Zviedra un režisores Ineses Kļavas kopīgi veidotā filma «Dokumentālists» (2012), kas stāsta par dokumentālās filmas autora un viņa varones – skarbās un ekstravertās Intas – attiecībām, piedāvājot savdabīgu dokumentālā kino tapšanas šķērsgriezumu.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kāpēc filmai «Bēgums» ir izvēlēts šāds nosaukums?
- Kā jums šķiet, vai filmas varoņi tēlo kameras priekšā vai ir patiesi?
- Kuras dokumentālās filmas vēl jūs esat redzējuši?
- Kādus dokumentālajam kino raksturīgus izteiksmes līdzekļus filmā izmanto Ivars Zviedris?

7.–9. KLASE

BĒGUMS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Kadrs no filmas «Bēgums»

Darbs ārzemēs – vai tā ir izeja?

Mērķis	Iemācīties identificēt Latvijas sabiedrībā aktuālas problēmas, prast tās raksturot un apzināties cēloņsakarības, kas saistītas ar identificēto problēmu. Paust savu attieksmi un to pamatot.
Izmantojamās mācību metodes	Pārrunas un diskusija, SVID analīze.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās Ivara Zviedra dokumentālās filmas «Bēgums»** (2009) fragmentus: 00:00–08:47, 21:40–32:20, 32:50–34:57, 36:14–51:00, 57:10–1:07:00, 1:11:30–1:13:50. Ideāli būtu pirms tam noskatīties visu dokumentālo filmu. **2. Pārrunas.** ■ Kura 21. gadsimta Latvijas problēma ir pētīta dokumentālajā filmā? ■ Vai tā ir aktuāla joprojām? ■ Kurā valstī notiek filmas darbība? Atrodi šo valsti kartē! Darba lapa Nr. 1. ■ Diskusija par dokumentālajā filmā «Bēgums» redzēto. ■ Kādu darbu veica latvieši Īrijā? ■ Kā tev šķiet, vai šāds darbs ir smags? Vai tas ir patīkams? Pamato savu atbildi! ■ Kāda ir ikdienas dzīve uz Īriju aizbraukušajiem latviešiem? ■ Kādas problēmas ir aizbraukušajiem latviešiem? ■ Kādi ieguvumi? ■ Kā viņi tur jūtas? Kāpēc tu tā secini? ■ Kāpēc cilvēki no Latvijas bija spiesti braukt strādāt uz Īriju? ■ Kā tev šķiet, kāda ir īru attieksme pret Latvijas viesstrādniekiem? Kāpēc tu tā domā? ■ Kāda ir Latvijas sabiedrības attieksme? Kas par to liecina? ■ Vai tu pazīsti kādu Latvijas iedzīvotāju, kurš ir devies peļņā uz Īriju vai citu valsti? Pastāsti viņa pieredzi! **3. SVID analīze. Darba lapa Nr. 2.** Katrs skolēns saņem krāsainu līmlapiņu. Skolotājs aicina uz tās uzrakstīt novēlējumu kādam no filmā «Bēgums» redzētajiem varoņiem. Katrs skolēns nolasa savu novēlējumu un lapiņu pielīmē pie tāfeles.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 3.

7.–9. KLASE

BĒGUMS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Eiropas politiskā karte

Atrodi kartē Latviju un Īriju!

- Cik tālu no Latvijas ir Īrija?
- Vai daba un klimatiskie apstākļi Īrijā un Latvijā ir līdzīgi vai atšķirīgi?
- Kādi tie ir?

7.–9. KLASE

BĒGUMS

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Izdari secinājumus!

Kādi plusi un kādi mīnusi ir tiem latviešiem, kuri ir aizbraukuši pelnīt naudu uz ārzemēm? Kādi ieguvumi viņiem ir, dzīvojot ārpus Latvijas, un kādi ir draudi?

Plusi (stiprās puses)	**Mīnusi (vājās puses)**
Ieguvumi	**Draudi**

7.–9. KLASE

BĒGUMS

DARBA LAPA NR. 3

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Kas visspilgtāk palika atmiņā?

Uzraksti trīs iemeslus, kāpēc Latvijas iedzīvotāji izvēlas doties strādāt uz ārzemēm!

1. _____

_____

2. _____

_____

3. _____

_____

Uzraksti trīs faktorus, kas apdraud tos Latvijas iedzīvotājus, kuri strādā ārpus Latvijas!

1. _____

_____

2. _____

_____

3. _____

_____

ČIŽA ACĪM

REŽISORS EDMUNDS JANSONS.
DOKUMENTĀLA ANIMĀCIJAS FILMA,
2007, 22:30 MIN.

Kadri no filmas «Čiža acīm»

Animācija, pieredze un vēsture

Filmas centrālais tēls ir rīdziniece Irīna Piļķe, saukta arī par Čižu. Vairāk nekā astoņdesmit gadu ilgajā mūžā viņa dienasgrāmatas zīmējumos fiksējusi savu dzīvi.

Filmas žanrs ir dokumentāla animācija – hibrīds –, tas nozīmē, ka filmas stāsts ataino patiesus, reālus notikumus, kas izstāstīti animācijas – iekustinātu zīmētu attēlu – tehnikā. Šī ir pirmā šāda veida filma, kas tapusi Latvijā.

STILS UN AUTORS

Irīnas Piļķes radītie attēli, dienasgrāmatas zīmējumi filmā «Čiža acīm» ir animēti. Režisors Edmunds Jansons Irīnas Piļķes oriģinālos zīmējumus iedzīvinājis animācijas tehnikā, savijot daudzu gadu garumā tapušos zīmējumus vienotā stāstā – animācijas filmā. Iekustinātos attēlus filmā pavada Irīnas Piļķes aizkadra stāstījums – viņu intervē scenārija autore rakstniece Nora Ikstena.

(*Anima* latīņu valodā nozīmē «dvēsele», «prāts». Animācija kā mākslas veids iedzīvina, iekustina statiskus attēlus – izmantojot ar roku zīmētu attēlu sēriju, kur katrs nākamais attēls ataino kādu kustības niansi, un apvienojot tos vienotā secībā, rodas kustības ilūzija. Mūsdienās animācijā tiek izmantoti digitāli manipulācijas līdzekļi (datorprogrammas) attēla «atdzīvināšanai» – animēšanai.)

Edmunds Jansons (1972) ir viens no spilgtākajiem savas paaudzes animācijas režisoriem un māksliniekiem. Animācijā Jansons strādā kopš 20. gadsimta 90. gadu sākuma, veidojot filmas gan bērnu, gan pieaugušo auditorijai. Jansona filmas «Pavasaris Vārnu ielā» (2009), «Lupatiņi» (filmu sērija no 2010. gada), «Starptautiskā tēva diena» (2013), «Kora turneja» (2014) izrādītas un guvušas apbalvojumus prestižos kinofestivālos visā pasaulē.

ČIŽA DIENASGRĀMATA

Par ko vēsta Irīnas – Čiža – dienasgrāmatas? Vispirms – tās aptver ļoti plašu laikposmu 20. gadsimtā: no Otrā pasaules kara līdz Padomju Savienības beigām 80. gadu nogalē.

Dienasgrāmatās, kurās figurē gan zīmējumi, gan asprātīgi paraksti, izpaužas dzīvesprieks un smalka ironija; tas ir vitāls skatījums uz sabiedrību Padomju Latvijā, kas reprezentē politisko dzīvi un sadzīvi visā plašajā padomju impērijā. Irīnas, viņas ģimenes un apkārtējo cilvēku ikdienas sīkie notikumi ir prizma, caur kuru atklājas lielās politiskās un sociālās kolīzijas un vēstures pagriezieni šajā laikā.

Irīna dzimusi 1927. gadā, Latvijas pirmās brīvvalsts (1918–1940) laikā. 1942. gadā, Otrā pasaules kara laikā, viņas ģimene tika aizvesta uz Vāciju – meitenei toreiz bija 15 gadu. Līdz kara beigām 1945. gadā Irīna ar māti dzīvoja nometnē Vācijā, tēvs tika deportēts uz darba nometnēm un vairs neatgriezās. Beidzoties karam, viņas bija palikušas ar māti divas vien.

Šajā laikā arī sākās Irīnas dienasgrāmatas, un viņa ieguva iesauku Čižs (*чиж* – no krievu valodas – ķivulis). Filmā viņa saka: «Priekš jums tā grāmata ir bilžu grāmata. Priekš manis tā ir dzīve.» Visi ieraksti dienasgrāmatā ir krievu valodā, lai gan Irīna perfekti runā latviski; papildus ģimenes izcelsmei un ietekmei tas liecina arī, ka krievu valoda bija izplatītākā saziņas valoda visā Padomju Savienībā.

Nometnē Vācijā pārdzīvojušas kara šausmas, apšaudes, salu, badu, karam beidzoties, Irīna un viņas māte lopu vagonos atgriezās Rīgā. Sākās jauna dzīve tagad jau citā politiskajā iekārtā – viņas bija atgriezušās ne vairs neatkarīgajā Latvijā, bet jaunā valstī – Padomju Savienībā. Sākās cita realitāte – gan sadzīvē, gan cilvēku attiecībās, gan politiskajā klimatā.

VĒSTURISKAIS KONTEKSTS

Padomju ikdiena bija skarba – dzīve šauros komunālajos dzīvokļos, kuros vienas ģimenes locekļi izmitināti vienā istabā, padarīja privāto dzīvi gandrīz neiespējamu un radīja saspīlējumu attiecībās, garās rindas veikalos, grūtības nopirkt pārtiku, pārpildītās veselības aprūpes iestādes (Irīna saslima ar diabētu un ilgus gadus pavadīja slimnīcās un sanatorijās) – tas viss raksturo dzīvi Padomju Savienībā. Cilvēks tika padarīts par daļu no masas, atņemot viņam tiesības uz privātumu un individualitāti. Tomēr Irīna un viņas līdzcilvēki nezaudēja optimismu pat visgrūtākajos apstākļos. Filmā viņa saka: «Svētki jātaisa pašam un, ja var, arī citam.» Viņas dzīves filozofija skarbajos pēckara apstākļos un turpmākajos padomju gados un dzirkstošais humors padara notikumu traktējumu tik vitālu – tā patiesi ir unikāla prizma, caur kuru uzlūkot pasauli, konkrēto vēsturisko un ģeogrāfisko realitāti.

Skarbās norises Irīnas dzīvē tvertas rotaļīgi, un dienasgrāmatās pārsvarā dominē labais – atpūta Rīgas jūrmalā, izbraukumi pie dabas, sēņošana, kopīga Jaungada svinēšana. Pat politiskie svētki, piemēram, 1. maija demonstrācijas, tika izmantoti, lai atpūstos, satiktos ar kolēģiem un draugiem un priecātos par dzīvi.

Dienasgrāmatās redzami arī pilsētas skati, pastaigas, gājieni uz kino, kopīga televīzijas skatīšanās, kā dzīvoklī tiek ievilkta pirmā telefona līnija, sarīkojumi darbā un mājās, iepazīšanās, mīlestība, skarbas dzīves apjausmas, šķiršanās, tuvu cilvēku zaudējums.

Tas viss – uz lielo politisko kolīziju fona, kas mazu notikumu, fragmentu veidā parādās ikdienas dzīvē, piemēram, Padomju Savienības vadoņa Josifa Staļina nāve 1953. gadā, kad valstī bija izsludinātas oficiālas sēras. Pat necenšoties tieši un atklāti atainot laikmeta ideoloģiskos aspektus, Čiža dienasgrāmatā sīkās detaļās spilgti izceļas padomju režīmam tik raksturīgie absurdie motīvi gan ikdienā, gan sociālajā un politiskajā dzīvē – ironiskas parādības, kuras varētu būt neizprotamas tiem, kas nav bijuši šī laikmeta liecinieki, piemēram, politisko iekārtu izsmejošas anekdotes dēļ varēja nonākt cietumā, vai deficīta apstākļos (preču nepieejamība ierobežotā skaita dēļ) rūpes par auto bija lielākas nekā rūpes par līdzcilvēkiem.

Filmā izskan Dmitrija Prigova dzejolis «Manā laikā» (krievu val.), kas perfekti sabalsojas ar zīmētajiem tēliem un filmas galvenās varones stāstījumu, vēstot par lielajām politiskajām un ģeogrāfiskajām pārmaiņām, kuras norisinājās 20. gadsimtā, kad sabruka vecās un radās jaunas valstis, politiskās sistēmas, grupējumi utt. Būtībā tā ir visa filmas vēstījuma esence – cilvēka mūžs kā neliela prizma, caur kuru saskatīt plašāku kontekstu un kopsakarības, un to, kā tās ietekmē katra cilvēka personisko dzīvi, tās ierobežojumus un iespējas.

Filmas īsais formāts un nepretenciozitāte, autentiskums vizuālajā noformējumā ir pārsteidzoši ietilpīgi un apliecina individuālā radošuma milzu vērtību – vienkāršas, pat naivā stilā zīmētas ilustrācijas paver skatu uz veselu laikmetu, kas aizgājis uz neatgriešanos. Personiskās liecības vienmēr ir spilgtākas par skaitļiem un vārdiem vēstures grāmatās un apliecina, ka vēsture notiek ar katru no mums.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Par kuriem ievērojamiem 20. gadsimta politiskajiem notikumiem liecina Irīnas – Čiža – dienasgrāmata?
- Ko šie notikumi nozīmē katra cilvēka personiskajā dzīvē (cenzūra, sadzīves un darba apstākļi, socializēšanās utt.)?
- Kā filmā parādās Padomju Savienības propagandas/ideoloģiskie instrumenti?
- Cik būtiska ir konkrētā politiskā režīma pieņemšana privātajā dzīvē? Vai jūs spētu dzīvot iekārtā, kuras ideoloģijai un uzskatiem nepiekrītat? Kā pret to izturas filmas galvenā varone? Cik nozīmīga, jūsuprāt, ir apkārtējā realitāte laimīgas un piepildītas dzīves īstenošanā?
- Vai, jūsuprāt, pierakstītas vai zīmētas, vai kā citādi fiksētas (fotogrāfija) refleksijas/pārdomas par savu ikdienas dzīvi var būt vēsturisks dokuments nākamajām paaudzēm? Vai varat nosaukt vēl kādus piemērus mākslā, kuros izmantots līdzīgs – dienasgrāmatas – princips? («Annas Frankas dienasgrāmata», mājas kinoarhīvi utt.)
- Vai ikdienas fiksēšana ar digitālajām tehnoloģijām un dalīšanās ar to sociālajos medijos arī ir sava veida dienasgrāmata? Kādi ir šādas dokumentēšanas plusi un mīnusi?

7.–9. KLASE

ČIŽA ACĪM

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Čiža acīm»

Dienasgrāmata

Mērķis	Apzināties ģimenes vērtību un lomu savā dzīvē. Attīstīt spriestspēju un pilnveidot prasmes izvirzīt idejas.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, radošais darbs, prezentēšana.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Edmunda Jansona filmu «Čiža acīm»** (2007, 22:30 min). Ja skolēni saprot krievu valodu, var skatīties visu filmu. Ja nesaprot – tikai fragmentu 00:00–19:30, vai arī skolotājs tulko. **2. Diskusija.** ■ Vai tev ir personīgā dienasgrāmata? ■ Ja ir, kādu informāciju tu tajā raksti? Kāpēc? ■ Cik sen tev ir dienasgrāmata? ■ Kā tev šķiet, kāpēc cilvēki raksta vai zīmē dienasgrāmatas? ■ Kā tev šķiet, vai dienasgrāmata ir vēstures avots? Vai tas ir objektīvs avots? Kāpēc? ■ Kāda informācija atspoguļota vecās kundzes dienasgrāmatā, kas ekranizēta filmā «Čiža acīm»? ■ Kā sieviete dienasgrāmatā atainojusi savu ģimeni, attiecības tajā? ■ Kā tu domā, kāpēc viņa zīmēja, nevis tikai rakstīja? ■ Kuri vēstures notikumi atspoguļoti sievietes dienasgrāmatā? Kuras vēsturiskas personas ir pieminētas? ■ Kā tev šķiet, vai dienasgrāmatas būtu jāraksta? Pamato savu viedokli! Mini piemērus! **3. Radošais darbs.** Skolēni tiek aicināti līdzīgā veidā (zīmējot) izveidot vienu savas dienasgrāmatas lapaspusi. Skolotājs piedāvā izvēlēties kādu interesantu dienu vai spilgtu dzīves notikumu. Vēlams izvēlēties atmiņas par ģimenes dzīvi un tradīcijām vai publisku un valstiski svarīgu notikumu, kurā skolēns ir piedalījies.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Skolēni prezentē savu radošo darbu.

LATVIETIS

REŽISORS JĀNIS CIMMERMANIS.
ANIMĀCIJAS FILMA, 2007, 9 MIN.

Kadrs no filmas «Latvietis»

Latvietis un laiks

Tikai deviņās minūtēs leļļu animācijas filmā humoristiskā veidā tiek izstāstīta Latvijas vēsture no bīskapa Alberta laikiem 13. gadsimta sākumā līdz mūsdienām.

Filmas galvenais varonis – Latvietis – simbolizē latviešu tautu, tās senčus, kuri tagadējās Latvijas teritorijā dzīvojuši jau gadsimtiem ilgi. Latvietis mitinās ar salmiem apjumtā guļbaļķu mājā un pieredz dažādu valstu varu, vadoņu, politisko iekārtu nomaiņu pie savām namdurvīm.

SIŽETS

Filma sākas ar bīskapa Alberta ierašanos 1201. gadā, lai pievērstu Latvieti kristīgajai ticībai. Krievijas cars Ivans Bargais (1577. gads), Mārtiņš Luters, Kārlis XII (1700. gads), Pēteris I (1721. gads), Katrīna Lielā (1764. gads). Vairāk izvērsti ir 20. gadsimta notikumi, sākot ar Ļeņina ierašanos 1917. gadā, kurš, stāvēdams uz auto, aģitē strādniekus un zemniekus par labu revolūcijai. Ilustrēts tiek arī Pirmā pasaules kara jaunais ierocis – gāze –, kas tiek arī likts lietā pēc Ļeņina došanās projām un kauju sākšanās. Tad, skanot latviešu karavīru dziesmas «Trīnīte» (jeb «Ik katru sestdien's vakaru») melodijai, Latvietis aizdzen prom krievu karavīrus, un ir pienākusi Latvijas valsts dibināšana 1918. gadā. Seko 1940. gada padomju okupācija, kad Latvietim rokās tiek iespiests sarkanais karogs. Drīz vien ierodas Hitlers, savukārt 1945. gadā atkal atgriežas krievu karavīri. Tālākie gadskaitļi saistās ar Padomju Savienības valsts vadītājiem – Staļinu, Hruščovu un Brežņevu – un katram vadonim raksturīgajiem atribūtiem. Staļinam tās ir statujas – kā norāde uz vadoņa kultu –, savukārt kukurūzas vālītes Hruščova rokās liecina par tobrīd aktuālo Latvijā iecerēto lauksaimniecības nozari – kukurūzas audzēšanu, debesīs palaistais Zemes mākslīgais pavadonis – par sasniegumiem kosmosa izpētē. Toties Brežņeva medaļas norāda uz viņa tieksmi pēc formāliem atzinības atribūtiem. Televīzijā translētais Čaikovska baleta «Gulbju ezers» fragments nav izvēlēts nejauši, bet gan parāda savdabīgu Padomju Savienībā koptu tradīciju – pieminot valsts vadītāja aiziešanu mūžībā, tika translētas baleta izrādes. Latvijas neatkarības atjaunošanas laikā 1991. gadā Latvietim visapkārt ir daudz pacilātu cilvēku, kuri māj ar karodziņiem. Filma noslēdzas laikā, kad Latvijā jau ir atjaunota neatkarība, Latvietis dzīvo aiz augstas sētas, kas apjož viņa māju. Pie tās piesprausta zīmīte «Netraucēt!».

STILS

Animācijas kino šāda stāsta vizualizēšanai ir ļoti atbilstošs, jo ļauj lakoniski, koncentrēti īsā laika nogrieznī ietilpināt hronoloģiski apjomīgus notikumus. Tēlu vizuālā informācija tiek papildināta ar gadskaitļiem, nelieliem dialogiem, tā vēlamo informāciju parādot pavisam tieši. Izvēlētā darbības forma – viena darbības vide ar galveno varoni, kas vēro, tiek iekļauts dažādu tēlu parādē vai pats piedalās tajā, – simbolizē visu tautu un Latvijas teritoriju/Latvijas valsti, kuras iedzīvotāji piedzīvo minētos notikumus.

Filmas darbības vide paliek nemainīga, nelielas variācijas tiek piešķirtas ar kadru plānu maiņu – no kopplāna uz tuvplānu, atkal atpakaļ uz lielāku plānu, reizēm ar strauju pāreju starp plāniem. To var vērot jau pašā filmas sākumā, kad tālākā plānā redzams Latvietis sēžam pie savas ar salmiem apjumtās guļbaļķu mājas un spēlējam kokli. Kamera lēnām slīd varonim tuvāk. Kad latīņu valodā atskan: «Tēva un Svētā Gara vārdā», – ir straujš kameras pārlēciens atpakaļ uz kopplānu, kurā redzam, kā no kreisās kadra puses parādās bīskaps Alberts un līdz ar viņu – krustnesis.

Kadrs no filmas «Latvietis»

Filmas foni mainās atkarībā no attiecīgās vēsturiskās epizodes – kara laikā tie ir piepildīti ar dūmiem, 40. gadu notikumu dramatisma pastiprināšanai fonā slīd draudīgi mākoņi gan pelēkā, gan sārtā krāsā, kas nomaina mierlaiku zilās debesis.

Filmas intonācija ir ar veselīgu ironiju piesātināta, tas atspoguļojas jau galvenā varoņa tēlā – Latvietis ir parādīts kā blonds bāleliņš linu drēbēs un tautisku jostu.

AUTORI

Leļļu animācijas tradīcijai mūsu valstī ir sena vēsture – pirmā leļļu animācija Latvijā uzņemta 1966. gadā Rīgas kinostudijā, kurā leļļu filmas sāka veidot Arnolds Burovs. 90. gadu sākumā uz leļļu animatoru grupas pamata nodibināta studija «Animācijas brigāde», tās radošais centrs ir mākslinieks, scenārists, komponists, producents Māris Putniņš un režisors Jānis Cimmermanis. «Animācijas brigāde» veido gan dažāda vecuma auditorijās iemīļotus seriālus («Avārijas brigāde», «Zvēri»), gan sadarbojas ar ārvalstu studijām pilnmetrāžas filmu uzņemšanā; ir piesaistījusi studijai arī jaunus autorus.

Jānis Cimmermanis (1950) leļļu animatoru grupā ienāca no Leļļu teātra, kurā strādājis par režisoru, – kad Arnolds Burovs uzaicināja Cimmermani veidot animācijas filmas. 1985. gadā jau notika Cimmermaņa debija kā animācijas režisoram ar filmu «Mežsarga mazdēls un …». Kopš 1991. gada Cimmermanis un Putniņš kopīgi veido seriālu «Avārijas brigāde», kurā trīs vīri – Sīlinks, Bembelāts un Poteriks (seriāla autori apgalvojot, ka varoņa prototips ir Jānis Cimmermanis) – kā glābēju komanda dodas palīgā dažādās sarežģītās situācijās nonākušiem līdzcilvēkiem, rezultāts gan varbūt atšķiras no tā, ko parasti saprotam ar vārdu «izglābt». Tagad glābēji dodas sniegt palīdzību arī citās valstīs grūtībās nonākušiem cilvēkiem seriāla turpinājumā «Avārijas brigāde Eiropā». Cimmermanis ir līdzrežisors pilnmetrāžas leļļu animācijas filmai «Props un Berta» (2000), režisors Latvijas, Dānijas un Anglijas kopražojuma pilnmetrāžas animācijai «Trīs musketieri» (2006) pēc Aleksandra Dimā romāna motīviem.

Jānis Cimmermanis ir arī spēlfilmu «Pērku jūsu vīru!» (2003) un «Džimlai Rūdi Rallallā» (2014) režisors.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kāpēc Latvijas teritorija pieredzējusi tik daudz dažādu varu un valdnieku?
- Ko jūs zināt par padomju laiku Latvijā?
- Kā tika nodibināta Latvijas valsts 1918. gadā?
- Kāda būs Latvija pēc 100 gadiem?

7.–9. KLASE

LATVIETIS

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Latvietis»

Latvietis un vēsture

Mērķis	Papildināt zināšanas par Latvijas vēstures nozīmīgākajiem notikumiem. Veidot izpratni, ka Latvijas zemi un iedzīvotājus ir ietekmējušas citas tautas, kultūras un dažādas ideoloģijas un ka šīs ietekmes sekas ir saskatāmas mūsdienu sabiedrībā.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, radošais darbs – scenārijs, prezentācija.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Jāņa Cimmermaņa animācijas filmu «Latvietis»** (2007, 9 min). **2. Diskusija.** Darba lapa Nr. 1. ■ Nosauc, kuri Latvijas vēstures notikumi ir redzami animācijas filmā! ■ Kuri pasaules vēstures notikumi (procesi) veicināja vēsturiskos procesus Latvijā, kas ir redzami animācijas filmā? ■ Kuras vēsturiskās personas ir atainotas? ■ Ar kurām kultūrām un tautām vēstures gaitā ir saskārušies latvieši? ■ Kā šīs tautas ir ietekmējušas Latvijas teritoriju un iedzīvotājus? ■ Ar kādām ideoloģijām ir saskārušies latvieši? Kādu ietekmi tautā tās atstājušas? ■ Kādas sekas Latvijas sabiedrībā redzamas mūsdienās? ■ Kā tev šķiet, kāds ir bijis animācijas filmas autora mērķis? ■ Kā tu domā, kāpēc animācijas filmai ir tādas beigas? ■ Izdari secinājumus, kāds vēstures gaitā ir bijis latvietis! Kā tu domā, kāpēc? **3. Radošais darbs.** Papildini animācijas filmu! Ņemot vērā mūsdienu notikumus 21. gadsimta Latvijā, izdomā filmas turpinājumu! Uzraksti īsu filmas scenāriju! Prezentē to!
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

7.–9. KLASE

LATVIETIS

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Latvietis»

Jautājumi apspriešanai:

■ Nosauc, kuri Latvijas vēstures notikumi ir redzami animācijas filmā!
■ Kuri pasaules vēstures notikumi (procesi) veicināja vēsturiskos procesus Latvijā, kas ir redzami animācijas filmā?
■ Kuras vēsturiskās personas ir atainotas?
■ Ar kurām kultūrām un tautām vēstures gaitā ir saskārušies latvieši?
■ Kā šīs tautas ir ietekmējušas Latvijas teritoriju un iedzīvotājus?
■ Ar kādām ideoloģijām ir saskārušies latvieši? Kādu ietekmi tautā tās ir atstājušas?
■ Kādas sekas Latvijas sabiedrībā redzamas mūsdienās?
■ Kā tev šķiet, kāds ir bijis animācijas filmas autora mērķis?
■ Kā tu domā, kāpēc animācijas filmai ir tādas beigas?
■ Izdari secinājumus, kāds vēstures gaitā ir bijis latvietis! Kā tu domā, kāpēc?

7.–9. KLASE

LATVIETIS

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Latvietis»

Uzraksti!

Kuri vēstures notikumi, tautas un kultūras un kādas ideoloģijas ir ietekmējušas Latvijas zemi un iedzīvotājus! Kādā veidā izpaužas citu tautu, kultūru un ideoloģiju ietekme?

KAS? KĀ?

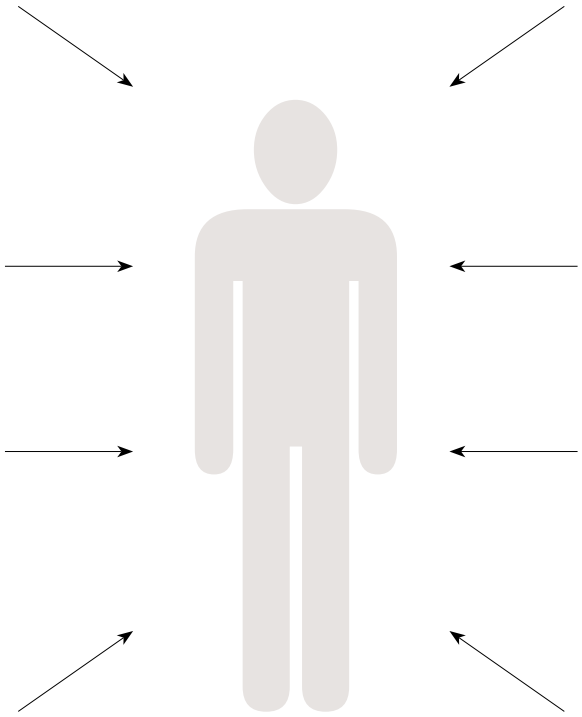

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

REŽISORS EDMUNDS JANSONS.
ANIMĀCIJAS FILMA, 2009, 24 MIN.

Kadrs no filmas «Pavasaris Vārnu ielā»

Animēts mūzikls

«Pavasaris Vārnu ielā» ir pirmais animētais mūzikls latviešu kino, kas radīts pēc Jāņa Grīziņa stāsta «Vārnu ielas republika» motīviem. To veidojis režisors Edmunds Jansons, māksliniece Ilva Kļaviņa, scenāriste un dziesmu tekstu autore Inga Ābele, komponisti Ingus Baušķenieks un Edgars Šubrovskis.

SIŽETS

«Pavasaris Vārnu ielā» ir muzikāls stāsts par mīlestību, godu un piedošanu. Tā galvenie varoņi ir Rīgas Grīziņkalna bērni, īpaši – Janka un Zelma. Filma sākas ar Jankas sapni, kurā puika bezbailīgi glābj Zelmu no degošas mājas: viņš varonīgi nolaižas ar virvi no balkona, turot rokās mīļoto meiteni, gluži kā to redzējis kādā piedzīvojumu filmā. Bērniem ļoti patīk apmeklēt kino, un filmas piedāvā nebeidzamus sižetus iztēlei un ietekmē arī ikdienu. Tieši filmu iespaidā Vārnu ielas republikāņu bērnu nopietnākais ienaidnieks ir Lielās čūskas indiāņu banda Ērgļknābja vadībā. Šī banda ir Jankas un viņa biedru lielākais drauds – tā ir gatava sākt ķīviņu par jebko un likt lietā arī dūres.

Viena no aizrautīgākajām lietām bērnu dzīvē ir zukseru ordeņu taisīšana – jāvēro, kad tuvojas tramvajs, uz sliedēm jāsaliek metāla pogas, tad jāgaida, līdz tramvajs tām pārbrauc pāri. Saplacinātās pogas izskatās pēc īstiem ordeņiem! Zelma tēva žaketei nogriež īpaši greznu pogu, uz kuras redzams divgalvains ērglis – Krievijas impērijas simbols; tās sastāvā līdz 1918. gadam atradās arī Latvija. No šīs pogas iznāk varens ordenis, kuru iekāro indiāņu banda. Nu ir tā reize, kad Jankam jāaizstāv Zelma ne tikai sapnī, bet arī dzīvē. Tas gan izrādās krietni citādi nekā sapnī pieredzētais. Vienam no mazajiem grīziņkalniešiem – Peksim – zukseru ordeņu izgatavošana beidzas visai neveiksmīgi: viņš nejauši norij svilpi. Tas izraisa lielu satraukumu pagalmā, mamma baidās, ka puika nomirs, bet galu galā viss atrisinās labi. Atkal priecīgā noskaņā bērni dodas uz savu iecienīto vietu Rīgā – kino, lai sastaptos ar jaunām dēkām un filmu varoņiem, no kuriem smelties impulsu saviem sapņiem un iztēlei.

STILS

Filma «Pavasaris Vārnu ielā» ir veidota pēc literāra darba motīviem. Jāņa Grīziņa stāstā «Vārnu ielas republika» ietverts konkrēts laiks ar aktuāliem vēsturiskiem notikumiem – 1905. gada revolūciju, kuras atskaņas izjūt arī stāsta varoņi – gan pieaugušie, gan bērni. 1970. gadā pēc šī stāsta ir uzņemta pilnmetrāžas spēlfilma «Vārnu ielas republika». Animācijas filmā konkrētas atsauces uz vēsturiskiem notikumiem nav iekļautas, filmā pamatā akcentēts 20. gadsimta sākuma Rīgas tēls, kā arī Grīziņkalna apkaimes bērnu savstarpējās attiecības. Tādā veidā filmas autori dod sev lielāku radošo brīvību, turklāt filmas garums – 24 minūtes – nebūtu pietiekams sarežģīto notikumu pilnīgai atspoguļošanai.

Filma «Pavasaris Vārnu ielā» veidota aplikācijas animācijas tehnikā, izmantojot datoranimācijas iespējas. Aplikācijas animācijā tiek radīti zīmēti tēli, kas ir izgriezti un iekustināti uz nepieciešamā fona. Šajā tehnikā varoņu kustības nav tik līganas un nepārtrauktas kā zīmētajā animācijā.

Mūzikla žanrs paredz, ka daļa filmas notikumu tiek izstāstīta mūzikā, dziesmās un dejās. Šajā filmā runātais teksts – aizkadra balss (filmā ir stāstnieks, kurš komentē notiekošo) un varoņu tiešā runa – mijas ar dziesmām. Dziesmas varētu iedalīt divās kategorijās – tādas, kas tiešā veidā turpina stāstu, un tādas, kas izsaka varoņu emocionālo stāvokli. Savu sakāmo izdzied tramvaju vadītāji, kad trīs mazi indiāņi rada haosu,

lai varētu nemanīti ielavīties un bez biļetes braukt tramvajā. Jankas un Zelmas dziesma un dejas parkā apliecina abu emocionālo saikni, pēc tam Janka izdzied savu vilšanos, ka nav Zelmu pienācīgi aizstāvējis pret indiāņiem.

Filmu ierunājuši Jaunā Rīgas teātra aktieri – Kaspars Znotiņš, Guna Zariņa, Gatis Gāga un citi.

Filmā ietverta atsauce arī uz kino skatīšanos, parādot filmu filmā, – finālā, kad bērni aizgājuši uz kino, kadrā redzam filmu, kuru skatās bērni. Arī šī filma veidota tajā pašā aplikācijas animācijā, tikai melnbalta, lai atbilstu sava laika kino stilistikai.

Filmas ritms, pateicoties bieži vien dinamiskajam dziesmu raksturam un deju ainām, ir straujš un aktīvs.

AUTORI

Filmas režisors Edmunds Jansons pirmo profesionālo pieredzi animācijā ieguvis studijas «Dauka» animatoru kursos (1992) un ar šo studiju bijis saistīts gandrīz desmit turpmākos gadus – kā animators, režisors, operators, reizēm arī skaņu un montāžas režisors. 2001. gadā absolvējis Latvijas Kultūras akadēmijas televīzijas režisoru kursu, strādājis Vides filmu studijā. Patlaban veido filmas savā studijā «Atom Art». Edmunds Jansons animācijas režijā debitējis ar filmu «Haikas» 1995. gadā. Ievērojamu atzinību guvusi viņa 2007. gada dokumentālā animācijas filma «Čiža acīm». Kā režisors veidojis vairāksēriju animācijas filmas pašiem jaunākajiem skatītājiem par Lupatiņiem («Kā Lupatiņi mazgājās» (2010), «Kā Lupatiņi precējās» (2014) u. c.). Apbalvojumus saņēmusi filma «Kora turneja» (2012) (Jansons ir arī šīs filmas mākslinieks), tostarp prestižajā Hirosimas Animācijas filmu festivālā Japānā, un citas Jansona filmas. Edmunds Jansons ir arī bērnu grāmatu ilustrators.

Filmas scenārija autore ir rakstniece Inga Ābele, kura rakstījusi scenāriju vairākām animācijas filmām un spēlfilmām; pēc Ābeles lugas «Tumšie brieži» (2006) motīviem uzņemta spēlfilma. Māksliniece Ilva Kļaviņa pamatā darbojas kā spēlfilmu māksliniece.

Kadrs no filmas «Pavasaris Vārnu ielā»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kad notiek filmas darbība? Kas par to ļauj spriest?
- Vai jūs skatāties filmas kinoteātros un ar ko kopā to darāt?
- Vai esat redzējuši vēl kādu mūziklu? Kas raksturīgs mūzikla žanram?
- Kā jūs vērtējat to, ka filmas notikumi tiek izstāstīti dziesmās?
- Ja esat redzējuši spēlfilmu, kas veidota pēc Jāņa Grīziņa darba «Vārnu ielas republika» motīviem, salīdziniet to ar animācijas filmu «Pavasaris Vārnu ielā»!

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

PARAUGS NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Pavasaris Vārnu ielā»

Dzīvība un veselība – vērtība

Mērķis	Pilnveidot prasmi atpazīt cilvēka drošībai draudīgas situācijas, rast izpratni par rīcību riska situācijās un veidot apziņu, ka dzīvība un veselība ir nozīmīgas vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darbs nelielās grupās, radošais darbs.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas, krāsainie zīmuļi.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās Edmunda Jansona animācijas filmu «Pavasaris Vārnu ielā»** (2009), kas ir uzņemta pēc Jāņa Grīziņa grāmatas «Vārnu ielas republika» motīviem. **2. Darba lapa Nr. 1.** Pirms filmas demonstrācijas skolēniem tiek izdalītas darba lapas, kurās tiek piefiksētas bērnu drošībai bīstamās situācijas, kas redzamas animācijas filmā. (Skatoties animācijas filmu, tiek aizpildīta tikai pirmā sadaļa.) Pēc filmas noskatīšanās skolotājs aicina skolēnus izpildīt visu darba lapu Nr. 1. Skolēni tiek sadalīti nelielās grupās (pa diviem trim) un apspriež un salīdzina savus un klasesbiedru vērojumus. Papildina savas darba lapas ar klasesbiedru vērojumiem. **3. Diskusija.** ■ Kas ir visdārgākais no visa, kas tev pieder? Kāpēc? ■ Kāpēc var apgalvot, ka viena no vissvarīgākajām vērtībām ir cilvēka dzīvība un veselība? ■ Kāpēc cilvēki dažreiz riskē ar savu dzīvību un veselību? ■ Kādās situācijās šāds risks ir attaisnojams? Pamato atbildi, izmantojot animācijas filmas sižetu! Izdomā arī savu piemēru! ■ Kā vardarbība no citu puses apdraud cilvēku dzīvību un veselību? ■ Kādus vardarbības veidus var redzēt animācijas filmā? Mini piemērus! **4. Radošais darbs.** Darba lapa Nr. 2. (Tas var būt arī mājasdarbs.)
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 3.

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Aizpildi tabulu!

Ieraksti:
1. Kādi draudi bērnu dzīvībai un veselībai bija redzami animācijas filmā? Īss situācijas apraksts.
2. Kādas varēja būt sekas? Kas varēja notikt?
3. Ko tu teiktu bērniem šādā situācijā? Tavi ieteikumi vai aizrādījumi bērniem.

Situācija	**Iespējamās sekas**	**Ieteikumi/aizrādījumi**
Janka šļūca pa kāpņu margām.	Viņš varēja nokrist un gūt nopietnas traumas, piemēram, lūzumus.	Ej pa kāpnēm kārtīgi! Neapdraudi sevi un kaimiņus!

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Uzzīmē animācijas filmu!

Uzzīmē savu animācijas filmu, kurā parādās draudi bērnu drošībai. Tie var būt pašu radīti draudi vai neatkarīgi no bērnu rīcības. Uzzīmē arī draudu radītās sekas un pozitīvu situācijas atrisinājumu! Izdomā savai animācijas filmai nosaukumu! Sagatavo īsu aprakstu!

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 3

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Mācību stundā es guvu vērtīgas atziņas.

Izkrāso sejiņu tādā krāsā, kādu vēlies piešķirt šai mācību stundai!
Zvaigznītēs ieraksti piecas vērtīgākās atziņas, kuras ieguvi mācību stundas gaitā.

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

PARAUGS NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

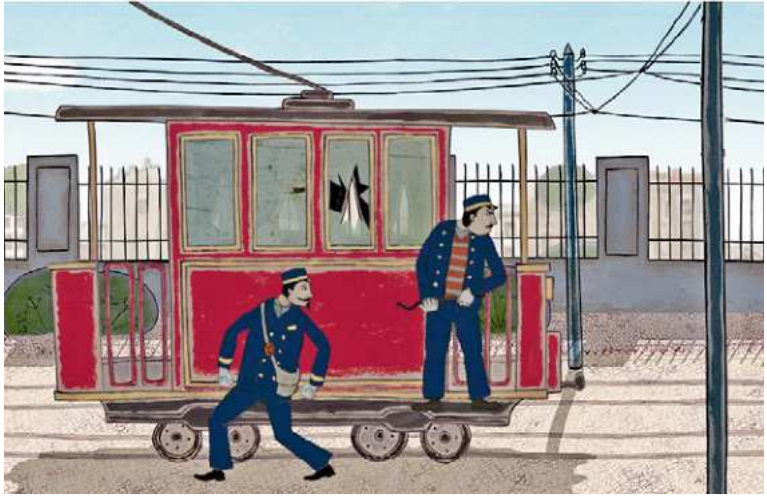

Kadrs no filmas «Pavasaris Vārnu ielā»

Valsts iekārta – republika

Mērķis	Iepazīstināt izglītojamos ar valsts iekārtām, valsts pazīmēm, funkcijām un pamatsimboliem. Veidot izpratni par republikāniskas iekārtas pazīmēm.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darbs nelielās grupās, radošais darbs.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas, krāsainie zīmuļi.
Nodarbības apraksts	**1. Prāta vētra.** Skolotājs raksta uz tāfeles skolēnu atbildes. ■ Kas ir valsts? Nosauc tās pazīmes! ■ Kādas var būt valstis? Nosauc, kādas valsts iekārtas tu zini! **2. Skolēni izlasa Jāņa Grīziņa darba «Vārnu ielas republika» fragmentu.** Darba lapa Nr. 1. **3. Noskatās Edmunda Jansona animācijas filmas «Pavasaris Vārnu ielā»** (2009) fragmentu 00:00–01:50. Diskusija. ■ Kādas valsts pazīmes var atrast daiļdarba un filmas fragmentā? ■ Kāda valsts iekārta aprakstīta daiļdarba fragmentā un animācijas filmā? ■ Kas ir republika? Skolotājs uzraksta jēdziena skaidrojumu uz tāfeles. Skolēni salīdzina to ar savām atbildēm. ■ Nosauc, kādas valsts funkcijas jeb uzdevumi aprakstīti daiļdarba fragmentā? ■ Kādas republikas pazīmes ir daiļdarba un filmas fragmentā? ■ Kura valsts vadītāja (prezidenta) funkcija parādīta animācijas filmas fragmentā? **4. Darbs ar mācību literatūru.** Darba lapa Nr. 2. **5. Saruna.** ■ Kas ir valsts pamatsimboli? ■ Nosauc Latvijas Republikas pamatsimbolus! ■ Kāpēc Latvijai ir tieši šie simboli? Kā tie radās? **6. Radošais darbs.** Darba lapa Nr. 3. (Tas var būt arī mājasdarbs.)
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 4.

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Fragments no Jāņa Grīziņa darba «Vārnu ielas republika»

Kādā malkas kambarī, pagrabā, kurš no laika gala bija tukšs, mēs noturējām savas tautas sapulces, jo sētā kāda sieva vienmēr varēja noklausīties mūsu lēmumus; jāteic, ka sievišķi sevišķi ēdās, kad manīja, ka mēs, mazās galvas kopā sabāzuši, ko gudrojām. Tad tās mēdza, uz mēslu kasti ar spaini garām iedamas, tikai uzbrēkt: «Ko t' nu, vārgani [nerātņi, palaidņi], te tāgājat [no vācu val. *tagen* – noturēt sēdi]! Marš, sust!»

Par to malkas pagrabā, uz dzestrām smiltīm sasēdušies, mēs lēnā garā varējām izlemt visus sasāpējušos jautājumus. Svarīgākais no tiem bija: vai mēs šodien savā sētā spēlēsimies vai iesim karot, vai arī nodarbosimies ar literatūru... [..] Un vienīgā vieta, kur mēs, satiekoties ar pretiniekiem, nekāvāmies, bija onkuļa Toma būda – avīžnieka mājoklis, jo, tur kaujoties, mēs visi riskējām palikt bez jebkādas garīgās barības. Šai neitrālajā joslā satiekoties, parasti tika vestas arī sarunas par pamiera noslēgšanu uz noteiktu laiku, par atņemto svilpju un bungu izpirkšanu un par citu Vārnu ielas starptautiskā dzīvē priekšā nākošu konfliktu izšķiršanu.

Uzraksti, kādas valsts pazīmes atspoguļojas darba «Vārnu ielas republika» fragmentā!

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Pabeidz zīmējumu! Nosauc, kādas ir valsts funkcijas! Katrai funkcijai mini arī vienu piemēru! Seko piemēram!

Drošības garantēšana
Par valsts iedzīvotāju un viņu mantas drošību valstī rūpējas policija un glābšanas dienesti.

VALSTS

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 3

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Radošais darbs

Uzzīmē, kāds, tavuprāt, varētu izskatīties
Vārnu ielas republikas ģerbonis!
Pamato, kāpēc uzzīmēji tieši tādu!

Pamatojums:

7.–9. KLASE

PAVASARIS VĀRNU IELĀ

DARBA LAPA NR. 4

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Novērtē mācību stundu 10 ballu skalā! Apvelc savu vērtējumu!

Pamato, kāpēc tāds vērtējums! Kas mācību stundā patika, kas – nepatika! Ko jaunu iemācījies un ko jau zināji?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Pamatojums:

7.–9. KLASE

ROMEO UN DŽULJETA

REŽISORS VIESTURS KAIRIŠŠ.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2004, 55 MIN.

Kadrs no filmas «Romeo un Džuljeta»

Romeo un Džuljeta

Dokumentāls mūzikls par diviem vājdzirdīgiem jauniešiem, kuri režisora vadībā zīmju valodā iestudē Viljama Šekspīra «Romeo un Džuljetas» interpretāciju – mūziklu «Vestsaidas stāsts».

SIŽETS

Filma ir uzņemta Andrejsalas graudu elevatorā Rīgā. Režisors Viesturs Kairišs ar diviem vājdzirdīgiem jauniešiem – Armandu un Ritu – iestudē Leonarda Bernsteina mūziklu «Vestsaidas stāsts». Tā galvenie varoņi Marija un Tonijs – tāpat kā klasiskajā Viljama Šekspīra lugā «Romeo un Džuljeta», kas publicēta 1597. gadā, – satiekas un iemīlas pret savu tuvāko gribu, kurus šķir nacionāls naids – Tonijs ir amerikānis, savukārt Marija nāk no puertorikāņu imigrantu vidus. Filmā «Romeo un Džuljeta» režisors Viesturs Kairišs liek jauniešiem klausīties gan Bernsteina mūziku un izdziedāt dziesmu tekstus zīmju valodā, gan arī Latvijā tapušu raidlugu pēc mūzikla motīviem. Jauniešiem jāpārvar sākotnējais mulsums, lai kameras priekšā izspēlētu epizodes ar Marijas un Tonija pirmo satikšanos, mīlestības apliecināšanu, izmisumu pēc Marijas brāļa un Tonija konflikta. Ritai ir grūtāk iejusties Marijas lomā, viņai attēlojamās attiecības bieži šķiet komiskas, neveiklību rada kameras klātbūtne. Darbībā tiek iesaistīti arī elevatora strādnieki. Režisors viņiem uzdod izspēlēt kautiņa ainu starp Marijas brāļa un Tonija biedru grupu. Divi strādnieki ar nažiem rokās tēlo kautiņu, kamēr pārējie vīri skatās. Šādā veidā tiek izstāstīts klasiskais stāsts par traģisko mīlestību, akcentējot atsevišķus stāsta fragmentus.

STILS

Bernsteina mūzikla pirmuzvedums notika 1957. gadā Brodvejā Ņujorkā, 1961. gadā Holivudā tika uzņemta filma – mūzikls.

Viestura Kairiša «Romeo un Džuljeta» aicina izvērtēt dokumentālā kino būtību. Tā ir dokumentāla filma, jo autori fiksē reālus notikumus – mūzikla inscenēšanu (iestudēšanu), kura tapšanā piedalās aktieri un režisors. Tajā pašā laikā to varētu uzskatīt arī par spēlfilmu, jo notikumi tiek iestudēti tikai filmēšanas vajadzībām, pēc uzfilmēšanas nav paredzēts tos kā uzvedumu izrādīt skatītājiem.

Filmas notikumu secībā iekļautas divas epizodes, kas nav saistītas ar paša uzveduma veidošanu. Filmas vidusdaļā ir pārtraukums, kurā kādā skolā vai citā sabiedriskā iestādē vājdzirdīgie dzied Latvijas himnu. Filmas beigu daļā ir vēl kāds iestarpinājums – Rita piedalās deju uzvedumā skolā uz skatuves. Šos elementus varētu uztvert kā autora komentāru par iestudējumu veidošanu vispār, jo priekšnesums ir gan himnas dziedāšana, gan deju numurs, gan mūzikla iestudēšana un katram ir sava mērķauditorija.

Filmā ir izdevies atklāt, kādas pārmaiņas notiek ar cilvēku, aktieri, iejūtoties tēlā. Piemēram, Ritai filmas sākumā ir grūti iztēloties sevi Marijas lomā un uztvert to nopietni, taču, darbībai turpinoties, viņa spēj to izdarīt jau daudz vienkāršāk. Tādējādi filmas uzmanības centrā atsevišķās ainās ir ne vairs pats iestudēšanas process, bet gan jau radītais iestudējums.

Izvēloties veidot mūziklu ar vājdzirdīgiem jauniešiem, režisors aicina ne vien palūkoties uz noteiktu sabiedrības daļu, bet drīzāk gan pārdomāt, kā notiek mākslas darba uztveres un interpretācijas process dažādās sabiedrības grupās.

Filmēšana notiek ar statisku kameru – kamera ir novietota konkrētā vietā, no kuras tiek fiksēti kameras objektīvā redzamie notikumi. Kadra plāns (tuvplāns, vidējais plāns vai kopplāns) netiek mainīts kadra uzņemšanas laikā, to pietuvinot vai attālinot; plānu maina filmēšanas starplaikā. Statiskas kameras izmantošana izteiktāk

Kadrs no filmas «Romeo un Džuljeta»

ļauj skatītājam palikt novērotāja lomā. Tas tuvina šīs filmas skatīšanos izrādes vai operas vērošanas pieredzei un ir kā atsauce uz filmas režisora Viestura Kairiša darbību operā un teātrī.

Filmas darbība pamatā notiek iekštelpās, tikai atsevišķas epizodes filmētas ēkas ārpusē (balkona aina, kautiņa aina u. c.). Elevators atrodas Daugavas krastā – tā ir liela, ārēji nolaista celtne. Kopskatos var redzēt gar to pa Daugavu slīdam kruīza kuģi, un tas vēl vairāk pastiprina filmas vides nosacītību.

AUTORI

Režisors Viesturs Kairišs (1971) ir studējis režiju Latvijas Kultūras akadēmijā. Strādājis par režisoru Jaunajā Rīgas teātrī, veidojis gan Latvijā, gan ārvalstīs atzītus iestudējumus. 1999. gadā tapis Kairiša pirmais iestudējums Latvijas Nacionālajā operā («Jevgeņijs Oņegins»), kopš tā laika ar operas žanru Kairišs ir saistīts regulāri. Latvijā iestudējis arī vairākas Riharda Vāgnera operas. (Viņa operas «Valkīra» iestudējuma procesam ir veltīta Dāvja Sīmaņa filma «Valkyrie Limited».)

Kairišs uzņem gan dokumentālās, gan spēlfilmas. Viņa debija ir dokumentālā filma «Vilciens» (1998), veidojis arī spēlfilmas «pa ceļam aizejot…» (2001) un «Tumšie brieži» (2006). Ievērojamus starptautiskos panākumus guvusi Kairiša dokumentālā filma «Pelikāns tuksnesī» (2013) – poētisks vēstījums par Latgali.

Filmas operators Gints Bērziņš (1968) ir fotogrāfs un kinooperators, izglītību ieguvis Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā. Ilgāku laiku sadarbojies ar režisori Lailu Pakalniņu, ir vairāku Viestura Kairiša filmu operators. Ginta Bērziņa rokrakstam raksturīgi gari, nepārtraukti kadri, kā arī vērība pret detaļām.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kādēļ režisors izvēlējies iestudēt mūziklu tieši ar vājdzirdīgiem jauniešiem?
- Vai esat redzējuši kādu «Romeo un Džuljetas» iestudējumu teātrī vai kino? Kā jūs to salīdzinātu ar šo filmu?
- Kāpēc filmā iekļauta epizode ar himnas dziedāšanu?
- Kas, jūsuprāt, ir dokumentālā filma? Ar ko tā atšķiras no spēlfilmas?
- Vai jūs varētu raksturot operatora darbu un kameras kustību šai filmā?

PAPILDU MATERIĀLI

- Intervija ar režisoru Viesturu Kairišu par filmu «Melānijas hronika»: http://www.arterritory.com/lv/teksti/intervijas/1823-spitet_degradacijai/

7.–9. KLASE

ROMEO UN DŽULJETA

PARAUGS
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Romeo un Džuljeta»

Tolerantie jaunieši

Mērķis	Veidot izpratni, ka sabiedrībā dzīvo un darbojas arī cilvēki ar īpašām vajadzībām. Veidot tolerantu attieksmi pret citādo.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darbs ar informācijas avotiem.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolotājs aicina iepazīties ar darba lapā redzamajiem attēliem.** Mutiski pārrunā jautājumus. Darba lapa Nr. 1. ■ Kas ir redzams pirmajā attēlā? Kāpēc ir divi ziņu diktori? ■ Kas ir redzams otrajā attēlā? Kas tā par valodu, un kam tā ir domāta? ■ Ko tu redzi trešajā attēlā? Kāpēc vīrietim ir balts spieķis un suns? ■ Kas ir redzams ceturtajā attēlā? Kā sauc šo valodu? Kam tā ir domāta? Kur tu ikdienā esi redzējis šo rakstu? **2. Skolēni noskatās Viestura Kairiša filmas «Romeo un Džuljeta»** (2004) fragmentus: 00:00–07:40, 09:35–15:00, 23:25–25:05 un 49:00–50:00. Ja ir iespēja, var noskatīties visu filmu (55 min.), vai skolotājs īsi izstāsta filmas sižetu. **3. Diskusija.** ■ Raksturo, kādi jaunieši ir redzami filmas fragmentos? ■ Kādā valodā viņi kontaktējas savā starpā? ■ Kā tev šķiet, kāda ir šo jauniešu ikdiena mājās, skolā, sabiedrībā? ■ Kā tu domā, kā nedzirdīgi un vājdzirdīgi jaunieši mācās? ■ Kā tu domā, vai šiem jauniešiem ir viegli kontaktēties ar saviem vienaudžiem, kuri ir dzirdīgi? Kāpēc? ■ Kā tu vērtē šos jauniešus kā aktierus? Pamato savu viedokli! **4. Skolotājs aicina visus piecelties kājās** un paziņo, ka tiks dziedāta Latvijas valsts himna. Uz ekrāna tiek atvērta zīmju valodas mājaslapa: http://www.zimjuvaloda.lv/lv/latvijas_himna. Skolēni kopā ar skolotāju mēģina zīmju valodā nodziedāt valsts himnu (ieteicams skaļi dziedāt līdzi).
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2. Visi var rakstīt kopīgu novēlējumu vai katrs savu. Pēc tam tos var piestiprināt pie sienas.

7.–9. KLASE

ROMEO UN DŽULJETA

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Aplūko attēlus un atbildi uz jautājumiem!

1. attēls. ltv.lsm.lv

3. attēls

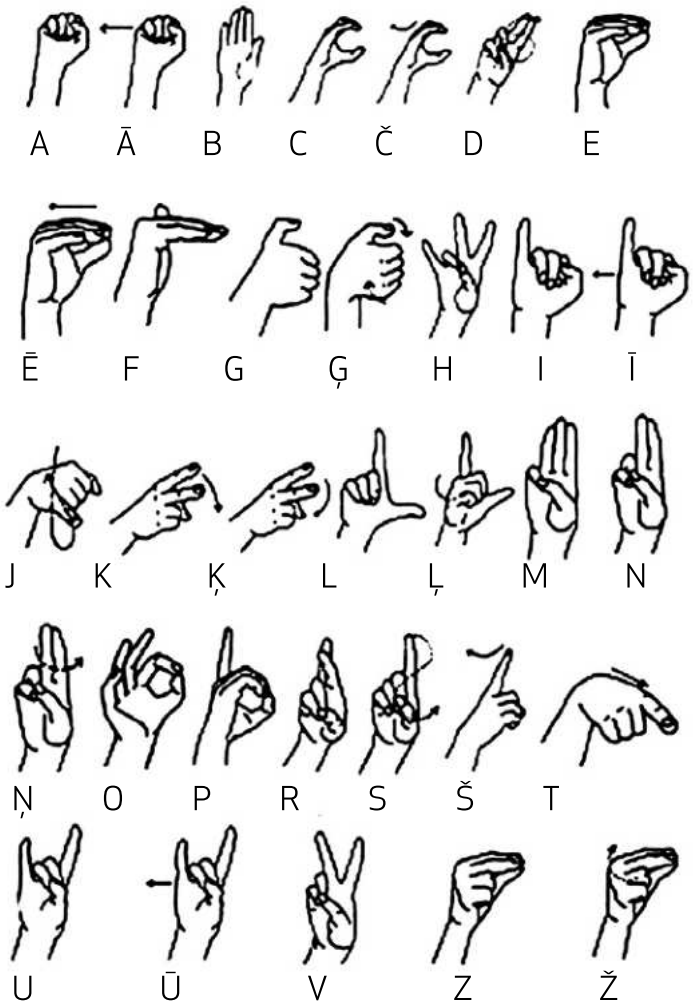

2. attēls

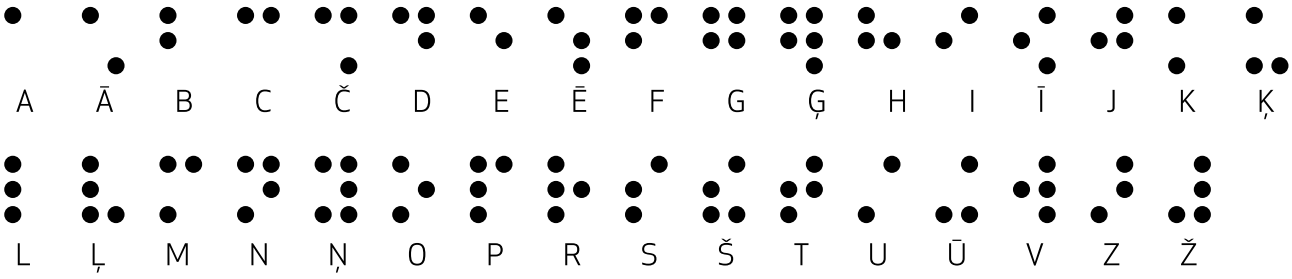

4. attēls

Jautājumi apspriešanai:

- Kas ir redzams pirmajā attēlā?
- Kāpēc ir divi ziņu diktori?
- Kas ir redzams otrajā attēlā?
- Kas tā par valodu, un kam tā domāta?
- Ko tu redzi trešajā attēlā?
- Kāpēc vīrietim ir balts spieķis un suns?
- Kas ir redzams ceturtajā attēlā?
- Kā sauc šo valodu?
- Kam tā ir domāta?
- Kur tu ikdienā esi redzējis šo rakstu?

7.–9. KLASE

ROMEO UN DŽULJETA

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Uzraksti savu novēlējumu nedzirdīgiem, vājdzirdīgiem, neredzīgiem, vājredzīgiem un kurlmēmiem jauniešiem! Paud savu attieksmi vai uzmundrini!

SPĒLĒJU, DANCOJU

REŽISORE ROZE STIEBRA.
ANIMĀCIJAS FILMA, 2007, 33 MIN.

Kadrs no filmas «Spēlēju, dancoju»

Mūsdienīga klasika

Šī animācijas filma tapusi pēc Raiņa lugas «Spēlēju, dancoju» motīviem. Autori filmas žanru raksturo kā simbolisku mīlestības mistēriju, kas stāsta par skaisto Leldi, viņas līgavaini Zemgu un spēlmani Totu. Filma ir mūsdienīga Raiņa lugas interpretācija, kas veidota kā mūzikls, izmantojot grupas «Iļģi» mūziku un mākslinieces Helēnas Heinrihsones zīmētos tēlus. Filmas režisore Roze Stiebra un producents, scenārija autors Ansis Bērziņš ir animācijas studijas «Dauka» dibinātāji, latviešu zīmētās animācijas tradīcijas aizsācēji un vieni no spilgtākajiem Latvijas animācijas autoriem.

SIŽETS

Raiņa 1914. gadā sarakstītās lugas, kurai viņš devis apakšvirsrakstu «Velnu nakts piecos cēlienos», darbība ir pārcelta uz mūsdienām, saglabājot būtiskākos lugas notikumus un varoņus. Skaistās meitenes Leldes kāzās ierodas pazemes valdnieks Kungs un paņem meiteni sev līdzi. Kāzās nejauši ieklīdušais spēlmanis Tots, jauneklis ar spēju radīt īpašu mūziku, ir tik drosmīgs, lai dotos uz pazemi izglābt Leldi. Tur viņš sastopas ar mošķiem un fantastiskiem tēliem, velniem, mirušo gariem un Kungu, no kuru rokām ar savas mūzikas varu atgūst Leldi. Atgriezusies virszemē, Lelde vēl aizvien ir it kā miega un stinguma varā, no tā viņu spēs atmodināt trīs asins lāses, taču to lējējam pašam būs jāmirst. Tots ir gatavs tās ziedot un atdod savu dzīvību par Leldi.

Raiņa luga «Spēlēju, dancoju» un arī pēc tās motīviem veidotā animācijas filma uzskatāma par latvisko versiju sengrieķu mītam par mūziķi Orfeju, kurš dodas pazemes valstībā izglābt savu mīļoto sievu Eiridiki. Filmas apzīmējumā minētā «mistērija» saistās ar teātra dramaturģijas formu, kurā tiek izspēlēti simboliski reliģiski uzvedumi, īpašu uzmanību veltot cilvēka radīšanai, krišanai kārdinājumā un glābšanai.

STILS

Pamatā filma veidota zīmētās animācijas tehnikā, tās uzņemšanai radīti vairāk nekā 30 000 zīmējumu, veiksmīgi izmantojot arī reālistiskus vides filmējumus – ainām, kuru darbība notiek virszemē, lietoti nevis zīmēti foni, bet gan mūsdienu pilsētas ainas – pilsētas siluets naktī, mašīnu pilnas ielas. «Spēlēju, dancoju» sākas ar naksnīgas ielas filmējumu, fiksējot mašīnu straumi, kas iedegtām gaismām plūst pa pilsētas ielām. Šis elements – reālistiskā vide – ciešāk sasaista filmas darbību un Raiņa varoņus ar mūsdienām.

Filmas sākumā tiek uzsvērts spēles elements. Uz reālistiskā pilsētas fona kopplānā parādās zīmēta skatuve, uz kuras dejo cilvēki. Šādu stilistisko paņēmienu var tulkot kā norādi, ka filmas darbība jāuztver arī pastarpināti – kā izrāde, kā mākslas darbs mākslas darbā. Filmēto kadru un zīmētās tehnikas kombinācija atsevišķās epizodēs lietota arī dramatisma radīšanai. Piemēram, Spēlmanis ierodas kāzu svinībās, it kā skriedams pa zīmētām virvēm, kuras šķietami atrodas telpiski augstu virs naksnīgās pilsētas ar mirdzošajām gaismām. Uz tādām pašām virvēm dejo Lelde, pirms tiek aizvesta pazemē.

Tas piešķir šīm situācijām spriedzi un arī tēlaini uzsver filmas varoņu garīgo stāvokli – nedrošību, tuvojošās briesmas, trauksmi. Tas ļauj viņu darbības un sajūtas salīdzināt ar virves dejotājiem cirkā, kuri balansē uz līdzsvara robežas, kā arī atgādina par skatuves un priekšnesuma elementu, kas izmantots filmas sākuma kadros.

Mūzikas ritms ir dinamisks, tas rada

mūzikas videoklipu estētiku, kam raksturīga ritmiska un ātra kadru nomaiņa. Filmas komponisti – Ilga Reizniece un Gatis Gaujenieks, mūziku atskaņo un dzied Gatis Gaujenieks, Rūta Muktupāvela, Uģis Prauliņš, Ilga Reizniece, Kaspars Putniņš u. c. Šīs melodijas ir ieguvušas pastāvīgu dzīvi ārpus filmas.

AUTORI

Studijas «Dauka» animācijas filmu tapšanā ir piedalījušās Latvijā atzītas vizuālās mākslas personības. Helēna Heinrihsone «Daukā» veidojusi vairākas filmas ciklā «Pasaciņas» («Ceļojums», «Tanzānija», «Viena brīva diena», 2003). Heinrihsones gleznieciības krāsu spilgtā tonalitāte ir izmantota arī filmas «Spēlēju, dancoju» krāsu paletē, piemērojot dažādu toņu atšķirības un to radīto noskaņu katrā filmas epizodē. Tēlu sejas nav izzīmētas ar konkrētām detaļām un tādējādi iegūst nosacītību. Mūzikas aktīvā klātbūtne arī nosaka, ka tēli veidoti nemitīgā kustībā – dejojoši, dziedoši, skrienoši –, pieskaņojoties kopējam filmas un mūzikas ritmam.

Filmas režisore Roze Stiebra (1942) animācijas filmas sākusi veidot 60. gadu beigās Latvijas Televīzijas studijas «Telefilma – Rīga» paspārnē pēc leļļu teātra aktrises diploma saņemšanas Sanktpēterburgā (tolaik – Ļeņingradā). Stiebra un režisors un operators Ansis Bērziņš, ar kuru saistās visa viņas turpmākā radošā darbība, uzskatāmi par aplikācijas un zīmētās animācijas tradīcijas aizsācējiem Latvijā.

Sākotnēji apvienībā tapa aplikācijas animācijas filmas, arī pirmā animācijas sērija par Dillī Dallī (1974, 1975, 1976). Stiebras un Bērziņa filmās būtiska ir ciešā saikne ar latviešu kultūras tradīciju un folkloras tēliem. Stiebras filmām piemīt muzikalitāte un poētiskums, daudzas no tām pieder pie latviešu animācijas zelta fonda – «Zelta sietiņš» (1975), «Zaķīšu pirtiņa» (1979), «Kabata» (1983, pirmā zīmētā animācijas filma Latvijā) un citas.

1990. gadā Stiebra un Bērziņš izveidoja animācijas filmu studiju «Dauka», kura līdz pat 2010. gadam turpināja aktīvu darbību. Studijā uzņemta arī pirmā pilnmetrāžas animācijas filma Latvijā – «Ness un Nesija» (1991) –, arī tās režisori ir Stiebra un Bērziņš.

Roze Stiebra saņēmusi gan Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvu, gan arī starptautiskas balvas. Stiebrai un Bērziņam piešķirta Latvijas Kultūras fonda Spīdolas balva par cilvēcisko vērtību, labestības un iejūtības veidošanu bērnu apziņā (1995). Režisore 2003. gadā saņēmusi Latvijas valsts augstāko apbalvojumu – Triju Zvaigžņu ordeni.

Kadrs no filmas «Spēlēju, dancoju»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kā jūs vērtējat Raiņa lugas ekranizāciju muzikālā animācijas formā?
- Vai Raiņa lugas «Spēlēju, dancoju» tematika ir aktuāla šodien?
- Kuras Raiņa vai citu latviešu autoru darbu ekranizācijas jūs esat redzējuši?
- Kā jūs vērtējat dokumentālu filmējumu izmantošanu zīmētā animācijas filmā?
- Kādu iespaidu rada filmas mūzika?
- Vai jūs spētu iejusties Tota lomā un ziedot sevi cita labā?

7.–9. KLASE

SPĒLĒJU, DANCOJU

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Spēlēju, dancoju»

Labais un ļaunais

Mērķis	Palīdzēt skolēniem apzināties universālo ētisko vērtību nozīmi cilvēka dzīvē, prast tās saskatīt mākslas un literatūras darbos.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, situācijas analīze, vizualizēšana, pārspriedums.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisores Rozes Stiebras animācijas filmu «Spēlēju, dancoju»** (2007, 33 min.), kas uzņemta pēc Raiņa lugas motīviem. Lugas teksts pieejams: http://www.letonika.lv/literatura/read.aspx?f=1&r=207#2473005 **2. Īss skolotāja stāstījums par Raiņa lugu «Spēlēju, dancoju».** Darba lapa Nr. 1. **3. Diskusija.** Darba lapa Nr. 2. ■ Kas ir Rainis? Kāds ir viņa devums Latvijas sabiedrībā, literatūrā un vēsturē? ■ Kurus Raiņa darbus vēl vari nosaukt? ■ Kādas cilvēciskās vērtības ir saskatāmas Rozes Stiebras animācijas filmā «Spēlēju, dancoju»? ■ Kādi tēli un simboli ir redzami? Kāda tiem ir nozīme? ■ Kā animācijas filmā ir parādīta: a) dzīves uzvara pār nāvi, b) dzīvības augšāmcelšanās, c) mīlestības varenums, d) ziedošanās? ■ Raksturo, kas ir labais un kas – ļaunais? ■ Kā labais un ļaunais tiek parādīts animācijas filmā «Spēlēju, dancoju»? ■ Kā tu domā, kāpēc režisore Roze Stiebra izvēlējās tieši šo Raiņa lugu par pamatu animācijas filmai? Kāds bija režisores mērķis? ■ Vai mūsdienu sabiedrībā šīs vērtības ir aktuālas? Vai ir aktuāls animācijas filmas sižets? Pamato savu atbildi! **4. Pārspriedums.** Animācijas filma beidzas ar vārdiem: «Dzīvs ir..., svēts ir...» Uzraksti nelielu pārspriedumu, kā tu saproti šos vārdus! (50–100 vārdu.)
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Uzraksti un ar simboliem attēlo savas vērtības! Ar zīmuli pasvītro tās vērtības, kuras ir redzamas animācijas filmā, ja tādas ir! Darba lapa Nr. 3.

7.–9. KLASE

SPĒLĒJU, DANCOJU

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Vēsturiskais konteksts Lugas «Spēlēju, dancoju» tapšana cieši saistīta ar izjūtām, kādas dzejniekā radīja Pirmais pasaules karš Latvijā un tā raisītie draudi latviešu nācijas eksistencei. Rainis literārajam darbam devis žanra apzīmējumu «velnu nakts piecos cēlienos», tā emocionālo aizmetni veidojuši bērnības iespaidi Randenes muižas rijā. Par lugā aplūkoto vielu dzejnieks domājis ilgākā laika periodā, sākot jau no 20. gs. sākuma, kad 1904. gadā tika iecerēts sižets par dzīrēm velnu rijā un velnu izdzīšanu, pateicoties uzņēmīgam un atjautīgam puisim. 1914. gada pavasarī dažas no šīm idejām tika saistītas ar lugu «Zīles vēsts», kas palika neizstrādāta. Lugas «Spēlēju, dancoju» iecere tika konkretizēta 1914. gada decembrī, svarīga nozīme tās tapšanā bija nosaukumā minētās dziesmas motīvam. Dramaturģiskais darbs tika uzrakstīts īsā laika posmā 1915. gada janvārī un februārī, taču pilnā apjomā publicēts tikai 1919. gadā.	https://enciklopedija.lv/skirklis/65754
Sižeta galvenās līnijas «Spēlēju, dancoju» ir ideju drāma, kuras centrā ir jautājums par mākslinieka misiju un attiecībām ar tautu laikmeta griežu situācijā. Darba uzrakstīšanā svarīgi bija gan kara laika pārdzīvojumi, kas veidoja tā tapšanas emocionālo fonu, gan jautājums par mākslinieka atbildību un iespējām ietekmēt vēstures gaitu. Sižeta norises saistītas ar spēlmani Totu, cilvēku no tautas un – Raiņa izpratnē – ģeniālu mākslinieku, kurš līdz ar vairākiem citiem ķekatniekiem jeb dākiem ierodas kāzās un kuram iepatīkas jautrā un enerģiskā līgava Lelde. Kāzu norisē iejaucas neparedzēts notikums, līgavas pēkšņa un racionāli neizskaidrojama nāve, kas saistīta ar mirušā Kunga no Leldes simboliski izsūktām trim asins lāsēm. Lai Lelde varētu atgriezties dzīvē, Tots dodas viņu meklēt pazemes valstībā, kur satiekas gan ar Kungu, gan velniem. Viņš izrāda apņēmību un atjautību, iztur visas grūtības un pārbaudījumus, un, tieši pateicoties Tota drosmei un apņēmībai, Lelde var atkal atgriezties zemnieku sētā. Tomēr viņa joprojām ir bez dzīvības, un, lai viņa atdzimtu, vajadzīgs Tota upuris, ziedojot Leldei trīs asins lāses un tādējādi pašam ejot nāvē. Tots ziedojumu uzņemas, neraugoties uz to, ka alkst dzīves un lieliski apzinās tās vērtību. Mierinājums ir vienīgi Tota dziesma, kas turpinās skanēt, jo dziesmai ir treji loki, tāpēc tai piederīgs gan pagātnes un tagadnes, gan arī nākotnes laiks. Neraugoties uz tēlu daudzveidību, Raiņa lugas sižets ir visai lakonisks, literārā darba galvenā vērtība ir tās sarežģītajā un bagātajā simbolikā.	https://enciklopedija.lv/skirklis/65754
Lugas tēmas: ■ dzīves saglabāšana, ■ dzīvības augšāmcelšanās, ■ uzvara pār nāvi, ■ varoņu mīlestības uzvara pār šķietami neuzvaramo, ■ mīlestības varenums, ■ ziedošanās mīlestības dēļ, ■ gribasspēks un drosme.	

7.–9. KLASE

SPĒLĒJU, DANCOJU

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Diskusijas jautājumi pēc režisores Rozes Stiebras animācijas filmas «Spēlēju, dancoju» noskatīšanās

- Kas ir Rainis? Kāds ir viņa devums Latvijas sabiedrībā, literatūrā un vēsturē?
- Kurus Raiņa darbus vēl vari nosaukt?
- Kādas cilvēciskās vērtības ir saskatāmas Rozes Stiebras animācijas filmā «Spēlēju, dancoju»?
- Kādi tēli un simboli ir redzami? Kāda tiem ir nozīme?
- Kā animācijas filmā ir parādīta:
  a) dzīves uzvara pār nāvi,
  b) dzīvības augšāmcelšanās,
  c) mīlestības varenums,
  d) ziedošanās?
- Raksturo, kas ir labais un kas – ļaunais?
- Kā labais un ļaunais tiek parādīts animācijas filmā «Spēlēju, dancoju»?
- Kā tu domā, kāpēc režisore Roze Stiebra izvēlējās tieši šo Raiņa lugu par pamatu animācijas filmai? Kāds bija režisores mērķis?
- Vai mūsdienu sabiedrībā šīs vērtības ir aktuālas? Vai ir aktuāls animācijas filmas sižets? Pamato savu atbildi!

7.–9. KLASE

SPĒLĒJU, DANCOJU

DARBA LAPA NR. 3

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Uzraksti savas vērtības! Sadali pīrāgu gabalos!

Katrs gabals ir kāda svarīga tavas dzīves vērtība. Katrā no tiem ieraksti, kas tā par vērtību, un uzzīmē simbolu, ar ko tev šī vērtība asociējas!
Ar zīmuli pasvītro tās vērtības, kuras ir redzamas arī animācijas filmā, ja tādas ir!

MANAS VĒRTĪBAS

AMATIERIS

REŽISORS JĀNIS NORDS. SPĒLFILMA, 2008, 78 MIN.

Kadrs no filmas «Amatieris»

Iesācējs

Jāņa Norda debijas filma «Amatieris» tapa kā neatkarīgs kinoprojekts un ļāva pamanīt jaunu, daudzpusīgi apdāvinātu režisoru, kurš pieteica sevi ar tematiski aktuālu stāstu par jauniešiem un narkotikām. Filma izraisīja plašu rezonansi tematikas dēļ un rosināja diskusiju par narkotiku lietošanu jauniešu vidū.

SIŽETS

Filma «Amatieris» stāsta par jaunu puisi Viktoru (Edgars Samītis) – talantīgu žurnālistikas studentu, kurš agrāk nopietni nodarbojies ar futbolu, bet tagad vienkārši bauda dzīvi un piepelnās, tirgojot marihuānu. Uzzinājis, ka viņa draudzene – topošā māksliniece Iveta (Ksenija Sundejeva) – gatavojas studēt Amsterdamā, Viktors vēlas doties viņai līdzi. Lai nopelnītu naudu ceļojumam, viņa rīcībā ir tikai viena vasara. Kaut ar mātes – universitātes pasniedzējas (Regīna Razuma) – palīdzību Viktors iegūst reportiera stažiera darbu kādā sporta laikrakstā, honorāri ir pārāk mazi, lai nodrošinātu dzīvi Amsterdamā kopā ar Ivetu. Lai atrisinātu finansiālās problēmas, Viktors nolemj paplašināt savu nelegālo narkotiku biznesu. Drīz seko arī pamatīgas problēmas.

AUTORS

Režisora Jāņa Norda vārds ir plaši pazīstams, pateicoties filmai «Mammu, es tevi mīlu» (2013), kas ir viena no starptautiski atzītākajām un arī populārākajām Latvijas pēdējo gadu filmām. Savukārt «Amatieris» ir jaunā režisora pirmā filma, ar kuru vinš debitēja profesionālajā kino. «Amatieris» izraisīja rezonansi arī profesionālajā vidē – gadījumi, kad bez valsts finansējuma radīta profesionāli pilnvērtīga, aktuāla pilnmetrāžas spēlfilma, ir ārkārtīgi reti. (Kaut arī filmas pabeigšanas posmā tā saņēma nelielu valsts finansējumu, pamatā filma tapusi entuziasma un jauneklīga riska iedvesmota.) Pēc «Amatiera» pabeigšanas Jānis Nords devās studēt režiju vienā no prestižākajām Eiropas kinoskolām – Londonas Kino un televīzijas skolā –, kuru pabeidza 2010. gadā, iegūstot maģistra grādu.

STILS

Kaut pats režisors uzskata, ka ir jūtamas kvalitatīvas atšķirības starp «Amatieri» un «Mammu, es tevi mīlu», kam par pamatu ir kvalitatīva izglītība, ne tikai fanātiska vēlme izveidot filmu, jau savā debijas filmā Nords pārliecināja ar labu stila izjūtu un lielisku vides pārzināšanu – populāras jauniešu izklaides vietas, universitāte, laikraksta redakcija uz ekrāna iezīmētas ļoti ticami. Arī filmas galvenā varoņa Viktora attiecības ar jauno Mākslas akadēmijas studenti Ivetu ir atainotas gana patiesi. Filmā respektēti jauniešu sarunvalodas un uzvedības kodi un īpatnības, tādējādi uzsverot norišu reālismu.

Filmas scenāristam un režisoram Jānim Nordam ir raksturīga prasme savus varoņus veidot kā noteiktas vides un sociālo apstākļu «produktus». Viktors, inteliģentās mātes audzināts, savā veidā ir tāds kā Norda nākamās filmas «Mammu, es tevi mīlu» galvenais varonis – puika, taču jau izaudzis un nocietinājies. Līdzības starp abām filmām ir saskatāmas ne tikai atsevišķās tēmās, proti, nepilna ģimene, dēla un mātes attiecības, meli, uz kuriem tās balstītas, bet pat atsevišķu epizožu uzbūvē. Jānim Nordam patīk veidot dinamiskas epizodes, fiksējot savus varoņus ātrā braucienā: «Amatierī» Viktors brāžas ar motociklu, «Mammu, es tevi mīlu» puika traucas ar skrejriteni. Savā veidā šīs epizodes ir interpretējamas kā abu varoņu iekšējās trauksmes vizualizācija. Jānis Nords veiksmīgi prot strādāt ar aktieriem – gan profesionāļiem, gan

neprofesionāļiem. Tā «Amatierī» Viktora lomā pārliecinošs ir Jaunā Rīgas teātra aktieris Edgars Samītis. Sev gana netipisku lomu – māti – atveido arī viņa teātra kolēģe Regīna Razuma, kura ir viena no interesantākajām Latvijas kinoaktrisēm, spēlējusi arī klasiskajā filmā «Ceplis» (1971). Organiska Ivetas lomā ir mūziķe Ksenija Sundejeva. Arī narkotiku pārdevēji, kuru tīklojumos iepinas ambiciozais un vieglas peļņas kārais Viktors, ir pārliecinoši atlasīti tipāži – pamatā neprofesionāli aktieri.

Filmu raksturo savdabīgs skaņu celiņš, kas nereti akcentē arī Viktora sajūtas, teiksim, epizodē mašīnā pēc narkotiku lietošanas. Jāatzīmē arī asprātīgie dialogi un situācijas, piemēram, epizode, kurā Viktors intervē tenisa «zvaigzni», kas uz žurnālista jautājumiem atbild ar banālām klišejām.

Kaut arī «Amatieris» nevar lepoties ar īpašiem starptautiskiem sasniegumiem, tas kļuva par pamanāmu jauna režisora pieteikumu Latvijas kino un saņēma «Lielo Kristapu» par labāko debiju. Filma akcentē sociāli aktuālu problēmu – narkotiku lietošanu jauniešu vidū –, neieslīgstot uzmācīgā didaktikā, bet piedāvājot reālistisku stāstu un varoņus. Filmai gan pietrūkst dramatisma un režisora pārliecības fināla izveidē, arī abu jauniešu attiecību zīmējums varētu būt niansētāks, taču kopumā tas nemazina «Amatiera» kā veiksmīgas debijas nozīmi.

Kadrs no filmas «Amatieris»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Vai ir kas kopīgs Jāņa Norda filmām «Mammu, es tevi mīlu» un «Amatieris»?
- Vai var runāt par režisora rokrakstu – kopīgām iezīmēm, kas raksturo abas Jāņa Norda filmas?
- Vai vide un filmas varoņu raksturi ir gana ticami un reālistiski?

7.–9. KLASE

AMATIERIS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Vai ir vērts...

Mērķis	Pilnveidot izpratni, kā narkotiku un citu kaitīgu vielu lietošana ietekmē cilvēka veselību un attiecības ar citiem, kādas sekas tas atstāj cilvēka dzīvē.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna (sižeta apspriešana), domu karte, pārspriedums.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas, nelielas lapiņas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Jāņa Norda filmas «Amatieris»** (2008) fragmentus 00:00–25:15 vai līdz 21:30 un 50:00–1:11:00 vai, ja iespējams, visu filmu (78 min.). **2. Filmas sižeta apspriešana.** ■ Par kuru mūsdienu sabiedrībā aktuālu problēmu ir filma «Amatieris»? ■ Kuri jauniešu veselībai un dzīvībai kaitīgi ieradumi vēl ir redzami filmā? ■ Kāds izskatās narkomāns? ■ Pēc kādām pazīmēm apkārtējie var atpazīt narkotiku lietotāju? ■ Kā tev šķiet, kāpēc filmas varonis un citi jaunieši lieto narkotikas, alkoholu un smēķē? ■ Kāpēc jaunietis izvēlējās kriminālu nodarbi – narkotiku izplatīšanu? ■ Kādas sekas ir viņa rīcībai? ■ Kas viņam draudēja? **3. Domu karte.** Darba lapa. **4. Uzraksti nelielu pārspriedumu.** Tēma «Vai ir vērts...». Pārspriedumā skolēni sniedz atbildes uz šādiem jautājumiem: ■ Vai ir vērts ziņkārības pēc pamēģināt narkotiskās vielas? Pamatojums. ■ Vai ir vērts iesaistīties narkotiku pirkšanā, pārdošanā un izplatīšanā, cerot uz vieglu un ātru naudu? Pamato savu viedokli! (Šis uzdevums var būt arī mājasdarbs.)
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Katrs skolēns uz nelielas lapiņas uzraksta vienu atziņu, ko sapratis, iemācījies un ieguvis pēc filmas «Amatieris» noskatīšanās.

7.–9. KLASE

AMATIERIS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Papildini domu karti!
Kādas sekas var iestāties narkotisko vielu lietotājiem, narkotiku izplatītājiem un pārdevējiem?

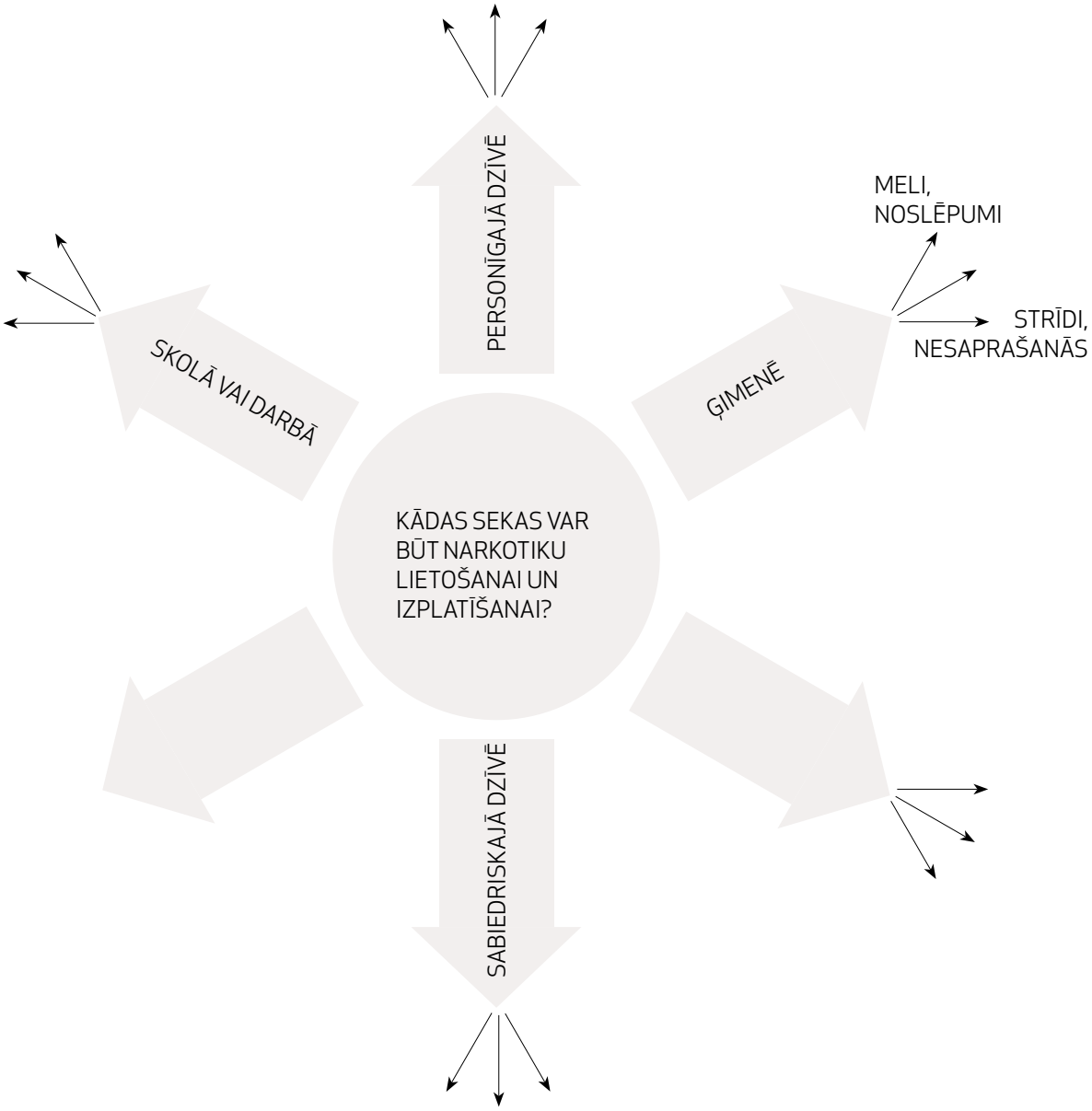

SĀKUMS

REŽISORS ULDIS BRAUNS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 1961, 10 MIN.

Sasaucoties ar 20. gs. 20. gadu kino avangardu

SIŽETS

Filmā atainota Daugavas krastā notiekošā Pļaviņu hidroelektrostacijas būvniecība, paplašinot upes gultni, būvējot elektrostacijas kompleksu un dzīvojamās ēkas. Filmas sākumā redzamas smagās automašīnas, kas gar Kokneses pilsdrupām dodas uz būvdarbu vietu, kur jau rosās celtnieki, būvējot daudzstāvu ēkas. Strādā smagā tehnika, lejot betona pamatus, pārvadājot zemi, rokot un šķūrējot. Akcentēts tas, ka šeit strādā ne tikai cilvēki no dažādām Latvijas vietām, bet arī no dažādām republikām. Darba procesā gadās pa sarežģījumam – piemēram, kad neizdodas apturēt avotu vietā, kur jānotiek būvniecībai, kad neizdodas stāvā pakalnā uzbraukt mašīnai. Darbs nerimstas arī naktī, lai varētu visu pabeigt plānotajā laikā.

STILS

Filma ir uzņemta uz melnbaltās kinolentes, platekrāna formātā, tai ir aizkadra diktora teksts. Teksts ir poētiski aprakstošs, robustajam celtniecības procesam cenšoties piešķirt vieglumu. Piemēram, kadros, kad celtnieki strādā ēkas augšējos stāvos, diktora teksts skan: «Dzīvokļus vēl būvē, bet pie sienām jau gleznu galerija,» – tādējādi akcentējot apkārtējās dabas skaistumu, kas kontrastē ar skarbo darba procesu. Izmantoti dažādu attālumu kadru plāni – plaši kopplāni un izteiksmīgi tuvplāni, piemēram, ar labi saskatāmu zemes faktūru. Platekrāna formātā, kad kadrs ir horizontāli izstiepts, iespējams veidot ietilpīgākas kompozīcijas, kā notiek kadros ar vairākām smagajām mašīnām, kuras vienlaicīgi, ar skatu pret kameru, iztukšo kravas kastes, atrodoties uz augsta zemes uzbēruma, tāpat arī ar dubļos slīgstošiem vīru zābakiem un arī vēl citos kadros. Sasaucoties ar 20. gadu kino avangardu un tā laika padomju dokumentālo kino (īpaši Dzigu Vertovu (1896–1954)), demonstrēta labākas nākotnes cēlāju mašīnu varenība. Diktora teksta frāzei: «Te no grūtuma nevairās, te dara, te ceļ,» – kā dinamiska ilustrācija veidota kadru rinda, kurā viss ir kustībā – cilvēki, mašīnas, tehnika.

AUTORI

Filmas režisors un operators ir Uldis Brauns (dz. 1932). Brauns pieder pie 1960. gadu jaunās dokumentālistu paaudzes, kura aizsāka jaunu nacionālā kino valodu un kurai kritiķi vēlāk piedēvēja Rīgas dokumentālā kino skolas nosaukumu. Šīm filmām bija raksturīgs poētisks apkārtējās realitātes atainojums, patiesa interese par filmu varoņiem, kas kontrastēja ar pierasto tā laika dokumentālo filmu oficiālo un atsvešināto toni. Brauns nodarbojās ar fotogrāfiju un studēja operatormākslu Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā. Viņa operatora debija ir īsmetrāžas spēlfilma «Baltie zvani» (1961, režisors Ivars Kraulītis), kuru ar laiku sākts uzskatīt par jauno dokumentālo kino skolu iezīmējošu un raksturojošu darbu. «Sākums» (1961) ir pirmā no Brauna režisētās triloģijas filmām, kurās apliecināta šī jaunā kino valoda. Tās turpinājums bija «Celtne» (1962, par Daugavpils sintētiskās šķiedras rūpnīcas celtniecību) un «Strādnieks» (1963). 1964. gadā Brauns uzsāka studijas Augstākajos režisoru un scenāristu kursos Maskavā, un par viņa diplomdarbu kļuva viens no vērienīgākajiem darbiem latviešu kino vēsturē – «235 000 000», filma, kas tika veidota par godu Lielās oktobra revolūcijas 50 gadu jubilejai. Tās scenārija autors bija Hercs Franks, nozīmīga personība Rīgas dokumentālā kino skolas kontekstā. Filmā parādās divas caurviju notikumu līnijas – cilvēka dzīve un valstiski svarīgi notikumi –, četrām filmēšanas grupām uzņemot filmas epizodes dažādās

Kadrs no filmas «Sākums»

PSRS republikās. Vairākas no vēlākajām Brauna dokumentālajām filmām veidotas kā montāžas filmas, izmantojot jau esošu dokumentālo materiālu (tostarp «Ceļojums uz zemi» (1977), «Ardievu, divdesmitais gadsimt!» (2005)). Vienīgajā 70. gadu vidū Brauna veidotajā spēlfilmā «Motociklu vasara» (1975) gan filmas dramaturģijā, gan vizuālajā risinājumā jūtama arī dokumentālistu klātbūtne (filmas operatori dokumentālisti Ivars Seleckis un Kalvis Zalcmanis).

Būtisks līdzautors Brauna īsfilmu trilogijas tapšanā un Latvijas dokumentālajā kino 60.–70. gados ir scenārists Armīns Lejiņš (1938–2015). Lejiņš bijis scenārija autors arī vairākām citu autoru filmām 60. gados – tostarp jaunās dokumentālistu paaudzes būtiskās personības Aivara Freimaņa filmām «Kuldīgas freskas» (1966) un «Lomi» (1969). Septiņdesmitajos gados poētisko vēstījumu nomainīja aktuālākas sociālās tēmas, un arī šeit Lejiņa scenārista devumam ir nozīmīga loma – tapušas Ivara Selecka «Valmieras meitenes» (1970) un «Apcirkņi» (1973), Imanta Brila «Jadvigas kinoalbums» (1975) un «Liepājas vīri» (1976) u. c.

7.–9. KLASE

SĀKUMS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Ūdens spēks – nozīmīgs resurss

Mērķis	Attīstīt prasmi analizēt un izvērtēt hidroelektrostaciju nozīmi Latvijas tautsaimniecībā, to ietekmi uz vidi. Apzināties sabiedrības ieguvumus un zaudējumus hidroelektrostaciju celtniecības rezultātā.
Izmantojamās mācību metodes	Informācijas avotu analīze, diskusija.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD.
Nodarbības apraksts	**1. Režisora Ulda Brauna īsfilmas «Sākums» (10 min.) noskatīšanās.** **2. Filmas sižeta apspriešana. Diskusija.** ■ Kāds notikums atainots šajā filmā? ■ Kurš Latvijas vēstures periods? ■ Kura Latvijas upe bija redzama filmā? ■ Kā tev šķiet, kādas pilsdrupas bija redzamas? Kāpēc tu tā domā? ■ Kā tev šķiet, kura Latvijas pilsēta tajā pašā laikā tika celta? Kāpēc tu tā domā? ■ Kāpēc filmā tika minēts, ka būvlaukumā runāja dažādās valodās? ■ Ar kādām problēmām saskārās celtniecībā iesaistītie cilvēki? ■ Kā tu domā, ar kādu mērķi šī filma tika veidota? Pamato savu atbildi! **3. Informācijas avotu analīze. Diskusija.** Darba lapa Nr. 1 (mutiski). ■ Kāda nozīme Latvijā ir hidroelektrostacijām? ■ Kura hidroelektrostacija Latvijā ir vecākā? Kādā Latvijas vēstures posmā tā tika uzcelta? ■ Kura no tām ir lielākā? Kādā Latvijas vēstures periodā tika uzcelta? ■ Cik hidroelektrostaciju atrodas uz Daugavas? ■ Kurā vietā padomju periodā uz Daugavas vēl bija plānots uzbūvēt hidroelektrostaciju? Kāpēc tā netika uzbūvēta? ■ Kādi ieguvumi Latvijai ir no Pļaviņu HES? ■ Ko Latvija ir zaudējusi, uzbūvējot Pļaviņu HES? ■ Vai tu piekrīti, ka ūdens spēks ir viens no būtiskākajiem resursiem Latvijā elektroenerģijas ražošanā? Pamato savu atbildi! ■ Vai piekrīti, ka hidroelektrostaciju izmantošana ir zaļa elektroenerģijas ražošana? Pamato savu viedokli!
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

7.–9. KLASE

SĀKUMS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Izlasi informāciju par Pļaviņu HES un atbildi uz jautājumiem!

No Pļaviņu HES vēstures	Jautājumi apspriešanai
Elektrības ražošana, izmantojot ūdens enerģiju, Latvijas teritorijā sākās jau 19. un 20. gs. mijā. Rūpnieciskās ražošanas vajadzībām tika plaši izvērsta mazo hidroelektrostaciju celtniecība. 1939. gadā tika pieņemts likums par Valsts elektrības uzņēmuma «Ķegums» izveidi. Daugavas ūdens varenais spēks elektroenerģijas ražošanai tiek izmantots trijās hidroelektrostacijās, kuras kopā veido Daugavas hidroelektrostaciju kaskādi. Pirmās lielās hidroelektrostacijas – Ķeguma HES – celtniecība ilga no 1936. līdz 1939. gadam. Šī spēkstacija toreiz bija viena no modernākajām Eiropā. Jaunākā no Daugavas hidroelektrostacijām ir Rīgas HES pie Doles salas. Kā trešā kaskādes pakāpe 107 km no Daugavas grīvas atrodas jaudīgākā no visām Daugavas hidroelektrostacijām – Pļaviņu HES. Rajonā, kur šobrīd atrodas Pļaviņu HES, savulaik bija paredzēts uzcelt trīs hidroelektrostacijas: pie Aizkraukles, pie Kokneses un pie Pļaviņām. 1947. gadā Maskavā tika izstrādāta Daugavas izmantošanas kompleksā programma, kura laika gaitā tika vairākkārt mainīta, līdz 1955. gadā tika pieņemts lēmums mazos HES projektus apvienot vienā. Apvienotajai HES piešķīra Pļaviņu nosaukumu. To uzcēla ļoti īsā laikā – piecos gados (1961–1966). Pirmās turbīnas palaišana notika 1965. gada 4. decembrī. Pļaviņu HES ir lielākais elektroenerģijas ražotājs Latvijā, jaudas ziņā tā ir lielākā hidroelektrostacija Baltijā un otra lielākā Eiropas Savienībā. HES darbojas vienotā valsts energosistēmā, ko augstsprieguma līnijas saista ar Igaunijas, Lietuvas un Krievijas energosistēmām. Pļaviņu HES pamatuzdevums ir nodrošināt elektroenerģijas apgādi patēriņa maksimumstundās, kad elektroenerģijas patēriņš ir vislielākais. Daugavas ūdens bagātība ļauj saražot vairāk nekā pusi no visas Latvijā saražotās elektroenerģijas hidroelektrostacijās, kur tiek ražota tīra bezizmešu enerģija. Saražotās elektroenerģijas apjoms gadā galvenokārt ir atkarīgs no ūdens caurplūdes apjoma Daugavā. Atjaunojamo energoresursu izmantošanas ziņā (procentuāli pret kopējo saražotās enerģijas daudzumu) Latvija ir vienā no pirmajām vietām Eiropā. Pļaviņu HES atrodas Aizkrauklē. Aizkraukle ir jaunākā pilsēta Latvijā. Tā radās 20. gs. 60. gados kā celtnieku ciemats, jo notika rosīga Pļaviņu HES celtniecība. Celtnieku ciematam augot, 1967. gadā tā ieguva pilsētas statusu. Līdz 1990. gadam to sauca par Stučku, bet 1990. gadā ar Augstākās Padomes lēmumu pilsēta ieguva Aizkraukles nosaukumu. Pļaviņu HES ir vienīgais autotransporta tunelis Latvijā (188,2 m). Ūdens līmeņa starpība abās Pļaviņu HES aizsprosta pusēs ir 40 m, tas atbilst deviņstāvu mājas augstumam. AS «Latvenergo» buklets «Pļaviņu hidroelektrostacija» un buklets «Efektīvi un atbildīgi saražota enerģija».	■ Kāda ir hidroelektrostaciju nozīme Latvijā? ■ Kura Latvijas hidroelektrostacija ir vecākā? Kādā Latvijas vēstures posmā tā tika uzcelta? ■ Kura no tām ir lielākā? Kādā Latvijas vēstures periodā tika uzcelta? ■ Cik hidroelektrostaciju atrodas uz Daugavas? ■ Kurā vietā uz Daugavas padomju periodā vēl bija plānots uzbūvēt hidroelektrostaciju? Kāpēc tā netika uzbūvēta? ■ Kādi ieguvumi Latvijai ir no Pļaviņu HES? ■ Ko Latvija ir zaudējusi, uzbūvējot Pļaviņu HES? ■ Vai tu piekrīti, ka Latvijā ūdens spēks ir viens no būtiskākajiem elektroenerģijas ražošanas resursiem? Pamato savu atbildi! ■ Vai piekrīti, ka hidroelektrostaciju izmantošana ir zaļa elektroenerģijas ražošana? Pamato savu viedokli!

7.–9. KLASE

SĀKUMS

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Dabaszinātņu mācību joma

Izdari secinājumus!

Ūdens spēka izmantošana hidroelektrostacijās elektroenerģijas ražošanai Latvijā.

Plusi (stiprās puses)	**Mīnusi (vājās puses)**
Ieguvumi	**Draudi**

BERMONTIĀDE

REŽISORS ASKOLDS SAULĪTIS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2009, 91 MIN.

Kadrs no filmas «Bermontiāde»

Filma pārdomām par vēsturi

SIŽETS

11. novembrī Latvijā atzīmē Lāčplēša dienu, ar ko arī sākas filma, pieminot 1919. gada notikumus, kad Pārdaugava tika atbrīvota no krievu–vācu karaspēka un Latvijas teritorija beidzot tuvojās brīvas valsts statusam. Ar vārdu «bermontiāde» apzīmē divus mēnešus ilgu laika posmu – 1919. gada oktobri un novembri –, kad Latvijā norisinājās triju pārliecību un varu sadursme, kuras iznākumam bija nozīmīga loma ne tikai Latvijas, bet visas Eiropas vēsturē. Šīs trīs pozīcijas bija: nacionālas valsts ideja, ko pārstāvēja 1918. gada 18. novembrī nodibinātā Latvijas valsts ar tās Pagaidu valdību, boļševiku revolucionārais pasaules uzskats ar Ļeņina piekritējiem Krievijā un monarhijas aizstāvji, apvienojoties Vācijas un bijušās Krievijas impērijas spēkiem.

Filmā hronoloģiski izsekots notikumiem bermontiādes laikā un iezīmētas būtiskākās personības, kā arī šo norišu konteksts – Vācijas un Krievijas neapmierinātība ar Pirmā pasaules kara iznākumu un teritoriālo sadalījumu. Īpaša uzmanība veltīta Krievijas monarhijas aizstāvju un Vācijas izveidotajai sadarbībai, kas ietvēra gan naudas aizdevumu krievu armijai, gan Vācijas pēc tam saņemto atlīdzinājumu – bruņojuma tehniku un munīciju, ko Vācija pēc kara beigu vienošanās nedrīkstēja ražot, kā arī vācu kareivju iekļaušanos Rietumkrievijas brīvprātīgo armijā. Viena no galvenajām personām šajā filmā ir pulkvedis Pāvels Bermonts–Avalovs, no kura uzvārda atvasināts bermontiādes nosaukums. Bermonta armija bija daudzkārt lielāka par latviešu izveidotajām vienībām, tomēr latviešu karavīriem, kurus vadīja patriotisma jūtas, izdevās ienaidnieku pārspēt. Nacionālā pašapziņa un tā laika situācija ilustrēta ar latviešu rakstnieku tekstiem – tostarp citāti no Jāņa Akuratera, Kārļa Skalbes, Edvarta Virzas darbiem. Konflikts noslēdzās ar Latvijas teritorijas atgūšanu, taču postījumi valstī bija milzīgi – gan laukos, gan pilsētās bija iznīcinātas nozīmīgas kultūrvēsturiskās vērtības. Lai gan Latvija prasīja Vācijai kompensāciju par nodarījumiem, tāda netika piešķirta. Tomēr 1920. gada sākumā Latvija pirmo reizi bija vienota un brīva valsts.

STILS

Filma veidota kā kompilatīva dokumentāla filma, kurā izmantoti dažādi informatīvi materiāli un avoti – mūsdienu filmējumi, inscenētas epizodes un aktieru monologi, arhīvu materiāli (gan audiovizuāli, gan foto un rakstīti dokumenti) un citi.

Filmas stāstnieks ir aktieris Andris Keišs, kurš, pamīšus ar aizkadrā lasītu komentāru, pauž filmas vēstījumu. Tas notiek gan pilsētvidē Rīgā un Berlīnē, ar filmas notikumiem saistītās būtiskās vietās, gan arhīvos, pievēršoties vēsturiskiem dokumentiem, gan bijušajās cīņu vietās, papildus izmantojot teatrālu elementu – tā laika karavīra ietērpu, tādējādi rodot iespēju iejusties vairākos tēlos. Pēc šāda paša principa, aktierim atainojot vairākas personas, filmā veidotas arī epizodes, kurās piedalās pazīstams vācu teātra un kino aktieris Hartmuts Lange, kas atveido vācu ģenerāli Rīdigeru fon der Golcu un kādu vācu kareivi. Savukārt krievu aktieris Ivans Švedovs iejuties Bermonta lomā. Plašākas inscenētas epizodes filmā izmantotas ļoti maz, tajās piedalās gan profesionāli aktieri, gan sabiedrībā pazīstamas personības.

«Bermontiādē» izmantota 3D datografika – gan piešķirot fotoattēliem nelielus kustīgus elementus, gan papildinot filmētus kadrus ar realitātē neeksistējošām detaļām (kā, piemēram, epizodē Brāļu kapos ar zemē guldītiem kareivju stāviem).

AUTORI

Filmas režisors Askolds Saulītis (dz. 1966) ar profesionālo kino ir saisīts kopš

Kadrs no filmas «Bermontiāde»

20. gs. 80. gadu otrās puses, kad viņš sāka strādāt Rīgas kinostudijā, kur sākumā bijis palīgstrādnieks Aivara Freimaņa divsēriju spēlfilmas par Krišjāni Baronu «Dzīvīte» (1989) uzņemšanā, administrators Arvīda Krieva spēlfilmā «Ievas paradīzes dārzs» (1990). Paralēli sācis veidot eksperimentālas spēlfilmas, ar kurām piedalījies un apbalvots vairākos starptautiskos filmu festivālos. 90. gados strādājis televīzijā, vairākās filmu studijās («Kaupo», «F.O.R.M.A.», «Rija»), veidojot filmas gan dokumentālā («Kas dzīvo komunalkā» (1993), «Eiropas nolaupīšana» (1998, par mākslinieci Aiju Zariņu)), gan spēles (novele «Tristans un Izolde» Latvijas un Igaunijas kopražojuma filmā «Trīs stāsti par…» (1999)), gan animācijas («Clara un Rubinšteins» (1999)) kino veidos. Šajā laikā guvis arī profesionālu izglītību – bakalaura grādu TV režijas specialitātē Latvijas Kultūras akadēmijā, kuru absolvējis 2000. gadā.

Kopš 90. gadu beigām par būtiskāko Askolda Saulīša filmu tematikā uzskatāma Latvijas vēsture, kas aizsākās ar filmu «Sarkanais un brūnais» (1999) par latviešiem Otrā pasaules kara laikā abās frontes pusēs. Par šo filmu Saulītis saņēma Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvu kā labākais dokumentālās filmas režisors. Ar Otrā pasaules kara tēmu saistīta arī Saulīša filma «Keep Smiling» (2003, apbalvota par labāko scenāriju «Lielajā Kristapā» un saņēmusi skatītāju balvu), kas stāsta par četriem draugiem, kuri brīvajā laikā bijušajos kara laukos meklē bez vēsts pazudošo karavīru mirstīgās atliekas un tādējādi palīdz tuviniekiem uzzināt par viņu likteni. Vēsturiskus un aktuālus jautājumus režisors skar filmās «Parāds Afganistānai» (2008), «Bermontiāde» (2009), «Atmodas antoloģija» (2013), «Baltijas brīvības ceļš» (2014). Vērojoši, ne informatīvi veidota filma «Svētku anatomija» (2005) par 18. novembra svinību gatavošanas aizkulisēm.

2000. gadā Saulītis izveidojis savu filmu studiju «Subjektiv filma», kurā darbojas gan kā režisors, gan producents, operators un scenārists.

Filmas «Bermontiāde» operators Andris Priedītis saistīts gan ar darbu televīzijā, gan kino uzņemšanu. Kopīgi ar Askolu Saulīti strādājis arī pie filmas «Svētku anatomija», bijis viens no tās operatoriem.

Filmas mūzikas autors ir Jānis Brunovskis – mūziķis, grupas «Zig Zag» dalībnieks. Viņš bijis komponists vairākām Saulīša filmām – «Tristans un Izolde», «Keep Smiling», «Svētku anatomija», «Parāds Afganistānai», kā arī jau minētā «Bermontiāde».

7.–9. KLASE

BERMONTIĀDE

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Brīvības cīņas un Lāčplēša diena

Mērķis	Pilnveidot skolēnu zināšanas un izpratni par brīvības cīņu posmu – bermontiādi. Aktualizēt Lāčplēša dienas nozīmību Latvijas vēsturē.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darbs ar informācijas avotiem, radošais darbs, infogrammas veidošana.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas, krāsu zīmuļi.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās Askolda Saulīša dokumentālās filmas «Bermontiāde» fragmentu:** 0:00:00–00:06:20. **2. Jautājumi apspriešanai:** ■ Kādi notikumi redzami filmas fragmentā? ■ Kas ir Lāčplēša diena? ■ Kā Latvijā atzīmē Lāčplēša dienu? ■ Kāds kultūrvēsturiskais piemineklis redzams filmas fragmentā? Kur tas atrodas? Pastāsti par to! ■ Kas ir bermontiāde? Vai zini, kāpēc šo Latvijas Brīvības cīņu posmu tā dēvē? Pastāsti! **3. Darba lapa Nr. 1.** **4. Skolēni noskatās Askolda Saulīša dokumentālās filmas «Bermontiāde»fragmentu:** 1:20:20–1:22:00 un 1:23:00–1:27:00. **5. Jautājumi apspriešanai:** ■ Kur notika bermontiādes izšķirošās kaujas? ■ Kad beidzās brīvības cīņu posms – bermontiāde? Kas tajā uzvarēja? ■ Kāpēc Latvijas valdība pieteica karu Vācijai? ■ Kādi bija postījumu apmēri Latvijā? Kādi bija Latvijas zaudējumi? ■ Vai karadarbības radītie zaudējumi Latvijai tika atlīdzināti? Kā tu domā, kāpēc? ■ Kādi kultūrvēsturiskie objekti bija redzami filmas fragmentos? Pastāsti par tiem! **6. Darba lapa Nr. 2.**
Atgriezeniskā saite	Skolēni tiek aicināti atnest fotogrāfiju vai nu no personīgā arhīva, vai no avīzes, vai žurnāla, kurā redzams Lāčplēša dienai veltīts pasākums, un pastāstīt par to.

7.–9. KLASE

BERMONTIĀDE

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Papildini shēmu!

Uzraksti, kā tu, tava ģimene atzīmē Lāčplēša dienu vai arī kā tas notiek tavā skolā vai pilsētā!

Apmeklēju brāļu kapus

11. NOVEMBRIS – LĀČPLĒŠA DIENA

Notiek militāra parāde

7.–9. KLASE

BERMONTIĀDE

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izlasi informāciju un atbildi uz jautājumiem!
Izpildi uzdevumu!

Lāčplēša Kara ordenis bija pirmais un augstākais Latvijas valsts apbalvojums. Tā dibināšanu ierosināja Latvijas armijas virspavēlnieks pulkvedis Jānis Balodis, un to piešķīra par kauju nopelniem Latvijas armijas karavīriem, bijušo latviešu strēlnieku pulku cīnītājiem, kā arī ārzemniekiem, kuriem bija lieli nopelni Brīvības cīņās vai arī kuri bija kā citādi sekmējuši Latvijas valsts nodibināšanu un izveidošanu.

Ordenim bija trīs šķiras (pakāpes) – I, II un III. Lāčplēša Kara ordeņa zīme ir balti emaljēts stilizēts ugunskrusts ar sarkanu un zelta apmalojumu. Ugunskrusts novietots uz sakrustotiem zobeniem.

Aversā krusta vidū – Lāčplēsis. Reversā medaljonā lasāms uzraksts – «11. novembris 1919». Krusta zaros iegravēta ordeņa devīze – «Par Latviju». Krusta galos iegravēti iniciāļi H. B., kas ir sudrabkaļa Hermaņa Banka meistarzīme.

I šķiras ordenis bija krusts 101 mm platā muarē lentē ar trim sarkanām, četrām sudrabotām vienāda platuma svītrām, kā arī 16 staru ordeņzvaigzne, kuras centrā atradās ordeņa krusts. Lente nēsājama pār kreiso plecu, zvaigzne piespraužama krūšu kreisajā pusē.

II šķiras ordenis – krusts šaurā lentē, kas nēsājama ap kaklu.

III šķira – krusts šaurā lentē, kas nēsājama krūšu kreisajā pusē.

Ordeņa statūtus izstrādāja Alberts Stalbe – vēlākais LKO kavalieris. Statūtus Saeima apstiprināja 1920. gada 18. septembrī.

Lāčplēša Kara ordeņa skices izstrādāja Jānis Aleksandrs Liberts. Apbalvotajiem pasniedza arī Riharda Zariņa zīmēto diplomu, kurā īsi aprakstīts varoņdarbs, par ko piešķirts ordenis.

Ordeņa devīze: «Par Latviju».

Par ordeņa dibināšanas dienu simboliski pieņemts uzskatīt 1919. gada 11. novembri, kad Latvijas armija padzina no Rīgas Bermonta-Avalova armiju. Tomēr pirmoreiz apbalvošana ar šo ordeni notika tikai 1920. gada 11. novembrī, kad Satversmes sapulce jau bija pieņēmusi likumu par Lāčplēša Kara ordeni (1920. g. 18. septembrī). Pirmie ordeņi 1920. gada 13. augustā ar Ministru kabineta lēmumu tika piešķirti septiņiem augstākajiem Latvijas armijas komandieriem – ģenerālim Pēterim Radziņam, pulkvežiem Mārtiņam Peniķim, Krišjānim Berķim, Jūlijam Jansonam, Jānim Apinim, pulkvežleitnantiem Oskaram Dankeram un Jānim Puriņam. Ordeni pirmo reizi pasniedza Valsts prezidents Jānis Čakste.

https://www.president.lv/lv/ordena-pieskirsana

Jautājumi apspriešanai

- Kas ir Lāčplēša Kara ordenis?
- Kad un kāpēc tas tika dibināts?
- Kas ierosināja izveidot Lāčplēša Kara ordeni?
- Par kādiem nopelniem pasniedz Lāčplēša Kara ordeni?
- Cik šķiras ir Lāčplēša Kara ordenim?
- Kas ir šī ordeņa autors?
- Kad un kam tika pasniegti pirmie Lāčplēša Kara ordeņi?
- Kāds izskatās Lāčplēša Kara ordenis? Apraksti!

Uzdevums

- Ņemot vērā tekstā atrodamo informāciju, uzzīmē, kāds, tavuprāt, izskatās Lāčplēša kara ordenis!
- Atrodi literatūrā vai internetā, kāds izskatās Lāčplēša ordenis! Salīdzini savu zīmējumu un īsto ordeni!

KURPE

REŽISORE LAILA PAKALNIŅA.
SPĒLFILMA, 1998, 83 MIN.

Kadrs no filmas «Kurpe»

Kā pasakā par Pelnrušķīti

SIŽETS

Filmas «Kurpe» darbība notiek 20. gs. 50. gadu beigās Liepājā, Padomju Savienības rietumu robežas pilsētā. Lai nodrošinātos pret robežas nelegālu šķērsošanu, pludmali vakaros uzirdina traktors. Kādu rītu, veicot apgaitu, kareivji atrod pludmalē sieviešu kurpi. Šis notikums rada satraukumu, jo tas nozīmē – kāda ir nelikumīgi pārgājusi padomju robežu. Trim kareivjiem uzdots atrast vainīgo, staigājot pa pilsētu un kā pasakā par Pelnrušķīti meklējot kurpes īpašnieci. Gan tiešā, gan pārnestā nozīmē viņi pārvietojas pa pilsētu kā ēnas: kā vizuāls elements filmā daudz izmantoti nevis aktieri, bet viņu ēnas, un arī vietējie iedzīvotāji bieži vien viņu jautājumus ignorē, demonstrējot savu attieksmi pret padomju militāristu klātbūtni. Nepazīstamās sievietes meklējumos viņi nonāk dažādās vietās un situācijās (kādā dzīvoklī kurpi uzvelkot ar varu, apmeklējot skolu, gaļas kombinātu, rūpnīcu, rindā pie kvasa mucas un citur). Meklējumos ir pagājusi diena, vakarā traktors atkal nobrauc pār pludmali. Tālu tukšajā jūrmalā redzama sieviete, kura skrien uz jūru, pāri traktora atstātajai sliedei viņa pārskrien atmuguriski, ātri iegremdējas ūdenī un pa sevis atstātajām pēdām no pludmales aizskrien. Nāk atkal tie paši trīs kareivji ar suni un piedzīvo tādu pašu situāciju, kāda bija iepriekšējā rītā, – konstatē, ka kāds atkal ir šķērsojis robežu.

STILS

Filma uzņemta melnbalta, kas gan sasaucas ar 50. gadu padomju kino estētiku, gan ļauj koncentrēties uz kadru kompozīciju. Filmai raksturīgi gari plāni – ilgs laiks starp divām montāžas vietām –, izmantojot lēnas, slīdošas kameras kustības, rūpīgi izplānotas mizanscēnas (cilvēku un objektu izvietojums kadrā), sarežģītu kadru uzbūvi un darbojošos varoņu kustību tajos (operators – Gints Bērziņš).

Epizodē ar skatīšanos binoklī izmantota kameras maska, atstājot redzamu kadra daļu, kāda tā būtu, skatoties binoklī.

Liela daļa filmas uzņemta ārskatos Liepājas pilsētā, kur saglabājies vēl pietiekami daudz tādu vizuālu detaļu, kas ļauj atainot pagājušu laiku, filmējot gan bruģētās ielās, gan koka namu vidē, pagalmos. Dabiskajā vidē kā rekvizīti izvietoti atsevišķi objekti, lai vēl precīzāk atainotu filmā tēlotos gadus. Kareivjiem lasot afišu staba piedāvājumu, ietverta atsauce uz vienu no galvenajiem hitiem pēckara kino repertuārā – «Tarzānu».

Filmai raksturīga Eiropas «mākslas kino» (*art cinema*) naratīva struktūra – filmas stāsts ir nevis raita darbība, ko veido secīga cēloņu un seku ķēde, kas virza notikumus, filmā nav arī uz mērķa sasniegšanu orientēta varoņa (kā paraugs uzskatāms klasiskās Holivudas kino), bet gan būtisks ir pats notikumu process bez konkrēta iznākuma, un varonis var būt bez skaidra mērķa. «Kurpē» darbība veidota ap sievietes meklēšanas procesu, kurš tā arī nenoslēdzas ar konkrētu rezultātu, bet varētu turpināties tālāk, jo filmas sākums un beigas ir vienādi – ir konstatēts robežas pārkāpums, ir jāmeklē vainīgais, bet, kā redzējām pēc vienas dienas garumā notikušas darbības atspoguļojuma, tas var nebeigties ne ar ko.

AUTORI

Laila Pakalniņa (dz. 1962) ir režisore, scenāriste un producente, studējusi televīzijas žurnālistiku Maskavas Universitātē (1986) un dokumentālā kino režiju Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā (1991). Pakalniņa ir starptautiski visvairāk atzītā šobrīd aktīvi strādājošā latviešu režisore, kuras filmas bijušas iekļautas trīs nozīmīgāko «A» klases kinofestivālu konkursu skatēs – Kannu, Berlīnes un Venēcijas, kā arī daudzos citos – Karlovi Varos, Lokarno, Romā, Nionā un daudz kur citur.

Diplomdarba īsfilmu «Veļa» (1991)

Kadrs no filmas «Kurpe»

Pakalniņa veidoja stilistikā, kas vēlāk raksturīga lielākajai daļai Pakalniņas dokumentālo filmu, – tas ir vērojošs skatījums uz notikumiem, kur mazāk nozīmīgi paši notikumi nekā to fiksācijas process. Šī stilistika parādījās arī filmās «Prāmis» (1994) un «Pasts» (1995), iezīmējot izteiksmīgu autorkino rokrakstu, kurā ir savdabīgs poētiskums. Pakalniņas pirmā pilnmetrāžas spēlfilma «Kurpe» (1998) savā ziņā turpināja dokumentālo īsfilmu poētisko formu – vērojošu kameru ar izteiksmīgu, reālistisku skaņu celiņu –, tikai šajā gadījumā tas bija inscenējums, kuram impulsu režisore smēlusies no dzimtās pilsētas Liepājas. Viena no atzītākajām Pakalniņas dokumentālajām filmām ir «Leiputrija» (2004), kas tikusi nominēta Eiropas kinoakadēmijas balvai kā gada labākā dokumentālā filma. Tā stāsta par šķietami prozaisku vietu – atkritumu izgāztuvi, taču tur iespējams saskatīt daudz sīku detaļu un interesantu norišu, kuru galvenie tēli ir tur mītošie putni un dzīvnieki. 21. gs. sākumā režisore izveidojusi spēles īsfilmu ciklu «Elementi» («Ūdens» (2006), «Uguns» (2007), «Akmeņi» (2008) un «Klusums» (2009)), kā arī pilnmetrāžas spēlfilmas, vairākas dokumentālās filmas. Dokumentālā īsfilma «Pa Rubika ceļu» (2010) iezīmē vairāku Pakalniņas dokumentālo filmu raksturīgo formu – fiksēt, kas notiek kameras priekšā kādā noteiktā vietā (tāpat kā, piemēram, filmās «Skurstenis» (2013), «Rumba» (2016)). Līdz šim vērienīgākā režisores spēlfilma ir Latvijas un Polijas kopražojuma filma «Ausma» (2015), kuras darbība arī notiek Padomju Latvijā. Tās galvenais varonis, pionieris Jānītis, nodod savu tēvu, aizsākot neapturamu notikumu virkni. Filmai mūziku komponējis talantīgais latviešu pianists Vestards Šimkus, to atskaņo Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris.

7.–9. KLASE

KURPE

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Kurpe»

Latvija 20. gs. 50. gados

Mērķis	Papildināt skolēnu zināšanas un priekšstatus par Padomju Latvijas periodu – dzīves apstākļiem, ikdienu, skolas dzīvi, darbu un valsts varu.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, salīdzinošā tabula.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas, uzziņu literatūra vai interneta resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisores Lailas Pakalniņas spēlfilmas «Kurpe» fragmentus:** 0:00:00–0:06:00; 0:13:00–0:16:00; 0:24:40–0:31:20; 0:43:30–0:50:20; 0:56:00–1:00:00. **2. Jautājumi apspriešanai:** ■ Kurš Latvijas vēstures periods atainots filmā? ■ Kā pasaules vēsturē dēvē šo periodu? Kas tas par laiku? ■ Kāpēc traktors Liepājas jūrmalā uzirdināja smiltis? ■ Kāpēc karavīri tik ļoti uztraucās, atraduši jūrmalā kurpi? ■ Ko no filmas fragmentiem varam uzzināt par ikdienas dzīvi 50. gados? ■ Kādā valodā (-ās) 20. gs. 50. gados runāja Liepājā? Kāpēc? ■ Kādi bija cilvēku dzīves apstākļi? ■ Ko varam uzzināt par skolas dzīvi? ■ Kādi bija skolēni, un kādi bija skolotāji? ■ Ko apguva skolā? ■ Kāpēc filmas fragmentā (0:43:30–0:50:20) sirmā kundze, paklausot karavīra pavēlei iziet no dzīvokļa, gribēja ņemt līdzi mantas? Par ko tas liecina? **3. Skolēni tiek aicināti salīdzināt padomju laika priekšmetus, apģērbu, dzīvesveidu u. tml. ar mūsdienās sastopamo.** Darba lapa Nr. 1. **4. Pēc darba lapu Nr. 1 un Nr. 2 izpildīšanas skolēni pastāsta un parāda klasesbiedriem, ko ir uzrakstījuši, kādas atšķirības saskatījuši.** Kopā ar skolotāju izveido vienotu salīdzinošo tabulu.
Atgriezeniskā saite	Katrs skolēns tiek aicināts nosaukt vienu padomju periodam raksturīgu iezīmi, kādu redzējis spēlfilmas «Kurpe» fragmentos.

7.–9. KLASE

KURPE

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Papildini tabulu!

Pārdomā filmas fragmentā redzēto informāciju par Padomju Latvijas cilvēku sadzīvei raksturīgo, papildini tabulu un salīdzini ar mūsdienām! Izmanto paraugu!

Filmā tēlotais laiks	**Mūsdienas**
Nauda: rubļi un kapeikas.	Nauda: eiro un centi.
Rakstīja, izmantojot tinti un rakstāmspalvu.	
Rēķināja, izmantojot skaitīkļus.	

7.–9. KLASE

KURPE

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Atpazīsti situācijas, kuras ir attēlotas filmas kadros! Kāda ir atšķirība starp tā laika Padomju Latviju un mūsdienām? Kas kopīgs?

A

B

C

D

E

F

Kadri no spēlfilmas «Kurpe»

RŪDOLFA MANTOJUMS

REŽISORS JĀNIS STREIČS. SPĒLFILMA, 2010, 114 MIN.

Kadrs no filmas «Rūdolfa mantojums»

Pēc Blaumaņa motīviem

SIŽETS

Uz bagātā, jau pāri pusmūžam esošā saimnieka Rūdolfa Rūdupa (Romualds Ancāns) saimniecību atnāk strādāt krustdēls Kārlis (Artūrs Skrastiņš) un jaunā kalpone Emīlija (Rēzija Kalniņa), kuri drīz domā precēties. Kārlis gan ar laulībām nesteidzas, uzbūvē saimniekam jaunu māju, dara dažādus citus saimniecības darbus. Baronu kaitina Rūdupa pašapzinīgums – viņš vispirms mēģina noskaidrot, vai kokus mājai Rūdups ieguvis godīgā ceļā. Šāda uzraudzība un arī vēlme padižoties Emīlijas priekšā, kura Rūdupam arvien vairāk iepatīkas, mudina viņu no tirgotāja Ābrama (Jakovs Rafalsons) nopirkt lietotu karieti, lai ar to varētu braukt uz baznīcu. Rūdupam izdodas gan nokaitināt baronu, gan atstāt iespaidu uz Emīliju. Kārlis pamazām sāk izjust greizsirdību. Kādā svētdienā Rūdups, lai iepriecinātu Emīliju, aizbrauc uz Rīgu, līdzi ņemot Kārli. Rūdups visādi cenšas iepriecināt meiteni – pērk dažādus eksotiskus augļus, nopērk saldējumu, saulessargu. Kārlis arī grib būt ievērots, tāpēc nopērk meitenei balonus, ko viņa bija gribējusi. Atgriežoties Kārlis pakļūst zem tramvaja, nopietni savainojot kāju. Tāds viņš negrib atgriezties pie Emīlijas un grasās doties uz Pēterpili. Emīlija ir izmisusi un vēlas pārliecināt Kārli atgriezties, tāpēc kopā ar Rūdupu dodas uz Rīgu, uz slimnīcu, taču Kārlis jau ir izrakstījies no slimnīcas un aizbraucis. Pēc sarežģīta mājupceļa Emīlija piekrīt būt par Rūdupa sievu. Tiek nosvinētas plašas kāzas, abi kļūst par saticīgu pāri, viņiem piedzimst dēls Dāvis, par ko ļoti laimīga ir Rūdupa māte, kuru viņš dēvē par Lielmāti (Venta Vecumniece), arī saimniecībā veicas. Kad aukstā laikā Rūdups palīdz no ūdens tikt laukā mācītājam (Jānis Paukštello), kura zvejas namiņš atdalījies no krasta, viņš saslimst un vairs neatlabst. Uz bērēm ierodas arī Kārlis, kuram Rūdups palīdzējis Pēterpilī izskoloties par skroderi. Bēres ir lustīgas, ar dziesmām un dejām, kā to vēlējies Rūdups. Kārlis dodas atpakaļ uz Pēterpili, bet aicina Emīliju rakstīt, ja kādreiz kas nepieciešams.

STILS

Filma veidota pēc režisora Jāņa Streiča oriģinālscenārija, kurā izmantoti rakstnieka Rūdolfa Blaumaņa darbu motīvi. Ar filmas darbības vidi – 20. gadsimta sākumu – Streičs vēlējies parādīt, kādi bija cilvēki, noskaņa sabiedrībā, dažādu sabiedrības slāņu savstarpējās attiecības Latvijas teritorijā tolaik, kad vēl nebija neatkarīgas valsts. Blaumaņa luga «Skroderdienas Silmačos» (1902), kas kļuvusi par Jāņu laika būtisku kultūras dzīves sastāvdaļu, filmas kontekstā īpaši nozīmīga, jo filmas scenārijā atainotie notikumi varētu būt risinājušies hronoloģiski pirms tiem, kas notiek «Skroderdienās». Lai arī varoņu vārdi filmā un lugā nav vienādi, situāciju modelējums un tēli ir līdzīgi.

Filmā ir izteikta autora klātbūtne – režisors un scenārija autors Streičs ierunājis filmas aizkadra komentāru, paskaidrojot notikumus, varoņu izjūtas, vispārinot detaļas. Šāda pieeja sasaucas ar Streiča filmu «Teātris» (1978), kurā Autors bija klātesošs arī uz ekrāna, risinot dialogu ar filmas galveno varoni – slavenu teātra aktrisi.

Nelielās epizodēs filmā parādās gan režisors Jānis Streičs (kā gleznotājs, kas veido Rūdupu ģimenes portretu), gan citi sabiedrībā pazīstami cilvēki (piemēram, uzņēmējs Vitālijs Gavrilovs kā viesnīcas īpašnieks, Baiba Sipeniece kā Aspazija u. c.).

Filmas stilistikā vērojamas atsauces uz 20. gadsimta vizuālo valodu – jau filmas iesākumā izmantoti sēpijas krāsas stopkadri un kustīgi attēli, kas raksturo tā laika attēlu kultūru un izplatītākos tehnoloģiskos risinājumus. Lai arī filma lielākoties ir krāsaina, regulāri tiek izmantots

Kadrs no filmas «Rūdolfa mantojums»

paņēmiens sižetiski būtiskos mirkļos kustīgo attēlu apstādināt, no pilnkrāsu paletes pāriet uz sēpijas toni un, ietverot vinjetē, izcelt būtiskākos elementus attēlā.

AUTORI

Filmas režisors Jānis Streičs (dz. 1936) uzņēmis 22 spēlfilmas, rakstījis savu un citu autoru veidotu filmu scenārijus, kā aktieris vai epizodisku lomu tēlotājs spēlējis vairākās filmās, sarakstījis divas atmiņu grāmatas par darbu kino un kolēģiem («Lāga dvēseļu straumē» (2006) un «Šis garais cilvēkbērna gads» (2012)), kā arī ir gleznotājs, bijis aktīvs sabiedriskais darbinieks (vadījis Latviešu Biedrības namu no 1999. līdz 2002. gadam).

Studējis teātra režiju Latvijas Valsts konservatorijas Teātra fakultātē. Pēc studiju beigšanas 1963. gadā, pateicoties pedagoga, režisora Aleksandra Leimaņa piedāvājumam, Streičs sāk strādāt par režisora asistentu Rīgas kinostudijā pie Leimaņa filmas «Cielaviņas armija» (1964), par otro režisoru – pie filmas ««Tobago» maina kursu» (1965). Streiča debija režijā ir 1967. gadā – «Kapteiņa Enriko pulkstenis», kopā ar režisoru Ēriku Lāci, ar kuru kopā top arī nākamā filma. Pirmais patstāvīgi režisētais darbs ir «Šauj manā vietā!» (1970), kurā Streičs piedalās arī kā aktieris mācītāja lomā. Režisora spēja spilgti attēlot sava laika nianses ar scenārijā ietvertu cilvēku paradumu un sabiedrības priekšstatu, kā arī vizuālu detaļu starpniecību īpaši izteiksmīgi atklājas filmās «Mans draugs – nenopietns cilvēks» (1975), «Limuzīns Jāņu nakts krāsā» (1981), «Aizaugušā grāvī viegli krist» (1986), «Likteņdzirnas» (1997) un citās. Vairākas Streiča filmas atklāj kara ietekmi uz cilvēku likteņiem – «Vālodzīte» (1972), «Svešās kaislības» (1983), «Tikšanās uz Piena Ceļa» (1985), «Carmen Horrendum» (1989). Refleksija par mākslinieka likteni un prasme no literāra pirmavota radīt oriģinālu ekrāna darbu atklājas divsēriju filmā «Teātris» (1978) – Somerseta Moema romāna ekranizācija (aktrises Džūlijas Lambertes lomā Vija Artmane), filmā būtiska loma Autoram, ko spēlē Streičs.

21. gs. sākumā Streičs veidojis vairākas televīzijas filmas («Ipolits», «Naktssargs un veļasmazgātāja» (abas 2002) un «Rudens rozes» (2004)). «Skroderdienas Silmačos» bija plānota kā viena no šādām filmām, taču Streiča ideja uzņemt Silmaču priekšvēsturi bija piemērotāka filmai ar daudz lielāku budžetu, nekā nepieciešams televīzijas darbam, kā rezultātā tapa «Rūdolfa mantojums» (2010). Streičs ir arī tas latviešu režisors, kurš uz ekrāna atklājis savas dzimtās Latgales valodas, kultūras un cilvēku raksturu bagātību gan atsevišķu varoņu tēlos, gan veltot Latgalei filmu, pēc Jāņa Klīdzēja romāna uzņemto darbu «Cilvēka bērns» (1991).

7.–9. KLASE

RŪDOLFA MANTOJUMS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Rūdolfa mantojums»

Zemnieku dzīve

Mērķis	Padziļināt skolēnu zināšanas par zemnieku dzīvi un zemnieku stāvokli 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Latvijas teritorijā.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darbs ar informācijas avotiem, radošais darbs.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Jāņa Streiča filmas «Rūdolfa mantojums» fragmentus:** 0:00:00–0:16:00 un 0:27:50–0:39:30. Ja iespējams, skolēni noskatās visu filmu (108 min.). **2. Jautājumi apspriešanai:** ■ Kurš Latvijas vēstures periods atspoguļots spēlfilmā «Rūdolfa mantojums»? ■ Kas par to liecina? ■ Ko var uzzināt par zemnieku dzīvi no filmas «Rūdolfa mantojums» fragmentiem? ■ Kādi zemnieku darbi redzami filmas fragmentos? ■ Izdari secinājumus, kādas bija zemnieku un muižnieku attiecības? **3. Skolēni tiek aicināti iepazīties ar informāciju darba lapā Nr. 1 un atbildēt uz jautājumiem.**
Atgriezeniskā saite	Darba lapa Nr. 2

7.–9. KLASE

RŪDOLFA MANTOJUMS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Iepazīsties ar informācijas avotiem!
Atbildi uz jautājumiem!

Latvijas teritorijas administratīvais iedalījums 20. gs. sākumā

Latvija Krievijas impērijas sastāvā

[..]

gs. otrajā pusē latviešu zemnieki sāka izpirkt mājas no muižniekiem un saimniekot patstāvīgi. 1905. gadā zemniekiem piederēja 38,5% no lauksaimnieciski izmantojamās zemes kopplatības, taču aptuveni 48% zemes joprojām bija muižnieku īpašumā. Tie zemnieki, kas nebija zemi izpirkuši, to nomāja no muižniekiem. 20. gs. sākumā lielākā daļa lauksaimniecībā nodarbināto (72% Kurzemē un 66% Vidzemē) bija bezzemnieki. Kalpi bija galvenais darbaspēks gan zemnieku, gan muižnieku saimniecībās.

Pieaugot konkurencei, plašāk sāka izmantot minerālmēslus un ieviest lauksaimniecības tehniku, sāka attīstīties lopkopība. Lai spētu tirgū konkurēt ar muižās ražotajām precēm un dzēst māju izpirkšanas laikā radušos parādus, arī zemnieki pamazām sāka izmantot uzlabotus darbarīkus un lauksaimniecības mašīnas, piemēram, ar

zirga spēku darbināmās kuļmašīnas vai lokomobīles – pārvietojamas tvaika spēkmašīnas. [..]

(Goldmane, S., Klišāne, J., Kļaviņa A., Misāne, I., Straube, L. *Vēsture pamatskolai. Jaunie laiki.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 284.lpp.)

Jautājumi apspriešanai:

- Kurā valstī 20. gs. sākumā dzīvoja latvieši?
- Kāds bija Latvijas administratīvi teritoriālais iedalījums?
- Kādu informāciju var uzzināt no dotajiem avotiem par latviešu zemnieku stāvokli 20. gs. sākumā?
- Kādas pārmaiņas bija notikušas lauksaimniecībā, salīdzinot ar iepriekšējo laika periodu? Kāpēc?
- Kāda lauksaimniecības tehnika bija redzama filmas «Rūdolfa mantojums» fragmentos?
- Vai sniegtie informācijas avoti pamato to vēsturisko informāciju, kura tika atspoguļota filmas «Rūdolfa mantojums» fragmentos? Mini piemērus!

7.–9. KLASE

RŪDOLFA MANTOJUMS

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Izmantojot tabulā dotos vārdus, apraksti vienu dienu latviešu zemnieka dzīvē!

Vārdi	Zemnieks, labība, kuļmašīna, kalps, izkapts, zeme, lauks, klēts, saimnieks, saimniece, kalpone, ganības, zirgs, govis, saime, tirgus, rati, maltuve.
Apraksts	

VIENĪGĀ FOTOGRĀFIJA

REŽISORE BRIGITA EGLĪTE.
SPĒLFILMA, 2008, 52 MIN.

Kadrs no filmas «Vienīgā fotogrāfija»

Vienas diennakts garumā

SIŽETS

Filma ataino notikumus vienas diennakts garumā 1918. gada 17. un 18. novembrī, kad tika dibināta Latvijas valsts. Darbība sākas mūsdienu Rīgā, kad kāds vīrietis (Jānis Paukštello) kabrioletā brauc pa pilsētas ielām. Mašīnu sastrēgumā viņš sāk lasīt laikrakstu «Latvijas Avīze», kura pirmajā lappusē aizsākas raksts «Cik gadu Latvijas neatkarībai?» un redzama valsts proklamēšanā uzņemtā Viļa Rīdzenieka fotogrāfija. Ar smilšu pulksteņa tuvplānu filmas darbība no mūsdienām pārceļas uz pagātni, 1918. gadu. Automašīnas vadītājs 90 gadu senākajā laikā vairs nesēž pie stūres mašīnai, bet ir ormanis, kas izvadā pasūtījumus ar zirga pajūgu. Viņš pabrauc garām fotogrāfa Viļa Rīdzenieka (Andris Keišs) salonam «Klio», kuram strādnieki tieši šajā brīdī piestiprina jaunu izkārtni. Salonā fotogrāfs uzņem kailas modeles attēlu, kad viņam piezvana un aicina pēcpusdienā fotografēt pilsētas Otrajā teātrī, kur tiks pasludināta Latvijas valsts neatkarība. Darbība tiek pārcelta uz iepriekšējo vakaru, 17. novembri, kad notiek sanāksme, kurā dibina organizāciju Latvijas valsts izveidošanai. Politiķi uzsver, ka jāizmanto juku laiki, lai proklamētu savu valsti un izdarītu to nekavējoties. Viņi, gan nebūdami pilnīgi vienprātīgi, tomēr vienojas dibināt Tautas padomi un jau nākamajā dienā proklamēt Latvijas valsti. Lai sagatavotos šim notikumam, tiek iesaistīti daudzi cilvēki. Ormanis atved lauru kokus skatuves dekorēšanai, fotogrāfs gatavojas doties uz teātri un pamāca asistentu, kā saliekamas visas nepieciešamās fotolietas. Mākslinieka Jāņa Kugas kundze (Sandra Kļaviņa) meklē audumu Latvijas karogam. Tautas padomes pārstāvji lūdz palīdzību revolucionāro vācu kareivju padomei, lai tā drošības apsvērumu dēļ nodrošinātu dažus kareivjus dibināšanas sēdes laikā, vācieši apstiprina palīdzību. Teātrī notiek rosīga gatavošanās, skatuve jau izdekorēta, fotogrāfs iekārtojas balkonā. Par Tautas padomes priekšsēdētāju ievēl Jāni Čaksti, par Ministru prezidentu Kārli Ulmani (Juris Žagars), kurš tūlīt saka savu pirmo uzrunu. Tas ir brīdis, kad arī top vienīgā vēsturiskā fotogrāfija, kurā fiksēta Latvijas proklamēšana, – Rīdzenieku tūlīt pēc tam saņem ciet vācu karavīri, jo, izgaismojot telpu fotografēšanas vajadzībām, uguns bijusi pārāk spoža, kas mānīgi licis vāciešiem domāt, ka balkonā notiek kaut kas slikts un vainīgais jāapcietina. Notiek atgriešanās atkal mūsdienās, automašīnu sastrēgumā atsākas kustība, un šoferim jāpārtrauc lasīšana, jo atskan aiz viņa stāvošo mašīnu signāli. Viņš izbrauc ārpus pilsētas, kur redzamas gleznainas Latvijas dabas ainavas.

STILS

Filma ir inscenēts darbs, kas balstīts vēsturiskos notikumos. Vēstījuma skaidrošanai izmantoti starptitri, kuros norādītas darbības vietas vai notikumi, to secība, kuru zināšana tik koncentrētā stāstā ir ļoti būtiska. Smilšu pulkstenis vairākkārt izmantots kā simbols pārejai no viena laika citā – gan no mūsdienām uz 1918. gadu, gan vienīgajā epizodē, kurā ir atkāpe no citādi reālistiskā stāstījuma veida. Šajā epizodē smilšu pulkstenim ir katalizatora loma, pagātnes vidē iesaistot mūsdienu tehnoloģijas elementu. Tas notiek epizodē, kurā strādnieki uzgaidāmajā telpā gaida samaksu no fotogrāfa par izkārtnes pielikšanu un, itin kā televīzijas translētu, skatās sižetu (kas ir kinohronikas fragments) par kara sekām un vairāku valstu neatkarības iegūšanu 1917.–1918. gadā, titros uzskaitot šīs valstis (Somiju, Lietuvu, Igauniju, Baltkrieviju, Gruziju u. c.). Attēls izzūd, un izrādās, ka šajā vietā pie sienas ir glezna, kad skatīšanos pārtrauc fotogrāfa parādīšanās.

Filmai izmantots gan pilnkrāsu attēls, gan viena, sēpijas toņa, krāsa, lai ilustrētu dažādus laikmetus un izceltu dažādas nozīmes epizodes. Darbība mūsdienu Rīgā un atsevišķas epiozdes 1918. gada darbības laikā uzņemtas krāsainas – piemēram, Vilis Rīdzenieks savā darbnīcā, karoga auduma meklēšana un karoga šūšana, ceremonija teātrī un citas.

AUTORI

Režisore Brigita Eglīte (dz. 1955) studējusi Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijā. Kopš 70. gadu beigām strādājusi dokumentālajā kino – sākumā par režisora asistenti, dublāžas režisori un režisori – vispirms Rīgas kinostudijā un pēc tam Dokumentālo filmu studijā, kas izveidojās pēc Padomju Savienības sabrukuma 90. gadu sākumā kā viena no studijām uz Rīgas kinostudijas bāzes. Pēc filmu studijas darbojusies vairākās televīzijās kā neatkarīgā režisore, veidojot videofilmas un reklāmas, 21. gs. pirmajā desmitgadē uzņēmusi vairākas dokumentālās filmas un spēlfilmu «Vienīgā fotogrāfija» (2008). Brigitas Eglītes filmas vairākkārt nominētas apbalvošanai Nacionālajā filmu festivālā «Lielais Kristaps», iekļautas starptautisku festivālu un kino pasākumu programmās, starp tām «Lietas. Latvijas laikmets» (1998), «Recidīvisti. Latvijas laikmets» (1999) u. c.

Filmā «Vienīgā fotogrāfija» piedalās dažādu paaudžu Latvijas aktieri – Jānis Paukštello, Juris Žagars, Andris Keišs, Ģirts Ķesteris, Sandra Kļaviņa un citi.

Kadrs no filmas «Vienīgā fotogrāfija»

7.–9. KLASE

VIENĪGĀ FOTOGRĀFIJA

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Latvijas Republikas dzimšana

Mērķis	Padziļināt izpratni par Latvijas valsts izveidošanās sarežģītajiem apstākļiem. Aplūkot personu lomu vēsturē.
Izmantojamās mācību metodes	Darbs ar avotiem, darbs ar karti, diskusija, intervija.
Mērķauditorija	7.–9. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas, krāsu zīmuļi.
Nodarbības apraksts	**1. Darbs ar avotiem (darba lapa Nr. 1).** Jautājumi apspriešanai: ■ Kāds notikums ir redzams avotā A? ■ Pastāsti, kā šis notikums ir saistīts ar avotu B? ■ Kāda persona ir redzama avotā C? Kā šī persona ir saistīta ar avotā A redzamo notikumu? **2. Skolēni kopā ar skolotāju noskatās režisores Brigitas Eglītes dokumentālās filmas «Vienīgā fotogrāfija» fragmentus:** 03:00–10:00; 39:00–42:00; 43:45–49:30 vai, ja tas ir iespējams, visu filmu (52 min.)! ■ Kad tika proklamēta Latvijas Republika? ■ Kur notika proklamēšanas svinīgā sēde? ■ Cikos bija paredzēts proklamēt Latviju? ■ Kā sauca fotogrāfu, kuru uzaicināja iemūžināt svinīgo notikumu? Kāpēc tieši šo fotogrāfu? ■ Kā sauca foto salonu, kurā fotogrāfs strādāja? ■ Kurš latviešu politiķis uzaicināja fotogrāfu? ■ Pēc kāda pasaules vēstures notikuma tika dibināta Latvija? ■ Kāpēc ir tikai viena Latvijas Republikas svinīgās proklamēšanas fotogrāfija? ■ Kuri Latvijas Republikas pamatsimboli bija redzami/dzirdami filmā? **3. Darbs ar karti (darba lapa Nr. 2).** Ja ir redzēta visa filma, tad var apspriest vēl šādus jautājumus: ■ Kādas vēsturiskās personas bija redzamas filmā? (Kārlis Ulmanis, Gustavs Zemgals, Marģers Skujenieks, Voldemārs Zāmuels, Jānis Čakste, Augusts Vinnigs, Vilis Rīdzenieks, Jānis Kuga u. c.) ■ Kuri vēstures jēdzieni un politiskās organizācijas pieminētas filmā? (LPNP, *de facto*, LZS, LSDSP, Tautas padome, Demokrātiskais bloks u. c.) **4. Zināšanu nostiprināšanai un paplašināšanai var izpildīt uzdevumus darba lapā Nr. 3.**
Atgriezeniskā saite	Izvēlies kādu no filmā minētajām vēsturiskajām personām un uzraksti, ko tu vēlētos no tās uzzināt par 1918. gada notikumiem! Izdomā intervijas jautājumus!

7.–9. KLASE

VIENĪGĀ FOTOGRĀFIJA

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Darbs ar avotiem.

Avots A

Latvijas valsts proklamēšana.
Viļa Rīdzenieka foto (1918).

https://www.redzidzirdilatviju.lv/

Avots B

Rīgas pilsētas Otrais teātris – Krievu teātris. Ēka būvēta 1899.–1902. gadā pēc arhitekta A. Reinberga projekta. Kopš 1919. gada šajā ēkā darbojas Latvijas Nacionālais teātris.

https://zudusilatvija.lv/objects/object/17641/

Avots C

Fotogrāfs Vilis Rīdzenieks (1884–1962) fotografēšanu apguva pašmācības ceļā un mācoties pie profesionāliem fotogrāfiem. Laikā no 1915. līdz 1935. gadam vadīja fotodarbnīcu «Klio» (Rīgā, Vaļņu ielā). V. Rīdzenieks fotografēja Latvijas dabas skatus, vēstures notikumus, kultūras pieminekļus, ievērojamas personības: rakstniekus, mākslinieku. Viņš ir piedalījies dažādās izstādēs un guvis tajās apbalvojumus.

(Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. *Latvijas vēsture pamatskolai 1*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 45. lpp.)

7.–9. KLASE

VIENĪGĀ FOTOGRĀFIJA

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Aplūko Eiropas kontūrkarti!

1. Katru savā krāsā iekrāso tās jaunās Austrumeiropas valstis, kuras izveidojās 1917.–1918. gadā!

2. Kartē ieraksti to proklamēšanas datumu!

3. Apvelc tās jaunās valstis, kuras savu neatkarību starpkaru periodā (līdz Otrajam pasaules karam) saglabāja! Kartē ieraksti to galvaspilsētas!

4. Izveido kartes leģendu!

7.–9. KLASE

VIENĪGĀ FOTOGRĀFIJA

DARBA LAPA NR. 3

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izpildi uzdevumus!

1. uzdevums. Izvēlies trīs vēsturiskās personas, kuras darbojās filmā, un, izmantojot izziņas literatūru, mācību grāmatu un interneta resursus, uzraksti, kas bija šīs personas, ar ko nodarbojās, kādus amatus ieņēma, un izvērtē viņu lomu Latvijas vēsturē!

N. p. k.	Vārds, uzvārds	Apraksts un izvērtējums
1.		
2.		
3.		

2. uzdevums. Atrodi jēdziena skaidrojumu vai abreviatūras atšifrējumu!

	Jēdziens		Skaidrojums / abreviatūras atšifrējums
1.	LPNP	A	Latvijas Zemnieku savienība
2.	Tautas padome	B	Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
3.	LSDSP	C	Publiska, svinīga valsts pasludināšana
4.	*De facto*	D	Nevēlēts pagaidu parlaments Latvijā (1918–1920)
5.	LZS	E	Reāli pastāvošs, bet tiesiski nenoformēts
6.	proklamēšana	F	Latviešu pagaidu nacionālā padome

1.	2.	3.	4.	5.	6.

IMANTS ZIEDONIS. PORTRETS LOCĪJUMOS

REŽISORE LAIMA ŽURGINA. 1980, DOKUMENTĀLA PORTRETFILMA. 20 MIN.

Kadrs no filmas «Imants Ziedonis. Portrets locījumos»

PIRMIZRĀDE – 1980. gada janvārī

FILMA

Melnbaltā īsmetrāžas dokumentālā filma ir rakstnieka Imanta Ziedoņa portrets. Tās vēstījums strukturēts, balstoties uz latviešu valodas gramatiku – lietvārda septiņiem locījumiem. Atbildē uz katru no locījuma jautājumiem ietverti Ziedoņa dzīvē un darbā svarīgi cilvēki, dzejnieka pārdomas par sevi un pasauli.

Pie pirmā jautājuma («nominatīvs – kas?») rakstnieks saka: «Es esmu iedomājies par sevi pastāstīt pats.» Stāstījumu viņš sāk ar to, ka dzimis 1933. gada pavasarī, Vērša zvaigznājā (filmā tas tiek ilustrēts ar kadru, kurā Ziedonis atrodas pļavā blakus vērsim). Jautājuma «ģenitīvs – kā?» atbilde ir «tēva Jāņa», parādot Ziedoņa tēvu, kurš ir zvejnieks, un pastāstot par māti, kura mirusi pāris gadus pirms filmas uzņemšanas. Mātes ārkārtīgi svarīgā nozīme šajā segmentā tiek izcelta, un pie šīs domas rakstnieks atgriežas arī citviet filmā.

«Datīvs – kam?» Šo jautājumu Ziedonis paplašina – kam esmu pateicīgs? Viņš saka paldies māsai Dailai, kura ģimenē bija «strādājošais bērns», tāpēc Imantam bija iespējams mācīties; paldies arī skolotājai Murelei, kura mācījusi rakstīt sacerējumus, iemācījusi domāt, saskatīt būtisko. Arī mežam, kurā būdams un vērodams, aptvēris dabas inteliģenci.

«Akuzatīvs – ko?» Arī šis jautājums ir plašāks – ko es kopju? Atbildot tiek stāstīts par dižkoku atbrīvotāju grupu – domubiedriem, kuri reizi nedēļā dodas uz dažādām vietām Latvijā rūpēties par īpaši veciem un pamestiem kokiem, aizaugušām ainavām. Tas ļauj kopt ne tikai ainavu dabā, bet arī ainavu sevī – tā filmā saka Ziedonis. Viņš kopj arī blēņas un pasakas, ko filma rāda caur dažādām epizodēm – bērnu pulkam aktieris Rūdolfs Plēpis stāsta pasaku, Imants Ziedonis piedalās pasaules bērnu rakstnieku forumā. Viņš šeit akcentē kopšanu dažādās nozīmēs – kopt valodu, vietu ap sevi, kopt sevi pašu – spēt «ieiet sevī iekšā bezgalībā». Segmentā «instrumentālis – ar ko?» izcelti cilvēki, «ar kuriem kādu ceļa gabalu kopā gājis un kaut ko jēdzīgu padarījis»: ar dzejnieku Ojāru Vācieti, ārstu Jāni Liepiņu, mākslinieku Kurtu Fridrihsonu, teātra režisoru Pēteri Pētersonu, dzejnieku Jāni Peteru; ar vairākiem kolhozu priekšsēdētājiem, kurus iepazinis grāmatas *Kurzemīte* tapšanas laikā; ar moldāvu dzejnieku Grigori Vieru, ar dzīvesbiedri, aktrisi Ausmu Kantāni, komponistiem Imantu Kokaru un Imantu Kalniņu.

Uz lokatīva jautājumu «kur?» atbilde skan – arvien te, parādot no putna lidojuma skatu pār Latvijas mežiem. Savukārt uzrunas locījums vokatīvs, kuram nav jautājuma, ļauj spēlēties ar dažādām uzrunām – no pavisam personiskām līdz ļoti oficiālām, tā aptverot dažādās lomas dzīvē: no «Imantiņ!» līdz «biedri Ziedoni!».

Simboliski, ka filma sākas un beidzas ar masku – filmas sākumā rakstnieks stāv uz ceļa un tur rokās pēc viņa sejas līdzības veidotu masku, filmas beigās viņš stāv uz vītolu fona ar šo pašu masku rokā, tā veidojot apļveida kompozīciju un reflektējot par personības daudzslāņainību un dažādajām lomām, kuras ikdienā uzņemamies.

AP FILMU

Pirms filmas *Imants Ziedonis. Portrets locījumos* tapšanas režisore Laima Žurgina jau bija izveidojusi vairākas nozīmīgas portretfilmas – *Māris Liepa* (1971), *Raimonds Pauls. Portrets ar mūziku* (1977), *Ceturtā dimensija* (1977, par Ojāru Vācieti).

Domājot par filmai atbilstošāko formu, Žurgina un Ziedonis apsprieduši dažādas idejas, un režisore atceras: «Man kaut kā toreiz likās, ka būtu labi filmu bāzēt uz epifānijām, jo tur ir skaistas bērnības ainas, bet Ziedonis kādā brīdī minēja – viņam kā valodniekam, kā filologam varētu derēt tāds locījumu paņēmiens, izlocīt viņu. Es uzreiz domāju – tas tiešām ir ļoti *ziedoniski*. Pie tā palikām, un zem šīs konstrukcijas tiešām varēja palikt jebko apakšā.» («Kino ir tāda

Kadrs no filmas «Imants Ziedonis. Portrets locījumos»

emocionāli racionāla māksla. Jubilejas saruna ar režisori Laimu Žurginu». «Piejūras klimats». 24.09.2023.)

Par filmas tapšanu Ziedonis vairākkārt runājis dažādos avotos, kur akcentējis, ka šī filma viņam asociējas kā viens tēls – ceļš un tas, ko mēs pa ceļam ieraugām, kam paejam garām vai pie kā apstājamies. Rakstnieks pieminējis arī scenārijā paredzēto epizodi, kurā režisoram Pēterim Pētersonam jābrauc ar rakstnieka motociklu. Braucot pa ciemu, Pētersons nav spējis pagriezt motociklu un ar lielu troksni iebraucis sakrautā dzelžu grēdā; Ziedonis komentē: «Reizēm man pat liekas, ka viņš tur tīšām iebrauca, – tā teikt, pasaules atmodināšanas nolūkos.»

Filma saņēma *Lielā Kristapa* medaļu par gada labāko scenāriju dokumentālai filmai.

AUTORI

Laima Žurgina kino izglītību ieguvusi Vissavienības Valsts kino institūtā Maskavā, tā bija galvenā kinoizglītības augstskola PSRS. 1968. gadā Žurgina sāka strādāt Rīgas kinostudijā, tomēr jau studiju laikā bija ieguvusi ievērojamu pieredzi kinoveidotāja darbā – vēl kā studente viņa tika uzaicināta piedalīties Ulda Brauna režisētās vērienīgās dokumentālās filmas *235 000 000* (1967) tapšanā. Filma tika uzņemta dažādās Padomju Savienības vietās un to filmēja vairākas uzņemšanas grupas. Žurgina vadīja vienu no šīm grupām un, kā režisore atzīst intervijās, šī bijusi viņas «otrā kino augstskola».

Laima Žurgina ir atzīta portretfilmu meistare, kura gan filmās, gan arī kinožurnālos dokumentējusi nozīmīgas sava laika kultūras personības (vēlāk arī filma *Džemma* (1986, par mākslinieci Džemmu Skulmi), Ģirts (1992, par aktieri Ģirtu Jakovļevu) u. c.). Viens no starptautiski visvairāk izskanējušiem Laimas Žurginas darbiem ir filma *Neglītais pīlēns – cilvēka bērns* (1985) par Mazirbes internātskolas zīmēšanas skolotāju Andri Grinbergu, kurš agrāk piederēja alternatīvās kultūras māksliniekiem un veidoja performances, bet filmas uzņemšanas laikā ar mākslas terapijas metodēm māca bērnus. 80. gadu otrajā pusē Žurgina veidojusi arī aktuālus darbus, kas reprezentē laikmeta politisko pārmaiņu procesus, – *Kategoriskais imperatīvs* (1989), *Tie ir arī mani dēli* (1990) u. c. Kā veltījums savai paaudzei jau 21. gadsimtā tapusi filma *Kaza kāpa debesīs* (2019) par kādreiz leģendāro Rīgas kafejnīcu *Kaza*, kurā pulcējās jaunie mākslas un inteliģences pārstāvji.

Filmas *Imants Ziedonis. Portrets locījumos* operatori ir Ralfs Krūmiņš un Juris Podnieks. Ralfs Krūmiņš kā operators Rīgas kinostudijā darbojās jau no 60. gadu vidus un, tāpat kā Žurgina, strādāja filmas *235 000 000* komandā. Gadu gaitā Krūmiņš sadarbojies ar daudziem režisoriem (Hercu Franku, Ivaru Selecki, Aivaru Freimani u. c.). Ar Juri Podnieku Laima Žurgina sāka sadarboties pie kinožurnālu sižetu veidošanas, bet pirmā kopīgā filma bija *Raimonds Pauls. Portrets ar mūziku*. Sadarbība ar Podnieku bijusi interesanta un radoša, un Laima Žurgina, kura uzskata, ka kino, tāpat kā arhitektūra, ir emocionāli racionāla māksla, arī Podniekā novērtēja to, ka emocionālais un racionālais viņa personībā bija līdzsvarā. 70. gadu beigās, kad tapa filma par Imantu Ziedoni, Juris Podnieks paralēli operatora darbam arī pats jau bija sācis uzņemt filmas kā režisors.

CITĀTI

«Atceros, ka brīnījos, kāpēc neviens nefilmē izcilas personības spēka gados. Man likās,

Kadrs no filmas «Imants Ziedonis. Portrets locījumos»

ka māksla un kultūra ir mans lauciņš, ko labi pazīstu, izjūtu un zinu. Veidoju filmas par Vācieti, Paulu, Ziedoni, Džemmu… Man patīk portretfilmas. Ir interesanti pētīt, kā attīstās liktenis, kā laiks un pārdzīvojumi atstāj pēdas sejā, un es piekrītu Birutai Dellei, kas manā jaunajā filmā *Kaza kāpa debesīs* saka – tas ir absurds, ka mākslu pielīdzina izklaidei, jo māksla ir ļoti nopietns dzīves izziņas veids. Jā, izklaide arī vajadzīga, es arī labprāt braucu ar karuseli un skatos labas komēdijas, bet izklaide nav galvenais mākslas uzdevums.»

(Liena Britāne. «Kinorežisore Laima Žurgina. Dzimusi laimes krekliņā». «Santa», 24.05.2019.)

«Ārkārtīgi interesanti bija strādāt kopā ar Laimu Žurginu. Mani allaž fascinējusi viņas sievišķība un tik negaidītā īsti vīrišķīgā spītība. Laimas Žurginas filmas par mūsu kultūras darbiniekiem – tās ir zelta vērtē.»

(Jānis Peters, Redzi, dzirdi Latviju!, https://www.redzidzirdilatviju.lv/lv/collections/160436/164/**)**

PAPILDMATERIĀLI

- «Kino ir tāda emocionāli racionāla māksla. Jubilejas saruna ar režisori Laimu Žurginu». «Piejūras klimats». 24.09.2023. https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/24.09.2023-kino-ir-tada-emocionali-racionala-maksla-jubilejas-saruna-ar-reziso-ri-laimu-zurginu.a524955/?utm_source=lsm&utm_medium=theme&utm_campaign=theme
- Arnis Krauze, Ilze Puncule-Aginta. «Nepārstāšu mīlēt Jeseņina dzeju, bet «russkij mir» nesaprotu. Saruna ar Laimu Žurginu.» Latvijas Radio. «Laikmeta Krustpunktā». https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/laikmeta-krustpunkta/neparstasu-milet-jesenina-dzeju-bet-russkij-mir-ideju-nesaprotu..a162472/
- Agris Redovičs. «Imants Ziedonis un kino. Vertikāles ideja». «Kino Raksti», 03.05.2023. https://www.kinoraksti.lv/domas/tiessaiste/imants-ziedonis-un-kino-vertikales-ideja-1100
- Laimas Žurginas kolekcija portālā redzidzirdilatviju.lv: https://www.redzidzirdilatviju.lv/lv/collections/160436/164/

7.–9. KLASE

IMANTS ZIEDONIS. PORTRETS LOCĪJUMOS

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.

Sasniedzamais rezultāts	■ Veido izpratni par portretu kā literatūras žanru. Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. Tekstā prasmīgi lieto daudzveidīgus māksliniecisko izteiksmes līdzekļus.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, darbs ar informācijas avotiem, radošā rakstīšana.
Mērķauditorija	7. – 9. klase.
Nodarbības ilgums	60–80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapas, skaidrojošās vārdnīcas (piem., tezaurs.lv)
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus atcerēties, kas ir portrets, kas ir locījumi, kādos mākslas veidos tiek lietots jēdziens «portrets», kā filmā varētu attēlot portretu. Skolēni veic ierakstus 1. darba lapā. **2. Prognozēšana.** Skolēni prognozē, kāpēc filmas nosaukumā ir lietots vārdu savienojums «Portrets locījumos», kā šis vārdu savienojums varētu palīdzēt atklāt Imanta Ziedoņa personību. Skolēni turpina ierakstus 1. darba lapā. **3. Skolēni skatās** režisores Laimas Žurginas dokumentālo filmu «Imants Ziedonis. Portrets locījumos». Skolēni filmas skatīšanās laikā veic pierakstus, kā, izmantojot locīšanas paradigmu, tiek atklāta autora personība. **4. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās papildina 1. darba lapu. Pārrunā, kādas Imanta Ziedoņa personības šķautnes atklājas filmā. Skolēni skatās filmas fragmentu (10:06 min – 18:16 min), veic ierakstus 2. darba lapā. **5. Radošs darbs.** Skolēni individuāli (vai pāros) veido savu «portretu locījumos».
Atgriezeniskā saite	Darbu vērtē, izmantojot radošā darba vērtēšanas kritērijus..

7.–9. KLASE

IMANTS ZIEDONIS. PORTRETS LOCĪJUMOS

DRBA LAPA NR. 1

1. Strādā darba lapā! Uzraksti atbildes uz dotajiem jautājumiem, aizpildot tabulu!

	Skolēna skaidrojums	Vārdnīcas skaidrojums
Kas ir portrets?		
Kas ir locījums?		

2. Prognozē, par ko varētu būt filma!

3. Papildini savus ierakstus!

4. Kāpēc, tavuprāt, filmā tiek izmantoti locījumi? Kā tie palīdz atspoguļot daudzveidīgās Imanta Ziedoņa personības šķautnes?

7.–9. KLASE

IMANTS ZIEDONIS. PORTRETS LOCĪJUMOS

DRBA LAPA NR. 2

Papildini tabulu! Kāpēc filmas fragmentā pieminētie cilvēki ir nozīmīgi Imanta Ziedoņa dzīvē?

	Ar ko?	Kāpēc?	Komentārs
Ojārs Vācietis			
Jānis Liepiņš			
Kurts Fridrihsons			
Pēteris Pētersons			
Jānis Peters			
Kolhozu priekšsēdētāji			
Nīcenieces			
Grigore Vieru			
Ausma Kantāne			
Imants Kokars			
Imants Kalniņš			

KRUSTCEĻŠ

REŽISORS JURIS PODNIEKS. 1990, DOKUMENTĀLA FILMA. 64 MIN.

Kadrs no filmas «Krustceļš»

FILMA

«Krustceļš» (1990) ir tēlains un emocionāls stāsts par triju Baltijas valstu – Latvijas, Lietuvas un Igaunijas – ceļu uz politisku neatkarību un pašnoteikšanos. Filma veidota trijās daļās, kurās atsevišķu cilvēku stāsti, hroniku materiāli un aktuāli filmējumi atspoguļo Baltijas valstu sarežģītos vēstures līkločus 20. gadsimtā, atainojot okupācijas pieredzi, Atmodas laiku un brīvības atgūšanu. Šīs norises savij kopā dziesmas spēks – tradīcija, kurai ir īpaša nozīme Baltijas valstīs. Saistmotīvs filmā ir 1990. gada Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki, kad pirmoreiz pēc pusgadsimtu ilgušās okupācijas bija iespējams satikties Latvijas iedzīvotājiem un no trimdas pārbraukušajiem latviešiem.

Filma veidota bez aizkadra komentāra, tekstuālo informācijas slāni radot no cilvēku stāstītā, bet pamatā balstoties tieši vizuālajā attēlā un montāžas sekvencēs. Filmas pirmā daļa iezīmē sāpīgo pagātni uz Dziesmu svētku tradīcijas fona Baltijā. Filmas varoņi stāsta par savu dzīvi un notikumiem padomju laikos, kur ieskanas gan izsūtījuma pieredze, gan represīvā padomju laika politika valstī palikušajiem. Kā izteiksmīga metafora izsūtījumam ir tukšās mājas un to caurie jumti, kuri liecina par to, ka īpašnieki šīs vietas pametuši jau sen. Koru dalībnieku dziedāšanu Dziesmu svētkos montējot līdzās arhīvu materiāliem ar pirmo brīvvalsts laiku svētku filmējumiem, veidots priekšstats par šīs tradīcijas nozīmi visas nācijas un atsevišķu cilvēku dzīvē. Izmantoti arī arhīvu kadri ar karavīriem un tankiem, parādot to, kas šajās teritorijās noticis iepriekš, un pretstatot koru dziedātāju un vienotās tradīcijas varenību brutālajam militārajam spēkam.

Otrā filmas daļa izvērš upuru tematiku, runājot gan par tiem, kuri tika deportēti un nekad neatgriezās, gan arī par tiem, kas vēl nesen iesaukti padomju armijā un nosūtīti uz karadarbības zonu, no kuras pārvesti miruši. Upuri ir arī tie, kuri grasās palikt savā trimdas vai izsūtījuma mītnes zemē, jo tur jau aizvadīta visa dzīve un sākt visu no jauna brīvā Latvijā viņi vairs nav gatavi. Šis segments būtu apzīmējams kā veltījums salauztiem likteņiem – cilvēkiem nācās pielāgoties varas uzspiestiem jauniem apstākļiem, un rezultātā bija gan tādi, kas aizgāja bojā, gan tādi, kas izdzīvoja.

Trešā filmas daļa sākas ar kadriem Lietuvā, Krusta kalnā, un krusts kā simbols šeit atkārtojas daudzās epizodēs. Šo daļu varētu formulēt kā atjaunošanās vai augšāmcelšanās tematiku – meklējot jaunus orientierus, pārvērtējot pagātni un attiecības ar padomju varu. Viens no emocionālākajiem mirkļiem šajā daļā ir balsošana par Latvijas neatkarības deklarāciju 1990. gada 4. maijā, kad lielākā daļa deputātu nobalsoja «par», tā paverot ceļu neatkarības atjaunošanai.

Filma «Krustceļš» ir viens no spilgtākajiem dokumentālajiem darbiem šajā laikā; politisko pārmaiņu un pagātnes attēlošanai meklēti vizuāli ietilpīgi tēli. Režisors Juris Podnieks pārmaiņas PSRS tēlainā formā tika fiksējis jau piecu sēriju filmā «Mēs» (1989), ko pasūtīja Lielbritānijas televīzija «ITV Central» un līdzfinansēja «Channel 4». Pateicoties šīs filmas panākumiem, Krustceļš tapa kā «Channel 4» un Japānas sabiedriskās televīzijas NHK pasūtījums.

AP FILMU

Juris Podnieks jau bija ieguvis starptautisku uzmanību ar dokumentālo filmu «Vai viegli būt jaunam?» (1986) par jauniešiem un viņu izjūtām 80. gadu vidus Latvijā; šajā filmā jaunieši, pavisam netipiski laikmetam, par savām izjūtām un pārdomām runā ļoti atklāti. Pateicoties šīs filmas panākumiem, Podniekam tika piedāvāts veidot līdzīgu stāstu par visu Padomju Savienību, taču šī iecere izvērtās daudz pamatīgākā darbā, ietverot Mihaila Gorbačova pārbūves laika notikumu dokumentēšanu, pakāpeniskos brīvības centienus dažādās PSRS republikās, etniskos konfliktus, ekoloģiskās katastrofas. Podnieka filmēšanas grupa vairāku gadu gaitā fiksēja vēstures pagrieziena

punktus, tai skaitā Čornobiļas atomreaktora katastrofu Ukrainā, Armēnijas un Azerbaidžānas konfliktu Kalnu Karabahā, sarkanbaltsarkanā karoga pacelšanu pie Brīvības pieminekļa Rīgā un daudzus citus notikumus. Filma *Mēs* apliecināja Podnieka spēju tēlainā formā tvert politisku pārmaiņu procesus, un līdzīgu pieeju, tikai koncentrētākā formā, režisors realizēja filmā «Krustceļš». Tā bija apzināta izvēle – veidot darbu ar montāžas palīdzību un raisīt emocijas, liekot skatītājiem uzmanīgi vērot uz ekrāna notiekošo un izdarīt secinājumus pašiem.

Neilgi pēc «Krustceļa» pabeigšanas risinājās 1991. gada janvāra barikāžu notikumi, tajos Juris Podnieks filmēja kopā ar saviem kolēģiem, kuri bija strādājuši arī pie filmas «Krustceļš». Operatoru Andri Slapiņu nāvējoši ievainoja filmēšanas laikā, operators Gvido Zvaigzne no gūtajiem ievainojumiem mira pēc neilga laika. Slapiņš, būdams sašauts, lūdza kolēģiem viņu filmēt, lai šie kadri saglabātos kā dokumentāla liecība par šo laiku. Kā veltījumu saviem kolēģiem Podnieks izveidoja filmu «Pēcvārds» (1991), kurā iekļauti šie traģiskie kadri.

Filma «Krustceļš» saņēma «Lielā Kristapa» balvu kā gada labākā dokumentālā filma, un žūrijas priekšsēdētāja, kinokritiķe Sarmīte Ēlerte apbalvojumu pamatoja – «Krustceļš» ir filma, «kurā sasniegts mākslinieciskais vispārinājums, kad varoņu un notikumu pieredze pārtop tautas likteņa apjēgsmē.» Juris Podnieks saņēma «Lielā Kristapa» medaļu par drosmi un vērienu laikmeta dokumentēšanā, medaļa tika piešķirta arī montāžas režisorei Antrai Cilinskai gan par šo filmu, gan arī par citu Podnieka režisēto filmu «Impērijas gals» (1991).

Kadri no filmas «Krustceļš»

AUTORI

Režisors, operators un producents Juris Podnieks (1950–1992) bija nozīmīga personība pārmaiņu laika dokumentēšanā 80. gados un 90. gadu sākumā, līdz pat savai traģiskajai un pāragrajai nāvei. Podnieks sācis kā operators, bet pakāpeniski pievērsies arī režijai, viņa filmās aktuāla ir sporta tēma, spēcīgas personības, vēsture, politisko pārmaiņu procesi, viņa kamera jutīgi tvērusi cilvēkus un notikumus, filmām spējot runāt par būtisko gan pagātnē, gan tagadnē.

Rīgas kinostudijā Podnieks sāka strādāt 1967. gadā kā operatora asistents, tad uzsāka studijas Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā. Viņa diplomdarbs bija Herca Franka režisētā pilnmetrāžas dokumentālā filma «Aizliegtā zona» (1975, kopā ar otru operatoru Sergeju Nikolajevu) par jauniešiem Cēsu kolonijā. Īpašs tehnisko paņēmienu demonstrējums bija Franka režijā un ar Podnieka kameru tvertā īsmetrāžas filma «Vecāks par desmit minūtēm» (1978), kur nepārtrauktā kadrā fiksēti bērna emocionālie pārdzīvojumi, skatoties leļļu teātra izrādi par labā un ļaunā cīņu. Īpašs ir arī Podnieka kā operatora darbs Rolanda Kalniņa dokumentālajā filmā «Saruna ar karalieni» (1980) par izcilo aktrisi Viju Artmani.

1977. gadā Juris Podnieks uzņēma savu pirmo kinožurnālu kā režisors, jau nākamajā gadā sekoja arī pirmā īsmetrāžas dokumentālā filma «Brāļi Kokari» (1978). Savā pirmajā pilnmetrāžas filmā «Strēlnieku zvaigznājs» (1982) Podnieks pievērsās vēsturiskai tēmai, fiksējot pagātnes liecības, nākamajās filmās viņš ieklausījies jauniešu izjūtās pārbūves gaisotnē («Vai viegli būt jaunam?», 1986) un fiksējis padomju impērijas sabrukumu («Mēs», 1989), pietuvināti

skatījis pārmaiņu laiku Baltijā (filmās «Krustceļš» un «Pēcvārds»).

Jura Podnieka spēja atrast personisku saikni ar filmētajiem cilvēkiem, kolēģiem un laikabiedriem, prasme jutīgi uztvert un izpaust laikmetu padarīja viņu arī par sabiedrībai nozīmīgu personību, kuras viedoklī ieklausījās. Pēc Jura Podnieka negaidītās un traģiskās nāves kolēģi turpināja viņa iesākto darbu, dibinot Podnieka vārdā nosauktu filmu studiju. 2024. gadā studija producējusi dokumentālo filmu, kas veltīta režisora un operatora personībai un daiļradei, – «Podnieks par Podnieku. Laika liecinieks» (režisores Anna Viduleja un Antra Cilinska).

Filmas «Krustceļš» operatori līdz ar Podnieku bija Andris Slapiņš un Gvido Zvaigzne, tuvi Podnieka kolēģi – Slapiņš bija filmas «Strēlnieku zvaigznājs» operators, bet Zvaigzne – viens no operatoriem filmā «Mēs». Andris Slapiņš arī pats strādāja kā režisors, viņu īpaši interesēja dažādu tautu kultūra un etnogrāfija (uzņēmis filmas «Latviešu folklora» (1983), «Čukotka. Atmiņu krasts» (1987), «Cerību lauki» (1988) u. c.). Gvido Zvaigzne dokumentālistu kolektīvam pievienojās 80. gadu vidū, filmējis sadarbībā ar režisoriem Ansi Epneru, Andreju Apsīti, Ivaru Selecki.

CITĀTI

«Vēsture piespriedusi šai filmai būt visā latviešu kinematogrāfijā vienīgajai, kura nevis tikai rādījusi vai pat ietekmējusi tautas vēsturi, bet kļuvusi par pašu traģiskāko un tajā pašā laikā nozīmīgāko brīžu līdzdalībnieci, akumulējot to izstaroto gaišumu un uzsūcot tumsu.»

(Aija Cālīte. «Brīvības liecības un liecinieki.» «Diena», 25.07.1991.)

Juris Podnieks: «Kas attiecas uz filmēšanu kaujas laukā, tiešām – gan filmējot streļķus, gan mazliet saskaroties ar Otrā pasaules kara materiāliem, es vienmēr domāju, ka šāvienu troksni meklēšu tikai arhīvu fonotēkās. Taču šobrīd arī mana fonotēka diemžēl ir pārpilna ar dažāda skaļuma un kalibra šaujamo skaņām. Es nekad nedomāju, ka to piedzīvošu.»

(Jānis Baltauss. «Juris Podnieks». «Māksla», Nr. 1, 1992.)

Kadrs no filmas «Krustceļš»

PAPILDMATERIĀLI

- Ilze Auzāne. «Viņš bija jūtīgs pret nākotni. Kino profesionāļi atceras Juri Podnieku.» «Diena», 04.12.2020. https://www.diena.lv/raksts/kd/kinotv/vins-bija-jutigs-pret-nakotni.-kino-profesionali-atceras-juri-podnieku-14252951
- Anete Konste. «Vai viegli būt Jurim Podniekam?» «Kultūrdeva», 17.01.2021.: https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/vai-bija-viegli-but-jurim-podniekam.a388569/
- Režisora Jura Podnieka materiālu kolekcija portālā redzidzirdilatviju.lv https://www.redzidzirdilatviju.lv/lv/collections/160436/2/
- Zane Balčus. «Juris Podnieks un Latvijas dokumentālais kino pēc…». «Kino Raksti», 05.12.2020. https://www.kinoraksti.lv/petijumi/juris-podnieks-un-latvijas-dokumentalais-kino-pec-753

7.–9. KLASE

KRUSTCEĻŠ

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	▪ **Salīdzina** dažādus stāstus par vieniem un tiem pašiem notikumiem. ▪ **Pēta** vēsturisko notikumu daudzveidību lokālajā, nacionālajā, Eiropas līmenī, to cēloņsakarības, analizējot sabiedrības attīstības procesus. ▪ **Salīdzina** informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, darbs ar informācijas avotiem, radošā rakstīšana.
Mērķauditorija	7.– 9. klase.
Nodarbības ilgums	80–100 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapas, skaidrojošās vārdnīcas (piem., tezaurs.lv).
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina pārdomāt vārda «krustceļš» nozīmi. Skolēni veic ierakstus 1. darba lapā. Skolēni pārrunā, kad latviešu tauta vēstures gaitā ir nonākusi krustcelēs, kādi tam bija iemesli, kāds bija rezultāts. **2. Skolēni skatās dokumentālo filmu «Krustceļš».** Skolēni filmas skatīšanās laikā papildina 1. darba lapu. **3. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās pārrunā krustceļa simbolisko nozīmi. **4. Radošs darbs.** Skolēni individuāli veido akrostihu «Krustceļš».
Atgriezeniskā saite	Skolēnu sniegumu vērtē atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

7.–9. KLASE

KRUSTCEĻŠ

DARBA LAPA NR. 1

1. Uzraksti doto vārdu un vārdu savienojumu skaidrojumu!

Krusts	
Ceļš	
Krustceļš	

2. Izmantojot dažādus informācijas avotus, atrodi 2-3 frazeoloģismus, kuru pamatā ir vārdi «krusts» vai «ceļš»! Kādās situācijās šos frazeoloģismus lieto?

3. Atzīmē uz taisnes, tavuprāt, nozīmīgākos 20. gs. Latvijas vēstures notikumus, kad var teikt, ka sabiedrība atradusies krustceļā! Pamato savu izvēli!

4. Kāpēc, tavuprāt, viens no filmas vadmotīviem ir Dziesmu svētki?

5. Noskaties filmas beigu fragmentu (56:42 min)! Noskaidro, kāda kordziesma skan filmas beigās! Sameklē informācijas avotos, ar ko šī dziesma ir īpaša gan pirmatskaņojuma reizē, gan latviešu kultūrā kopumā!

6. Atkārto, kas ir akrostihs! Uzraksti savu akrostihu «Krustceļš»!

K
R
U
S
T
C
E
Ļ
Š

VALIANT! BRAUCIENS UZ BRĪVU LATVIJU

REŽISORE MĀRA PELĒCIS. 2021, DOKUMENTĀLA FILMA. 73 MIN.

Kadrs no filmas «Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju»

PIRMIZRĀDE 18.11.2021. kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE 3.02.2022. LTV

FILMA

Filma «Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju» ir dokumentāls stāsts par Aukstā kara noslēguma posmu 20. gs. 80. gados un Ziemeļamerikas latviešu jauniešu aktīvo politisko darbību, organizējot demonstrācijas, kas piesaistīja preses uzmanību Baltijas valstu okupācijas jautājumam. Latvija, tāpat kā kaimiņvalstis, tobrīd bija okupēta un pasaules kartē kā atsevišķa vienība nepastāvēja. Lai šim nelikumīgās okupācijas faktam pievērstu starptautisku uzmanību, tika rīkotas akcijas un demonstrācijas. Filma vēsta par trimdas latviešu jauniešu izdomu, trakulīgumu un drosmi, ar kādu viņi centās piedalīties un radīt dažādus notikumus, kuri iekļūtu medijos un atgādinātu vai arī radītu izpratni līdzcilvēkos par Baltijas valstu likteni.

Filma veidota kā kompilatīvs dokumentāls darbs, kurā savienoti dažāda veida materiāli – intervijas ar varoņiem, arhīvu materiāli, fotogrāfijas, konstruējot vienotu vēstījumu par tālaika notikumiem. Sižeta caurviju motīvu veido «Valiant» markas automašīna, kura pieder vienam no filmas varoņiem, Jurim Bļodniekam. Mašīna, kura tika nopirkta kā kāzu auto 20.gs. 80. gados, kļuva par instrumentu politisku saukļu paušanai un ar to saistījās daudzu tā laika jauniešu atmiņas. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas auto atradās Jura Bļodnieka pagalmā un laika gaitā sarūsēja, līdz radās doma to «atdzīvināt» un sūtīt uz Latviju, dāvinot kā eksponātu muzejam un pētniecības centram «Latvieši pasaulē». Auto atjaunošanas process un tā ceļš uz Latviju filmas noslēgumā veido filmas dramaturģisko asi, savienojot dažādu varoņu stāstus gan saistībā ar mašīnu, gan plašākā kontekstā par tā laika notikumiem.

Filmā izmantoti plaši arhīvu materiāli un iekļautas intervijas ar Latvijai nozīmīgiem sabiedriskajiem darbiniekiem, atklājot viņu jaunības gaitas, kurās cīņa par Latvijas neatkarības atjaunošanu bija pašsaprotama. Savās atmiņās dalās Latvijas ilggadīgais vēstnieks Pēteris Elferts, mācītājs Māris Ķirsons, politiķe Vita Tērauda, jurists Ivars Slokenbergs, arī pats auto īpašnieks Juris Bļodnieks. Filma ilustrē gan formas, gan satura ziņā daudzveidīgas, izdomas bagātas un pat «teatrālas» latviešu protesta akcijas, kuras tika organizētas ar mērķi piesaistīt preses uzmanību: Brīvības kuģa brauciens gar Baltijas valstu jūras robežu (piebraucot tai pēc iespējas tuvu, dziedot dziesmas un organizējot protesta akciju Helsinkos), pieķēdēšanās pie padomju vēstniecībām dažādās valstīs (tai skaitā Zviedrijā, ASV u. c.), Padomju Savienības karoga apslacīšana ar asinīm, ko Madridē izdarīja mācītājs Ķirsons, fotogrāfijām nonākot vadošajos pasaules medijos; divu puišu kāju iebetonēšana milzīgos cementa klučos, šīs dzīvās cilvēku statujas ar saukļiem uz krekliem novietojot pretī PSRS vēstniecībai Vašingtonā… Filmai īpašu noskaņu piešķir trimdas rokgrupu «Akacis» (ASV) un «Ļembasts» (Austrālija) radītā mūzika, kura 20. gadsimta 80. gados bija ļoti iecienīta latviešu vidū.

Filma akcentē jautājumus par latviskumu, patriotismu un mērķtiecīgu ceļu uz ideāliem, atainojot to, kā jutās un cik ļoti par Latvijā notiekošo līdzpārdzīvoja trimdā dzīvojošie latvieši.

AP FILMU

Filma ir veidota muzejā un pētniecības centrā «Latvieši pasaulē», kas darbu pie filmas sāka 2017. gadā. Paralēli tika radīta arī grāmata «Nyet, nyet, Soviet!» (atvēršana 17.05.2018.), kurā apkopoti 58 cilvēku atmiņu stāsti par politiskajām akcijām un demonstrācijām ASV, Austrālijā, Lielbritānijā, Kanādā, Vācijā un Zviedrijā 1944.–1991. gadā. Grāmatas nosaukums apzīmē ne tikai bieži izmantoto saukli dažādos protesta pasākumos, bet trimdinieku kopējo attieksmi

pret padomju okupāciju, un tas bieži dzirdams un redzams arī filmā.

Filma tapa no apjomīga uzfilmētā materiāla, un filmas montāžas režisore Dita Gruze ir norādīta filmas titros kā viena no scenārija autorēm. «No malas skatoties, nezinātājs pat neiedomājas, cik daudz no scenārija īstenībā radījis montāžas režisors. Piemēram, filmā «*Valiant!*» mani oficiāli ielika kā scenārija autori, bet bieži tā nav. Varbūt šķiet, ka mēs tikai automātiski liekam bildītes kopā. Bet tur ir ļoti daudz darba – ne tikai tehniski jāpārzina programma, ar ko strādā, bet jārada filmas ritms, jāsaliek mūzikas un skaņas efekti. Pēc tam filmu, protams, nodod gan *krāsotājam*, gan skaņu režisoram, bet viņi strādā ar to, ko tu jau esi radījis.» (Līva Karlsone. «Montāžas režisore Dita Gruze. No sapņa par kino līdz labākajam dokumentālajam seriālam ASV», Latviesi.com, 14.01.2022.)

Filmas nosaukumā ietvertais automašīnas markas nosaukums «Valiant» uztverams ar dubultu nozīmi. Tā ir konkrēta automašīna, kura tika izmantota filmā atspoguļotajos notikumos, bet arī šī modeļa nosaukuma tulkojums no angļu valodas ir ļoti zīmīgs – «drosmīgs, varonīgs», tā vēl vairāk akcentējot cilvēku apņēmību un neatlaidību, drosmi notikumos, kurus viņi iniciēja. Šis «Plymouth Valiant» modelis, ko ražoja ASV autouzņēmums «Chrysler» 1960.–1976. gadā, bija viens no populārākajiem nelielā izmēra automašīnu modeļiem, pateicoties tā izturībai, un to eksportēja uz daudzām valstīm dažādos kontinentos (Austrālijā, Jaunzēlandē, Meksikā, Brazīlijā, Kanādā u. c.).

AUTORI

Filma ir producēta muzejā un pētniecības centrā «Latvieši pasaulē» («LaPa») – 2007. gadā dibinātā biedrībā ar aktīviem darbiniekiem un biedriem gan Latvijā, gan ārzemēs. Biedrības galvenais uzdevums ir apkopot liecības par latviešu izceļošanu no Latvijas un dzīvi diasporā – gan senākā pagātnē, gan 20. gs. un arī mūsdienās. Muzeja krājumā ir fotogrāfijas, mākslas darbi, priekšmeti, dokumenti un citi materiāli; «LaPa» veido izstādes, izdod grāmatas, rīko dažādus pasākumus.

Filmas režisore Māra Pelēce un montāžas režisore Dita Gruze, kuras ir arī scenārija līdzautores, abas ir latvietes, kas dzīvo un strādā ASV. Filmas idejas autore, producente un scenārija autore ir muzeja «Latvieši pasaulē» galvenā kuratore Marianna Auliciema, kura jau apmēram 20 gadus dzīvo Latvijā.

Māra Pelēce dzīvo un strādā Mineapolē, ASV, ieguvusi bakalaura grādu mākslā un mediju studijās. 20. gs. 90. gados Pelēce dalīja laiku starp ASV un Latviju, darbojoties gan žurnālistikā, gan mākslā. Paralēli filmu uzņemšanai Māra Pelēce ir arī māksliniece, kuras fotogrāfijas un instalācijas izstādītas dažādās valstīs. Viņa veidojusi vairākas dokumentālās filmas par trimdas latviešiem – «Starp Latvijām» («Between Latvias», 2003), «Satiksimies Gaļezerā» (2015), īsfilmu ciklu «Trimda dimd!» (2021–2022). Personisks stāsts par režisores tēvu un pēctraumatiskā stresa sindromu ir filma «Suvenīri: dziedēšana pēc kara» («Souvenirs: Healing After War», 2010). Pusaudža gados Pelēce bijusi iesaistīta demonstrācijās pret padomju okupāciju un, tāpat kā daudzi citi ASV latviešu jaunieši, ikdienā amerikāņu skolā ieradās ar pretpadomju piespraudēm pie apģērba, reizēm arī vācot atbalsta parakstus no amerikāņu klases biedriem.

Dita Gruze dzimusi Latvijā, pārcēlusies uz ASV 2005. gadā, tur studējusi kino. Gruze kā montāžas režisore strādājusi pie dokumentālās filmas «Neiespējamais ir iespējams» («A to B Rollerski», 2017) par ASV dzīvojošo sportistu Raimondu Dombrovski. Pirmizrāde Sandānsas filmu festivālā un atzinību saņēmis dokumentālais seriāls «Philly D.A.» (2021) par Filadelfijas apgabala prokuroru Leriju Krasneru.

Marianna Auliciema ir dzimusi Toronto (Kanādā), uzaugusi Brisbenā (Austrālijā), bet no 2000. gadu sākuma dzīvo Latvijā. Kā pusaudze piedalījusies vairākās pretpadomju demonstrācijās Austrālijā kā pusaudze. Viņa ieguvusi izglītību antropoloģijā un muzeoloģijā, īpaši interesējas par dzīvesstāstu krāšanu un to izmantošanu vēsturisku priekšmetu interpretācijās.

CITĀTI

«Nezinu, vai ir kāda mistiska nozīme faktam, ka no vārda «Valiant» burtiem tik viegli var izveidot vārdu «Latvian», bet skaidrs, ka vienai no kompānijas «Chrysler Corporation» radītajām automašīnām «Plymouth Valiant» bijusi ārkārtīgi būtiska loma trimdas latviešu jaunatnes dzīvē XX gadsimta 80. gados. To mēs uzzinām no atraktīvi veidotās dokumentālās filmas «Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju».»

(Kristīne Matīsa. «Jaunības draugs «Valiant». Filmas «Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju» recenzija», «Diena», 5.12.2021.)

«Filmā dalībnieki daudz runā par to, ko nozīmēja būt latvietim trimdas apstākļos,

un to, protams, piedzīvoju arī es. Viens no dalībniekiem atceras, ka būtībā viņam visa sabiedriskā dzīve rotējusi ap latviešiem, un tāpat tas bija ar mani. Latviešu sestdienas, svētdienas un vasaras skolas, tautas dejas, skautu un gaidu nodarbības, vēlāk iestāšanās Amerikas Latviešu jaunatnes apvienībā, kuras kongresus filmas dalībnieki atceras ar lielu smeķi. Tomēr filmas jaunieši atceras, kā brīvdienās citi puikas un skolasbiedri varēja uzspēlēt futbolu, kamēr latvietim bija jākāpj mašīnā un jādodas uz atkal kādu latviešu pasākumu. Jā, bija tāda lieta…»

(Kārlis Streips. ««Valiant» – drošsirdīgā mašīna», «Kino Raksti», 30.11.2021.)

PAPILDMATERIĀLI

- Kārlis Streips. ««Valiant» – drošsirdīgā mašīna», «Kino Raksti», 30.11.2021., https://www.kinoraksti.lv/domas/recenzija/valiant-drossirdiga-masina-871
- Kristīne Matīsa. «Jaunības draugs «Valiant». Filmas «Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju» recenzija», «Diena», 5.12.2021., https://www.diena.lv/raksts/kd/recenzijas/jaunibas-draugs-_valiant_.-filmas-_valiant-brauciens-uz-brivu-latviju_-recenzija-14271819
- Santa Lauga. ««Valiant»! Brauciens uz brīvu Latviju» – kino stāsts par trimdas jauniešiem 20. gs. 80. gados", LR 1 «Kultūras Rondo», 17.11.2021., https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/valiant-brauciens-uz-brivu-latviju-kino-stasts-par-trimdas-jauni.a152017/
- Ieva Freinberga. «Latvietība var būt plašs jēdziens. Marianna Auliciema (Austrālija, Latvija)», «Latviesi.com», 10.03.2023., https://www.latviesi.com/jaunumi/latvietiba-var-but-plass-jedziens-marianna-auliciema-australija-latvija
- Līva Karlsone. «Montāžas režisore Dita Gruze. No sapņa par kino līdz labākajam dokumentālajam seriālam ASV», «Latviesi.com», 14.01.2022., https://www.latviesi.com/jaunumi/montazas-rezisore-dita-gruze-no-sapna-par-kino-lidz-labakajam-dokumentalajam-serialam-asv?fbclid=IwAR0liHz_rH811IzZSKUQqsRrg3RuV7vbeTD9DzbTHCct_5MgJ_Yx2fyJoZI

7.–9. KLASE

VALIANT! BRAUCIENS UZ BRĪVU LATVIJU

PARAUGS
■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	■ Spriež par dažādiem līdzdalības veidiem, to piedāvātajām iespējām un to, kurš no veidiem visefektīvāk ļauj ietekmēt lēmumu pieņemšanu un vajadzību apmierināšanu sabiedrībā un kurš ir visefektīvākais veids, lai līdzdarbotos sabiedriski nozīmīgos procesos. ■ Analizējot indivīda rīcības piemērus dažādās vēstures situācijās, skaidro, kā cilvēka individuālās īpašības un vēsturiskie apstākļi ietekmē cilvēka un sabiedrības mijiedarbību. ■ Skaidro, kādas var būt lojalitātes un patriotisma izpausmes mūsdienu (Latvijas) sabiedrībā.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi un atbildes, saruna, analīze, sintēze.
Mērķauditorija	7.– 9. klase.
Nodarbības ilgums	100–120 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Ievadsaruna.** Skolotājs rosina skolēnus aktualizēt zināšanas par vēsturisko situāciju Latvijā un pasaulē Otrā pasaules kara laikā, par Latvijas neatkarības iznīcināšanu, par Latvijas iedzīvotāju došanos bēgļu gaitās. **2. Skolēni skatās dokumentālo filmu «Valiant! Brauciens uz brīvu Latviju»** (2021) un darba lapā pieraksta atbildes uz jautājumiem. **3. Analīze.** Klase kopīgi apkopo filmā redzēto, pārrunājot: ■ par ko un pret ko cīnījās filmas varoņi? ■ kādi protesta akciju veidi redzami filmā? ■ kāpēc 80. gadu jaunieši piedalījās protesta akcijās? **4. Sintēze.** Mazās grupās skolēni spriež, kā sarīkot veiksmīgu protesta akciju. Jautājumi apspriešanai grupā: ■ kādas pazīmes liecina, ka protesta akcija ir izdevusies? ■ kādas robežas vai noteikumus, jūsuprāt, protestētāji nedrīkst pārkāpt? ■ kādos gadījumos vajadzētu un kad nevajadzētu izvēlēties rīkot protesta akcijas?
Atgriezeniskā saite	Skolēni individuāli formulē 5 ieteikumus protesta akcijas rīkotājam mūsdienās.

7.–9. KLASE

VALIANT! BRAUCIENS UZ BRĪVU LATVIJU

DARBA LAPA

NOTIKUMI

Atzīmē laika līnijā tos notikumus, kas ir minēti filmā!

1980	1981	1983	1985	1986	1987	1988	1989
Protesta akcija EDSO konferencē Madridē, Spānijā	Brežņeva vizīte Bonnā	Tautas sanāksme Vispārējos latviešu dziesmu svētkos, ASV	Baltijas Brīvības un miera kuģa brauciens	Vispasaules latviešu jauniešu kongress Otavā, Kanādā	Iebetonētu cilvēku akcija pie PSRS vēstniecības Vašingtonā, ASV	Gorbačova vizīte ANO mītnē Ņujorkā, ASV	Berlīnes mūra apgleznošana

CĒLOŅSAKARĪBAS

Kāpēc iebetonēto jauniešu akcija notika tieši Vašingtonā?

Ko Pēteris Elferts sauc par lielāko plakātu pasaulē? Kāpēc bija būtiski paust savu viedokli tieši tur?

Kas, pēc filmas varoņu domām, liecina, ka protesta akcija ir izdevusies?

PROTESTS

Par ko un pret ko cīnījās filmas varoņi? Pieraksti 3 saukļus, kas dzirdami vai redzami filmā!

Kādos veidos filmas varoņi pauda savu nostāju? Nosauc protesta akciju veidus!

Kāpēc 80. gadu jaunieši piedalījās protesta akcijās? Uzskaiti, kas viņus pamudināja piedalīties un kas uzturēja viņu motivāciju?

ŠĶĒRSIELA

PARAUGS

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Šķērsiela»

Skatīties, lai ieraudzītu

Mērķis	Veidot izpratni par valodu kā noteikta laikmeta raksturotāju; rosināt patstāvīga pētījuma prasmes.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situācijas analīze, darbs ar informācijas avotiem, radošā rakstīšana, patstāvīgs pētījums, diskusija.
Mērķauditorija	9.–10. klase.
Nodarbības ilgums	80 min. (klases darbs) un patstāvīga pētījuma laiks (iespējamais termiņš – līdz 1 nedēļai).
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapas, enciklopēdija «Latviešu rakstniecība biogrāfijās» vai «Humanitāro zinātņu virtuālā enciklopēdija» (http://en.lulfmi.lv/), vai cits latviešu literatūras vēstures avots.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās Ivara Selecka dokumentālās filmas «Šķērsiela» (1988) sākuma fragmentu** (01:30–13:25); skolotājs aicina skatīšanās laikā pievērst uzmanību interesantām norisēm, cilvēku darbībai, rīcībai. **2. Radošais darbs grupās (vai individuāli).** Darba lapa Nr. 1. Skolotājs koordinē darba posmu, kamēr skolēni izvēlas darba izpildes veidu. Skolēni strādā darba lapā Nr.1. Pēc radošās rakstīšanas posma skolēni vēlreiz noskatās filmas sākumu un prezentē savu veikumu, lasot sagatavoto aizkadra balss tekstu. **3. Skolēni noskatās dokumentālās filmas fragmentu** (32:35 –34:24) un pārbauda savas prasmes strādāt ar papildu informāciju, atšifrējot faktus konkrētajā epizodē. **4. Patstāvīgs darbs ar informācijas avotiem.** Skolotājs pirms darba lapas Nr. 2 uzdevumu veikšanas pārrunā iespējas izmantot kvalitatīvu izzinošu informāciju digitāli vai grāmatas formātā. Skolotājs koordinē darbu ar informācijas avotiem (nodrošina to pieejamību) piecās grupās, pēc tam koordinē atklātās informācijas savstarpējās apmaiņas procesu. **5. Skolēni noskatās dokumentālās filmas fragmentu** (22:08–28:10), skatīšanās laikā veic pierakstus darba lapā Nr. 3. **6. Saruna. Patstāvīgā pētījuma noteikumu izstrāde.** ■ Kuri ir latviešu valodas lietojuma problēmu ārējie cēloņi, t. i., vēsturiskā laika posma un ideoloģijas noteiktie cēloņi? ■ Kuri ir latviešu valodas lietojuma problēmu personiskie cēloņi konkrētās ģimenes stāstā? ■ Kas būtu jāpēta un jānoskaidro, lai varētu salīdzināt latviešu valodas lietojumu pilsētā toreiz un tagad? ■ Skolotājs kopā ar skolēniem vienojas par pētījuma veikšanas laiku, papildu noteikumiem, piemēram, atskaites formātu (digitāla vai zīmējuma infografika, plakāts u. c.). **7. Diskusija** (pēc patstāvīgā pētījuma veikšanas, piemēram, pēc 1 nedēļas). Skolotājs ar noslēguma diskusijas jautājumiem iepazīstina skolēnus iepriekš, vai arī tie ir uzrakstīti uz tāfeles (redzami uz ekrāna). ■ Kuri ir neparastākie / negaidītākie / pārsteidzošākie atradumi valodas lietojumā uzrakstos, nosaukumos? Kāpēc? ■ Kas mainījies pilsētas uzrakstu, nosaukumu valodā mūsdienās, salīdzinot ar 1988. gadu? Kāpēc? Kā tu vērtē šādas izmaiņas? ■ Kāpēc drīkst apgalvot, ka valoda ir būtiska zīme noteikta laikmeta raksturošanai? ■ Kā parādās ikviena cilvēka atbildība, lai latviešu valoda pilsētas uzrakstos un nosaukumos būtu pamanāma, cienīta un krāsaina?
Atgriezeniskā saite	Mācību darba laikā paveiktā pētījuma vērtējums (skolēnu balsojums par veiksmīgāko pētījumu, respektējot argumentācijas prasmi).

9.–10. KLASE

ŠĶĒRSIELA

DARBA LAPA NR. 1

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Skaties filmas «Šķērsiela» sākumu un aizpildi acīgā skatītāja pierakstu tabulu!

Neparasta darbības vieta	Interesants cilvēks	Piesaistoša darbība, norise

Izvēlies radošā darba veidu (individuāli vai pārī) un iejūties filmas scenārista lomā! Uzraksti aizkadra balss tekstu vienai epizodei, kas piesaistīja tavu uzmanību vides, personu vai darbības dēļ. Izvēlies vienu no neparastajiem vēstītājiem: Lielais Šķērsielas Akmens vai Šķērsielas Vārna.

Skaties filmas sākumu vēlreiz un attiecīgajā epizodē nolasi savu tekstu tai piemērotā un izteiksmīgā intonācijā. Nobalso par labāko scenārista un diktora darbu, vērtējot:

- cik interesants un radošs ir teksts,
- cik iedarbīga un stilistiski iederīga ir teksta valoda,
- cik veiksmīga bijusi teksta prezentācija (iekļaušanās laikā un dzirdētās intonācijas).

9.–10. KLASE

ŠĶĒRSIELA

DARBA LAPA NR. 2

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Noskaties epizodi par Daigu un pārbaudi un izpēti pieejamos faktus, kas attiecas uz viņas dzimtu! Sagatavo precīzu un pārliecinošu atbildi, iepazīstini ar to pārējos!

Daiga

- Kas ir Jānis Veselis?
- Kāpēc Jānis Veselis dēvējams par trimdas rakstnieku?
- Par ko rakstīts Jāņa Jaunsudrabiņa darbā «Es stāstu savai sievai»?
- Kāpēc redaktors bija aizlīmējis Jāņa Veseļa vārdu?
- Kas līdzīgs abu Jāņu (Veseļa un Jaunsudrabiņa) liktenī pēc Otrā pasaules kara?

Pēc visu faktu noskaidrošanas un izpētes uzraksti secinājumu, ko par padomju laikiem liecina kādas noteiktas informācijas slēpšana vai ignorēšana.

9.–10. KLASE

ŠĶĒRSIELA

DARBA LAPA NR. 3

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Skaties filmas «Šķērsiela» fragmentu un pieraksti savus vērojumus!

Kuras problēmas ar valodām ir pieteiktas fragmentā?	
Kuri ir latviešu valodas problēmu ārējie cēloņi, t. i., konkrēta laika un ideoloģijas noteiktie cēloņi?	
Kuri ir latviešu valodas problēmu personiskie cēloņi konkrētās ģimenes stāstā?	
Kas būtu jāpēta un jānoskaidro, lai varētu salīdzināt latviešu valodas lietojumu pilsētā toreiz un tagad?	

Tavs patstāvīgā pētījuma uzdevums ir šāds: dodies ekspedīcijā un izpēti, kādā valodā un kādi uzraksti redzami vienas ielas (ielas daļas) garumā; noskaidro, kas ir kopīgs un kas ir atšķirīgs situācijā ar latviešu valodu pilsētā 20. gs. 80. gadu beigās un mūsdienās; izveido pārliecinošu pārskatu par savu ekspedīciju.
Izveido savas rīcības plānu.

Laiks	Darāmais darbs, nepieciešamie līdzekļi	Pētnieka piezīmes: piemēri, vērojumi, esošās situācijas apraksts

BEKONS, SVIESTS UN MANA MAMMA

REŽISORE ILZE BURKOVSKA-JAKOBSENA. DOKUMENTĀLA FILMA, 2008, 52 MIN.

Kadrs no filmas «Bekons, sviests un mana mamma»

Laiks un mūžs

«Bekons, sviests un mana mamma» ir režisores Ilzes Burkovskas-Jakobsenas mātes portrets un vienlaikus vesela 20. gadsimta nogriežņa atainojums Latvijā, stāsts par politiskās iekārtas iespaidu uz cilvēku dzīvi no pēckara gadiem (no 1945. gada) līdz pat lielajām pārmaiņām pēcatmodas (pēc 1991. gada) laikā.

Ilze Burkovska-Jakobsena ir latviešu režisore, kura dzīvo un strādā Norvēģijā un Latvijā. Citi darbi: dokumentālās filmas «Kleitas, mātes un meitas» (2010) un «Klases bilde, par 10 gadiem gudrāki» (2011).

SIŽETS UN KONTEKSTS

Filmas vēstījums sākas 20. gadsimta 30. gadu beigās, Latvijas pirmās brīvvalsts posmā, kad apprecas režisores vecvecāki. Tikko izveidotajā jaunajā valstī būt par zemnieku ir gods un lepnums – pēc gadsimtiem ilgas kalpošanas svešām varām citu impēriju sastāvā, kara un nemieriem savs zemes īpašums un lauku mājas simbolizē neatkarību, nozīmē būt saimniekiem savā zemē. Taču laimes brīdis ir īss – 1940. gadā Latvijā ienāk padomju vara, gadu vēlāk sākas vācu okupācija, kuru 1945. gadā atkal nomaina padomju okupācija. Sākas kolektivizācija – individuālo saimniecību atsavināšana un apvienošana lielās kolektīvās saimniecībās – kolhozos. Filmas galvenā varone – režisores mamma Tāle Kalna – piedzimst 1947. gadā. Pāris gadu vēlāk apcietina viņas tēvu, viņš tiek nepatiesi apsūdzēts, notiesāts un deportēts uz Sibīriju. Pēc ilgas un smagas prombūtnes tēvs tomēr atgriežas.

Sākoties ilgajam Padomju Savienības posmam, dzīve šķietami ieiet ierastās sliedēs – Tāle Kalna pabeidz skolu, pēc tam augstskolu un sāk darbu kolhozā kā sociālistiskās darba sacensības eksperte, «pirmrindas pieredzes propagandas speciāliste». Ko tas nozīmē? Padomju laikā vara ievieš šādu sacensību – kurš kolektīvs saražos vairāk, ātrāk, efektīvāk. Uzvarētāji tiek dēvēti par darba varoņiem un apbalvoti, saņem prēmijas, var pretendēt uz labākiem sadzīves apstākļiem un materiāliem labumiem, pēc kuriem citiem iedzīvotājiem jāgaida garās rindās vairākus gadus, – auto, motociklu. Tai pašā laikā Latvijā, tāpat kā citās lielās padomju impērijas republikās, valda trūkums, veikalu plaukti ir pustukši, pat pavisam tukši, pārtikas un saimniecības preces ir deficīts (tās ir grūti dabūt). Ierasta parādība ir garas rindas pie veikalu durvīm – retajās reizēs, kad tiek atvestas deficīta preces, pieprasījums ir tik liels, ka cilvēki gatavi stāvēt rindās vairākas stundas.

Valda padomju ekonomiskās sistēmas paradoksi un absurds – kā filmā apliecina Tāle, pēc izglītības lauksaimniecības ekonomiste, saražotā apjoms gan ir liels, taču Vissavienības centralizētā sadale nozīmē, ka vispirms ar pārtiku jāapgādā Padomju Savienības lielās pilsētas, piemēram, Ļeņingrada (tā tolaik sauc Sanktpēterburgu). Latvija lielajā padomju impērijā ir province, tāpēc pašu zemē izaudzētais ironiskā kārtā iedzīvotājiem nav brīvi pieejams.

REALITĀTEI IR DIVAS SEJAS

Filmā izskan frāze: «Dzīve ir viena, bet realitātes – divas», kas perfekti raksturo situāciju padomju valstī – oficiālais viedoklis sludināja, ka dzīve sociālismā iet tikai uz augšu, ka valda pārticība, saskaņa un demokrātija. Milzu darbu masu «informēšanā» veica propaganda – centralizēta informācijas izplatīšana –, kas slavināja valdošo režīmu. Propagandas instrumenti bija dažādi, visspilgtāk tā izpaudās nedaudzajos cenzūras stingri kontrolētajos masu medijos: presē – bija tikai dažas valsts kontrolētas avīzes –, radio, kā arī mākslā, kino, sevišķi kinohronikās (kinohronikas jeb kinožurnāli tika izlaisti uz kinoekrāniem katru nedēļu un ilgu laiku pildīja televīzijas u. c.

ziņu funkciju). Kinožurnālos – daudzi no tiem ir izmantoti filmā – figurē priecīgi strādnieki, zemnieki, ražas pārpilnība, komunistiskās sistēmas celšana un skaistā nākotne. Iedzīvotāji ar laiku samierinājās, ka viņu realitātei ir divas sejas.

SAVA SAIMNIECĪBA SAVĀ ZEMĒ

Deviņdesmito gadu sākumā padomju sistēmai pienāk gals. Filmā iekļautās kinohronikas rāda vispārējo sabiedrisko eiforiju, cilvēku pūļus ar karogiem rokās un mītiņus Latvijas Neatkarības deklarācijas pieņemšanas dienā 1990. gada 4. maijā. Īpaši iespaidīga ir epizode, kurā dokumentāli kadri ar padomju armijas maršu tiek pagriezti atpakaļ – karavīru rindas nevis soļo uz priekšu, bet, šķiet, atkāpjas. Taču izdzēst 50 okupācijas gadu nav viegli, tāpat kā nav iespējams pagriezt laiku atpakaļ. Sākas cita realitāte, kam jārēķinās ar padomju iekārtas paliekām un sekām. Sabrūkot kolektīvajām saimniecībām – kolhoziem –, parādās iespēja kļūt par savas zemes saimniekiem un īpašniekiem. To nekavējoties izmanto režisores mamma Tāle Kalna. Viņai sava saimniecība nozīmē brīvību domāt un rīkoties neatkarīgi – tas ilgajā padomju laikā bija liegts. Viņu nebaida ne smagais darbs, ne nabadzība, jo sava saimniecība ir savas pasaules un individualitātes simbols.

Filmā izmantotie kadri – brūkošas ēkas drupas – ir motīvs, kas simbolizē aizgājušo padomju laiku. Pienākusi kārta tās nojaukt un radīt vietu kam jaunam – jaunā, demokrātiskā iekārta nozīmē, ka ir pienācis gals absurdajai sistēmai, kurā indivīds neko būtisku ietekmēt nevarēja.

Tomēr 90. gadu sākumā Latvijā ir ļoti sarežģīta ekonomiskā situācija. Inflācija, banku krahi, finansiālas mahinācijas, kuru dēļ cieš iedzīvotāji, skar arī filmas varoni. Naudas devalvācija – vērtības krišanās – noved pie absurdas situācijas: mūža garumā iekrātais, par kuru padomju rubļu izteiksmē varētu iegādāties māju un auto, mainoties valūtai, ir pielīdzināms sīkai vienībai.

Tomēr uzņēmīgā un sīkstā Tāle Kalna pierāda, ka jebkuram cilvēkam iespējams panākt sabiedriski labvēlīgas pārmaiņas – sakārtot apkārtējo vidi un uz to mudināt citus, rakstīt publikācijas presē un oficiālas vēstules par uzlabojamo valsts iestādēm, organizēt kultūras notikumus laukos un pat panākt, ka no nomaļa ciemata uz tuvāko rajona centru tiek ieviests regulārs autobusu maršruts.

Kadrs no filmas «Bekons, sviests un mana mamma»

Tādējādi filma plašākā mērogā manifestē teoriju par latviešu nācijas spītīgo, pat stūrgalvīgo, pacietīgo un ar milzu darbaspējām un izturību apveltīto raksturu. Režisores mammas tēls filmā savā ziņā ir visas latviešu tautas pretrunīgās un smagās vēstures spogulis, kas vēsta par savas patības apliecināšanu, nepadošanos grūtību un triecienu – represīvu politisko režīmu – priekšā.

STILS

Filmā izmantoti daudzveidīgi materiāli. Tajā dominē kadri, kuros redzama režisores mamma 17 gadu laikposmā no neatkarības pirmajiem gadiem līdz savām pēdējām dienām īsi pirms filmas pabeigšanas. Padomju laiku ilustrē gan fotogrāfijas no ģimenes privātā arhīva, gan avīžu izgriezumi, kinohronikas un televīzijas arhīva materiāli. Rezultāts ir filma – kolāža, no sīkiem fragmentiem kopā salikta ilustrācija par krasajām sociālpolitiskajām pārmaiņām Latvijā 20. gadsimta otrajā pusē un 21. gadsimta sākumā, par atskaites punktu izmantojot viena cilvēka likteni. Emocionālu un uzrunājošu to padara arī aizkadra komentāri, kuros režisore Ilze Burkovska-Jakobsena stāsta šo tik personisko un vienlaikus arī vispārinošo stāstu par savas mammas mūžu laikmetu griežos.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kā var skaidrot filmā izskanējušo uz padomju iekārtu attiecināto domu: «Dzīve ir viena, bet realitātes – divas»?
- Kā izpaudās Padomju Savienības dubultmorāle politiskajā un ekonomiskajā dzīvē? Kādus tās piemērus var redzēt filmā?
- Kā presē un kinohronikās tika attēloti lauksaimnieki un strādnieki? Kāds bija šāda portretējuma mērķis?
- Kādas galvenās sociālekonomiskās pārmaiņas piedzīvoja Latvijas iedzīvotāji, sabrūkot padomju sistēmai?

10.–12. KLASE

BEKONS, SVIESTS UN MANA MAMMA

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Valodu mācību joma

Kadrs no filmas «Bekons, sviests un mana mamma»

Aktīva un atbildīga pilsone

Mērķis	Pilnveidot izpratni par jēdzienu «sabiedriskā un politiskā līdzdalība». Saprast, ka patstāvīgi domājošs cilvēks var ietekmēt norises valstī un sabiedrībā.
Izmantojamās mācību metodes	Prāta vētra, apspriešana, tabulu veidošana, vēstule.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Prāta vētra.** Skolotājs uz tāfeles uzraksta vārdu «līdzdalība». Skolēni tiek aicināti izvirzīt priekšlikumus, kas tas ir un kā izpaužas. **2. Skolēni noskatās režisores Ilzes Burkovskas-Jakobsenas filmas «Bekons, sviests un mana mamma»** (2008) fragmentus: 00:00–10:10, 18:20–25:20, 27:20–29:25, 32:00–38:40, 41:10–43:15. Skolotājs var izvēlēties, cik un kurus fragmentus skatīties. Var noskatīties visu filmu pirms mācību stundas (52 min). **3. Filmā redzētā apspriešana un analīze.** ■ Vai filmas galvenā varone ir sabiedriski aktīva pilsone? Kas par to liecina? ■ Kā filmas varone centās ietekmēt procesus valstī? ■ Kādas akcijas viņa rīkoja? Kā pauda savu viedokli? ■ Kuri nozīmīgi Latvijas vēstures notikumi un procesi ir redzami filmā? ■ Raksturo katru notikumu! Kā tas ir ietekmējis Latviju un tās sabiedrību? **4. Izveido pārskata tabulu ar līdzdalības formām.** Darba lapa Nr. 1. **5. Skolēni tiek aicināti izvēlēties kādu aktuālu problēmu Latvijā un par to uzrakstīt vēstuli presei.** Darba lapa Nr. 2.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Skolēni tiek aicināti izvērtēt, kā filmā «Bekons, sviests un mana mamma» redzētais palīdzējis izprast, ka domājošs un aktīvs cilvēks var ietekmēt procesus valstī un sabiedrībā.

10.–12. KLASE

BEKONS, SVIESTS UN MANA MAMMA

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Valodu mācību joma

Aizpildi tabulu!

Kādās akcijās Latvijas iedzīvotāji var izteikt savu attieksmi pret politiskajiem un sabiedriskajiem procesiem?
Pirmajā tabulas ailē uzraksti aktivitātes formu, otrajā – piemēru (piemērs var būt gan no filmas, gan izdomāts, gan reāls notikums Latvijā)!

Līdzdalības forma	**Piemērs**
Viedokļa paušana medijos.	

10.–12. KLASE

BEKONS, SVIESTS UN MANA MAMMA

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Valodu mācību joma

Uzraksti vēstuli!

Izvēlies kādu aktuālu problēmu Latvijā un uzraksti par to vēstuli presei! Pirms tam formulē un īsi uzraksti problēmu un mērķi, kāpēc par šo problēmu nolēmi rakstīt masu medijiem un tādā veidā pievērst tai sabiedrības uzmanību. Izdomā virsrakstu!

Problēma: _____

_____

Mērķis: _____

_____

_____

ESCAPING RIGA

REŽISORS DĀVIS SĪMANIS.
DOKUMENTĀLA SPĒLFILMA, 2014,
70 MIN.

Kadrs no filmas «Escaping Riga»

No Rīgas aizbēgušie

Filma «Escaping Riga» ir dokumentālos notikumos balstīts stāsts par divām izcilām 20. gadsimta personībām – Sergeju Eizenšteinu un Jesaju Berlinu –, kas abas dzimušas un bērnību pavadījušas Rīgā, bet jaunībā devušās pasaulē. Izsekojot savu varoņu dzīves gaitām uz 20. gadsimta pirmās puses dramatisko notikumu fona, filma stāsta, kā viens no viņiem kļūst par «izcilāko savas paaudzes kinorežisoru» totalitārajā Padomju Savienībā, savukārt otrs – par «izcilāko savas paaudzes domātāju» liberālajā Lielbritānijā.

«Escaping Riga» apvieno dokumentālās filmas un spēlfilmas elementus. Šāda veida filmas dēvē par «dokudrāmām» (*docudrama* – angļu val.), pirmajā acu uzmetienā tās šķiet dokumentālas filmas, kaut būtībā ir dokumentālu faktu inscenējums, izmantojot spēlfilmas elementus. Tā dēvētās dokudrāmas neizmanto autentiskus dokumentus – fotogrāfijas, rokrakstus, kinoarhīva materiālus – neko no tā, ko esam pieraduši redzēt vēsturiskās dokumentālajās filmās; viss «arhīva materiāls» ir uzfilmēts mūsdienās.

PRIEKŠVĒSTURE

Režisora Dāvja Sīmaņa filma «Escaping Riga» (filmas nosaukuma tulkojums latviešu valodā ir «Bēgšana no Rīgas»; autori ir izvēlējušies lietot filmas starptautisko nosaukumu) ir viens no oriģinālākajiem un arī sarežģītākajiem pēdējā laika latviešu kinodarbiem. Žanra izturētība un vēsturiskās stilizācijas viengabalainība liecina, ka filmas «Escaping Riga» autori virtuozi pārvalda kino izteiksmes līdzekļu arsenālu.

Filma tapusi 2014. gadā, kad Rīga bija Eiropas kultūras galvaspilsēta. Tomēr Dāvim Sīmanim iecere veidot darbu par Eizenšteinu – kinorežisoru, ģēniju ar traģisku mūžu, cilvēku, kurš jaunībā vienlaikus bijis gan jaunās Padomju Krievijas apologēts, gan revolucionārs kino valodas radikalizētājs, – radusies jau pirms vairākiem gadiem, kad īpaši pētīts mēmais kino un Eizenšteina atklātie montāžas principi – gatavojoties lekcijām, kuras Dāvis Sīmanis, būdams praktiķis un arīdzan teorētiķis un pasniedzējs, lasa daudz un azartiski. Vēlāk jau Eizenšteina tēlam pievienojies arī filozofs Jesaja Berlins – kā vēl viens pasaules mēroga rīdzinieks un, iespējams, arī kā Eizenšteina «opozicionārs» – cilvēks, kurš, būdams bērnībā un Rīgas periodā Eizenšteinam pat līdzīgs, nodzīvojis daudz ilgāku un harmoniskāku mūžu par Eizenšteinu.

STILS

«Escaping Riga» nav dokumentāla filma tradicionālā izpratnē. Kaut arī filmas attēls atgādina autentiskas hronikas, senus dokumentālos kadrus, tā ir fikcija, proti, inscenējums. Filmas autors Dāvis Sīmanis (viņš ir arī viens no filmas operatoriem kopā ar Andreju Rudzātu un Valdi Celmiņu) šos inscenējumus ir veidojis, ietekmējoties no dokumentāliem materiāliem, piemēram, fotogrāfijām, kas saglabājušās un liecina par būtiskiem notikumiem režisora Sergeja Eizenšteina un filozofa Jesajas Berlina dzīvē. Nereti filmā šķietami tiek atvasināta darbība, kas turpina konkrētā vēsturiskā fotogrāfijā iemūžināto mirkli. (Jāpiebilst, ka vēsturiskās fotogrāfijas filmā nav iekļautas, tās filmas autoriem ir bijušas vien par iedvesmas avotu un sava veida stilistisko atslēgu.) Piemēram, filmā ir epizode, kurā Sergejs Eizenšteins spēlē tenisu ar pasaulslaveno komiķi Čārliju Čaplinu. To ierosinājusi 1930. gada fotogrāfija, kurā fiksētas abas šīs personības, 20. gadsimta ģēniji, kas pozējuši fotogrāfam, izmantojot tenisa raketi kā mūzikas instrumentu. Filmas

Kadrs no filmas «Escaping Riga»

«Escaping Riga» autori ir radījuši epizodi, kas rekonstruē šo notikumu, kura mirklis ir iemūžināts fotogrāfijā. Šis ir tikai viens no daudziem piemēriem, kā, izmantojot Eizenšteina un Berlina dzīves faktus un to vizuālās liecības, filmā ir radīta dokumentālā materiāla imitācija.

Jāpiemin, ka ticamības elementu filmas «dokumentālismam» piešķir arī tajā izmantotā tehnoloģija. Filma tika filmēta nevis uz digitālā nesēja, bet gan autentiskas astoņu milimetru filmlentes. Vēlāk fotoķīmiskā ceļā iegūtais attēls – filma – tika transformēts digitālā formātā. Tas var šķist nesvarīgs tehnoloģiskā procesa pieminējums, tomēr jāuzsver, ka, tieši pateicoties šim sākotnēji «vecmodīgajam» filmēšanas veidam, kas raksturīgs 20. gadsimta kino, ir panākta attēlu dokumentalitātes ticamība. Tas stilistiski patiešām atgādina pagājušā gadsimta sākumā radītās filmas un «viltotajiem», inscenētajiem arhīva kadriem nodrošina autentiskumu.

KONTEKSTI

«Escaping Riga» ir darbs, kas mudina meklēt pasaules kino kontekstus. Filmā ir izmantota stilizācija – tā ir veidota, lietojot noteiktus izteiksmes līdzekļus, kas raksturīgi kādam konkrētam, atpazīstamam vēsturiskajam stilam, virzienam, arī kino žanram. Šajā ziņā tā sasaucas ar piecus «Oskarus» saņēmušo franču filmu «Mākslinieks» («The Artist», 2011), kas stāsta par kino un arī kino ražošanas metropoles Holivudas vēsturi. Kaut arī pieminētais «Mākslinieks» ir spēlfilma, kas netiek uzdota par dokumentālu materiālu, tā arīdzan izmanto stilizācijas paņēmienus, mūsdienās filmēto materiālu veidojot tā, it kā tas būtu tapis 20. gadsimta 20. gadu beigās. Turklāt šī filma, kas stāsta par skaņas ienākšanu kino un Holivudā 1927.–1928. gadā, izmanto vairākus mēmajam kino raksturīgos

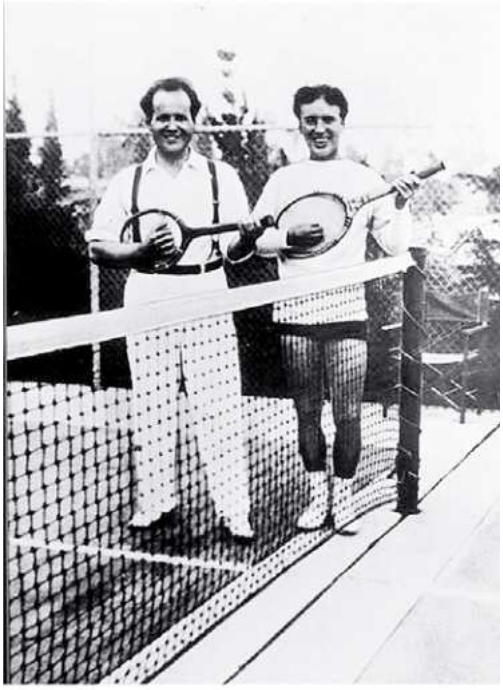

Sergejs Eizenšteins un Čārlijs Čaplins – viena no fotogrāfijām, kas inspirējusi filmas «Escaping Riga» autorus

paņēmienus (piemēram, starptitrus), filmā nav dialogu, tomēr ir skaņu partitūra.

Jāpiebilst, ka ar mēmā kino paņēmienu stilizāciju Dāvis Sīmanis ir eksperimentējis jau vienā no savām agrīnajām filmām – dokumentālajā filmā «Valkyrie Limited» (2009), kuras galvenais varonis ir režisors Viesturs Kairišs, iestudējot Riharda Vāgnera operu «Valkīra» Latvijas Nacionālajā operā. Šajā darbā Sīmanis ir radījis «filmu filmā», pats savu versiju par «Valkīras» tēmu, kas veidota mēmā kino stilistikā, izmantojot tam raksturīgo kino valodu (melnbalts, ar dažādiem tehnoloģiskiem paņēmieniem «novecināts» kadrs, attiecīgajam laikmetam raksturīgs apgaismojums, kameras kustība, arī aktierspēles stils u. c.). Arī filmā «Escaping Riga» parādās tikai atsevišķi mēmā kino elementi, piemēram, starptitri, jo visai intensīvi tiek izmantota aizkadra balss, aizkadra komentārs, kas paskaidro gan filmas faktoloģiskās norises, gan arī vēstījuma jēgu (filmas latviešu versijā aizkadra balss ir viens no filmas scenārija autoriem – filozofs un žurnāla «Rīgas Laiks» redaktors Uldis Tīrons).

VAROŅI UN VĒSTURISKAIS KONTEKSTS

Kinorežisors Sergejs Eizenšteins (1898–1948), kurš mūža lielāko daļu ir nodzīvojis Padomju Krievijā, ir dzimis Rīgā arhitekta Mihaila Eizenšteina ģimenē. (Šī arhitekta mājas veido Rīgas jūgendstila zelta fondu – īpaši daudz Mihaila Eizenšteina projektēto namu atrodas Alberta ielā, un tie ir kļuvuši par populāriem tūrisma objektiem.) Tēvu un viņa talantīgo dēlu vieno sarežģītas attiecības, kuras ietekmē arī vecāku šķiršanās. 1916. gadā Sergejs Eizenšteins aizbrauc no Rīgas, lai studētu Petrogradā. 1920. gadā viņš sāk strādāt Maskavā Centrālajā strādnieku teātrī, rada eksperimentālus darbus. 1925. gadā top Eizenšteina filmas «Streiks» un «Bruņukuģis Potjomkins», kas ir viena no visu laiku radikālākajām un ietekmīgākajām filmām pasaulē. Filma ir balstīta uz 1905. gada revolūcijas notikumiem Odesā Krievijā un stāsta par sacelšanos uz cariskās Krievijas bruņukuģa «Potjomkins», taču tās ietekmes spēks ir saistīts ne tik daudz ar ideoloģisko vēstījumu, bet ar unikālo, novatorisko formu un montāžas izmantojumu, kas triumfē pasaulslavenajā Odesas kāpņu epizodē. (Tā ir 10 minūšu gara filmas daļa, kurā cara armijas karavīri nežēlīgi iznīcina mierīgos Odesas iedzīvotājus, kas atnākuši sveikt bruņukuģa «Potjomkins» matrožus – sacelšanās dalībniekus. Eizenšteins izmanto dinamisku, ritmisku montāžu, radot dramatisma efektu,

Kadrs no filmas «Escaping Riga»

kā arī demonstrējot, ka ar noteiktiem montāžas paņēmieniem, veidu, kādā tiek savienoti filmas kadri, var radīt konkrētu jēdzienisku vēstījumu – gan agresīvu, gan nereti asociatīvu.) Pēc «Bruņukuģa Potjomkins» iznākšanas uz ekrāniem Eizenšteins piedzīvo pasaules triumfu, paraksta līgumu ar Holivudas kompāniju «Paramount Pictures», tomēr viņa karjera Holivudā neizdodas, jo viņa novatorisms un talants ir pārāk individuāls un spilgts, lai iekļautos tradicionālajos kanonos balstītajā Amerikas kinoindustrijā. Vēlāk Eizenšteins filmē Meksikā, bet ir spiests atgriezties Padomju Krievijā. Viņš piedzīvo vienu no mūža lielākajām traģēdijām – uz visiem laikiem zaudē iespēju pabeigt Meksikā nofilmēto filmu. Ar šantāžu, draudot izrēķināties ar Eizenšteina māti, padomju vara un valsts vadītājs Josifs Staļins, kurš personīgi seko Eizenšteina aktivitātēm un ir uzskatāms par padomju mākslas un kino lielāko cenzoru, piespiež režisoru atgriezties Krievijā. Eizenšteina sarežģītās attiecības ar totalitāro sistēmu (Staļina režīmu) turpinās līdz pat viņa nāvei – Eizenšteina darbus vara gan aizliedz un iznīcina, piemēram, filmu «Tērču pļavas» (1937), gan arī apbalvo, piemēram, pirmo filmas «Ivans Bargais» (1944) sēriju. Filmas «Ivans Bargais» otro sēriju Staļins aizliedz izrādīt, tā piedzīvo pirmizrādi 1958. gadā – jau pēc Eizenšteina un Staļina nāves. Eizenšteina mūža devums ir ne tikai viņa filmas, bet arī novatoriskie atklājumi montāžā un filmu teorijā, kuri ir ietekmējuši turpmāko kino kā medija attīstību.

Britu filozofs Jesaja Berlins (1909–1997) ir dzimis Rīgā. Pirmā pasaules kara laikā, 1916. gadā, Berlinu ģimene dodas uz Pēterburgu, kur piedzīvo Krievijas 1917. gada revolūciju. 1921. gadā Berlinu ģimene pārceļas uz dzīvi Anglijā. Vēlāk Berlins kļūst par Oksfordas profesoru, filozofu, kurš ir

būtiski ietekmējis liberālās filozofijas attīstību.

Formāli Eizenšteinu un Berlinu saista Rīga, bērnības izjūtas un viena tikšanās 1945. gadā Maskavā, kad tur bija ieradies Jesaja Berlins. Šīs nejaušās tikšanās laikā Berlins cita starpā Eizenšteinam pavaicājis, kad viņš ir bijis vislaimīgākais. Izrādās, tie ir bijuši 20. gadsimta 20. gadi, kad Sergejs Eizenšteins bija jauns un eksperimentēja savā mākslā – viņa pirmie eksperimenti notika teātrī Maskavā.

Jāpiebilst, ka Eizenšteina personība «Escaping Riga» vēstījumā iezīmējas daudz spilgtāk un apjomīgāk nekā Jesajas Berlina dzīvesstāsts. Iespējams, te vainojama kinorežisora mūža traģika, kas vienmēr ir dramaturģiski interesantāka nekā visumā harmonisks dzīves plūdums. (Eizenšteins nomira 50 gadu vecumā naktī. Tobrīd viņš jau bija kritis Staļina nežēlastībā, bija aizliegta «Ivana Bargā» otrā sērija.)

Kaut filmā «Escaping Riga» vēsturisko personāžu lomās ir iejutušies profesionāli un neprofesionāli aktieri (Eizenšteins – Mihails Karasikovs, Berlins – Gints Grūbe u. c.), šis fakts īpaši netiek akcentēts, lai saglabātu filmas dokumentālisma ilūziju.

Nenoliedzami filmas uztvere ir ļoti sarežģīta – lai filmu «Escaping Riga» uztvertu pilnībā, vēlamas zināšanas par abu filmas varoņu Eizenšteina un Berlina dzīvi un darbību. Tomēr filmas stils, faktūru piesātinājums un bagātīgās detaļas valdzina un fascinē skatītāju, pat ja šifra atslēga tik viegli rokās nedodas.

AUTORS

Režisors, operators, montāžas režisors, arī kino teorētiķis Dāvis Sīmanis juniors (1980) kino uzņemšanas laukumu pazīst kopš bērnības – viņa tēvs ir izcilais kinooperators Dāvis Sīmanis (1942–2007). Ieguvis maģistra grādu Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē (2005), gatavojas aizstāvēt doktora disertāciju Kultūras akadēmijā. No 17 gadu vecuma praksē sācis apgūt operatora un montāžas režisora profesiju. Režijā debitējis ar dokumentālo filmu «Versija. LNO» (2006), kas ieguva «Lielā Kristapa» balvu. Šai balvai nominēta arī Sīmaņa īsmetrāžas dokumentālā filma «Zīmētājs» (2007) un pilnmetrāžas dokumentālā filma «Valkyrie Limited» (2009), to saņēmusi filma «Pēdējā tempļa hronikas» (2012). Veidojis pilnmetrāžas dokumentālās filmas «Pasaules skaņa» (kopā ar Gintu Grūbi), «Escaping Riga» (2014). 2015. gadā nāk klajā spēlfilma «Pelnu sanatorija», kuras režisors ir Dāvis Sīmanis.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kāpēc, jūsuprāt, autori ir izvēlējušies stāstīt filmā par Sergeju Eizenšteinu un Jesaju Berlinu? Kas viņiem kopīgs? Kas atšķirīgs?
- Kādus neierastus izteiksmes līdzekļus ir izmantojuši filmas autori?
- Kāpēc, jūsuprāt, filmā nav iekļauti senu filmu, kinohronikas kadri, bet izmantoti mūsdienās veidoti materiāli, kas imitē dokumentālos kadrus?
- Kādā veidā filmas autori ir izmantojuši dokumentālos faktus un materiālus?
- Vai varat nosaukt citas filmas, kurās ir izmantoti līdzīgi paņēmieni (melnbaltais attēls, atsevišķi elementi no mēmā kino ēras – starptitri)? Vai varat nosaukt filmas, kurās dokumentalitātes ilūzija tiek radīta ar spēlfilmas elementiem?
- Kas ir stilizācija? Kāpēc to izmanto mūsdienu filmu veidotāji?
- Vai filmas «Escaping Riga» vēstījums ir viegli uztverams? Kas apgrūtina tā uztveri?
- Ar ko ir iezīmīgs Sergeja Eizenšteina tēva – arhitekta un būvinženiera Mihaila Eizenšteina – atstātais mantojums? Vai esat redzējuši šīs ēkas Rīgā?

PAPILDU MATERIĀLI

- Recenzija par filmu (angļu val.): http://www.hollywoodreporter.com/review/escaping-riga-riga-review-760418

10.–12. KLASE

ESCAPING RIGA

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Ideoloģija un personības

Mērķis	Izprast, kā politiskās idejas ietekmē politiskos, sabiedriskos un kultūras notikumus, kā ideoloģijas ietekmē cilvēku dzīvi un darbu.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, prāta vētra.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Dāvja Sīmaņa filmu «Escaping Riga»** (2014, 70 min.). Vēlams pirms mācību stundas noskatīties visu filmu. **2. Raksturo abas vēsturiskās personības!** Skolēni aizpilda tabulu. Darba lapa Nr. 1. **3. Diskusija.** ■ Kas bija Sergejs Eizenšteins, kas bija Jesaja Berlins? ■ Kuri vēstures notikumi ir atspoguļoti filmā? Raksturo laikmetu! ■ Kuras vēsturiskas personas vēl ir redzamas filmā? ■ Kā ģimene un bērnība ietekmēja abas personības? ■ Kuri vēstures notikumi ietekmēja Sergeju Eizenšteinu? Kā? ■ Kuri vēstures notikumi ietekmēja Jesaju Berlinu? Kā? ■ Vai abas personības bija lojālas valstij, režīmam, kurā dzīvoja? Atbildi pamato! ■ Kā J. Berlins raksturoja Latviju? ■ Kā padomju vara ietekmēja S. Eizenšteina daiļradi? Mini piemērus! ■ Kā valstī valdošā ideoloģija ietekmē personību? Mini piemērus no filmas! **4. Prāta vētra.** Izvirziet idejas, kāds varētu būt bijis abu personību liktenis, ja tās būtu dzīvojušas dzimtenē – Latvijā, Rīgā!
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 2.

10.–12. KLASE

ESCAPING RIGA

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Noskaties režisora Dāvja Sīmaņa dokumentālo spēlfilmu «Escaping Riga»! Aizpildi tabulu!

Raksturojums	**Sergejs Eizenšteins**	**Jesaja Berlins**
Bērnības raksturojums. Spilgtākās bērnības atmiņas.		
Ģimenes raksturojums.		
Izglītība. Intereses. Nodarbošanās. Profesionālās darbības raksturojums.		
Kāpēc aizbrauca no Latvijas?		
Kādas bija atmiņas par dzimteni, dzimto pilsētu?		
Sadarbība ar valsts varas iestādēm.		
Kā ietekmēja ideoloģijas (demokrātija, komunisms, nacisms)?		

10.–12. KLASE

ESCAPING RIGA

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Bultiņās ieraksti, kā valsts vara, valstī valdošā ideoloģija ietekmē personību? Kā personība savukārt ietekmē valsts varu?

PERSONĪBA

VARA

KLUCIS – NEPAREIZAIS LATVIETIS

REŽISORS PĒTERIS KRILOVS. DOKUMENTĀLA/SPĒLFILMA, 2008, 90 MIN.

Kadrs no filmas «Klucis – nepareizais latvietis»

Cilvēks un laikmets

Režisora Pētera Krilova filma «Klucis – nepareizais latvietis» ir dokumentāls stāsts par vienu no slavenākajiem latviešu izcelsmes mākslinieciem pasaulē – krievu konstruktīvisma mākslas pārstāvi Gustavu Kluci. Režisors radījis komplicētu, daudzslāņainu vēstījumu. Zīmīgi, ka, stāstot par avangarda mākslas pārstāvi, Krilovs izmantojis šīs pašas mākslas, konstruktīvisma, raksturīgos paņēmienus – dekonstrukciju, sadalīšanu elementos, salikšanu no jauna, montāžas metodi visplašākajā nozīmē, plakņu, dimensiju, elementu izpēti un pārklāšanos; īsi sakot, filmas stāsta forma atbilst tās tematam.

AUTORS

Pēteris Krilovs (1949) kino – tolaik Rīgas kinostudijā – ienāca 20. gadsimta 60. gadu vidū un filmas veido kopš 70. gadiem. Daudz strādājis un vēl aizvien turpina strādāt teātrī un ir jaunās teātra un kino profesionāļu paaudzes skolotājs Kultūras akadēmijā. Krilovs veidojis gan spēlfilmas, gan dokumentālo kino; viņa dokumentālajās filmās izmantotas arī citu kino žanru tehnikas – inscenējums, kolāža, animācija u. c.

VARONIS UN LAIKS

Gustavs Klucis, kaut arī pasaulē plaši pazīstams kā Krievijas (tolaik Padomju Krievija) pārstāvis, ir dzimis Latvijā 1895. gadā. Latvija kā valsts tad gan vēl neeksistēja, tā bija Krievijas impērijas (1721–1917) province. 1914. gadā, sākoties Pirmajam pasaules karam, Rīgas Mākslas skolas audzēkni Kluci iesauca Krievijas impērijas armijā. Kopā ar citiem latviešu strēlniekiem viņš piedalījās Oktobra revolūcijā (apvērsumā) Krievijā 1917. gadā. Pēc revolūcijas viņš neatgriezās Latvijā, bet, jaunās boļševistiskās iekārtas un revolucionārā gara aizrauts, nolēma palikt Krievijā un kalpot jaunajam režīmam. Klucis bija viens no latviešu strēlniekiem, kas piedalījās politiskajos notikumos, taču jau 1918. gadā viņš pievērsās mākslai.

Klucis sāka studijas, sadraudzējās ar citiem revolūcijai pietuvinātiem mākslinieciem un drīz vien kļuva par vienu no ievērojamākajiem krievu avangarda jaunās kustības – konstruktīvisma – dibinātājiem.

Šis laiks – 20. gadsimta 20. gadi Krievijā – spilgti izceļas ar vairākām lielām personībām avangarda mākslā. Savas pirmās filmas un montāžas kino teorijas radīja vēl viens Latvijā dzimis grands – kinorežisors Sergejs Eizenšteins –, kino eksperimentēja arī Dziga Vertovs, vizuālajā mākslā Kluča līdzgaitnieki bija gleznotājs Kazimirs Maļevičs, gleznotājs un grafiķis Aleksandrs Rodčenko un citi.

(Sergeja Eizenšteina idejas kino saskan ar galvenajām teorijām un mērķiem konstruktīvisma mākslā. Eizenšteina darbi postulē montāžu – atsevišķu kadru, kino tēlu savienošanu, kas kopā rada jaunu nozīmi –, arī masu uzrunāšanu un revolūcijas slavināšanu, un var sacīt, ka Kluča teorijas vizuālajā mākslā ir ekvivalentas.)

Konstruktīvisma galvenais mērķis – māksla kā funkcionāls medijs, kas kalpotu sabiedriskām, politiskām idejām. Konstruktīvisms ir ietekmējis lielu daļu vēlāko 20. gadsimta mākslas virzienu Rietumos – īpaši arhitektūrā, grafikā, dizainā u. c. Divdesmitā gadsimta sākumā Padomju Savienībā konstruktīvisms ideāli atbilda jaunā sociālistiskā režīma celtniecībai.

GUSTAVA KLUČA MĀKSLA

Filmā izmantoti fragmenti no Kluča dienasgrāmatām un piezīmēm. Kādā no tiem viņš saka: «Mana ideoloģija bija, ka veco pasauli mēs sagrausim līdz pamatiem un uz tās drupām uzcelsim pilnīgi jaunu dzīvi un mākslu.»

Kadrs no filmas «Klucis – nepareizais latvietis»

Klucis strādāja galvenokārt politiskā aģitācijas plakāta un ilustrācijas žanrā, viņa galvenā tehnika bija fotokolāža – fotogrāfiju uzņemšana vai izgriešana no laikrakstiem un kombinēšana plaknē, pievienojot gleznotus, zīmētus krāsu un grafiskos elementus, akcentus, spēlējoties ar dažādiem mērogiem un plaknes dimensijām. Klucis ir viens no šī medija – politiskas ievirzes fotokolāžas – radītājiem un noteikti viens no spilgtākajiem autoriem.

Savos darbos viņš, ideju aizrauts, dedzīgi slavināja jauno autoritāro režīmu. Kluča fotokolāžu saturs plakātos, ilustrācijās un instalācijās vistiešāk izsaka sociālistisko propagandu (propaganda – informācijas izplatīšana, lai slavinātu konkrētu politisko režīmu): tajās dominē kolhoznieki, strādnieki ar darbarīkiem rokās un augstu paceltu galvu, visdažādākā tehnika, politiskie svētki, strādnieku un militārās parādes, sporta sacensības un politiski pasākumi. Kluča fotokolāžas tika publicētas laikrakstos, to tēma – sociālistiskā darba sacensība par ražīgumu un sasniegumiem, režīma vadoņu Ļeņina un Staļina portretēšana. Filmā izskan citāti: «Rotaļīgi spēlējoties ar ārkārtīgi iedarbīgām, spilgtām formām, avangarda māksla sāka diktēt masām, ko redzēt, lasīt, iegaumēt, domāt», «Jaunās mākslas vieta nebija muzejos un pilīs. Tai bija jāiznāk uz ielas, jābūt laukumos, uz ēku fasādēm un skatlogos. Gluži kā ruporam tai bija jāuzrunā tieši un bez zemtekstiem». Konstruktīvisma mākslinieki noformēja svētku gājienus, parādes, laukumus, apgleznoja fasādes.

Klucis uzskatīja, ka mākslai jāpaceļas pāri realitātei, pašai jārada jauna realitāte un fotokolāžas mērķis ir atstāt maksimālu iespaidu uz skatītāju. Uz to Klucis tiecās savos darbos: ar fotokolāžu – būtībā montāžas kino ekvivalentu – viņš būvēja jaunu pasauli, jaunu ideoloģiju.

Klucis radījis plakātus arī milzu starptautiskām sporta sacensībām – spartakiādei –, kas notika Maskavā 1928. gadā, un bija tajās klāt kā fotoreportieris, lai uzņemtu attēlus, kurus vēlāk varētu izmantot mākslas darbos.

Filmā izskan doma: «Jaunā padomju vara bija vērienīgs tehnoloģisks projekts, cilvēku apziņā tehnika, mašīna, detaļa ieguva simbolisku nozīmi. Staļins ierādīja cilvēkiem skrūvīšu lomu, bet mākslinieki kļuva par dvēseļu inženieriem.» Taču tehnikas

kultā indivīdam un brīvībai vairs nebija nekādas vērtības – Kluča plakātos dominē nevis individualitātes, bet gan cilvēku tipāži, ko ieskauj grafiskas detaļas, – strādnieki, kolhoznieki, sportisti, kuri ceļ jauno komunisma nākotni.

STILS

Filma veidota dažādās mākslas tehnikās. Vispirms tie ir Kluča mākslas darbi – plakāti, fotokolāžas –, kas tiek izjaukti un atkal likti kopā, dekonstruēti un konstruēti no jauna, tie atdzīvojas, tiek kustināti, to elementi – cilvēki, būves, mašīnas – šūpojas, līgojas, pārklāj cits citu.

Filmas stāstījumu veido aizkadra teksts, kuru lasa aktieri un pats režisors, tiek lasītas arī vēstules – sarakste starp Kluci un viņa sievu un līdzgaitnieci mākslā mākslinieci Valentīnu Kulaginu. Viņu rakstītais izskan oriģinālajā – krievu – valodā, apliecinot, ka Klucis pilnībā bija asimilējies Krievijas vidē. Tas arī ir viens no filmas elementiem, kas atsaucas uz filmas nosaukumu – «Nepareizais latvietis» – un rosina domāt par ironisko vēstures pagriezienu, kad par represīvā režīma – kura okupācijā pusgadsimtu atradās arī Latvijas valsts – redzamāko pārstāvi mākslā kļuva latvietis.

INSCENĒJUMS UN ARHĪVS

Kluča un viņa sievas personīgās dzīves ilustrācijai tiek izmantoti inscenējumi – epizodes, kurās viņu lomās iejūtas mākslinieks Miks Mitrēvics un aktrise Inta Klusa. Lielu daļu filmas veido arhīva materiāli: fotogrāfijas, avīžu izgriezumi, oficiāli varas dokumenti, intervijas ar mākslas ekspertiem un Kluča ģimeni. Ļoti spilgti laikmets atspoguļots melnbaltajās kinohronikās, kas ataino ne tikai revolūcijas un politisko notikumu ainas, bet arī ikdienas dzīvi, ielas Maskavā, ļaužu ikdienu un atpūtu. Kinohronikas ieplūdinātas Kluča fotokolāžās, tās it kā saplūst un atdzīvojas, radot sintēzi, kurā robeža starp nekustīgu attēlu – plakātu, kolāžu, fotogrāfiju – un kino ir grūti nosakāma. Pavadošais skaņu celiņš ietver ne tikai balss stāstījumu, bet arī trokšņus un skaņas, kas imitē kinohroniku un inscenējumu notikumus, radot vēl vienu slāni dokumentalitātes un fikcijas sintēzē.

VĒSTURISKAIS KONTEKSTS

Taču straujais, vētrainais revolūcijas gars valsts iekārtā neturpinājās ilgi, un to apliecina arī Kluča darbi. Divdesmitajos gados Kluča māksla, pat ja tā slavināja represīvo režīmu, bija utopisku ideju, prieka, dedzīgas pārliecības un revolucionārisma piesātināta, turpretim 30. gadu vidū tā jau stagnēja un nodarbojās tikai ar Padomju Savienības vadoņa Josifa Staļina personības kulta slavināšanu.

Kadrs no filmas «Klucis – nepareizais latvietis»

Kluča eksperimentiem, jaunu izteiksmes līdzekļu, formu meklējumiem vairs nebija vietas; avangarda virziens konstruktīvisms bija nonācis sastingumā, un par vienīgo oficiāli atzīto mākslas veidu valstī tika pasludināts sociālistiskais reālisms.

1937. gadā Parīzē pasaules izstādē «Expo», kur nācijas sacentās mākslas un zinātnes sasniegumos, Padomju Savienību līdzās Kluča darbiem pārstāvēja un milzu panākumus guva vēl vienas Latvijā dzimušas mākslinieces – Veras Muhinas – monumentāla mēroga skulptūra «Strādnieks un kolhozniece». Seja, kādu Padomju Savienība rādīja pasaulei, – idilliska, laimīga, plaukstoša, industrializēta, pārtikusi leiputrija – nebūt neatbilda realitātei valstī – aiz dzelzs priekškara valdīja nabadzība, bads, politiskās represijas un vajāšanas, smaga darba un koncentrācijas nometnes, masu slepkavības un deportācijas. Represijās Padomju Savienībā gāja bojā 14–20 miljonu cilvēku (salīdzinājumam – nacistiskā režīma upuru skaits ir ap 11 miljoniem). 1937. gada Staļina represijas iznīcināja daudzas nacionālās kopienas un sabiedrības slāņus Krievijā, apcietināto, valsts nodevībā un terorismā nepatiesi apsūdzēto un nošauto latviešu skaits mērāms tūkstošos. Starp viņiem bija arī Klucis – viņu apcietināja un nogalināja 1938. gadā.

IZNĪCINĀJA REŽĪMS

Nežēlīga ironija – Kluci iznīcināja režīms, kuru viņš bija palīdzējis radīt, kuram viņš

ticēja, kalpoja un par kura dedzīgu, uzticīgu piekritēju sevi uzskatīja. Filmā izskan doma, ka Klucis bija piedalījies melu radīšanā un, būdams ar talantu un vīziju apveltīts mākslinieks, viņš bija radījis talantīgus, iedarbīgus melus. Tādējādi filmas centrālais jautājums ir par mākslinieka un varas attiecībām, par politisko angažētību, politiskā režīma visvarenību un paradoksālo, skarbo likteni, kāds sagaidīja šīs ēras arhitektus. Kluča stāsts ir līdzīgs Rīgā dzimušā kinorežisora, vēl viena pasaules mēroga ģēnija ar Latvijas saknēm – Sergeja Eizenšteina – liktenim. Eizenšteinu cenzēja, apspieda, tiranizēja režīms, kuru viņš bija ne tikai glorificējis, bet arī palīdzējis radīt savās iespaidīgajās kinofilmās.

«Klucis – nepareizais latvietis» ir filma ne tikai par viena konkrēta cilvēka, pasaulslavena un pretrunīga indivīda, likteni, bet gan par veselu laikmetu, milzu impērijas celtniecību un šīs konstruētās politiskās iekārtas aizkulisēm. Par ikdienas realitāti, pārmaiņām sabiedrībā, dedzīgām revolucionārām idejām, kuru ietekmē tika radīta māksla, kas, no vienas puses, bija politisks ierocis, bet no otras – vēl šodien tiek uzskatīta par avangardisku, vizionāru redzējumu un sasniegumu, kas ietekmējusi un turpina ietekmēt neskaitāmus virzienus un indivīdus mākslā, arhitektūrā, funkcionālajā dizainā, kino, kā arī vizuālajā uztverē un domāšanā vispār.

Režisora Pētera Krilova filmu ierosinājis arī personisks motīvs, Kluča biogrāfijas paralēles ar režisora paša dzīvi un viņa tēva likteni, kurš arīdzan tika iznīcināts Staļina represijās. Šo tēmu Krilovs tālāk risina dokumentālajā filmā «Uz spēles Latvija» (2014).

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Par kuriem nozīmīgiem 20. gadsimta notikumiem vēsturē, politikā, ekonomikā un sabiedriskajā dzīvē runā filma?
- Kas ir propaganda? Kāds bija propagandas mērķis sociālistiskajā režīmā Padomju Savienībā?
- Kādus propagandas paņēmienus izmantoja Padomju Savienības līderi?
- Vai zināt piemērus, kā tikusi izmantota propaganda citos politiskajos režīmos vai arī kā tā darbojas dažādās valstīs mūsdienās? Ja jā, kādu mērķu vārdā tas tiek darīts?
- Vai māksla var būt saistīta ar varu, vai arī brīdī, kad sākas to mijiedarbība, māksla vairs nav māksla, bet gan politiski angažēta prece?
- Vai varat nosaukt vēl kādus pasaulslavenus mākslinieku, kuri aizrautīgi kalpojuši pretrunīgam/autoritāram politiskajam režīmam?
- Kā jūs skaidrotu filmas nosaukumu «Klucis – nepareizais latvietis»? Kuri motīvi filmā par to liecina?

10.–12. KLASE

KLUCIS – NEPAREIZAIS LATVIETIS

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

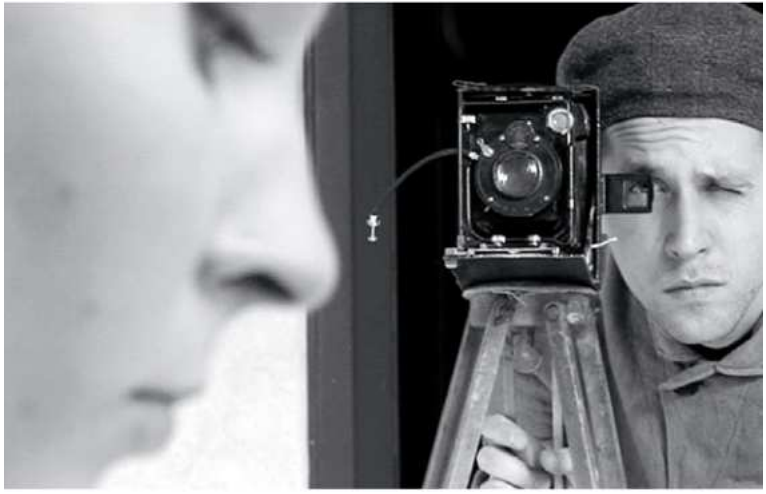

Kadrs no filmas «Klucis – nepareizais latvietis»

Totalitārisms un māksla

Mērķis	Paplašināt zināšanas par totalitāriem režīmiem, veidot izpratni, kādas ir režīma un kultūras attiecības, kā tās ietekmē māksliniekus. Attīstīt prasmi paust pamatotu viedokli un izteikt savu vērtējumu.
Izmantojamās mācību metodes	Prāta vētra, avotu analīze, diskusija.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Prāta vētra.** To var darīt mutiski, katrs savā darba lapā piefiksē totalitārisma pazīmes. Darba lapa Nr. 1. **2. Skolēni noskatās Pētera Krilova dokumentālās filmas «Klucis – nepareizais latvietis»** (2008) fragmentu 00:00–13:25 un iepazīstas ar informācijas avotiem. Darba lapa Nr. 2. (Ideālā variantā pirms tam jau ir redzēta visa filma; ilgums 90 min.) **3. Diskusija.** Darba lapa Nr. 2. ■ Kas bija Gustavs Klucis? (Pēc iespējas plašākas un vispusīgas atbildes.) ■ Kādas bija Gustava Kluča un padomju varas attiecības? ■ Kā tu domā, kāpēc Gustavs Klucis izdarīja šādu politisko izvēli? Kas varēja viņu ietekmēt? ■ Kāpēc Gustava Kluča likteni uzskata par pretrunīgu? ■ Kā tu domā, kāpēc Pēteris Krilovs Gustavu Kluci ir nosaucis par «nepareizo latvieti»? Pamato savu atbildi! ■ Kāds ir tavs viedoklis – Gustavs Klucis ir «pareizais» vai «nepareizais» latvietis? Kāpēc tu tā uzskati?
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Darba lapa Nr. 3.

10.–12. KLASE

KLUCIS – NEPAREIZAIS LATVIETIS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Raksturo totalitāro režīmu!

Totalitārismu raksturo: _____

10.–12. KLASE

KLUCIS – NEPAREIZAIS LATVIETIS

DARBA LAPA NR. 2

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Jautājumi apspriešanai:

- Kas bija Gustavs Klucis? (Pēc iespējas plašākas un vispusīgas atbildes.)
- Kādas bija Gustava Kluča un padomju varas attiecības?
- Kā tu domā, kāpēc Gustavs Klucis izdarīja šādu politisko izvēli? Kas varēja viņu ietekmēt?
- Kāpēc Gustava Kluča likteni uzskata par pretrunīgu?
- Kā tu domā, kāpēc Pēteris Krilovs Gustavu Kluci ir nosaucis par «nepareizo latvieti»? Pamato savu atbildi!
- Kāds ir tavs viedoklis – Gustavs Klucis ir «pareizais» vai «nepareizais» latvietis? Kāpēc tu tā uzskati?

1. avots

Vara un inteliģence

Krievijā tradicionāli tika uzskatīts, ka inteliģence ir tautas sirdsapziņa. Tās attiecības ar varu vienmēr veidojās sarežģīti un pretrunīgi. Pēc 1917. gada daudzi inteliģences pārstāvji pēc pārliecības pieslējās balto nometnei un vēlāk kļuva par emigrantiem. Jau pirmajos padomju varas mēnešos sākās režīma konfrontācija ar inteliģenci.

[..] Padomju Krievijā inteliģencei bija jārēķinās ar to, ka režīma rīcībā ir varens represīvais aparāts un ekonomiskie resursi. Lielākā daļa izglītoto cilvēku atsāka darbu iestādēs, augstskolās, zinātniskajos institūtos un armijā. Daudzi slīga depresijā. [..]

Līdz ar Staļina personiskās varas nostiprināšanos inteliģence tika pakļauta stingrai kontrolei, režīms no tās prasīja aktīvu atbalstu. [..]

(Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Goldmanis, J., Taurēns, J. Pasaules vēsture vidusskolai III. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2003 – 55.–56. lpp.)

2. avots

Fragments no raksta «4. janvāris. Dzimis mākslinieks Gustavs Klucis»

Gustavs Klucis – viens no pasaulē atpazītākajiem, iespējams, pat pats atpazītākais latviešu mākslinieks, kurš tomēr savas dzīves laikā un arī vairākas desmitgades pēc tam bija salīdzinoši nezināms paša dzimtenē. Praktiski viss viņa radošais mūžs pagājušā gadsimta 20. un 30. gados aizritēja tobrīd nesen tapušajā padomju valstī, kur viņš kļuva par vienu no šīs valsts kultūrvides veidotājiem un, līdz ar to, jaunu ceļu meklētājiem pasaules vizuālajā mākslā. Klucis tiek minēts kā viens no ievērojamākajiem padomju konstruktīvisma virziena pārstāvjiem un viens no fotomontāžas tehnikas pionieriem. Daudzos gan viņa māksla izraisa pretrunīgu un pat noliedzošu reakciju, jo tās galvenais saturs ir boļševiku revolūcijas ideju un vēlāk arī Staļina personības kulta propaganda.

Gustavs Klucis nācis pasaulē 1895. gada 4. janvārī toreizējās Krievijas impērijas Vidzemes guberņas Ķoņu pagastā. Pirmā pasaules kara priekšvakarā viņš iestājās Rīgas mākslas skolā, kur viņa pasniedzēji bija tā laika latviešu mākslas dižgari – Rozentāls, Purvītis, Tillbergs. Šo izglītības procesu pārtrauca karš un iesaukšana Krievijas armijā, tālāk – revolūcija, sarkanā strēlnieka un boļševiku vadoņa Ļeņina apsardzes kareivja gaitas Maskavā, un izglītošanās pie vairākiem izciliem krievu mākslinieiem.

https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/sii-diena-vesture/4.-janvaris.-dzimis-makslinieks-gustavs-klucis.a154154/

3. avots

Fragments no raksta «Gustavs Klucis. Kāda eksperimenta anatomija»

Bet tūlīt pēc 1917. gada revolūcijām, kas visu Krievijas sabiedrību pakļāva grandiozam sociālam eksperimentam, jaunajam māksliniekam radās pārliecība, ka šajā valstī viņa izaugsmei būs vislabākā augsne un radošiem meklējumiem – visplašākās iespējas.

Ir skaidrs, ka eksperiments ietver ne tikai uzdrīkstēšanos, bet arī risku. Gustavs Klucis uzdrīkstējās iet mākslā pa to ceļu, kas viņam šķita saistošs, vienlaikus ticot, ka viņa radošie un pilsoniskie mērķi saskan ar tās valsts un tās sabiedrības mērķiem, kurā viņš dzīvoja un radīja. Laika distances privilēģija sniedz mums zināšanas par vēsturisko notikumu fonu, kas konstruktīvistu jauno, eksperimentālo mākslu pārvērta padomju varas ideoloģiskajā ierocī. Mēs arī zinām, ka Gustavs Klucis, sava politiskā naivuma vai radošās aizrautības iedvesmots, šādā pavērsienā nesaskatīja riskus ne sabiedrības, ne savai radošajai brīvībai un samaksāja par to augstāko – dzīvības cenu.

Gustava Kluča dzīve ir neparastas personības un talantīga mākslinieka stāsts par laikmetu, kas radikāli mainīja Eiropas un visas cilvēces attīstības vēsturi. Viņa daiļrade cieši saistīta ar krievu avangarda perioda mākslu, bet dzīvesstāstā simboliski atklājas to daudzo tūkstošu latviešu liktenis, ko Pirmais pasaules karš aizveda prom no Latvijas un kas pēc boļševiku apvērsuma 1917. gadā palika Krievijā un kļuva par Staļina Lielā terora upuriem 30. gadu beigās.

Gustava Kluča daudzveidīgais radošais mantojums līdz šim nav pienācīgi novērtēts, jo autora darbu ideoloģiskais konteksts ir aizēnojis viņa pienesumu konstruktīvisma estētikas veidošanā. Latvijas sabiedrība joprojām meklē robežas, ciktāl Klucis ir vai nav mūsējais. Kur beidzas viņa ieguldījums konstruktīvisma ideju un dizaina attīstībā un kur sākas kalpošana padomju totalitārajam režīmam? Joprojām ir aktuāls jautājums par mākslinieka un varas attiecībām. Par robežām, izvēli un atbildību. Vai viņš tiešām ir, kā Pēteris Krilovs savas dokumentālās filmas pieteikumā saka, «Nepareizais latvietis»? Vai vēstures griežos indivīdam ir izvēle, kurā robežas pusē palikt? Un kur katrs no mums šodien velk robežu starp «pareizo» un «nepareizo» Gustavu Kluci?

https://www.punctummagazine.lv/2014/08/21/gustavs-klucis-kada-eksperimenta-anatomija/

10.–12. KLASE

KLUCIS – NEPAREIZAIS LATVIETIS

DARBA LAPA NR. 3

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Mākslinieks un vara totalitārā režīmā

Katrā bultiņā ieraksti vismaz vienu pazīmi, kā mākslinieks ietekmē režīmu un kā valsts vara ietekmē mākslinieku!

MĀKSLINIEKS

VARA

PRETRUNĪGĀ VĒSTURE

REŽISORE INĀRA KOLMANE.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2010, 65 MIN.

Kadrs no filmas «Pretrunīgā vēsture»

Ilgais karš

«Pretrunīgā vēsture» ir skatījums uz notikumiem Latvijā un tās sabiedrību Otrajā pasaules karā (1939–1945), padomju posma sākumā un mūsdienās – kopš Latvijas neatkarības atgūšanas 1991. gadā. Filmas autori uzdod jautājumu – kā tas iespējams, ka dažādām etniskajām grupām, kas dzīvo Latvijā, ir krasi atšķirīgs skatījums uz valsts vēsturi un nozīmīgākajiem politiskajiem notikumiem tajā? Kā iespējams, ka vēsture joprojām šķeļ Latvijas sabiedrību? Latviešu, krievu un ebreju kopienas pārstāvjiem ne tikai atmiņas, bet arī zināšanas un viedokļi par valsts vēsturi ir ļoti pretrunīgi.

Filma gan ataino pretējos vēsturiskos uzskatos balstītus pašreizējos konfliktus, gan pakāpjas atpakaļ laikā un cenšas noskaidrot, kā pie tiem nonākts. Filmu veidojusi režisore Ināra Kolmane. Viņa ir uzņēmusi gan dokumentālās, gan spēlfilmas. Savos darbos Kolmane nereti pievērsusies sarežģītajiem politiskajiem pagriezieniem 20. gadsimtā, kuru ietekmē veidojusies Latvijas vēsture. Starp citām nozīmīgām viņas filmām var minēt dokumentālo filmu «Mans vīrs Andrejs Saharovs» (2006) un spēlfilmu «Mona» (2012). «Pretrunīgās vēstures» scenārija autors ir vēsturnieks Uldis Neiburgs.

SIŽETS

Notikumi no 1940. līdz 1945. gadam, divas – padomju varas un nacistiskās Vācijas – Latvijas valsts okupācijas, tiek skatīti triju centrālo personāžu acīm. Savu personīgo aculiecinieka stāstu atklāj latvietis Kurts Grīnups, ebrejs Edvards Anderss – bijušais liepājnieks, tagad ASV pilsonis – un Krievijā dzimušais Vitālijs Ļeonovs. Kopā ar filmas veidotājiem viņi izstaigā vietas, kurās pieredzējuši Otrā pasaules kara traģiskos notikumus: Liepāju, Šķēdes kāpas netālu no tās, Rīgas Centrālcietumu, kādreizējo Salaspils koncentrācijas nometni un bijušo PSRS (Padomju Sociālistisko Republiku Savienība) Tautas aizsardzības komisariāta Galvenās pretizlūkošanas pārvaldes cietumu Vecrīgā, Amatu ielā.

Izsekojot izšķirīgiem pagātnes notikumiem aculiecinieku stāstos un arhīvu materiālos, filmas veidotāji cenšas izprast, kāpēc Latvijai 21. gadsimtā joprojām jāpārvar okupācijas sekas, sabiedrības etniskā sašķeltība un atšķirīgā vēstures apziņa un kāpēc daudzu cilvēku prātā Otrais pasaules karš tā arī nav beidzies.

Filmas stāsts sākas 1940. gada 17. jūnijā, kad pēc divām neatkarības desmitgadēm (1918–1940) Latviju okupē Padomju Savienība. Lielās impērijas propaganda šo faktu pasniedz kā labprātīgu latviešu tautas pievienošanos PSRS – to apliecina arī arhīvu kadri, kas iekļauti filmā. Pirmais padomju okupācijas gads Latvijas vēsturē iegājis ar nosaukumu Baigais gads. Tajā tika iznīcināta Latvijas valsts un represēti tās pilsoņi.

1941. gada 22. jūnijā sākās nacistiskās Vācijas un PSRS karš; Latvijā turpinājās čekas (viens no PSRS varas balstiem, īpaša represīva struktūra; saīsinājums no krievu valodas) zvērības. Kurts Grīnups bija pirmais, kurš 1941. gada vasarā ieradās čekistu tikko pamestajā Rīgas Centrālcietumā, tikai pāris dienu pirms nacistiskā karaspēka ienākšanas Latvijā. Tur steigā bez tiesas sprieduma padomju vara bija iznīcinājusi nepatiesi un absurdi apsūdzētus nevainīgus cilvēkus. Filmā Grīnupa stāstījumu ilustrē arī arhīvu materiāli, kas atklāj baisas pagātnes liecības.

Kurts Grīnups pēc Otrā pasaules kara beigām tika apcietināts, pratināts un spīdzināts, un tika apsūdzēts noziegumos pret padomju valsti. Viņš bija palīdzējis pretošanās kustības dalībniekiem, cīnītājiem pret padomju varu, izgatavojot viltotus dokumentus.

Izsūtījumā aiz polārā loka viņš pavadīja 12 gadu un dzimtenē atgriezās tikai 38 gadu vecumā. Karā un izsūtījumā bija pagājusi visa Kurta Grīnupa jaunība, kuru viņš bija veltījis, lai cīnītos par neatkarīgu Latvijas valsti.

Edvards Anderss ir viens no retajiem, kam izdevās izdzīvot holokaustā – ebreju masu iznīcināšanā Otrā pasaules kara laikā –, tajā gāja bojā 70 000 Latvijas ebreju. Nacistiskās Vācijas okupācija Latvijā pastāvēja no 1941. līdz 1944./1945. gadam. Edvards Anderss tajā laikā bija bērns un dzīvoja Liepājā – viņš un viņa māte ir vienīgie no visas ģimenes un radiniekiem, kam izdevās izglābties laikā, kad sākās ebreju vajāšana.

Filmas trešais centrālais personāžs ir Krievijā dzimušais Vitālijs Ļeonovs. Viņu dzimtajā ciematā 1943. gadā aizturēja nacisti, kas Krievijā, Pleskavas apgabalā, nodedzināja desmitiem sādžu un to iedzīvotājus nogalināja, daudzus dzīvi palikušos deportēja uz Salaspils koncentrācijas nometni Latvijā. Salaspils koncentrācijas nometnē cieta Vitālija ģimene, izdzīvoja viņš, viņa māte un māsa.

Vācu okupācijas laikā Salaspils nometnē nonāca 20 000 cilvēku, nomira 2000 cilvēku. Pēc kara Vitālijs palika uz dzīvi Latvijā. Otrā pasaules kara beigas viņam nozīmē Padomju Savienības uzvaru pār viņa ģimeni traģiski represējušo nacistisko režīmu; viņam tā ir svētku diena.

1944. gada vasarā Latvijā atkal ienāca Sarkanā – Padomju Savienības – armija. Pēc kara padomju režīms represēja un izsūtīja vairākus desmitus tūkstošu cilvēku – 1949. gada deportācijas ir otrās Latvijas (un pārējo Baltijas valstu) vēsturē. Deportācijas, kurās tika apcietināta, nepatiesi apsūdzēta un uz nometnēm un nometinājuma vietām nomaļos Padomju Savienības reģionos izsūtīta liela daļa sabiedrības, bija sociālistiskās varas stratēģiska Baltijas valstu inteliģences un zemes īpašnieku iznīcināšana. 1941. gadā tika apcietināti un izsūtīti 15 000 Latvijas iedzīvotāju, 1949. gada deportācijās – 42 000 iedzīvotāju. Liela daļa izsūtīto gāja bojā dzīvei nepiemērotos apstākļos vai tika iznīcināti. Daļa izsūtījumu izcietušo Latvijā vairs nekad neatgriezās, bet viņu vietā ieradās iedzīvotāji no citiem Padomju Savienības reģioniem. Tā kā padomju režīma propaganda darīja visu, lai sabiedrību pārliecinātu par sev labvēlīgu vēstures versiju – sludinot, ka Padomju Savienība atbrīvojusi Latviju no nacistiskās Vācijas un tā labprātīgi pievienojusies padomju republiku «saimei» –, vairākas paaudzes uzauga ar sakropļotu skatījumu uz vēsturi. Pusgadsimtu ilgā represīvā režīma sekas jūtamas vēl šodien, kad daļa krievu kopienas joprojām neatzīst Latvijas okupācijas faktu.

Kadrs no filmas «Pretrunīgā vēsture»

STILS

Filmas stils līdzinās citām latviešu dokumentālajām filmām, kas šķetina vēsturiskos notikumus 20. gadsimtā. Tajā izmantotas intervijas ar trim galvenajiem personāžiem, viņu personiskās fotogrāfijas un arhīvu liecības – dokumenti, fotogrāfijas un kinomateriāli – gan filmēti kā vēsturiski dokumenti, gan kinohronikas – īsas, nosacīti dokumentālas reportāžas, kuras padomju laikā izrādīja kinoteātros kā aktuālo sabiedrisko un politisko notikumu apskatus. Tieši kinodokumenti veido emocionāli ārkārtīgi smagu filmas segmentu – masu slepkavības un to attēli iespiežas atmiņā, apliecinot, ka kino ir viens no spēcīgākajiem un neapstrīdamākajiem vēstures lieciniekiem. Intervēto aculiecinieku stāsti ir gan faktoloģiski ietilpīgi, gan ļoti privāti, izvērtējot savu mūžu un līdzcilvēku dzīvi milzu politisko notikumu kontekstā. Filmas varoņu pieredze apliecina, ka impēriju konfliktu gadījumā cilvēku dzīvībai ir maza vērtība, taču aiz katra statistikas skaitļa slēpjas traģēdija. Filmas melanholisko, klusināto noskaņu rada arī metaforiskā kino valoda; epizodes ar āboliem, kas tiek aizskaloti lietū, iesaluši, sapuvuši, sasaucas ar smagajām epizodēm, kurās atainota holokausta traģēdija Liepājā.

Būtisku vietu filmā ieņem abos režīmos iznīcināto upuru pieminēšana – viņu vārdi iegravēti piemiņas plāksnēs, memoriālos, konkrētos datumos notiek piemiņas rituāli. Šausmas pārdzīvojušajiem tā ir saikne ar pagātni – apliecinājums, ka viņu cīņa un ciešanas nav bijušas veltīgas, ka viņu ģimenes un draugu vārdi nav aizmirsti. Prātam neaptveramais iznīcināto cilvēku skaits

miljonos visas Eiropas kontekstā nav tikai skaitļi, ikkatram ir vārds, liktenis un nenodzīvota dzīve.

Edvarda Andersa vārdi – «Katrs cilvēks ir dārgs saviem vecākiem, bērniem, sievai, un ir vienalga, vai šo cilvēku nogalinājušas vācu lodes, padomju lodes vai tas miris no bada nometnē. Nāvē visi ir vienlīdzīgi» – sabalsojas ar Kurta Grīnupa teikto, ka visiem karā nogalinātajiem ir bijis viens liktenis – nāve – neatkarīgi no režīma, kas tos iznīcinājis.

ATŠĶIRĪGĀ VĒSTURE

Filma uzdod jautājumu: kāpēc datums, kuru viens no varoņiem atzīmē ar patiesu cieņu, tajā pašā laikā ir dziļu sāpju un netaisnības simbols otram?

Oficiālā nacisma sagrāves un Otrā pasaules kara upuru piemiņas diena Latvijā, tāpat kā citur Eiropā, ir 8. maijs. Tomēr daudzi krievu kopienas pārstāvji, līdzīgi kā padomju laikā, atzīmē 9. maiju, kad Krievija svin uzvaru Lielajā Tēvijas karā pār fašistisko Vāciju. Taču latviešiem šī ir diena, kad vienus okupantus nomainīja citi. Svinības pie Uzvaras pieminekļa ik gadus atgādina par pēckara padomju okupāciju un tās sekām.

Filmā izskan viedoklis, ka vēsturei skolās netiek veltīta pietiekama uzmanība; intervētie jaunieši nav informēti par vēstures faktiem – Latvijas okupāciju, padomju režīma noziegumiem. 16. martā, kad tiek pieminēti kritušie latviešu leģionāri, Latvijas neatkarības cīnītāji saduras ar asu pretestību no krievu tautības pārstāvjiem, kas tos uzskata par nacisma atbalstītājiem. Edvards Anderss saka: «Daudzi krievu minoritātes pārstāvji uzskata, ka okupācijas nav bijis. Ja nebeigsies strīdi par neapstrīdamiem faktiem, būs ļoti grūti panākt, ka nācija raugās uz pagātni un nākotni no kopīga skatpunkta.»

Filma apliecina, ka individuālie stāsti ir ļoti līdzīgi cilvēcisko pārdzīvojumu ziņā; tie liecina par pārciestām traģēdijām vienā valstī neatkarīgi no režīma un aicina dažādu etnisko kopienu pārstāvjus uz savstarpēju izpratni, kas balstīta uz primāri humānām vērtībām – līdzcietību, sapratni, piedošanu, empātiju.

Kadrs no filmas «Pretrunīgā vēsture»

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Kādus sabiedrības ietekmēšanas – propagandas – līdzekļus abas okupācijas varas – padomju un nacistu – izmantoja, lai atainotu represīvos režīmus sev labvēlīgā gaismā? Mēģiniet saskatīt, vai šajos paņēmienos atrodamas līdzības!
- Kādi bija iemesli deportācijām, kuras 1941. un 1949. gadā īstenoja padomju vara Latvijā un visā Baltijā? Kādi bija to mērķi un sekas?
- Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas 1991. gadā pastāv sašķelta divkopienu sabiedrība – latvieši un krievi –, kas pārstāv radikāli atšķirīgus uzskatus vēstures interpretācijā. Kādi ir šādas situācijas iemesli?
- Kuri piemiņas datumi izraisa asus konfliktus Latvijas sabiedrībā šodien? Kāpēc?

10.–12. KLASE

PRETRUNĪGĀ VĒSTURE

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Cilvēku likteņi totalitārā režīmā

Mērķis	Novērtēt, kādas ir totalitāro režīmu sekas Latvijā, kā tas ir ietekmējis cilvēku likteņus un visu Latvijas sabiedrību.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija vai seminārs, radošais darbs.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisores Ināras Kolmanes filmu «Pretrunīgā vēsture»** (2010, 65 min.). Vēlams noskatīties visu filmu pirms mācību stundas. Var arī mācību stundā noskatīties filmas fragmentus: 00:00–16:00, 20:30–21:15, 26:45–33:00, 37:00–38:00, 44:30–45:50, 55:20–56:30, 57:30–01:03:40. **2. Seminārs vai diskusija.** Darba lapa. ■ Kuri mūsdienu Latvijā aktuāli notikumi redzami filmā? ■ Ar kuriem vēstures notikumiem tie ir saistīti? ■ Kuri vēstures objekti, pieminekļi redzami filmā? ■ Ar kuriem vēstures notikumiem tie ir saistīti? ■ Kuri Otrā pasaules kara notikumi redzami filmā? ■ Raksturo trīs galvenos filmas varoņus! ■ Kāds ir bijis katra liktenis? Ko viņi piedzīvoja Otrā pasaules kara laikā? ■ Kā totalitārie režīmi, Otrā pasaules kara laikā valdošā vara Latvijā, ietekmēja cilvēkus? ■ Kāda ir mūsdienu Latvijas sabiedrība? ■ Raksturo mūsdienu Latvijā aktuālu problēmu, kas atspoguļota filmā! ■ Kādas ir totalitāro režīmu sekas Latvijā? ■ Kāds ir tavs viedoklis par šo pretrunīgo vēstures posmu un tā sekām mūsdienās? Pamato savu viedokli! ■ Ko tu ieteiktu mūsdienu valstsvīriem, vēsturniekiem, skolotājiem, kino veidotājiem, žurnālistiem un visai sabiedrībai kopumā, lai pārvarētu šo problēmu? **3. Radošais darbs.** Skolēni tiek aicināti izveidot reklāmas plakātu, kura mērķis būtu veicināt Latvijas sabiedrības saliedēšanu un tolerantu izturēšanos citam pret citu.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Katrs skolēns tiek aicināts izteikt vienu atziņu, ko ieguvis pēc filmas «Pretrunīgā vēsture» noskatīšanās un klasesbiedru viedokļu uzklausīšanas.

10.–12. KLASE

PRETRUNĪGĀ VĒSTURE

DARBA LAPA

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Jautājumi apspriešanai un diskusijai pēc režisores Ināras Kolmanes filmas «Pretrunīgā vēsture» noskatīšanās:

- Kuri mūsdienu Latvijā aktuāli notikumi redzami filmā?
- Ar kuriem vēstures notikumiem tie ir saistīti?
- Kuri vēstures objekti, pieminekļi redzami filmā?
- Ar kuriem vēstures notikumiem tie ir saistīti?
- Kuri Otrā pasaules kara notikumi redzami filmā?
- Raksturo trīs galvenos filmas varoņus!
- Kāds ir bijis katra liktenis? Ko viņi piedzīvoja Otrā pasaules kara laikā?
- Kā totalitārie režīmi, Otrā pasaules kara laikā valdošā vara Latvijā, ietekmēja cilvēkus?
- Kāda ir mūsdienu Latvijas sabiedrība?
- Raksturo mūsdienu Latvijā aktuālu problēmu, kas atspoguļota filmā!
- Kādas ir totalitāro režīmu sekas Latvijā?
- Kāds ir tavs viedoklis par šo pretrunīgo vēstures posmu un tā sekām mūsdienās? Pamato savu viedokli!
- Ko tu ieteiktu mūsdienu valstsvīriem, vēsturniekiem, skolotājiem, kino veidotājiem, žurnālistiem un visai sabiedrībai kopumā, lai pārvarētu šo problēmu?

VERSIJA VERA

REŽISORE ILONA BRŪVERE.
DOKUMENTĀLA/SPĒLFILMA, 2010,
75 MIN.

Kadrs no filmas «Versija Vera»

Dzimusi Rīgā

«Versija Vera» ir filma eseja par ievērojamāko Padomju Savienības krievu tēlnieci Veru Muhinu, kura dzimusi Rīgā. Vārds «versija» filmas nosaukumā liecina par filmas impresionistisko garu, tā ir filma – skice, filma – interpretācija. Par tās pamatu izmantota tēlnieces dienasgrāmata un viņas publikācijas; mākslinieces biogrāfiju režisore montē kā kolāžu gan ar aktierkino paņēmieniem, gan dokumentāliem arhīva kinokadriem.

AUTORE

Ilonas Brūveres darbus raksturo dokumentālā un spēles kino apvienojums: lai attēlotu dokumentālu realitāti, režisore nereti izmanto inscenējumu un aktierus atainojamo personāžu lomās. Viņas darbi ir eksperimentāli, un robeža starp fikciju, iestudējumu un dokumentalitāti tajos nav stingri novelkama. Starp citām viņas filmām izceļamas «Sirreālisma gultā» (2007) – par kinoforuma «Arsenāls» dibinātāju Augustu Sukutu – un «Tapieris» (2014) – par Latvijā dzimušo tango komponistu un pianistu Oskaru Stroku.

Ilona Brūvere darbojas kinorežijā kopš 20. gadsimta 70. gadu sākuma. Astoņdesmitajos gados un deviņdesmito sākumā Brūvere dzīvoja un strādāja Vācijā – uzņēma filmas, strādāja par montāžas režisori, filmu restauratori, veidoja raidījumus televīzijā. Deviņdesmitajos gados atgriezās Latvijā, kur paralēli režijai darbojas arī televīzijā, teātrī, žurnālistikā, ir arī redaktore, producente un tulkotāja.

SIŽETS UN VARONE

Filmas sākuma titri vēsta: «Vera Ignatjevna Muhina dzimusi 1889. gadā Krievijas impērijas industriālajā Rīgā. Tēlniecību viņa studē «Academie de la Grande Chaumiere» Parīzē. Pēc Oktobra revolūcijas Muhina atsakās no 4 000 000 dolāru vērtā ģimenes īpašuma Latvijā un Maskavā kļūst par pirmo padomju propagandas granddāmu monumentālajā tēlniecībā. 1937. gadā Vispasaules izstādē Parīzē Muhinas 75 tonnas smagais un 34 metrus augstais skulpturālais ansamblis «Strādnieks un kolhozniece» kļūst par sensāciju. Pikaso ir sajūsmā. 40. gados tēlniece izglābj no nojaukšanas Brīvības piemineklī Rīgā, padomju tautas atmiņā atstājot vēl kādu dāvanu – neplīstošu ūdens un šņabja glāzi – graņonku.»

Muhinu dzimta ir tirgotāji, kas pirms revolūcijas no Rīgas uz Dāniju, Angliju un Vāciju eksportē linus, kaņepes un sviestu. Viņiem Rīgā pieder lielās tirgus noliktavas, kokzāģētavas Sarkandaugavā un īres nami Maskavas priekšpilsētā. Veras Muhinas māte un tēvs nomirst, kad viņa vēl ir jauna meitene, taču viņa dzīvo pārticībā un saņem labu izglītību, kāda pieejama tikai labi situētiem indivīdiem, – guvernantes, franču un vācu valodas un mūzikas stundas. 1909. gadā Muhina pārceļas uz Maskavu, bet pēc dažiem gadiem izvēlas studēt tēlniecību Parīzē pie slavenā tēlnieka Burdela. Šīs viņas bērnības un agrās jaunības detaļas var likties nesvarīgas, taču vērts aizdomāties, vai Vera Muhina būtu kļuvusi par spilgtāko, redzamāko Padomju Savienības – strādnieku šķiras un masu – mākslinieci, ja būtu nākusi no daudz zemākām aprindām.

Jau tad, kad Muhina apgūst tēlniecību Parīzē, veidojas viņas skulptūras izjūta, kas vēlāk parādās viņas slavenākajā monumentālajā darbā – «Strādnieks un kolhozniece». Muhinu fascinē grandiozais.

Viņa raksta: «Man patīk liela auguma cilvēki. Un Cilvēki ar lielo burtu. Dante. Šekspīrs. Puškins. Ļermontovs. (..) Man nepatīk mazā cilvēka poēzija. (..) Man patīk vīrišķīga māksla. Visi Mikelandželo tēli ir heroiski. Man šķiet, viņš ir vienīgais mākslinieks, kas tā spējis ieraudzīt un attēlot

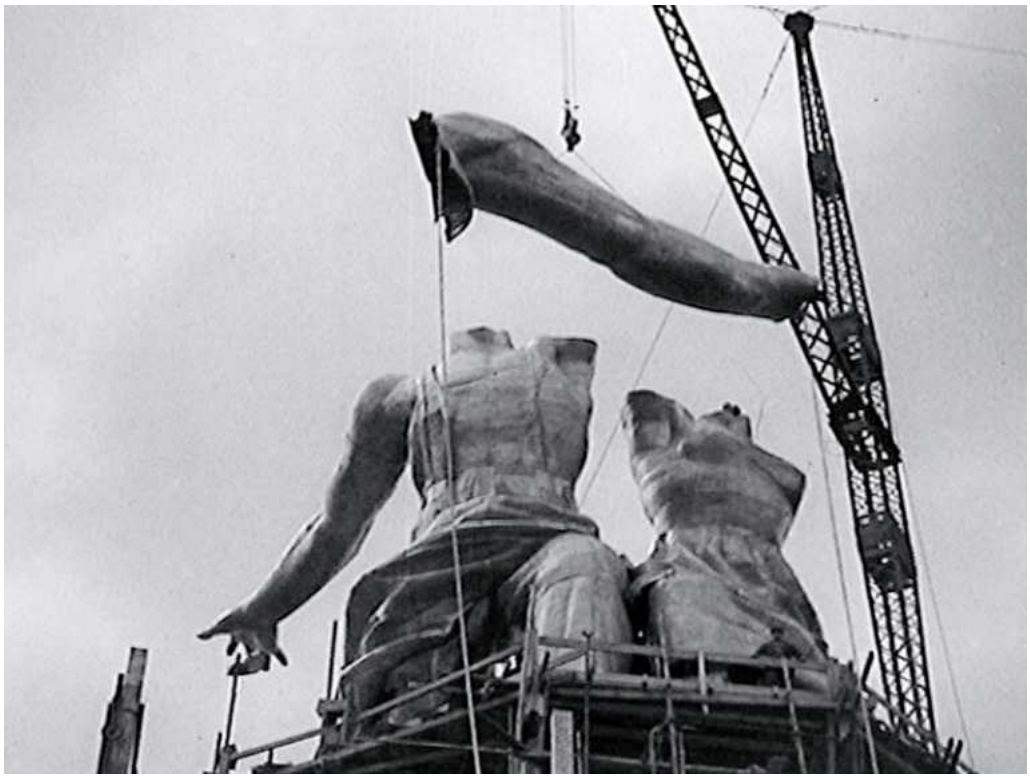

Kadrs no filmas «Versija Vera»

cilvēku.» Parīze tolaik ir pasaules mākslas epicentrs, kurā dzīvo un strādā lielākās tā laika personības, taču bohēma un sabiedriskā dzīve Muhinu nesaista.

Sākoties Pirmajam pasaules karam, Muhina atgriežas Maskavā un strādā par brīvprātīgo māsu kara hospitālī, ik dienas redz ievainojumus, asinis un nāvi. Pēc dežūrām lazaretē viņa veido tērpu un dekorāciju skices teātra izrādēm. Karš un 1917. gada revolūcija nozīmē vesela laikmeta – cariskās Krievijas un bagātnieku, aristokrātu aprindu – sabrukumu. Sākas sociālistiskais režīms. Muhina to nepārdzīvo, viņa savu izvēli ir izdarījusi un atsacījusies no ģimenes mantojuma un līdz ar to – no statusa. Viņa raksta: «Par revolūciju neko daudz nezinu. No savas vecās dzīves esmu atvadījusies.»

Ar jaunās Krievijas vadoņa Ļeņina rīkojumu pēc 1917. gada revolūcijas tiek pavēlēts nojaukt vecos pieminekļus, kas «uzcelti caru slavināšanai», – filmā redzami dokumentāli kadri ar grezno pareizticīgo baznīcu grautiņiem, tiek izsludināts uzsaukums tēlniekiem radīt kolektīvu revolucionārās aģitācijas projektu – monumentālas skulptūru koncepcijas, kas ir vistiešākā jaunā režīma propagandas māksla. Tēlnieku vidū ir arī Muhina. Viņa kaismīgi tic jaunajai politiskajai iekārtai un vēlas tai kalpot ar savu mākslu.

Pēc kara Muhina apprecas ar kara ārstu un 20. gadu sākumā veido pirmo padomju valsts modes kolekciju sievietēm, ko piedāvā publikai; iedvesmu Muhina smeļas tēlniecības ģeometriskajās formās. Pamazām sākas Muhinas ceļš uz slavu un atzinību – viņas skulptūru «Zemniece» 20. gadu beigās iegādājas muzejs Romā, valsts viņai piešķir ceļojumu uz Parīzi, viņas darbus izstāda Venēcijā.

Oficiālās varasiestādes uzaicina Muhinu izstrādāt konceptu skulpturālam veidojumam 1937. gada Pasaules izstādē Parīzē – pasākumā, kurā pasaules nācijas sacenšas sasniegumos mākslā, zinātnē un tehnoloģijās. Muhina «Strādnieku un kolhoznieci» apraksta kā «simbolisku un tēlainu mākslinieka konstrukciju, kas attēlo laikmeta ideālu. Es meklēju cīņas, slavas, gaismas atribūtiku». Viņa saka: «Es mīlu Maskavu, mīlu šo laiku. Mēs dzīvojam varonības laikmetā. Nedomāju, ka māksla spēj atainot dzīves realitāti. Tā runā par sapņiem un ideāliem.» Muhinas tēlniecība ideāli atbilst Padomju Savienības revolucionārajam garam, darba varoņu kultam, viņas monumentālās intereses tēlniecībā atrod perfektu izpausmi tajā, ko vēlējās paust Komunistiskā partija. Skulptūras iespaids ir spēcīgs, tā izpelnās milzu atzinību izstādē.

Turpmākajos gados blakus sasniegumiem tēlniecībā Muhina paveic vēl divus darbus, ar kuriem tiek ierakstīta vēstures lappusēs: Otrā pasaules kara laikā, pateicoties sakariem ar Vjačeslavu Molotovu – vienu no nozīmīgākajām figūrām 20. gadsimta vēsturē –, viņa atver eksperimentālu darbnīcu slēgtajā Ļeņingradas stikla rūpnīcā un rada leģendāro biezās, šķautņainās glāzes

modeli, kas kļūst par ikdienas priekšmetu un vēlāk dizaina ikonu visā Padomju Savienībā, t.s. graņonku. Glāzes modeli viņa jaunībā Parīzes kafejnīcā tika uzzīmējusi uz salvetes.

Četrdesmito gadu beigās Muhina dodas uz Rīgu, lai uzstātos pret sava skolotāja Kārļa Zāles veidotā Brīvības pieminekļa nojaukšanu un Staļina skulptūru tā vietā, – Muhina uzskata, ka Brīvības pieminekļa monumentālajām formām ir mākslinieciska nozīme. Viņas centieni gūst panākumus, un Brīvības piemineklis paliek neskarts.

Filma skaudri parāda, ka pat oficiālā režīma atzītajiem māksliniekiem nācās staigāt īsā pavadā un viņi nebija pasargāti no iracionālām apsūdzībām un krišanas nežēlastībā, – Muhina vairākus gadus kopā ar vīru pavada izsūtījumā darba nometnē, un, kad viņas māksla Staļina režīmam vairs nav aktuāla, viņas darbu pieteikumus vairs nepieņem mākslinieciskā padome.

Dzīves beigās Muhina šķiet nogurusi un vīlusies. Viņa joprojām turpina ticēt oficiālajam režīmam un vēlas pēc sevis atstāt ko paliekošu. Tiecoties ar savu mākslu uzrunāt masas, aizraut, mudināt uz domu vai konkrētu rīcību, Muhina kalpoja padomju ideoloģijai, kuras politiskās aģitācijas galvenais uzdevums bija tieši masu iespaidošana – propaganda mācīja masām, kā domāt, redzēt, rīkoties.

STILS KĀ LAIKMETA SPOGULIS

Filma ir laikmeta (19. gs. beigas–20. gs. vidus) spogulis, turklāt divos plānos. Režisores īpašajā tehnikā iestudētās ainas veidotas, stāstot par laiku un tēlu attiecībām, savukārt dokumentālie kadri raksturo ēru, kurā risinās darbība. Šo paņēmienu Brūvere izmantojusi arī vairākās citās savās filmās. Arhīva materiāli sniedz unikālu, autentisku ieskatu aizgājušajā laikmetā – tie ietver nozīmīgu vēsturisku notikumu filmējumus un, ielūkojoties ikdienas norisēs, kā ielu dzīve, garāmgājēji Maskavā, Parīzē, Rīgā, vistiešāk iedarbojas kā spēcīga laika kapsula. Zīmīgi, ka inscenētie segmenti, t.s. dokumentālā spēle, kuros Veru Muhinu atveido māksliniece Kristiāna Dimitere, maksimāli pietuvināti kinohroniku estētikai – attēls ir melnbalts, digitālajā apstrādē novecināts, tajā ir minimāls, atmosfērisks apgaismojums, izteikti gaismēnu kontrasti. Šo ainu vizuālajā izteiksmē ir atsauces uz agrīno avangarda kino Eiropā 20. gados – laiku, ko Brūveres filma portretē. Tas ir sirreālisma, impresionisma kino, ko raksturo eksperimentāla kino valoda, dubultekspozīcija (divu vai vairāku attēlu pārklāšanās, sintēze), optiskas manipulācijas ar kameras novietojumu, lēcām, kas rada izteikti stilizētu attēlu. Viens no izmantotajiem paņēmieniem ir arī «dzīvās bildes» (franču val. *tableaux vivants* – nekustīgi novietotu, teatrāli kompozicionāli izvietotu aktieru grupa) – šādas ainas vērojamas mākslinieku darbnīcās, kurās Muhina apgūst zīmēšanu un tēlniecību, un ir tieša atsauce uz mākslas vēsturi.

Filmas stāstījumu strukturējošais teksta materiāls apvieno gan Muhinas dienasgrāmatas, gan publikācijas un tādējādi ir intīms, dziļi personisks, taču uztverams kritiski, jo radīts auditorijai cenzūras kontrolētā ideoloģiskā režīmā. Filmā atainotie notikumi dalīti ar hronoloģisku secību uzrādošiem starptitriem, attaisnojot filmas lomu kā «laikmeta stenogrammu» – notikumu fiksāciju īsu piezīmju formā.

«Versija Vera» ir savdabīga, smalki strukturēta portretfilma. Tā savā formā un stilā līdzinās arī vēl citu latviešu dokumentālā kino režisoru filmām par Latvijā dzimušām pasaulslavenām personībām: Dāvja Sīmaņa filmai «Escaping Riga» (2014) par krievu kinorežisoru Sergeju Eizenšteinu un britu domātāju Jesaju Berlinu un Pētera Krilova filmai «Klucis – nepareizais latvietis» (2008) par Veras Muhinas laikabiedru, vēl vienu spilgtu padomju režīma mākslinieku – Gustavu Kluci.

IEROSINĀJUMS DISKUSIJAI

- Vera Muhina saka: «Domāju, ka skulptūrā katram stilam ir savs ritms. Šis ritms dzimst līdz ar laikmetu un sabiedrību, kas to veido.» Kā jums šķiet, cik lielā mērā laiks un vieta, kurā māksliniece dzīvoja, noteica viņas uzskatus un ideālus mākslā? Kuri ievērojami vēsturiski notikumi viņu varētu būt iespaidojuši?
- Par kādiem mākslinieciskiem uzstādījumiem Veras Muhinas tēlniecībā iespējams spriest pēc filmas noskatīšanās? Kādas idejas pauž viņas slavenākais darbs «Strādnieks un kolhozniece»?
- Vai Veras Muhinas mākslu iespējams skatīt ārpus ideoloģiskā konteksta, kādā tā radīta? Pamatojiet savu atbildi!
- Ar kādiem stilistiskiem paņēmieniem režisore pielīdzina iestudētos filmas segmentus oriģinālajiem arhīvu kinomateriāliem?
- Kādas vēsturiskas detaļas, ievērojami notikumi jums palikuši prātā visspilgtāk no filmā ietvertajiem arhīvu materiāliem?

PAPILDU MATERIĀLI

- http://studija.lv/?parent=3124

10.–12. KLASE

VERSIJA VERA

PARAUGS

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Kadrs no filmas «Versija Vera»

Ideoloģijas krātiņā

Mērķis	Izprast, kā politiskās idejas ietekmē politiskos, sabiedriskos un kultūras notikumus, kā ideoloģija ietekmē cilvēku dzīvi, darbu un mākslu.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, prāta vētra.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Prāta vētra.** Kas bija Vera Muhina? Pastāsti, ko zini! **2. Skolēni noskatās režisores Ilonas Brūveres filmu «Versija Vera»** (2010, 75 min.). Vēlams noskatīties visu filmu pirms mācību stundas. Var arī mācību stundā noskatīties filmas fragmentus 32:00–35:45 un 01:01:25–01:04:10. **3. Diskusija.** Darba lapa. ■ Vai tu zini, kurš ir šo mākslas darbu autors? Nosauc! ■ Kurā laika periodā šie darbi ir tapuši? Kas par to liecina? ■ Ko tu vari pastāstīt par tiem? ■ Kādus vēl mākslas darbus ir radījusi Vera Muhina? ■ Kā padomju vara ietekmēja Veras Muhinas ģimeni? ■ Ko vari spriest par dzīvi PSRS? Kāda tā bija? ■ Kuras vēsturiskas personas vēl ir pieminētas filmā? ■ Ko tu uzzināji par Veras Muhinas dzimto pusi? Kur viņa ir dzimusi? ■ Vai Vera Muhina bija lojāla padomju varai? Pamato savu atbildi! ■ Kā Vera Muhina raksturoja Kārli Zāli? ■ Kā tu vērtē Veru Muhinu kā vēsturisku personu? Pamato savu atbildi!
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Katrs skolēns saņem lapu un tiek aicināts uzrakstīt savu viedokli: vai Rīgas centrā būtu nepieciešams izveidot piemiņas vietu Verai Muhinai? Atbildi pamato! Ja jā – kur un kādu? Kāpēc tieši tur?

10.–12. KLASE

VERSIJA VERA

DARBA LAPA

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Izpēti attēlus! Izmantojot filmā «Versija Vera» redzēto un šos attēlus, atbildi uz jautājumiem!

Nerūsējošā tērauda skulptūra «Strādnieks un kolhozniece»

Skulptūra «Zemniece»

Stikla glāze

- Vai tu zini, kurš ir šo mākslas darbu autors? Nosauc!
- Kurā laika periodā šie darbi ir tapuši? Kas par to liecina?
- Ko tu vari pastāstīt par tiem?
- Kādus vēl mākslas darbus ir radījusi Vera Muhina?
- Kā padomju vara ietekmēja Veras Muhinas ģimeni?
- Ko vari spriest par dzīvi PSRS? Kāda tā bija?
- Kuras vēsturiskas personas vēl ir pieminētas filmā?
- Ko tu uzzināji par Veras Muhinas dzimto pusi? Kur viņa ir dzimusi?
- Vai Vera Muhina bija lojāla padomju varai? Pamato savu atbildi!
- Kā Vera Muhina raksturoja Kārli Zāli?
- Kā tu vērtē Veru Muhinu kā vēsturisku personu? Pamato savu atbildi!

10.–12. KLASE

UZ SPĒLES LATVIJA

REŽISORS PĒTERIS KRILOVS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2014, 90 MIN.

Filmas «Uz spēles Latvija» publicitātes foto

Personisks vēstījums

SIŽETS

Filmas vadmotīvi ir režisora Pētera Krilova personiskais vēstījums par sava tēva Osvalda Bileskalna likteni un mākslas un varas savstarpējās mijiedarbības tēma, filmas centrālajai asij veidojoties no vēsturiskiem notikumiem, kuri vispirms bijuši pārstrādāti literārā darbā – rakstnieka Arvīda Griguļa romānā –, bet pēc tam Aloiza Brenča filmā «Kad lietus un vēji sitas logā» (1967).

Filmas pirmā epizode uzņemta režisora Pētera Krilova dzīvoklī Āgenskalnā, kad viņš, skatoties savas ģimenes fotogrāfijas, sāk stāstu par savu tēvu, kurš 1951. gada maija beigās pazuda bez vēsts – izgāja no mājām kopā ar kādu paziņu un vairs neatgriezās. Nākamajā naktī dzīvoklī notikusi kratīšana, māte pratināta Stūra mājā. Ģimenei pavēstīts, ka tēvs jau ir miris, taču patiesībā viņš nošauts tikai tā paša gada novembrī. Neskaidrība par tēva likteni mudinājusi režisoru noskaidrot, kas īsti noticis un kāpēc. Pēc vidusskolas beigām Krilovs gribēja studēt kino režiju un sāka strādāt Rīgas kinostudijā, kur tūlīt nonāca Brenča filmas «Kad lietus un vēji sitas logā» uzņemšanas laukumā. Radās nojauta, ka šīs filmas sižetam – par spiegu Leinasaru, kurš ierodas Latvijā no Zviedrijas, – varētu būt kāda saistība ar viņa tēvu. Leinasara tēla pamatā bija Rihards Zande, radioinženieris, kurš bija radists organizācijā Latvijas Centrālā padome, kuras dalībnieki iestājās kā pret nacistu, tā padomju okupāciju, par brīvas Latvijas atjaunošanu. Ar šo organizāciju saistīts bija arī Pētera Krilova tēvs. Zande un citi aktīvākie padomes dalībnieki aizbrauca uz Zviedriju, bet Bileskalnam tas neizdevās un viņš palika Latvijā. Zande, nonācis Zviedrijas slepenajā izlūkošanas dienestā, pēc laika nelegāli atgriezās Latvijā, lai vāktu informāciju par militāriem un citiem izlūkdienestam būtiskiem jautājumiem. Filmas «Uz spēles Latvija» stāstījumā atklāti Zandes, viņa nākamās sievas Veltas Treimanes un citu pretpadomju aktīvistu likteņi, kā arī pretējās puses – padomju dienestu darbinieku – operācijas. Zandes un viņa līdzbiedru reālās personības skatītas Brenča filmas kontekstā, pētot, kādi bijuši šie cilvēki patiesībā un kādus tos parādījusi padomju vara ar filmas starpniecību. Intervētas arī aktrises, kuras piedalījušās Brenča filmā, – Māra Zemdega, Lilita Ozoliņa –, skaidrojot, ko viņas zinājušas par notikumiem un saviem spēlētajiem personāžiem. Stāstot par cilvēkiem, kas kļuvuši nodevēji, Krilovu urda jautājums: kas pamudina cilvēku mainīt uzskatu frontes puses un nodot tos, kas kādreiz bijuši savējie. Filmas noslēgumā iekļautie fakti rāda, kas ar tajā akcentētajiem cilvēkiem noticis tālāk.

STILS

Filmas vēstījums veidots pirmajā personā, stāstot filmas režisoram Pēterim Krilovam.

Dokumentālās filmas vizuālais materiāls ļoti plašs: mūsdienu filmējumi (režisors, intervijas ar filmas varoņiem un viņu radiniekiem, ar filmas «Kad lietus un vēji sitas logā» aktrisēm, vides skati (Stūra mājas interjeri, ārskati, aero filmējumi no gaisa u. c.)), dažādi arhīva materiāli (kinožurnālu fragmenti (ar rakstieku Arvīdu Griguli, ar filmas «Kad lietus un vēji sitas logā» uzņemšanu un tās demonstrēšanu Cēsīs u. c.), čekas operatīvās filmēšanas arhīvs, televīzijas arhīvs ar čekas pasūtījuma raidījumu «Spēle», raidījums «Kinogadsimts Latvijā» par Aloizu Brenču), fotogrāfijas, filmu fragmenti («Kad lietus un vēji sitas logā», «Lielais valsis» (1938)), dokumenti, digitāli dokumentu izcēlumi, kā arī speciāli veidotas animācijas epizodes. Animācijas tehnikā atainoti pratināšanas fragmenti čekas pagrabos – ar Rihardu Zandi, Veltu Treimani –, Teherānas konference 1943. gadā,

Kadrs no filmas «Uz spēles Latvija»

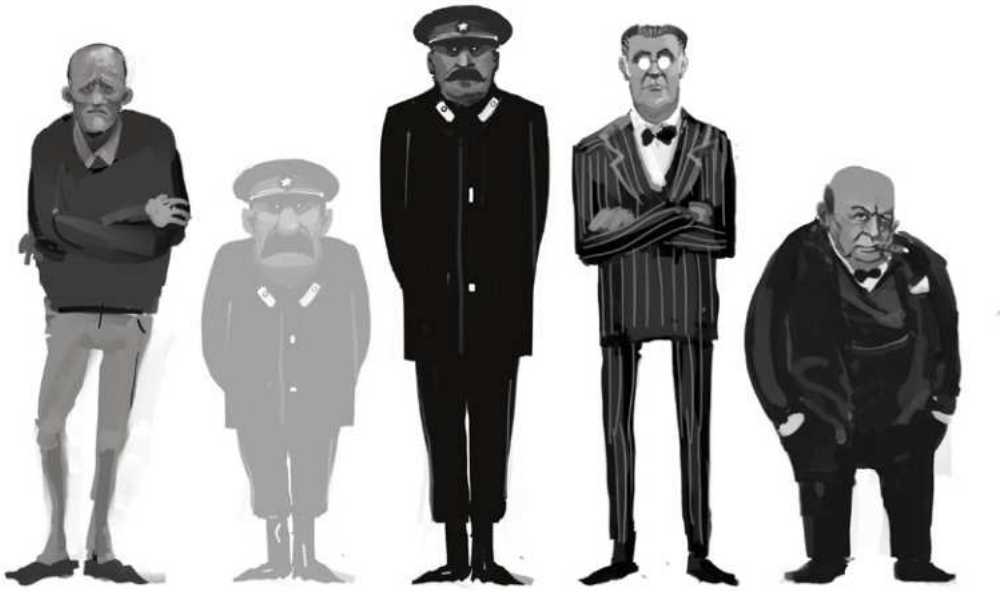

kurā piedalījās Staļins, Rūzvelts un Čērčils, u. c.

Speciāli veidots arī attēla noformējums atsevišķās epizodēs, lai dažādotu izmantoto arhīva materiālu pasniegšanas veidu, – piemēram, TV raidījuma «Spēle» fragmenti tiek rādīti mazāki nekā pa visu ekrānu, lai tos varētu iekļaut 80. gadu stilistikas televizora korpusa ietvarā.

Filmā rūpīgi veidots skaņojums – gan skaņas efekti, gan izmantotā mūzika. Tā kā lielākā daļa filmas pamatā esošās informācijas iegūta no arhīvu dokumentiem, kas rakstīti ar rakstāmmašīnu, tās taustiņu klikšķēšana ir viens no caurviju skaņas motīviem. Līdzīgi ir ar radiosignāla Morzes ābeces signāliem. Noskaņai filmas ievadā izmantota metāla durvju aizciršanās, kas papildina cilvēku aizkadra stāstījumu par pieredzi Stūra mājā. Filmā skan austriešu komponista Johana Štrausa mūzika, kas sasaucas ar kāda apcietinātā atmiņām – viņš redzējis, kā čekas pagrabā darbinieki skatās filmu par Štrausa dzīvi «Lielais valsis». Filmā izmantotas arī karavīru dziesmas, populāras latviešu estrādes melodijas un citi dažādām epizodēm saturiski vai formāli atbilstoši skaņdarbi.

AUTORI

Filmas režisors Pēteris Krilovs (dz. 1949) ir kino un teātra režisors, filmu režijas un skatuves mākslas pasniedzējs. Krilovs ieguvis kinorežisora izglītību Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā (1975), pēc studijām atgriezies Rīgas kinostudijā, kur bija strādājis jau iepriekš. 1977. gadā uzņēmis savu pirmo pilnmetrāžas spēlfilmu «Un rasas lāses rītausmā», kurai līdz 1990. gadam sekoja vēl vairākas spēlfilmas – «Mana ģimene» (1982), «Durvis, kas tev atvērtas» (1984), «Sižeta pagrieziens» (1988), «Maestro» (1990) u. c. Pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas mainoties filmu ražošanas sistēmai, Pēteris Krilovs 90. gadu sākumā bija viens no pirmajiem režisoriem, kas sāka uzņemt videofilmas Rīgas videocentrā. 1995. gadā Daugavpils teātrī iedibinājis Starptautisko Jaunā teātra festivālu «Homo novus», tajā pašā gadā bijis arī viens no Latvijas Jaunā teātra institūta aizsācējiem. 2008. gadā iznāca pilnmetrāžas dokumentālā filma «Klucis – nepareizais latvietis» (2008), režisoram aizsākot personiskus, vēsturiskos notikumos balstītus stāstus. Filma vēsta par mākslinieku Gustavu Kluci un to, kādas ir radošās brīvības iespējas totalitāras varas apstākļos. «Uz spēles Latvija» (2014) turpina mākslinieka un varas attiecību tēmu, tikai citā laika posmā. Kopš 1993. gada režisors Pēteris Krilovs ir pasniedzējs Latvijas Kultūras akadēmijā, kopš 2005. gada vada Audiovizuālās mākslas apakšprogrammas filmu režijas kursus bakalaura un maģistra līmeņa studentiem.

Filmai «Uz spēles Latvija» ir divi scenārija autori – Pēteris Krilovs un Alvis Lapiņš. Lapiņš ir daudzu pazīstamu latviešu spēlfilmu scenārija autors: «Emīla nedarbi» (1985), «Ziemassvētku jampadracis» (1993), «Ūdensbumba resnajam runcim» (2004) u. c. Epizodes animācijas tehnikā veidojuši nozīmīgi mūsdienu autori – animācijas režisors Edmunds Jansons, Nils Skapāns, mākslinieks Reinis Pētersons.

10.–12. KLASE

UZ SPĒLES LATVIJA

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Filmas «Uz spēles Latvija» publicitātes foto

PSRS represīvās iestādes

Mērķis	Pilnveidot skolēnu izpratni par padomju varas represijām, represīvajām iestādēm un pretošanās kustību Latvijā. Veidot izpratni par sarežģītajām mākslas un varas attiecībām totalitārajā režīmā.
Izmantojamās mācību metodes	Prāta vētra, diskusija.
Mērķauditorija	10.–12. klase
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Pētera Krilova dokumentālās filmas «Uz spēles Latvija» fragmentu** 0:00:00–0:14:00 (ja ir iespēja, noskatās visu filmu – 90 min.). Skolotāja aicina skolēnus formulēt tēmu: ko vēsta redzētais filmas fragments! **2. Skolēni kopā ar skolotāju iesaistās diskusijā** un apspriež P. Krilova dokumentālajā filmā redzēto. Darba lapa Nr. 1. Jautājumi apspriešanai: ■ Kas bija Arvīds Grigulis? ■ Kāds viņa darbs ir minēts šajā filmā? Kad un kāpēc tas ir tapis? ■ Kas ir Aloizs Brenčs? ■ Kāds A. Brenča mākslas darbs minēts filmā? ■ Kā filmā / filmas fragmentā ir raksturota padomju periodā tapusī māksla? ■ Ar kādu galveno mērķi tapa padomju varas pasūtītie mākslas darbi? ■ Izdomājiet, kādas radošās alternatīvas, kādas iespējas māksliniekiem bija padomju laikā! ■ Kā tu domā, vai mākslinieki varēja atteikties pildīt varas pasūtījumu? ■ Raksturo mākslas un varas attiecības totalitārā valstī! ■ Kura PSRS represīvā iestāde minēta filmā? ■ Kādas bija šīs represīvās iestādes darba metodes? Raksturo tās, atsaucoties uz filmā / filmas fragmentā redzēto! ■ Kas ir t.s. Stūra māja? Kas tur atradās padomju varas gados? ■ Kāds ir t.s. Stūra mājas liktenis mūsdienās? Pastāsti! ■ Pastāsti, kāpēc padomju varas gados cilvēki nevarēja justies drošī! Kas cilvēkus apdraudēja? Kāpēc? ■ Kas bija Latvijas Centrālā padome (LCP)? Kad un kāpēc tā izveidojās? Ar ko tā nodarbojās? ■ Pastāsti, kas ir LCP Memorands!
Atgriezeniskā saite	Darba lapa Nr. 2.

10.–12. KLASE

UZ SPĒLES LATVIJA

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Režisora Pētera Krilova dokumentālās filmas / filmas fragmenta «Uz spēles Latvija» apspriešana

Jautājumi:

- Kas bija Arvīds Grigulis?
- Kāds viņa darbs ir minēts šajā filmā? Kad un kāpēc tas tapis?
- Kas ir Aloizs Brenčs?
- Kāds A. Brenča mākslas darbs minēts filmā?
- Kā filmā / filmas fragmentā ir raksturota padomju periodā tapusī māksla?
- Ar kādu galveno mērķi tapa padomju varas pasūtītie mākslas darbi?
- Izdomājiet, kādas radošās alternatīvas, kādas iespējas māksliniekiem bija padomju laikā!
- Kā tu domā, vai viņi varēja atteikties pildīt varas pasūtījumu? Atbildi pamato!
- Raksturo mākslas un varas attiecības totalitārā valstī!
- Kura PSRS represīvā iestāde minēta filmā?
- Kādas bija šīs represīvās iestādes darba metodes? Raksturo tās, atsaucoties uz filmā / filmas fragmentā redzēto!
- Kas ir t.s. Stūra māja? Kas tur atradās padomju varas gados?
- Kāds ir t.s. Stūra mājas liktenis mūsdienās? Pastāsti!
- Pastāsti, kāpēc padomju varas gados cilvēki nevarēja justies drošī! Kas cilvēkus apdraudēja? Kāpēc?
- Kas bija Latvijas Centrālā padome (LCP)? Kad un kāpēc tā izveidojās? Ar ko tā nodarbojās?
- Pastāsti, kas ir LCP Memorands!

10.–12. KLASE

UZ SPĒLES LATVIJA

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Raksturo padomju varas represīvās iestādes un to darbu!

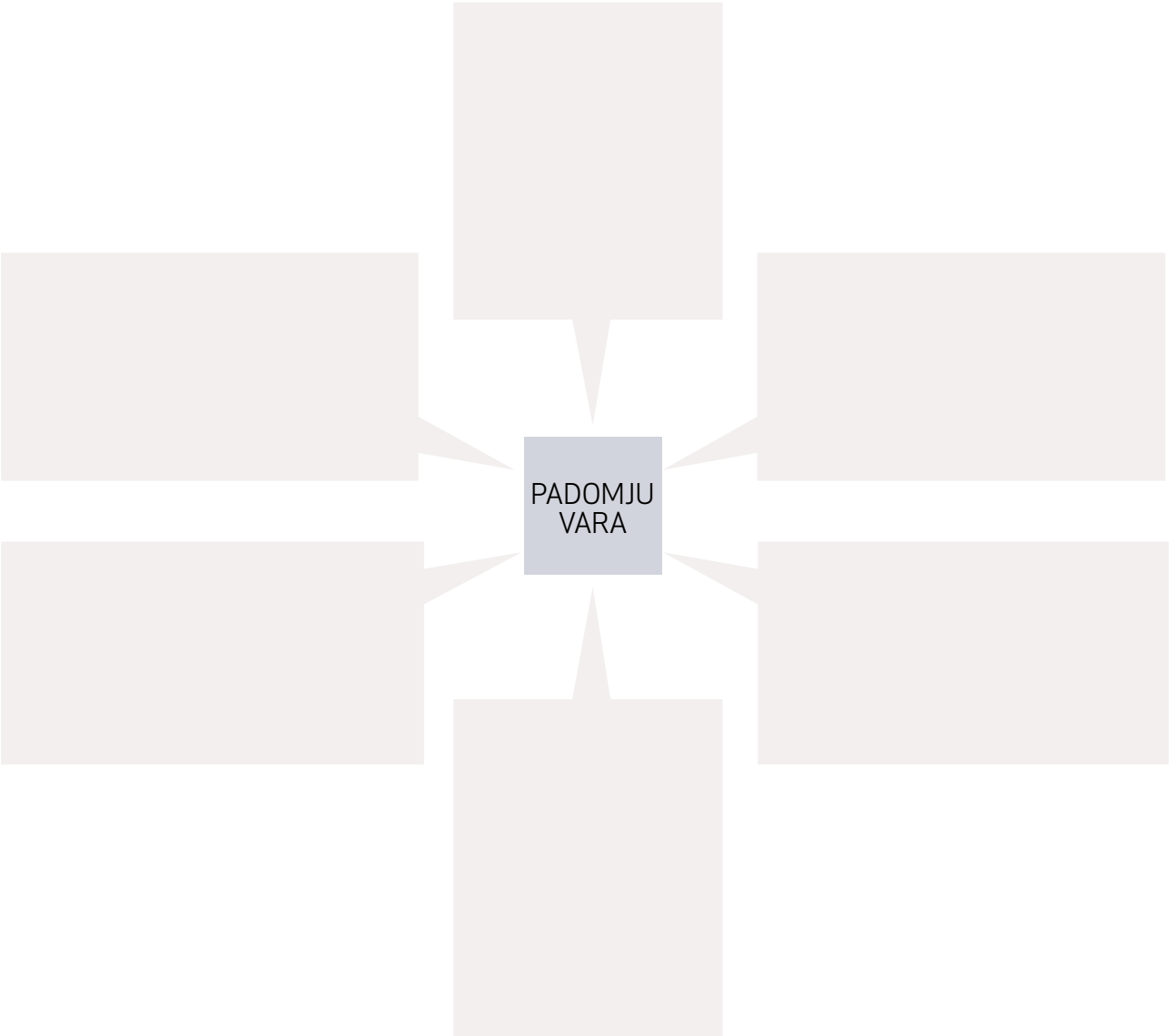

10.–12. KLASE

UZ SPĒLES LATVIJA

INFORMĀCIJAI

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Stūra māja un čeka

Viens no PSRS varas balstiem bija īpaša represīvā struktūra, kuru tautā sauca par čeku. To boļševiki izveidoja jau drīz pēc savas varas nodibināšanas Krievijā 1917. gada decembrī. Tika radīta Viskrievijas ārkārtas komisija, kuras uzdevums bija atrast un fiziski iznīcināt boļševiku pretiniekus. Komisijas nosaukumu krievu valodā – Vserossijskaja Črezvičainaja Komissija – saīsināti dēvēja par čeku. Ar šo vārdu vēlākajos gados apzīmēja visu valsts represīvo sistēmu, neatkarīgi no tā, kā mainījās tās oficiālais nosaukums. (Vēlāk: Valsts drošības komiteja.)

1940. gada 17. jūnijā kopā ar regulāro PSRS karaspēku Latvijā ienāca arī īpašas iekšlietu karaspēka vienības, kuras uzsāka čekas darbību. Latvijā čeka darbojās līdz 1991. gadam, un tā ir atbildīga par tūkstošiem Latvijas pilsoņu nāvi, fiziskām un morālām ciešanām.

Čekas darbība Latvijā cieši saistīta ar ēku Brīvības un Stabu ielas stūrī. Šīs iestādes vajadzībām to sāka pielāgot jau drīz pēc okupācijas sākuma 1940. gada septembrī. Tur ieslodzīja, pratināja un 1940.–41. gadā arī nogalināja tos Latvijas pilsoņus, kurus okupācijas režīms uzskatīja par saviem pretiniekiem. Politiskajām apsūdzībām izmantoja citas valsts – Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) – Kriminālkodeksa 58. pantu par «kontrrevolucionāriem noziegumiem».

1940. un 1941. gadā ierosināja vismaz 3355 politiskas kriminālliet as. Daudzus apcietinātos vēlāk atrada masu kapos Baltezerā, Babītē, Dreiliņos, Stopiņos, kā arī Rīgas Centrālcietuma pagalmā. Sākoties karam ar Vāciju, 1941. gada jūnija beigās čekisti apmēram 3600 politieslodzīto aizveda uz PSRS cietumiem.

Kopumā politiskās vajāšanas 1940.–41. gadā tiešā veidā skāra ap 26 000 Latvijas iedzīvotāju.

Padomju varas pretinieku apkarošana turpinājās arī pēc Otrā pasaules kara un galvenokārt tika vērsta pret Latvijas nacionālajiem partizāniem un pretpadomju pretošanās kustības dalībniekiem. Stūra mājā pirmajos pēckara gados notika izmeklēšana, bet piespriestais nāves sods tika izpildīts Rīgas Centrālcietumā. Čekas darbības metodes nedaudz mainījās pēc Staļina nāves 1953. gadā. Fizisko mocīšanu nomainīja psiholoģiskā.

Vēlākajos gados, kad pretošanās padomju režīmam faktiski bija apspiesta, fiziskās represijas bija retas, taču čeka joprojām kontrolēja sabiedrību un turēja to baiļu žņaugos.

10.–12. KLASE

UZ SPĒLES LATVIJA

INFORMĀCIJAI

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

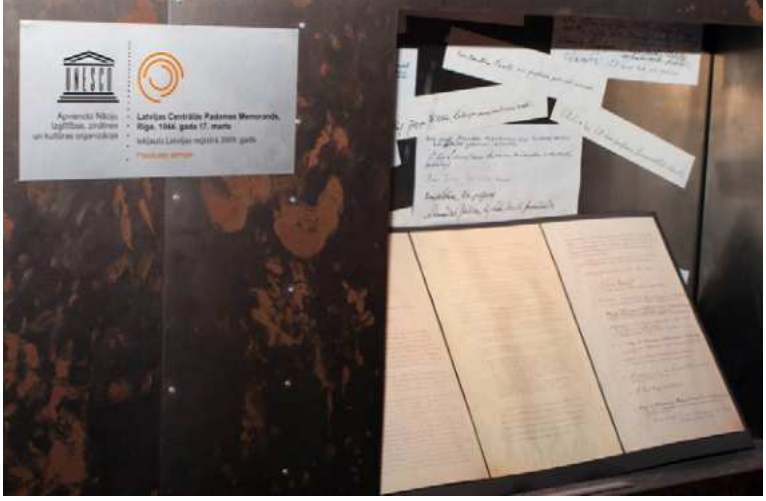

Drosme, tēvzemes mīlestība, godaprāts vai naivums? Kā var raksturot Latvijas Centrālās padomes (LCP) 1944. gada 17. marta Memorandu un tā parakstītājus?
[..]
Par LCP vēsturi ir rakstījuši gan tās dalībnieki, gan mūsdienu vēstures pētnieki. LCP 1944. gada 17. marta Memorands kā unikāla vēstures liecība iekļauts UNESCO programmas «Pasaules atmiņa» dokumentu reģistrā. Memoranda oriģināls glabājas Latvijas Kara muzejā, informācija par tā parakstītājiem apkopota biogrāfiskā vārdnīcā «Ar parakstu par Latviju».

(Goldmane S., Kļaviņa A., Misāne I., Straube L. Latvijas vēsture pamatskolai 4. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015, 52. lpp.)

https://www.unesco.lv/lv/latvijas-nacionalais-registrs

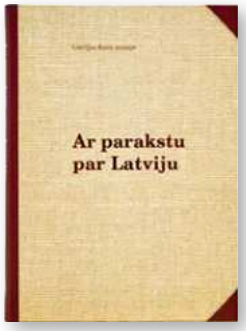

Grāmata «Ar parakstu par Latviju»

Grāmata «Kad lietus un vēji sitas logā»
www.ibook.lv

Filma «Kad lietus un vēji sitas logā»

Filma «Uz spēles Latvija»

ATMODAS ANTOLOĢIJA

REŽISORS ASKOLDS SAULĪTIS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 2013, 98 MIN.

Kadrs no filmas «Atmodas antoloģija»

Latvijas neatkarības atgūšana

SIŽETS

Filma ir dokumentāls vēstījums par Latvijas neatkarības atgūšanu 1991. gadā, iezīmējot būtiskus notikumus, faktus un cilvēkus, kas to sekmēja.

Filma sākas ar īsu atskatu vēsturē – uz laiku, kad tika dibināta Latvija, ilustrējot to ar kinohronikas kadriem un paskaidrojot ar aizkadra komentāru (to ierunājis aktieris Andris Keišs), kam seko detalizēts būtiskāko notikumu izklāsts, sākot no 80. gadu otrās puses. 1987. gada 14. jūnijā apvienība «Helsinki-86» organizēja ziedu nolikšanu pie Brīvības pieminekļa, pieminot 1941. gadā izsūtītos. Tas bija pirmais atklātais aicinājums uz vēsturiskās patiesības atzīšanu un padomju noziegumu atklātu parādīšanu. 1988. gadā notikušais Radošo savienību plēnums vēl spēcīgāk iezīmēja pretestību pastāvošajai varai – žurnālists Mavriks Vulfsons tad pirmo reizi atklāti nosauca padomju armijas ienākšanu Latvijā par valsts okupāciju. Pēc plēnuma sāka veidoties Latvijas Tautas fronte (LTF), tās pirmajā kongresā reģistrējās ap 100 000 dalībnieku, bet drīz vien Tautas frontes biedru skaits bija audzis vairāk nekā divas reizes. Liela nozīme bija radošo profesiju pārstāvju aktivitātei šajā procesā, kultūras un mediju iesaistei, par ko liecināja gan rokoperas «Lāčplēsis» uzvedums, gan LTF laikraksta «Atmoda» iznākšana. Kā atbildes reakcija LTF dibināšanai sekoja Interfrontes izveidošana, mēģinot apvienot vēl pastāvošās padomju varas atbalstītājus. Izvērsti stāstīts un ar arhīvu materiāliem parādīts Baltijas ceļš 1989. gada 23. augustā – vairāk nekā miljons cilvēku 600 kilometru garumā cauri visām trijām Baltijas valstīm sadevās rokās, lai ar šo dzīvo ķēdi demonstrētu cilvēku vienotību un tautu vēlmi pēc brīvības. 1990. gada 3. maijā par Augstākās Padomes priekšsēdētāju ievēlēja Anatoliju Gorbunovu. 4. maijā notika jaunās Augstākās Padomes pirmā sesija, kurā tika pieņemta LPSR AP deklarācija «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu». Deputātu balsojumā piedalījās arī Tautas frontes frakcija, pozitīvais balsojums Latvijai nodrošināja tobrīd pagaidu suverenitātes statusu. Pozitīvajām emocijām drīz sekoja saspringti notikumi – 1991. gada janvāra barikādes Rīgā, kas bija pretošanās centieniem ar spēku atjaunot padomju varu. Sekoja augusta pučs, kura laikā, 21. augustā, OMON bruņu transportam atrodoties Doma laukumā, AP pieņēma Konstitucionālo likumu «Par Latvijas Republikas valstisko statusu», kas noteica 1990. gada 4. maijā deklarētā pārejas perioda beigas un 1922. gada Satversmes stāšanos spēkā. Filma noslēdzas ar Dziesmu svētkiem mūsdienās, kuros redzami filmā intervētie cilvēki. Titros paskaidrots, ka Krievija 1991. gada 24. augustā atzina Latvijas neatkarību, līdz gada beigām to izdarīja vēl 93 valstis, ka LTF jaunajā valdībā neiekļuva un beidza pastāvēt 1999. gadā.

STILS

Dokumentālā filma veidota galvenokārt no divu veidu materiāliem – no dažāda laika audiovizuālā arhīva un no filmas vajadzībām filmētām intervijām ar cilvēkiem, kuri bija aktīvi filmā atainoto 80. gadu beigu, 90. gadu sākuma notikumu līdzdalībnieki. Intervijas veidotas ar Jāni Peteru, Daini Īvānu, Anatoliju Gorbunovu, Sarmīti Ēlerti, Sandru Kalnieti, Elitu Veidemani, Albertu Belu, Jāni Škaparu, Juri Rubeni un citiem. Intervijām ir vienota stilistika – filmēts uz neitrāla tumša fona, vidējā plānā (cilvēki redzami no vidukļa uz augšu). Arhīvu materiāli ilustrē dažādus notikumus – Gorbačova vizīti Latvijā, Radošo savienību plēnumu, manifestāciju Mežaparkā, barikādes, puču, Neatkarības deklarācijas pieņemšanu 4. maijā u. tml.

Šo attēlu vizuālā kvalitāte liecina par laikmetu un tehnoloģijām – 80. gadu otrajā pusē notika pārmaiņas profesionālās filmēšanas tehnikas formātos, pieejamākas un bieži lietotas kļuva videokameras. Ar tām bija iespējams filmēt laika ziņā ietilpīgāku materiālu, un izmaksas bija daudz zemākas nekā kino lentēm. Video attēls tomēr ātrāk zaudē kvalitāti, kas redzams arī filmā izmantotajos arhīvu kadros.

Tikai filmas sākumā un noslēgumā izmantots aizkadra komentārs, kura raksturs ir poētiskāks nekā citādi ļoti informatīvais intervēto stāstījums. Pavisam nedaudz izmantoti titri papildu informācijas sniegšanai – īsi nosaucot, kas ir intervētie cilvēki un ko darījuši –, kā arī pašā filmas noslēgumā.

Filmā liela nozīme mūzikai – dziesmām, kuras pauž dažādu emocionālo un informatīvo kontekstu. Piemēram, filmas sākumā skan grupas «Pērkons» dziesma «Balāde par gulbi», kuras zemtekstā nojaušama pretpadomju nostāja. Emocionāla papildu nozīme arī tam, ka pati šī grupa bija skandaloza un ļoti populāra 80. gados. Savukārt līdztekus beigu titriem skan Imanta Kalniņa dziesma «Veltījums tautas frontei», kas sākas ar vārdiem «Pie pleca plecs...», toties pirms tam, Dziesmu svētku epizodē, zīmīgi skan Jāzepa Vītola «Gaismas pils».

AUTORI

Filmas režisors Askolds Saulītis (dz. 1966) ar profesionālo kino ir saisīts kopš 80. gadu otrās puses, kad viņš sāka strādāt Rīgas kinostudijā, kur sākumā bijis palīgstrādnieks Aivara Freimaņa divsēriju spēlfilmas par Krišjāni Baronu «Dzīvīte» (1989) uzņemšanā, administrators Arvīda Krieva spēlfilmā «Ievas paradīzes dārzs» (1990).

Paralēli sācis veidot eksperimentālas spēlfilmas, ar kurām piedalījies un apbalvots vairākos starptautiskos filmu festivālos. 90. gados strādājis televīzijā, vairākās filmu studijās («Kaupo», «F.O.R.M.A.», «Rija»), veidojot filmas gan dokumentālā («Kas dzīvo komunalkā» (1993), «Eiropas nolaupīšana» (1998, par mākslinieci Aiju Zariņu)), gan spēles (novele «Tristans un Izolde», Latvijas un Igaunijas kopražojuma filma «Trīs stāsti par…» (1999)), gan animācijas («Clara un Rubinšteins» (1999)) kino veidos. Šajā laikā guvis arī profesionālu izglītību – bakalaura grādu TV režijas specialitātē Latvijas Kultūras akadēmijā, kuru absolvējis 2000. gadā.

Kadrs no filmas «Atmodas antoloģija»

Kopš 90. gadu beigām par būtiskāko Askolda Saulīša filmu tematikā uzskatāma Latvijas vēsture, kas aizsākās ar filmu «Sarkanais un brūnais» (1999) par latviešiem Otrā pasaules kara laikā abās frontes pusēs. Par šo filmu Saulītis saņēma Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvu kā labākais dokumentālās filmas režisors. Ar Otrā pasaules kara tēmu saistīta arī Saulīša filma «Keep Smiling» (2003, apbalvota par labāko scenāriju «Lielajā Kristapā» un saņēmusi skatītāju balvu), kas stāsta par četriem draugiem, kuri brīvajā laikā bijušajos kara laukos meklē bez vēsts pazudošo karavīru mirstīgās atliekas un tādējādi palīdz tuviniekiem uzzināt par viņu likteni. Vēsturiskus un aktuālus jautājumus režisors skar filmās «Parāds Afganistānai» (2008), «Bermontiāde» (2009), «Atmodas antoloģija» (2013), «Baltijas brīvības ceļš» (2014). Vērojoši, ne informatīvi veidota filma «Svētku anatomija» (2005) par 18. novembra svinību gatavošanas aizkulisēm.

2000. gadā Saulītis izveidojis savu filmu studiju «Subjektiv filma», kurā darbojas gan kā režisors, gan producents, operators un scenārists.

Filmas operators ir Andrejs Verhoustinskis (arī viņa tēvs bija kinooperators Rīgas kinostudijā). Veroustinskis kopš 90. gadu beigām bijis daudzu gan dokumentālo, gan spēlfilmu operators: «Dancis pa trim» (2011), «Džimlai rūdi rallallā» (2014), «Ručs un Norie» (2015) u. c.

10.–12. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Atmodas antoloģija»

Cilvēktiesības – mūsu izvēle

Mērķis	Veidot izpratni par cilvēktiesību problēmām Latvijā Trešās atmodas laikā. Aktualizēt cilvēktiesību nozīmi.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna un diskusija, avotu analīze, SVID analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Fragments no Askolda Saulīša dokumentālās filmas «Atmodas antoloģija»:** 00:05:38–0:10:48. ■ Kādi Trešās atmodas notikumi bija redzami attiecīgajā fragmentā? (1941. gada 14. jūnija represiju atceres un piemiņas gājiens 1987. gada 14. jūnijā; grupas «Helsinki-86» aktivitātes u. c.) ■ Kādi cilvēktiesību pārkāpumi bija vērojami šajā fragmentā? ■ Kas cilvēkus apdraudēja? **2. Fragments no filmas «Atmodas antoloģija»:** 01:14:22–01:21:30. ■ Kādi Trešās atmodas notikumi bija redzami fragmentā? (1991. gada janvāra barikādes Rīgā, Iekšlietu ministrijas ieņemšana u. c.) ■ Kādi cilvēktiesību pārkāpumi bija vērojami filmas fragmentā? ■ Kādi draudi varēja piemeklēt LPSR sabiedrību un valdības pārstāvjus? Kas apdraudēja sanākušos cilvēkus? ■ Kā tev šķiet, kas pamudināja režisoru Askoldu Saulīti radīt šo dokumentālo filmu? **3. Darbs ar informācijas avotiem.** Darba lapa Nr. 1. ■ Kāpēc valsts varas rīcību Latvijā 1987. gadā var uzskatīt par pretlikumīgu? Pamato savu atbildi! ■ Kādi cilvēktiesību dokumenti tika pārkāpti 1991. gada janvārī? Kāpēc? ■ Kādus vēl starptautiskus cilvēktiesību dokumentus tu zini? ■ Kāda ir šo dokumentu nozīme mūsdienu sabiedrībā? **4. SVID analīze.** Darba lapa Nr. 2.
Atgriezeniskā saite	Mācību darba izvērtējums. Diskusija par mācību stundā gūtajām atziņām. Darba lapa Nr. 3 (jautājumu paraugi diskusijai).

10.–12. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Iepazīsties ar piedāvātajiem informācijas avotiem!

1. fragments	Būtisks panākums Rietumeiropas un Austrumeiropas sadarbības veicināšanā bija 1975. gada Helsinku konferences Noslēguma akts, kuru toreiz parakstīja 33 Eiropas valstis (arī PSRS), ASV un Kanāda, un izveidotā Eiropas Drošības un sadarbības apspriede (EDSA), kas vēlāk, 1994. gadā, pārtapa Eiropas Drošības un sadarbības organizācijā (EDSO). Lai gan šī valstu vienošanās bija politiska rakstura, tā ļāva rietumvalstīm politisko apņemšanos sarakstā iekļaut cilvēktiesību jautājumus, kas attiecās uz visām dalībvalstīm. (*Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga: SIA «Izglītības soļi», 2000, 16. lpp.)
2. fragments	**Fragments no Latvijas PSR Augstākās Padomes deklarācijas «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» (1990. gada 4. maijs)** Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām. Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos un no tās izrietošo Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu 1940. gada 17. jūnijā PSRS militārās agresijas rezultātā. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlijā pieņemto deklarāciju «Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā». Atjaunot 1922. gada 15. februārī Satversmes sapulces pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.
3. fragments	**Fragments no Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļas – Cilvēka pamattiesības** 90. Ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības. 91. Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. [..] 93. Ikviena tiesības uz dzīvību aizsargā likums. 94. Ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt vai ierobežot brīvību citādi kā tikai saskaņā ar likumu. 95. Valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Nevienu nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam. [..] 99. Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts. 100. Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.

Ieteikums individuāli noskatīties visu Askolda Saulīša dokumentālo filmu «Atmodas antoloģija».

10.–12. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izdari secinājumus!

Kādas bija atmodas stiprās puses, kādas – vājās puses?
Kādi bija atmodas ieguvumi? Kādi – draudi?

Plusi (stiprās puses)	**Mīnusi (vājās puses)**
Ieguvumi	**Draudi**

10.–12. KLASE

ATMODAS ANTOLOĢIJA

DARBA LAPA NR. 3

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Jautājumi apspriešanai:

- Kas ir cilvēktiesības?
- Kā tev šķiet, kāpēc pasaules sabiedrība nonāca pie atziņas, ka pastāv cilvēktiesības?
- Ar ko cilvēktiesības atšķiras no citām tiesībām?
- Nosauc starptautiskos dokumentus, kuros iekļautas cilvēktiesības!
- Vai Latvijai tie ir saistoši? Kāpēc?
- Kuri Latvijas Republikas likumi paredz cilvēktiesību ievērošanu? Pamato atbildi?
- Kura LR Satversmes nodaļa ir veltīta cilvēktiesībām?
- Kāpēc cilvēktiesību jautājums bija aktuāls Trešās atmodas laikā?
- Kādas cilvēktiesības Latvijā tika pārkāptas?

DIEVA PUTNIŅI

REŽISORE DZINTRA GEKA. DOKUMENTĀLA FILMA, 2015, 90 MIN.

Kadrs no filmas «Dieva putniņi»

Bēgļu gaitās un trimdā

SIŽETS

Filma vēsta par to latviešu likteņiem, kuri, tuvojoties Otrā pasaules kara beigām un Sarkanajai armijai, bēga uz Rietumiem. Tie bija ap 150 000 cilvēku, kurus izmitināja speciālās nometnēs Vācijā un sauca par *displaced persons* (pārvietotajām personām), bet viņi paši sevi dēvēja par «dieva putniņiem». Filmu veido šo cilvēku pieredzes stāsti, kas atklājas intervijās un ilustratīvos kinohronikas kadros. Vispirms parādīta cilvēku prombraukšana – kādos apstākļos tā notika, kādas pārdomas šos cilvēkus un viņu ģimenes vadīja. Nākamais vēstījuma posms – aizceļošana kuģos, pārciestie uzlidojumi; citu stāstītāju vidū bijusī Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga. Kamēr karš vēl nebija beidzies, aizbraucējiem nācās saskarties ar dažādiem pārbaudījumiem – aviācijas uzlidojumiem, frontes līnijas tuvošanos. Karam beidzoties, aizbraukušie negribēja atgriezties, jo Latvija vairs nebija neatkarīga valsts.

Bēgļi tika izmitināti pa speciālām nometnēm, daudzās no tām izvērsās rosīga kultūras dzīve; vairāk pieminēti centri Blombergā un Eslingenē. Mākslinieki rīkoja koncertus, spēlēja teātri, nometnēs bija baletdejotāji, darbojās koris, veidojās tautas deju kolektīvi. Aizbraukušajiem kultūra šķita svarīga kā tautiešu kopā saturētāja, kas palīdzēja saglabāt latviešu valodu, nacionālo piederību. Filmas varoņu vidū ir Alberts Legzdiņš, grupas «Čikāgas piecīši» dalībnieks; viņš atceras dzīvi Eslingenē; šo nometni tolaik iesauca par Mazo Latviju. Uzturēšanās Vācijas nometnēs bija īslaicīga, tai sekoja ceļš tālāk: daudzi brauca uz Ameriku – ASV, Kanādu, par ko arī stāsta vairāki cilvēki. Viens no intervētajiem ir operdziedoņa un rakstnieka Marisa Vētras dēls Andrejs, kurš dzīvo Kanādā. Cilvēki apcer to, kur viņi jūtas piederīgi, – ir tādi, kas atgriezušies Latvijā, ir tādi, kas nav, un tādi, kas dažādos veidos cenšas saglabāt latvietību, palikdami trimdā. Vairākas noslēguma intervijas sasaistošais motīvs ir Dziesmusvētki.

STILS

Filma veidota no intervijām ar bēgļiem, kas toreiz bija vēl bērni, kinohroniku fragmentiem un fotogrāfijām. Tā piedāvā neitrālu vēstījumu bez aizkadra komentāra, filmas naratīvs veidojas no interviju satura. Stilistiskais risinājums panākts bez īpašiem formāliem montāžas vai vizuāliem paņēmieniem. Vienīgais simboliskais tēls – putni – izvēlēts, sasaucoties ar filmas nosaukumu. Lidojumā esošo putnu filmējumi precīzi sabalsojas ar bēgļu motīvu – cilvēki kā putni migrē uz citu zemi.

Filmas tekstuālo daļu veido intervēto cilvēku runa, kurā viņi stāsta gan par aizbraukšanu, gan dzīvi nometnēs, emigrācijā, Latvijā. Viņu stāstītais filmēts dažādās vietās – Andrejs Vētra filmēts savās mājās un kapos, kur apglabāts tēvs, Alberts Legzdiņš uzņemts, braucot mašīnā, pie savas bijušās skolas, uzstājoties nelielā koncertā un citur. Šādā veidā tiek dažādota vizuālā informācija, lai filma nesastāvētu tikai no «runājošajām galvām» – ar šādu apzīmējumu mēdz raksturot kadrus, kuros intervētie cilvēki filmēti vidējā tuvplānā (aptuveni no krūtīm uz augšu) un kuri vienlaikus ir gan būtisks informatīvais avots stāstā, gan filmas stilistiskā risinājuma formālais paņēmiens. Intervijas nereti tiek ilustrētas arī ar kinohronikas kadriem un fotogrāfijām, kuras ir kā vizuāls paskaidrojums cilvēku stāstītajam.

Papildu vēstījuma sniegšanai tikai vienu reizi izmantoti titri, pašā filmas sākumā, kurā paskaidroti filmas stāsta pamatfakti – tas, ka 150 000 cilvēku devās bēgļu gaitās, viņu nometināšana nometnēs Vācijā, DP nosaukums.

AUTORI

Filmas režisore ir Dzintra Geka (dz. 1950), kura jau kopš 21. gs. sākuma regulāri veido dokumentālās filmas par latviešu likteņiem pēc Otrā pasaules kara. Geka ieguvusi televīzijas režisora diplomu Ļeņingradā (1979), kaut gan jau pirms tam strādājusi Rīgas kinostudijā par montāžas režisori. 80. gados Geka strādā Latvijas Televīzijā – sākumā par režisora asistenti, tad režisori. Pirmos kinožurnālus Geka uzņēmusi jau 70. gadu beigās, bet atzinība dokumentālajā kino gūta ar 1987. gada īsfilmu «Voldemārs un Leontīne» – par diviem cilvēkiem, kuri nodzīvojuši laulībā 55 gadus. 90. gadu beigās režisore uzņēmusi televīzijas videofilmu virkni «Kinogadsimts Latvijā» – par dažādiem Latvijas kino darbiniekiem (Leonīdu Leimani, Ivaru Selecki, Hercu Franku, Rolandu Kalniņu u. c.). Pie šīs tematikas Geka turpinājusi strādāt arī vēlāk, jau savā studijā «Sibīrijas bērni» (par Gvido Zvaigzni, 60. gadiem u. c.). Ar filmu «Sibīrijas bērni» (2001) aizsākas filmu cikls, kas veltīts Sibīrijā nonākušo latviešu likteņiem. Filma stāsta par 1941. gada deportācijās izvestajiem bērniem un viņu likteņiem. Šī tēma turpināta filmās «Sibīrijas dienasgrāmatas» (2003), «Sveiciens no Sibīrijas» (2004), «Reiz bija Sibīrija» (2005) un citās. Geka kopā ar domubiedriem regulāri rīko braucienus uz Sibīriju un turpina apkopot likteņstāstus.

Daudzu Sibīrijas filmu mūzikas autors ir režisores dzīvesbiedrs, ievērojamais latviešu komponists Pēteris Vasks, kurš radījis mūziku filmām «Sibīrijas bērni», «Sibīrijas dienasgrāmatas», «Agapitova un izglābtie» (2009), «Kur palika tēvi?» (2014), «Dieva putniņi» un citām.

Kadri no filmas «Dieva putniņi»

10.–12. KLASE

DIEVA PUTNIŅI

PARAUGS

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Mērķis	Pilnveidot zināšanas un izpratni par bēgļu problēmu Otrajā pasaules karā, par latviešu trimdas veidošanos un attīstību. Pilnveidot prasmi izmantot cilvēku atmiņas kā vērtīgu vēstures avotu, atlasīt un klasificēt nepieciešamo informāciju.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, saruna, mācību filma.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40–120 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Kas ir bēgļi?** Darba lapa Nr. 1. ■ Izveido savu saīsināto definīciju jēdzienam «bēglis»! ■ Raksturo bēgļus! ■ Ar ko apzīmējums «bēglis» atšķiras no apzīmējuma «migrants»? ■ Kādi likumi regulē bēgļa statusa piešķiršanu un attieksmi pret bēgļiem Latvijā un pasaulē? ■ Vai uz Otrā pasaules kara laiku starptautiskajos likumos tika definēts jēdziens «bēglis»? ■ Izdari secinājumus, kāds bija Otrā pasaules kara bēgļu statuss, tiesības un iespējas! **2. Skolēni noskatās režisores Dzintras Gekas dokumentālās filmas «Dieva putniņi» fragmentu:** 00:00–16:25. Jautājumi apspriešanai: ■ Kāpēc latvieši Otrā pasaules kara gados devās bēgļu gaitās? Kas viņus biedēja? ■ Kādos apstākļos notika bēgšana no Latvijas? Kas cilvēkus apdraudēja? ■ Kur latviešu bēgļi nonāca? ■ Kas bēgļus apdraudēja Vācijā 1944./1945. gadā? ■ Kādas kara šausmas cilvēki piedzīvoja Vācijā kara beigās? ■ Kas ir tie cilvēki, kas runā un stāsta par Otrā pasaules kara notikumiem? ■ Kā tu domā, vai viņu stāstītais ir ticama informācija? Izvērtē! **3. Skolēni noskatās režisores Dzintras Gekas dokumentālās filmas «Dieva putniņi» fragmentu:** 20:00–46:00. Darba lapa Nr. 2. **4. Skolēni noskatās režisores Dzintras Gekas dokumentālās filmas «Dieva putniņi» fragmentu:** 46:00–01:11:20. ■ Kāpēc latviešu bēgļi vēlējās doties uz Ameriku (ASV, Kanādu u. c.)? ■ Kādā veidā bēgļi nonāca Amerikā? ■ Kādi dzīves apstākļi latviešu bēgļiem bija Amerikā? ■ Kādas bija bēgļu cerības un kādas iespējas? ■ Kā latviešu bēgļi trimdā kopa latviešu tradīcijas un uzturēja latvietību? **5. Skolēni noskatās režisores Dzintras Gekas dokumentālās filmas «Dieva putniņi» fragmentu:** 01:11:20—01:29:40. ■ Kāpēc daudzi trimdas latvieši neatgriezās un neatgriežas Latvijā? ■ Kāpēc daļa trimdas latviešu atgriezās un apmetās uz dzīvi Latvijā? Kā viņi te jūtas? ■ Kā trimdas latvieši joprojām kopj latviešu tradīcijas un uztur latvietību gan te, Latvijā, gan citur pasaulē?
Atgriezeniskā saite	Uzraksti argumentētu pārspriedumu par kādu no tēmām! ■ Trimdas latviešiem viegli/grūti integrēties Latvijas sabiedrībā. ■ Trimdas latviešu devums latviešu kultūrā un izglītībā! ■ Latviešu bēgļi – veiksminieki vai upuri Otrajā pasaules karā.

10.–12. KLASE

DIEVA PUTNIŅI

DARBA LAPA NR. 1

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kas ir bēglis?

Personas, kas bojāejas draudu priekšā brīvprātīgi vai pēc varas iestāžu rīkojuma atstājušas savas pastāvīgās dzīvesvietas. Pēc draudu rakstura izšķir kara, politiskos (t.sk. etniskos un reliģiskos), ekoloģiskos un ekonomiskos bēgļus. Viņu brīvībai vai pat dzīvībai pastāvošo draudu dēļ bēgļi atšķiras no sociāliem un ekonomiskiem migrantiem, kuri sava sociālā vai ekonomiskā stāvokļa uzlabošanas nolūkā pārceļo uz apvidiem vai valstīm, kur saredz savai eksistencei labvēlīgus apstākļus. Humānās palīdzības un citu privilēģiju saņemšanas dēļ sociālie un ekonomiskie migranti bieži uzdodas par bēgļiem. Pie izdevības par bēgļiem uzdodas arī kriminālie elementi. Bēgļi var radīt patvēruma valstij un apmešanās apvidum ievērojamu demogrāfisko un ekonomisko slodzi, tāpēc bēgļu juridiskā statusa piešķiršana ir atbildīgs un vienmēr arī strīdīgs imigrācijas likumdošanas un attiecīgo valsts dienestu uzdevums. Daudzas valdības gatavas sniegt citām valstīm ievērojamu ekonomisko, humāno un cita veida palīdzību, lai tikai aizkavētu bēgļu ieplūšanu no šīm valstīm. Ar bēgļu problēmu saistās arī likumi un starpvalstu līgumi par nelegālo imigrantu, arī bēgļu atpakaļuzņemšanu valstī, no kuras viņi ieradušies. Vēsturiski politiski tiesiskais jēdziens «bēgļi» radies sakarā ar personu masveida pārvietošanos Pirmā pasaules kara laikā. Pēc tam par politiskajiem bēgļiem daudzās valstīs tika atzīti arī no totalitāro politisko režīmu vajāšanām izbēguši cilvēki. Pēc Otrā pasaules kara bēgļu problēma kļuva par politiski tik nozīmīgu, ka tās valsts tiesiskai un starptautiski tiesiskai regulēšanai un risināšanai tika radīta ANO īpaša institūcija (kopš 1951. g. ANO Komisāra pārvalde bēgļu jautājumos). Politiska problēma ir bēgļu izmantošana patvēruma valsts militārajās un politiskajās interesēs pret bēgļu atstāto valstu politisko iekārtu.

(Ašmanis M. *Politikas terminu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 25.–26. lpp.)

Bēglis – *persona, kas pamatotās bailēs no vajāšanas rases, reliģijas, tautības, piederības konkrētai sociālai grupai vai politisku uzskatu dēļ devusies ārpus savas agrākās mītnes zemes. Bēglis šādu apstākļu iespaidā nespēj vai nevēlas mītnes zemē atgriezties. Latvijā likumu «Par bēgļiem un patvēruma meklētājiem Latvijas Republikā» pieņēma 1997. gada 19. jūnijā. Pieņemot likumu, Saeima arī ratificēja 1951. gada ANO Konvenciju un tās 1967. gada protokolu par bēgļu statusu. 1998. gadā izveidots Bēgļu lietu centrs un Apelācijas padome, bet 1999. gada 12. februārī atklāts patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs «Mucenieki».*

(*Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*. Rīga: SDSPA «Attīstība», 2000, 30. lpp.)

Jautājumi apspriešanai:

- Izveido savu saīsināto definīciju jēdzienam «bēglis»!
- Raksturo bēgļus!
- Ar ko apzīmējums «bēglis» atšķiras no apzīmējuma «migrants»?
- Kuri normatīvie dokumenti regulē bēgļa statusa piešķiršanu un attieksmi pret bēgļiem Latvijā un pasaulē?
- Vai uz Otrā pasaules kara laiku starptautiskajos likumos tika definēts jēdziens «bēglis»?
- Izdari secinājumus, kāds bija Otrā pasaules kara bēgļu statuss, tiesības un iespējas!

10.–12. KLASE

DIEVA PUTNIŅI

DARBA LAPA NR. 2

■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izveido tabulu un aizpildi to!

Izmantojot filmā atspoguļotās cilvēku atmiņas, raksturo, kāda bija pārvietoto personu dzīve bēgļu nometnēs Vācijā!

Dzīves apstākļi	**Izglītības iespējas**	**Kultūras dzīve**
Mājvietas	**Iztikas līdzekļi, pārtika**	**Attiecības ar vāciešiem**

PIE BAGĀTĀS KUNDZES

REŽISORS, SCENĀRISTS LEONĪDS LEIMANIS. SPĒLFILMA, 1969, 95 MIN.

Kadrs no filmas «Pie bagātās kundzes»

«Tas nu gan ir numuriņš!»

SIŽETS

Filma veidota pēc Andreja Upīša darbu motīviem. Tās darbība notiek 20. gadsimta 30. gados Rīgā, kad pilsētā valda liels bezdarbs, politiskās partijas cīnās par varu. Oļģerts Kurmis (Eduards Pāvuls), inteliģents, kurš prot vairākas valodas, ir ratiņu stūmējs, bet darba bieži vien nav. Viņš izpalīdz avīžu kioska pārdevējai Kalnkāja kundzei (Zigrīda Stungure), kuras vīrs nodibinājis partiju. Kurmis īrē istabu pie Kārkliem, kuru meita Emma (Līga Liepiņa) atbrīvota no cietuma, kur nonākusi par zagšanu. Emmai jāpalīdz mātei bagātu cilvēku veļas mazgāšanā, ar ko viņa pelna iztiku. Kurmis palīdz Emmai iznēsāt izmazgāto veļu, pie viena arī uzraugot meiteni, kurai vecāki nevar uzticēties. Kalnkāja kundze vīra (Luijs Šmits) politiskās karjeras dēļ pārvācas uz respektablu dzīvokli, bet Kurmis kopā ar draugu Frīdi (Kārlis Sebris), palīdzējuši uznest dzīvoklī klavieres, nonāk kundzes vīra uzmanības lokā.

Kalnkāja kungs nolīgst Kurmi un Frīdi darbā – palīdzēt pie malkas biznesa un reizē arī saimniecības darbos. Kurmis sāk izjust simpātijas pret Emmu. Kādu dienu, kad abi kopā atkal iznēsā veļu, viņš nopērk meitenei jaunas, baltas kurpes un skaistu vasaras kleitu. Viņi kopā ieiet dārglietu veikalā – tāpat vien paskatīties – , kur meitene nenociešas un nozog kaklarotu. To uzzinājusi, māte grib padzīt meiteni no mājām, bet Kurmis iejaucas, apgalvojot, ka rotu pats meitenei nopircis. Emmai ir ļoti svarīgi atrast darbu, jo strādāšana pie mātes neatbilst policijas prasībām pret viņu kā bijušo ieslodzīto. Kurmis palīdz Emmai dabūt istabenes darbu pie Kalnkāja kundzes.

Priekšvēlēšanu procesam aktivizējoties, Kurmis, Emma un Frīdis tiek arvien vairāk iesaistīti Kalnkāja kunga partijas saraksta Nr. 49 aģitācijas plakātu līmēšanā. Tomēr viņu pārliecība un simpātijas pieder strādnieku partijai ar numuru 19. Vēlēšanām tuvojoties, aģitācija un plakātu līmēšana pastiprinās. Kurmis, Emma un Frīdis tiek pie strādnieku partijas plakātiem, Emma tos līmē uz policijas furgona. Viņu pieķer. Emmai izdodas aizbēgt, radot apjukumu policistu vidū, kad viņa iešļākusi policijas priekšniekam sejā klīstera spaini. Nākamajā dienā pēc viņas atbrauc policija un meiteni apcietina.

STILS

Filmas pamatā vairāki Andreja Upīša darbi – romāns «Smaidošā lapa», noveles «Pie bagātās kundzes», «Numurs kaklā», «Ziedi smilktīs» un «Frīdis», kurus Leonīds Leimanis izmantojis scenārijam. Filmai piemīt izteikts kinematogrāfiskums – nozīmes paušana ar attēla palīdzību, šajā ziņā nebalstoties galvenokārt dialogos, gari kadri, uzņemti ar kameru kustībā, izteiksmīga filmas mūzika. Labs vizuālās izteiksmes piemērs ir kadri ar bezdarba raksturojumu – bezgalīgi gara rinda pie darba biržas, parādīta vienā nepārtrauktā kadrā, bet ar kameras līganu kustību. Emmas ilgas pēc kādas skaistas greznumlietas parādītas tādējādi, ka, viņai nostājoties pie dārglietu veikala skatloga, meitenes atspīdums stiklā rada ilūziju par dārglietām rotātu, laimīgu Emmu.

Vēl kāds vizuāls elements, kam filmā ir būtiska nozīme, ir papīrs un dažādas ar to saistītas lietas – žurnāli un avīzes, politiskie plakāti un skrejlapas. Tās filmas sižetā izmantotas dažādos veidos kā objekts, kura klātbūtnes pamatojumam atrodami arī vārdos neizteikti zemteksti: Kalnkāja kundze kioskā pārdod kriminālstāstu žurnālu, kuram uz vāka ir noziedznieks ar masku uz sejas, pēc tam šādā izskatā pie viņas lavās Frīdis pēc papirosiem; lai Frīdis ar netīrām kājām nepiebradātu Kalnkāja kundzes jauno dzīvokli, uz grīdas tiek

Kadrs no filmas «Pie bagātās kundzes»

paklāti vēlēšanu plakāti «Balsojiet par 49». Sarakstu 49. un 19. numuram arī ir īpašs vizuālais potenciāls – kad trijotne līmē 49. numura plakātus, tos uzklājot daļēji citu virs cita, četrinieks tajos pārtop par vienīnieku, tā izveidojot numuru 19. Uz to atsaucas arī filmas dialogā sacītais: «Tas nu gan ir numuriņš!» – uzmanību pievēršot gan darbībai kā tādai (kad uz sētas šādi tiek izveidoti 19. numuri), gan saraksta numuram.

Filmas «Pie bagātās kundzes» interesē par vienkāršo cilvēku likteņiem, prasmīgi izmantoto pilsētvidi saskatāma zināma līdzība ar itāļu neoreālismu.

AUTORI

Filmas režisors un scenārija autors ir Leonīds Leimanis (1910–1974). Leimanis bija daudzpusīga personība – aizrāvās ar mūziku, fotografēšanu, kino, teātri, zīmēšanu.

Viņš izvēlējās studēt arhitektūru, taču drīz vien iestājās dramatiskajā studijā, lai kļūtu par aktieri. Viņš spēlēja Strādnieku teātrī un Dailes teātrī, kā arī 1934. gadā filmējās – Leimanis atveidoja rakstnieka lomu pirmajā latviešu pilnmetrāžas skaņu filmā «Daugava». Kino sāka Leimani saistīt arvien vairāk, par ko liecina viņa 30. gadu mēģinājumi amatierkino jomā. Pēc kara, būdams Dailes teātra direktors, Leonīds Leimanis tomēr šo amatu pameta un pārgāja darbā kinostudijā, kur sākumā bija Mākslas filmu studijas māksliniecīskais vadītājs un otrais režisors. Pirmais pieteikums spēlfilmu režijā bija «Salna pavasarī» (1955, kopā ar režisoru Pāvelu Armandu). Kopumā Leonīds Leimanis uzņēmis divas dokumentālās filmas un sešas spēlfilmas (četrām no tām viņš pats arī scenārija autors). Filmas «Nauris» (1957) un «Šķēps un roze» (1959) vieno gan galvenās lomas atveidotājs – baletdejotājs Haralds Ritenbergs –, gan padomju laika tēla traktējums (jaunā celtniecība – skola, Rīgas kvartāli), tomēr tās pārvar sociālistiskā reālisma prasības un runā par vispārcilvēciskām vērtībām. Pie Rūdolfa Blaumaņa darbiem Leimanis atgriezās otrreiz filmā «Purva bridējs» (1966), kino dramaturģijā pārnesot Edgara un Kristīnes kaislību un saprāta plosīto attiecību stāstu. Šī Leimaņa filma iekļauta arī Latvijas Kultūras kanonā. Filma «Pie bagātās kundzes» ir pēdējais Leonīda Leimaņa darbs kino.

10.–12. KLASE

PIE BAGĀTĀS KUNDZES

PARAUGS

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Pie bagātās kundzes»

Politiskās partijas Latvijā

Mērķis	Padziļināt skolēnu zināšanas par to, kādas politiskās partijas Latvijā bija starpkaru periodā un kādas ir mūsdienās. Pilnveidot izpratni par to, kā izpaužas politisko partiju priekšvēlēšanu cīņa.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, avotu analīze, radošais darbs.
Mērķauditorija	10.–12. kl.
Nodarbības ilgums	40 min.
Nepieciešamie resursi	Dators un projektors vai interaktīvā tāfele, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni noskatās režisora Leonīda Leimaņa filmas «Pie bagātās kundzes»** fragmentus: 1:12:30–1:15:50 un 1:19:20–1:27:20. **2. Jautājumi apspriešanai:** ■ Kādas politiskās partijas tika minētas filmas fragmentos? Vai šādas politiskās partijas reāli eksistēja? ■ Par ko Latvijas politikā starpkaru periodā ironizē filmas autors? Kā tas izpaudās? Mini piemērus no filmas! ■ Vai līdzīgas problēmas ir novērojamas arī mūsdienās? Ja ir, mini piemērus! ■ Kā politiskā cīņa izpaužas mūsdienās? ■ Vai, tavuprāt, tā ir normāla demokrātijas pazīme? Pamato savu atbildi! **3. Darbs ar avotiem.** Darba lapa Nr. 1. Skolēni iepazīstas ar informācijas avotiem un sniedz atbildes uz jautājumiem. **4. Radošais darbs (mājasdarbs):** skolēni tiek aicināti izdomāt un uzrakstīt sižetu spēlfilmai par kādu no mūsdienu politiskajām problēmām.
Atgriezeniskā saite	Mācību stundas beigās katrs skolēns nosauc vienu atšķirību politisko partiju spektrā vai politisko partiju priekšvēlēšanu cīņā mūsdienās un starpkaru periodā.

10.–12. KLASE

PIE BAGĀTĀS KUNDZES

DARBA LAPA NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Darbs ar informācijas avotiem:

Jautājumi apspriešanai

- Kā informācijas avoti A un B saskan ar filmā «Pie bagātās kundzes» redzēto? Mini piemērus!
- Izmantojot informācijas avotus un filmas «Pie bagātās kundzes» fragmentos redzēto, raksturojiet, kādi bija politisko partiju priekšvēlēšanu solījumi?
- Raksturojiet metodes, ar kādām politiskās partijas un to pārstāvji centās tikt ievēlēti Saeimā!
- Kādu Latvijas politisko problēmu starpkaru periodā raksturo avoti D un E?
- Cik politiskās partijas bija pārstāvētas 4. Saeimā?
- Raksturojiet avotā E redzamo politisko problēmu!

4. Saeimas vēlēšanas. Ar plakātiem klāta aģitācijas automašīna. 1933. gads

(Butulis I., Zunda A. *Lielā Latvijas vēstures grāmata.* Rīga: SIA «Liegra», 2015, 120. lpp.)

Ar 2. Saeimas vēlēšanu plakātiem aplīmēts reklāmu stabs. 1925. gads

(Butulis I., Zunda A. *Lielā Latvijas vēstures grāmata.* Rīga: SIA «Liegra», 2015, 123. lpp.)

Demokrātiskā centra uzsaukums vēlēšanās

(Butulis I., Zunda A. *Lielā Latvijas vēstures grāmata.* Rīga: SIA «Liegra», 2015, 124. lpp.)

D

Saeimas apstiprinātās valdības

Valdības vadītājs	Darbības ilgums	Vadošās partijas	
Jānis Pauļuks	5 mēneši un 1 diena	Speciālistu valdība bez valdošās partijas	1. Saeima
Zigfrīds Anna Meierovics	6 mēneši un 29 dienas	Latviešu zemnieku savienība, sociāldemokrāti, Latgales partijas	
Voldemārs Zāmuels	10 mēneši un 29 dienas	Speciālistu valdība, kuru atbalstīja sociāldemokrāti	
Hugo Celmiņš	12 mēneši un 23 dienas	Latviešu zemnieku savienība	
Kārlis Ulmanis	4 mēneši un 19 dienas	Latviešu zemnieku savienība un mazākumtautības	2. Saeima
Artūrs Alberings	7 mēneši un 11 dienas	Latviešu zemnieku savienība un centra partijas	
Marģeris Skujenieks	13 mēneši un 6 dienas	Sociāldemokrāti un «Demokrātiskais centrs»	
Pēteris Juraševskis	12 mēneši un 26 dienas	«Demokrātiskais centrs»	
Hugo Celmiņš	27 mēneši un 23 dienas	Latviešu zemnieku savienība, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija, Latgales partijas un mazākumtautību partijas	3. Saeima
Kārlis Ulmanis	8 mēneši un 8 dienas	Latviešu zemnieku savienība un Latgales partijas	
Marģeris Skujenieks	15 mēneši un 17 dienas	Progresīvā apvienība, centra partijas	4. Saeima
Ādolfs Bļodnieks	11 mēneši un 20 dienas	Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija	
Kārlis Ulmanis	1 mēnesis un 28 dienas	Latviešu zemnieku savienība, mazākumtautības	

(Purēns V. *Pasaules vēsture pamatskolai. 4. daļa. Mūsu laikmets.* Rīga: RaKa, 2005, 149. lpp.)

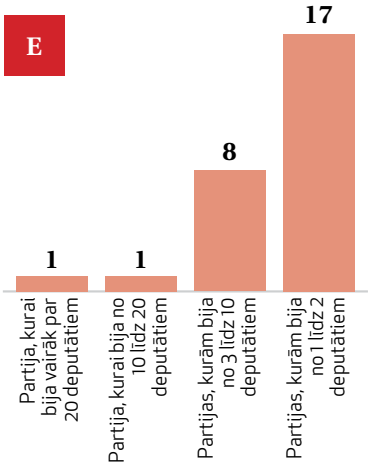

10.–12. KLASE

MODRIS

PARAUGS

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Modris»

Jauniešu dzīves valoda

Mērķis	Veidot izpratni par mūsdienu jauniešu valodas lietojumu dažādās sociāli aktīvās situācijās (ģimene, vienaudži, skola u. tml.); veicināt priekšstatu par mākslas notikuma (filmas) recenzēšanu.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, prāta vētra, viedokļa raksts, recenzija.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapas; V. Erntsone un L. Tidriķe «Jauniešu valoda» (LVA, 2006).
Nodarbības apraksts	**1. Diskusija** – mūsdienīga jaunieša ikdienas valoda. ■ Vai valodas lietojums ir atkarīgs no situācijas? ■ Kāpēc jauniešiem pārmet, ka viņu attieksme pret valodu ir paviršа? ■ Kuri ir galvenie parametri, ar ko atšķiras bērnu, jauniešu un pieaugušo valoda? **2. Skolēni skatās Jura Kursieša filmas «Modris» (2014) fragmentu** (31:45–36:11) un komentē iespaidu par jauniešu valodu. Skolotājs aicina skolēnus izteikt (uzrakstīt uz tāfeles) pieņēmumus, kāpēc jauniešu valoda varētu būt īpaši pētāms jautājums. Skolēni strādā darba lapā Nr. 1. **3. Skolēni skatās visu filmu «Modris»** un skatīšanās laikā veic iespaidu pierakstus darba lapā Nr. 2, pēc tam veido patstāvīgās īsrecenzijas melnrakstu. Skolotājs koordinē savstarpējās vērtēšanas un ieteikumu rakstīšanas gaitu.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu savstarpējie vērtējumi (ieteikumi, priekšlikumi turpināšanai); balsojums par recenzijas rakstīšanas pieredzi.

10.–12. KLASE

MODRIS

DARBA LAPA NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Atzīmē skalā no 1 līdz 10, cik, tavuprāt, iedarbīgi tika izmantoti valodas līdzekļi filmas fragmentā!

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Noskaidro kolēģu vērtējumu! Komentē, kas nosaka balsojuma atšķirīgos (līdzīgos) rezultātus?

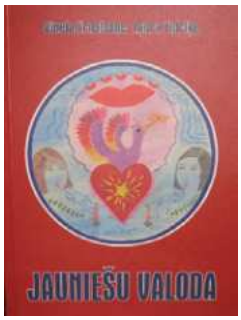

Iepazīsties ar fragmentu Vinetas Erntsones un Lauras Tidriķes pētījumā «Jauniešu valoda» (LVA, 2006), pasvītro, tavuprāt, svarīgāko teikumu un uzraksti viedokli par to (70-90 v.).

Viens no motīviem, kāpēc jaunieši lieto specifiskus vārdus un izteicienus, ir viņu vēlme atšķirties no pieaugušajiem. Taču atšķirības vārdu krājumā norāda arī runātāja piederību pie konkrētas sociālās grupas un palīdz nošķirt grupai piederīgos no svešajiem. (..) piemēram, tie, kas brauc ar skrituļdēli, runā citādi nekā tie, kuri nodarbojas ar kādu citu sporta veidu, panki izsakās savādāk nekā repa cienītāji. (23. lpp.)

10.–12. KLASE

MODRIS

DARBA LAPA NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Modris»

Skaties filmu un veic pierakstus tabulā!

Kuri ir filmas galvenie notikumi (nozīmīgi pavērsieni darbībā)?		
Kuri ir filmas galvenie varoņi, kādas ir to īpašības un savstarpējās attiecības?		
Kāds ir filmas temps, noskaņa vai noskaņu maiņa?		
Kurām norisēm (vai vides detaļām) filmas veidotāji pievērš vairāk uzmanības?		
Kādam skatītājam filma paredzēta, kam to varētu ieteikt? Kāpēc?		
Kādus būtiskus jautājumus filma liek pārdomāt (vai izdevās sagaidīt atbildes uz jauniešiem būtiskiem jautājumiem)?		
Kad vērtēt filmu (uzrakstīt viedokli par to) ir vieglāk?	…ja filma piesaista un patīk.	…ja filma nepiesaista un nepatīk.

Uzraksti īsu recenziju par filmu, izmantojot savus pierakstus un trāpīgi izvēloties valodas līdzekļus! Publicē recenziju klases blogā! Iepazīsties ar citu kolēģu viedokļiem, iesaisties komentāru apmaiņā!

10.–12. KLASE

VAI VIEGLI BŪT JAUNAM?

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Vai viegli būt jaunam?»

Īstie jautājumi īstajā laikā

Mērķis	Veidot izpratni par sarunu (interviju) žanru kā būtisku savas pozīcijas izteicēju; veicināt prasmi uzdot būtiskus jautājumus.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situācijas analīze, jautājumu galerija.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	100–120 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapa; līmlapiņas.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs mudina skolēnus atcerēties pašu pieredzi ar intervijām (darījumrakstos, žurnālos u. tml.). ■ Kāpēc intervijai ir iepriekš jāgatavojas? ■ Kāpēc intervijā ir svarīgi uzklausīt, nevis stāstīt pašam? ■ Kāpēc mēdz teikt – sarunās dzimst patiesība? **2. Skolēni skatās Jura Podnieka dokumentālo filmu «Vai viegli būt jaunam?»** (skolotājs var izvēlēties arī tikai noteiktus filmas fragmentus – intervijas ar kādiem konkrētiem filmas varoņiem) un strādā darba lapā Nr. 1, apkopojot skatītāju iespaidus un formulējot jautājumus. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku jautājumu pilnveidei un apkopošanai. **3. Jautājumu galerijas izveide.** Skolotājs koordinē digitālas vai klasē izvietojamas jautājumu galerijas izveidi; skolēni noformē galerijai paredzētos jautājumus, tos iespējams arī grupēt. **4. Skolotājs koordinē savstarpējās vērtēšanas (ieteikumu, rekomendāciju) procesu.** Skolotājs koordinē savstarpējās saziņas gaitu klases vai digitālās galerijas ietvaros.
Atgriezeniskā saite	Darba procesu noslēdz pašnovērtējums – reakcija par uzticēšanos savstarpējā saziņā un par jautājumu formulēšanas veidiem.

10.–12. KLASE

VAI VIEGLI BŪT JAUNAM?

DARBA LAPA NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Skaties filmu, pievērs uzmanību intervijām (kā tiek uzdoti jautājumi, lai sarunu virzītu tālāk, lai palīdzētu cilvēkam izteikt savu domu)!

Uzraksti jautājumu, kuru tev, 21. gadsimta jaunietim, būtu svarīgi noskaidrot, lai labāk izprastu 20. gs. 80. gadu jauniešu izvēli un rīcību! Tu vari formulēt jautājumu, kas derēs jebkuram filmas varonim, bet vari arī izvēlēties kādus noteiktus jauniešus, kuru viedoklis tev lika aizdomāties visvairāk.

Filmas varoņi	**Skatītāja iespaidi**	**Jautājums**
Puisis, kurš vēlas labu dzīvi		
Jauniete ar bērniņu		
Puisis, kurš meklē piedzīvojumus		
Puisis, kuru vienīgo notiesāja reāli		
Puisis, kurš iesaistījies panku kustībā		
Puisis, kurš veido savu filmu		
Puisis, kurš pieredzējis karu		
Puisis, kurš ievainots karā		
…		
…		
…		
Dzejnieks Māris Melgalvs (dziesmu tekstos)		

10.–12. KLASE

VAI VIEGLI BŪT JAUNAM?

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Vai viegli būt jaunam?»

Īstie jautājumi īstajā laikā

Mērķis	Veicināt prasmi argumentēt, vērtēt un papildināt savu viedokli.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situācijas analīze, pārdomu darbs (viedoklis vai argumentētā eseja).
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	100–120 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs mudina skolēnus atcerēties pašu pieredzi par gadījumiem, kad ir šķitis – pieaugušie jauniešos neieklausās vai pieaugušie ne visai labi izprot jauniešus. Skolotājs veicina secinājumu apkopojumu, kas noskaidrotu, kāpēc ir svarīgi iemācīties saprasties. **2. Skolēni skatās Jura Podnieka dokumentālo filmu «Vai viegli būt jaunam?».** Filmas skatīšanās laikā skolēni brīvā formā, pēc saviem ieskatiem veic pierakstus par epizodēm, kuras mudina aizdomāties, veido īpašu citātu kopu u. tml. **3. Skolēni raksta pārdomu darbu,** strādā darba lapā Nr. 2 un sāk rakstīt savu pārdomu darbu (vai argumentēto eseju). **4. Skolotājs koordinē savstarpējās vērtēšanas (ieteikumu, rekomendāciju) procesu.** Skolotājs koordinē savstarpējo ieteikumu gaitu, skolēni uz līmlapiņām raksta ieteikumus, rekomendācijas, secīgi izsakoties par prasmi argumentēt, par faktu izmantojumu, par prasmi ieinteresēt u. tml. Skolotājs konsultē, kā veidot ieteikumus tā, lai autoram pēc tam būtu iespēja sniegumu uzlabot, pilnveidot. Pēc ieteikumu saņemšanas katram pārdomu darba autoram ir iespēja papildināt, pilnveidot un pārveidot savu stāstījumu.
Atgriezeniskā saite	Darba procesu noslēdz pašnovērtējums – refleksija par ieteikumiem, par prasmi argumentēt un pieredzi rakstīt pārdomu darbu.

10.–12. KLASE

VAI VIEGLI BŪT JAUNAM?

DARBA LAPA NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Uzraksti pārdomu darbu «Kāpēc būt jaunam ir .. (interesanti / viegli / grūti / izaicinoši / neparasti..)».

Darbā mērķtiecīgi izmanto filmas skatīšanās laikā veiktos pierakstus – konkrētos faktus pārvērt labos argumentos.

Pārdomu darbs (melnraksts)	Ieteikumi, jautājumi, rosinājumi

10.–12. KLASE

AIJA

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Aija»

Kurš leņķis ir īstais?

Mērķis	Veidot izpratni par dažādu skatpunktu izvēli mākslas darba interpretācijā.
Izmantojamās mācī-bu metodes	Saruna, prognozēšana, scenārija pieteikuma (idejas kopsavilkums) rakstīšana.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	120–160 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapas.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni skatās Vara Braslas filmas «Aija» (1987) pirmās daļas fragmentu** (36:45–39:04) pirms romāna lasīšanas. Skolotājs koordinē prognozēšanas procesu, skolēni strādā darba lapā Nr.1. **2. Saruna par prognozēm,** viedokļi tiek grupēti un analizēti. **3. Skolēni patstāvīgi noskatās visu filmu (1., 2. daļa)** vai lasa romānu triloģiju «Aija», lai būtu gatavi spriest par mākslas darbu kā veselumu. **4. Skolotājs koordinē scenāriju rakstīšanas darbnīcas darbu**, vienojoties ar skolēniem par darba apjomu, pieraksta veidu, kā arī darba veikšanas termiņiem un scenārija ideju apspriešanas gaitu un veidu. Skolēni iesaistās scenārija pieteikumu (idejas kopsavilkums) rakstīšanas darbnīcā, strādā darba lapā Nr. 2, kā arī iesaistās scenārija ideju lasījumos.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu pašu organizētie scenārija ideju lasījumi, savstarpējie vērtējumi un darba gaitas rezumējums.

10.–12. KLASE

AIJA

DARBA LAPA NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Noskaties filmas «Aija» (1. daļa) sākumu un izsaki prognozes, kāds, tavuprāt, varētu būt šo tēlu attiecību atrisinājums.

Skaties filmu (lasi romānu triloģiju) un pārbaudi savas prognozes! Papildini savus pierakstus darba lapā!

loģiskais
priecīgais
šokējošais
traģiskais
nenojaušamais

10.–12. KLASE

AIJA

DARBA LAPA NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Pēc filmas «Aija» noskatīšanās (romānu triloģijas izlasīšanas) iejūties scenārista lomā!

Piedāvā jaunu skatījumu triloģijas sižetam – uzraksti scenārija pieteikumu (ideju kopsavilkumu), izvēloties vienu no potenciālās filmas nosaukumiem: «Jānis», «Ieva», «Olga» vai «Pārupju Juris»

Iesaisties kolēģu darba vērtēšanā, kā arī uzklausi citu ieteikumus par savu darbu.

Ieteikumi (I)	**Ieteikumi (II)**	**Ieteikumi (III)**	**Ieteikumi (IV)**

10.–12. KLASE

AIJA

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Aija»

Gleznot vārdos, attēlos un filmā

Mērķis	Veidot izpratni par iedarbīgiem izteiksmes līdzekļiem literārā tekstā, gleznā un mākslas filmā; rosināt radošo pašizpausmi.
Izmantojamās mācību metodes	Prognozēšana, vizuālo līdzekļu izpēte, muzeja bukleta fragmenta izpēte, vizuāla darba veidošana, inspirējoties no filmas.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	120–160 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapa, krāsas, zīmēšanas papīrs u. tml.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni skatās Vara Braslas filmas «Aija» (1987) pirmās daļas sākumu** (5–7 minūtes). ■ Skolotājs koordinē pirmo iespaidu apkopošanas gaitu. ■ Skolēni iesaistās balsošanā – kas bijis vizuāli iedarbīgāks: portreti vai ainavas, vai sadzīves ainas. **2. Skolēni strādā darba lapā Nr. 3** un izvēlas filmas izpētes virzienu. Skolotājs izvērtē skolēnu izvēli, koordinē radošā uzdevuma veikšanu. **3. Skolēni turpina filmas tālāku skatīšanos** (5–7 minūtes), savstarpējās sarunās precizēdami sākotnējo viedokli par vizuālo līdzekļu iedarbīgumu. **4. Skolēni patstāvīgi noskatās visu filmu (1., 2. daļa)** un turpina strādāt darba lapā. **5. Skolotājs koordinē** skolēnu pašnovērtējuma procesu.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu pašu organizētie scenārija ideju lasījumi, savstarpējie vērtējumi un darba gaitas rezumējums.

10.–12. KLASE

AIJA

DARBA LAPA NR. 3

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izlasi Ilzes Līdumas teksta «Jānis Jaunsudrabiņš gleznotājs» (2004) fragmentu. Atzīmē, kas vairāk ir piesaistījis Jaunsudrabiņa interesi mākslā: ainava, portrets, sadzīves aina, klusā daba u. tml.

Jaunsudrabiņa devums gleznieciībā ir krāsains, daudzpusīgs un bagātīgs. Savās gleznās viņš tvēris ne tikai Latvijas, bet arī Itālijas, Šveices, Francijas, Vācijas ainavas, gleznojis ūdeņus, kalnus, ziedus, portretus utt.

Jaunsudrabiņam patika strādāt dabā, izmantojot visdažādākos materiālus (kartonu, finieri, papīru), tāpēc viņam raksturīgi neliela formāta darbi.

Ir apzināti vairāk nekā 150 Jaunsudrabiņa darbi (neskaitot grāmatu ilustrācijas), sākot no 1899. gada. Veidojot šo vizuāli informatīvo materiālu, Jaunsudrabiņa krāsu paletes daudzveidība parādīta, izmantojot tikai autora parakstītus un datētu darbus.

Līdz aptuveni 1912. gadam viņš daudz strādājis dzimtajā pusē – Neretas apkārtnē, viegli un liriski tverot bērnu un jaunības dienu pasauli.

Turpini skatīties mākslas filmas «Aija» nākamo fragmentu un komentē, kas vairāk interesējis filmas veidotājus (režisoru, operatoru, mākslinieku) – portrets, ainava, sadzīves aina u. c. Kādas spilgtas detaļas un nianses ir pamanāmas?

Kad esi noskatījies filmu, tad apkopo savus spilgtākos iespaidus, pārdomas un emocijas vizuālā stāstā. Izvēlies šī stāsta noformējuma veidu (zīmuļi, akvarelis, krītiņi, zīmēšanas papīrs utt.), uzzīmē radošo atbildi, sagatavo sava darba komentāru kopīgās izstādes atklāšanai.
Izvēlies vienu no kolēģu darbiem, kurš tev krāsās, noskaņā, zīmējuma tehnikā šķiet saistošākais, un uzraksti atzinīgu vērtējumu viena teikuma garumā.

10.–12. KLASE

AIJA

PARAUGS NR. 3

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Aija»

Stāstīt par stāstu

Mērķis	Veidot izpratni par dažādu skatpunktu izvēli mākslas darba interpretācijā.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, prognozēšana, scenārija pieteikuma (idejas kopsavilkums) rakstīšana.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80–120 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapas. http://valoda.ailab.lv/latval/vidusskolai/fonetika/fon22.htm
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni strādā darba lapā Nr. 4**, skolotājs konsultē par tiešsaistes informācijas izvēli un lietojuma iespējām, rosinot sarunu par informācijas un atbalsta materiālu izvēli atbilstoši mērķim un faktu ticamībai. **2. Skolēni patstāvīgi noskatās visu Vara Braslas filmu «Aija»** (1., 2. daļa) un skatīšanās laikā veido dubultās dienasgrāmatas ierakstus, strādā darba lapā Nr. 5. **3. Skolotājs koordinē dubultās dienasgrāmatas darbnīcas darbu**, skolēnu savstarpēju ieteikumu apkopojumu un mērķtiecīgu izmantošanu viedokļa raksta izveidē. **4. Skolēni strādā darba lapā Nr. 6** un raksta viedokli par paša izvēlētu, patstāvīgi formulētu problēmu, kas risināta filmā «Aija» (vai romānu triloģijā «Aija»). Skolotājs koordinē viedokļu apmaiņu klasē.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu savstarpējie vērtējumi un darba gaitas rezumējums.

10.–12. KLASE

AIJA

DARBA LAPA NR. 4

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izlasi divus vecajā drukā rakstītus fragmentus no rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa autobiogrāfijas «Mana dzīve» (1922) un atšifrē to, kas ir teikts tieši par romāna «Aija» tapšanas gaitu.

Ja nepieciešams, izmanto droši uzticamu un mācību procesā lietderīgi izmantojamu atbalsta materiālu.
http://valoda.ailab.lv/latval/vidusskolai/fonetika/fon22.htm

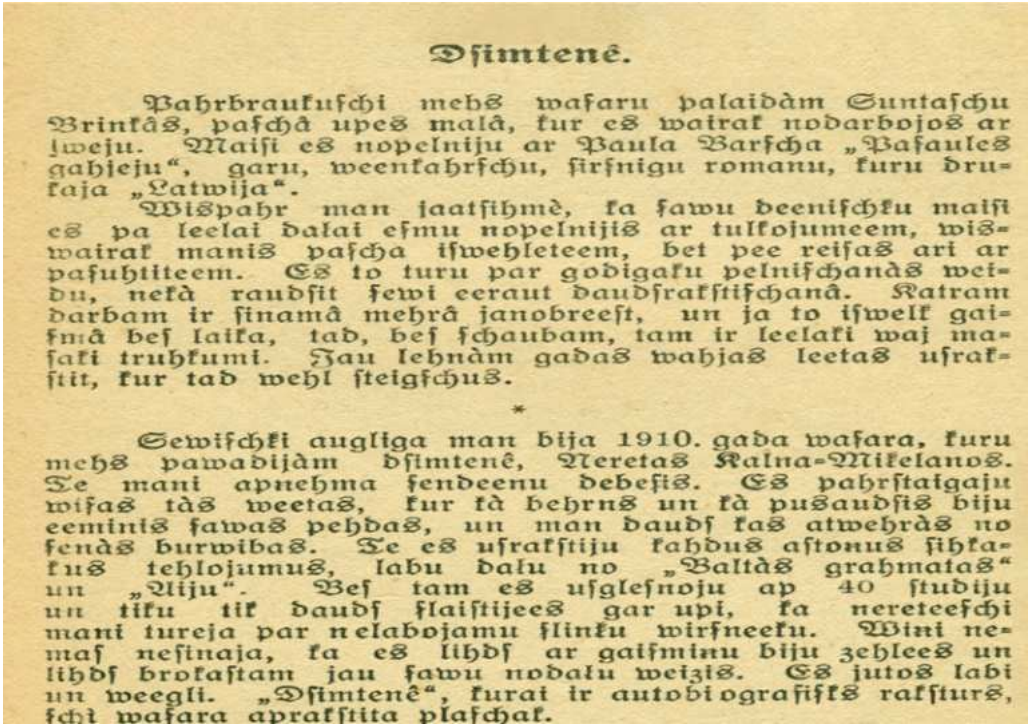

Dſimtenê.

Pahrbraukuſchi mehs wafaru palaidàm Suntaſchu Brinkâs, paſchâ upes malâ, kur es wairak nodarbojos ar ſweju. Maiſi es nopelniju ar Paula Barſcha „Paſaules gahjeju“, garu, weenkahrſchu, ſirſnigu romanu, kuru drukaja „Latwija“.

Wiſpahr man ſaatſihmè, ka ſawu deenſchku maiſi es pa leelai daſai eſmu nopelnijis ar tulkojumeem, wiſwairak manis paſcha iſwehleteem, bet pee reiſas ari ar paſuhtiteem. Es to turu par godigaku pelniſchanàs weidu, nekà raudſit ſewi eeraut daudſrakſtiſchanà. Katram darbam ir ſinamâ mehrâ janobreeſt, un ja to iſwelk gaiſmâ beſ laika, tad, beſ ſchaubam, tam ir leelaki waj maſaki truhkumi. Jau lehnàm gadas wahjas leetas uſrakſtit, kur tad wehl ſteigſchus.

*

Sewiſchki augliga man bija 1910. gada wafara, kuru mehs pawadijàm dſimtenê, Neretas Kalna-Mikelanos. Te mani apnehma ſendeenu debeſis. Es pahrſtaigaju wiſas tàs weetas, kur kà behrns un kà puſaudſis biju eeminis ſawas pehdas, un man daudſ kas atwehràs no ſenàs burwibas. Te es uſrakſtiju kahdus aſtonus ſihkakus tehlojumus, labu dalu no „Baltàs grahmatas“ un „Aiju“. Beſ tam es uſglesnoju ap 40 ſtudiju un tiku tik daudſ flaiſtijees gar upi, ka nereteeſchi mani tureja par nelabojamu ſlinku wirſneeku. Wini nemaſ neſinaja, ka es lihdſ ar gaiſminu biju zehlees un lihdſ brokaſtam jau ſawu nodalu weizis. Es jutos labi un weegli. „Dſimtenê“, kurai ir autobiografiſks raſtſurs, ſchì wafara apraſtſita plaſchak.

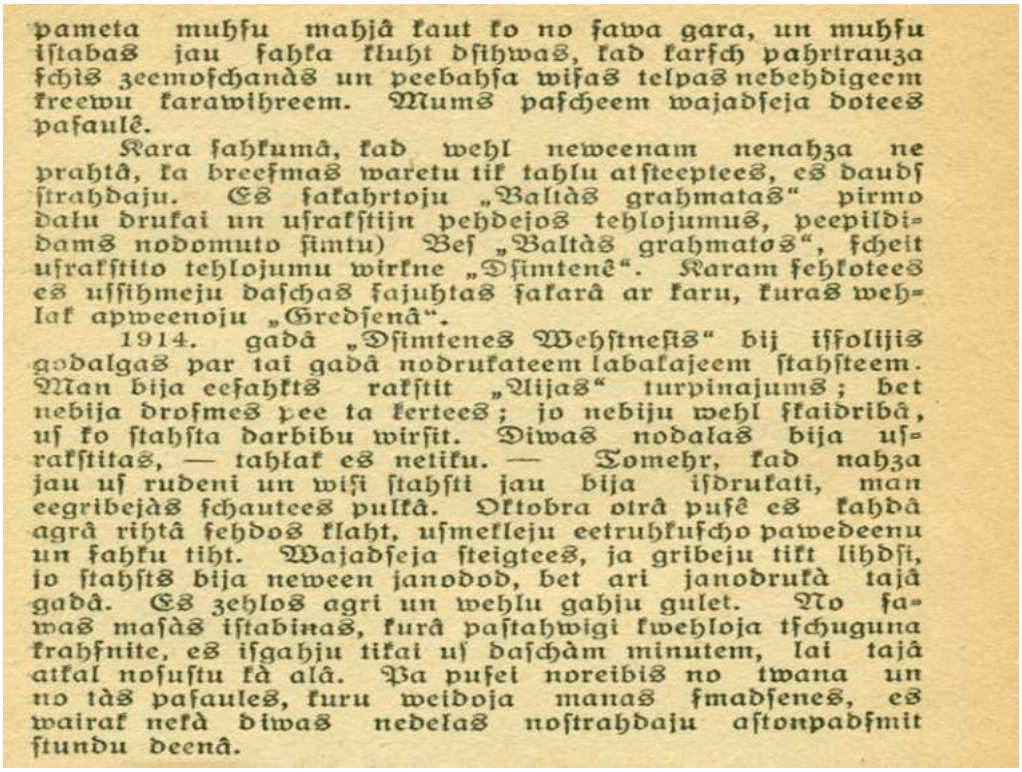

pameta muhſu mahjâ kaut ko no ſawa gara, un muhſu iſtabas jau ſahka kluht dſihwas, kad karſch pahrtrauza ſchìs zeemoſchanàs un peebahſa wiſas telpas nebehdigeem kreewu karawihreem. Mums paſcheem wajadſeja dotees paſaulê.

Kara ſahkumâ, kad wehl neweenam nenahza ne prahtâ, ka breeſmas waretu tik tahlu atſteeptees, es daudſ ſtrahdaju. Es ſakahrtoju „Baltàs grahmatas“ pirmo dalu drukai un uſrakſtiju pehdejos tehlojumus, peepildidams nodomuto ſimtu) Beſ „Baltàs grahmatos“, ſcheit uſrakſtito tehlojumu wirkne „Dſimtenê“. Karam ſehkotees es uſſihmeju daſchas ſajuhtas ſakarâ ar karu, kuras wehlak apweenoju „Gredſenâ“.

1914. gadâ „Dſimtenes Wehſtneſts“ bij iſſolijis godalgas par tai gadâ nodrukateem labakajeem ſtahſteem. Man bija eeſahkts rakſtit „Aijas“ turpinajums; bet nebija droſmes pee ta kertees; jo nebiju wehl ſkaidribâ, uſ ko ſtahſta darbibu wirſit. Diwas nodalas bija uſrakſtitas, — tahlak es netiku. — Tomehr, kad nahza jau uſ rudeni un wiſi ſtahſti jau bija iſdrukati, man eegribejàs ſchautees pulkâ. Oktobra otrâ puſê es kahdâ agrâ rihtâ ſehdos klaht, uſmekleju eetruhkuſcho pawedeenu un ſahku tiht. Wajadſeja ſteigtees, ja gribeju tikt lihdſi, jo ſtahſts bija neween janodod, bet ari janodrukà tajâ gadâ. Es zehlos agri un wehlu gahju gulet. No ſawas maſàs iſtabinas, kurâ paſtahwigi kwehloja tſchuguna krahſnite, es iſgahju tikai uſ daſchàm minutem, lai tajâ atkal noſuſtu kà alâ. Pa puſei noreibis no twana un no tàs paſaules, kuru weidoja manas ſmadſenes, es wairak nekà diwas nedelas noſtrahdaju aſtonpadſmit ſtundu deenâ.

10.–12. KLASE

AIJA

DARBA LAPA NR. 5

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Skaties mākslas filmu «Aija», atzīmē iespaidus (vizuālus vai tekstuālus), kas tevi iepriecināja, apbēdināja, pārsteidza, samulsināja, atgādināja tavu personisko pieredzi.	Pēc mākslas filmas «Aija» noskatīšanās ieraksti savus komentārus: kāpēc radās tieši šie iespaidi, kādas ir asociācijas, kādi jautājumi radās, kāpēc iepriecināja, kāpēc pārsteidza utt.

10.–12. KLASE

AIJA

DARBA LAPA NR. 6

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Aija»

Nosauc trīs, tavuprāt, svarīgas filmā risinātas problēmas.

Izvēlies un atzīmē ar «√» vienu no problēmām. Uzraksti savas domas par to, kā šis jautājums pieteikts filmā un kāpēc tas ir aktuāls arī mūsdienās.

10.–12. KLASE

MĒRNIEKU LAIKI

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Mērnieku laiki»

Portretu loto

Mērķis	Veidot izpratni par tēlu raksturošanas paņēmienu daudzveidību literārā darbā un mākslas filmā; veicināt izpratni par portreta iedarbīgumu un lomu tēla koncepcijā.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, loto spēle, kopīga atbalsta materiāla izveide.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	40–80 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapas: loto spēles lauks un citātu kopa, spēles žetoni, A1 lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni strādā ar citātu kopu** (darba lapa Nr. 1) un zem citāta uzraksta brāļu Kaudzīšu romāna «Mērnieku laiki» atbilstošā tēla vārdu. **2. Skolēni skatās Voldemāra Pūces mākslas filmas «Mērnieku laiki»** (1968) fragmentus norādītajā secībā: ■ 08:40–08:59; 17:37–18:01; 06:22–06:56; 11:20–12:00; 26:19–27:05; 1:04:05–1:04:35; 07:20–07:50; 1:06:45 –1:07:10; 01:52–02:30 un, izmantojot loto spēles žetonus (kontūras darba lapā Nr. 1 vai citi adaptēti spēles žetoni), izvērtē savas spējas tēlu pazīšanā pēc to portretējuma romānā un filmā. Skolotājs secīgi demonstrē filmas fragmentus un pārrunā pareizās atbildes, ja skolēni paši nespēj atbildēt. ■ fragments: Prātnieks – 08:40–08-59; ■ fragments: Grabovskis – 17:37–18:01; ■ fragments: Švauksts – 06:22–06:56; ■ fragments: Ķencis – 11:20–12:00; ■ fragments: Liena – 26:19–27:05; ■ fragments: Kaspars – 1:04:05–1:04:35; ■ fragments: Pietuka Krustiņš – 07:20–07:50; ■ fragments: Oļiņiete – 1:06:45–1:07:10; ■ fragments: Annuža – 01:52–02:30. **3. Atbalsta materiāla izveide.** Skolotājs koordinē mācību materiāla izveides procesu (uz A1 lapas), uzrakstot jautājumu: «Kāpēc portrets ir iedarbīgs tēlu raksturošanas paņēmiens?» Skolēni pēc tam grupās konsultējas un pieraksta savu atbildi, to komentē, pierāda, izmantojot atsauces uz brāļu Kaudzīšu romāna tekstu.
Atgriezeniskā saite	Portreta izmantojumu un iedarbīguma saraksts – skolēnu veidots atbalsta materiāls, kas vienlaikus demonstrē viņu izpratni par vienu no tēlu raksturošanas paņēmieniem.

10.–12. KLASE

MĒRNIEKU LAIKI

DARBA LAPA NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Izmēģini spēkus «Mērnieku laiku» loto spēlē, pārbaudot, kā esi iepazinis brāļu Kaudzīšu romāna spilgtākos tēlus.

Izmanto loto tabulu, izlasi citātus un izsaki varbūtību, kurš no tēliem te saskatāms! Ieraksti atbildi, tavuprāt, īstajā lodziņā!

Švauksts	**Annuža**	**Oļiņiete**	**Pietuka Krustiņš**	**Liena**	**Kaspars**	**Prātnieks**	**Ķencis**	**Grabovskis**

1. Otrs bija jauns, skaists cilvēks apaļu seju, dzeltainiem matiem un apģērbies kā visa jaunā paaudze.	**2.** ..slaiks, vingrs, melnām, garām ūsām. Pie apģērba un izturēšanās bij viņš jāpazīst par pasaules staigātāju.	**3.** Mētelis un svārki viņam stāvēja vaļā tā, ka ļoti garā, baltā pulksteņa ķēde bij redzama visā garumā no pakakles līdz kabatai ar visādiem spīduļiem, kas tur bagātīgi klāt karājās.
4. ..rādīja uz kādu citu čangalieti, kam bij tik plāns un plats deguns, ka, ja uguni turēja otrā pusē, tad spīdēja gaisma cauri.	**5.** Viņa bija skaista, slaika meita ar tumšbrūniem matiem un acīm, pašos jaukākos dzīvības gados jeb viskrāšņākā ziedonī.	**6.** ..tomēr viņa sejs nepazaudēja no sava mierīgā aukstuma neviena grāda un šī negaidītā tikšanās neuzsita neviena burbulīša tai klusā ūdenī.
7. ..pilnā rakstnieka un tautieša apziņā ar papīra rulli padusē un labi garos matos nāca kā pasaukts pa iebraucamo ceļu uz Irbēniem.	**8.** Pat acu baltumos bij dusmas iedzinušas viņai asinis, un viss viņas izskats bij zvēriski briesmīgs.	**9.** Turpretī viņas biedrene .. izskatījās kā rāms, silts un mīlīgs pļaujas laika pavakars, kāds dažu reizi nolaižas pēc pārgājuša negaisa padebeša.

Skaties filmas fragmentus un uzliec veiksmes žetonu (kadru no filmas) uz tā lauciņa, kurā esošo romāna varoni esi veiksmīgi noteicis!

1.	**2.**	**3.**
4.	**5.**	**6.**
7.	**8.**	**9.**

10.–12. KLASE

MĒRNIEKU LAIKI

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Mērnieku laiki»

Vai vērtēt ir viegli?

Mērķis	Attīstīt prasmi formulēt patstāvīgu viedokli, veidot iemaņas argumentu pierakstīšanā un zīmīgu detaļu uztverē (literārā darbā un mākslas filmā).
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darba lapas izpilde, ilustratīvas shēmas veidošana.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80–120 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapa, www.tezaurs.lv.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni iepazīst fragmentu no rakstnieka un literatūras kritiķa Gunta Bereļa «Latviešu literatūras vēstures»** (1999), strādā darba lapā Nr. 2. **2. Skolēni skatās Voldemāra Pūces mākslas filmu «Mērnieku laiki»** (1968) un turpina strādāt darba lapā. **3. Skolotājs koordinē savstarpējās vērtēšanas procesu**, aktivizējot komentāru un ieteikumu rakstīšanu, kā arī skolēnu patstāvīgā viedokļa pilnveidi. **4. Skolotājs konsultē** tiešsaistes resursa (skaidrojošās vārdnīcas) www.tezaurs.lv izmantošanā.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu savstarpēja darba vērtēšana – ieteikumi, rekomendācijas.

10.–12. KLASE

MĒRNIEKU LAIKI

DARBA LAPA NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Iepazīsties ar mūsdienu rakstnieka un literatūras kritiķa Gunta Bereļa viedokli par brāļu Kaudzīšu romānu «Mērnieku laiki».

Atzīmē piecus, tavuprāt, neparastākos apgalvojumus. Skaties mākslas filmu «Mērnieku laiki» un atšifrē paša izvēlētos apgalvojumus.

.. tajā pārstāvēti visi sabiedrības slāņi un psiholoģiskie tipi, tajā noris gan traģēdija, gan komēdija, gan arī farss; citiem vārdiem, jau brāļi Kaudzītes pierādīja, ka arī šī mazā pasaulīte lieliski piemērota lielās literatūras likumsakarībā. Saprotams, kaut kur pastāv arī «ārējā» pasaule – ir metropole, kurā mīt šīs saules varenie un kurā tiek lemti «iekšējās» pasaules likteņi, taču tā atrodas tik tālu un ir tik sveša, ka romāna personas par to neliekas ne zinis. No «ārējās» pasaules atnāk atsevišķas, diezgan groteski transformējušās atbalsis un leģendas, iegriežas kāds apkārtklīstošs tirgotājs vai atvaļināts zaldāts, bet, pats galvenais, no turienes nāk arī viss «svešais», mērnieki un blēži, kas sakustina un deformē «iekšējās» pasaules kārtību, līdz ar to veidojot arī sižetu.	

Iejūties kino kritiķa lomā un uzraksti argumentētu viedokli par redzēto filmu vienas izvērstas rindkopas apjomā. Uzklausi kolēģu komentārus un ieteikumus, papildini un precizē sākotnējo tekstu, pārraksti to tīrrakstā, ar pārliecinošiem argumentiem un bez kļūdām.

10.–12. KLASE

MĒRNIEKU LAIKI

PARAUGS NR. 3

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Kadrs no filmas «Mērnieku laiki»

Atziņu spēks: no aforisma līdz romānam

Mērķis	Attīstīt asociāciju veidošanu, paplašinot priekšstatu par brāļu Kaudzīšu literārās daiļrades daudzpusību.
Izmantojamās mācību metodes	Diskusija, darba lapas izpilde, ilustratīvas shēmas veidošana.
Mērķauditorija	11.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80–120 min.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors un DVD, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Diskusija.** Skolotājs uz tāfeles uzraksta Reiņa Kaudzītes aforismu un aicina skolēnu pieteikt (formulēt, konkretizēt) diskusijas jautājumus. ■ Ja tu ieraugi pats savas vakarējās kļūdas un tās pārlabo, tad tu neesi vakarējais; bet, ja tu ieraugi gan un tomēr nepārlabo, tad esi mazāk vēl kā vakarējais. Skolotājs koordinē diskusijas gaitu, mudina skolēnus argumentēt, rezumēt, secināt. **2. Skolēni strādā darba lapā Nr. 3**, iepazīst Matīsa Kaudzītes dzejoli «Dzīves gudrība» un veido prognožu pierakstus, gatavojoties Voldemāra Pūces mākslas filmas «Mērnieku laiki» (1968) iepazīšanai. **3. Skolēni skatās mākslas filmu**, brīvā formā pēc izvēles veic iespaidu pierakstus. **4. Skolēni veido ilustratīvu shēmu**, turpina strādāt darba lapā Nr.1, rādot savu asociāciju veidošanās gaitu. Skolotājs koordinē mutvārdu komentāru, ieteikumu gaitu.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu pašnovērtējums: refleksija par asociāciju pieraksta gaitu.

10.–12. KLASE

MĒRNIEKU LAIKI

DARBA LAPA NR. 3

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Ja tu ieraugi pats savas vakarējās kļūdas un tās pārlabo, tad tu neesi vakarējais; bet, ja tu ieraugi gan un tomēr nepārlabo, tad esi mazāk vēl kā vakarējais. (Reinis Kaudzīte)

Pieraksti, tavuprāt, divus svarīgākos diskusijas secinājumus.

Izlasi Matīsa Kaudzītes dzejoli «Dzīves gudrība», pasvītro tajā atslēgas vārdus. Formulē dzejoļa galveno domu.

Dzīves gudrība Zelta laikus gaidīt velti, Tie aiz mūžības ir celti, Tukša tāda cerība! Bet ikkatru brīdi saprast, Dzīves zeltu rakt un atrast – Tā ir īsta gudrība. (1896)	

Salīdzini abu brāļu darbos (aforismā un dzejolī) pieteiktās atziņas. Prognozē vismaz vienu jautājumu, kuru romānā «Mērnieku laiki» piesaka brāļi Kaudzītes. Skatoties romāna ekranizāciju, pārbaudi savas prognozes.

Veido ilustratīvu shēmu un parādi, kā, tavuprāt, asociācijās saistāms Reiņa Kaudzītes aforisms, Matīsa Kaudzītes dzejolis «Dzīves gudrība» un abu brāļu kopīgais romāns (romāna ekranizācija) «Mērnieku laiki».

HOMO NOVUS

REŽISORE ANNA VIDULEJA.
SPĒLFILMA,122 MIN. IETEICAMA NO 12+

Pēc Anšlava Eglīša romāna «Homo novus» motīviem veidota filma, kas ar smaidu skatās uz kaislībām un bohēmu 20. gadsimta 30. gadu Rīgas mākslinieku dzīvē.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 26. septembrī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 4. maijā LTV 1

SIŽETS

1938. gads, nabadzīgs mākslinieks Juris Upenājs ierodas Rīgā no laukiem tajā pašā laikā, kad izsmalcinātais Eižens Žibeika atgriežas no Parīzes ar cerībām saņemt sava tēvoča ievērojamo mantojumu. Kamēr mākslai uzticīgais Upenājs ar krāsainās Rīgas bohēmas palīdzību kāpj arvien augstāk, talantīgais diletants Žibeika krīt arvien zemāk. Vecais Žibeika visu savu mantojumu atstājis mākslinieku konkursam, kurā tiek piešķirta stipendija mācību braucienam uz Parīzi. Upenājs kuratora un kritiķa Kurcuma vadībā sastopas ar mākslas pasaules komiskajiem personāžiem, iemīl tēlnieci Ciemaldu, pieredz panākumus un izgāšanos, nicinājumu un mīlestību. Eižens Žibeika zaudē naudu, ilgoto sievieti un konkursu, un abi atkal sastopas dzelzceļa stacijā – Upenājs kā konkursa uzvarētājs dodas uz Parīzi, bet Eižens – uz laukiem gleznot.

Filmas «Homo novus» scenārijs balstīts Latvijas literatūras klasiķa Anšlava Eglīša (1906–1993) populārajā romānā ar tādu pašu nosaukumu. Romānā daudz autobiogrāfisku motīvu, mākslas kritiķa Kurcuma tēla prototips daļēji ir pats rakstnieks, bet Rīgas mākslas pasaules tēlos atrodami daudzu Latvijas mākslas vēstures izcilo personību vaibsti, tāpat filmā redzamās gleznas ir konkrētu mākslinieku darbi no Latvijas kultūras mantojuma zelta fonda. Filmas beigu titri dokumentē, ka «Homo novus» prototipu plejādē ietilpst Jānis Tīdemanis, Valdemārs Tone, Marta Skulme, Kārlis Padegs, Oto Skulme un citi.

LOMĀS

Filma «Homo novus» ir apzināti veidota kā spoža aktieru ansambļa filma, izmantojot Latvijas teātru zvaigznes dažādās spilgtās raksturlomās. Stāsta centrā ir jaunais mākslinieks, kautrīgais, bet talantīgais lauku puisis Juris Upenājs, kura lomā veiksmīgi uz ekrāna debitē Nacionālā teātra aktieris Igors Šelegovskis, viņa sāncensi Eiženu Žibeiku kā augstākās sabiedrības «salonu lauvu» eleganti atveido Kaspars Zvīgulis. Par pirmā plāna tēlu var uzskatīt arī mākslas kritiķi Kurcumu, kurš neuzkrītoši, bet iedarbīgi pin visu filmas notikumu intrigas – ne aiz ļauna prāta, bet pats savas garlaicības kliedēšanai –; šajā lomā traģikomēdijas amplitūdu smalki izspēlē Jaunā Rīgas teātra aktieris Kaspars Znotiņš. No Jaunā Rīgas teātra aktieru zvaigznāja nāk arī Andris Keišs, kurš filmā iespaidīgi plosās pārsteidzoši kolorītā gleznotāja Salutaura tēlā (un kažokā), pilnīgs pretstats ir pedantiski

pragmatiskais un atturīgais Bicēns (Vilis Daudziņš), kurš gaida savu gleznotāja zvaigžņu stundu, tērēdams laiku «naudas darbiem». Kolorītās epizodēs Rīgas mākslinieku bohēmā parādās arī JRT aktieri Ģirts Krūmiņš (gleznotājs Posa), Baiba Broka (Salutaura sieva Zelma), Guna Zariņa (ekstravagantā māksliniece Margo Eiridīke), Regīna Razuma (ietekmīgā sabiedrības dāma Melmeņa kundze), Gundars Āboliņš (gleznu kolekcionārs Kvieša kungs). Vēsas un gudras sievietes tēlu nospēlē Kristīne Krūze kā tēlniece Ciemalda, kuru mīl gan Žibeika, gan Upenājs; dzīves lutinātās bagātnieces – Daģa kundzi un viņas meitu Astrīdi vienmēr skaistos tērpos – tēlo Aurēlija Anužīte-Lauciņa un Agnese Cīrule, bet Valmieras teātra aktieris Imants Strads ir anekdotiskais meiteņu ģimnāzijas direktors Knābenava. Laikmetam atbilstošu multikulturālu kolorītu filmā ienes mākslas galerijas vadītājs Pušmucovs (kādreizējais Rīgas Krievu teātra aktieris Nikolajs Korobovs), kurš atkarībā no emocionālā sakāpinājuma runā lauzītā latviešu valodā, krieviski vai ebreju valodā *jidiš*.

Apzinoties populāru personību spēku skatītāju piesaistīšanā, lomas filmā piedāvātas arī sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem – Andrejam Žagaram (tēlnieks Mačernieks), Kasparam Kambalam (cīkstonis Vaporeto), Intaram Busulim (dziedātājs izrādē).

FILMA

Stilizētā komēdija «Homo novus» kļuva par vienu no veiksmīgākajām Simtgades filmām skatītāju intereses ziņā – tā sasniedza apmeklējuma rekordu (apmēram 92 000 skatītāju) un nostājās 2018. gada apmeklētāko filmu desmitnieka otrajā vietā.

Arī Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» noslēgumā «Homo novus» saņēma skatītāju atzinību – kinoteātra «Splendid Palace» balvu gada apmeklētākajai filmai. 2018. gada rudenī filma «Homo novus» tika izvirzīta Nacionālajai kino balvai «Lielais Kristaps» 13 nominācijās – gada labākās pilnmetrāžas spēlfilmas nomināciju papildināja 12 nominācijas kinoprofesijās. Uz labākā spēlfilmas režisora balvu pretendēja Anna Viduleja, labākais spēlfilmas operators – Jānis Eglītis, labākā aktiera titulam bija nominēti Kaspars Znotiņš un Igors Šelegovskis, labākās aktrises otrā plāna lomā – Agnese Cīrule un Guna Zariņa, labākie aktieri otrā plāna lomā – Andris Keišs un Kaspars Zvīgulis, labākais mākslinieks – Kirils Šuvalovs, labākais grima mākslinieks – Ilze Trumpe, nomināciju sarakstu noslēdza kategorija «Labākais komponists», kurā

balvai nominēts tika Raimonds Pauls. Nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps» kā labākā kostīmu māksliniece saņēma Liene Rolšteina.

Filmas producenti Ivo Ceplevičs un Jānis Kalējs ir pieredzējuši reklāmas industrijas profesionāļi, tāpēc filma«Homo novus» ievērojama arī ar to, ka tai tika veidota apjomīga un efektīva mārketinga kampaņa, kuras ietvaros apgāds «Jumava» no jauna izdeva Anšlava Eglīša klasisko romānu «Homo novus», grāmatas vākam un noformējumam izmantojot filmas kadrus.

Svarīga filmas sastāvdaļa ir Latvijas estrādes mūzikas klasiķa Maestro Raimonda Paula sacerētā mūzika. Jau pirms filmas pirmizrādes kā atsevišķs videoklips publiskajā telpā parādījās Intara Busuļa iedziedātā titru dziesma «Kas putnu gaisā tur» ar Jāņa Petera vārdiem, bet piecus mēnešus pēc pirmizrādes filmas «Homo novus» skaņu celiņš (kopā 14 kompozīcijas) tika ievietots dažādās mūzikas straumēšanas un lejupielādes platformās («Spotify», «Amazon» un citās) plašākai pieejamībai.

AUTORI

Režisore Anna Viduleja augusi mākslinieku ģimenē, jau pusaudzes gados debitējusi kinolomā TV īsfilmā «Mans draugs Sokrātiņš» (1984) un strādājusi kinoforumā «Arsenāls». Studējusi Latvijas Universitātes Filozofijas fakultātē, Latvijas Kultūras akadēmijā, Eiropas kino koledžā (Dānijā). Absolvējusi Nacionālo TV un kino skolu Lielbritānijā, Annas diplomdarbs «Naktsputni»(2000) tika iekļauts Kannu kinofestivāla konkursā un saņēma balvu par labāko debiju Nacionālajā filmu festivālā «Lielais Kristaps». Režisējusi vairākas īsfilmas (1995–2001), mūzikas klipus, reklāmas, iestudējusi izrādi

Jaunajā Rīgas teātrī. Kopā ar trim citiem režisoriem radījusi no četrām novelēm veidotu pilnmetrāžas spēlfilmu «Vogelfrei» (2007), kas saņēma vairākas nominācijas un balvas Nacionālajā filmu festivālā «Lielais Kristaps», kinoforumā «Arsenāls» un citur pasaulē. Viena no studijas «Film Angels Studio»dibinātājām, pasniedzēja augstskolā RISEBA.

Filma «Homo novus» producēta studijā «Film Angels Productions» – uz starptautisku sadarbību un aktīvu ražošanu orientēta studija, kas izaugusi no 2002. gadā dibinātās «Film Angel Studio». Šī ir viena no aktīvākajām studijām reģionā, uzņem reklāmas un mūzikas klipus, sadarbojas ar vietējiem un ārzemju partneriem, nodrošina filmēšanas servisa darbus ārvalstu uzņemšanas grupām no Vācijas, Dānijas, Japānas, Honkongas u. c.

CITĀTI

«Kad filma beidzas, vispirms gribas palikt Raimonda Paula melodijās – viegls džezs, kas uzbur skaistu un šķietami bezrūpīgu laikmetu. Vēl jo vairāk – režisores Annas Vidulejas filma «Homo novus» mūs kā skatītājus dara laimīgus, jo tā turpina stiprināt pozitīvo mītu par 30. gadu Latviju kā zelta laikmetu. (..) Tāpat filmas veidotāji savā labā izmanto mūsu priekšstatus par kino vēsturi, atsevišķas ainas veidojot kā kopsavilkumu, kas atgādina ar nepareizu ātrumu demonstrētas mēmās filmas. Tas nekas, ka 30. gados Eiropā mēmais kino vairs nepastāvēja, – šis ir skaists reveranss Anšlavam Eglītim, kas savas dzīves otrajā pusē ASV darbojās arī kā kinokritiķis un savas piezīmes par kinoindustriju apkopoja grāmatā ar zīmīgo nosaukumu «Lielais mēmais».

Līdzīgi, kā tēlniece Ciemalda Rīgā ieradušos jauno censoni Upenāju māca izvēlēties pareizo leņķi, lai spētu skaldīt akmens bluķi, tā no Anšlava Eglīša romāna ir attīrīts liekais, pielāgojot stāstu kino naratīvās ekonomikas principiem, apvienojot to ar lakoniskumu varoņu verbālajās izpausmēs (pa lielai daļai identiski no romāna pārņemti dialogi) un precizitāti inscenējumā (scenārija autores Anna Viduleja un Morīna Tomasa). Taču vienlaikus tā nav verdziska pakļaušanās Anšlava romānam, bet gan jaunradīšana, iedvesmojoties no literārā pirmavota.»

(Elīna Reitere, «Kino Raksti», 04.10.2018.)

«(..) būtiska «Homo novus» tēma ir kreativitāte. Pirmajā acu uzmetienā šķiet, ka mākslinieku dzīve ir viena vienīga izklaide, jo filmā tā uzbūvēta no gegiem – lielākoties asprātīgiem, bet dažkārt arī ētiski riskantiem (krogus aina ar milzi un liliputu), stilistiski atšķirīgiem (Upenājs Mākslas muzejā) vai brutāliem (Salutaurs un gleznu pircējs). Pretēji Kurcuma tēlam, kas veidots no ļoti aprautiem, īsiem tuvplāniem (īpaši filmas sākumdaļā), mākslinieku bohēmu atainojošajās epizodēs aktieri var izpausties pēc sirds patikas. Režisore viņiem dod brīvu spēles telpu – salīdzinoši garus kopplānus un kāpināti groteskas izpausmes iespējas (piemēram, Salutaura augšāmcelšanās pēc pārmērīgas alkohola lietošanas).»

(Inga Pērkone, «Kino Raksti», 01.10.2018.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/139298/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-homo-novus

- Recenzija «Jaunais cilvēks un modernisma trauma», Vilnis Vējš (*ArtTerritory*, 26.10.2018.) http://www.arterritory.com/lv/dzivesstils/kino/7823-jaunais_cilveks_un_modernisma_trauma/

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

PARAUGS NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Sociālā un pilsoniskā mācību joma** Analizē dažādus tiesiskus strīdus un tiesiskās attiecības tajos, piemeklē tām atbilstošas regulējošās normas, prognozē tiesisko risinājumu situācijām, veido argumentētus secinājumus par tiesībaizsardzības mehānismiem. **Valodu mācību joma** Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze. Ja skolēni vēlas, lomu spēle.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, līmlapiņas.
Nodarbības apraksts	**Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus atcerēties, kas ir tiesisks strīds un tiesiskās attiecības: ▪ Kas ir tiesisks strīds? ▪ Kādas ir iespējas aizstāvēt savas tiesiskās intereses? ▪ Kādi ir mantošanas veidi? **Skolēni skatās filmas «Homo novus» fragmentus (0:00:24–0:01:00 un 0:20:17 – 0:21:47) un strādā darba lapā**, aktualizējot zināšanas par iespējām risināt tiesiskos strīdus un analizējot Eižēna iespējas iegūt tēvoča mantojumu. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem pārī un grupā.
Atgriezeniskā saite	**Skolēni uz līmlapiņām uzraksta, ko zināja, uzzināja un vēlas uzzināt** par tiesiskajiem strīdiem. Ja ir skolēnu interese, var vienoties par tiesas sēdes izspēli, sadalot lomas, lai veicinātu kritisko domāšanu, prasmi radoši un analītiski izteikt un aizstāvēt savu viedokli.

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

DARBA LAPA NR. 1

- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Noskaties filmas «Homo novus» fragmentus un atbildi uz jautājumiem! Atbilžu pamatošanai izmanto normatīvos aktus! Pēc tam atbildes pārrunājiet pārī un grupā!

- Kurš tiesiskais darījums ir parādīts šajā filmas fragmentā? Kādā formā vēl persona var paust savu pēdējo gribu? Salīdzini šo formu pazīmes!

- Pie kura testamenta veida pieder Kaspara Žibeikas testaments?

- Vai Kaspara Žibeikas testaments ir spēkā? Pamato savu viedokli!

- Raksturo, kādas ir Eižēna iespējas mantot visu tēvoča mantu!

- Vai, tavuprāt, ar Kaspara Žibeikas testamentu ir aizskartas Eižēna intereses? Pamato savu viedokli!

- Ja tu būtu Eižēna advokāts, kā ieteiktu rīkoties šajā situācijā pēc testamenta nolasīšanas? Kāpēc? Viedokli pamato ar normatīvajiem aktiem!

Sadaliet lomas – Eižēns Žibeika, tiesnesis, advokāts, liecinieki un citi dalībnieki pēc jūsu izvēles – un izspēlējiet tiesas sēdi, kurā tiek apstrīdēts Kaspara Žibeikas testaments!

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** Analizējot un novērtējot kultūras izpausmes un mākslas darbus, izvēlas un prasmīgi izmanto noteiktam mākslas veidam piemērotas analīzes metodes.
Izmantojamās mācību metodes	Apskats, darbs ar tekstu, jautājumi / atbildes, pētījums.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Darba lapa, dažādi informācijas avoti, kolāžai / instalācijai nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni meklē informāciju** par ▪ «Homo novus» skaidrojumu; ▪ cilvēka raksturojumu vārdu savienojumā latīņu valodā; ▪ Starptautiskā Jaunā teātra festivālu. 2. Grupās (4–5 skolēni) visi kopā pārrunā atbildes uz 1.–4. jautājumu. 3. Grupas prezentē izveidoto kolāžu / instalāciju un atbild uz klasesbiedru jautājumiem. 4. Klasē izveido kolāžu / instalāciju izstādi.
Atgriezeniskā saite	Skolēni nostiprina dzeltenu uzlīmi uz lapas pie tās grupas izveidotā mākslas darba, kurš visprecīzāk atklāj *homo novus* būtību.

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

DARBA LAPA NR. 2

1. Ko, tavuprāt, nozīmē *homo novus*? Salīdzini savu viedokli ar informācijas avotos atrasto skaidrojumu!

2. Atrodi vēl trīs cilvēka raksturojumus latīņu valodā un sagatavo to skaidrojumu!

3. Atrodi informāciju par Starptautisko Jaunā teātra festivālu un izskaidro, kāpēc, tavuprāt, Anšlava Eglīša romānam un teātra festivālam ir šāds nosaukums!

4. Pēc grāmatas izlasīšanas un filmas noskatīšanās izskaidro, uz kuru romāna «Homo novus» varoni, tavuprāt, attiecināms šis apzīmējums! Pamato savu viedokli!

5. Izveidojiet grupā kolāžu vai instalāciju, kas atspoguļo *homo novus* būtību, un prezentējiet to klasē!

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

PARAUGS NR. 3

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par satura un formas māksliniecisko iedarbību. Raksturo un vērtē, kā vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļi, kas izmantoti kultūras izpausmēs un dažādu vizuālās mākslas veidu darbos un arhitektūras objektos 20. un 21. gadsimtā, tai skaitā laikmetīgajā mākslā un Latvijas kultūrvidē, atklāj dažādas idejas un sabiedrības vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Apskats, darbs ar tekstu, jautājumi / atbildes, pētījums, brīvais raksts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Darba lapa, dažādi informācijas avoti, romāns un filma «Homo novus».
Nodarbības apraksts	1. Skolotājs kopā ar skolēniem pārrunājot aktualizē dažādus kultūrvēsturiskos periodus, māksliniecisko izteiksmes līdzekļu daudzveidību dažādos mākslas veidos, rosina meklēt atbildes. 2. Kad atbildes uz jautājumiem atrastas, tās pārrunā grupā, pēc tam – klasē, pieņemot argumentētu viedokļu dažādību.
Atgriezeniskā saite	**Skolēni trīs minūtes raksta brīvo rakstu.** Ja kāds vēlas, var nolasīt teikumu, vārdu savienojumu.

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

DARBA LAPA NR. 3

1. Atceries dažādās mācību jomās apgūto un atrodi informāciju par mākslas virzieniem dažādos mākslas veidos 20. gadsimtā! Pārrunājiet iegūto un apkopoto informāciju!

Mākslas virziens	Pazīmes	Mākslinieki	Darbu nosaukumi

2. Kurus mākslas virzienus pārstāv «Homo novus» parādītie mākslinieki? Pamato savu viedokli!

Mākslinieks	Virziens	Pamatojums
Juris Upenājs		
Salutaurs		
Posa 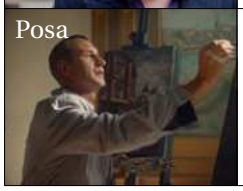		

3. Raksturo «Lielajā Sintetikonā» izmantotos mākslas veidus un izteiksmes līdzekļus!

Mākslas veidi	Izteiksmes līdzekļi

4.Salīdzini «Lielā Sintetikona» atveidi romānā (Eglītis, A. «Homo novus». – Rīga: Jumava, 2018, 355.–361. lpp.) un filmā (1:44:55–1:47:30)!

«Lielais Sintetikons»

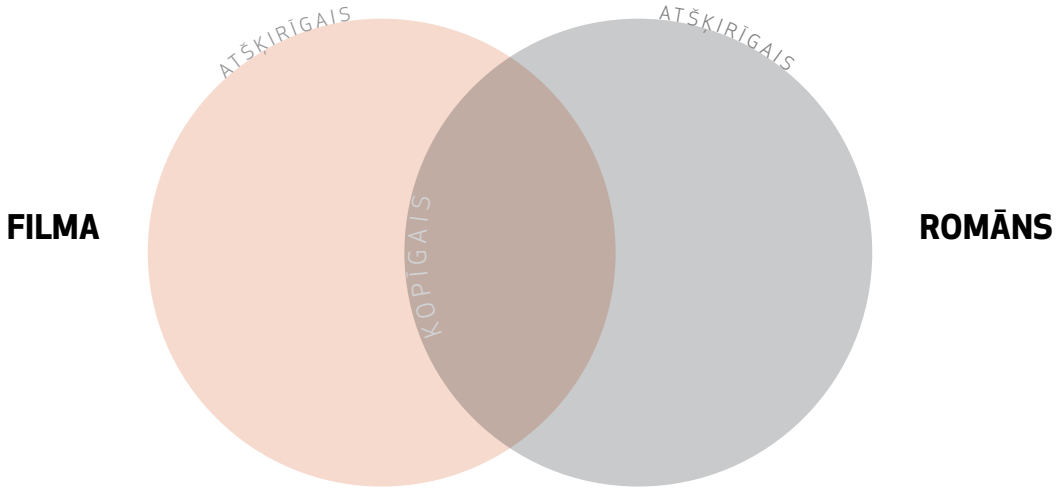

Nosauc un raksturo dažādu mākslas veidu sintēzes piemērus Latvijas mūsdienu mākslā!

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

PARAUGS NR. 4

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu. Raksta saturam un žanram atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās, viņu ietekmi uz jaunu stilu veidošanos un pārmaiņām sabiedrībā.
Izmantojamās mācību metodes	Apskats, darbs ar tekstu, pētījums, galerija, 3P (paslavē, pajautā, piedāvā).
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Darba lapa, dažādi informācijas avoti, romāns un filma «Homo novus», līmlapiņas.
Nodarbības apraksts	1. Skolotājs pārrunājot aktualizē skolēnu zināšanas par mākslas veidu dažādību, mākslinieku nozīmi sabiedrības vērtību sistēmas veidošanā, rosina meklēt atbildes. 2. Katra grupa izveido uzskatāmu radošu pārskatu par kādu no māksliniekiem, raksturojot personību un daiļradi, un ar to iepazīstina klasesbiedrus.
Atgriezeniskā saite	Katra grupa uz līmlapiņas paslavē, pajautā, piedāvā kaut ko papildināt, precizēt citām grupām. Mājās vai nākamajā stundā raksta eseju.

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

DARBA LAPA NR. 4

1. Izlasiet fragmentus no romāna «Homo novus» un noskaidrojiet, kāda nozīme un kurā laikmetā ir minētajām personībām!
2. Katra grupa pēc izlozes sagatavo pārskatu par vienu personību.

Lūk, Hūns, pašapzinīgais Rozentāls, krāsainais, daudzveidīgais Purvītis, saulrieta gaismas pielietais Štrāls...lūk, Tones savādās, skumjās un klusās izbailēs iesapņojušies tēli, Norīša ēnainie audekli, Tīdemaņa puķu pušķi apžilbinoši kā ielogos iešautas raķetes...

Markē, piemēram, glezno zaļus ūdeņus ar melnām laiviņām. Vijārs punktē raibi tērptas sievietes uz raibu tapešu fona. Utrillo tēlo tikai kaļķainas vecpilsētas ieliņas…

Vai nabaga van Gogs nekāvās ar visbriesmīgākiem un nožēlojamākiem apstākļiem un tomēr uzvarēja savā mākslā.

Paša Rubensa gleznās svešzemju zvērus un putnus gleznoja Samta Brēgels.

Vispirms gribēja kļūt gleznotājs un melnā samta vamzī, Rafaēla bereti galvā stāvēt pie gleztura greznā, tornīgi augstā darbnīcā.

…valriekstu eļļa, ar ko vismīļāk gleznojis Leonardo…

Sen-Sansa «Nāves deja», Rubinšteina «Daimona» kaislību joņi un Sarasates velna treļļi liktos kā saldas pavasara jūsmas pret šo baismo Orfeja Fausta skaņdarbu.

Uzraksti eseju «Man nozīmīgas idejas ... (kādā no A. Eglīša romānā «Homo novus» vai filmā minēto mākslinieku) daiļradē»!

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

PARAUGS NR. 5

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** Prasmīgi izvēlas iederīgākos un precīzākos pareizrunas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** Skaidro atšķirības starp mākslas produkta radīšanas mērķiem – mākslas darbs kā māksliniecisks un autora darbībai personiska vērtība, mākslas darbs kā komercprodukts, mākslas darbs kā pilsoniskās līdzdalības veidotājs, mākslas darbs kā sociāls vai politisks komentārs, mākslas darbs ar terapeitisku funkciju, mākslas darbs ar manipulatīvu funkciju.
Izmantojamās mācību metodes	Darbs ar tekstu, diskusija.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Darba lapa, dažādi informācijas avoti, romāns un filma «Homo novus».
Nodarbības apraksts	1. Skolēni iepazīstas ar A. Eglīša romāna «Homo novus» varoņu atziņām par mākslu. 2. Skolēni skatās filmu «Homo novus» un darba lapā pilda 2. uzdevumu. 3. Skolotājs pēc izvēles diskusijas rosināšanai var piedāvāt citātus no romāna vai fragmentus no filmas «Homo novus». Skolotājs kopā ar skolēniem pārrunājot vienojas par diskusijas veidu un tematu, lai noskaidrotu uzskatu daudzveidību par mākslas mērķi, uzdevumiem. 4. Skolēni izsaka savu viedokli, to pamatojot, un cieņpilni izturas pret visiem diskusijas dalībniekiem.
Atgriezeniskā saite	Diskusijas izvērtējums atbilstoši kritēijiem, par kuriem skolēni vienojušies.

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

DARBA LAPA NR. 5

1. Iepazīsties ar A. Eglīša romāna «Homo novus» varoņu atziņām par mākslu!

Tver mūžībā un runā simbolos! Tas vienmēr ir drošākais un ērtākais ceļš.

Mākslinieks var kļūt liels tikai ar saviem trūkumiem.

Mākslinieka uzdevums ir pacelt pūli, nevis nolaisties pie tā.

Īstā māksla rodas tikai nozagtos brīžos un grūtos apstākļos. Profesionāļi ražo vairumā. Bet sēriju precei slikta slava pat amatniecībā.

...daiļi darbi rodas tikai labos apstākļos.

Parīzes mākslinieki ir pavisam cita suga nekā jūs.. viņi visi ir speciālisti. Viņi izvēlas noteiktas tēmas, noteiktas krāsas un glezno tikai to vien.

2. Uzmanīgi skatoties filmu «Homo novus», atrodi epizodes, kurās pausti uzskati par mākslas mērķi, uzdevumiem! Skaidro filmā atveidoto mākslinieku uzskatus!

Mākslinieks	Mākslas mērķis, uzdevumi	Epizode
Juris Upenājs		
Salutaurs		
Posa		
Ragnija Ciemalda		

3. Pēc vienošanās par diskusijas veidu, tematu saistībā ar romānu un filmu«Homo novus» un vērtēšanas kritērijiem noorganizējiet klasē diskusiju, ievērojot diskusijas kultūru!

4. Formulē savu atziņu, kas ir mākslas mērķis /uzdevums!

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

PARAUGS NR. 6

- Valodu mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Atšķir kultūru raksturojošās pazīmes nozīmīgākajos kultūrvēsturiskajos periodos un dažādos pasaules reģionos. Raksturo katra kultūrvēsturiskā perioda, reģiona un mūsdienu kultūru dažādību un mākslas starpdisciplinaritāti. Saskata paralēles un atšķirības līdzīga satura viena mākslas veida darbā (vizuālā, audiālā, muzikālā, literārā, skatuviskā) un citos mākslas veidos. ▪ Lieto vizuālās mākslas tehnikas un tehnoloģijas (skicēšanu, zīmēšanu, glezniecību, tēlniecību, kolāžu, asamblāžu, redīmeidu u. c.), izmantojot dažādus materiālus, darbam divās un trijās dimensijās vizuāli plastiskā materiālā, instalāciju un performances veidošanā. ▪ Raksturo Latvijas Kultūras kanona vērtības dažādos kontekstos, mērķtiecīgi integrē kultūras mantojuma elementus radošā vai pētniecības (vizuālās mākslas, mūzikas, literatūras, teātra mākslas, starpdisciplinārā) projektā. ▪ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (vizuālajā mākslā, audiovizuālajā mākslā, arhitektūrā, mūzikā, literatūrā, teātra mākslā). ▪ Pamatojoties uz dzīves un mākslas procesu novērojumiem, estētiskiem un ētiskiem impulsiem, ģenerē jaunas māksliniecisks idejas, formulē savu personisko attieksmi pret sabiedrībai un pašam nozīmīgām idejām un procesiem. ▪ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu/apgalvojumu pamatojumu. ▪ Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās.
Izmantojamās mācību metodes	Apskats, darbs ar informācijas avotiem, jautājumi/atbildes, pētījums, galerija.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Darba lapa, dažādi informācijas avoti, romāns un filma «Homo novus».
Nodarbības apraksts	1. Skolotājs kopā ar skolēniem pārrunājot aktualizē kinoindustrijas attīstību Latvijā pasaules kontekstā A. Eglīša romānā «Homo novus» atveidotajā laikā, rosina meklēt informāciju par kinoteātriem. 2. Izmantojot galerijas metodisko paņēmienu, katra grupa iepazīstina klasesbiedrus ar kādu no kinoteātriem. 3. Skolotājs aktualizē Latvijas kultūras kanonā ietvertās vērtības, rosinot pamatot viedokli par izvēli. 4. Kopīgi tiek pārrunāta maskas tēla nozīme dažādos mākslas veidos dažādos laikmetos, skolēniem minot atrastos piemērus. 5. Katrs skolēns izvēlas vienu no filmas «Homo novus» varoņiem un gatavo masku (kolāža, instalācija, datordizains u. c.), kuru prezentē. (Masku pēc izvēles var gatavot klasē vai mājās.)
Atgriezeniskā saite	Skolēni izvērtē maskas atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojušies.

10.–12. KLASE

HOMO NOVUS

DARBA LAPA NR. 6

1. Anšlava Eglīša un viņa drauga Volfganga Dārziņa bērnības mīļākais kinoteātris bija «Maska».

- Atrodi informāciju par kinoteātri «Maska» un noskaidro, kādi vēl kinoteātri bija Rīgā A. Eglīša romānā atveidotajā laikā! Vienojieties, kura grupa gatavos pārskatu klasesbiedriem par katru kinoteātri!

- Noskaidro, kāda nozīme latviešu kultūrā ir Volfgangam Dārziņam un ar kuru Latvijas kultūras kanonā minētu personību viņš ir saistīts!

- Kāpēc, tavuprāt, šis mākslas darbs ir ietverts Latvijas kultūras kanonā? Pamato savu viedokli!

2. Izskaidro maskošanās tradīciju nozīmi latviešu folklorā! Mini piemērus!

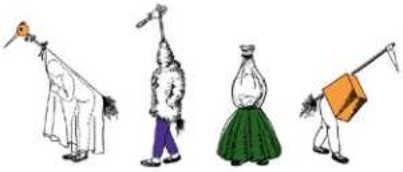

- Raksturo maskas tēla nozīmi vismaz trīs dažādos mākslas veidos dažādos laikmetos!

- Pēc izvēlies vienam no filmas «Homo novus» varoņiem kādā no mākslas veidiem izveido masku! Pamato varoņa un mākslas veida izvēli, prezentē masku! Vienojieties klasē par maskas izveides un prezentācijas vērtēšanas kritērijiem!

VECTĒVS, KAS BĪSTAMĀKS PAR DATORU

REŽISORS VARIS BRASLA.
SPĒLFILMA, 94 MIN.

Kadrs no filmas «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru»

Filma visai ģimenei par astoņus gadus vecā Oskara vasaras brīvdienām laukos – viss sākas kā nebeidzams cīniņš ar vectēvu, bet pārvēršas par abu vīru draudzību.

PIRMIZRĀDE – 2017. gada 17. augustā kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 20. janvārī TV3, 2018. gada 18. februārī LTV 1

SIŽETS

Oskara vecāki vasaras brīvlaikā aizved savu pilsētas puiku uz laukiem pie vectēva – lai pasargātu bērnu no datora bīstamās ietekmes. Oskara ciemošanās pie vectēva sākas bezcerīgi – vecais Kode liek strādāt vīriešu darbus un nepērk jaunas botas. Tāds vectēvs mazdēlam nav vajadzīgs, un visi uzzina, ka aktīvais atmodas cīnītājs Paulis Kode «miris»… Vīriešu samierinātājas lomu uzņemas vecāmāte Irma Kode, kura palikusi bez skolotājas darba, jo mazpilsētā «bērni beigušies» un deputāts, vecāsmātes bijušais skolnieks Modrītis, skolu veikli pārdevis. Lai novestu savu afēru līdz galam, Modrītis piedāvā skolotājai vilinošu darbu, un sākas Oskara piedzīvojumu virtene – viņš māca vecomāti repot un izglābj no nāves draudiem slimnīcā, bet āža ādu salaista ar draudzenes Olgas mammas franču smaržām. Vectēva un mazdēla cīniņš pret vecāsmātes pāridarītāju liek ķildām aizmirsties, un vainīgais saņem abu taisnības aizstāvju sarūpētu sodu, bet tūdaļ parādās likuma sargi, un Kodem draud nepatikšanas, jo viņš pret viltīgo tautas kalpu nav izturējies ar pienācīgu cieņu. Oskars ir gatavs vectēvu glābt, un te noder arī dators…

LOMĀS

Filmas «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru» galvenajām lomām bērni tika izvēlēti rūpīgā atlasē no apmēram 800 pretendentiem. Astoņus gadus veco Oskaru spēlē Markuss Jānis Eglītis no Carnikavas, viņa draudzene Olga ir Eva Ozola no Kuldīgas. Filmas nosaukumā minēto vectēvu, kuram nepatīk nīkšana pie datora, netīras krūzītes un meli, spēlē aktieris Mārtiņš Vilsons, bet vecāmāte, kura cenšas visus konfliktus noregulēt, ir Akvelīna Līvmane, abi aktieri par savu tēlojumu bija nominēti Nacionālajai kino balvai «Lielais Kristaps». Deputātu Modrīti, kurš cenšas pierunāt vectēvu pārdot zemi pie ezera, spēlē Valmieras teātra aktieris Mārtiņš Meiers, bet Modrīša smalko un dārgo kaķi Bambānu filmā atveido Ventspils kaķis Samuraj Lux Hugo Boss. Otrā plāna aktierdarbu nominācijas un arī balvas izpelnījās leģendārais aktieris Uldis Dumpis par sirsnīgi patiesā kaimiņa Jāņonkuļa tēlu un Vizma Kalme, kurai spilgti komiskais slimnīcas palātas kaimiņienes tēls atnesa aktrises mūžā pirmo «Lielo Kristapu». Filmā piedalās arī Alise Polačenko (Oskara mamma), Lauris Dzelzītis (policists), Inese Pudža (veikala pārdevēja) un citi, svarīga loma filmas stāstā ir arī zosīm.

FILMA

Visai ģimenei domātā spēlfilma «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru» bija hronoloģiski pirmā filma Nacionālā kino centra programmā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei», pie skatītājiem tā nonāca jau 2017. gada 17. augustā, un visai drīz izrādījās, ka tā bijusi ļoti veiksmīga izvēle – Latvijas kino klasiķis režisors Varis Brasla ar savu jaunāko filmu lieliski turpināja savu populāro bērnu filmu tradīciju, pirmā simtgades filma izpelnījās lielu atsaucību visur Latvijā un radīja publikas interesi arī par Simtgades programmu kopumā.

Filmas uzņemšana sākās 2016. gada jūlijā un pamatā norisinājās režisora iemīļotajā Kuldīgā, kur viņš uzņēmis jau vairākas

iepriekšējās bērnu filmas – gan «Emīla nedarbus» (1985), gan «Ūdensbumbu resnajam runcim» (2004). Vietējie iedzīvotāji ar interesi un atsaucību sekoja filmas uzņemšanas procesam, piedāvāja filmēšanai telpas, rekvizītus un mājdzīvniekus. Kad filma bija gatava, par nelielās mazpilsētas piedzīvojumiem aktīvi interesējās arī kinoskatītāji visur Latvijā – jau pirmajās desmit dienās to visā Latvijā noskatījās apmēram 17 000 skatītāju, un «Vectēvs…» jau uzreiz ieņēma otro vietu starp tobrīd vispopulārākajām kinorepertuāra filmām. Šo vietu tā arī saglabāja visa gada griezumā, līdz gada beigām filmu apmeklēja vairāk nekā 75 000 skatītāju visā Latvijā, tā tika demonstrēta arī 230 kino izrādīšanas vietās ārpus kinoteātriem un Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» noslēgumā saņēma Skatītāju balvu. Filmas veidotāji uzklausīja jūsmīgas atsauksmes, ģimenes uz filmas seansiem ieradās pat četrās paaudzēs, un Valmieras pusē kāds mācītājs pat no kanceles savu draudzi aicinājis apmeklēt Vara Braslas filmu, jo tā rādot īstenas ģimenes vērtības, kas jāredz ikvienam.

AUTORI

Režisors Varis Brasla ir Latvijas kino klasiķis ar nopietnu kinoražošanas pieredzi – diplomu kā dramatiskā teātra un kino režisors ieguvis jau 1962. gadā, spēlfilmu režijā debitējis 1970. gadā. Četras Vara Braslas spēlfilmas saņēmušas Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» galveno balvu, režisors uzņēmis arī septiņsēriju dokumentālo filmu par aktieri Eduardu Pāvulu un 28 sēriju mācību seriālu televīzijā (1997–2001), iestudējis daudz izrāžu teātros. No 13 Vara Braslas režisētajām spēlfilmām trīs nodrošinājušas viņam reputāciju kā talantīgam bērnu filmu režisoram, kurš lieliski pārvalda bērnības pasaulei piemītošo labdabīgas komēdijas gaisotni, turklāt ļoti prasmīgi sastrādājas ar mazajiem aktieriem. Režisora Vara Braslas nozīmīgo vietu Latvijas kino vēsturē uzsver fakts, ka 2019. gadā viņam tika piešķirta Nacionālā kino balva «Lielais Kristaps» par mūža ieguldījumu kinomākslā.

Divas jaunākās Vara Braslas bērnu filmas tapušas studijā F.O.R.M.A., kuru producents Gatis Upmalis dibināja 1993. gadā, un viņam ir Latvijā vislielākā pieredze ģimenes filmu veidošanā – studijā jau piedzīvota veiksmīga sadarbība ar režisoru Vari Braslu filmā «Ūdensbumba resnajam runcim» (2004) un vēlāk uzņemta arī režisora Armanda Zvirbuļa filma «Mazie laupītāji» (2009).

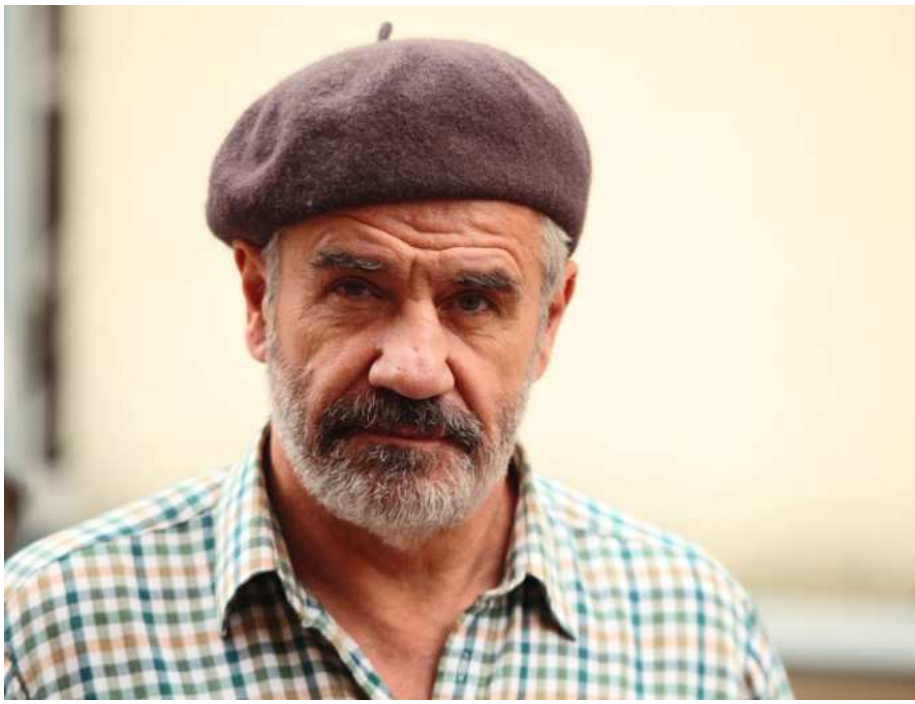

Kadri no filmas «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru»

Filmas «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru» scenāriju rakstījis režisora ilggadējais draugs un līdzgaitnieks Alvis Lapiņš, ar kuru kopā Varis Brasla veidojis jau piecas spēlfilmas, sākot no «Emīla nedarbiem», bet citu filmu uzņemšanas grupās abi satikušies jau kopš 1966. gada.

CITĀTI

«Filmas noskaņa ir visnotaļ gaiša. Nedienas pārejošas, kaites izslimojamas, nesaprašanās pārvaramas. Nu nav te ļaunums sazēlis tik ļoti, ka apdraudētu dzīves gaitu. Tāds gaišs «Latvijas stūrītis». Un nav ko brīnēties, ka Pauls Kode negrib šķirties no savas zemes. Pat par lielu naudu nē. (..) Gribētos, lai man bērnībā būtu bijis tāds Vectēvs, gribētos, lai es pats būtu tāds vectēvs, bet, kas nu nav, tas nav.»

(Agris Redovičs, «Kino Raksti», 06.10.2017.)

«Man patika Vectēva un Vecmammas attiecību risinājums, jo vismaz man šķita, ka viņu mīlestība iet visam cauri jau no seniem laikiem – no jaunības līdz pat šodienai. Mīlestības stāstos bieži vien ir par to, kā varoņi satiekas un pēc tam tad dzīvos ilgi un laimīgi, bet to, kas ir «ilgi un laimīgi», neviens nezina. Šajā filmā redzams kopsavilkums par «ilgi un laimīgi». Un ir vērtīgi, ka aktieri spēj ar visai niecīgiem līdzekļiem to pavēstīt.»

(Guna Stahovska kinokritiķu diskusijā, «Kino Raksti», 05.09.2017.)

«Jā, protams, arī šajā Vara Braslas un Alvja Lapiņa filmā ir kaut kas no ideālās pasaules, kāda īstenībā varbūt nemaz nekur nav atrodama, bet te vismaz izskatās, ka viss ir atkarīgs tikai no pašiem – jebkurš varētu mēģināt dzīvot tik forši, godīgi un dzīvesgudri.»

(Kristīne Matīsa, laikraksta «Diena» pielikums KDi, 24.08.2017.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/120594/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-varis-brasla-atgriezas-filmesanas-laukuma

- Latvijas Radio raidījumā *Kultūras Rondo* – Varis Brasla un Vizma Kalme (4.11.2019.) https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/emila-nedarbi-aija-mernieku-laiki-rezisors-varis-brasla-stasta-par-savam-filmam.a337308/

10.–12. KLASE

VECTĒVS, KAS BĪSTAMĀKS PAR DATORU

PARAUGS NR. 1

- Tehnoloģiju mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Tehnoloģiju mācību joma** ▪ Apzinās un skaidro faktorus, kas var ietekmēt un apdraudēt cilvēka fizisko un garīgo veselību, izstrādājot vai lietojot risinājumus, un veic pasākumus, lai izvairītos no apdraudējumiem un atkarībām, t. sk. viedierīču pārmērīgas lietošanas. Analizē savas darba vietas iekārtojumu atbilstoši ergonomikas prasībām un iekārto to atbilstoši veicamajam uzdevumam. **Valodu mācību joma** ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Nosaka piemēros balstītas sakarības un prognozē tiesisko risinājumu situācijām, kur iespējama juridiskās atbildības iestāšanās, lai kritiski vērtētu tiesību principu darbību realitātē un brīvību ierobežojuma būtību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (vizuālajā mākslā, audiovizuālajā mākslā, arhitektūrā, mūzikā, literatūrā, teātra mākslā). Nosaka, kā tajos atspoguļotas konkrētās sabiedrības vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze, pārspriedums.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, A4 formāta lapa pārspriedumam.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina skolēnus atzīmēt darba lapā, cik, viņuprāt, kaitīgi ir vectēvs un dators. **2. Skolēni skatās filmu «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par drošību interneta vidē, viedierīču un datoru iespējamo bīstamību. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā un klasē.
Atgriezeniskā saite	Pārspriedumu izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

VECTĒVS, KAS BĪSTAMĀKS PAR DATORU

DARBA LAPA NR. 1

Atrodi trīs filmas epizodes, kas raksturo vectēva un datora bīstamību!

	Vectēvs	Dators	Komentārs
Epizode Nr. 1			
Epizode Nr. 2			
Epizode Nr. 3			

Kāpēc, tavuprāt, tiek salīdzināti vectēvs un dators?

_____

_____

_____

Atceries, kuros latviešu literārajos darbos atspoguļotas paaudžu attiecību problēmas! Salīdzini ar filmas režisora piedāvāto risinājumu!

1. _____

_____

_____

2 . _____

_____

_____

Kādas problēmas Oskaram var radīt datora un viedierīču lietošana? Kā tās var novērst? Izstrādājiet grupā desmit noteikumus, kas jāievēro tehnoloģiju lietošanā!

Kāda atbildība par deputātam Modrim radīto morālo kaitējumu un materiālo zaudējumu var būt Oskaram un viņa vecākiem? Kurš normatīvais akts to nosaka? Kā tu vērtē Oskara rīcību?

Uzraksti pārspriedumu «Man nozīmīgas problēmas risinājums filmā «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru».

10.–12. KLASE

VECTĒVS, KAS BĪSTAMĀKS PAR DATORU

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Analizē amatpersonu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju rīcības tiesiskumu un ētiku dažādās situācijās. Novērtē likumību un nelikumību, atpazīst reāli vai potenciāli koruptīvas situācijas, kā arī atšķir korupciju no interešu konflikta, politiskās ietekmes, lobēšanas un citiem tuvu stāvošiem, bet ne identiskiem fenomeniem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, pilsētas attīstības plāna veidošanai nepieciešamie materiāli.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus atcerēties, kāda ir pašvaldību kompetence: Kas nosaka pašvaldību darbības vispārīgos noteikumus? Kā organizē domes darbu? **2. Skolēni skatās filmu «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par amatpersonu tiesiskumu un ētiku dažādās situācijās. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. **3. Skolēni veido pilsētas attīstības plānu 2019.–2025. gadam.**
Atgriezeniskā saite	Skolēni, izmantojot «picas» metodisko paņēmienu, izvērtē savu ieguldījumu grupas darbā.

10.–12. KLASE

VECTĒVS, KAS BĪSTAMĀKS PAR DATORU

DARBA LAPA NR. 2

1. Noskaties filmu «Vectēvs, kas bīstamāks par datoru»
un atbildi uz jautājumiem! Pēc tam atbildes pārrunājiet grupā un klasē!
2. Noskaidro, kurā Latvijas pilsētā ir uzņemta filma! Nosauc filmas epizodes, kur parādās šai pilsētai raksturīgi elementi!

1. _____
2. _____
3. _____

3. Nosauc vēl piecas filmas, kas uzņemtas šajā pilsētā!

4. Kuras pašvaldības amatpersonas ir parādītas filmā?

1. _____
2. _____

5. Kādas ir šo amatpersonu tiesības un pienākumi? Pamato ar normatīvo aktu! Kurās epizodēs parādās to īstenošana? Komentē!

Amatpersona	Tiesības	Epizode	Komentārs

Amatpersona	Tiesības	Epizode	Komentārs

6. Izstrādājiet grupā filmā redzētās pilsētas attīstības programmu 2019.–2025. gadam un prezentējiet to klasē!

7. Izvērtējiet savu ieguldījumu kopīgajā darbā!

TĒVS NAKTS

REŽISORS DĀVIS SĪMANIS.
SPĒLFILMA, 90 MIN.
IETEICAMA NO 12+

Stāsts par Žani Lipki un viņa ģimeni, kas Otrā pasaules kara gados nacistu armijas okupētajā Rīgā no nāves izglāba vairāk nekā 50 ebrejus, slēpjot viņus pazemē iekārtotā bunkurā.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 18. oktobrī, Rīgas starptautiskajā kinofestivālā (Riga IFF)
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 4. jūlijā LTV 1

Kadrs no filmas «Tēvs nakts»

SIŽETS

To, ka Žanis Lipke brīnumainā kārtā kļūs par varoni, droši vien nespēja iztēloties neviens. Vēsturiski dokumentālā materiālā, notikumos, atmiņās un liecībās balstītais filmas sižets stāsta par vienkāršu rīdzinieku, kurš ārkārtīgi sarežģītajos kara un okupācijas apstākļos glāba nāvei nolemtus cilvēkus. Žanis Lipke bija pavisam parasts latviešu palīgstrādnieks, un viņam jau tā netrūka savu rūpju un raižu. Pēc tam kad Latviju 1940. gadā bija anektējusi PSRS, Žaņa meita kļuva par komunisti, bet, kad Latviju okupēja nacistiskās Vācijas armija, viņa pazuda. Lai kara apstākļos apgādātu ģimeni, pa dienu Žanis devās uz darbu vācu militārās aviācijas noliktavās, bet naktīs pārvadāja kontrabandu. Taču brīdī, kad vācu okupācijas vara sāka izrēķināties ar Rīgas ebrejiem, Lipke pieņēma nebūt ne vienkāršu, tomēr cilvēcīgu lēmumu, kas varēja izrādīties liktenīgs ne vien viņam pašam, bet arī viņa sievai un dēlam. Ar to pašu kravas auto, ar kuru vēl nesen tika pārvadātas kontrabandas degvīna kastes, tagad burtiski vācu karavīru acu priekšā no Rīgas geto un piespiedu darba vietām drošībā tika nogādāti desmitiem cilvēku. Brīdī, kad viņu slēptuvei draudēja atklāšana, Žanis spēra vēl pārgalvīgāku soli un patvērumu iekārtoja pats savās mājās – īpaši šim nolūkam izraktā pagrabā zem šķūņa; glābšanā iesaistījās arī viņa sieva Johanna un mazais dēls Zigis. Kā vēlāk sacīja viens no izglābtajiem – gan paša Žaņa parādīšanās, gan viņa paveiktais, visapkārt valdošās nežēlības apstākļos glābjot sev pilnīgi svešus cilvēkus, bijis visīstākais brīnums. Filma ir stāsts par Žaņa Lipkes drosmes noslēpumu, mēģinot saprast, vai tā pamatā ir azarts, pārgalvība, spīts vai pienākums pret savu tuvāko.

LOMĀS

Par savām attiecībām ar Žaņa Lipkes tēlu, kuram izvēlēts aktieris Artūrs Skrastiņš, režisors Dāvis Sīmanis saka: «Jebkuru režisoru interesē sarežģīti un interesanti varoņi, un Lipke tāds ir, turklāt viņš ir viens no unikālākajiem tēliem 20. gadsimta Latvijā – viņa cilvēcības izpausmes mijas ar azartiskumu, pārdrošību un savas ģimenes drošības upurēšanu. Šo neskaidro elementu un vēstures mīklu apkopojums Lipkes personībā mani uzrunāja, turklāt šādi varoņi režisoram ir kā medusmaize, jo tur jau ir pamats veidot filmu. Neizskaidrojamais tevi pievelk kā magnēts.»

Aktieris Artūrs Skrastiņš, filmēšanas laikā iepazīstot Žaņa Lipkes tēlu, esot aizdomājies par to, kā pats būtu rīkojies, nonākot

līdzīgā situācijā. Aktieris norāda, ka ļoti svarīgi ir nedomāt par Lipki kā par varoni un saprast, kā situācijā, kurā viņš pakļauj riskam visu ģimeni un savu dzīvi, viņš tomēr saglabā aukstasinību. «Es par viņu vairāk domāju tādā «kartupeļu džeka» kategorijā. Viņš strādā melnām rokām, melnu muti, lai ģimeni uzturētu pie dzīvības. Kāpēc viņš sāka glābt ebrejus, jautājums nav atbildams. Viņš nebija nekāds pārcilvēks, sevi par varoni neuzskatīja, un ar to viņš manās acīs iegūst daudz lielāku vērtību. Šodien mēs daudz ko darām avīžu virsrakstu dēļ vai tāpēc, lai kāds kaut ko labu uzrakstītu tviterī. Žanis Lipke nebija varonis tādā nozīmē, viņš vienkārši darīja to, kas būtu jādara katram normālam cilvēkam.»

Žaņa Lipkes sievu Johannu, kas arī ir reāla vēsturiska personība, atveido aktrise Ilze Blauberga, viņu mazo dēlu Zigi spēlē Matīss Kipļuks. Filmā piedalās arī Mihails Karasikovs, Toms Treinis, Imants Erdmans, Arnis Ozols, Henrijs Arājs, Elza Alberliņa un citi.

Par filmas uzņemšanas procesu režisors Dāvis Sīmanis stāsta: «Viena no interesantākajām lietām bija fakts, ka filma kļuva par vēsturisku eksperimentu – mēs ne tikai veidojām vēsturisku filmu, pati filmēšanas grupa nonāca vēsturiskā situācijā. Piemēram, pazemes bunkura filmēšana notika ziemā, bunkurā, reālā aukstumā, kur cilvēkiem salst pa īstam; arī Rumbulas ebreju iznīcināšanas aina gan masu skatu dalībniekiem, gan filmēšanas grupas darbiniekiem izraisīja patiesas sajūtas. Tas bija viens no interesantākajiem aspektiem, kas daudziem iesaistītajiem atstāja spēcīgu emocionālu nospiedumu; dažas lietas mēs varbūt pat apzināti aktivizējām, lai «pārceltos laikā»,» par filmas aizkadriem stāsta režisors.

FILMA

Filmēšana tika sākta 2017. gada 25. janvārī Jūrmalā, vasaras posmā tā turpinājās Kauguros, Jelgavā, Tukumā, Jaunjelgavā un arī vairākās vietās Rīgā. Kopumā filmēšana ilga vairāk nekā gadu, un tās laikā mainījās arī filmas nosaukums – sākumā tas bija «Puika ar suni», jo scenārijs balstīts Ineses Zanderes grāmatā «Puika ar suni. Stāsts par nosargātu noslēpumu», kuras galvenā varoņa prototips ir leģendārā ebreju glābēja Žaņa Lipkes dēls Zigfrīds Ojārs.

Vēl pirms pirmizrādes filma «Tēvs nakts» kļuva par Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» nominanti 12 kategorijās – «Labākā pilnmetrāžas filma», «Labākais spēlfilmas režisors» (Dāvis Sīmanis) un «Labākais spēlfilmas operators» (Andrejs Rudzāts), «Labākais aktieris» (Artūrs Skrastiņš) un «Labākā aktrise» (Ilze Blauberga), «Labākais scenārists» (Dāvis Sīmanis un Matīss Gricmanis), «Labākais mākslinieks» un «Labākais kostīmu mākslinieks» (Kristīne Jurjāne), «Labākais grima mākslinieks» (Sarmīte Balode), «Labākais komponists» (Edgars Rubenis), «Labākais skaņu režisors» (Vladimirs Golovņickis), «Labākais montāžas režisors» (Andris Grants). Nacionālās kino balvas noslēguma ceremonijā filma saņēma četrus «Lielos Kristapus» – par labāko režiju, labāko operatora darbu, labāko filmas mākslinieces darbu un labāko aktrises darbu otrā plāna lomā.

Kadrs no filmas «Tēvs nakts»

Pirmizrādi filma «Tēvs nakts» piedzīvo Rīgas starptautiskā kinofestivāla («Riga IFF») programmā, ap to pašu laiku Žaņa Lipkes memoriālā Rīgā, Ķīpsalā, tika atklāta īpaša, filmai «Tēvs nakts» veltīta ekspozīcija – izmantojot filmas rekvizītus un galveno aktieru kostīmus, filmas māksliniece Kristīne Jurjāne iekārtoja istabu ar priekšmetiem, kuri izmantoti filmēšanas procesā un palīdz stāstīt stāstu par Žani un Johannu.

Jau pirmajā nedēļas nogalē pēc pirmizrādes filma tika plaši apmeklēta Latvijas reģionos – Tukumā, Cēsīs, Rēzeknē, Talsos, Valmierā, Ventspilī, Madonā un Siguldā –, un filmas veidotāji vēstīja, ka dažu dienu laikā visā Latvijā filmu noskatījušies jau 6000 skatītāju.

Filmas izrādīšanu pavadīja arī dažādi speciāli pasākumi – pat diskusiju forums «12 versijas par drosmi», kur pārdomās dalījās cilvēki, kas ikdienā ar drosmi saistīti visciešāk, – ārsti, ugunsdzēsēji, kareivji un citu profesiju pārstāvji. Savukārt Žaņa Lipkes memoriāls izdeva atmiņu grāmatu «Cilvēkglābējs – Žanis Lipke», apkopojot Lipkes

izglābto cilvēku atmiņas un paša Žaņa dokumentālu stāstījumu par notikumiem Otrā pasaules kara gados.

Starptautisko pirmizrādi filma «Tēvs nakts» piedzīvoja Maskavas 41. starptautiskajā kinofestivālā 2019. gada aprīlī, vēlāk tā demonstrēta festivālos ASV, Kanādā, Dānijā, Ķīnā, Austrālijā, Lielbritānijā, Polijā, Kanādā, bet Izraēlā Haifas festivālā saņēma labākās ārzemju filmas balvu.

«Filmas izrādīšana festivālos man ir svarīga ne tikai starptautiska novērtējuma dēļ, bet arī kā iespēja izplatīt to humānistisko vēstījumu, ko ietver stāsts par Žani un Johannu Lipkēm. Filma vēršas pret antisemītismu un citām tolerances trūkuma izpausmēm, kas viltus ziņu un neokonservatīvā autoritārisma laikmetā kļūst arvien biežākas, tā kalpo par atgādinājumu vēstures katastrofai, ko var radīt sabiedrības tumsonīgie priekšstati,» saka filmas režisors Dāvis Sīmanis.

Kadrs no filmas «Tēvs nakts»

AUTORI

Režisors Dāvis Sīmanis dzimis izcila latviešu kinooperatora Dāvja Sīmaņa ģimenē, no 17 gadu vecuma strādājis filmu uzņemšanas laukumos kā operatora asistents, un pats kādā intervijā teicis: «Visticamāk, man galvenais pamudinājums pievērsties kinoveidošanai bija tas, ka mani vecāki visciešākajā veidā bijuši saistīti ar kino. Tādēļ jau ļoti agri es nonācu kino laukumā un pie tā pieradu, un tad kādā brīdī tu aptver, ka kinovaloda kļuvusi saprotamāka un viegli lietojama.»

Bakalaura (2003) un maģistra (2005) grādu Dāvis Sīmanis ieguvis Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē, mākslas zinātņu doktora grāds (2014) iegūts Latvijas Kultūras akadēmijā. Sīmanis arī pats lasa lekcijas LKA un Ālto Universitātē Helsinkos, piedalās kinolektorijos, strādājis festivālu žūrijās. Dāvis Sīmanis bijis pieprasīts un atzīts montāžas režisors, rakstījis analītiskus un filosofiskus apcerējumus par kino žurnālos «Rīgas Laiks», «Studija».

2006. gadā debitējis kinorežijā, par dokumentālo īsfilmu «Versija. LNO» saņemot Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvu «Labākā debija». Līdz šim uzņēmis piecas dokumentālās filmas un dokumentālā materiālā balstītu inscenējumu «Escaping Riga» (2014), visas filmas atzinīgi novērtētas Latvijā un pasaules festivālos. Pilnmetrāžas spēlfilmas režijā debitējis ar filmu «Pelnu sanatorija», kas pirmizrādi piedzīvoja 2016. gada janvārī.

Studija «Mistrus Media» dibināta 2000. gadā, lai izveidotu radošu laboratoriju dažāda tipa kultūras projektiem. Studijā uzņemtas vairāk nekā 10 dokumentālās filmas un trīs spēles īsfilmas, studija strādā ar servisa projektiem un kopražojumiem Latvijā un pasaulē. Vairākas no «Mistrus Media» dokumentālajām filmām izpelnījušās starptautisku rezonansi un balvas nopietnos festivālos, demonstrētas vairākās Eiropas televīzijās. 2016. gadā pirmizrādi un ārkārtīgu skatītāju interesi piedzīvoja studijas «Mistrus Media» pirmā pilnmetrāžas spēlfilma «Melānijas hronika» (režisors Viesturs Kairišs), bet programmā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei» studijai «Mistrus Media» tika atbalstīts visvairāk projektu – divas dokumentālās filmas un viena spēlfilma.

CITĀTI

«Filmas pirmais kadrs ir visai negaidīts: zilgani pelēkajā dzelmē mazs zēns cīnās, lai spētu pacelties virs ūdens, kaut skaidri noprotams, ka viņš neprot peldēt. Šis kadrs ekspresīvi ieskicē filmas simbolisko dimensiju: Žaņa Lipkes jaunākais dēls meties ūdenī, lai apliecinātu savu drosmi, tāpat kā vēlāk viņa tēvs metas glābt ebrejus, riskējot ne tikai ar savu, bet visu savas ģimenes locekļu dzīvību.

Simboliskajā vietnē var ierakstīt arī degošās Rīgas skatu, kas gan digitāli ir tik skaisti veidots (īpaši Pētera baznīcas degošais tornis), ka sagādā estētisku baudu, nevis apokaliptiskas ainas izjūtu.»

(Viktors Freibergs, «Artterritory», 31.10.2018.)

«Vērtējot filmu «Tēvs nakts» kinomākslas nogriežņos, skaidrs, ka Sīmaņa filma seko holokaustam veltīto filmu

tradīcijai. Tās, kaut neveidodamas klasisku kino žanru, drīzāk tikai vienotu kino tēmu, strādā ar kodificētu ikonogrāfiju, standartsituācijām un konvencionāliem tēliem – ebreju bērns, slēpnis vai ebreju glābējs –, kas redzami arī Sīmaņa darbā. Bet var uz to skatīties arī no otras puses un lasīt filmu «Tēvs nakts» kā pieredzējuša kinoskatītāja dienasgrāmatu, kur vairākām filmā atainotajām detaļām ir atrodamas variācijas plašajā pasaules kino vēsturē.»

(Elīna Reitere, «Kino Raksti», 26.10.2018.)

«Žanis ir citāds, un taisnība jaunajam ebrejam, kurš uztraukti musina nelaimes biedrus, – viņam taču nav plāna, ko ar mums darīt! Jā, plāna nav, jo tas bijis cilvēcisks instinkts, kuram Žanis ļaujas pa pussolītim, nekad droši nezinādams, kas notiks tālāk. «Rīt vēl kādu vedīsi? – Es vēl nezinu!» Filmas būtiskākā morāle slēpjas atgādinājumā, ka tieši tāpat – pamazām un pa pussolītim, katrā no šiem mirkļiem nemaz neapzinoties, ka pieņem svarīgus lēmumus, – cilvēks var arī nogrimt, nevis pacelties.»

(Kristīne Matīsa, «Kultūras Diena», 26.10.2018.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/142019/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-tevs-nakts

10.–12. KLASE

TĒVS NAKTS

PARAUGS NR. 1

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Izmanto dažādas uzbūves teikumus, to sasaistes paņēmienus un atbilstošas pieturzīmes dažādu žanru mutvārdu, iespiestajos vai digitālajos tekstos, lai skaidri un precīzi izteiktu domas, īstenotu saziņas nolūku un radītu vēlamo iespaidu uz adresātu. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos un sabiedrībās, skaidro, kā vērtības laika gaitā var mainīties un kā tās ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu. To darot, analizē dažādu pretrunīgu vērtību līdzāspastāvēšanu, meklē kopējās ētiskās vērtības dažādās kultūrās, reliģiskajās tradīcijās. ▪ Salīdzina dažādu «stāstītāju» vēstures stāstus par vieniem un tiem pašiem notikumiem un pamato, ka vēstures stāsts ir vienlaikus vienots un atšķirīgs dažādos līmeņos – lokālajā, nacionālajā, reģionālajā, eiropeiskajā un globālajā. ▪ Argumentē, ka indivīda rīcību dažādos vēstures posmos nosaka gan cilvēka individuālās īpašības, gan arī vēstures situācijas, lai skaidrotu cilvēka un sabiedrības mijiedarbības pamatprincipus un modelētu savu rīcību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (vizuālajā mākslā, audiovizuālajā mākslā, arhitektūrā, mūzikā, literatūrā, teātra mākslā). Nosaka, kā tajos atspoguļotas konkrētās sabiedrības vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, debates.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina padomāt par filmas nosaukumu.** **2. Skolēni skatās filmu «Tēvs nakts» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot tēva tēla atveidi dažādos mākslas veidos, dabas skatu izmantojumu filmā. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai klasē, sadala skolēnus grupās un lūdz sameklēt argumentus. **3. Skolēni debatē, pamatojot savu viedokli.**
Atgriezeniskā saite	Skolēni raksta filmas beigu ainas interpretāciju. Ja vēlas, nolasa kādu frāzi.

10.–12. KLASE

TĒVS NAKTS

DARBA LAPA NR. 1

1. Nosauc trīs, tavuprāt, spilgtākās filmas epizodes! Pamato savu izvēli!

2. Noskaidrojiet, kurā pilsētā filmētas Rīgas geto ainas! Kuras filmas vēl uzņemtas šajā pilsētā?

3. Atrodiet informāciju par trim šīs pilsētas objektiem, kur uzņemtas filmas!

Filmas nosaukums	Pilsētas objekts / vieta

- Izpētiet šīs pilsētas kultūrvēsturiskos objektus! Izvēlieties vēsturisku notikumu, par kuru varētu uzņemt filmu, un piecus objektus, kur to varētu filmēt, izdomājiet nosaukumu, pamatojiet! Sagatavojiet virtuālu prezentāciju klasesbiedriem!

10.–12. KLASE

TĒVS NAKTS

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Izmanto dažādas uzbūves teikumus, to sasaistes paņēmienus un atbilstošas pieturzīmes dažādu žanru mutvārdu, iespiestajos vai digitālajos tekstos, lai skaidri un precīzi izteiktu domas, īstenotu saziņas nolūku un radītu vēlamo iespaidu uz adresātu. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Izzina Latvijas kultūrvēsturisko mantojumu un iesaistās tā aizsargāšanā un saglabāšanā. Veido pamatotu viedokli par kultūras mantojumu, tajā skaitā kristietības ietekmē veidojušos, kā kopīgas vēsturiskās un sociālās atmiņas avotu. ▪ Atrod, atlasa, novērtē un izmanto informāciju saskaņā ar konkrētajām vajadzībām un mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Skolēni skatās filmu «Tēvs nakts» un veic 1. uzdevumu 1. darba lapā.** Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku pirmā uzdevuma uzrakstīšanai un pārrunāšanai klasē. **2. 2.–4. uzdevumu skolēni veic grupās,** izmantojot dažādus informācijas avotus. **3. Skolēni vienojas par filmas nosaukumu,** vēsturisko notikumu un pieciem pilsētas objektiem filmēšanai, gatavo virtuālu prezentāciju.
Atgriezeniskā saite	Katra grupa novērtē pārējo grupu sniegumu «ābolos» (uzlīmes, vērtējums 1–5 āboli).

10.–12. KLASE

TĒVS NAKTS

DARBA LAPA NR. 2

1. Ar kādām izjūtām tev saistās filmas nosaukums?

2. Nosauc trīs spilgtus tēva tēlus kādā no mākslas veidiem! Pamato savu izvēli!

3. Analizē kopplānu un dabas ainu izmantojuma nozīmi filmā!

4. Raksturo Žaņa īpašības, minot konkrētas epizodes!

■ Skolēni izveido divas grupas, no kurām vienai jāpierāda, ka Žaņa drosmes pamatā ir pārgalvība, otrai – ka viņu motivē pienākums. Pamatojumam izmanto dažādus informācijas avotus, tai skaitā filmu.

5. Interpretē filmas nobeiguma ainu!

PARADĪZE '89

REŽISORE MADARA DIŠLERE.
SPĒLFILMA, 100 MIN.IETEICAMA
NO 7+

Kadrs no filmas «Paradīze '89»

Piedzīvojumu filma visu laiku bērniem – četras meitenes atmodas laika Latvijā, 1989. gada vasarā, pēc kuras viss bija citādi.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 22. februārī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 26. augustā LTV 1

SIŽETS

Ir 1989. gada augusts. Divas māsas, deviņus un septiņus gadus vecās Paula un Laura, saukta Laurēns, vasaras brīvlaikā ierodas mazpilsētā ciemos pie māsīcām. Māsīcu mātes Ievas nav mājās, viņa aizrautīgi iesaistījusies Tautas frontes darbā, un meitenes izbauda «brīvību», iztēlojoties, kā ir būt pieaugušām; lielā māsīca Maija uzņemas meiteņu sadzīves vadīšanu. Paulai pēc telefona sarunas ar māti rodas sajūta, ka viņas vecāki šķiras, tāpēc meitene ir apjukusi. Spriedzi kāpina televīzijas ziņas par lielās politikas notikumiem, kas satraucoši kontrastē ar saulaino vasaru mazpilsētā, televīzija sludina ārkārtas stāvokli valstī, likteņa varā atstātās meitenes gatavojas karam. Mijoties bailēm un nespējai emocionāli tikt galā ar pieaugušo dzīvi, meiteņu attiecības kļūst saspīlētas.

Paula nejauši satiek lietuviešu puisi Jonasu, kurš slēpjas no iesaukšanas padomju armijā; galu galā milicis atrod viņa paslēptuvi, un Paulas jauniegūto draugu aizved restotā mašīnā.

Domājot, ka situācija izvērtīsies par labu visiem, ja Latvija atgūs brīvību, Paula nolemj rīkoties un dodas uz Baltijas ceļu.

Filmas scenārijs ir režisores pašas rakstīts un balstīts bērnības atmiņās – viņa kopā ar jaunāko māsu un divām māsīcām 1989. gada vasaru pavadījusi Cēsīs, bet 23. augustā tāpat gāja piedalīties Baltijas ceļā, lai gan nemaz nesaprata, kas vispār notiek. Tikai vēlāk viņa uzzināja, ka 1989. gada 23. augustā, iestājoties par Baltijas valstu neatkarību, vairāk nekā miljons Lietuvas, Latvijas un Igaunijas iedzīvotāju sadevās rokās, savienojot valstu galvaspilsētas Tallinu, Viļņu un Rīgu ar īpaši simbolisku ķēdi – Baltijas ceļu. Šajā laikā gaisā virmo neziņa, bailes, cerības un brīvības alkas, turklāt šīs pārmaiņu vēsmas skar ikvienu – kā pieaugušos, tā bērnus. Pieaugušajiem skatītājiem filma «Paradīze '89» dod iespēju atgriezties bērnībā un sajust 1989. gada vasaras noskaņu, savukārt gados jaunākiem skatītājiem ir iespēja paskatīties, kā dzīvoja un spēlējās viņu vecāki, cik patstāvīgi viņi bija tajā vecumā, uzdot jautājumus un varbūt arī ko pārņemt savā ikdienā.

LOMĀS

Filmas galveno lomu atveidotāji ir bērni, kuru meklējumi notika visā Latvijā, apskatot vairāk nekā 1000 pretendentu. Pēc atkārtotiem aktieru foto un video mēģinājumiem galvenajām lomām tika izvēlētas četras 7–12 gadus vecas meitenes – Magda Lote Auziņa, Līva Ločmele, Marta Ģertrūde Auzāne un Evelīna Ozola. Režisore Madara Dišlere vēlāk intervijās stāsta, ka tēlotāju izvēlē daudz ieklausījusies savas meitas padomos – arī viņai tobrīd bija deviņi gadi.

Epizodiskās lomās filmā redzami vairāki Latvijā pazīstami aktieri – vasaras mājas kaimiņiene ir Guna Zariņa, veikala pārdevēja – Baiba Broka, māsīcu vecākus spēlē Gatis Gāga un Inga Apine, bet miliča lomā ir operdziedātājs Nauris Puntulis, kurš pusotru gadu vēlāk kļuva par Latvijas kultūras ministru.

FILMA

Režisore Madara Dišlere ir teikusi: «Es ļoti ceru, ka pēc filmas noskatīšanās rosīsies dialogs starp paaudzēm – piemēram, kas bija Ļeņins, vai – kā tas varēja būt, ka vienu dienu veikalā pēkšņi vairs nekā nav? Tādas lietas es atstāju vecāku ziņā un ļoti ceru, ka vecāki ar bērniem pēc filmas parunās arī

par vērtībām, kas bija svarīgas tolaik un kas, manuprāt, šobrīd ir vēl svarīgākas, – par brīvību, par to, kā pieaugušie tajā laikā spēra soļus pretī neatkarībai, un par to, ka, ja tev kaut kas ir svarīgs – gan valstiskā, gan personiskā ziņā –, tad par to ir jācīnās.»

Jau uzņemšanas laikā filma «Paradīze '89» izpelnījās plašu publisku ievērību ar skaitliski lielākajiem masu skatiem, kuru tapšanā piedalījās vairāk nekā 700 brīvprātīgo dalībnieku, – Baltijas ceļa epizodes uzņemšana tika izsludināta medijos, un uz Cēsu–Valmieras ceļa norunātajā 2016. gada vasaras dienā pulcējās cilvēki 80. gadu apģērbā, ar attiecīgā laika padomju mašīnām un rekvizītiem.

Filmā redzamie rekvizīti – padomjlaika priekšmeti un parādības – vēlāk tika izmantoti filmas popularizēšanai, izstrādājot veselu «skaidrojošo vārdnīcu», kur mūsdienu bērniem uzzināt, kas ir, piemēram, «blats», «kvasa cisterna» vai «magnetofona kasete».

Otra vēstures rekonstrukcija – filmas uzņemšanas laikā noskaidrojās, ka nevienā audioarhīvā nav saglabājusies Tautas frontes līdera Daiņa Īvāna leģendārā 1989. gada 23. augusta radio runa, kura skanēja radioaparātos Baltijas ceļa veidošanas laikā, jo tās ieraksts drošības apsvērumu dēļ tika uzreiz iznīcināts. Filmas autori nolēma šo runu ierakstīt vēlreiz, lai izmantotu filmas skaņu celiņā, un Dainis Īvāns piekrita, emocionāli vēlreiz izdzīvojot to dienu sajūtas.

Līdz ar pirmizrādi 2018. gada 22. februārī sākās arī filmas izrādīšana visos Latvijas reģionos, kopā vairāk nekā 160 kinodemonstrēšanas vietās; pirmajās nedēļās filmai līdzi pie skatītājiem brauca arī režisore Madara Dišlere un filmas galvenās varones, daloties atmiņās par filmas uzņemšanas procesu un aizkulisēm, izaicinājumiem un sajūtām.

Pirmajā nedēļas nogalē filmu «Paradīze '89» izpārdotos seansos noskatījās jau gandrīz 8000 interesentu, un uz kādu laiku Madaras Dišleres debija kļuva par populārāko starp pirmajām simtgades filmām, bet 2018. gada beigās ierindojās apmeklētāko filmu desmitnieka devītajā vietā.

Starptautisko pirmizrādi filma piedzīvoja jau 2018. gada martā Zviedrijas pilsētā Malmē, bērnu un jauniešu filmu festivālā, aprīlī sekoja nākamais festivāls Krisjānsannā Norvēģijā.

AUTORI

Madara Dišlere ir viena no jaunākajām režisorēm Simtgades filmu programmā, bet ar kino saistīta jau kopš bērnības – piecu gadu vecumā tēlojusi Emīla māsiņas Idas lomu Vara Braslas spēlfilmā «Emīla nedarbi» (1985). Mācījusies Rīgas 3. vidusskolā (1986–1998), Latvijas Kultūras akadēmijā ieguvusi bakalaura grādu filmu režijā (2012). Kopš 2004. gada strādājusi dažādu filmu uzņemšanā vairākās profesijās, pamatā par režisora asistenti un otro režisori, kopā vairāk nekā 10 pilnmetrāžas spēlfilmās («Melānijas hronika» (2016), «Es esmu šeit» (2016), «Rīgas sargi» (2007) un citās). Kopš 2008. gada režisējusi desmit īsfilmas, vairākas no tām izpelnījušās atzinību Latvijā un ārvalstīs. «Paradīze '89» (2018) ir Madaras Dišleres debija pilnmetrāžas spēlfilmas formātā, bet pirms tam viņas spēles īsfilma «Dārznieks» (2016) saņēma Nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps» kā gada labākā spēles īsfilma.

Kadrs no filmas «Paradīze '89»

Studiju «Tasse Film», kas fokusējas uz atbalstu jauniem talantiem, 2011. gada februārī dibinājušas divas enerģiskas producentes Aija Bērziņa un Alise Ģelze, kuras iepriekš strādājušas citās studijās, producējot veiksmīgas un pasaulē apbalvotas spēlfilmas un dokumentālās filmas, iegūstot arī pieredzi starptautisku reklāmas projektu ražošanā. 2016. gada februārī pirmizrādi piedzīvoja pirmā pilnmetrāžas spēlfilma, kas tapusi studijā «Tasse Film», – Renāra Vimbas debija «Es esmu šeit», kas pasaules pirmizrādi piedzīvoja «Berlināles» konkursā «Generation 14plus» un tūlīt arī saņēma galveno balvu – «Kristāla lāci». Madaras Dišleres «Paradīze '89» ir ceturtā pilnmetrāžas spēlfilma studijā «Tasse Film».

CITĀTI

«Viena no spilgtākajām filmēšanas epizodēm režisorei saistās ar Paulas sapņa filmēšanu: «Paula iet pa pļavu, pļavas vidū ir

Ļeņina piemineklis, un turpat apkārt 15 skolnieces formas tērpos. Diezgan sirreāla aina pati par sevi, bet šķita, ka arī daba mums tajā palīdz – todien bija tik interesanti lieli mākoņi, kas mijās ar sauli un pilnīgi pelēkām debesīm!»».

(Anda Spriņģe, «Pastaiga», 21.02.2018.)

«Filmas sirds un dzinējspēks, protams, ir visas četras galvenās varones. Darbs ar bērniem, turklāt tik maziem un vēl galvenajās lomās, noteikti ir izaicinājums jebkuram režisoram, taču Madarai Dišlerei izdodas uz ekrāna attēlot pavisam īstu meitenību. Šī raksta autors nekad nav bijis maza meitene, taču epizodes ar trakošanu pa (pus)pliko vai vientulīga spēle ar koku un atrastu maisiņu šķiet tik īstas, ka tās varētu sajaukt ar savām atmiņām. Ir jūtams, ka režisore ļāvusi meitenēm lielā mērā būt sev pašām, un šī brīvība apbur.»

(Žulijens Nuhums Kulibali, «Kino Raksti», 14.03.2018.)

«Filmas sākumā Laurēns apcer: kā, kāpēc tēvzemi sauc par tēvzemi – kur tad ir zeme mammām? Un bērniem? Paula apklusina māsas uzmācīgos jautājumus, taču filma rāda atbildi – tā zeme ir tur, kur neviens nekrata pirkstu un nebāž kaktā, aizliedzot spriest, jo «jūs to nekad nesapratīsiet». Tā ir šeit, «Paradīzes» dārzā pie vaskadrānas pārklāta galda, kur ar dakšu no burkas tiek ķeksēti un dalīti paradīzes ābolīši.»

(Ieva Viese-Vigula, «Satori», 01.03.2018.)

Kadrs no filmas «Paradīze '89»

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/124150/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-3-serija-paradize89

10.–12. KLASE

PARADĪZE ‘89

PARAUGS NR. 1

■ Valodu mācību joma ■ Latviešu valoda I
■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma
■ Sociālās zinības un vēsture
■ Vēsture un sociālās zinātnes I
■ Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma ■ Kultūras pamati
■ Kultūra un māksla I (vizuālā māksla)

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ■ Izmantojot piemērus no pagātnes un tagadnes, diskutē par nacionālās identitātes lomu valstiskās identitātes veidošanā, valstsgribas, valstiskuma un nepārtrauktības stiprināšanā. ■ Argumentē, ka indivīda rīcību dažādos vēstures posmos nosaka gan cilvēka individuālās īpašības, gan arī vēstures situācijas, lai skaidrotu cilvēka un sabiedrības mijiedarbības pamatprincipus un modelētu savu rīcību. ■ Izmantojot konkrētus piemērus, pamato, ka ikvienas nācijas vēsture ir unikāla, bet vienlaikus tā ir arī pasaules vēstures sastāvdaļa. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ■ Lieto vizuālās mākslas tehnikas un tehnoloģijas (skicēšanu, zīmēšanu, estampa tehnikas, glezniecību dažādās tehnikās, tēlniecības veidus dažādos materiālos, redīmeidu u. c.) darbam divās un trijās dimensijās vizuāli plastiskā materiālā, instalāciju un performances veidošanā. ■ Salīdzina un interpretē dažādiem literatūras veidiem un žanriem raksturīgo. ■ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (vizuālajā mākslā, audiovizuālajā mākslā, arhitektūrā, mūzikā, literatūrā, teātra mākslā). Nosaka, kā tajos atspoguļotas konkrētās sabiedrības vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, projekta darbam nepieciešamie materiāli.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās** skolotājs rosina atcerēties, ar ko Latvijas vēsturē nozīmīgs 1989. gads, un pārdomāt, ar ko skolēniem saistās vārds «paradīze». **2. Skolēni skatās filmu «Paradīze ’89» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par bērnības atveidi dažādos mākslas veidos. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai klasē.
Atgriezeniskā saite	**Skolēni vizuāli atveido savu bērnību** un klasē izveido projektu izstādi.

10.–12. KLASE

PARADĪZE ‘89

DARBA LAPA NR. 1

1. Ar ko tev saistās vārds «paradīze»?

2. Nosauc un raksturo nozīmīgākos notikumus Latvijas vēsturē 1989. gadā!

3. Kuri filmas elementi raksturo tālaika sabiedrību?

Elements	Epizode	Komentārs

4. Noskaidro, kāda ir filmas režisores saistība ar citu latviešu filmu, kas domāta bērniem! Salīdzini abu filmu radīto noskaņu!

5. Nosauc trīs bērnības atmiņu tēlojumus latviešu literatūrā un salīdzini ar filmu! Pamato, kāpēc mākslinieki bērnību atveido šādi!

6. Atveido savu bērnību krāsās un izdomā darbam nosaukumu! Izveidojiet klasē izstādi!

10.–12. KLASE

PARADĪZE ‘89

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Izmantojot piemērus no pagātnes un tagadnes, diskutē par nacionālās identitātes lomu valstiskās identitātes veidošanā, valstsgribas, valstiskuma un nepārtrauktības stiprināšanā. ▪ Argumentē, ka indivīda rīcību dažādos vēstures posmos nosaka gan cilvēka individuālās īpašības, gan arī vēstures situācijas, lai skaidrotu cilvēka un sabiedrības mijiedarbības pamatprincipus un modelētu savu rīcību. ▪ Izmantojot konkrētus piemērus, pamato, ka ikvienas nācijas vēsture ir unikāla, bet vienlaikus tā ir arī pasaules vēstures sastāvdaļa. ▪ Izmantojot piemērus no pagātnes un tagadnes, diskutē par nacionālās identitātes lomu valstiskās identitātes veidošanā, valstsgribas, valstiskuma un nepārtrauktības stiprināšanā. ▪ Salīdzina dažādu «stāstītāju» vēstures stāstus par vieniem un tiem pašiem notikumiem un pamato, ka vēstures stāsts ir vienlaikus vienots un atšķirīgs dažādos līmeņos – lokālajā, nacionālajā, reģionālajā, eiropeiskajā un globālajā. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (vizuālajā mākslā, audiovizuālajā mākslā, arhitektūrā, mūzikā, literatūrā, teātra mākslā). Nosaka, kā tajos atspoguļotas konkrētās sabiedrības vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, kartes izveidei un atmiņu pierakstam nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās** skolotājs rosina atcerēties, kāda nozīme Latvijas vēsturē bija akcijai Baltijas ceļš un Latvijas Tautas frontei. **2. Skolēni skatās filmu «Paradīze ’89» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot vēsturiski nozīmīgu notikumu atveidi kino mākslā. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai klasē.
Atgriezeniskā saite	**Skolēni apkopo radinieku stāstus par akciju Baltijas ceļš** un pēc vienošanās izveido karti papīra formātā vai virtuāli.

10.–12. KLASE

PARADĪZE ‘89

DARBA LAPA NR. 2

1. Kas ir Baltijas ceļš? Kāda ir tā nozīme Latvijas vēsturē?

2. Kāda nozīme ir Baltijas ceļam filmas sižetiskajā risinājumā?

3. Kurā citā filmā no programmas «Latvijas filmas Latvijas simtgadei» ir atspoguļota šī akcija? Salīdzini!

4. Noskaidro Latvijas Tautas frontes mērķus un uzdevumus! Komentē, kā tie parādīti šajā filmā!

5. Pārrunā ar vecākiem un vecvecākiem viņu atmiņas par Baltijas ceļu un pieraksti tās! Pastāsti spilgtākos iespaidus klasesbiedriem! Izveidojiet klasē atmiņu stāstu apkopojumu un karti (papīra formātā vai virtuāli), kurā atzīmētas vietas, par kurām stāstīja jūsu radinieki!

BILLE

REŽISORE INĀRA KOLMANE.
SPĒLFILMA, 110 MIN.

Kadri no filmas «Bille»

Smeldzīgs, bet dzīvi apliecinošs un cerību pilns stāsts par kāda cilvēkbērna pieaugšanu, veidots pēc rakstnieces Vizmas Belševicas autobiogrāfiskā romāna motīviem.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 20. aprīlī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 1. decembrī LTV 1

SIŽETS

30. gadu Latvija, mazajai Billei ir septiņi gadi, un viņa dzīvo strādnieku Rīgā – Grīziņkalnā. Ar nabadzību Bille ir iemācījusies sadzīvot, taču mātes mīlestība meitenei liegta, jo mamma uzskata, ka apprecēšanās un bērns izbojājuši viņas cerības uz labāku dzīvi. Tuvinieki par Billi rūpējas, bet nepārstāj atgādināt, ka Bille ir neaptēsts bērns un nekas prātīgs no viņas neizaugs… Billei tas sāp, un meitenei ir sapnis – pierādīt sevi, izlauzties no mazvērtības žņaugiem. Spītējot nabadzībai un ikdienas grūtībām, nesaņemot mīlestību un iedrošinājumu ģimenē, nespējot iederēties apkārtējā sabiedrībā, Bille tomēr neatsakās no saviem sapņiem, nelokās un nelūst, bet atrod pati savu ceļu.

Ināras Kolmanes veidotā ģimenes filma tapusi pēc latviešu rakstnieces Vizmas Belševicas triloģijas «Bille»motīviem, lai gan režisore Ināra Kolmane atzinusi, ka filma nav uzskatāma par vienkāršu ekranizāciju, drīzāk tā vērtējama kā režisores un viņas komandas redzējums par Billi. Daļēji autobiogrāfiskais stāsts «Bille» par bērnību un bērna pasauli starpkaru Latvijā ir viena no Latvijas literatūras klasikas pērlēm, iekļauts Kultūras kanonā. Filmas scenārija autori ir rakstnieks Arvis Kolmanis un dramaturģe Evita Sniedze, kuri filmas stāstu veidojuši no atsevišķām romāna epizodēm – filmā Bille priecājas gadatirgus karuselī, brauc uz laukiem pie vectēva, mācās klavierspēli, vasarā apmetas mammas draudzenes Mildas lauku saimniecībā, piedzīvo pirmo skolas dienu un arī kopā ar draugiem dodas meklēt sapņu zemi Leiputriju brīdī, kad šķiet, mājās atgriezties vairs nav iespējams.

LOMĀS

«Man bija svarīgi sajust katru filmas varoni kā laikmeta liecību, kā tādu mazu 30. gadu pasaulīti, kas kopā veido kolorītu Rīgas nomales un Latvijas lauku ainu – katram ir savs raksturs, manieres, vizuālais tēls,» stāsta režisore Ināra Kolmane. Galveno, Billes, lomu filmā atveido Rūta Kronberga, kurai šī ir pirmā kinoloma; viņa tika izvēlēta konkursā, kurā piedalījās vairāki simti meiteņu. Rūtai, tāpat kā Billei, ir vērīgs acu skatiens, pamanot un izjūtot lietas, kas pieaugušajiem steigā šķiet nesvarīgas. Bille ilgojas pēc labākas nākotnes, ir zinātkāra, labprāt lasa grāmatas un vēlas būt labāka meita saviem vecākiem.

Aktrise Elīna Vāne, kura filmā atveido Billes mammu, par sadarbību ar Rūtu intervijā teikusi: «Cilvēcīgi bija ārkārtīgi grūti strādāt, jo man ļoti patika meitene, kura spēlē Billi, bet es nedrīkstēju to izrādīt. Man visu laiku gribējās viņu ņurcīt un pavilkt uz zoba. Rūta ir kolosāla, bet viņa nav studējusi aktiermeistarību, tāpēc no režisores puses bija tik stingrs noteikums.»

Billes tēvs filmā ir Artūrs Skrastiņš, vecāmāte – Lolita Cauka, bet pagalmā meiteni vienmēr gaida draugi – vienaudze Ausma (Katrīna Sīle), gudrinieks Jančelis (Eduards

Zilberts) un mazā Valtrauta (Marta Matīsa) no turīgas baltvāciešu ģimenes. Ausmas tēvs (Vilis Daudziņš) aiz īgnuma pret dzīvi mēdz savas meitas pērt pat bez iemesla, tāpēc arī Ausma vienīgo glābiņu redz sapņu zemes Leiputrijas meklēšanā. Savukārt Valtrautas ģimene filmas notikumu gaitā aizbrauc no Latvijas un pārceļas uz savu vēsturisko dzimteni – tas ir viens no saskares punktiem, kā filma stāsta par konkrētu vēsturisko situāciju 30. gadu beigās Latvijā.

Billes pasauli apdzīvo vēl daudz un dažādi kolorīti tēli – omulīgais veikalnieks Bānītis (Gundars Āboliņš) un nabadzīgā īres nama lepnā saimniece (Lilita Ozoliņa), iejūtīgā klavierskolotāja (Guna Zariņa) un lauku saimniece Milda (Maija Doveika), kura var Billei sniegt daudz ko no tā, ko pašas mamma nevar vai neprot. Spilgtu epizodi gandrīz bez vārdiem nospēlē mācītājs (Pēteris Liepiņš), kurš atnāk Billi nokristīt, kad atklājas, ka nav atrodama skolai nepieciešamā kristāmzīme.

FILMA

Filmas «Bille» uzņemšana sākās 2016. gada 19. jūlijā, un filmas radošā komanda jau no paša sākuma lepojās, ka izdevies Billes ģimenes dzīvoklīti iekārtot tieši autentiskajā rakstnieces Vizmas Belševicas bērnības mājā Vārnu ielā Grīziņkalnā. Filmēšana notika arī citās Rīgas vietās – Vecrīgā, Sarkandaugavā un Maskavas priekšpilsētā –, bet lauku ainas uzņemtas Tērvetē, Tukuma apkaimē, Baldonē, Gulbenē un citur. Atsevišķās epizodēs piedalījās arī masu skatu dalībnieki, 18. novembra svētku ainā – studentu korporāciju un skautu organizāciju biedri, Nacionālo bruņoto spēku Štāba bataljona Godasardzes rotas karavīri un LR Zemessardzes orķestris, kurš spēlēja īpaši filmai «Bille» sacerētu maršu.

Filmas uzņemšanā sadarbojās Latvijas, Lietuvas un Čehijas kinoprofesionāļi – piemēram, Čehijā veidoti dažādi attēla pēcapstrādes un datorgrafikas elementi, ieskaitot baltos tauriņus, kas lidinās ap Billi, kad viņa domājas ieraudzījusi Leiputriju.

Jau pirmajās divās nedēļās pavasarī filmu «Bille» kinoteātros apmeklēja apmēram 20 000 skatītāju, vasarā skatītāju skaits pieauga līdz 40 000, bet līdz ar skolas gada sākumu filmas demonstrēšana sākās arī Latvijas novados un izpelnījās lielu interesi visā valstī, kamēr gada beigās «Bille» ierindojās apmeklētāko filmu desmitnieka 7. vietā ar vairāk nekā 60 000 skatītājiem.

Filmas demonstrēšanas laikā tika izgudroti dažādi atraktīvi elementi skatītāju piesaistīšanai, piemēram, gardēžiem «Billes» komanda sadarbībā ar restorānu «Tinto» radīja videorecepti, kas rāda, kā pagatavot Billes tēva iecienīto cepto «siļķi avīzē».

Kadrs no filmas «Bille»

2018. gada noslēgumā filma «Bille» tika izvirzīta deviņām Latvijas Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» nominācijām – «Labākā pilnmetrāžas spēlfilma», «Labākā aktrise» (Rūta Kronberga), «Labākā aktrise otrā plāna lomā» (Elīna Vāne un Lolita Cauka), «Labākais aktieris otrā plāna lomā» (Pēteris Liepiņš), «Labākais spēlfilmas operators» (Jurģis Kmins), «Labākais mākslinieks» (Ieva Romanova), «Labākais kostīmu mākslinieks» (Ieva Vieta) un «Labākais komponists» (Pēteris Vasks). Balva gan tikai viena, toties pati galvenā – «Bille» tika atzīta par 2018. gada labāko pilnmetrāžas spēlfilmu, un žūrija savā lēmumā uzsvēra «līdz detaļām pārliecinošu dažādu kino profesiju ansambļa sniegumu».

Starptautisko pirmizrādi «Bille» piedzīvoja Ziemeļeiropas lielākajā «A» klases festivālā, Tallinas starptautiskajā kinofestivālā «Melnās naktis», 2018. gada novembrī, kopš tā laika saņēmusi vairākas balvas pasaulē, tai skaitā eksotiskās un tālās zemēs (Ķīnā, Irānā). Savukārt tepat Latvijā 2019. gada sākumā «Bille» skatītāju balsojumā tika atzīta par labāko kandidāti uz sabiedrisko mediju balvu «Kilograms kultūras», triumfējot kino kategorijā.

AUTORI

Pilnmetrāžas spēlfilmas «Bille« radošās grupas pamatsastāvu veido filmas scenārija autori Evita Sniedze un Arvis Kolmanis, režisore Ināra Kolmane, operators Jurģis Kmins, māksliniece Ieva Romanova, kostīmu māksliniece Ieva Veita, grima māksliniece Gunda Zvirbule, rekvizītu māksliniece Dace Rožlapa, producenti Jānis Juhņēvičs un Marta Romanova-Jēkabsone.

Režisore Ināra Kolmane studējusi TV režiju Sanktpēterburgas Teātra, mūzikas un kino institūtā, vēlāk papildinājusi zināšanas starptautiskās meistarklasēs un kursos. Jau 1988. gadā paralēli studijām sākusi strādāt par filmu producenti jaundibinātajā Rīgas Videocentrā, 1991. gadā kopā ar Rīgas Videocentra kolēģiem dibinājusi filmu studiju «Deviņi». Kopš 90. gadu beigām veidojusi vairāk nekā desmit dokumentālās filmas, no kurām pasaulē visskaļāk izskanējušas un godalgotas «Mans vīrs Andrejs Saharovs» (2006, kopražojums ar Franciju) un «Pretrunīgā vēsture» (2010). Latvijā par vienu no 2014. gada populārākajām filmām kļuva Ināras Kolmanes dokumentālā filma «Ručs un Norie», kas saņēma arī visvairāk balvu 2015. gada Nacionālajā filmu festivālā «Lielais Kristaps».

2001. gadā Ināra Kolmane debitēja spēlfilmu režijā ar īsfilmu «Sarmītes» (19 festivāli, trīs balvas), uzņēmusi arī pilnmetrāžas spēlfilmu «Mona» (2012, kopražojums ar Islandi). Paralēli filmu režijai iestudējusi arī vairākus uzvedumus Latvijas Radio teātrī.

Studija «Deviņi» dibināta 1991. gada 5. septembrī, darbu sākot ar kino un video reklāmām un klipiem, bet par savas radošās darbības pamatmērķi izvirza eksperimentāla un neatkarīga dokumentālā kino veidošanu, attīstot trīs tematiskus virzienus – vēsture, kultūra un sociālās problēmas; kopš 1999. gada studija filmē kultūrvēsturiski nozīmīgu interviju ciklu «Rakstnieks tuvplānā». Studijā producētās filmas kopumā piedalījušās vairāk nekā 100 starptautiskos kinofestivālos, apmēram 40 Eiropas un Ziemeļamerikas TV kanāli iegādājušies studijas «Deviņi« filmas. Kopražojumos studija sadarbojusies ar Francijas, Vācijas, Dānijas, Islandes, ASV, Krievijas un citu valstu kompānijām.

CITĀTI

«Te vienlaikus nojaušama gan bērnības nesasniedzamība, gan tās savrupība, turklāt iezīmējas intence bez banalitātes iekļūt unikālajā bērna visumā. Šāda iekļūšana nevarētu iztikt bez savdabīga silta humora, kas rodas atšķirībās starp pieaugušā un bērna uztveri, un tieši tāds arī atklāts filmā. Tāpēc ir smieklīgi un kaut kā bērnišķīgi omulīgi, kad vecāmāte mazgā Billei seju tā, it kā tā būtu kura katra virsma, kas ātri jānotīra; kad karuselī Bille lūdz Ausmu noslaucīt ar saldējumu notriepto muti, bet pēc tam dzīvi apliecinoši noslauka arī savējo; kad, pasūtījuši trīs braucienus karuselī, meitēni braši apgalvo izrīkotājam, ka viņām nebūs slikti, un tūlīt ir skaidrs, ka būs gan.»

(Dmitrijs Rancevs, «Kino Raksti», 30.04.2018.)

«Ir redzams, ka filmas veidotāji izturējušies pret Vizmas Belševicas autobiogrāfisko romānu ar pietāti, cieņu un mīlestību. Galvenās lomas atveidotāja Rūta Kronberga ir ne tikai vizuāli līdzīga Billei, bet arī spēj pārsteidzoši piepildīt ekrānu ar savu klātbūtni. (..) Kopumā jāsaka – šī ir ļoti klasiska latviešu filma. Un tas nav slikti. Atpazīstams, jau sirdī ierakstījies stāsts, ko izdzīvo labi aktieri.»

(Marta Elīna Martinsone, «Rīgas Viļņi», 19.–29.04.2018.)

«Man šķiet, tieši mātes un meitas attiecības ir tā tēma, kas šo filmu darīs par ko vairāk, nekā tikai retro stāstu par veciem laikiem Grīziņkalnā. Nesaprašanās, nesatikšanās, neredzēšana, ka tev blakus taču ir kaut kas īpašs – tavs bērns. (..) Tas viss ir ļoti aktuāli šodien, kad kaut kas tāds notiek mūžīgās vecāku aizņemtības dēļ.»

(Ināra Kolmane intervijā Henrietai Verhoustinskai, «Lilit», 10/2016)

Kadrs no filmas «Bille»

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/127584/latvijasfilmas-latvijas-simtgadei-8-serija-bille

10.–12. KLASE

BILLE

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Raksturo Latvijas kultūras kanona vērtības dažādos kontekstos, mērķtiecīgi integrē kultūras mantojuma elementus radošā vai pētniecības (vizuālās mākslas, mūzikas, literatūras, teātra mākslas, starpdisciplinārā) projektā. Diskutē par Latvijas kultūras kanona vērtību un citu kultūras mantojuma elementu ietekmi Latvijas kultūrvides veidošanā. ▪ Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās, viņu ietekmi uz jaunu stilu veidošanos un pārmaiņām sabiedrībā. **Valodu mācību joma** ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Analizē vārdus no etimoloģiskā, stilistiskā, sociālā, teritoriālā, vēsturiskā viedokļa, izmantojot atbilstošus leksikogrāfijas materiālus. Vērtē vārdu izvēli saziņas mērķa sasniegšanā. Pilnveido savu prasmi lietot precīzus, iedarbīgus, noteiktai valodas lietojuma jomai specifiskus vārdus. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Nosaka sociāli emocionālo, bioloģisko un vides faktoru nozīmi cilvēka uzvedībā, nošķirot vēlamo no reālās rīcības, atbildīgi izvērtē savu rīcību, iesaistoties sociālās attiecībās. Sadarbojoties piedāvā iespējamus risinājumus atbalsta pasākumu īstenošanai, kas palīdzētu pārvarēt negatīvu iedzimto vai vides / audzināšanas faktoru ietekmi uz indivīda dzīves kvalitāti (tajā skaitā veselību) un nākotni. ▪ Analizē dažādus finanšu līdzekļu izlietojuma un ieguldījuma veidus, finanšu pakalpojumu cenas, alternatīvas izmaksas un to ietekmi uz personīgo budžetu. ▪ Atlasa un analizē informāciju par uzņēmuma dibināšanas un likvidēšanas nosacījumiem; prezentē ideju un plāno sava iespējamā nākotnes uzņēmuma darbību. ▪ Analizē tiesiskuma ievērošanu, ētiku un interešu konfliktu dažādos gadījumos. ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem, sintēze, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs aktualizē Vizmas Belševicas nozīmi latviešu literatūrā un Latvijas kultūras kanona vērtības. **2. Skolēni skatās filmu «Bille» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot prasmi atrast nepieciešamo informāciju, to analizēt un sintezēt. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā. Skolēni grupā izstrādā uzņēmuma plānu un tā darbības principus, aktualizējot reģistrācijas tiesiskos aspektus.
Atgriezeniskā saite	Uzņēmuma plānu vērtē atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

BILLE

DARBA LAPA NR. 1

1. Kurš Latvijas kultūras kanonā ietvertais daiļdarbs ir filmas «Bille» pamatā? Noskaidro, kurā citā mākslas veidā ir veidots darbs ar šādu nosaukumu! Ja tas iespējams, noskaties!

2. Vērtē Billes bērnību ietekmējošos faktorus! Kā, tavuprāt, tie iespaidojuši rakstnieces personību un daiļradi? Pamato viedokli!

3. Izskaidro vārdu «leiputrija»! Raksturo Billes Leiputriju! Nosauc, kuras piecas lietas / cilvēki noteikti atrastos tavas bērnības leiputrijā! Kāpēc?

4. Izvērtē atziņu «Labam pircējam var uzmest par velti!» no ekonomikas viedokļa un kontekstā ar filmā redzētajām pārdevēju un pircēju attiecībām!

5. Izveidojiet grupā biznesa plānu uzņēmumam, kuru varētu veidot Billes radinieki, ievērojot viņu spējas, zināšanas un prasmes! Prezentējiet to! Atcerieties, kas nepieciešams, lai reģistrētu uzņēmumu!

10.–12. KLASE

BILLE

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Analizē kultūras zīmju un simbolu lietojumu daudzveidīgajā audiovizuālajā mākslā un vērtē to izmantošanas iespējas individuālajā un kopienas saziņā un plašsaziņā. ▪ Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas māksliniecisko iedarbību. ▪ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot un diskutējot par sava darba rezultātu un pieņemot atšķirīgus viedokļus. ▪ Savas vai grupā saskaņotas idejas īstenošanai radošā darbā vai projektā lieto vizuālās un audiovizuālās mākslas izteiksmes līdzekļus, simbolus un zīmes. Argumentē savu izvēli. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Diskutē par cilvēku vajadzībām, vērtībām un analizē dažādas taisnīguma izpratnes, lai veicinātu taisnīgu attieksmi pret visiem sabiedrības locekļiem, piedalās / vada sabiedrības labklājības veicināšanas un sabiedrības kopīgo interešu īstenošanas aktivitātes.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, sintēze, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, kolāžas realizācijai nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus aktualizēt zināšanas par vides tēlojuma nozīmi mākslas darbā. **2. Skolēni skatās filmu «Bille» un veic 1. darba lapas 1. uzdevumu**, pilnveidojot prasmi analizēt vides tēlojuma nozīmi. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. Skolēni veido un prezentē kolāžu.
Atgriezeniskā saite	Skolēni prezentē kolāžu un novērtē grupu darbu atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

BILLE

DARBA LAPA NR. 2

- Analizē vides tēlojuma nozīmi Billes personības atklāsmē, ievērojot mākslas veida specifiku! Mini piemērus!

- Izveidojiet kolāžu «Billes priecīgā diena», ievērojot meitenes spējas, vēlmes un vajadzības, un prezentējiet to klasesbiedriem!

1906

REŽISORS GATIS ŠMITS. SPĒLFILMA, 90 MIN, IETEICAMA NO 16+

Kadrs no filmas «1906»

Vēsturiska piedzīvojumu filma par romantiskiem un pārgalvīgiem cilvēkiem revolūcijas un terora laikmetā

PIRMIZRĀDE – 2019. gada 13. martā kinoteātrī «Kino Citadele»
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 2. novembrī LTV 1

SIŽETS

Filma «1906» aplūko Latvijas vēstures posmu, kas līdz šim kinomākslā nav daudz atspoguļots. Pēc brāzmainajiem 1905. gada notikumiem ir pagājis kāds laiks, soda ekspedīcijas un slepenpolicija gandrīz apturējušas sociāldemokrātu kaujinieku darbību. Taču nelielā grupa līdera Oratora vadībā spītīgi nepārtrauc darboties un 1906. gada novembrī plāno pārgalvīgu uzbrukumu rūpnīcas kasei, lai iegūtu līdzekļus bruņotas cīņas turpināšanai; par šīs akcijas vadītāju tiek iecelts kaujinieks Pelēkais. Uzbrukuma plānošanas laikā Pelēkais iepazīstas ar Violetu, kuru pērn saticis kādas muižas ieņemšanas laikā, bet tagad viņa pieņēmusi dzejnieces pseidonīmu Dafne un cenšas iekarot vietu Rīgas literātu sabiedrībā. Abu izcelšanās un uzskati ir atšķirīgi, taču viņus vieno romantisms un brīvdomīgas idejas. Violetas iedvesmots, Pelēkais ierauga dzīvi citām acīm, bet Violeta nemanāmi nonāk kaujinieku bīstamajā pasaulē. Uzbrukums neizdodas, kā plānots, Pelēkajam ir nepieciešama Violetas palīdzība, un, atšķirīgu motīvu vadīti, abi iesaistās romantiskā un nāvīgi bīstamā afērā.

Režisors Gatis Šmits stāsta: «Piektais gads bija viens no retajiem periodiem vēsturē, kad latvieši aktīvi iesaistījās bruņotā pagrīdes cīņā. Segvārdi, konspiratīvie dzīvokļi, pārdrošas kaujas operācijas, revolūcijas romantika un turpat blakus – pārgalvība, nejaušība, nodevība un nāve. Tas ir brīnišķīgs pamats žanra filmai, tāpēc studijā «Tanka» ir tapusi krimināldrāma – ar spriedzi, asa sižeta ainām un negaidītiem sižeta pavērsieniem. Vienlaikus filmā skan arī romantiska, liktenīga stīga, kas raksturo galvenā varoņa Pelēkā ceļojumu trauksmainajā 1906. gada pasaulē, multikulturālajā, bohēmas un dumpiniecisku noskaņu caurvītajā Rīgā.»

Filmas stāsta pamatā ir Ingas Rozentāles luga «1906. Trakāk vēl kā Piektā gadā», kuru 2009. gadā Gatis Šmits iestudēja Nacionālajā teātrī.

LOMĀS

Filmas varoņi ir draugu un cīņubiedru grupa, kurā valda biedriskas un brīžiem puiciskas attiecības, tāpēc filmas reklamēšanai bieži tika lietots apzīmējums «puišu filma» vai, kā to formulējis pats režisors Gatis Šmits, «džeku filma». Stāsta centrā ir kaujinieks Pelēkais, kuru tēlo Liepājas teātra aktieris Mārtiņš Kalita – Latvijas kino mērogā ekrāna debitants, tomēr iepriekš jau filmējies pie slavenā krievu kinorežisora Ņikitas Mihalkova apmēram tā paša laikmeta vēsturiskajā filmā. Viņa romantiskās partneres Violetas lomā – Valmieras teātra aktrise un režisore Inese Pudža; abi par darbu šajās lomās tika nominēti Nacionālajai kino balvai «Lielais Kristaps».

Kaujinieku grupa veidota kā ļoti atšķirīgu raksturu ansamblis, katram tēlam ir savs emocionālais veidols un tipiskās iezīmes. Interesanti, ka skatītājs filmā neko daudz neuzzina par varoņu pagātni, tomēr «1906» radošā grupa bija detalizēti izstrādājusi katra tēla biogrāfiju, lai aktieriem būtu vieglāk iejusties lomās. Grupas idejiskais vadītājs ir emocionālais ideālists un apzināti aktīvais revolucionārs Orators (lomā Kaspars Zvīgulis), draugu idejisko aizrautību uztur arī izglītotais un iedvesmojošais, tomēr ne pārāk drosmīgais aģitators Džentlmenis (Toms Auniņš), kurš apgalvo, ka «vārdi ir stiprāki

par lodēm». Savukārt matrozis Svilpe (Kaspars Dumburs) revolucionāru pulciņā iemaldījies, sekojot savam labākajam draugam, Grīziņkalna pašpuikam Pelēkajam; Svilpe revolūcijā meklē piedzīvojumus un adrenalīnu, nevis ideoloģiskus mērķus. Pavisam negribot revolucionāru grupai atkal pievienojies Barons (lomā Gatis Gāga), kurš grib beidzot dzīvot mierīgu ģimenes cilvēka dzīvi, bet biedriem vajadzīgas viņa zināšanas spridzekļu izgatavošanā…

Nacionālajai kino balvai «Lielais Kristaps» par darbu šajā filmā bija nominēti arī otrā plāna aktieri Kaspars Zvīgulis un Toms Auniņš, bet otrā plāna aktrises nomināciju izpelnījās Inese Kučinska par traģiski iekrāsoto Barona sievas un vēlāk atraitnes Kristīnes lomu.

1906. gada Rīgas sabiedrību filmā krāšņo arī vairākas epizodiskās lomas, spilgtākā no tām – grāmatizdevējs Dancītis, kuru visai komiski atveido teātra režisors Vladislavs Nastavševs.

FILMA

Filmas uzņemšana sākās 2017. gada oktobra beigās, kad septiņdesmit cilvēku komanda filmēšanas pirmo posmu pavadīja Liepājā, īpaši filmas vajadzībām atjaunotā un sagatavotā ēkā ar savdabīgu vēsturi – Liepājas Universitātes bijušajā studentu kopmītņu ēkā, kas uzbūvēta 20. gadsimta sākumā un sākotnēji tika izmantota Krievijas-Austrumāzijas kuģniecības sabiedrības emigrantu vajadzībām.

Novembra beigās filmēšana turpinājās, kopumā filmēšanas process ilga 33 dienas un norisinājās Liepājā, Rīgā un arī Tukumā. Filmas tapšanā kopumā piedalījās vairāk nekā 1000 cilvēku, starp tiem gan aptuveni 800 masu skatu dalībnieku, gan amatnieki, gan tehniskā komanda un citi. Autentisku sadzīves sajūtu pastiprināšanai filmā tika izmantoti arī dzīvnieki – vistas, aitas, tītars, zosis, suņi un zirgi.

Lai radītu vēsturiskajam laikmetam nepieciešamo vidi, filmas radošā komanda veica sagatavošanās darbus, sākot ar izpēti, konsultējoties ar vēstures speciālistiem un apspriežot notikumu norises vides un telpas iekārtojumu, kostīmu izveidi.

Režisors Gatis Šmits stāsta: «Sākot darbu pie filmas «1906», ātri sapratām, ka nevarēsim iztikt bez vizuālo efektu izmantošanas, jo Rīga ir pārāk izmainījusies. Filmā nebūtu iespējams parādīt nevienu plašu pilsētas ārskatu vai ielas perspektīvu, ja netiktu izmantoti specefekti. Tāpēc, sadarbojoties ar vizuālo efektu kompāniju «Spline» no Francijas, ķērāmies pie filmas kadru plānošanas. Vispirms kopā ar filmas mākslinieku Rūdolfu Baltiņu un operatoru Jurģi Kminu zīmējām skices katrai no specefektu ainām, vēlāk Doma laukumam un Baseina ielas namam Liepājā tika izveidoti gan digitāli, gan papīra modeļi. Šie modeļi palīdzēja iztēloties, kā filmā izskatīsies konkrētā vieta, un noderēja specefektu veidošanā. Kompānijas «Spline» kolēģi mums pievienojās filmēšanas laikā (viens no viņiem pat nofilmējās filmas masu skatos) un vēlāk Parīzē veica visus sarežģītākos vizuālo efektu pēcapstrādes darbus.»

Kadrs no filmas «1906»

Svarīgs elements filmā «1906« ir valoda, kādā runā ekrāna tēli, filmas scenārija un dialogu autori Gatis Šmits un Marta Elīna Martinsone rūpīgi piestrādājuši pie filmas varoņu leksikas, ieviešot tajā ļoti daudz vārdu, kādus lietoja 20. gadsimta sākuma Rīgā, kur valdīja daudzvalodu vide un latviešu valodu bagātināja dažādi aizguvumi no vācu un krievu valodas.

AUTORI

Filmas veidošanā iesaistīta profesionāli spēcīga komanda, un to apliecina fakts, ka 2019. gada Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» nomināciju sarakstā filma «1906» izpelnījās visvairāk pozīciju, kopā 15 – par darbu šajā filmā tika nominēti ne tikai aktieri, bet arī režisors Gatis Šmits un scenārija līdzautore Marta Elīna Martinsone, operators Jurģis Kmins, mākslinieks Rūdolfs Baltiņš, kostīmu māksliniece Keita, grima māksliniece Zane Žilinska, komponists Rihards Zaļupe, skaņu režisori Ernests Ansons un Verners Biters.

Filmas «1906» režisors Gatis Šmits ir studējis filozofiju Latvijas Universitātē, 1996. gadā absolvējis Latvijas Kultūras akadēmijas kino un teātra režisoru un aktieru kursu, iegūstot bakalaura grādu teātra režijā. Kopš

1997. gada iestudējis izrādes Dailes teātrī, Nacionālajā operā, Nacionālajā teātrī; bijis štata režisors Jaunajā Rīgas teātrī. No 1999. gada līdz 2003. gadam studējis Ņujorkas Universitātes Tiša Mākslas skolā, iegūstot maģistra grādu (MFA) kinorežijā. Strādājis ar studentiem Latvijas Kultūras akadēmijā, «Kinoskolā». Saņēmis Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvu kā labākais spēlfilmas režisors (2005, par īsfilmu «Aģents iemīlas»), bijis viens no četriem režisoriem un scenārija autoriem spēlfilmā «Vogelfrei» (2007), kas 2007. gada Nacionālajā filmu festivālā saņēma visvairāk nomināciju un trīs balvas. 2010. gadā pabeidzis savu pirmo pilnmetrāžas spēlfilmu «Seržanta Lapiņa atgriešanās».

Filmu studija «Tanka» dibināta 2002. gadā, tajā producētas divas pilnmetrāžas spēlfilmas – režisora Gata Šmita pārpratumu komēdija «Seržanta Lapiņa atgriešanās» (2010) un režisora Jāņa Norda starptautiski titulētā pieaugšanas drāma «Mammu, es tevi mīlu» (2013).

CITĀTI

«Filmas veidotāju izvēle – veidot darbu par laiku pēc aktīvākajiem 1905. gada notikumiem un koncentrēties uz nelielu aktīvistu grupu – mudina reflektēt ne tik daudz par šo konkrēto notikumu vēsturisko nozīmi, cik par cilvēku rīcības motīviem un pārliecību noteiktu apstākļu iespaidā, kā arī par cīņas bezjēdzību, kurā tik daudziem jāiet bojā.

Lai arī filmā atainotie notikumi nav tādi, kas noteikuši tālāko vēstures gaitu (par tādiem parasti veidotas tik daudzas filmas), «1906» ar klasiskiem izteiksmes līdzekļiem aizved laikmetā, kurā vērtība ir cilvēciskums un uzticība, un dara to ar azartu un spēles prieku.»

(Zane Balčus, «Latvijas Avīze» («Kultūrzīmes»), 20.03.2019.)

«Tās ir romantiska piedzīvojuma, naivas vīrišķīgas agresijas izpausmes. 1906. gadā bija palikuši tikai uz roku pirkstiem saskaitāmi cilvēki, kuri vienkārši plosījās. Tie ir džeki, kuri nebaidās rīkoties. Pareizi vai nepareizi, bet viņi brāzīsies uz priekšu, būs augstas likmes. Skaidrs, ka viņiem bija vajadzīga nauda, bez tās revolūciju nevar uztaisīt. Bet reāli tas ir bandītisms.»

(Gatis Šmits intervijā Paulam Raudsepam, žurnāls «Ir», 14.03.2019.)

Kadrs no filmas «1906»

«Filma «1906» sākas kā brīnumpasaka – ir puisis, un ir ceļš. (..) Brīnumpasaku kā filmas žanru balsta vēl vairāki motīvi. Jau sākumā redzam pavisam īstu pili, kuras pašā tālākajā kambarī paslēpta princese – barona ārlaulības meita Violeta, kuru maskētais varonis atbrīvo, turklāt iededzot princeses sirdī revolūcijas jūsmu. Tāpēc beigās tieši princese būs tā, kas izšķirošajā brīdī varoni izglābs.

Interesanta ir gan abu tēlu raksturu, gan arī viņu vārdu saspēle – Pelēkais un Violeta. Vienā no tālākajiem sižeta pagriezieniem, kad varonim nav īsti skaidrs, vai princese viņu pazīst kā savu atbrīvotāju, Violeta uzsver, ka negrib dzīvot «pelēkā pasaulē»...»

(Inga Pērkone, «Kino Raksti», 17.03.2019.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/141517/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-1906
- Kā top filmas «1906» specefekti: https://www.youtube.com/watch?v=cGaY2-mwUz0

10.–12. KLASE

1906

PARAUGS NR. 1

■ Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
■ Kultūras pamati ■ Literatūra I
■ Kultūra un māksla I (vizuālā māksla)
■ Valodu mācību joma ■ Latviešu valoda I
■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma
■ Sociālās zinības un vēsture

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ■ Izzina personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas procesos pagātnē un mūsdienās, viņu nozīmi sabiedrības pārmaiņu procesos. **Valodu mācību joma** ■ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ■ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ■ Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos un sabiedrībās, skaidro, kā vērtības laika gaitā var mainīties un kā tās ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu. To darot, analizē dažādu pretrunīgu vērtību līdzāspastāvēšanu, meklē kopējās ētiskās vērtības dažādās kultūrās, reliģiskajās tradīcijās. ■ Analizējot indivīda rīcības piemērus dažādās vēstures situācijās, skaidro, kā cilvēka individuālās īpašības un vēsturiskie apstākļi ietekmē cilvēka un sabiedrības mijiedarbību. Izmantojot konkrētus piemērus, pamato, ka ikvienas nācijas vēsture ir unikāla, bet vienlaikus tā ir arī pasaules vēstures sastāvdaļa.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze, radošais darbs.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina skolēnus atcerēties nozīmīgākos notikumus Latvijā 20. gadsimta sākumā. Skolēni dažādos informācijas avotos meklē ziņas par 1906. gadu. **2. Skolēni skatās filmu «1906»un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par sociāldemokrātu partiju, tās spilgtākajiem pārstāvjiem, latviešu mākslinieku nozīmi sabiedrības pārmaiņu procesos. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā un klasē.
Atgriezeniskā saite	Grupās skolēni izvirza nolasīšanai klasē labāko piecrindi.

10.–12. KLASE

1906

DARBA LAPA NR. 1

1. Noskaidro, ar ko Latvijas vēsturē un kultūrā nozīmīgs 1906. gads!

2. Komentē, kādi vēsturiski notikumi parādīti filmā «1906»! Mini konkrētas epizodes!

3. Raksturo sociāldemokrātu partijas nozīmi Latvijas vēsturē un tās atspoguļojumu filmā «1906»! Mini nozīmīgākos pārstāvjus!

4. Izskaidro dzejas rindas, ievērojot kontekstu:

> «Mesti ir kauliņi:
> Brāžat uz priekšu, viesuļi!»

No kura dzejnieka dzejoļu krājuma ir šīs rindas? Kas raksturīgs šim dzejoļu krājumam? Pamato savu viedokli ar dzejas rindām no krājuma!

5. Analizē latviešu mākslinieku nozīmi sabiedrības pārmaiņu procesos! Mini konkrētus piemērus! Salīdzini jau zināmos piemērus ar mākslinieku tēlojumu 1906. gada notikumos!

Mākslinieka vārds, uzvārds	Vēstures notikums

- Uzraksti piecrindi «1906»!

10.–12. KLASE

1906

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Patstāvīgi un sadarbojoties izvēlas piemērotākos mācību resursus savas latviešu valodas pilnveidei. ▪ Ievēro tekstos un raksturo dažādu leksikas slāņu vārdus, to sinonīmiju un frazeoloģiju, lai pilnveidotu savu valodu un lietotu noteiktai saziņas situācijai piemērotāko vārdu krājumu. ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, darbs ar informāciju.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi mācību resursi leksikas skaidrojumam.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus pievērst uzmanību vārdu krājuma daudzveidībai un leksikas slāņu iedalījumam. **2. Skolēni skatās filmu «1906» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par valodas līdzekļu izmantojumu varoņu raksturojumā. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. **3.** Skolēni pēc izvēlētajiem filmas varoņiem apvienojas grupā, veido tēla vārdu krājuma raksturojumu, prezentē to.
Atgriezeniskā saite	Pašvērtējums («Par leksikas slāņiem es zināju… / uzzināju… Vēl jāmācās…)

10.–12. KLASE

1906

DARBA LAPA NR. 2

- Uzmanīgi skaties filmu «1906»un izraksti piemērus varoņu īpatnējās leksikas slāņiem!

Leksikas slānis	Piemērs	Varonis	Skaidrojums	Mācību resursi
Poētismi				
Sarunvalodas vārdi				
Žargonismi				
Vienkāršrunas vārdi				
Vārdi ar pozitīvu emocionālo nokrāsu				
Vārdi ar negatīvu emocionālo nokrāsu				
Apvidvārdi				
Svešvārdi				
Barbarismi				
Vecvārdi				
Jaunvārdi				
Termini				
Profesionālismi				

- Salīdzini savu īpatnējās leksikas slāņu vārdu skaidrojumu ar dažādos mācību resursos atrodamo informāciju! Secini, kuru leksikas slāņu vārdi dominē un kāds ir to mākslinieciskais mērķis!

- Izvēlies vienu filmas varoni un raksturo viņa vārdu krājumu! Kā izmantotie valodas līdzekļi raksturo šo personību?

SAULE BRAUCA DEBESĪS

REŽISORE ROZE STIEBRA.
ANIMĀCIJAS FILMA, 75 MIN.

Kadrs no filmas «Saule brauca debesīs»

Vizuāla poēma par Latviju kā Saules meitu, kura piedzimst tumsā, tiek nozagta, bet vēlāk atbrīvota, lai uzplauktu kā skaists zieds mūžībā.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 15. novembrī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 22. jūnijā LTV 1

SIŽETS

Filma veidota pēc latviešu folkloras motīviem. Saulei un Mēnesim piedzimst bērniņš, kuru sveikt ierodas ķekatnieki. Vispārējā līksmībā neviens nepamana, ka Saules meita pazūd, līdz visi attopas pie tukša šūpulīša. Lai cik stipri būtu gan Saules māte, gan tēvs Mēness, vieniem viņiem neizdodas bērnu ne atrast, ne mājās pārvest. Izrādās, vajadzīgs cilvēks! No ķekatniekiem par palīgu tiek izvēlēts Nabašnieks, viņš apjož zobenu un kopā ar Meiteni un Brālīti dodas pasaulē, lai atrastu un pārvestu mājās Saules meitu, stājoties pretī gan mošķiem un ērmiem, gan paša slinkumam un bailēm. Palīgiem dotas tikai trīs dienas – ja šajā laikā Saules meita netiks atrasta, viņa zaudēs savu spēku un kļūs par parastu meiteni. Seko piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem pilns ceļojums, kura laikā ikvienam jāpierāda gan drosme un attapība, gan izturība un izpalīdzība.

Beigas, protams, ir laimīgas! Visiem kopā tomēr izdodas pārvarēt Tumsas valdnieces Selēnas izliktos slazdus un atbrīvot Saules meitu. Pazemes pasaule nogrimst dziļā dzelmē, vienlaikus kļūstot par pamatu un saknēm Gaismas kokam, kurš paceļas debesīs, uznesot tur arī Saules meitu. Ķekatnieki atkal līksmo – pasaules kārtība ir atgriezusies!

Režisore Roze Stiebra:

«Saule brauca debesīs» – tā senie latvieši teikuši par saullēktu.

Saule brauca debesīs
Ar dzeltenu kumeliņu,
Pērkonītis tricināja
Visu dieva pasaulīti.

Saule visām tautām vienmēr ir bijusi īpašs svētums, kā gaismas un dzīvības devēja. Un galvenā Saules īpašība ir beznosacījuma mīlestība – tā dāvā savu gaismu un siltumu visiem vienādi, nešķirojot un nevērtējot, ka tam, lūk, vairāk, bet šim, lūk, mazāk. Tāda ir filmas ideja un galvenais vēstījums – svarīgi uzturēt sevī gaismas dimensiju, paplašināties apziņā un kopt sevī Saules īpašības. Taču tas ir tikai sākums, doma, no kuras radās samērā smieklīga un aizraujoša animācijas filma par Sauli, Mēnesi un viņu bērniņu, kas tiek nozagts vai, vienkārši sakot, pazaudēts. Un kurš gan nebūs piedzīvojis drūmos dzīves mirkļus, kad gaisma satumst, pasaule ir grimusi purvā un cerības zudušas? Tam iziet cauri arī mūsu filmas varoņi, lai, beidzoties piedzīvojumu virpulim, ikviens kopā ar Sauli varētu uzbraukt debesīs.

Autori uzskata, ka šī nav filma tikai bērniem, jo tās stāstu caurvij smalks simbolisms, kuru var tulkot dažādi. Kādam tas būs stāsts par mazu meitenīti, kura jāatrod trijās dienās, bet citiem – stāsts par Latvijas ceļu uz brīvību, kas deviņdesmito gadu sākumā lika uzdot to pašu jautājumu, ko Saules meita uzdod filmā: «Kāpēc tik ilgi mani meklējāt?»

FILMA

Filmas «Saule brauca debesīs» pirmizrāde tika svinēta tikai trīs dienas pirms Latvijas 100. dzimšanas dienas, un režisore Roze Stiebra aicināja ikvienu šajā laikā novērtēt to, ka Latvija ir brīva un tās iedzīvotājiem ir iespēja dzīvot savā neatkarīgā valstī. Viņa savu dāvanu Latvijai simtgadē, filmu «Saule brauca debesīs», veidojusi pēc tautasdziesmām, jo «tajās ir iekodēts viss tas labākais un stiprākais, kas mums ir. Gan vieglums un līksmība, gan dziļāks, filozofiskāks slānis, kas sevī ietver visu gadsimtiem krāto tautas gudrību, pasaules redzējumu un ētiku; visu, kas vajadzīgs cilvēka dzīvei, lai viņš dzīves beigās nekaunētos par to, kā ir dzīvojis.»

Pirmizrādes pasākumā kinoteātrī

«Splendid Palace» viesi varēja aplūkot mākslinieces Ilzes Vītoliņas radītos filmas varoņus animācijas skicēs, vēlāk pēc šiem atsevišķo tēlu un situāciju zīmējumiem tika izveidotas uzlīmes un krāsojamās grāmatas bērniem. Kā skaidroja filmas režisore Roze Stiebra, filmas tapšanas laikā studijā glabājās vairāk nekā sešdesmit tūkstoši zīmējumu, bet svarīgākie novietoti lielā skapī un speciāli numurēti, lai vajadzības gadījumā tos varētu atrast. Šo skapi gan animatori, gan citi studijas darbinieki nodēvējuši par Dainu skapi, jo tā daudzie mazie plauktiņi ļoti atgādina visiem zināmo Krišjāņa Barona Dainu skapi.

Ievērojama loma filmas stāstā ir mūzikai – dziesmām un instrumentālām kompozīcijām, ko radījis komponists Juris Kaukulis kopā ar jaunfolka grupu «Jauno Jāņu orķestris», savukārt dziesmu vēstījums balstās Rozes Stiebras atlasītos un sakārtotos tautasdziesmu vārdos. Filmas skaņu celiņu veido 17 dzīvespriecīgu, saulainu, rotaļīgu un arī mītiski kosmogonisku dziesmu kompozīcija, kurā apvienojas dainu tradīcija un mūsdienu mūzika. Ziemas saulgriežu priekšvakarā Latvijas 1. Rokkafejnīcā notika Rozes Stiebras filmas «Saule brauca debesīs» mūzikas albuma prezentācija, uzsverot, ka tas ir pirmais latviešu pilnmetrāžas animācijas filmas skaņu celiņš, kas izdots albumā. Reizē ar albumu iznāca arī filmas DVD izdevums sērijā «Latvijas filma»; tur blakus filmai atrodami arī papildu materiāli – dokumentālā filma «LMT piedāvā – animācijas filmas «Saule brauca debesīs» aizkadri» par filmas tapšanas aizkulisēm, filmas tituldziesmas mūzikas video un sarunas ar aktieriem Kasparu Znotiņu un Vili Daudziņu.

Žurnālists un režisors Pauls Timrots pēc pirmizrādes teica: «Man filmas laikā bija ļoti vienkāršs tests – blakus sēdēja vairāki bērni no 2 līdz 12 gadu vecumam, un visi cītīgi skatījās filmu no pirmās līdz pēdējai minūtei, tā pierādot, ka «Saule brauca debesīs» tiešām ir filma bērniem, sākot no bērnudārza vecumam līdz pat pamatskolas beigām.»

Jau dažas nedēļas pēc pirmizrādes filmu izplatītāji novērojuši, ka Simtgades filmu programma radījusi jaunu tradīciju, proti, skolas pasūta īpašos seansus sev piemērotā laikā un draudzīgi visi kopā dodas noskatīties simtgades filmas. «Mēs priecājamies, ka arī «Saule brauca debesīs» pievienojas filmu klāstam, kas skatāmas īpašos seansos, un priecājamies arī, ka folkloras, literatūras un mūzikas skolotāji mūsu filmu uzskata par ne vien izklaidējošu, bet arī izglītojošu un labprāt to izmanto mācību procesa bagātināšanai,» saka filmas producents Roberts Vinovskis.

Kadrs no filmas «Saule brauca debesīs»

AUTORI

Kopumā filmas tapšanā piedalījušies ap piecdesmit cilvēku, kas ik dienu četru gadu garumā strādājuši pie scenārija veidošanas, tēlu radīšanas, krāsošanas, iekustināšanas un ieskaņošanas, filmas māksliniece ir Ilze Vītoliņa – Latvijā labi pazīstama teātra kostīmu māksliniece, kura paralēli jau iepriekš veidojusi dažu Rozes Stiebras filmu vizuālo tēlu.

Animācijā svarīgs filmas elements ir balsis, kas atdzīvina zīmētos tēlus, un šai filmai sapulcināts daudzveidīgs pazīstamu aktieru ansamblis – Nabašnieka lomu ierunājis Kaspars Znotiņš, Tumsas valdniece Selēna runā Gunas Zariņas balsī, Vilis un Zane Daudziņi ierunājuši Vilka un Kazas lomas, Meitenes balss pieder Leldei Dreimanei, Brālītis runā Ances Strazdas balsī. Saules meitiņas lomā iejutusies Alise Danovska, viņas vecāku balsis pieder Janai Čivželei un Aināram Ančevskim, bet Saules meitiņas dziesmu izpilda Marta Zakarīte.

Filmas režisore un scenāriste ir Latvijas animācijas klasiķe Roze Stiebra, kura kopā ar dzīvesbiedru Ansi Bērziņu atklājusi un izveidojusi divdimensiju animāciju Latvijā. 1960.–1964. gadā viņa ieguvusi leļļu teātra aktrises izglītību Ļeņingradā (tagad Sanktpēterburga, Krievijā), 1969. gadā izveidojusi pirmo animācijas filmu aplikācijas tehnikā. 1983. gadā tapa pirmā zīmētā filma, kopumā Roze Stiebra kā režisore uzņēmusi 62 filmas – no īsām miniatūrām līdz pilnmetrāžas darbiem. Saņēmusi Latvijas Kultūras fonda Spīdolas balvu «par profesionālā animācijas kino izveidi Latvijā, cilvēcisko vērtību, labestības un iejūtības veidošanu bērnu apziņā». Par izcilu radošo darbību teju

pusgadsimta garumā Roze Stiebra saņēmusi neskaitāmus apbalvojumus, tai skaitā Nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps» par mūža ieguldījumu kinomākslā un Triju zvaigžņu ordeni.

Animācijas filma «Saule brauca debesīs» tapusi «Studijā Lokomotīve», kas dibināta 1995. gadā un ir viena no aktīvākajām un produktīvākajām studijām Baltijā. Studija producē spēlfilmas, dokumentālās un animācijas filmas, kas izrādītas prestižos pasaules festivālos, un tikai pēdējos četros gados vien studijā tapušās filmas ir saņēmušas jau trīspadsmit Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps». Iepriekšējā studijas pilnmetrāžas animācijas filma – kopražojumā ar ASV veidotā Signes Baumanes «Akmeņi manās kabatās» (2014) – saņēma trīs «Lielā Kristapa» balvas un tika izvirzīta ASV Kino akadēmijas balvai «Oskars» kā Latvijas kandidāte.

Filma «Saule brauca debesīs» ir studijas pirmā sadarbība ar Latvijas zīmētās animācijas pamatlicēju Rozi Stiebru, kura līdz šim ilgus gadus strādājusi pati savā animācijas studijā «Dauka».

Kadri no filmas «Saule brauca debesīs»

CITĀTI

«Mans dēls ar fantāzijas un pasaku žanru ir daudz tuvāk saaudzis nekā es, un, kad uz ekrāna zvaigžņotajās debesīs uzplauka krāsainas puķes, viņš teica mazajam brālim: «Tā ir pasaules radīšana.» Es tik ātri nenokļuvu pie šī secinājuma, bet pieredzējusī pasaku filmu autore Roze Stiebra saprotas ar bērnu uztveri bez vārdu starpniecības.»

(Santa Remere, «Satori», 27.11.2018.)

«Maģijas klātbūtne visu laiku nojaušama filmas gaitā, arī Kaukuļa un «Jauno Jāņu orķestra» solistes Ievas Strodes dziedājums palaikam izklausās pēc buramvārdiem. Kaut kas no maģijas, protams, bijis sajūtams dziesmu radīšanas procesā, kurš, kā labi zināms, neaprobežojas ar melodijas sacerēšanu klavieru pavadījumā – Juris konstatējis, ka varbūt tieši aranžēšana ir aizraujošākā daļa mūzikas tapšanā. Viņš pats saspēlējis virkni instrumentālo partiju, lietojis ģitāru, mandolīnu, ukuleli, arī merlinu – stīgu instrumentu, kam piemīt mazliet dīvaina skaņa. Pat iemācījies spēlēt akordeonu, kas skan trīs dziesmās. Skaņdarbos ievītas ar dažnedažādiem rīkiem radītas skaņas, lietā likts pat skapis, radošajā procesā iesaistīti arī «Jauno Jāņu orķestra» dalībnieki Valērijs Cīrulis un Artis Orubs.»

(Daiga Mazvērsīte, «Kino Raksti», 16.11.2018.)

«Stiebras un Kaukuļa tandēms šķiļ priecīgas dzirkstis, salāgojot savus radošos principus un talantus, – abu patiesā un jau daudzus gadus izkoptā interese par folkloras tēlu sistēmu veido stabilu pamatu nenoliedzami jaunradītam, tomēr arhetipiskās zīmēs balstītam darbam. Tas, starp citu, ir ļoti svarīgi mazajiem skatītājiem, kuri gan ar prieku laižas jaunā un nezināmā pasaulē, tomēr jūtas daudz drošāk, ja sastop tur pazīstamus elementus, no kuriem veidota atkal jauna mozaīka.»

(Kristīne Matīsa, «Kultūras Diena», 24.11.2018.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/140899/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-saule-brauca-debesis

10.–12. KLASE

SAULE BRAUCA DEBESĪS

PARAUGS NR. 1

■ Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
■ Kultūras pamati ■ Literatūra I
■ Kultūra un māksla I (vizuālā māksla)
■ Kultūra un māksla I (mūzika)
■ Valodu mācību joma ■ Latviešu valoda I

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ■ Raksturo un vērtē, kā kultūras izpausmēs un 20. un 21. gs. dažādu vizuālās mākslas veidu darbos un arhitektūras objektos, t. sk. laikmetīgajā mākslā un Latvijas kultūrvidē, izmantotie vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļi atklāj dažādas idejas un sabiedrības vērtības. ■ Analizē kultūras zīmju un simbolu lietojumu daudzveidīgajā audiovizuālajā mākslā un vērtē to izmantošanas iespējas individuālajā un kopienas saziņā un plašsaziņā. ■ Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas mākslinieciskо iedarbību. ■ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (vizuālajā mākslā, audiovizuālajā mākslā, arhitektūrā, mūzikā, literatūrā, teātra mākslā). Nosaka, kā tajos atspoguļotas konkrētās sabiedrības vērtības. Diskutē par jaunu tipu rašanos un laikmetīgās kultūras formu daudzveidību. **Valodu mācību joma** ■ Interpretē un kombinē simbolus un kultūras zīmes (folkloras, literatūras, valodas u. c. zīmes) dažādu žanru tekstos. ■ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ■ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem, brīvais raksts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina skolēnus veidot asociācijas ar sauli, atcerēties Saules tēla izmantojumu dažādos mākslas veidos, latviešu folklorā. Skolēni dažādos informācijas avotos meklē informāciju par Saules tēlu. **2. Skolēni skatās filmu** «Saule brauca debesīs» un strādā 1. darba lapā, aktualizējot zināšanas par mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem un binārajām opozīcijām. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā un klasē.
Atgriezeniskā saite	Brīvais raksts «Mana Saule». Ja vēlas, var nolasīt kādu frāzi vai teikumu.

10.–12. KLASE

SAULE BRAUCA DEBESĪS

DARBA LAPA NR. 1

1. Kādas asociācijas tev saistās ar Sauli?

SAULE –

2. Nosauc piecus piemērus Saules tēla izmantojumam dažādos mākslas veidos!

Nr.p.k.	Mākslas veids	Piemērs	Komentārs

3. Kādas ir Saules funkcijas folklorā? Mini piemērus!

4. Atrodi filmā latviešu folkloras tēlu un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu piemērus! Salīdzini filmas autoru un tradicionālo interpretāciju! Komentē līdzīgo un atšķirīgo! Secini!

Tēli	Latviešu folklorā	Filmā	Komentārs

Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi	Latviešu folklorā	Filmā	Komentārs

5. Atrodi un raksturo bināro opozīciju izmantojuma nozīmi!

Binārā opozīcija	Nozīme	Komentārs

6. Ko, tavuprāt, filmā simbolizē Saules tēls? Pamato savu viedokli!

7. Mana Saule.

10.–12. KLASE

SAULE BRAUCA DEBESĪS

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Atšķir dažādu mūzikas vēstures periodu un laikmetīgās mūzikas skaņdarbus un tos raksturojošos mūzikas valodas elementus (melodiju, skaņkārtu, ritmu, metru, tempu, dinamiku, mūzikas formu), analizē to lietojuma mērķus konkrētā komponista mūzikas valodā, pastarpināti atklājot sava laika sabiedrības vērtības un idejas. Raksturo stilistikas izpausmes Latvijas komponistu mūzikā. ▪ Argumentēti diskutē par kultūras procesiem un mākslas darbiem (vizuālajiem, audiālajiem, audiovizuālajiem, literārajiem, skatuves, starpdisciplinārajiem), izvērtējot sava laikmeta kultūras un mākslas vērtības, komunicē par tām sabiedrībā, novērtē to ietekmi uz politiskajiem, reliģiskajiem, ekonomiskajiem un globālajiem procesiem, kā arī citām dzīves jomām, t. sk. sociāli un politiski aktuālu jautājumu risināšanu. **Valodu mācību joma** ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Diskutē un vada diskusiju par taisnīgumu, tiesiskumu un mūsdienu ētiskajām problēmām, piedāvā to risinājumus, izmantojot dažādas jēdziena «cilvēks» interpretācijas. ▪ Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos un sabiedrībās, skaidro, kā vērtības laika gaitā var mainīties un kā tās ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu. To darot, analizē dažādu pretrunīgu vērtību līdzāspastāvēšanu, meklē kopējās ētiskās vērtības dažādās kultūrās, reliģiskajās tradīcijās. ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, darbs ar informāciju, diskusija, analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi mācību resursi argumentiem.
Nodarbības apraksts	**1.Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus pievērst uzmanību vērtību daudzveidībai. **2.Skolēni skatās filmu «Saule brauca debesīs»** un strādā 1. darba lapā, aktualizējot zināšanas par mūzikas nozīmi filmas sižetiskajā risinājumā. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā, argumentu sagatavošanai. **3.**Skolēni vienojas par diskusijas veidu un kritērijiem.
Atgriezeniskā saite	Diskusiju izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

SAULE BRAUCA DEBESĪS

DARBA LAPA NR. 2

1. Raksturo filmas«Saule brauca debesīs» mūziku! Kā tā palīdz sižetiskā risinājuma atklāsmē? Mini spilgtāko epizodi!

2. Kuras tev nozīmīgas vērtības ir atspoguļotas filmā? Kāpēc tās ir svarīgas?

3. Paskaidro, kā izproti šo apgalvojumu: «Alga vienmēr ir paredzēta. Par labiem darbiem – laba alga. Par sliktiem – nu arī ir alga.»

4. Organizējiet klasē diskusiju par tematu «Alga vienmēr ir paredzēta», argumentiem izmantojot daudzveidīgus piemērus no Latvijas un pasaules kultūras, mākslas un vēstures!

JĒKABS, MIMMI UN RUNĀJOŠIE SUŅI

REŽISORS EDMUNDS JANSONS.
ANIMĀCIJAS FILMA, 70 MIN.

Kadrs no filmas «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi»

Visai ģimenei domāta animācijas filma, kas apliecina – ir vērts nesamierināties, jo pat mazs puika un maza meitene var paveikt svarīgas lietas savas pilsētas labā.

PIRMIZRĀDE – 2019. gada 30. janvārī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 1. septembrī LTV 1

SIŽETS

Filma ir Luīzes Pastores grāmatā balstīts vasaras piedzīvojumu stāsts par diviem bērniem, runājošu suņu baru un priekšpilsētas glābšanu. Jēkabam, zēnam no Rīgas centra, vasara šķiet neglābjami sabojāta – tā būs jāpavada pie sen neredzētiem radiem pilsētas nomalē, Maskačkā. Tas ir briesmīgi, jo māsīca Mimmi ir neciešama un pašpārliecināta viszine, bet tēvocim, bijušajam jūrniekam Ērglim, vienkārši nav laika, ko veltīt bērniem. Tomēr izrādās, ka Maskačka ir pavisam neparasta vieta – te dzīvo runājoši suņi! Svešādā vide, tēvocis pirāts un suns, kas miedz ar aci, ir tikai sākums neparastiem piedzīvojumiem ar kopīgi izstrādātu slepenu plānu, draudzības pārbaudi un pārsteigumu, kas mainīs lietu kārtību un priekšpilsētas dzīvi. Mimmi atklāj, ka negantais uzņēmējs Imants Rausis plāno pārvērst romantisko priekšpilsētu bezpersoniskās augstceltnēs, nocērtot kokus un pārbūvējot parku. Tas nedrīkst notikt! Vai bērniem izdosies sadraudzēties un kopā ar runājošajiem suņiem izglābt Maskačku?

Filma uzrunā un uzmundrina gan mazus, gan lielus skatītājus – tādus, kuri nav zaudējuši ticību saviem spēkiem radīt pozitīvas pārmaiņas. Uzmundrinājumam filmas autori izgudrojuši speciālu saukli: «Ko lielie nevar, to mazie *vau*!»

FILMA

Filmas pirmizrādē režisors Edmunds Jansons teica: «Process bija ilgs, un tā doma, ka mēs veidojam simtgades filmu, reizēm likās biedējoša un paralizējoša. Tomēr, ja padomā par valsti kā par sevi, savu ģimeni un bērniem, tad process šķiet vieglāks. Šī filma ir veltījums maniem vecākiem, maniem bērniem, tas ir visas mūsu filmas grupas veltījums mūsu vecākiem un mūsu bērniem.»

Režisoram taisnība, pilnmetrāžas animācijas filma top ilgi, un arī simtgades filma «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi» tika veidota trīs gadu garumā. Darba procesā, piemēram, tiek uzzīmētas un izstrādātas darbības vides – filmas foni –, un tam ļoti noderēja fakts, ka filmas māksliniece Elīna Brasliņa Maskačku pārzina kā savu kabatu: viņa ne tikai pati tur dzīvo, bet filmas tapšanas gaitā arī krustu šķērsu izstaigājusi daudzās ieliņas un pagalmus. Tas nav bijis veltīgi – šis noslēpumainais Rīgas rajons uzzīmēts tik trāpīgi, ka filmā iespējams atpazīt gan konkrētus ielu stūrus, gan namus, un var pārbaudīt, piemēram, ka Mimmi māja atrodas Maskavas ielā 137.

Maskavas priekšpilsētas pētījumi iedvesmoja radošo komandu uz neparastu papildinājumu filmai – kad tā jau bija nonākusi kinoteātros, tika izstrādāts ekskursijas maršruts skolēnu pavasara brīvdienām, piedāvājot izstaigāt Jēkaba un Mimmi piedzīvojumu takas ceļojumā pa Maskačku, kur risinās filmas darbība, iepazīstot šo spilgto Rīgas rajonu ar parkiem, baznīcām, leģendāru tramvaja līniju, vēsturisku apbūvi un kolorītiem iedzīvotājiem. Maršruts ir sadalīts sešās atsevišķās pieturvietās, un katrai no tām ir sava nozīme gan filmas stāstā, gan Maskavas forštates vēsturē.

Viens no pirmajiem darbiem animācijas filmas veidošanā ir dialogu ieraksti, uz

kuriem tiek balstīta animācija, – tas ir brīdis, kad darbā iesaistās aktieri. Šajā filmā lomas ierunājuši Andris Keišs (suņu bara vadonis Boss), Gatis Gāga (Mimmi tēvs Ērglis), Kaspars Znotiņš (Jēkaba tētis) un citi, bet Jēkaba un Mimmi lomas ieskaņojuši filmas varoņu vienaudži Eduards Olekts un Nora Džumā.

Filmas veidošanas laikā producente Sabīne Andersone un režisors Edmunds Jansons ar topošās filmas projektu piedalījās dažādos starptautiskos filmu un projektu tirgos, kur bieži izpelnījās ievērību – piemēram, amerikāņu žurnāls «Animation Magazine» filmu «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi» ierindoja starp 20 interesantākajiem projektiem, kuru tapšanai noteikti vērts sekot līdzi.

Aktīvas starptautiskās darbības rezultātā studija «Atom Art» atrada kopražojuma partneri, Polijas studiju «Letko», un saņēma finansējumu Polijas filmu institūta projektu konkursā, tādējādi «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi» radošajā komandā ienāca poļu komponists Kšištofs Aleksandrs Jančaks. Filmas «galveno» dziesmu tomēr sacerēja Latvijas mūziķis Edgars Šubrovskis, un aktiera Andra Keiša iedziedātā Maskačkas himna filmas pirmizrādes dienās kļuva par populāru jaunumu sociālajos tīklos. Filmas autori izgudroja arī metodi, kā himnas motīvu iespējams nosvilpot, pūšot speciāli filmai radītā cidoniju-suņuburkšķu zeltera pudeļu kakliņos.

Sadarbība ar Polijas studiju un starptautiska izplatītāja piesaistīšana ierosināja Jēkaba un Mimmi starptautiskās gaitas – līdz ar Polijas pirmizrādi starptautiskā kinofestivāla «Kids Film» ietvaros filma tika demonstrēta Varšavā un 22 citu pilsētu kinoteātros, bet ziemā un pavasarī to demonstrēja vēl 100 vietās visā Polijā. «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi» nonāca kinoteātru repertuārā arī Francijā un Spānijā. Speciāli starptautiskai auditorijai filma tika dublēta franču valodā, bet tepat LTV kanālos televīzijas pirmizrādi Zinību dienā piedzīvoja gan latviešu, gan krievu valodas versijas.

Gada laikā kopš pirmizrādes Edmunda Jansona filma tika izrādīta vairāk nekā 50 festivālos Zviedrijā, Austrālijā, Baltkrievijā, Čehijā, Maltā, Vācijā, Dienvidkorejā, Horvātijā, Krievijā, Itālijā, Ķīnā, Bosnijā, Irānā, Šveicē, Dānijā, Makao, Lielbritānijā, Norvēģijā, Rumānijā, Kanādā, Nīderlandē, Indijā, Katarā, Grieķijā, ASV, Slovēnijā, Marokā un citur. Filma saņēmusi balvas kā labākā animācijas filma festivālā ICFF Irānā un kā labākā bērnu filma festivālā «Kino Dzieci» Polijā, bet tepat Latvijā Edmunds Jansons saņēma Nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps» kā labākais animācijas režisors.

Kadri no filmas «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi»

AUTORI

Edmunds Jansons ir animācijas režisors un mākslinieks, darbojies arī kā animators, scenārists, operators, montāžas režisors un datorgrafiķis, Latvijā saņēmis atzinību arī kā bērnu grāmatu ilustrators. Ieguvis bakalaura grādu TV režijā (2001), studējis animāciju Maskavas kinoinstitūtā (diplomdarbs 2003), Igaunijas Mākslas akadēmijā ieguvis maģistra grādu animācijas režijā (2012). Kopš 2014. gada pasniedz animācijas režiju Latvijas Mākslas akadēmijā.

90. gados strādājis tradīcijām bagātajā zīmētās animācijas studijā «Dauka», animācijas režijā debitējis 1995. gadā. 2001. gadā dibinājis studiju «Atom Art». Ar dokumentālā materiālā balstītu animācijas filmu «Čiža acīm» (2007) izpelnījies nacionāla mēroga balvas un pasaules festivālu interesi. Animācijas pasaules «augstākajā sabiedrībā» iekļuvis, uzņemot īsfilmas «Kora turneja» (2012, vairāk nekā 90 starptautisku

festivālu konkursos), «Starptautiskā tēva diena» (2013, vairāk nekā 60 konkursos), «Roņu sala» (2015, pasaulē nozīmīgākā animācijas festivāla Anesī (Francija) konkursa skatē).

«Atom Art» ir plaukstoša animācijas studija, kas dibināta 2001. gadā; pēdējo gadu laikā vairāk nekā desmit studijā veidotās īsfilmas veiksmīgi ceļo pa pasaules kinofestivāliem un iegūst balvas. Paralēli animācijas darbiem reklāmā, titru dizainā un dažādu filmu animācijas sekvenču veidošanā studija «Atom Art» visnopietnāk attīsta divus darbības virzienus – pirmsskolas vecuma bērniem domātus sirsnīgus un izzinošus īsformāta stāstus (TV seriāls par Lupatiņiem) un spilgtu autoranimāciju pasaules klases līmenī.

CITĀTI

«Nu nebūsim naivi, skaidrs, ka šī filma nemainīs paaudzes un neietekmēs cilvēkus, bet varbūt tomēr kādam tas var dot impulsu. Es gribētu ar filmas palīdzību aicināt jauniešus un bērnus būt sociāli aktīvākiem un teikt, ja viņiem kaut kas nepatīk... Ne jau iet piketēt – bet varbūt arī pat piketēt, tas ir pilnīgi normāli, tas ir veids, kā tu vari rīkoties. Mana paaudze ir uzaugusi sistēmā, kurā bija pilnīgi bezjēdzīgi vai pat neiespējami jebkā protestēt, paust viedokli, iet piketēt. Mēs vienkārši visi samierinājāmies, tādi mēs uzaugām, un tā arī ļoti viegli turpinām samierināties. Bet kāds to izmanto.

Gribētu, lai tie, kas nāk citi, jaunā paaudze, lai viņi tomēr tik vienkārši vis nesamierinās.»

(Edmunds Jansons sarunā par animāciju, «Kino Raksti», 30.01.2019.)

«Lielu prieku sagādā ironiski apspēlētās Rīgas reklāmu izkārtnes, atpazīstamas lokācijas, kā arī kolorīti fona varoņi. Nekur neredzēsiet nekustīgu «fona aizpildītāju», šī Rīga ir dzīvīga, kustīga un krāsaina. Pat Maskačkas kaķu elegantās ūsas ir rūpīgi izzīmētas, pat ja viņi tikai paskraida pa bruģi. Un, protams, kā gan varētu nepiemēt filmas harismātisko raibo suņu bandu! Katram sunītim ir izveidota sava loma un savas īpatnības, taču jāuzsver, ka ne jau tikai suņu dēļ šī animācijas filma ir tik brīnišķīga, šajā «pirātu zupā» ir daudz lielisku sastāvdaļu, un tās lieliski garšo kopā!»

(Marta Elīna Martinsone, «Rīgas Viļņi», 4.02.2019.)

«Īpaši jāizceļ mākslinieces Elīnas Brasliņas un animatora Mārtiņa Dūmiņa veikums. Domājams, ka tieši aplikācijas tehnikas izmantojums ir uzskatāms par filmas lielo veiksmi. Tehnika ļāvusi režisora ieceri vizualizēt specifiskā, ne visai bieži sastopamā vizualitātē, par kuru sajūsmā arī bērns – viņš uzskata, ka visas Elzas un Annas esot no plastmasas, bet Maskačkas stāstā viss pa īstam, jo zīmējums ir kā bērna zīmējums. Un bērni redzot īsti.»

(Zane Grigoroviča, «Kino Raksti», 03.02.2019.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/144855/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-jekabs-mimmi-un-runajosie-suni

10.–12. KLASE

JĒKABS, MIMMI UN RUNĀJOŠIE SUŅI

PARAUGS NR. 1

- Tehnoloģiju mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Tehnoloģiju mācību joma** ▪ Analizē darba vides riskus (fiziskos, psiholoģiskos, sociālos) un paredz nepieciešamos darba aizsardzības līdzekļus (gan individuālos, gan koplietošanas) un pasākumus konkrētu risku mazināšanai. **Valodu mācību joma** ▪ Analizē mūsdienu latviešu valodas paveidu – sociolektu un reģiolektu – atspoguļojumu literārajos darbos un izsaka spriedumus, kā un kāpēc daiļdarbos autori lieto daudzveidīgu latviešu valodu. Vērtē literārās valodas un latviešu valodas paveidu mijiedarbību un šī procesa nozīmi mūsdienu latviešu valodas attīstībā. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Atpazīst un interpretē personības iezīmes – īpašības, indivīda sociālās, emocionālās prasmes. Daudzveidīgos piemēros analizē ieradumu veidošanās mehānismus, plāno saviem mērķiem atbilstošu labvēlīgu ieradumu veidošanās darbības, izvērtējot personisko pieredzi. Novērtējot savas zināšanas un intereses, pieņem lēmumus, plāno savu nākotnes karjeru, izvairoties no augsta riska uzvedības, lai iekļautos darba tirgū un nepakļautu sevi sociālās atstumtības riskiem. ▪ Nosaka piemēros balstītas sakarības un prognozē tiesisko risinājumu situācijām, kur iespējama juridiskās atbildības iestāšanās, lai kritiski vērtētu tiesību principu darbību realitātē un brīvību ierobežojuma būtību.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti, A4 formāta papīra lapas vai citi nepieciešamie resursi drošības noteikumu izstrādei.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina skolēnus atcerēties dažādus leksikas slāņus, darba tiesisko attiecību izveidošanu un izbeigšanu, minot piemērus. Kas ir leksika? Kādus leksikas slāņus jūs zināt? Miniet piemērus! Kā var izveidot darba tiesiskās attiecības? Kā tās var pārtraukt darba devējs / darba ņēmējs? Kurš normatīvais akts to nosaka? **2. Skolēni skatās filmu «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot karjeras izglītības un darba tiesisko attiecību jautājumus. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai pārī un klasē. Grupās skolēni veido un prezentē uzņēmuma drošības noteikumu projektu.
Atgriezeniskā saite	Projektu izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

JĒKABS, MIMMI UN RUNĀJOŠIE SUŅI

DARBA LAPA NR. 1

1.Kas, tavuprāt, ir «Maskačka»? Pie kura leksikas slāņa pieder šis vārds? Argumentē savu viedokli! Kāpēc, tavuprāt, filmas veidotāji izvēlējušies šādu darbības vidi?

2. Jēkabs vēlas kļūt par arhitektu. Kuras prasmes un kompetences viņam nepieciešams attīstīt? Kurā izglītības iestādē tu ieteiktu zēnam iegūt vispārējo vidējo un augstāko izglītību? Kāpēc?

3. Jēkabs sacīja: «Tētis teica, ka līdz pilngadībai vecāki ir pilnīgi atbildīgi par saviem bērniem.» Izskaidro un argumentē šī teikuma atbilstību normatīvajiem aktiem!

4. Noskaties vēlreiz fragmentu (00:58:08–00:58:28) un analizē darba tiesisko attiecību izbeigšanas veidu, pamatojot savu viedokli ar normatīvajiem aktiem! Kā tu ieteiktu rīkoties darbiniekiem?

5. Analizē darba drošības noteikumu ievērošanu Rauša uzņēmumā! Mini piemērus!

6. Izveidojiet un prezentējiet Rauša uzņēmuma darba drošības noteikumu projektu! Nobalsojiet par labāko projektu, ievērojot Rauša uzņēmuma darbības jomu!

10.–12. KLASE

JĒKABS, MIMMI UN RUNĀJOŠIE SUŅI

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Tehnoloģiju mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Analizē mediju tekstos valodas līdzekļus (vārdus un to formas, metaforas, salīdzinājumus, gramatiskās konstrukcijas, interpunkciju), lai identificētu tekstā izmantotos ietekmes paņēmienus un manipulācijas rīkus. Atpazīst tekstā maldinošus priekšstatus un viedokļus, lai noteiktu informācijas autentiskumu un ticamību. ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Nosaka sociāli emocionālo, bioloģisko un vides faktoru nozīmi cilvēka uzvedībā, nošķirot vēlamo no reālās rīcības, atbildīgi izvērtē savu rīcību, iesaistoties sociālās attiecībās. Sadarbojoties piedāvā iespējamus risinājumus atbalsta pasākumu īstenošanai, kas palīdzētu pārvarēt negatīvu iedzimto vai vides / audzināšanas faktoru ietekmi uz indivīda dzīves kvalitāti (tajā skaitā veselību) un nākotni. ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem. ▪ Analizē dažādu saimniecības nozaru un uzņēmumu attīstības iespējas, izvērtējot konkurētspēju, nepieciešamos resursus un attīstības priekšnoteikumus, nosaka iespējamos riskus un izstrādā priekšlikumus to novēršanai. **Tehnoloģiju mācību joma** ▪ Risinājuma izstrādē ievēro dizaina procesa soļus un izvēlas atbilstošus materiālus un tehnoloģiskos procesus, vērtē risinājuma funkcionalitāti un piemērotību lietotāja vajadzībām.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, pilsētas / novada konkrētas teritorijas pilnveides plāna veidošanai nepieciešamie materiāli.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs aktualizē medijpratības un pilsoniskās atbildības aspektus. ▪ Kā noteikt informācijas ticamību? ▪ Kādas ir sabiedrības iespējas ietekmēt pašvaldības lēmumus? **2. Skolēni skatās filmu «Jēkabs, Mimmi un runājošie suņi» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par drošības noteikumu ievērošanas nepieciešamību dažādās situācijās. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. **3. Skolēni grupās veido un prezentē pilsētas / novada teritorijas attīstības plānu,** paredzot katram darbības solim nepieciešamo finansējumu.
Atgriezeniskā saite	Skolēni izvērtē pilsētas / novada teritorijas attīstības plānu.

10.–12. KLASE

JĒKABS, MIMMI UN RUNĀJOŠIE SUŅI

DARBA LAPA NR. 2

1. Vēlreiz uzmanīgi noskaties filmas fragmentu (1:03:43–1:04:41)! Izvērtē, cik ticamas ir ziņas par Maskačku! Argumentē!

2. Atrodi filmā epizodes, kur nepieciešams ievērot drošības noteikumus dažādās jomās! Komentē, kādu apdraudējumu šo drošības noteikumu neievērošana rada! Piedāvā risinājumu, kā to novērst!

3. Atrodi dažādos avotos «atbildības» jēdziena skaidrojumu! Mini piemērus, kur filmā Mimmi rosina nebūt vienaldzīgiem! Vērtē meitenes rīcību un iespējas kaut ko mainīt!

4. Grupā izveidojiet savas pilsētas / novada konkrētas teritorijas pilnveides plānu, lai uzlabotu iedzīvotāju labjutību / labiekārtotu apkārtējo vidi! Projektus prezentējiet klasesbiedriem!

MĒRIJAS CEĻOJUMS

REŽISORE KRISTĪNE ŽELVE.
DOKUMENTĀLA FILMA, 80 MIN.

Kadrs no filmas «Mērijas ceļojums»

Kultūrvēsturisks un emocionāls stāsts par jaunu sievieti Mēriju Grīnbergu, kas Otrā pasaules kara laikā izglāba lielu daļu Latvijas muzeju kolekciju.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 2. maijā kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 8. decembrī LTV 1

FILMA

Otrā pasaules kara beigās vācu armija atkāpjoties ņēma līdzi arī Latvijas muzeju kolekcijas, iesaiņotas 700 kastēs. Ja nebūtu bijis jaunas sievietes, vārdā Mērija Grīnberga, daudzas Latvijas muzeju zāles šobrīd būtu tukšas – viņa bija muzeja darbiniece, kas 1944. gadā brīvprātīgi devās līdzi vilcienam ar Latvijas mākslas vērtībām, un pārsteidzošā kārtā viņai izdevās nosargāt visus vagonus, kas pēc pusotra gada atgriezās atpakaļ padomju Rīgā. Vācu okupācijas spēki visu centās izvest, padomju okupācijas spēki atveda atpakaļ; Mērija savu pienākumu izpildīja līdz galam. Diemžēl Mērijas nopelni tolaik netika atzīti vai godināti, gluži pretēji – viņa krita padomju varas nežēlastībā, nesūrojoties pieņēma savu likteni un par pieredzēto gandrīz nevienam nestāstīja. Pateicība par Mērijas ceļojumu bija viņas atlaišana no darba muzejā un nerimstošas aizdomas. 35 gadus vecā Mērija Grīnberga bija jauna un izglītota sieviete no inteliģentas dzimtas, kam Rietumos dzīvoja tuvi radi, – tad kāpēc viņa atgriezās Padomju Savienībā? Kā viņa spēj turpināt dzīvi šeit, kad kādreiz turīgās ģimenes dzīvoklis pilns ar svešiniekiem, bet pašai jāstrādā rūpnīcā?

Par jaunās dzīves paradoksiem liecina Mērijas mātes, Mērijas Grīnbergas vecākās, autentiskās dienasgrāmatas, kas glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, un tajās caur savas dzimtas likteni Mērijas mamma izstāstījusi visas Latvijas stāstu – centieni izpostīt valsti tika realizēti, iznīcinot mūsu inteliģenci, kultūru, mākslu, vēsturisko atmiņu un tautas mantojumu.

Pētot vēsturiskās liecības, filmas autori pārliecinājās, ka dzimtas spēkā un vērtībās sakņojas Mērijas neparastā degsme, pašaizliedzība un iemesls tam, kāpēc viņa pēc kara beigām ar nosargāto nenovērtējamo bagātību, arī Dziesmu svētku karogu jeb Līgo karogu, atgriezās Latvijā, nevis palika Rietumos. Mērija Grīnberga nāk no ievērojamas latviešu intelektuāļu un sabiedrisko darbinieku dzimtas, kura kā bērnības atmiņu tēli parādās arī filmas inscenētajās epizodēs – Mērijas mamma, latviešu etnogrāfijas pētniece un popularizētāja Mērija Grīnberga vecākā, advokāts un Rīgas Latviešu biedrības ilggadējs priekšnieks Frīdrihs Grosvalds, Latvijas sūtnis Francijā Oļģerds Grosvalds, Latvijas mākslas vēsturē nozīmīgais gleznotājs Jāzeps Grosvalds un citi.

Tādējādi filma «Mērijas ceļojums» ir stāsts gan par individuālu varoņdarbu, gan par mātes un meitas attiecībām, gan visas Latvijas vēsturisko griežu simbolisks konspekts – par dzīvesspēku, pašaizliedzību, inteliģenci un izturību, kas palīdzējusi izdzīvot mūsu tautai un tās kultūrai. Filmā ieskanas arī Eiropas dimensija, kas ļauj Latviju nenošķirt no piederības tās kultūrai un vēstures notikumiem, – ainas no Mērijas ceļojuma filmētas arī Čehijas pilīs, kur uz īsu laiku nonāca Mērijas sargātās muzeju vērtības, filmas stāstu papildina Otrā pasaules kara kinoarhīvu materiāli.

AP FILMU

«Mērijas ceļojums» bija viena no pirmajām simtgades filmām, kas uzsāka filmēšanu

2016. gada vasaras sākumā, tāpēc studija «Vivat!» Morberga namā Jūrmalā, Dzintaru prospektā, sarīkoja pirmā kadra svinības, ar tām simboliski iezīmējot 2016. gada vasaru kā aktīvāko laiku, kad tiek filmēti Nacionālā kino centra organizētajā programmā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei» atbalstītie projekti. Svinot filmas «pirmo kadru», kinematogrāfisti uzsvēra, ka pirmie mirkļi uzņemšanas laukumā, kur saslēdzas daudzu cilvēku iedvesma un centieni, ir tikpat svarīgi, kā pirmizrādes, kas šīs apjomīgās programmas filmām gaidāmas 2018. gadā. Pirmā kadra svinībās Jūrmalas pilsētas muzejs saņēma apliecinājumu, ka pēc filmēšanas beigām saņems dāvinājumā 20. gadsimta sākuma peldratu kopiju, kas izgatavota filmēšanas vajadzībām; tekstilmāksliniece Iveta Vecenāne demonstrēja īpašu filmas karogu, kura apgleznotajā zīdā iestrādāts unikāls, Latvijas zinātnieces Ingas Ļašenko izgudrots dzintara pavediens – kā simbolisks veltījums Mērijas Grīnbergas mātei, kura bija pirmā tautastērpu un tautas mākslas salona dibinātāja Rīgā.

Filmas vēsturisko inscenējumu uzņemšana sākās ar Mērijas vecāku iepazīšanos 1904. gadā Jūrmalas savrupnamā (toreizējā Edinburgā) un bildināšanu, pēc kuras 1907. gada oktobrī Rīgas Doma (tolaik – Māras baznīcas) vācu draudzē notika pirmā laulāšanās latviešu valodā.

Tuvojoties filmas pirmizrādei, preses konference tika sarīkota Latvijas Nacionālā mākslas muzeja bibliotēkā – telpās, kur ilgus gadus strādāja filmas galvenā varone Mērija Grīnberga un joprojām atrodamas ar viņas roku rakstītas bibliotēkas uzskaites grāmatas.

Filmas «Mērijas ceļojums» pirmizrāde tika ieplānota kā 2018. gada 4. maija svētku sastāvdaļa, izsludinot īpašu akciju «Uzvelc tautas tērpu un nāc uz pirmizrādi!» – tā kā abām filmas varonēm ir lieli nopelni latviešu tautas tērpa un etnogrāfijas mantojuma saglabāšanā, pirmizrādē tika atvēlēta goda rinda viesiem, kas ierodas tautastērpos. Pirmizrādē kinoteātrī «Splendid Palace» koris «Burtnieks» dziedāja filmas muzikālo vadmotīvu – Jāzepa Vītola «Karaļmeitu» – , gandrīz divdesmit Latvijas vietās «Mērijas ceļojums» kļuva par 4. maija valsts svētku filmu (Rēzeknē, Gulbenē, Viesītē, Jēkabpilī, Vecumniekos, Ādažos, Lubānā, Ludzā, Ogrē un citviet), bet starp daudziem speciālseansiem īpaši tika izcelts viens, kurš notika 24. maijā, Mērijas dzimšanas dienā.

Tā kā Mērija Grīnberga bija muzeja darbiniece gan pēc amata, gan sirds aicinājuma, filmas «Mērijas ceļojums» izrādīšana tika saistīta arī ar Latvijas muzeju dzīvi – piemēram, ikviens Latvijas Nacionālā mākslas muzeja un muzeja «Rīgas birža» apmeklētājs varēja ar atlaidi dabūt biļeti uz «Mērijas ceļojuma» seansu un piemiņai vēl grāmatzīmi ar Jāzepa Grosvalda gleznoto mazās Mērijas portretu. Īpaši filmas «Mērijas ceļojums» seansi notika Muzeju naktī, sadarbībā ar Dzelzceļa muzeju filma tika demonstrēta Dobeles un Viļānu dzelzceļa stacijās, bet Baznīcu naktī, 1. jūnijā, filma tika demonstrēta Doma baznīcas dārzā, kas arī ir simboliska vieta Mērijas dzīvē, – šajā baznīcā laulājās viņas vecāki.

Kadrs no filmas «Mērijas ceļojums»

Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» noslēguma ceremonijā filma «Mērijas ceļojums» saņēma trīs balvas – žūrijas īpašo balvu par scenāriju, kurā Kristīne Želve meistarīgi izmantojusi unikālus arhīva materiālus, meklējot iespējas vizualizēt pagātnes notikumus; vēl arī laikraksta «Diena», žurnāla «SestDiena» un izdevuma KDi speciālbalvu, kā arī prestižo starptautiskās kinokritiķu asociācijas «FIPRESCI» balvu.

Kā simtgades dokumentālās spēlfilmas «Mērijas ceļojums» turpinājums un paplašinājums 2019. gada rudenī Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā tika atklāta starpdisciplināra izstāde «Mērijas ceļojums. Grosvaldu ģimenes stāsts», kuras radošajā komandā strādāja filmas režisore Kristīne Želve un māksliniece Ieva Stūre. Izstāde, kas balstīta daudzu muzeju un privātkolekciju krājumos, atraktīvi iekārtota un papildināta ar izglītojošu programmu, izpelnījās ievērību sabiedrībā un nonāca arī sabiedrisko mediju balvas «Kilograms kultūras» fināla balsojumā kategorijā «Mantojums». Filmas «Mērijas ceļojums» scenārija autore un režisore Kristīne Želve par

Grosvaldu–Grīnbergu dzimtas likteņiem raksta arī romānu.

AUTORI

Kristīne Želve ir kinorežisore, TV raidījumu vadītāja, rakstniece un publiciste, studējusi Latvijas Mūzikas akadēmijas Teātra fakultātē, 1996. gadā absolvējusi Latvijas Kultūras akadēmijas pirmo kinorežijas kursu, kuru vadīja izcilais dokumentālists Ansis Epners. 90. gadu sākumā piedalījusies vairākos videomākslas festivālos, strādājusi kinoforumā «Arsenāls», žurnālā «Kino Raksti» un kultūras laikrakstā «Forums», 10 gadus Latvijas Televīzijā vadījusi raidījumu «100 g kultūras», sarakstījusi atzinīgi novērtētu stāstu krājumu «Meitene, kas nogrieza man matus» (2012). Uzņēmusi vairākas dokumentālas un spēles īsfilmas, 2012. gadā pabeigusi dokumentālo filmu «Fedja» par Latvijā dzimušo somu kinorežisoru Teuvo Tulio, sastādījusi arī viņam veltītu rakstu krājumu «Fedja. Teodors. Tulio» (2013). Filma producēta jaunā un uz attīstību orientētā studijā «Vivat!», kas aktīvu darbību sāka 2016. gadā, bet balstās studijas dibinātājas, producentes un scenāristes Elvitas Rukas 15 gadu garajā pieredzē, kas iegūta, producējot gandrīz 20 dokumentālās filmas; Elvita Ruka ir arī septiņu grāmatu un daudzu publikāciju autore. Kompānija «Vivat!» sludina, ka mākslas galvenais spēks ir cilvēka faktors un spēja radīt līdzpārdzīvojumu, bet par savu komandu saka: «Mūs vieno atvērtība pasaulei un ticība, ka filmas un grāmatas spēj mainīt pasauli uz labu.»

CITĀTI

«Es pilnīgi nejauši iepazinos ar Mērijas Grīnbergas stāstu 2014. gadā, kultūras notikumu pārbagātībā. Stūra mājā notika izstāde «Desmit lietu stāsti par cilvēkiem un varu», kurā viena istabiņa bija veltīta arī Mērijai Grīnbergai. Es izlasīju stāstu, ieraudzīju viņas zābakus un sapratu – ar to kaut kas jādara, tikai nezināju, vai tā būs grāmata, filma vai raidījums. Ļoti labi atceros, kā 2015. gada 1. janvārī aizsūtīju vēstuli Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja direktores vietniecei Ilonai Celmiņai, un muzejā uzreiz teica – filmu, filmu! Tad, kā aicināta, nāca Simtgades filmu programma, un mēs ar producenti Elvitu Ruku sapratām – šis ir īstais projekts, ko pieteikt.»

(Kristīne Želve intervijā Lindai Kusiņai, «Latvijas Avīze», 01.05.2018.)

«Protams, varētu teikt, ka šis bija šausmīgs, neziņas un baiļu pilns Mērijas ceļojums, tomēr filma piedāvā ieskatīties arī otrā viņas ceļojumā – viņas dzīvē, kas patiesībā izrādījās daudz dramatiskāka pat par piedzīvoto kara laikā. Šo dzīvi kā sarežģītu mozaīku no sīkiem atmiņu, arhīva materiālu, hroniku gabaliņiem režisore Kristīne Želve rūpīgi rekonstruēja, blakus faktu precizitātei liekot meistarīgu dokumentālās un spēlfilmas elementu kombināciju. Saliekot kopā šo mozaīku, izrādījās, ka filma nav tikai par izlaupītu muzeju mantu atvešanu, bet par cilvēka izvēli starp pienākumu un personīgo laimi.»

(Eduards Dorofejevs, «Delfi», 09.05.2018.)

Kadrs no filmas «Mērijas ceļojums»

«Es nezinu, cik lieliem burtiem tas būtu jāraksta, bet simtgades svinības, manuprāt, ir iespējamas tikai un vienīgi tāpēc, ka ir tādi cilvēki kā Mērija Grīnberga, kas redz kultūru plašāku izvēļu kontekstā un ir gatavi darīt visu, kas ir viņu spēkos un tiem pāri, lai to saglabātu. Jo, būsim absolūti godīgi, bez kultūras, bez tradīcijām un bez liecībām, kas tās parāda, nav jau nekādas valsts, ko svinēt. Kultūra nav tikai kaut kas tāds, ko izvilkt uz liela, balta galdauta, kad brauc augsti viesi, kultūra, tās kopšana un pētīšana ir ikdienas darbs.»

(Agnese Logina, «Kino Raksti», 11.05.2018.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/29.03.2018-latvijas-filmas-latvijas-simtgadei.-7.-serija.-merijas-celojums.id127133/
- Latvijas Radio raidījums «Kultūras Rondo» par filmu un par Mēriju: https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/filma-merijas-celojums-merijas-grinbergas-reabilitacijas-kulminacija.a276769/

10.–12. KLASE

MĒRIJAS CEĻOJUMS

PARAUGS NR. 1

■ Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma ■ Kultūras pamati
■ Kultūra un māksla I (vizuālā māksla)
■ Valodu mācību joma ■ Latviešu valoda I
■ Sociālā un pilsoniskā mācību joma
■ Sociālās zinības un vēsture
■ Vesture un sociālās zinātnes I

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ■ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot un diskutējot par sava darba rezultātu un pieņemot atšķirīgus viedokļus. ■ Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās, viņu ietekmi uz jaunu stilu veidošanos un pārmaiņām sabiedrībā. **Valodu mācību joma** ■ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ■ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ■ Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos un sabiedrībās, skaidro, kā vērtības laika gaitā var mainīties un kā tās ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu. To darot, analizē dažādu pretrunīgu vērtību līdzāspastāvēšanu, meklē kopējās ētiskās vērtības dažādās kultūrās, reliģiskajās tradīcijās.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti, Grīnbergu dzimtas koka izveidei nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina atcerēties vēstījuma formas dažādos mākslas veidos. **2. Skolēni skatās filmu «Mērijas ceļojums» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot prasmi atrast nepieciešamo informāciju. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā. Skolēni grupā sameklē papildinformāciju, veido Grīnbergu dzimtas koku, klasē vienojas par vērtēšanas kritērijiem.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu sniegumu vērtē atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

MĒRIJAS CEĻOJUMS

DARBA LAPA NR. 1

1. Raksturo dokumentālās filmas režisores vēstījuma formu! Vērtē šādu izvēli!

2. Raksturo spilgtākos notikumus Mērijas un Latvijas valsts dzīvē!

Notikums	Mērija	Latvija	Komentārs

3. Uzmanīgi skatoties filmu, izraksti Mērijas Grīnbergas radinieku vārdus un informāciju par viņu nozīmi Latvijas mākslā un kultūrā!

Radinieka vārds	Nozīme

4. Grupā atrodiet papildinformāciju, izvēlieties izpausmes formu (papīra formātā, digitāli u. c.), izveidojiet Grīnbergu dzimtas koku, akcentējot katra cilvēka nozīmi! Prezentējiet!

10.–12. KLASE

MĒRIJAS CEĻOJUMS

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes** mākslā mācību joma Raksturo Latvijas kultūras kanona vērtības dažādos kontekstos, mērķtiecīgi integrē kultūras mantojuma elementus radošajā vai pētniecības (vizuālās mākslas, mūzikas, literatūras, teātra mākslas, starpdisciplinārā) projektā. Diskutē par Latvijas kultūras kanona vērtību un citu kultūras mantojuma elementu ietekmi Latvijas kultūrvides veidošanā. ▪ Argumentēti diskutē par kultūras procesiem un mākslas darbiem (vizuālajiem, audiālajiem, audiovizuālajiem, literārajiem, skatuves, starpdisciplinārajiem), izvērtējot sava laikmeta kultūras un mākslas vērtības, komunicē par tām sabiedrībā, novērtē to ietekmi uz politiskajiem, reliģiskajiem, ekonomiskajiem un globālajiem procesiem, kā arī citām dzīves jomām, t. sk. sociāli un politiski aktuālu jautājumu risināšanu. **Valodu mācību joma** ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Argumentē viedokli par dažādām varas izpausmēm, to nozīmi indivīdu, grupu, sabiedrības un organizāciju mijiedarbībās, konstatē daudzveidību mūsdienu sabiedriskajos un politiskajos notikumos, lai kritiski vērtētu iespējamo notikumu attīstību. Analizējot indivīda rīcības piemērus dažādās vēstures situācijās, skaidro, kā cilvēka individuālās īpašības un vēsturiskie apstākļi ietekmē cilvēka un sabiedrības mijiedarbību. ▪ Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos un sabiedrībās, skaidro, kā vērtības laika gaitā var mainīties un kā tās ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu. To darot, analizē dažādu pretrunīgu vērtību līdzāspastāvēšanu, meklē kopējās ētiskās vērtības dažādās kultūrās, reliģiskajās tradīcijās.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus pievērst uzmanību vērtību un tikumu daudzveidībai, pārdomāt, kāpēc tie ir svarīgi. **2. Skolēni skatās filmu «Mērijas ceļojums» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par Latvijas kultūras kanonu. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā.
Atgriezeniskā saite	Skolēni izveido «vērtību ziedu» (katrā ziedlapiņā ierakstot skolēnam nozīmīgu vērtību). Ja ir vēlēšanās, kādu no vērtībām var nosaukt klasesbiedriem.

10.–12. KLASE

MĒRIJAS CEĻOJUMS

DARBA LAPA NR. 2

1. Raksturo Mērijas Grīnbergas ieguldījumu Latvijas mākslā un kultūrā! Mini filmā atspoguļotos pierādījumus!

2. Novērtē, kā Mērijas Grīnbergas paveiktais darbs tika atalgots! Izskaidro, kāpēc!

3. Kuri Latvijas kultūras kanona vērtību radītāji minēti filmā? Raksturo viņu daiļrades nozīmīgākos aspektus!

4. Par kurām vērtībām rosināja domāt filma «Mērijas ceļojums»?

LUSTRUM

REŽISORS GINTS GRŪBE.
DOKUMENTĀLĀ FILMA, 85 MIN.

Kadrs no filmas «Lustrum»

Dokumentālā filma par VDK metodēm, aģentiem un čekas maisiem, par kolaborāciju un nenotikušo lustrāciju, par pagātnes izvērtēšanu atjaunotajā Latvijas valstī.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 8. novembrī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 24. martā LTV 1

FILMA

«Lustrum» bija viens no valsts pārvaldes principiem Romas impērijā, kas noteica – mainoties valsts pārvaldei, iepriekšējās varas pārstāvji ceremoniāli atzīstas visos grēkos un zvēr uzticību jaunajai varai. Latvijā uzreiz pēc neatkarības atjaunošanas nesenās vēstures izvērtēšana nenotika, lai gan zināms, ka PSRS Valsts drošības komiteja (VDK) vervēja aģentus un ziņotājus arī Latvijā. 1991. gadā puča laikā tika pārņemta daļa no VDK arhīviem Latvijā, starp tiem arī 4300 aktīvo aģentu kartotēka, kas ieguva simbolisku apzīmējumu «čekas maisi», bet to atvēršana tika vilcināta gandrīz trīsdesmit gadus. Tikai 2014. gadā ar Saeimas oficiālu lēmumu tika uzsākta VDK arhīvu pētniecība, politiķi pieņēma lēmumu veikt arhīvu izpēti līdz 2018. gadam un, iespējams, tos publiskot (2018. gada decembrī, jau pēc filmas «Lustrum» pirmizrādes, daļa kartotēkas tika publicēta Latvijas Nacionālā arhīva tīmekļvietnē).

Filma ietver paralēlas stāsta līnijas starp valsts realizēto oficiālo pagātnes izpēti, tā sauktās Stūra mājas (kādreizējā VDK nama) atvēršanu un sabiedrības interesi par pagātni, kā arī 90. gadu jauno žurnālistu un vēsturnieku paaudzes pētniecisko darbu, pēc 25 gadiem atgriežoties pie saviem arhīviem, pierakstiem un publikācijām. Šis ir stāsts par pagātnes izvērtēšanu atjaunotajā valstī, mēģinājums saprast, kas bija tā sistēma, kas pēdējos 25 gadus traucē Latvijas valsts pieaugšanas procesam, un mēģinājums atbildēt uz jautājumu, vai 90. gados nenotikusī lustrācija var izrādīties bīstama valstiskai tālākpastāvēšanai.

Filmas režisors Gints Grūbe saka: «VDK atstātie arhīvi turpat trīsdesmit gadus Latvijā darbojās kā politikas instruments, kas neļauj mums kā sabiedrībai pieaugt. Tās ir traumas, kas mūs vajā un neļauj sadzīt vecām brūcēm. Man bija svarīgi filmā parādīt, kā totalitārā sistēma strādāja, pakļaujot visu sabiedrību, mēģinot iznīcināt cilvēku. Mēs vēl aizvien nenotikušās lustrācijas dēļ turpinām raganu medības, nebūtisko izvirzot priekšplānā, liekot ar aizdomām skatīties vienam uz otru, bet normālu sarunu par pagātni padarot neiespējamu. Mans mērķis bija rosināt šādu sarunu par to, kur Latvija un tās sabiedrība atradās padomju okupācijas gados, un to, kāpēc mēs vēl aizvien nespējam atklāti runāt par to.»

Filmā liecības par VDK sniedz Atmodas laika līderi, inteliģences pārstāvji, kurus čeka dažādos periodos ir mēģinājusi vervēt vai savervējusi. Filma meklē atbildi arī uz jautājumu, vai Atmodas procesus diktēja VDK un kāda loma šajos procesos bija Latvijas inteliģencei.

«Cilvēki, kuri sniedza mums savas liecības par VDK darbu un metodēm, samērā uzskatāmi parādīja totalitāro sistēmu, kas pēdējās padomju okupācijas desmitgadēs bija izveidojusies Latvijā. Nespēja tikt galā ar VDK atstātajiem arhīviem, meli, sazvērestības teorijas, baumas un aizdomas turpināja gandrīz trīsdesmit gadus ietekmēt mūsu politisko kultūru Latvijā. Nav daudz cilvēku, kuri par to var atklāti runāt, bet tikai pateicoties viņu stāstiem, un nevis publicētiem dokumentiem, kur nekas daudz nebūs atrodams, mēs varam uzzīmēt kopīgo ainu,« domā filmas režisors Gints Grūbe.

«Paldies visiem filmas varoņiem, kuri piekrita intervijām! Ja pat mums brīžiem bija sāpīgi jautāt, viņiem bija vēl sāpīgāk atbildēt. Daži neticēja, ka ir iespējama pieaugušas sabiedrības saruna par lustrāciju, kurā nav lomu sadalījuma «labie un sliktie». Man gribas ticēt, ka filma pierāda pretējo. Man, sākot strādāt pie filmas, bija svarīgi

sev atbildēt uz trim jautājumiem. Tā kā runa ir par 80. gadu beigām un ievērojamiem kultūras un sabiedriskajiem darbiniekiem, – vai VDK atjaunoja Latvijas valsti? Otrais – vai Krievija rausta VDK aģentus vēl šodien? Un – vai lustrācija ir nokavēta? Es teiktu – varējām agrāk, bet, kā redzams filmā, patiesība atbrīvo,» rezumē filmas scenārija līdzautore Sanita Jemberga.

Filmā «Lustrum» liecības par neseno pagātni un VDK darba metodēm Latvijā un ārpus Latvijas sniedz Vaira Vīķe-Freiberga, Lidija Doroņina-Lasmane, Māra Zālīte, Jānis Peters, Ojārs Rubenis, Jānis Šipkēvics, Ivars Lācis, Georgs Andrejevs, Jānis Rokpelnis, Ivars Seleckis, Aldis Ermanbriks, Dzintra Geka, Ivars Godmanis, Anatolijs Gorbunovs, Linards Muciņš, Jānis Rukšāns, Jānis Pujāts, Jurijs Taškovs, Ritvars Jansons, Uldis Briedis, Juris Viņķelis, Rolands Kalniņš, Juris Stukāns, Dainis Īvāns, bijušie VDK virsnieki un darbinieki.

«Vai tā nebija sistēma, kas mūs burtiski visus uz ceļiem nolika? Neviens nedrīkstēja robežai pāri pārbraukt, neviens nedrīkstēja runāt tā, kā viņam patīk. Vai tev ir [aģenta] kartīte vai nav, mēs visi bijām vienādi – tas taču būtu beidzot jāsaprot! Man sāp šī lieta, patiešām – kas ir tas slogs, kas mūs spiež un pazemo brīvā valstī,» saka padomjlaika politiskā disidente Lidija Doroņina–Lasmane.

AP FILMU

Darbs pie dokumentālās filmas «Lustrum» tika sākts 2014. gadā, kad publiskai apskatei pirmo reizi atvēra Stūra māju un to dažos mēnešos apmeklēja vairāk nekā 40 000 cilvēku – tas liecināja, ka saruna par padomju totalitāro mantojumu un tā sekām mūsdienu sabiedrībā nav beigusies. Padomjlaika Valsts drošības komitejas (VDK) kartotēka jeb tā sauktie čekas maisi bija kļuvuši par metaforu, un tobrīd atklāts bija jautājums, ar ko 2018. gadā beigsies Saeimas rosinātā čekas maisu pētniecība – vai VDK atstātie arhīvi tiks atvērti, kāds statuss būs VDK kartotēkai 27 gadus pēc arhīvu pārņemšanas un vai vispār ir kāda nozīme lustrācijai, ja pagājis jau tik daudz gadu.

Filmas scenārija autors Gints Grūbe sākotnēji esot bijis pārliecināts, ka čekas maisi galu galā netiks publiskoti: «Kad Saeima 2014. gadā pieņēma lēmumu sākt VDK arhīvu izpēti un paziņoja, ka 2018. gadā šie arhīvi, iespējams, tiks publicēti, es tam neticēju. Tāpēc nolēmu metodiski vākt kopā, arhivēt, kā šis jautājums tiek risināts un muļļāts. Mana intuīcija bija pareiza, es redzēju, kā vēsturnieku komisijai neļauj strādāt – nedod naudu, maina atbildību. To var

Kadrs no filmas «Lustrum»

norakstīt uz politisko rutīnu, taču bija redzams, ka tas ir politiski ietekmēts process.»

Programmas Latvijas filmas Latvijas simtgadei trīspadsmitā filma «Lustrum» pirmizrādi piedzīvoja 2018. gada 8. novembrī Nacionālā filmu festivāla Lielais Kristaps ietvaros, un reizē ar pirmizrādi filma nonāca kinoteātros visā Latvijā, kur vienlaikus ar filmas reģionālajām pirmizrādēm notika arī sarunas par kolaborāciju un VDK atstāto mantojumu dažādās Latvijas vietās – piemēram, Cēsīs pirms filmas seansa notika režisora Ginta Grūbes saruna ar Jāni Rukšānu un Jāni Rokpelni, Liepājā pirms filmas satikās scenārija autore Sanita Jemberga un Linards Muciņš, bet Rīgā, kinoteātrī Splendid Palace, pirms filmas seansa notika saruna ar vēsturnieku, VDK arhīvu izpētes komisijas vadītāju Kārli Kangeri, Lidiju Doroņinu-Lasmani un filmas autoriem Gintu Grūbi un Sanitu Jembergu.

2018. gada nogalē filma «Lustrum» tika iekļauta Latvijas sabiedrisko mediju gada balvas Kilograms kultūras ziemas balsojumā, tā demonstrēta ne tikai daudzviet Latvijā, bet arī citu valstu latviešu kopienās.

AUTORI

Gints Grūbe ir kinorežisors un producents ar maģistra grādu politikas zinātnē, studējis arī filozofiju un vēsturi Latvijas Universitātē, Bonnā un Berlīnē. Radošo darbību 90. gados sācis īpašos preses izdevumos – avīzē Atmoda un nedēļrakstā Nakts, darbojies pētnieciskās žurnālistikas birojā NIP, 12 gadus strādājis TV producentu kompānijā Labvakar, septiņus gadus veidojis un vadījis populāru TV raidījumu Vakara intervija. Lasījis lekcijas politikas zinātnē, strādājis Valsts prezidenta stratēģiskās analīzes komisijā, Nacionālajā elektronisko mediju padomē, Rīgas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas producentu komandā, vadījis Filmu padomi. Režisējis sešas dokumentālās

filmas, Dāvja Sīmaņa filmā Escaping Riga (2014) iejuties filozofa Jesajas Berlina tēlā.

Filmas «Lustrum» scenārija līdzautore ir Sanita Jemberga, žurnāliste ar maģistra grādu politiskajā komunikācijā, darbojas žurnālistikas centrā Re:Baltica un sadarbojusies ar studiju «Mistrus Media» arī citu dokumentālo filmu veidošanā. Izpētes darbu filmai veikusi žurnāliste Ilze Jaunalksne, sabiedriski politisku tematu pētniecībā pieredzējusi profesionāle.

Studija «Mistrus Media» dibināta 2000. gadā ar mērķi izveidot radošu laboratoriju dažāda tipa kultūras projektiem. Studijā uzņemtas vairāk nekā 10 dokumentālās filmas, trīs spēles īsfilmas, divas pilnmetrāžas spēlfilmas un vairāki starptautiski kopražojumi, studija strādā ar servisa projektiem un kopražojumiem Latvijā un pasaulē. Vairākas no «Mistrus Media» dokumentālajām filmām izpelnījušās starptautisku rezonansi un balvas nopietnos festivālos, demonstrētas vairākās Eiropas televīzijās. 2016. gadā pirmizrādi un ārkārtīgu skatītāju interesi piedzīvoja studijas «Mistrus Media» pirmā pilnmetrāžas spēlfilma Melānijas hronika (režisors Viesturs Kairišs), bet Nacionālā Kino centra programmā Latvijas filmas Latvijas simtgadei tika atbalstīti trīs «Mistrus Media» projekti – viena spēlfilma («Tēvs Nakts») un divas dokumentālās filmas («Turpinājums» un «Lustrum»).

CITĀTI

«Dažiem [filmas varoņiem] es sacīju: ja neizstāstīsiet kontekstu tagad, iespējams, tad, kad arhīvs tiks publicēts, nevienam vairs nebūs laika jums to pajautāt. Viena lieta, kamdēļ būtiski runāt tieši tagad, – šo cilvēku mazbērniem un mazmazbērniem padomju režīms ir abstrakcija. Viņiem nav nepastarpinātas pieredzes un zināšanu par to, lai spētu ieraudzīt kontekstu.

Tāpēc tādas sarunas ir būtiskas. Un galu galā, rēķinot valsts simtgadi, mēs taču neņemam šo periodu laukā. Tas ir iekšā tajā simtgadē, tā ir daļa, kas jāizskaidro. Atšķirībā no deportācijām vai holokausta mums vēl aizvien par to nav tapušas vēsturnieku monogrāfijas. Mums vēl nav bijis romānu vai spēlfilmu par to.»

(Gints Grūbe intervijā «Latvijas Avīzei», 17.05.2018.)

«Pati svarīgākā autoru izvēle, kas ir gan kinematogrāfisks, gan saturisks filmas elements, – neuzbāzīgi klusā, tomēr pašcieņas un pieredzes stiprinātā «garā doma», kuru visas filmas laikā risina kādreizējā politieslodzītā Lidija Lasmane-Doroņina, aicinot «nomest nastu» un atbrīvot sabiedrību no nenotikušās lustrācijas smaguma. Ievērojiet – viņa neaicina atmaskot citus, viņa aicina attīrīties katram pašam. «Patiesība dara brīvu,» saka Lidija Lasmane-Doroņina, un es atceros, kā viņa filmas pirmizrādē stāvēja kinoteātra Splendid Palace gaitenī – viena pati un it kā ārpus laika, kā tāds Latvijas karogs baltā blūzītē un tumšsarkanā jaciņā.»

(Kristīne Matīsa, «Kultūras Diena», 17.11.2018.)

«..Padomju Savienībā atteikšanās pieņemt VDK priekšlikumu var izraisīt nopietnas nepatikšanas cilvēka profesionālajā un privātajā dzīvē, rakstīja Kultūras sakaru komitejas vadītājs, čekists un vienlaikus CIP aģents Imants Lešinskis. «Taču viens bija panākt, lai cilvēks formāli piekrīt sadarboties, bet pavisam kas cits – padarīt šo sadarbību ražīgu, no VDK viedokļa raugoties. Lai attiecīgie cilvēki sadarbotos no sirds un ar atdevi, bija nepieciešami pozitīvi stimuli.» Filmā pieminētās VDK darbības metodes – iebaidīšana (Georgs Andrejevs), šantāža (Jānis Peters), provokācijas (Ojārs Rubenis), iespēju pavēršana (Ivars Seleckis) – tie tādi pašsaprotami paņēmieni, un nav jau slikti, ka par tiem atgādina, jo tie derīgi visos laikos.»

(Agris Redovičs, «Kino Raksti», 17.11.2018.)

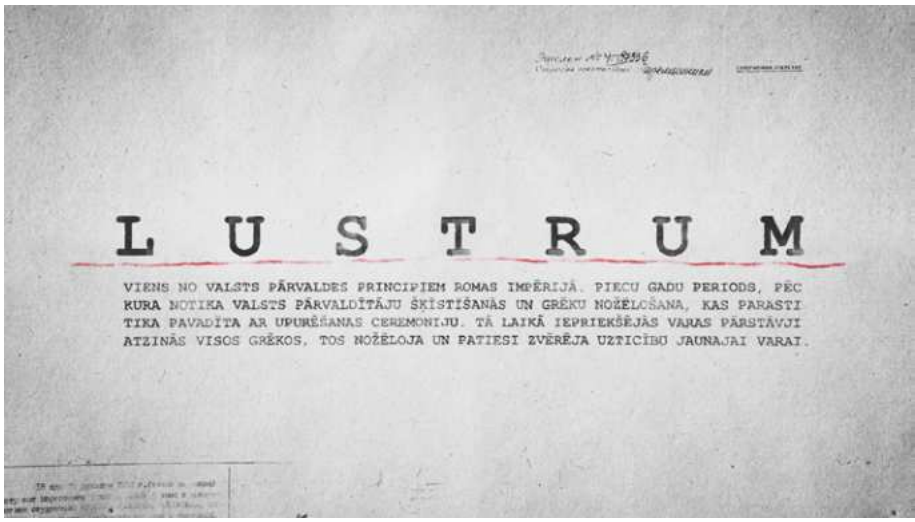

Kadrs no filmas «Lustrum»

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/140389/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-lustrum

10.–12. KLASE

LUSTRUM

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Analizējot un novērtējot kultūras izpausmes un mākslas darbus, izvēlas un prasmīgi izmanto noteiktam mākslas veidam piemērotas analīzes metodes. **Valodu mācību joma** ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Analizē mediju tekstos valodas līdzekļus (vārdus un to formas, metaforas, salīdzinājumus, gramatiskās konstrukcijas, interpunkciju), lai identificētu tekstā izmantotos ietekmes paņēmienus un manipulācijas rīkus. Atpazīst tekstā maldinošus priekšstatus un viedokļus, lai noteiktu informācijas autentiskumu un ticamību. ▪ Analizē vārdus no etimoloģiskā, stilistiskā, sociālā, teritoriālā, vēsturiskā viedokļa, izmantojot atbilstošus leksikogrāfijas materiālus. Vērtē vārdu izvēli saziņas mērķa sasniegšanā. Pilnveido savu prasmi lietot precīzus, iedarbīgus, noteiktai valodas lietojuma jomai specifiskus vārdus. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Diskutē par mūsdienu ētiskajām problēmām, piemēram, cilvēku vēlmēm un vajadzībām veselības jomā, piedāvā to risinājumus un skaidro to nozīmi dzīves kvalitātes veidošanā. Formulē personisko dzīves pozīciju. ▪ Argumentē viedokli par dažādām varas izpausmēm, to nozīmi indivīdu, grupu, sabiedrības un organizāciju mijiedarbībās, konstatē daudzveidību mūsdienu sabiedriskajos un politiskajos notikumos, lai kritiski vērtētu iespējamo notikumu attīstību. ▪ Argumentēti skaidro, ka vēsture ir strukturēta pagātnes interpretācija, ko iespējams periodizēt, izmantojot dažādus kritērijus, kā arī skaidrot atbilstoši dažādām interesēm. Analizējot atšķirīgas vēstures interpretācijas, secina, ka var izmantot vienus un tos pašus notikumus, bet uzsvērt atšķirīgus to cēloņus, izpausmes un sekas, līdz ar to radot atšķirīgus stāstus par pagātni. ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem, sintēze
Mērķauditorija	10.–12. klase
Nodarbības ilgums	80 minūtes
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs aktualizē zināšanas par Valsts drošības komiteju un informācijas ticamību. **2. Skolēni skatās filmu *Lustrum* un strādā 1. darba lapā**, pilnveidojot prasmi atrast nepieciešamo informāciju un to analizēt un sintezēt. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā. Pēc tam jautājumus pārrunā klasē, aktualizējot problēmjautājumus.
Atgriezeniskā saite	Pēc izvēles nolasa akrostihu.

10.–12. KLASE

LUSTRUM

DARBA LAPA NR. 1

1. Izskaidro, ko nozīmē vārds «lustrum»! Kā izproti lustrācijas procesu?

2. Izvērtē Valsts drošības komitejas (turpmāk – VDK) arhīvu atvēršanas ieguvumus un zaudējumus! Secini!

3. Analizē režisora vēstījuma formu! Kāpēc, tavuprāt, šāda izvēle?

4. Atrodi vienu rakstu plašsaziņas līdzekļos par VDK un raksturo tā ticamību! Pamato viedokli!

5. Uzraksti akrostihu!

V

D

K

10.–12. KLASE

LUSTRUM

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Analizē kultūras zīmju un simbolu lietojumu daudzveidīgajā audiovizuālajā mākslā un vērtē to izmantošanas iespējas individuālajā un kopienas saziņā un plašsaziņā. ▪ Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas māksliniecisko iedarbību. ▪ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot un diskutējot par sava darba rezultātu un pieņemot atšķirīgus viedokļus. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Nosaka dažādos piemēros konkrētus morālās un juridiskās atbildības veidus un izpausmes. Interpretē indivīda pienākumus un tiesības (dilemma starp tiesību «burtu» un «garu»), lai kritiski novērtētu tiesību principu darbību realitātē. ▪ Argumentē viedokli par dažādām varas izpausmēm, to nozīmi indivīdu, grupu, sabiedrības un organizāciju mijiedarbībās, konstatē daudzveidību mūsdienu sabiedriskajos un politiskajos notikumos, lai kritiski vērtētu iespējamo notikumu attīstību. ▪ Argumentēti skaidro, ka vēsture ir strukturēta pagātnes interpretācija, ko iespējams periodizēt, izmantojot dažādus kritērijus, kā arī skaidrot atbilstoši dažādām interesēm. Analizējot atšķirīgas vēstures interpretācijas, secina, ka var izmantot vienus un tos pašus notikumus, bet uzsvērt atšķirīgus to cēloņus, izpausmes un sekas, līdz ar to radot atšķirīgus stāstus par pagātni. ▪ Salīdzina dažādu «stāstītāju» vēstures stāstus par vieniem un tiem pašiem notikumiem un pamato, ka vēstures stāsts ir vienlaikus vienots un atšķirīgs dažādos līmeņos – lokālajā, nacionālajā, reģionālajā, eiropeiskajā un globālajā.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, sintēze
Mērķauditorija	10.–12. klase
Nodarbības ilgums	80 minūtes
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, Satversme
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus aktualizēt zināšanas par intervijas veidošanas principiem, par Valsts prezidenta funkcijām un tiesībām. **2. Skolēni skatās filmu *Lustrum* un veic 1. darba lapas 1.– 3. uzdevumu**, pilnveidojot prasmi atrast un analizēt informāciju. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. Grupā skolēni veido un prezentē interviju.
Atgriezeniskā saite	Skolēni prezentē interviju un novērtē grupu darbu atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

LUSTRUM

DARBA LAPA NR. 2

1. Analizē filmas varoņu iesaistīšanas veidus un paņēmienus sadarbībā ar VDK! Kas ir kopīgs, kas – atšķirīgs? Mini piemērus!

2. Raksturo brīvības cīnītājas Lidijas Doroņinas–Lasmanes nozīmi filmas ideju atspoguļojumā!

3. Vēlreiz noskaties filmas fragmentu (1:05:31 – 1:05:37) un izskaidro, kuras Valsts prezidenta tiesības tajā atspoguļotas! Pamato viedokli ar normatīvo aktu!

4. Grupā izveidojiet interviju ar kādu no iespējamiem VDK aģentiem vai ziņotājiem (nekonkrētu), ievērojot intervijas veidošanas satura un formas nosacījumus, kā arī atvērtajos VDK arhīvos minēto personu tiesības!

LAIKA TILTI

REŽISORI KRISTĪNE BRIEDE UN AUDRJUS STONIS. DOKUMENTĀLA FILMA, 78 MIN.

Filma par Baltijas dokumentālo kino un tārežisoriem personībām 20. gadsimta 60. gados un šodien.

PASAULES PIRMIZRĀDE – 2018. gada 1. jūlijā Karlovi Varu Starptautiskā kinofestivāla konkursā
PIRMIZRĀDE – 2018. gada 5. septembrī Baltijas jūras dokumentālo filmu forumā
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 18. aprīlī LTV 1

FILMA

Filma ir veltījums kinovēstures posmam, kuru var dēvēt par Baltijas jauno vilni (tas ir arī šīs simtgades filmas darba nosaukums). Pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados, pateicoties tā sauktajam Hruščova atkusnim, kad PSRS politiskās pārmaiņas atnesa garīgas brīvības vilni arī kultūrā un dažādās mākslas jomās, jauni dokumentālisti Latvijā, Igaunijā un Lietuvā izaicināja sava laika propagandas kino tradīcijas un Hroniku pārvērta Mākslā. Visās trijās toreizējās Baltijas republikās apmēram vienlaikus sāka strādāt jauni kinematogrāfisti, kuri sāka jaunu laikmetu kinodomāšanā, intuitīvi sajūtot brīvības vēsmas, kas tolaik jundīja pasauli. Viņi šajā laikā valdošajai plakātiskajai dokumentālistikai pretnostatīja it kā vienkāršus, bet dziļas jēgas, cilvēcības un tēlainības piesātinātus kinostāstus ar augsta līmeņa vizuālo kultūru, un tāda pieeja pavēra dokumentālajam kino jaunus apvāršņus, pievēršoties cilvēkam un viņa īstajai dzīvei, nevis oficiālajiem rituāliem. Renesanse Baltijas dokumentālajā kino atainoja pārmaiņas, kas notika arī pasaules dokumentālā kino uzņemšanas tradīcijā. Jaunizveidotās filmas raksturoja jūtīgums pret stāstu un izvēlēto tēmu, tās vairāk balstījās vizuālajā domāšanā, pētīja platekrāna formāta, montāžas, neparastu skaņas un attēla kombināciju iespējas, strādāja ar laiku un telpu, reizēm arī ar inscenējumiem. Šos autorus iedvesmoja gan dokumentārā kino leģendas, piemēram, Dziga Vertovs, gan jaunākās *cinéma-vérité* tendences. Latviju filmā pārstāv režijas klasiķi Hercs Franks, Uldis Brauns, Ivars Seleckis un Aivars Freimanis, Igauniju – Marks Sosārs un Andress Sēts, Lietuvu – Roberts Verba un Henriks Šablevičs. Par filmas vadmotīvu izvēlēts Herca Franka teiktais: «Mēs filmējam Zemi, bet atceramies, ka Debesis ir virs mums.»

Filmas idejas autorei Kristīnei Briedei filmas veidošanā pievienojās viens no lietuviešu vidējās paaudzes spilgtākajiem dokumentālistiem Audrjus Stonis, viņi apzināti atteikušies no hronoloģiskas faktu izpētes un atklāj poētiskā kino strāvojuma kopainu, izmantojot pašu filmas varoņu tēlaino rokrakstu. «Laika tilti»

apvieno maģiskos mirkļus no 60. gadu filmām ar kadriem, kuros redzami režisori šodien, kad apritējušas vairākas desmitgades kopš meistardarbu uzņemšanas. Kristīnes Briedes un Audrjus Stoņa meditatīvā filma pieskaras vecmeistaru radītajām kino pasaulēm, pēta viņu iemītās pēdas, meklē laika, tēla un fakta saskares punktus – visu to, ko joprojām sauc par poētisko kino.

Kristīne Briede:

«Baltijas poētiskā kino ietekmē veidojās vairāku paaudžu pasaules uztvere, un man šajās filmās būtisks šķiet itin viss – noskaņa, stils, tēli, vēstījums, vizuālā izcilība – viss,

kas paliek uz kinolentes arī tad, kad aizietpaši autori. Man likās svarīgi palūkoties uz šiem meistardarbiem no mūsdienu skatpunkta, atklāt tos no jauna un iepazīstināt pasauli ar to veidotājiem. Lielajiem jautājumiem, kuriem 60. gadu paaudzes dokumentālisti pievērsās savās filmās, šodien ir tikpat liela nozīme kā tad, kad tēlainā kino pionieri uzsāka savu ceļu, mācījās un mācīja arī mūs ne tikai vērot, bet arī saskatīt.»

Audrjus Stonis:

«Baltijas poētiskais dokumentālais kino radīja neatkarīgu pasauli, brīvu no padomju ideoloģijas, meliem un propagandas. Tā bija iekšējās brīvības pasludināšana. Šīs filmas mums atgādināja par pašu kino būtību – filmēt un baudīt vēja nesto lapu skaistumu.

Liktenis man bija sarūpējis dāvanu – savā dzīvē es esmu sastapies ar Baltijas poētiskā dokumentālā kino meistariem. Es pastaigājos Ufici galerijā ar Hercu Franku, ēdu etiķī pagatavotus tomātus kopā ar Henriku Šableviču (viņa īpašā recepte), vēroju, kā Marks Sosārs slauc savu kazu. Bet pats svarīgākais – es iemācījos, kā dokumentēt, saglabāt un iekapsulēt laiku. Savos darbos viņi apgalvoja, ka kino spēj uzveikt nāvi. Ka viss, kas tiek fiksēts dokumentālajā filmā, tiks saglabāts mūžīgi. Viņi man iemācīja būvēt tiltus no pagātnes uz nākotni.»

AP FILMU

Dokumentālā filma «Laika tilti» ir vienīgais triju Baltijas valstu sadarbības projekts Nacionālā kino centra programmā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei» un pirmā simtgades filma, kuras pasaules pirmizrāde notika «A» klases kinofestivālā, – tātad filma vispirms jūlijā tika izrādīta Karlovi Varu Starptautiskajā kinofestivālā (KVIFF), dokumentālo filmu konkursa programmā un Latvijā tikai pēc tam, septembrī. Filmas ideja tapa Latvijā studijā «VFS Films», kura jau labu laiku rezultatīvi sadarbojas ar Lietuvas un Igaunijas kolēģiem, tāpēc «Laika tilti» kļuva par simtgades filmu arī kaimiņvalstīs un vēlāk kalpoja par būtisku iemeslu, lai pievērstu kinopasaules uzmanību Baltijas valstu pagātnei un tagadnei. Karlovi Varu festivāla rīkotājus šī filma iedvesmoja izveidot plašu Baltijas poētiskā dokumentālā kino retrospekciju, un gandrīz visu klasisko filmu autori bija jaunās filmas «Laika tilti» varoņi. «Lietuvai, Latvijai un Igaunijai ar bijušo Čehoslovākiju ir kopīgs ne tikai gads, kurā tika pasludināta neatkarība, bet arī izteikti spēcīgs 20. gadsimta 60. gadu kino. Mēs priecājamies, ka šāgada festivālā varēsim piedāvāt unikālu reportāžu par Baltijas kino brīnumu,» teica KVIFF programmu direktors Karels Ohs.

Kadrs no filmas «Laika tilti»

Speciāli festivālam vispirms angliski tika sagatavots avīzes formāta izdevums «Baltic New Wave», kurā iekļauti gan oriģinālraksti, gan filmas tapšanas gaitā veidoti materiāli un pārpublicējumi par autoriem, kas pieder pie šīs paaudzes, arī nelielas piezīmes par filmas «Laika tilti» tapšanas procesu. Septembra sākumā šī pati avīze iznāca latviski, pielāgojoties filmas «Laika tilti» Latvijas pirmizrādei, kas simboliski tika ieplānota vienlaikus kinoteātrī «Splendid Palace» un «K. Suns» kā Baltijas jūras dokumentālo filmu foruma atklāšana, jo 2016. gadā filmas projekts vēl tapšanas stadijā tika prezentēts Baltijas jūras dokumentālo filmu foruma projektu tirgū.

Īsu brīdi pirms «Laika tiltu» pirmizrādes sabiedrībai tika padarīta pieejama daļa no filmas varoņu radītajām filmām – portālā «Filmas.lv» tika izveidota jauna sadaļa «Arhīva krājums». Tur atrodamas Latvijas kinoklasikas filmas, kas restaurētas un digitalizētas pēc Latvijas Nacionālā arhīva Valsts kinofotofonodokumentu arhīva pasūtījuma, īstenojot Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) projektu «Kultūras mantojuma satura digitalizācija». Pirmās 15 filmas šajā sadaļā bija tieši «Laika tiltos» apcerēto autoru darbi – Aivara Freimaņa, Herca Franka, Ulda Brauna un Ivara Selecka filmas, kas iedvesmojušas šīs simtgades filmas autorus un palīdz skatītājiem iepazīt kinoklasiķu rokrakstus, vispusīgi ilustrējot īpašu fenomenu Latvijas kinovēsturē – poētisko dokumentālo kino.

Pēc pirmizrādes «Laika tilti» kļuva par vienu no festivālos pieprasītākajām simtgades filmām un Šanhajas Starptautiskajā

kinofestivālā saņēma *«Grand Prix»* labākajai dokumentālajai filmai, bet Nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps» saņēma kā labākā pilnmetrāžas dokumentālā filma.

AUTORI

Filma «Laika tilti» ir divu režisoru kopīgs darbs, latviete Kristīne Briede un lietuvietis Audrjus Stonis ir arī filmas scenārija autori. Kristīne Briede ir kinorežisore un kultūras projektu kuratore, vairāku dokumentālo un spēles īsfilmu autore; īpašu atzinību savulaik izpelnījusies par Liepājas Karostas vietējo iedzīvotāju integrēšanu kultūrā, organizējot dažādas mākslas akcijas. Audrjus Stonis ir viens no pasaulē pazīstamākajiem Lietuvas dokumentālā kino režisoriem, 1992. gadā saņēmis Eiropas Kinoakadēmijas balvu par filmu «Neredzīgo zeme»/«Neregių žemė».

Dokumentālā filma «Laika tilti» ir viens no vērienīgākajiem simtgades projektiem, jo apvieno triju valstu kinematogrāfistus vairākās paaudzēs, – filma ne vien atklāj visu trīs Baltijas valstu dokumentālā kino poētikas fenomenu, bet arī saņēmusi finansējumu visās trīs Baltijas valstīs. Filma «Laika tilti» ir visu trīs Baltijas valstu sadarbības projekts, kurā piedalās Latvijas studija «VFS Films», lietuviešu «Studio Nominum» un igauņu «Vesilind», to atbalstījušas visu trīs valstu nacionālās kino institūcijas un divi Eiropas fondi, sadarbības partneri ir arī Latvijas un Lietuvas nacionālie arhīvi.

1997. gadā dibinātā Vides filmu studija, kas šobrīd strādā ar nosaukumu «VFS Films», ir neatkarīga, aktīva un starptautiski novērtēta filmu un TV raidījumu producēšanas kompānija, kuras sākotnējais fokuss uz dabas un vides filmām gadu gaitā izvērties par profesionālu prasmi stāstīt vizuāli izcilus un saturā bagātus stāstus par cilvēkiem, vēsturi un sabiedrību. Studijas nelielais kodols piesaista dažādus kinovides profesionāļus uz atsevišķiem darbiem, attīsta nopietnu starptautisku sadarbību un veido filmas, kas regulāri piedalās nozīmīgākajos pasaules dokumentālā kino festivālos. Studija iestājusies apvienībā «European Documentary Network» , veiksmīgi sadarbojas ar vadošajām Eiropas TV sabiedrībām. «VFS Films» veido arī daudzus populārus un pieprasītus raidījumu ciklus Latvijas televīzijās – «Literatūre», «Almamater.lv», «Atslēgas», «Ziemeļu puse», «Te!» un citus.

CITĀTI

«60. gadu sākumā, kad Francijas *cinéma vérité* pionieri aizsāka jauna reālisma meklējumus, kad sevi aizvien spēcīgāk sāka pieteikt Kanādas tiešais kino/*direct cinema*, Baltijā veidojās dokumentālistu paaudze, kas padomju realitātes ietekmē deva priekšroku romantiskākam skatam uz apkārtējo pasauli. Šī meditatīvā, dzejiskā filma, kuras autoru – latvietes un lietuvieša – rāmie pieskārieni harmoniski mijas ar stilistiski daudzveidīgajiem Baltijas jaunā viļņa darbiem, prasmīgi pārkāpj pieņemtās historiogrāfiskās izpētes robežas un izveido veselas paaudzes dokumentālistu portretu. Rezultāts ir meistarīgs dokumentālās jaunrades ontoloģijas poētiskais traktējums jeb kino poēma par kino poētiem.»

(Martins Horuna, Karlovi Varu kinofestivāla programmas kurators, 2018. gada jūnijā)

«Viņi visi radījuši laikam pāri stāvošas filmas, kas vēl nav iekļāvušās pasaules kino jauno viļņu kontekstā, jo vēl arvien par tām ļoti maz zināms pat kaimiņvalstīs, kur nu vēl ārpus Baltijas. Programma «Laika atspulgi: Baltijas poētiskais dokumentālais kino» Karlovi Varu festivālaretrospekciju sadaļā bija pirmais solis reģiona dokumentālā kino popularizēšanā vienotā veidā un tik plašā apjomā, parādot, ka nenoliedzami jauns kino visās trijās valstīs veidojās, sākot no 60. gadiem, un pēc tam arī atbalsojās vēlāko gadu autoru darbos.»

(Zane Balčus, «Kino Raksti», 10.07.2018.)

«Kā filmā saka Ivars Seleckis, viņa un kolēģu galvenais pētījuma objekts bija cilvēks. Un viņi to pētīja ar līdzekļiem, kas bija viņu rīcībā, – kamera un laiks. «Laika tiltu» veidotāji dara to pašu un, veidojot kino eseju par cilvēka mūža atslēgas situācijām, tādējādi arī izveido variāciju par to pašu tēmu, par kuru Uldis Brauns ar saviem kolēģiem uzfilmēja Rīgas dokumentālās kino skolas mākslinieciski visaugstāko virsotni – pilnmetrāžas dokumentālo filmu *235 000 000* (1967).»

(Elīna Reitere, «Kino Raksti», 06.09.2018.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/138751/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-laika-tilti

10.–12. KLASE

LAIKA TILTI

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Īsteno radošu projektu (piemēram, mākslas akciju, koncertprojektu, literāru jaunrades darbu, skatuvisku priekšnesumu, performanci), lai uzlabotu dzīves kvalitāti, veidotu estētisku vidi, paustu savu nostāju un risinātu sabiedrībai svarīgus jautājumus. Radošo procesu dokumentē, analizē, prezentē un par to reflektē. ▪ Nosaka mērķi radošam projektam, izvēlas tā īstenošanai dažādu mākslas veidu piemērotus izteiksmes līdzekļus un prasmīgi tos izmanto. Nosaka sava darba tematu un ideju, demonstrējot savu pasaules redzējumu, laikmeta aktualitāti, un izmanto sociālās, kultūras un citu jomu informāciju, raksturojot to. ▪ Analizē kultūras zīmju un simbolu lietojumu daudzveidīgajā audiovizuālajā mākslā un vērtē to izmantošanas iespējas individuālajā un kopienas saziņā un plašsaziņā. ▪ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot sava darba rezultātu un diskutējot par to, pieņemot atšķirīgus viedokļus. **Valodu mācību joma** ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem. ▪ Salīdzina dažādas laika izpratnes, skaidro, kā cilvēku rīcību un sabiedrības attīstību ietekmē izpratne par laiku.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti, radošajam darbam nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs aktualizē jēdziena «laiks» izpratni dažādās zinātnēs. Skolēni veic 1. darba lapā 1.–3. uzdevumu. **2. Skolēni skatās filmu «Laika tilti»** **un veic 1. darba lapā 4. uzdevumu**, aktualizējot prasmi atrast nepieciešamo informāciju un analizēt to. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā. Skolēni grupā vienojas par radošā darba izpausmes formu, izstrādā darbu un prezentē to.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu sniegumu vērtē atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

LAIKA TILTI

DARBA LAPA NR. 1

1. Izskaidro jēdzienu «laiks»! Sameklē dažādos informācijas avotos šī jēdziena skaidrojumu, salīdzini, secini!

Skaidrojums			

Secinājumi

2. Pierādi apgalvojumu!

LAIKS IR RELATĪVS, JO ...	LAIKS IR ABSOLŪTS, JO ...

3. Ko, tavuprāt, varētu savienot laika tilts?

4. Skatoties filmu, atrodi informāciju, ko savieno laika tilti! Mini piemērus!

Nr.p.k.	Piemērs

5. Izvēloties mākslinieciskās izpausmes formu (dzejolis, dziesma, vizuālās mākslas darbs, īsfilma, kolāža u. c.), grupā izveidojiet laika tiltu ar 22. gadsimta jaunieti un prezentējiet!

10.–12. KLASE

LAIKA TILTI

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Analizē kultūras zīmju un simbolu lietojumu daudzveidīgajā audiovizuālajā mākslā un vērtē to izmantošanas iespējas individuālajā un kopienas saziņā un plašsaziņā. ▪ Savas vai grupā saskaņotas idejas īstenošanai radošā darbā vai projektā lieto vizuālās un audiovizuālās mākslas izteiksmes līdzekļus, simbolus un zīmes. Argumentē savu izvēli. ▪ Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas māksliniecisko iedarbību. ▪ Īsteno radošo projektu (piemēram, mākslas akciju, koncertprojektu, literāru jaunrades darbu, skatuvisku priekšnesumu, performanci), lai uzlabotu dzīves kvalitāti, veidotu estētisku vidi, paustu savu nostāju un risinātu sabiedrībai svarīgus jautājumus. Radošo procesu dokumentē, analizē, prezentē un par to reflektē. ▪ Nosaka mērķi radošam projektam, izvēlas tā īstenošanai dažādu mākslas veidu piemērotus izteiksmes līdzekļus un prasmīgi tos izmanto. Nosaka sava darba tematu un ideju, demonstrējot savu pasaules redzējumu, laikmeta aktualitāti, un izmanto sociālās, kultūras un citu jomu informāciju, raksturojot to. ▪ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot un diskutējot par sava darba rezultātu un pieņemot atšķirīgus viedokļus.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, sintēze, projekts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, projekta realizācijai nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus atcerēties dokumentālā kino specifiku un izteiksmes līdzekļus. **2. Skolēni skatās filmu «Laika tilti» un strādā 1. darba lapā**, pilnveidojot prasmi analizēt tēlus un kompozīciju. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. Skolēni sadala pienākumus (režisors, scenārists u. c.) un veido īsfilmu.
Atgriezeniskā saite	Skolēni prezentē īsfilmu un novērtē grupu darbu atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

LAIKA TILTI

DARBA LAPA NR. 2

1. Raksturo Baltijas poētiskā dokumentālā kino pazīmes! Mini piemērus no filmas!

2. Analizē dokumentālistu izmantotos tēlus!

Režisors	Tēli, to raksturojums	Komentāri

KOPĪGAIS

ATŠĶIRĪGAIS

SECINĀJUMI

3. Raksturo filmas kompozīciju, tās nozīmi! Mini piemērus!

4. Grupā izveidojiet dokumentālu īsfilmu (7–10 minūtes), tajā parādot trīs mūsdienu sabiedrībā nozīmīgas vērtības!

BALTU CILTIS

REŽISORI LAURIS ĀBELE UN RAITIS ĀBELE. DOKUMENTĀLA FILMA, 100 MIN.

Populārzinātniska dokumentālā filma ar inscenējumiem un animētām epizodēm – stāsts par desmit senām ciltīm, kas vēlāk izveidoja latviešu nāciju.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 16. maijā kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 11. novembrī LTV 1

Kadrs no filmas «Baltu ciltis»

FILMA

Vēsturiskā piedzīvojumu filma «Baltu ciltis» atspoguļo 13. gadsimta nežēlīgos centienus pievērst kristietībai tagadējo Latvijas teritoriju apdzīvojušos pagānus un iepazīstina ar latviešu nācijas priekštečiem. Faktos balstītais filmas stāsts veidots kā galvenā varoņa, dāņu tirgotāja Larsa, ceļojums, iepazīstot kuršu, latgaļu, sēļu, zemgaļu, prūšu, jātvingu, galindu, augštaišu un žemaišu apdzīvotas zemes, kas tobrīd sasniegušas savu augstāko attīstības pakāpi; filmā tiek pieminēti arī līvi, igauņi un vendi. Filmas sižeta pamatam izvēlēts ceļojums, jo šis ir visloģiskākais veids, kā parādīt pēc kārtas vairākas teritorijas un ciltis, un 13. gadsimtā visvairāk ceļoja tieši tirgotāji. Lai bagātinātu filmas sižetiskās iespējas, Larsam scenārijā ierakstīti dažādi piedzīvojumi un likstas – viņš pazaudē savu bagātību, pēc tam atgūst to, piedalās gan nežēlīgos sirojumos, gan reliģiskos rituālos, reibst vasaras saulgriežu svinībās, nonāk kuršu verdzībā un cīnās ar krustnešiem Saules kaujā.

Dokumentālā drāma piedāvā gan izklaidējošu, gan izglītojošu ieskatu 13. gadsimta vēsturē un uzdod jautājumu, cik daudz mēs vispār zinām par sevi un saviem priekštečiem. «Baltu ciltis» apgāž mītus par baltiem kā zemnieku tautu, bez romantizēta izskaistinājuma atspoguļojot cīņassparu, drosmi un pagānisko dzīvesziņu, kā arī skaudros dzīves apstākļus. Kas īsti bija, kam ticēja un kā dzīvoja mūsu senči – pēdējie Eiropas pagāni? Kas viņus darīja spēcīgus?

Pēc iespējas precīzu ieskatu Eiropas pēdējo pagānu dzīvē veido zinātnisks teksts, vēsturiskas rekonstrukcijas un inscenējumi, autentiski tērpi, rotas, pielāgota vide, kā arī datoranimācija un 3D grafika. Filma radīta, lai izglītotu skatītājus par latviešu nācijas vēsturi pirms kristietības ienākšanas tagadējās Latvijas teritorijā un to, kā baltu ciltis līdzinājās vai atšķīrās no kaimiņu tautām un kādas pārmaiņas piedzīvoja. Lai vēsturiski precīzi parādītu, kā balti dzīvoja, filmas tapšanā iesaistījušies vēsturnieki, eksperimentālie arheologi, rekonstruktori un baltu tautu mitoloģijas speciālisti no dažādām Eiropas valstīm, īpaši Skandināvijas.

Viens no filmas režisoriem, Lauris Ābele, skaidro: «Ir jābūt gatavam, ka filma nebūs glorificējoša. Skarbums tur balansē ar skaisto, jo, raugoties no mūsdienu cilvēka viedokļa, 13. gadsimtā dzīve bija ļoti nežēlīga, taču daži aspekti tajā bija daudz harmoniskāki, piemēram, cilvēka un dabas līdzpastāvēšana. Novērtējot filmas attiecības ar vēsturi – mēs nepretendējam attēlot vairāk nekā tikai vīziju, taču darām to ar pilnu atdevi un maksimāli atbildīgi, sekojot zinātnes atzinumiem par vēstures avotu saturu. Mūsu ambīcijas bija lielas – izstāstīt pēc iespējas patiesāku stāstu par senajām baltu maztautām. Pateicoties visu iesaistīto pašaizliedzīgajam darbam, tas ir izdevies.»

AP FILMU

Filmas uzņemšanas process norisinājās ilgāk nekā divus gadus gan tepat Latvijā, gan Lietuvā, Igaunijā un Polijā. Filmēšanas

vietas piemeklētas atbilstoši vizuālajai līdzībai, nevis vēsturiskajam reģionam, jo teritorijas ir ļoti mainījušās. Piemēram, senā Galindija filmēta Kazu gravā Vidzemē, Āraišu ezerpils pārtapa par Prūsiju un Ādažu poligona neskartais purvs kļuva par Saules kaujas vietu, Siguldas pilsdrupās filmēja nupat dibināto 13. gadsimta Rīgu, vairākas epizodes uzņemtas arī kinopilsētā «Cinevilla», spēlfilmas «Nameja gredzens» dekorācijās.

Ļoti būtiska filmas «Baltu ciltis» sastāvdaļa ir vēstures rekonstrukcijas klubu entuziastu palīdzība un piedalīšanās filmas uzņemšanā – gan uzņemšanas sagatavošanā, gan filmas masu skatos piedalījās 20 klubu no Latvijas, Lietuvas un Igaunijas, kas filmējās pašu gatavotajos tērpos un piedāvāja izmantot pašu darinātus rekvizītus. Bieži vien līdzās iepriekš sarunātajiem aktieriem un statistiem filmēšanā iesaistījušies arī turpat filmēšanas laukumā satikti cilvēki, bet dažām epizodēm bija jāmeklē īpaši aktieri – piemēram, ar ledainiem ūdeņiem labi pazīstami Latvijas sērfotāji piekrituši darboties epizodē, kurā cilvēki ielūst aizsalušā ezerā, lai gan iepriekš to bija gatavi darīt paši režisori, jo neticēja, ka varēs atrast tēlotājus, kas piekristu uzņemties šādu nepatīkamu risku.

Filmas pirmizrāde notika abās kinoteātra «Splendid Palace» zālēs vienlaikus, jo, kā jau minēts, filmas tapšanā piedalījusies viena no lielākajām darba grupām Latvijas filmu nozarē – vairāk nekā 500 aktieru un vēsturisko rekonstrukciju entuziastu. Uz filmas pirmizrādi daļa aktieru bija ieradušies oriģinālajos tērpos, kuros filmējušies kinolentē, un 13. gadsimta noskaņu radīja pati publika. To paspilgtināja atbilstoša mūzika, ar virtuālās realitātes briļļu palīdzību ikviens varēja iejusties inscenētās 13. gadsimta kaujas ainās; pirmizrādē bija iespēja apskatīt arī autentiskos kostīmus un rotas, kas izmantotas filmēšanā.

Filma tika izvirzīta Nacionālajai kino balvai «Lielais Kristaps» piecās nominācijās – kā labākā pilnmetrāžas dokumentālā filma, par labāko grima mākslinieka darbu, brāļi Ābeles tika nominēti kā labākie dokumentālās filmas režisori, tāpat ar nomināciju novērtēts dokumentālās filmas operatoru darbs, bet Raitis Ābele nominēts arī kā labākais montāžas režisors. Nacionālo kino balvu saņēma filmas grima māksliniece Beāta Rjabovska, bet skatītāju skaita ziņā «Baltu ciltis» kļuva par populārāko dokumentālo filmu programmā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei».

Kadrs no filmas «Baltu ciltis»

AUTORI

Filmas radošās grupas pamatsastāvu veido trīs brāļi Ābeles – režisori Raitis un Lauris un operators Mārcis, kurš strādā tandēmā ar otru filmas operatoru – Jāni Indriku. Filmas scenārija autori ir Toms Ķencis un Guntis Berelis, vēstures konsultanti – Juris Urtāns un Gundars Kalniņš, māksliniece Zanda Zeidaka, komponists Kaspars Bārbals. Tirgotāja Larsa lomā – Kaspars Aniņš. Filmu producē Kristele Pudane, Dace Siatkovska un Toms Palmens studijā «Tritone».

Brāļi režisori Raitis un Lauris ir ieguvuši atšķirīgu izglītību, tomēr kopš 2007. gada strādā kopā filmu nozarē. Lauris pabeidzis bakalaura kursu filosofijā Latvijas Universitātē (2009) un ieguvis maģistra grādu filmu režijā Latvijas Kultūras akadēmijā (2011), Raitis Ābele maģistrantūru absolvējis Latvijas Universitātē kā klīniskais psihologs (2015), studējis kinomākslu Ņujorkas Filmu akadēmijā (2011). Kopā ar trešo brāli, kinooperatoru Mārci Ābeli, viņi veido filmas, mūzikas video un dažādus ar video saistītus mākslas projektus un ir ieinteresēti laikmetīgās problēmās un mākslinieciskos izpausmes veidos, lietojot spēcīgus vizuālus izteiksmes līdzekļus. Brāļu Ābeļu spēles īsfilma «Kastrāts kuilis» (2014) saņēma galveno balvu Tamperes īsfilmu festivālā Somijā un tādējādi kvalificējās ASV Kinoakadēmijas «Oskara» balvai īsfilmu kategorijā, savukārt dokumentālā filma «Kurši» (2015) Nacionālajā filmu festivālā «Lielais Kristaps» tika atzīta par labāko īsmetrāžas dokumentālo filmu.

Filma «Baltu ciltis» uzņemta studijā «Tritone Studio», kas dibināta 2009. gadā, apvienojoties vairākiem datorgrafikas un videomontāžas speciālistiem, režisoriem un kinooperatoriem; lielākā daļa no viņiem kino, video un reklāmas jomā darbojas jau vairāk nekā 15 gadus. Studija

piedāvā pilna servisa kino ražošanas un pēcapstrādes pakalpojumus, studijas speciālisti radījuši datorgrafiku vairākām Latvijas filmām, veido animāciju, mūzikas video, reklāmas klipus pasūtītājiem Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Krievijā, Kazahstānā, Zviedrijā, Dānijā, Somijā un ASV.

CITĀTI

«Ir pat tādi sīkumi kā cilvēka gaita, pat tā ir mainījusies! Mums šobrīd ir cietas apavu zoles, un mēs ejam, droši stampājot pa zemi, bet agrāk apavi bija ar ādas apakšu, un gaita bija līdzīgāka tam, kā mēs ietu ar basām kājām. (..) Filmā mēs nesekojam tam, kas tagad ir populārs – vikingu bizītes un izskūtie deniņi. Mēs nemēģinām taisīt «Gredzenu pavēlnieku», kur zobens ir divreiz lielāks, jo labi izskatās.»

(Režisors Lauris Ābele, «Kas Jauns Avīze», 10.11.2017.)

«Viss liecina, ka Laurim, Raitim un Mārcim vajadzīgs spriedzes radīts adrenalīns. Kopš skolas gadiem viņi nodarbojas ar snovbordu, aukstā laikā kļūst par ziemas peldētājiem. Vecākie brāļi grupā «Soundarcade» spēlē mazliet psihedēlisku mūziku, kas raksturota kā eksperimentālais metāls. Kāpēc šie trīs vīri taisa dokumentālo kino? Kāds adrenalīns ir filmu veidošanā?»

(Gunita Nagle, žurnāls «Ir»**, 17.05.2018.)**

«Mēs jau nedomājam, ka ar šo filmu ļoti pacelsim nācijas pašlepnumu, bet vismaz tik daudz, lai, ja satiekas zviedru puika ar latviešu puiku un pirmais saka: «Mēs bijām vikingi», tad latviešu puika teiktu pretī – «Bet mēs bijām kurši!» Nacionālā identitāte parasti sākas ar nacionālo literatūru, bet mūsdienās ļoti svarīgi ir vizuālie mediji, un tas robs jāaizpilda.»

(Režisors Lauris Ābele, «Latvijas Avīze», 20.06.2017.)

Kadrs no filmas «Baltu ciltis»

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/126107/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-5-serija-baltu-ciltis

10.–12. KLASE

BALTU CILTIS

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Analizējot un novērtējot kultūras izpausmes un mākslas darbus, izvēlas un prasmīgi izmanto noteiktam mākslas veidam piemērotas analīzes metodes. ▪ Patstāvīgi spriež par kultūras procesiem un mākslas darbiem (vizuālajiem, audiālajiem, audiovizuālajiem, literārajiem, skatuves, starpdisciplinārajiem), lai salīdzinātu sava laikmeta kultūras un mākslas procesus, to mākslinieciskо potenciālu un nozīmi sabiedrības vērtību veidošanā un prezentēšanā. Saskata mākslas, kultūras un citu cilvēka dzīves jomu (zinātņu, politikas, sadzīves, reliģijas) kopsakarības konkrētos kultūrvēsturiskos periodos un mūsdienās un diskutē par tām. **Valodu mācību joma** ▪ Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Analizē reliģiju lomu personības un sabiedrības vērtību sistēmas izveidē un pastāvēšanā. Saistot ar personisko pieredzi, vērtē reliģiju ietekmi uz sabiedriskajiem, politiskajiem procesiem un iesaisti problēmu risināšanā dažādās valstīs. ▪ Skaidro, kā vēsturē notikusi cīņa par resursiem, kā resursu pieejamība ietekmējusi vēstures gaitu, kā vide un saimniecība mijiedarbojas ar sabiedrību un tās kultūru pagātnē un mūsdienās. ▪ Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem. ▪ Atšķir zinātniskās izziņas formas no zinātnes alternatīvām, kritiski izvērtē avotus, interpretē faktus un vispārina teorētisko pamatu, lai iegūtu patiesu informāciju un radītu jaunas zināšanas.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem, sintēze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti, komiksa izveidei nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs aktualizē zināšanas par vēstures avotiem. **2. Skolēni skatās filmu «Baltu ciltis» un veic 1.–4. uzdevumu 1. darba lapā**, pilnveidojot prasmi atrast nepieciešamo informāciju un to analizēt un sintezēt. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā. Skolēni grupā veido un prezentē klasesbiedriem komiksu.
Atgriezeniskā saite	Komiksu vērtē pēc kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

BALTU CILTIS

DARBA LAPA NR. 1

1. Pierādi ar piemēriem, ka «Baltu ciltis» ir populārzinātniska dokumentālā filma!

2. Kāda ir Larsa nozīme? Kādēļ, tavuprāt, šāda tēla izvēle?

3. Analizē, kuras baltu tradīcijas un kādā veidā ir atspoguļotas filmā! Salīdzini ar vēstures avotiem!

4. Raksturo baltu cilšu sadzīves tēlojumu filmā!

5. Grupā izveidojiet komiksu par baltu cilšu dzīvi un prezentējiet to klasesbiedriem!

10.–12. KLASE

BALTU CILTIS

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Tehnoloģiju mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ▪ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas māksliniecisko iedarbību. ▪ Analizējot un novērtējot kultūras izpausmes un mākslas darbus, izvēlas un prasmīgi izmanto noteiktam mākslas veidam piemērotas analīzes metodes. Lieto tās savas un citu vienaudžu māksliniecisko pašizpausmju vērtēšanai. ▪ Nosaka mērķi radošam projektam, izvēlas tā īstenošanai dažādu mākslas veidu piemērotus izteiksmes līdzekļus un prasmīgi tos izmanto. Nosaka sava darba tematu un ideju, demonstrējot savu pasaules redzējumu, laikmeta aktualitāti; izmanto sociālās, kultūras un citu jomu informāciju, raksturojot to. ▪ Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot un diskutējot par sava darba rezultātu un pieņemot atšķirīgus viedokļus. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Skaidro teritorijas apdzīvojuma un apdzīvotības izmaiņu cēloņus, to ietekmi uz teritorijas apdzīvojuma sistēmas, apdzīvoto vietu funkciju un cilvēka dzīves vides izmaiņām attīstītajās un attīstības valstīs, analizējot iekšzemes un starptautiskās migrācijas un valstu vai reģionu ekonomiskās izaugsmes rādītāju telpiskās likumsakarības. **Tehnoloģiju mācību joma** ▪ Risinājuma izstrādē ievēro dizaina procesa soļus un izvēlas atbilstošus materiālus un tehnoloģiskos procesus, vērtē risinājuma funkcionlitāti un piemērotību lietotāja vajadzībām.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, sintēze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, ceļojuma maršruta un reklāmas izveidei nepieciešamie resursi.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus aktualizēt zināšanas par reklāmas veidošanas principiem. **2. Skolēni skatās filmu «Baltu ciltis» un veic 1. darba lapas 1.–3. uzdevumu**, pilnveidojot prasmi atrast un analizēt informāciju. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā. Grupā skolēni veido un prezentē reklāmu.
Atgriezeniskā saite	Skolēni novērtē reklāmu atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

BALTU CILTIS

DARBA LAPA NR. 2

1. Uzmanīgi vērojot filmu, digitālā veidā vai papīra formātā izveido Larsa ceļojuma maršrutu! Salīdzini ar mūsdienu baltu apdzīvoto teritoriju!

2. Raksturo filmas veidotāju izmantotos tehniskos paņēmienus!

3. Izraksti piemēru!

Epizode	Piemērs	Pamatojums
Priecīgākā		
Skumjākā		
Filozofiskākā		
Patriotiskākā		

4. Grupā izveidojiet filmas reklāmu mūsdienu jauniešiem! Prezentējiet to!

KURTS FRIDRIHSONS

REŽISORE DZINTRA GEKA.
DOKUMENTĀLA FILMA, 78 MIN.

Rakstnieces Gundegas Repšes personisks stāsts par Kurtu Fridrihsonu – mākslinieku, garīgo skolotāju, autsaideru, ieslodzīto un nonkonformistu Latvijas vēstures līkločos.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 11. oktobrī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2019. gada 21. aprīlī LTV 1

Kadrs no filmas «Kurts Fridrihsons»

FILMA

Mākslinieks Kurts Fridrihsons (1911–1991) latviešu mākslas kopainā ir ievērojama personība ar sarežģītu likteni. 20. gadsimta 30. gados viņš bija jauns mākslinieks ar pasaules pilsoņa domāšanu, studēja gleznieciību gan Latvijā pie Vilhelma Purvīša, gan Parīzē pie Andrē Derēna, sarakstījies un saticies ar franču rakstnieku Andrē Židu, kura personība atstāja neizdzēšamu iespaidu uz Fridrihsona dzīvi un domāšanu. Tāpēc Fridrihsonam bija mentāli nepieņemams tas būris, kurā Latviju pēc Otrā pasaules kara ieslodzīja padomju okupācija, 40.–50. gados viņš saglabāja kaislīgu interesi par pasaules kultūru un 1951. gadā kopā ar domubiedriem par to tiesāts tā sauktajā «franču grupā» un izsūtīts.

Rakstniece un filmas «Kurts Fridrihsons» scenārija autore Gundega Repše saka: «Kurta Fridrihsona personības izstarojums varbūt ir pat pāraudzis viņa mākslas nozīmību – jo nepakļāvīgu un vienlaikus mākslā spilgtu cilvēku padomju Latvijā nebija daudz. Kā brēcošs kontrasts padomju dzīves īstenībai bija šarms un vieglums, ko Fridrihsons nesa sev līdzi no pirmskara civilizētās Eiropas; lai ko viņš darītu, tajā bija daļiņa brīvās, pazaudētās Latvijas. Viņš bija paraugs un iedvesmas impulss daudziem cilvēkiem, kuru garīgā pasaule negribēja pieņemt pastāvošo sistēmu. Visu dzīvi, ne tikai vēlāk slavenās «franču grupas» periodā. Oficiāli pieklusināts, bet sava laika sabiedrībā ļoti populārs.

Jo lielāka distance šķir Fridrihsona fizisko esamību no šodienas, jo reljefāk ieraugāms viņa personības savrupais un izcilais spēks. Iepretim tūkstošu masai, kas šodien aizbildinās ar kolaborācijai komplimentāro frāzi «bija tādi laiki!», tādējādi attaisnojot savu nepretošanos un samierināšanos ar sistēmas skrūvītes lomu, savrupnieks un piemērs citādai iespējai ir eksistenciāli svarīgs.»

Režisore Dzintra Geka par savu simtgades filmu saka: «Mēs kinovalodā uzbūvējām Fridrihsona pasauli bez arhīvu kadriem, ar nedaudzām fotogrāfijām un viņa darbiem, kas kalpoja filmēšanas grupai par iedvesmu, un mēs devāmies pa Fridrihsona fantāzijas ceļiem.»

Filma aptver gan 30. gadu Parīzes iespaidus un mūsdienās filmētu Fridrihsona laikabiedru stāstus, gan arī mākslinieka pēckara dzīvi un saistību ar «franču grupu», apcietināšanu 1951. gadā un Sibīrijā pavadīto laiku, kad viņš bijis ieslodzīts 17 dažādos cietumos, tomēr nezaudējis gara brīvību – tieši ieslodzījuma gados tapuši daudzi darbi, kuros attēlota Spānija, Francija, Itālija, Zviedrija.

Aizkadrā tiek lasītas Fridrihsona vēstules sievai no izsūtījuma vietas, filma stāsta arī par mākslinieka atgriešanos Latvijā 1956. gadā un turpmāko darbību. Filmas izteiksmes līdzekļu arsenālu papildina

iespaidīgi un mistiski horeogrāfijas elementi (dejotājs un horeogrāfs Kirils Burlovs), arī spēlfilmas stilistika vairākos

inscenējumos – mākslinieka tēlā iejūtas aktieris Tālivaldis Lasmanis, bet Fridrihsona gleznotajām sejām piemeklēti līdzinieki.

AP FILMU

Par to, kā dzimusi filmas ideja, filmas režisorei Dzintrai Gekai ir īpašs stāsts. Pirms vairākiem gadiem, kad filmu programma «Latvijas filmas Latvijas simtgadei» vēl pat nebija ieplānota, viņa sāka darbu pie dokumentālās filmas par mākslinieku Ilmāru Blumbergu, strādājot pie tās kopā ar rakstnieci un filmas scenārija autori Gundegu Repši. Biežās sarunās par lielām personībām abas autores nereti nonākušas līdz Kurtam Fridrihsonam – ne tikai lielam māksliniekam, bet arī Gundegas radiniekam (Fridrihsons bija Gundegas Repšes mātes māsas vīrs), kurš spilgti iegravējies viņas bērnības un jaunības atmiņās, kalpojot par iedvesmas avotu arī Gundegas literārajai darbībai.

Kādu nakti Dzintra redz ļoti reālistisku sapni – viņa it kā audzina mazu puiku, darbojas un runājas ar viņu, bet pēkšņi pienāk vēl viens zēns, mazliet vecāks, un saka: «Tu tik daudz ar to mazo ņemies, bet es taču arī esmu tavs dēls! Par mani tu esi aizmirsusi?» No rīta Dzintra zvanījusi Gundegai un jautājusi, ko tas varētu nozīmēt, bet Gundega teikusi: «Nu vai tad tu nesaproti? Tas taču ir Kurts, ir jātaisa filma!» Drīz vien tika izsludināts ideju konkurss filmu programmai «Latvijas filmas Latvijas simtgadei», un režisore Dzintra Geka kopā ar scenārija autori Gundegu Repši iesniedza konkursā projektu «Kurts Fridrihsons».

Filma par Kurtu Fridrihsonu tapusi trīs gadu garumā – no 2015. līdz 2018. gada septembrim –, filmēts septiņās valstīs, Francijā pat divas reizes. Gundega Repše par to saka: «Uzskatu, ka tā ir augstākā greznība, ka mēs trīs gadus varējām iedziļināties vienā personībā. Daudziem mūsdienās taču šķiet, ka ikvienu cilvēku var atšifrēt vienā intervijā – paprasīt par sievām vai vīriem, bērniem un asinsgrēku, un par personību viss būs skaidrs. Protams, šo gadu laikā notika arī daudzas maģiskas lietas – šķita, ka Kurts pretojās, darbi neveicās, paņēmieni neiederējās...»

Simtgades dokumentālajā filmā «Kurts Fridrihsons» satiekas divi plaši lauki, kuros līdz šim darbojusies režisore un producente Dzintra Geka, – viņu interesē gan izcilu personību, mākslinieku un kultūras darbinieku gara pasaule, gan arī izsūtījums un plašākā nozīmē atšķirtība no dzimtenes – režisores kinematogrāfiskā mūža tēma.

Kadrs no filmas «Kurts Fridrihsons»

AUTORI

Dzintra Geka ir režisore ar izteiktu interesi par vēsturiskām tēmām, īpaši par padomju varas noziegumiem pret cilvēcību, jo arī režisores tēvs 15 gadus pavadījis izsūtījumā tā sauktajās gulaga nometnēs. Kopš 1970. gada Dzintra Geka strādājusi Rīgas kinostudijā par režisora asistenti un montāžas režisori, 1979. gadā ieguvusi TV režisora diplomu Teātra, mūzikas un kinematogrāfijas institūtā Ļeņingradā (tagad Sanktpēterburga). 80. gados radošajā apvienībā «Telefilma-Rīga» veidojusi kultūrvēsturiskas filmas, saņēmusi divas Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvas par labāko TV filmu. 90. gados strādājusi neatkarīgās filmu studijās, uzņēmusi desmit videofilmu ciklā «Kinogadsimts Latvijā».

2001. gadā ar filmu «Sibīrijas bērni» aizsācies cikls, kurā pašlaik ietilpst jau vairāk nekā desmit dokumentālo filmu (viena no tām – četrsēriju «Sibīrijas dienasgrāmatas»), cikla pirmā filma devusi nosaukumu arī Dzintras Gekas filmu studijai, kas dibināta 2001. gadā ar sākotnējo mērķi dokumentēt represēto un izsūtīto atmiņas intervijās, filmās un grāmatās. Pamazām dokumentālo filmu tematiskais spektrs paplašinājās, aptverot arī kultūras un vēstures personības dažādos laikmetos. Studijas filmas ir ļoti pieprasītas dažādos latviešu diasporas centros visur pasaulē, represiju tēmai veltītie darbi regulāri iekaro augstus reitingus Latvijas televīziju ēterā, 2015. gadā pabeigtā Dzintras Gekas dokumentālā filma «Dieva putniņi» (par DP nometnēm Vācijā

pēc Otrā pasaules kara) tulkota vairākās Eiropas valodās un izpelnās lielu ievērību laikā, kad Eiropā aktuāla bēgļu tēma.

Filmā «Kurts Fridrihsons» Dzintras Gekas radošajā komandā ietilpst viņas pastāvīgais operators Viktors Gribermans, pieredzējusī montāžas režisore Juta Brauna un komponists Pēteris Vasks, bet īpaši šai filmai mūziku rakstījis arī Kurta Fridrihsona dēls, komponists Gustavs Fridrihsons.

CITĀTI

«Lasot Fridrihsona biogrāfiju, paliek atmiņā vārdi, ka viņš gribējis būt «skaists un dejotājs». Kāds arī viņa nekrologā bija ierakstījis, ka viņš visu mūžu dejoja uz robežas,» skaidro filmas režisore un piebilst – no apjomīgā un ārkārtīgi saistošā materiāla, ko sākotnēji piedāvājusi rakstniece Gundega Repše, varētu izveidot pat septiņpadsmit filmu. Šā iemesla dēļ Geka izvēlējusies filmā koncentrēties uz Fridrihsona pēdējo dzīves gadu, kas māksliniekam bijis ļoti piepildīts.»

(Ilze Strenga, «Rīta Panorāma», 17.09.2018.)

«Ejot uz filmas *«Kurts Fridrihsons»* seansu, skatītājam jābūt gatavam uz nopietnu līdzdomāšanas darbu, lai pats saviem spēkiem orientētos autoru piedāvātajā stilistiskajā daudzveidībā un tēlu sistēmā (vai izdomātu savējo); jābūt gatavam, ka neviens viņu aiz rociņas neizvedīs taisni cauri mākslinieka biogrāfijai («Tā nav mācību filma,» saka Gundega Repše).»

(Kristīne Matīsa, «Kultūras Diena», 20.10.2018.)

«Kāds, iespējams, teiktu, ka «Kurts Fridrihsons» nav 21. gadsimta dokumentālā filma, jo nepiedāvā brutāli detalizētu vai sensacionāli atmaskojošu kāda mākslinieka portretu, taču būtu kļūdaini domāt, ka mūsdienās nav vietas arī šādam liriskam un personīgā līmenī atklātam vēstījumam, kas cienījams kaut vai par spēju dažādu mākslu līdzekļus apvienot tēlainai talantīga un traģiska mūža ilustrācijai.»

(Sanita Grīna, «Latvijas Avīze», 19.10.2018.)

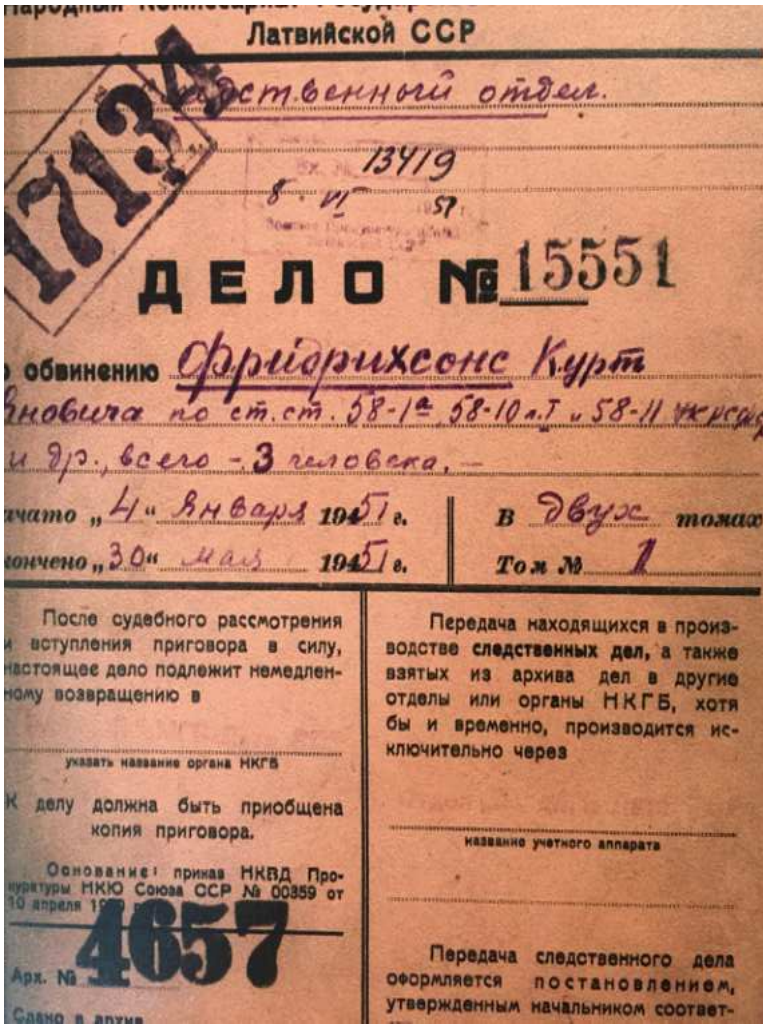
Латвийской ССР

ственный отдел.

13419

8 · VI 57

17134

ДЕЛО № 15551

о обвинению Фридрихсонс Курт Янович по ст.ст. 58-1а 58-10 ч.I и 58-11 УК РСФСР и др. всего - 3 человека.

начато „4" января 1945 г.

кончено „30" мая 1945 г.

в двух томах

Том № 1

После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу, настоящее дело подлежит немедленному возвращению в

указать название органа НКГБ

К делу должна быть приобщена копия приговора.

Основание: приказ НКВД Прокуратуры НКЮ Союза ССР № 00359 от 10 апреля 19

Арх. № 4657

Сдано в архив

Передача находящихся в производстве следственных дел, а также взятых из архива дел в другие отделы или органы НКГБ, хотя бы и временно, производится исключительно через

название учетного аппарата

Передача следственного дела оформляется постановлением, утвержденным начальником соответ-

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/139817/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-kurts-fridrihsons
- Stāsta filmas operators un montāžas režisore: https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/filmas-kurts-fridrihsons-operators-kino-ir-jagaida-un-jadzivo.a295197/

10.–12. KLASE

KURTS FRIDRIHSONS

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** Raksturo un vērtē, kā kultūras izpausmēs un 20. un 21. gs. dažādu vizuālās mākslas veidu darbos un arhitektūras objektos, t. sk. laikmetīgajā mākslā un Latvijas kultūrvidē, izmantotie vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļi atklāj dažādas idejas un sabiedrības vērtības. Analizē kultūras zīmju un simbolu lietojumu daudzveidīgajā audiovizuālajā mākslā un vērtē to izmantošanas iespējas individuālajā un kopienas saziņā un plašsaziņā. Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas māksliniecisko iedarbību. Saskata kopsakarības starp vienaudžu mākslinieciskās jaunrades aktivitātēm un mūsdienu, kā arī tradicionālajiem kultūras artefaktiem, kultūras varoņiem, zīmēm un simboliem, rituāliem, svētkiem, Latvijas reģionu kultūras vērtībām. Analizē radošā sadarbībā veidota kultūras / mākslas projekta vai pētījuma rezultātus, vērtē tā nozīmi plašākā mērogā, atsaucas uz sabiedrības aktualitātēm, atšķirīgu uzskatu un tradīciju radītiem konfliktiem, diskutē par mākslas valodas iespējām sabiedrības procesos. Uzskatāmi un pārliecinoši prezentē savu radošo vai pētniecības darbu, izvēloties un pielāgojot uzstāšanās saturu, formu un izpildījumu situācijai un auditorijai, piedāvājot izsvērtu savu izvēļu / apgalvojumu pamatojumu. Sadarbojas ar auditoriju, analizējot sava darba rezultātu un diskutējot par to, pieņemot atšķirīgus viedokļus. Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās, viņu ietekmi uz jaunu stilu veidošanos un pārmaiņām sabiedrībā. **Valodu mācību joma** Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. Analizē simbolus, attēlus un verbālos izteiksmes līdzekļus, ar kuriem dažādos medijos tiek atspoguļoti notikumi vai viedokļi. Izvēlas piemērotākos verbālos un neverbālos līdzekļus savu tekstu veidošanā un bagātināšanā, pamatojot šo izvēli ar racionāliem un emocionāliem argumentiem. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, darbs ar informācijas avotiem, «galerija».
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti, pārskatam par mākslinieku nepieciešamie resursi.

Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Pirms filmas skatīšanās skolotājs rosina atcerēties Gundegas Repšes darbu par Kurtu Fridrihsonu. **2. Skolēni skatās filmu «Kurts Fridrihsons» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot prasmi atrast nepieciešamo informāciju un analizēt to. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā. Skolēni grupā sameklē informāciju par vienu no «franču grupas» dalībniekiem un prezentē to klasesbiedriem, kopīgi pārrunā secinājumus.
Atgriezeniskā saite	Skolēnu sniegumu vērtē atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

10.–12. KLASE

KURTS FRIDRIHSONS

DARBA LAPA NR. 1

1. Noskaidro filmas scenārija autores saistību ar Kurtu Fridrihsonu! Kāda tam nozīme filmas māksliniecisk ajā risinājumā?

2. Izskaidro raksturojumu: «Kurts bija un nebija latvietis. Nacionālists kosmopolīts.»! Mini piemērus no filmas!

3. Raksturo Kurta Fridrihsona teritoriju tēlojumu filmā!

Teritorija	Piemēri
Tuksnesis	
Jūra	
Horizonts un vertikāla projekcija tajā	

4. Uzzini, ar ko latviešu kultūrā nozīmīga bija «franču grupa»! Kāpēc Kurta Fridrihsona dzīvē šai grupai bija liela nozīme? Kuri latviešu mākslinieki tajā darbojās? Grupā sagatavojiet uzskatāmu pārskatu par vienu no pārstāvjiem un prezentējiet klasesbiedriem! Seciniet kopīgo un atšķirīgo grupas dalībnieku personībā un daiļradē!

Dalībnieki	Personība	Daiļrade

KOPĪGAIS

ATŠĶIRĪGAIS

10.–12. KLASE

KURTS FRIDRIHSONS

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ■ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ■ Vērtē radošu izpausmju tiesisko regulējumu, lai ievērotu, aizsargātu un pamatotu intelektuālā īpašuma nozīmīgumu.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, sintēze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, Autortiesību likums.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina skolēnus atcerēties autortiesību un blakustiesību jautājumus. **2. Skolēni skatās filmu «Kurts Fridrihsons» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par dažādu darbu veidu aizsardzību un autora mantisko tiesību ierobežojuma iespējām. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā.
Atgriezeniskā saite	Skolēni pārrunā un izvērtē grupu piedāvātos situācijas risinājumus. Pašvērtējums («Zināšanas par autortiesībām un blakustiesībām es izmantošu...»).

10.–12. KLASE

KURTS FRIDRIHSONS

DARBA LAPA NR. 2

■ 9. klases skolēnam skolotāja lūdza izveidot prezentāciju par Kurtu Fridrihsonu. Puisis sameklēja internetā informāciju, dziesmas no 1946. un 1980. gada, radoši izmantoja datorgrafikas iespējas. Viņam iepatikās fragments no Gundegas Repšes grāmatas «Pieskārieni», to skolēns arī iekļāva prezentācijā, pēc tam atrada filmu «Kurts Fridrihsons» un izvēlējās no tās izmantot ainas ar dejotāju un divus muzikālus fragmentus, kā arī divas mākslinieka gleznu reprodukcijas. Skolotāja teica, ka puisis nav ievērojis autortiesības.

1. Izskaidro, vai šajā gadījumā ir autortiesību vai blakustiesību pārkāpums! Analizē katru prezentācijā izmantoto avotu, izmantojot normatīvo aktu!

2. Raksturo autortiesību subjektus!

3. Kas ir audiovizuāla darba autori?

4. Raksturo autora personiskās un mantiskās tiesības!

5. Kuros gadījumos var ierobežot autora mantiskās tiesības?

6. Kā tu ieteiktu rīkoties 9. klases skolēnam, lai nebūtu autortiesību un blakustiesību pārkāpumu? Pamatojumam izmanto normatīvo aktu!

IEVAINOTAIS JĀTNIEKS

REŽISORE ILONA BRŪVERE.
DOKUMENTĀLA FILMA, 95 MIN.

Kadrs no filmas «Ievainotais jātnieks»

Dokumentālos materiālos balstīta filma par tēlnieku Kārli Zāli, kurš savu Latvijas valsts vīziju iemūžinājis monumentālos latviešu tautas nacionālās apziņas simbolos – Brīvības piemineklī un Mātes Latvijas tēlā.

PIRMIZRĀDE – 2017. gada 24. oktobrī kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 29. aprīlī LTV 1

FILMA

Pilnmetrāžas «dokumentālā spēlfilma», kā to dēvē autore Ilona Brūvere, ir veidota režisorei raksturīgajā rokrakstā, kinohroniku kadrus saplūdinot ar mūsdienās inscenētām epizodēm, – tas ir tēlains vēstures un dzīves notikumu kaleidoskops, kas balstās uz tēlnieka Kārļa Zāles (1888–1942) dzīves faktiem un Brīvības pieminekļa celtniecības dokumentāciju, sniedzot ieskatu 30. gadu Latvijai raksturīgajā politiskajā un sociālajā ainā, iepazīstinot ar izcilām kultūras un mākslas personībām un tā laika ideāliem. Kārļa Zāles veidotie Brāļu kapi un Brīvības piemineklis ir tēlnieka dzimtenes mīlestības apliecinājums, kas pastāvēs, kamēr vien būs Latvijas valsts. Zāle ar viņam raksturīgo monumentālo tvērienu dzīvi redz lielās, spēcīgās līnijās, tāpat kā tēlniecību, kas prasa daudz vitāla spēka un uzdrīkstēšanās.

2018. gadā līdz ar Latvijas simtgadi tika svinēta Kārļa Zāles 130. jubileja. Filma tēlnieka personībai un ietekmei uz Latvijas kultūru izseko no 1913. gada līdz pat mūsdienām, īpaša uzmanība scenārijā veltīta Brīvības pieminekļa celtniecībai – tēlnieku Kārļa Zāles un Teodora Zaļkalna sarakstei un Brīvības pieminekļa metu konkursa norisei, kas izraisa strīdus un kaislības mākslinieku vidē, toties vieno latviešus ziedot naudu pieminekļa celtniecībai. Brīvības piemineklis tika uzcelts par tautas saziedotiem līdzekļiem un atklāts 1935. gada 18. novembrī, filmas dokumentālais materiāls piedāvā unikālus Brīvības pieminekļa kadrus. Stāstā atklātas celtniecības detaļas, un filmā turpināts sekot pieminekļa liktenim arī pēc tēlnieka nāves. Filma nav tikai Latvijas vēstures grāmata ekrāna vīzijās, tā uzdod vairākus eksistenciālus jautājumus, kas mūsdienās nav zaudējuši aktualitāti, un svarīgākais no tiem ir brīvības jēdziens. Tāpēc filmas epilogā intervijās ar mūsdienu tēlniekiem aplūkota brīvības tēma šodien, ieskicējot arī dzejnieka Ulda Bērziņa redzējumu.

Kinostāstā izmantots gan melnbalts, gan krāsains attēls, kas ļauj stāstā apvienot pagātnes un šodienas skatījumu; inscenētie kadri montāžā ar unikāliem arhīva materiāliem rada laikmetam raksturīgu noskaņu un klātbūtnes ilūziju.

Filmas nosaukums «Ievainotais jātnieks» ir atsauce uz pirmo Kārļa Zāles veidoto skulpturālo ansambli Brāļu kapos. «Tā sauc pašu pirmo skulptūru kreisajā pusē pie ieejas,» atklāj filmas autore Ilona Brūvere. «Un vēl – ejot cauri dzīvei, ja mēs tiešām pa īstam dzīvojam, tad esam ievainojami un ievainoti. Tātad filma ir par to, kāda ir dzīve.»

AP FILMU

Filma uzņemta Rīgā, piemērojot filmēšanas vietas tēlnieka darbnīcu atmosfērai, un Florencē, kur filmēti iespaidi par Kārļa Zāles ārzemju ceļojumiem iedvesmas meklējumos. Zāles tēlā iejuties Valmieras teātra aktieris Imants Strads, par kura izvēli režisorei Ilonai Brūverei neesot bijis šaubu, galvenokārt spēcīgās vizuālās līdzības dēļ. Kārļa Zāles sievu atveido aktrise Dārta Daneviča, epizodēs redzami arī Mārtiņš Brūveris, Lauris Subatnieks, Girts Liuziniks, Ieva Aleksandrova-Eklone, Dainis Gaidelis, Kaspars Dumburs un citi.

Atklājot Kārļa Zāles personību, Ilonai Brūverei neesot gribējies viņu pārspīlēti pacelt uz pjedestāla vai atkārtot to, kas rakstīts mācību grāmatās, bet gan rādīt

pēc iespējas tieši tādu, kāds viņš bija. «Mēs mēģinājām stāstīt par cilvēku Kārli Zāli, kurš ne vienmēr bija tik īpaši godīgs, kā jau mēs visi, ne vienmēr tik īpaši labs – viņam patika iedzert, viņš «pagrūda malā» savu uzticamo draugu, bet tobrīd konkurentu Teodoru Zaļkalnu; Zāle, varētu teikt, bija kukuļotājs, jo veda ar lidmašīnu uz Parīzi pusdienās komisiju, kas izlēma pieminekļa metu konkursa rezultātus. Kāpēc es to saku? Tāpēc, ka man ārkārtīgi nepatīk, cik daudz mēs visapkārt melojam. Gribētos, lai mēs Latvijā skatītos uz dzīvi, kāda tā ir, un mēģinātu to darīt labāku. Tādēļ es šo filmu veidoju – nevis tādēļ, lai dziedātu slavas dziesmas, tas man būtu garlaicīgi,» saka režisore.

Vēl pirms filmas pirmizrādes – 2017. gada 19. oktobrī, kad noslēdzās Brīvības pieminekļa kārtējā restaurācija, – atjaunotā monumenta svinīgajā atklāšanā kopā ar valsts augstākajām amatpersonām piedalījās un Brīvības pieminekļa Goda grāmatā parakstījās arī filmas «Ievainotais jātnieks» režisore Ilona Brūvere un Kārļa Zāles tēla atveidotājs Imants Strads, kurš Valsts prezidentam Raimondam Vējonim pasniedza jaunās filmas DVD ierakstu. Tūlīt pēc pieminekļa svinīgās atklāšanas filmu slēgtā seansā noskatījās Rīgas pieminekļu aģentūras aicinātie viesi – pieminekļa restauratori, tēlnieki un citi iesaistītie.

«Ievainotais jātnieks» bija pirmā simtgades filma, kuras pirmizrāde notika kinoteātrī «Splendid Palace», tas arī bija vienīgais Rīgas kinoteātris, kur tā tika iekļauta pastāvīgajā repertuārā, – arī tāpēc, ka «Splendid Palace» ir vienīgais joprojām saglabājies kino izrādīšanas nams, kurā savas dzīves laikā noteikti ir pabijis pats Kārlis Zāle.

«Ievainotais jātnieks» tika nominēts četrās Nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» kategorijās – kā labākā pilnmetrāžas dokumentālā filma, par labāko dokumentālā kino režiju, mākslinieka darbu un grimu.

AUTORI

Jau vairākās filmās režisores Ilonas Brūveres tuvākā domubiedre ir kinooperatore Elīna Bandēna, kura Brūveres filmām piešķir glezniecisku vizualitāti. Viņas radīto kadra un gaismas dramaturģiju filmā uzsver komponista Ērika Ešenvalda mūzika, kura par brīvībai celto pieminekli izstāsta klavieru un vijoles mūzikas skaņās. Komponists filmas preses konferencē atklāja, ka režisore jau filmēšanas laikā izveidojusi skaņu partitūru no viņa mūzikas, «man atlika vēl šo to piekomponēt klāt. Manā uztverē iznākusi lieliska filma par latvieti, kuru nevaram saukt par vienu no ierindas cilvēkiem».

Kadrs no filmas «Ievainotais jātnieks»

Filmas scenārija konsultante ir mākslas zinātniece Ingrīda Burāne, kura uzsver, ka darbā nav nekā no grāmatu hrestomātiskuma, tas ir saistošs stāsts par tēlnieku, par laiku, par Brīvības pieminekli un mūsu šodienas brīvības izpratni. «Filma stimulē sabiedrību domāt par lielām personībām un lieliem mērķiem, tā rāda, kas patiesībā esam un kādu vēlamies redzēt nākamo Latvijas simtgadi.»

Ilona Brūvere ir režisore ar starptautisku karjeru un īpašu rokrakstu – varam apgalvot, ka viņa vienīgā Latvijā kopj inscenētā dokumentālisma stilu, kas viņas dokumentālās filmas tuvina spēlfilmām. 1972. gadā Brūvere sāka strādāt Rīgas kinostudijā par režisora un montāžas asistenti, bet pēc septiņiem gadiem pārcēlās uz Vāciju, kur strādājusi par režisori, scenāristi un producenti Hamburgas kino un TV režisoru apvienībā «Hamburger Filmbüro» (1980–1990) un uzņēmusi tur vairākas autorfilmas. 1991. gadā Ilona Brūvere atgriezās Latvijā, kopš tā laika viņa veidojusi kolorītas portretfilmas par interesantām personībām un dokumentālās filmas ar teatralizētu piesitienu, veidojusi kultūras raidījumus TV, bijusi kultūras žurnāliste preses izdevumos, apkopojusi savus darbus kultūras publicistikas grāmatā (2007), ir vērienīgu un kinematogrāfisku brīvdabas šovu autore.

1997. gadā Ilona Brūvere dibināja studiju «Kinolats», kur turpmāk producētas ne tikai visas viņas filmas, bet arī dažādi TV raidījumu cikli, pilsētas svētku ceremonijas

un pārējā Brūveres radošā darbība.

CITĀTI

«Filmas «Ievainotais jātnieks» lielākais pārsteigums ir tās struktūra un dramaturģija, kas negaidīti izkāpj ārpus normālas biogrāfiskas filmas rāmjiem. Ceru, intrigu nevis nokaus, bet sakāpinās atklājums, ka Brīvības piemineklis ir uzcelts jau filmas 50. minūtē un pusstundu pirms filmas beigām Zāles kundze apklāj spoguli balti sastingušā interjerā, jo – tēlnieks ir aizgājis. Ar tādu filmas iekšējo hronoloģiju režisore to pašu Brīvības pieminekli paceļ pāri viena cilvēka dzīves ietvariem, tas vairs nav tikai Kārļa Zāles mūža darbs, bet iemesls runāt par brīvību vispār.»

(Kristīne Matīsa, «Kultūras Diena», 28.10.2017.)

Kadrs no filmas «Ievainotais jātnieks»

«Filma «Ievainotais jātnieks» ir Kārļa Zāles biogrāfijas un daiļrades versija. Īpaši gribas uzsvērt vārdu «versija», jo ikviena vēsturiska personāža vai vēstures posma atainojums un rekonstrukcija filmā nozīmē autora vai autores izvēli, kurus biogrāfiskus faktus atlasīt. Īsāk sakot, neviena dokumentāla filma nevar izvairīties no subjektivitātes, un tas ir nevis trūkums, bet vienkārši fakts.

Arhīva materiālu samontēšana bez dzīvā tēlojuma piefilmējumiem mēdz būt garlaicīga, jo kino galu galā ir kustīgu attēlu māksla (lai cik vienkāršoti tas skan), turklāt šajā konkrētajā gadījumā arī neatbilst režisores stilam.»

(Viktors Freibergs, «Kino Raksti», 24.10.2017.)

«Lai arī Kārļa Zāles personībai filmā ir būtiska loma, tomēr viņa un arī paša Brīvības pieminekļa stāsts, manuprāt, ļauj režisorei pavērt durvis uz laikmeta sajūtas radīšanu, lai sniegtu mums apjausmu par to, ko vēstures griežos esam zaudējuši uz neatgriešanos. Tā nav prasta idealizēšana, nebūt nē, un Zāles biogrāfija šajā ziņā ir lielisks izejmateriāls, caur kuru piedāvāt savu versiju par mākslinieka dzīvi Latvijas pirmās brīvvalsts laikā. Ar vizuāli smalkajiem inscenējumiem iz mākslas aprindu saviesīgās dzīves pie smalki klātiem galdiem vasarnīcas verandā vai pastaigām parkā, ar piemeklētajiem arhīva materiāliem, kur pavīd ainas no 20.–30. gadu Rīgas ikdienas dzīves, Brūvere tiecas satvert aiz astes aizgājušā laikmeta – Latvijas vēstures *Belle* Époque – burvību un šarmu.»

(Aivars Madris, «Delfi», 07.11.2017.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā Latvijas filmas Latvijas simtgadei: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/122424/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-ievainotais-jatnieks
- Režisore Ilona Brūvere Latvijas radio raidījumā «Kultūras Rondo»: https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/inscenetais-dokumentalisms.-saruna-ar-rezisori-ilonu-bruveri.a93524/

10.–12. KLASE

IEVAINOTAIS JĀTNIEKS

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ▪ Apzinās sava individuālā stila īpatnības un mērķtiecīgi, sistemātiski bagātina to. Izmanto savu individuālo stilu dažādās saziņas situācijās, izvērtējot tā atbilsmi un efektivitāti. ▪ Rada atbilstoši saziņas situācijas mērķim emocionāli iedarbīgus tekstus, izmantojot dažādus stilistiskos un emocionāli ekspresīvos izteiksmes līdzekļus. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ▪ Diskutē un vada diskusiju par taisnīgumu, tiesiskumu un mūsdienu ētiskajām problēmām, piedāvā to risinājumus. ▪ Atrod, atlasa, novērtē un izmanto informāciju saskaņā ar konkrētajām vajadzībām un mācību mērķiem. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ▪ Raksturo dažādu mākslas veidu izteiksmes līdzekļu izmantošanu vienā mākslas darbā / kultūras notikumā, novērtē starpdisciplināru mākslas un kultūras notikumu laikmetīgās izpausmes, reflektē par to satura un formas māksliniecisko iedarbību. ▪ Vērtē klātienē piedzīvotus vai dokumentētus (video, audio, aprakstos) kultūras notikumus pēc mērķtiecīgi izvēlētiem kritērijiem. ▪ Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās, viņu ietekmi uz jaunu stilu veidošanos un pārmaiņām sabiedrībā.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze, diskusija.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās** skolotājs aktualizē personības nozīmi vēstures procesā. **2. Skolēni skatās filmu «Ievainotais jātnieks» un veic uzdevumus 1. darba lapā**. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku uzdevumu uzrakstīšanai un pārrunāšanai klasē.
Atgriezeniskā saite	Par diskusijas veidu klasē vienojas un to izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

IEVAINOTAIS JĀTNIEKS

DARBA LAPA NR. 1

1. Kuras kultūras un mākslas vēsturē nozīmīgas personības ir minētas filmā? Raksturo viņu ieguldījumu!

2. Par kurām personībām Ilona Brūvere ir veidojusi dokumentālās filmas? Raksturo filmas «Ievainotais jātnieks» režisores izteiksmes stilu!

3. Analizē mūsdienu latviešu tēlnieku skaidrojumu par brīvības jēdzienu filmas nobeigumā!

4. Organizējiet diskusiju «Brīvība ir stipras zāles» /Uldis Bērziņš/, izmantojot filmas vēstījumā minēto personību un notikumu daudzveidību un zināšanas dažādās mācību jomās!

10.–12. KLASE

IEVAINOTAIS JĀTNIEKS

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma
- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ■ Atrod, atlasa, novērtē un izmanto informāciju saskaņā ar konkrētajām vajadzībām un mācību mērķiem. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ■ Novērtē situācijas, kurās tiek ierobežotas cilvēktiesības, saskatāmas represiju izpausmes un cilvēkdrošības apdraudējums, lai analizētu tiesisko regulējumu un izstrādātu preventīvu rīcību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma** ■ Vērtē klātienē piedzīvotus vai dokumentētus (video, audio, aprakstos) kultūras notikumus pēc mērķtiecīgi izvēlētiem kritērijiem.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, dažādi informācijas avoti.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās** skolotājs lūdz izskaidrot terminu «brīvība». **2. Skolēni skatās filmu «Ievainotais jātnieks» un veic uzdevumus 1. darba lapā,** aktualizējot zināšanas par tiesībām uz brīvību, cilvēktiesību nodrošinājumu. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku uzdevumu uzrakstīšanai un pārrunāšanai grupā un klasē.
Atgriezeniskā saite	**Pašvērtējums.** ■ Ko es zinu par cilvēktiesībām? ■ Ko es uzzināju? ■ Ko vēlos uzzināt?

10.–12. KLASE

IEVAINOTAIS JĀTNIEKS

DARBA LAPA NR. 2

1. Izskaidro terminu «brīvība»!

2. Kuri Latvijas un Eiropas normatīvie akti nosaka tiesības uz brīvību? Raksturo!

3. Pie kuras tiesību grupas pieder tiesības uz brīvību? Komentē!

4. Analizē brīvības tēla atveidi filmā, tā atspoguļošanai izmantotos mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus!

5. Kā ir iespējams aizsargāt cilvēktiesības Latvijā?

TURPINĀJUMS

REŽISORS IVARS SELECKIS.
DOKUMENTĀLA FILMA, 90 MIN.

Kadrs no filmas «Turpinājums»

Latvijas dokumentālā kino klasiķa filma par pieciem pirmklasniekiem no dažādiem Latvijas novadiem – viena gada vērojums viņu jaunās dzīves sākumā.

PIRMIZRĀDE – 2018. gada 22. martā kinoteātrī «Splendid Palace»
TV PIRMIZRĀDE – 2018. gada 2. septembrī LTV 1

FILMA

Pieci Latvijas bērni no dažādiem novadiem sāk iet skolā – Kārlis Madonas novada Kusā, Gļebs un Zane Rīgā, Anastasija Rēzeknes novada Stoļerovā, Anete Vecpiebalgā. Kārlim ir stipras dzimtas saknes Latvijas laukos, Gļeba vecvecāki Latvijā iebraukuši tikai padomju gados, Zanes ģimene ir pirmās paaudzes pilsētnieki, Anastasijas ģimene no pilsētas pārcēlusies uz laukiem, bet Anetes mamma dzīvo Anglijā. Filmā viņi sāk skolas gaitas, un neviens nezina, kas būs tālāk – kā veidosies bērnu dzīve ar tik dažādiem starta punktiem, kā tās turpmāk mijiedarbosies ar valstiskiem un sabiedriskiem procesiem Latvijā. Filma «Turpinājums» ir pirmā daļa no ieplānota ilgtermiņa kinovērojuma, kas veidos filmu ciklu, atgriežoties pie pirmās filmas varoņiem ik pēc septiņiem gadiem, lai dokumentētu viņu dzīves gājumu un visas valsts ceļu uz nākotni.

Kārļa dzīves apstākļos atspoguļojas latviešu mīts par saimniekdēlu – liela ģimene un lauku saimniecība, mamma enerģiski rīkojas kā ģimenes galva. Gļebs un Zane ir pilsētas bērni, aizņemti ar pulciņiem, savu talantu attīstīšanu, vecāku prasību izpildi. Anete aug pie vecmāmiņas, kamēr mamma strādā Anglijā, un gan mammai, gan vecmāmiņai ik pa brīdim nobirst asara. Anastasijas lauku dzīvē sabiedrotie ir mežs, zirgi, suņi, dabas klātbūtne un gadalaiku ritmi.

Režisors Ivars Seleckis saka: «Es piedzimu neatkarīgajā Latvijā, skolā gāju totalitārā režīma laikā, savā mūžā esmu piedzīvojis vairāk nekā trīs dažādus politiskos režīmus. Veidoju filmu ar cerību, ka septiņus gadus vecie bērni, kuri piedzimuši atjaunotajā neatkarīgajā Latvijā, vienā valstī un politiskā iekārtā nodzīvos visu savu mūžu.»

Filma veidota divu gadu garumā, sākot ar 2015. gada 1. septembri – tobrīd, trīs gadus pirms Latvijas simtgades, filmas varoņi sāk mācības pirmajā klasē, un filma izseko viņu gaitām visa pirmā skolas gada garumā. Mācību sākums pirmajā klasē iezīmē robežu starp bērnības bezrūpību un pirmajiem nopietnajiem pienākumiem, nepieciešamību veidot jaunas attiecības un apgūt jaunas zināšanas. Pirmā skolas gada laikā bērnu apzinātā pasaule kļūst lielāka, un šis plašums spēj nest gan daudz prieka, gan reizēm arī pirmos sarūgtinājumus vai vilšanās.

«Sākums bija neparasts, jo visu ko savā dzīvē esmu filmējis, bet filmu par bērniem uzņemu pirmoreiz. Pats gāju lauku skoliņā, kur bija četras klases, 12 bērni, nebija ne televīzijas, ne radio, bija kara laiks. Šodien, kad redzu viedtelefonus un planšetdatorus, lielo informācijas daudzumu un to, kādi aug bērni, kuriem ir tāds tehniskais bruņojums, es saprotu, ka šie bērni ir gudrāki, nekā biju iedomājies. Man ir interesanti pētīt, kas notiek ar viņu iekšējo pasauli un tēlaino domāšanu, kas notiek ar viņu sapņiem – vai tie arī ir tik konkrēti kā ekrānos, vai tomēr bērni visu izdomā paši,» spriež filmas režisors Ivars Seleckis.

«Paies laiks, bērni augs, un pasaule būs tāda, kādu veidos un apdzīvos viņi. Taču kaut kāda daļa no šīs nākotnes bērnos mājo jau tagad. Mēģinot vērīgi ielūkoties, kas notiek bērnu prātos, mēs varam censties saskatīt paši savu nākotni, savu turpinājumu,» saka kinorežisors Ivars Seleckis. Bet dzejniece Inese Zandere pēc pirmizrādes

novērtēja: «Filma portretē konkrētus bērnus un konkrētas ģimenes, tomēr, pateicoties ļoti veiksmīgai varoņu izvēlei, šis stāsts par pieciem bērniem ir spējis dot sajūtu par to, kas ir reālā Latvija un kā tā pastāv šobrīd.»

AP FILMU

Dokumentālā filma «Turpinājums» jau sākotnēji tika iecerēta kā sava veida pētījums par Latvijas iedzīvotājiem, tāpēc filmas tapšanā un varoņu atlasē tika piesaistīta sociālantropoloģe Dace Dzenovska, kas filmas veidotājiem palīdzēja izvēlēties mūsdienu Latvijas sabiedrības portretējumam visatbilstošākos varoņus. Viņa stāsta: «Lai atlasītu filmas varoņus, pirmais solis bija domāt par mūsu laikam raksturīgām telpiskām iezīmēm – kā bērnu pieredzi veido pilsētvide, lauku vide, reģionālā specifika; lauki, no kuriem daudzi devušies strādāt uz ārzemēm, vai Rīgas etniski telpiskais dalījums.» Lai atrastu šos tik atšķirīgos bērnus, tika veikts pamatīgs izpētes darbs visā Latvijā, braukājot un filmējot visos novados.

Jau filmas tapšanas laikā studija «Mistrus Media» ar šo projektu piedalījās dažādos starptautiskos projektu pilnveidošanas pasākumos, un 2017. gada pavasarī Viļņas kinofestivāla «Kino pavasaris» industrijas programmā «Meeting Point» izpelnījās galveno balvu – demonstrēšanas iespējas Kannu festivāla filmu tirgū «Marché du Film», kas dod iespēju satikties ar starptautiskiem izplatīšanas aģentiem un citiem industrijas profesionāļiem.

Latvijas kinoteātru repertuārā filma parādījās 23. martā kā piektā filma Nacionālā kino centra programmā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei», bet divas dienas pirms pirmizrādes kinoteātrī «Splendid Palace» sadarbībā ar LKA Rīgas Kino muzeju tika atklāta Ivara Selecka filmu plakātu izstāde – kā atgādinājums par to, ka klasiķim Seleckim ir visgarākā filmogrāfija starp simtgades filmu režisoriem, aizsākta jau 1961. gadā. 70. gadu vidū viņš jau bija atzīts režisors, kurš varēja savām filmām izvēlēties vislabākos plakātu mākslinieku, tāpēc Selecka plakātu izstāde ir kā fokusēts ieskats Latvijas plakāta mākslas vēsturē. Vecākais plakāts šajā kolekcijā nāk no 1973. gada, tas veidots dokumentālajai filmai «Apcirkņi», bet jaunās filmas «Turpinājums» plakāta autors ir Ivs Zenne: «Mans redzējums, veidojot filmas plakātu, radās pēc melnā materiāla noskatīšanās – tas uzreiz manā prātā uzbūra vienojošo kadru. Savā ziņā man bija ļoti viegli izdomāt konceptu, jo pašam mājās ir septiņus gadus vecs bērns – viņš gan skolā vēl tikai sāks iet rudenī, bet tā septiņgadnieku sajūta man ir pazīstama. Likās, ka izteiksmes līdzekļiem jābūt minimāliem, tādiem, kādus šī vecuma bērni it kā varētu izveidot paši. Gribēju to saulainās bērnības sajūtu, un tā, manuprāt, plakātā ir izdevusies.»

Kadrs no filmas «Turpinājums»

Līdz ar pirmajām filmas izrādīšanas dienām radošā grupa sāka ceļot pa Latviju un piedalīties speciālseansos, pirmais no tiem notika Rēzeknē, tuvāk filmas varones Anastasijas mājām. Apvienība «Kinopunkts» organizēja filmas seansus vairāk nekā 100 kino demonstrēšanas vietās visā Latvijā, pirmajā filmas izrādīšanas nedēļā pirmizrādes notika arī Madonā, Liepājā, Cēsīs, Valmierā un Tukumā.

Jau drīz pēc pirmizrādes filma «Turpinājums» kļuva par sociālu fenomenu un daudzviet tai tika veltīta īpaša uzmanība – piemēram, kinoteātrī «Kino Bize» filmu demonstrēja īpašos ģimenes seansos un pat bēbīšseansos, uz kuriem var ierasties ar pavisam maziem bērniem, bet kinoteātrī «Splendid Palace» filmas seansiem tika pieskaņota virkne diskusiju ar dažādu ekspertu piedalīšanos, lai pārrunātu jautājumus, kas skar šodienas ģimenes Latvijā, piemēram, skaidrojot jaunās paaudzes pasaules redzējumu caur psiholoģijas un sociālās antropoloģijas prizmu, runājot par mūsdienu izglītības sistēmu un ietekmi uz bērnu un aicinot diskutēt, kā attīstīt un saglabāt radošu domāšanu bērnos.

Ivara Selecka jaunā filma ļāva Latvijas kinoskatītājiem iepazīties ar līdzinieku no pasaules kino vēstures – vācu režisora Vinfrīda Junges filmu ciklu «Bērni no Golcovas» /«Die Kinder won Golzov», kurā kopš 1961. gada uzņemtas astoņas pilnmetrāžas

filmas par kādas skolasbiedru grupiņas pieaugšanu. Cikls dokumentē astoņpadsmit bērnu dzīvi, visi dzimuši laika posmā no 1953. līdz 1955. gadam, un kinorežisors Vinfrīds Junge kopā ar savu sievu Barbaru viņus filmēja no 1961. līdz 2007. gadam. Laika gaitā izveidotas 20 filmas ar kopējo ekrāna laiku 42 stundas un 50 minūtes, un kinoteātris «Splendid Palace» regulārā Vācu kino kluba ietvaros piedāvāja noskatīties vienu no šīm filmām, papildinātu ar režisora Ivara Selecka un producenta Ginta Grūbes sarunu par vēstures un cilvēka dzīves samērojamību ar kino. Filmas «Turpinājums» producents Gints Grūbe atzina, ka Golcovas bērnu ciklu apsprieduši savas filmas veidošanas laikā: «Vinfrīda Junges darbs, kas veidots vairāk nekā 40 gadu garumā, ir ilgstošākais kino vērojums vēsturē un tādēļ arī unikāls. No šīs filmas esam iedvesmojušies, veidojot «Turpinājumu» un domājot par to, kā šis kino stāsts varētu veidoties tālāk.»

Jau pavasarī filma «Turpinājums» kļuva par pirmo simtgades filmu, kas piedzīvo starptautisku pirmizrādi – Šveices pilsētā Nionā, kur notiek Eiropas dokumentālistiem ļoti svarīgais festivāls «Visions du Réel», 2018. gada aprīlī režisors Ivars Seleckis tika ielūgts pirmizrādīt savu filmu konkursa programmā «Grand Angle». Nākamā starptautiskā parādīšanās notika Dienvidaustrumeiropas lielākajā dokumentālo filmu festivālā «ZagrebDox», kur filmu «Turpinājums» iekļāva programmā «Master of Dox» un režisoram Seleckim piešķīra goda balvu «My Generation Award» ;vēlāk filma demonstrēta arī Amsterdamas starptautiskajā dokumentālo filmu festivālā (IDFA), starptautiskajā festivālā «Message to Man» Pēterburgā (Krievija), Tallinas kinofestivālā «Black Nights», Skandināvijas filmu festivālā Losandželosā, Ziemeļvalstu filmu dienās Lībekā, bet Rīgas starptautiskajā kinofestivālā («Riga IFF») saņēma balvu kā labākā Baltijas skates filma.

Tradicionāli septembrī notiek ekspertu komisijas balsojums par filmu, kas pārstāvēs Latviju ikgadējā sacensībā par nomināciju ASV Kinoakadēmijas balvai «Oskars» kategorijā «Labākā ārzemju filma» / «Best Foreign Language Film», un 2018. gadā no astoņām vērtēšanai pieteiktajām filmām eksperti gandrīz vienprātīgi izvēlējās klasiķa Ivara Selecka darbu «Turpinājums», uzsverot tā universālo problemātiku un kinematogrāfiskās pamatvērtības. Komisijas priekšsēdētājs režisors Viesturs Kairišs rezumēja: «Dažas epizodes filmā «Turpinājums» ir pēdējā laika spēcīgākais vēstījums, kāds vien atrodams Latvijas filmās. Ar šo lēmumu mēs balsojam par humānismu un par īstu kino.»

Kadrs no filmas «Turpinājums»

«Oskara» balvas kategorijai «Labākā ārzemju filma» pieteiktās Eiropas filmas novembra beigās tika demonstrētas ASV Kinoakadēmijas biedriem Losandželosā; «Turpinājumam» bija kopā pieci seansi, kuros viesojās arī režisors un producents. Tikmēr Latvijā Ivaram Seleckim tika piešķirta Ministru kabineta balva par izciliem nopelniem Latvijas valsts attīstībā.

AUTORI

Filmas scenāriju režisors Ivars Seleckis veidojis kopā ar sociālantropoloģi Daci Dzenovsku un dramaturģi Kristu Burāni, filmas operators ir Valdis Celmiņš, komponists – Kārlis Auzāns, producenti – Antra Gaile un Gints Grūbe, varoņu izpēti veica Dace Dzenovska un Antra Gaile. Filmas producents Gints Grūbe vēlāk atklāja studijas «Mistrus Media» domu gājienu: «Nospriedām, ka «Turpinājums» varētu būt kādas paaudzes ilgtermiņa vērojums kino valodā, tāpēc veidot iecerētā cikla pirmo filmu uzrunājām latviešu kino vecmeistaru Ivaru Selecki, kura paša pirmais skolas gads iekrita liktenīgajā 1940. gadā.»

Filma «Turpinājums» ir Ivara Selecka trīsdesmit otrais režijas darbs un pirmā filma, kuru režisors veidojis par bērniem. Ivars Seleckis (1934) ir viens no leģendārā Rīgas poētiskā kino skolas pamatlicējiem, kuri XX gs. 50.–60. gadu mijā aizsāka jaunu Latvijas dokumentālā kino tradīciju, meklējot alternatīvu padomju kino oficiozajam stilam.

Ivars Seleckis ieguvis pārtikas tehnologa izglītību, taču jau 1958. gadā sācis strādāt Rīgas kinostudijā par operatora asistentu un 1966. gadā ieguvis kinooperatora izglītību Maskavas kinoinstitūtā, bet 1968. gadā

debitējis kā dokumentālā kino režisors. Liela daļa no Ivara Selecka veidotajām filmām pieskaitāma Latvijas kinovēstures zelta fondam, viņa filma «Šķērsiela» (1988) saņēmusi trīs prestižākās dokumentālā kino balvas pasaulē, bet Seleckis turpina filmēt arī pēc 80 gadu vecuma sasniegšanas un tieši jubilejas gadā saņēma Nacionālā filmu festivāla «Lielais Kristaps» balvu par mūža ieguldījumu kinomākslā.

Meistars pats sarēķinājis, ka 54 darba gadu laikā filmējot izlietojis gandrīz 800 kilometrus kinolentes, par nobrauktajiem kilometriem nemaz nerunājot.

Studija «Mistrus Media» dibināta 2000. gadā, lai izveidotu radošu laboratoriju dažāda tipa kultūras projektiem. Studijā uzņemtas vairāk nekā 10 dokumentālās filmas un trīs spēles īsfilmas, studija strādā ar servisa projektiem un kopražojumiem Latvijā un pasaulē. Vairākas no «Mistrus Media» dokumentālajām filmām izpelnījušās starptautisku rezonansi, demonstrētas Eiropas televīzijās. 2016. gadā ārkārtīgu skatītāju interesi piedzīvoja studijas «Mistrus Media» pirmā pilnmetrāžas spēlfilma «Melānijas hronika» (2016, režisors Viesturs Kairišs), studijā producētas arī Dāvja Sīmaņa «Escaping Riga» (2014), Ievas Ozoliņas «Mans tēvs baņķieris» (2015) un citas filmas.

CITĀTI

«Mazā Anastasija ar gudru un spožu skatienu – vai viņa, kas dzīvo Latvijas nomalē saskaņā ar dabu, mīl savus zirgus un mammu, ir indigo bērns? Labi situētas ģimenes dēls, kuram ir režīms un sports, un tēva stingrība, bet arī drosme šaha spēlē apzināti izvēlēties nepareizu gājienu, lai pierādītu, ka arī tā var…. Vai viņš kļūs par izcilu matemātiķi vai fiziķi? Un zēns, kurš savā bērna prātā skolotājai skaidro kosmosa parādības, vai viņš ir nākotnes zinātnieks, vai varbūt liktenis viņam paredzējis citu scenāriju? Jā, un ir tāds laiks, kad daudzas Latvijas mammas pelna iztiku ģimenei kaut kur pasaulē, ik vakaru audzina bērnu *skype* sarunās, bet visa ikdienas nasta paliek uz vecmāmiņas pleciem.»

(Daira Āboliņa, «Latvian Film Magazine», 2018. gada februāris)

««Turpinājuma» autori stāsta, ka sākotnēji bērni tikuši atlasīti, lai pārstāvētu dažādus Latvijas reģionus un iedzīvotāju grupas, bet vēlāk šis uzstādījums atmests un par galveno filmēšanas kritēriju kļuvušas bērnu personības. Šķiet, šāda pieeja salīdzinoši jaunā un sociāli mobilā sabiedrībā, kāda ir Latvija, varētu būt veiksmīga – bērni pārcelsies dzīvot citur un izaugs no savu vecāku sociālo lomu robežām, bet viņu personības, ar kurām Latvijas kinoskatītājs periodiski tiksies vēl vismaz dažas desmitgades, būs tās, kas turpinās virzīt stāstu uz priekšu.»

(Ildze Terēze Felsberga, «Kino Raksti», 28.03.2018.)

Kadrs no filmas «Turpinājums»

«Šajā filmā bērni nav dekoratīvas detaļas, te viņi patiešām ir galvenie varoņi – veiksmīgi atrastas un izvēlētas personības, spilgti un dažādi raksturi ar pamatīgu izaugsmes potenciālu. Ne jau velti pirmās klases noslēguma dienā viņi gandrīz katrs izrādās savā klasē labākie – pirmajā brīdī pat liekas «pārāk skaisti, lai būtu ticami», taču pēc tam saproti, ka tas ir pilnīgi dabiski: Ivars Seleckis un viņa komanda ar savu kinematogrāfistu aci ir intuitīvi spējuši jau iepriekš paredzēt un atrast filmai īstos bērnus (ļoti dažādās vārda «īsts» nozīmēs).»

(Kristīne Matīsa, «Kultūras Diena», 29.03.2018.)

PAPILDU MATERIĀLI

- Filmas tapšanas stāsts LTV raidījumā «Latvijas filmas Latvijas simtgadei»: https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/126605/latvijas-filmas-latvijas-simtgadei-6serija-turpinajums

- Latvijas Radio 3 / Radio Klasika raidījums Piejūras klimats, sarunu par filmu Turpinājums vada Kristīne Želve: https://klasika.lsm.lv/lv/raksts/piejuras-klimats/ivara-selecka-filma-turpinajums--sodienas-latvija-bernu-acim.a101552/

10.–12. KLASE

TURPINĀJUMS

PARAUGS NR. 1

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Sociālā un pilsoniskā mācību joma** ■ Nosaka sociāli emocionālos, bioloģiskos un vides faktorus, kas ietekmē cilvēka personības attīstību un veselību.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, situācijas analīze, sintēze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās** skolotājs rosina atcerēties un uzrakstīt, kāds bija pirmais septembris pirmajā klasē. **2. Skolēni skatās filmu «Turpinājums» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot problēmrisināšanas prasmes. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai ar klasesbiedriem grupā.
Atgriezeniskā saite	**Skolēni izvērtē piedāvāto ieteikumu piemērotību.** Grupu ieteikumus piestiprina pie sienas. Ar krāsainu līmlapiņu skolēni nobalso par, viņuprāt, labākajiem ieteikumiem.

10.–12. KLASE

TURPINĀJUMS

DARBA LAPA NR. 1

1. Atceries un uzraksti, kādas ir tavas pirmās klases 1. septembra izjūtas!

2. Salīdzini filmas varoņu 1. septembri!

Skolēna vārds	1. septembra raksturojums	Komentārs
Kārlis		
Gļebs		
Anete		
Anastasija		
Zane		

3. Raksturo filmas varoņu ārpusskolas dzīvi!
- **Kārlis**
- **Gļebs**
- **Anete**
- **Anastasija**
- **Zane**

4. Kādas problēmas pirmklasnieku dzīvē parāda filmas režisors? Kā to atklāsmē tiek izmantota dokumentālā kino specifika? Mini piemērus!

5. Uzraksti divus ieteikumus vecākiem paaudžu attiecību uzlabošanai!
- **Kārlis**
- **Gļebs**
- **Anete**
- **Anastasija**
- **Zane**

6. Katra grupa izlozē vienu filmas varoni un apkopo ieteikumus, prezentē tos klasesbiedriem.

10.–12. KLASE

TURPINĀJUMS

PARAUGS NR. 2

- Valodu mācību joma
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	**Valodu mācību joma** ■ Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. **Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā** mācību joma ■ Diskutē par Latvijas kultūras kanona vērtību un citu kultūras mantojuma elementu ietekmi Latvijas kultūrvides veidošanā. ■ Analizē personību (mākslinieku, arhitektu, mūziķu, komponistu, literātu, tulkotāju, aktieru, režisoru u. c.) lomu kultūras un mākslas vēsturē, kultūras un sabiedriskajos procesos mūsdienās, viņu ietekmi uz jaunu stilu veidošanos un pārmaiņām sabiedrībā.
Izmantojamās mācību metodes	Jautājumi / atbildes, saruna, prognozēšana, analīze.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Pirms filmas skatīšanās** skolotājs rosina prognozēt, par ko varētu būt filma ar šādu nosaukumu. **2. Skolēni skatās filmu «Turpinājums» un strādā 1. darba lapā**, aktualizējot zināšanas par Latvijas kultūras kanona vērtībām un ievērojamo kinorežisoru Ivaru Selecki. Pēc filmas noskatīšanās skolotājs piedāvā laiku atbilžu uzrakstīšanai un pārrunāšanai klasē.
Atgriezeniskā saite	**Skolēni raksta idejas scenārijam,** kuras pārrunā grupā un klasē. Skolēni nobalso, kuras grupas idejas scenārijam viņiem patika vislabāk.

10.–12. KLASE

TURPINĀJUMS

DARBA LAPA NR. 2

1. Par ko, tavuprāt, varētu būt filma «Turpinājums»! Pamato savu viedokli!

2. Pēc filmas noskatīšanās salīdzini ar savu prognozi!

3. Filmai pēc vairākiem gadiem plānots turpinājums. Noskaidro, kurai kinorežisora Ivara Selecka veidotajai filmai vēl ir vairāki turpinājumi! Ar ko tā ievērojama? Salīdzini abas dokumentālās filmas!

4. Uzraksti piecas idejas scenārijam «Turpinājums pēc 10 gadiem»!

ES ESMU ŠEIT

REŽISORS RENĀRS VIMBA.
2016, DRĀMA. 110 MIN.

Kadrs no filmas «Es esmu šeit»

PIRMIZRĀDE – 2016. gada 14. februārī Berlīnes starptautiskajā kino festivālā konkursa programmā «Generation 14plus»
TV PIRMIZRĀDE 2017. gada 11. februārī LTV1

FILMA

Filma «Es esmu šeit» stāsta par 17 gadus veco meiteni Raju (Elīna Vaska), kura dzīvo lauku mājās kopā ar 12 gadus veco brāli Robi (Andžejs Jānis Lilientāls) un vecmāmiņu Olgu (Ruta Birgere). Bērnu tēvs ir miris, bet mamma (Rēzija Kalniņa) aizbraukusi meklēt darbu Anglijā. Attiecības ar vecmāmiņu ir saspringtas, ģimeni ik pa laikam apmeklē sociālā darbiniece (Zane Jančevska), lai pārliecinātos, ka bērni var tikt atstāti vecmāmiņas aprūpē.

Raja ir dumpinieciska, neapmierināta, viņa ilgojas atkal satikt mammu un atvest viņu atpakaļ mājās. Mācības viņai daudz nerūp, tāpēc meitenes sekmes ir viduvējas un iekrājušies nenokārtoti mācību darbi. Kad pēkšņi nomirst vecmāmiņa, Raja pieņem lēmumu neziņot nevienam par vecmāmiņas nāvi, bet šo faktu noslēpt un izlikties, ka viņi vēl arvien dzīvo trijatā, jo bērnu liktenis citādi ir skaidrs – viņi nonāks bērnunamā. Piekodinot brālim, ka no šīs dienas viņiem jāmācās uzcītīgi, lai nepievērstu sev lieku uzmanību, Raja uzņemas ikdienas rūpes par abiem. Meitenei ir cerība tikt uz Angliju – viens skolēns no skolas var tikt izvirzīts uz angļu valodas olimpiādi, kurā galvenā balva ir ceļojums uz Londonu. Uzvara konkursā dotu meitenei iespēju piepildīt sen loloto sapni – aizbraukt satikt mammu. Raja uzcītīgi mācās un, neskatoties uz problēmām citos priekšmetos, direktore meiteni izvirza kā skolas pārstāvi uz olimpiādi, kurā Raja arī uzvar. Gatavojoties olimpiādei, Raja daudz laika pavada jaunā un pievilcīgā angļu valodas skolotāja (Edgars Samītis) sabiedrībā. Kopīgais brauciens uz olimpiādi beidzas ar pirmo skūpstu, pēc tam starp abiem izveidojas slepenas attiecības. Rajai skolotājs ir svarīgs, bet viņa došanās atpakaļ uz Rīgu īsi pirms izlaiduma meiteni neatstāj izmisušu – Raja apzinās, ka viņai jābūt stiprai, lai pasargātu sevi un brāli.

Pēc izlaiduma notikumi saasinās – sociālajai darbiniecei radušās aizdomas, jo vecmāmiņa nav redzēta jau ilgu laiku. Pēc izlaiduma balles, Rajai no rīta pārnākot mājās, tur ir policija, un bērnu noslēpums tiek atklāts. Meitenei izdodas aizbēgt, bet Robis tiek aizvests uz bērnunamu. Lai situāciju atrisinātu, Raja grib braukt uz Londonu. Rīgā viņa aiziet pie skolotāja un aicina viņu braukt līdzi, bet viņš atsakās, tāpēc Raja brauc viena. Tikšanās ar mammu ir negaidīta – izrādās, ka mammai tur ir jauna ģimene un mazs bērns, viņa lūdz Rajai piedošanu un iedod mazliet naudas, teikdama, ka atgriezties nevar. Rajai pārbraucot mājās, sociālā darbiniece palīdz atrisināt situāciju ar policiju, un meitene aizbrauc pie Robja uz bērnunamu.

Filmai ir izteiksmīgs vizuāls risinājums, kurā sižeta pavērsieni bieži vien tiek atainoti tikai ar attēlā redzamiem līdzekļiem, piešķirot tiem īpašu kinematogrāfisku kvalitāti.

AP FILMU

Filmas pirmizrāde notika prestižajā Berlīnes Starptautiskajā filmu festivālā, konkursa programmā «Generation 14plus», kurā tiek iekļauti jauniešu auditoriju uzrunājoši darbi. Filma saņēma konkursa galveno balvu – Kristāla lāci. Pēc panākumiem Berlīnē filma izrādīta vairāk nekā 50 festivālos visā pasaulē un saņēmusi ap 30 dažādas balvas. Starp nozīmīgākajiem festivāliem un apbalvojumiem ir atlase «Variety Critics' Choice» programmā Karlovi Varu kinofestivālā Čehijā (tas ir Eiropā nozīmīgs A klases filmu festivāls), Bērnu un jauniešu žūrijas balva Ziemeļvalstu filmu dienās Lībekā (Vācijā), balva labākajai aktrisei Starptautiskajā filmu festivālā Goa (Indijā) u. c. Filma saņēmusi trīs nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» – kā labākā pilnmetrāžas spēlfilma, labākais scenārija autors un labākā aktrise.

Darbs pie filmas kopumā ilga aptuveni 5

Kadrs no filmas «Es esmu šeit»

gadus. Lai arī jau bija uzrakstīts filmas scenārijs un veikti sagatavošanas darbi pirms ražošanas, Nacionālā kino centra finansējuma konkursā filmas projekts atbalstu saņēma tikai ar trešo reizi. Kā norāda režisors un scenārija autors Vimba, rakstot scenāriju, viņš izdomājis varoņu biogrāfijas vairākās paaudzēs, lai uz ekrāna radītu viņu pasauli, lai gan no tās pabeigtajā filmā iespējams redzēt tikai nedaudz.

Filmas uzņemšana ilga 35 dienas, bet tā notika četros posmos – katrs citā gadalaikā, jo filmas darbība notiek viena gada garumā. Filmēšana notikusi ne tikai Latvijā (Rēzeknē un tās apriņķī, Rīgā), bet arī Anglijā – Londonā, kā jau norāda filmas sižets. Kā atzīmējusi filmas producente Alise Ģelze, filmēšana Anglijā ir attaisnojusies, jo tā piešķir filmai nepieciešamo autentiskuma sajūtu. Filmēšanai Latgalē, Rēzeknes novadā, režisoru iedvesmojusi šīs vides interesantā faktūra, kuru veido senlaicīgas ēkas un lauku ceļi.

Atlase galvenajai, Rajas lomai, notika ar pamatīgu konkurenci – uz to pieteicās aptuveni 2000 jauniešu. Lomai apstiprinātā Elīna Vaska aktieru atlases laikā vēl mācījās vidusskolas 12. klasē, bet filmēšanas laikā jau kļuva par Latvijas Kultūras akadēmijas studenti aktiermākslā.

Filma «Es esmu šeit» iekļaujas vairāku «pieaugšanas stāstu» kontekstā, ar kuriem savas pirmās vai otrās filmas ap šo pašu laiku uzņēma vairāki režisori – Jānis Nords (filma «Mammu, es tevi mīlu», 2013, kas arī piedzīvoja panākumus Berlinālē, «Generation Kplus konkursā»), Juris Kursietis («Modris», 2014) un Andris Gauja («Izlaiduma gads», 2014). Kultūras žurnālists Aivars Madris recenzijā raksta: «Kaut kādā mistiskā veidā Vimbam ar «Es esmu šeit» izdevies radīt tādu kā latviešu pēdējo gadu jauniešu filmu kanona daidžestu, aizgūstot motīvus no visām minētajām filmām – dēkas pieaugušo prombūtnē no «Mammu, es tevi mīlu», dēku ar skolotāju no «Izlaiduma gada» un visbeidzot savas vietas meklēšanu pasaulē no «Modra».» (Aivars Madris. «Skumjais optimisms.» *Satori.lv*, 12.03.2016.)

AUTORI

Filmas režisors un scenārija autors ir Renārs Vimba (1975), viņu jau agri esot saistījis kino, bet studēt režiju tūlīt pēc vidusskolas beigām licies pārāk drīz. 27 gadu vecumā Vimba atgriezās pie vēlmes studēt kino, bet tolaik Latvijas Kultūras akadēmijā (LKA) režijas kursi tika uzņemti ar vairāku gadu intervālu, tādēļ Vimba iestājās kursā, kur ieguva kinooperatora mākslas specialitāti. Paralēli studijām LKA viņš studēja kinorežiju Baltijas Filmu un mediju skolā Tallinā, Igaunijā, tomēr maģistra izglītību režijā ieguva turpat Kultūras akadēmijā. Līdztekus akadēmiskajai izglītībai kinoveidošanas profesionālās prasmes papildinājis arī dažādās starptautiskās meistardarbnīcās un kursos. Studiju laikā LKA Vimba uzņēma debijas īsfilmu «Mols» (2009, līdzrežisore Inga Tropa), stāstu par mazu meiteni Miku, kura dienas pavada uz mola, sapņojot par modeles karjeru. Vimba uzņēmis arī

dokumentālus darbus – «Ziemeļu gaisma. Komponista dienasgrāmata» (2017) par Ēriku Ešenvalda ceļojumu uz Ziemeļvalstīm, radot skaņdarbu «Ziemeļu gaisma» un vienu no īsfilmām darbā «2018» (2019), kas sastāv no 15 dažādu režisoru veidotām īsfilmām par Latviju tās simtgadē.

«Es esmu šeit» (2016) ir Vimbas pirmā pilnmetrāžas spēlfilma. Vimbas skatījums uz to, kādām jābūt režisora īpašībām, ir šāds: «Jābūt neatlaidīgam, jo šī industrija ir pietiekami nežēlīga, jābūt gatavam uz to, ka desmit reižu pateiks «nē», pirms dzirdēsi vienu «jā». Un vēl ir vajadzīga kaut kāda eksistenciāla vajadzība pēc tā. Es šobrīd runāju tieši par kino, bet tikpat labi tas var būt jebkas. Tā ir psiholoģiski pamatota, uzmācīga nepieciešamība.» (Portālā Izvelies.eu 07.06.2018.)

Filmu «Es esmu šeit» veidojusi starptautiska komanda – operators Arnars Torisons (Arnar Thorisson) no Islandes, montāžas režisors Georgios Mavropsaridis no Grieķijas un skaņu režisors Jons Maksvīts (Jonas Maksvytis) no Lietuvas. Filmas mākslinieciskо tēlu veidojuši Latvijas profesionāļi – mākslinieks Aivars Žukovskis un kostīmu māksliniece Līga Krāsone, mūziku komponējis Ēriks Ešenvalds.

Filma producēta studijā «Tasse Film», producentes Aija Bērziņa un Alise Ģelze. Studija izveidota 2011. gadā, tajā top visu veidu filmas un sadarbības projekti ar ārvalstīm, kuros studija darbojas kā filmēšanas pakalpojumu sniedzēja vai kopproducente.

CITĀTI

«Līdz šim man šķita, ka ne visai labi saprotu populāro frāzi, ar kuru tiek mērīts skatītāju intereses potenciāls par kādu konkrētu filmu, – vai tur ir varonis, ar kuru identificēties. Iespējams, Elīnas Vaskas atveidotā Raja palīdzēja to saprast – katrā ziņā visu filmas laiku gribas cieši turēt īkšķi, lai viņai izdodas, kaut arī meitene brīžiem aiz izmisuma dara morāli nosodāmas vai pat krimināli sodāmas lietas. Te ir spēcīgs, pozitīvi orientēts un talantīgas aktrises izdzīvots raksturs, kas ar apskaužamu enerģiju un neatlaidību laužas uz priekšu; pat ja sabrūk uz pamestās mājas sliekšņa, malkas pagalēm aizgrabot uz visām pusēm, tomēr sakož zobus un, asaras rīdama, vāc atkal tās pagales kopā.»

(Kristīne Matīsa. «Lai Rajai izdodas». *Diena*, 26.02.2016.)

««Es esmu šeit» ir izsmalcināta drāma par izmisuma pilnu dzīves posmu, jūtīgi pasniegta; tiesa, vietām tā varēja būt skaidrāka un jaudīgāka. Lai arī tā ir debijas filma, Vimba pārvalda nobriedušu vizuālo valodu, bieži virzot filmas darbību uz priekšu ar graciozu, klusējošu ainu palīdzību. Viņa divas jaunās zvaigznes ir satriecošas, it īpaši Vaska, kura veiksmīgi nospēlē trauslu dziļumu, kas slēpjas aiz nepakļāvīgās skolnieces nekaunības. Miglainās, rudenīgās Latvijas lauku ainavas ir vēl viena filmas rozīnīte, tāpat kā eleganti lakoniskā kormūzika, ko rakstījis latviešu komponists Ēriks Ešenvalds.»

(«The Hollywood Reporter» autora Stīvena Daltona recenzijas fragments no Satori.lv publicētā filmas ārvalstu recenziju apskata: «Filma «Es esmu šeit»», 29.02.2016.)

Kadrs no filmas «Es esmu šeit»

PAPILDMATERIĀLI

- «Variety» recenzija par filmu «Es esmu šeit»: https://www.nkc.gov.lv/lv/jaunums/variety-recenzija-par-filmu-es-esmu-seit (tulkota latviešu valodā)
- Elīna Gulbe. «Filma «Es esmu šeit». Katram skatītājam saprotams stāsts nacionālā mērcē.» «Diena», 10.02.2016. https://www.diena.lv/raksts/kd/kinotv/filma-_es-esmu-seit_.-katram-skatitajam-saprotams-stasts-nacionala-merce-14129491
- Ilze Auzāne. «Režisors Renārs Vimba: Man ir svarīgi saprast jebkuru varoni.» «Diena», 15.02.2016. https://www.diena.lv/raksts/kd/intervijas/rezisors-renars-vimba-man-ir-svarigi-saprast-jebkuru-varoni-14130054

10.–12. KLASE

ES ESMU ŠEIT

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	■ Vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos. Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. Nosaka piemēros balstītas sakarības un prognozē tiesisko risinājumu situācijām, kur iespējama juridiskās atbildības iestāšanās, lai kritiski vērtētu tiesību principu darbību realitātē un brīvību ierobežojuma būtību. ■ Salīdzina un interpretē tipoloģiski līdzīgus, bet dažādos vēsturiskos periodos tapušus mākslas darbus (audiovizuālajā mākslā, literatūrā, teātra mākslā). Nosaka, kā tajos atspoguļotas konkrētās sabiedrības vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, viedokļraksts.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, A4 lapa pārspriedumam.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs pirms filmas skatīšanās rosina skolēnus izteikties, kādās situācijās ir būtiski pateikt, ka «es esmu šeit». **2. Skolēni skatās filmu «Es esmu šeit».** Skolēni filmas skatīšanās laikā veic pierakstus 1.darba lapā, aktualizējot zināšanas par jauniešu valodu. **3. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās analizē Rajas un Robja lietoto leksiku atbilstoši situācijai. Analizē amatpersonu rīcības tiesiskumu un ētiku dažādās situācijās. Novērtē likumību un nelikumību. **4. Skolēni skatās filmas fragmentu** (1:31:43 min. – 1:34:08 min. un 1:39:13 – līdz filmas beigām), veic ierakstus 2. darba lapā. **5. Viedokļraksts.** Skolēni raksta argumentētu viedokli par atbildību.
Atgriezeniskā saite	Diskusiju izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

ES ESMU ŠEIT

DARBA LAPA NR. 1

Kadrs no filmas «Es esmu šeit»

1. Aizpildi tabulu, ierakstot Rajas un Robja lietoto leksiku dažādās situācijās. Analizē, kā mainās lietoto valodas līdzekļu izvēle atbilstoši situācijai.

Situācija	Raja	Robis
Dodoties uz skolu		
Saruna ar Olgu		
Saruna ar sociālo darbinieci		
...		
...		
...		

10.–12. KLASE

ES ESMU ŠEIT

DARBA LAPA NR. 2

Kadrs no filmas «Es esmu šeit»

1. Raksturo Rajas un mammas attiecības!

2. Vai tu piekrīti mammas teiktajam, ka viņa ir slikta mamma? Pamato savu viedokli!

3. Kā mainās Rajas atbildība par brāli? Kādi notikumi to ietekmē?

4. Kā tu vērtē skolotāja, policistu, sociālās darbinieces rīcību?

JELGAVA ‘94

REŽISORS JĀNIS ĀBELE.
2019, DRĀMA. 86 MIN.

Kadrs no filmas «Jelgava ‘94»

PIRMIZRĀDE – 2019. gada 17. septembrī Jelgavas Kultūras namā

FILMA

Filma «Jelgava ‘94» veidota pēc Jāņa Joņeva tāda paša nosaukuma romāna, kas ieguva lielu popularitāti; tas izdots 2013. gadā un stāsta par 90. gadu Jelgavas jauniešiem, kuri aizraujas ar alternatīvo kultūru un smagā metāla mūziku, ietverot arī autobiogrāfiskus motīvus par autora pusaudža gadiem šajā pilsētā. Filmas galvenais varonis ir Jānis (Bruno Bitenieks), 14 gadus vecs jelgavnieks; filmā atainota viņa ikdiena 90. gadu sākumā ar laikmetam raksturīgo vidi – mūziku, ģērbšanās stilu, noskaņu, vides detaļām. Jānis no klusa zēna, kurš ļoti labi mācās, pamazām pārvēršas – iemīlēšanās jaunajā klasesbiedrenē Kristīnē (Elizabete Zviedre) ierosina viņā pārmaiņas. Jānis kļūst par savējo draugu grupā, kura aizraujas ar metālmūziku, viņš sāk attiecīgi ģērbties, pārkāpt skolas un vecāku novilktās robežas. Filmas vēstījumā atainotas viņa skolas gaitas, tostarp dažādu mācību priekšmetu stundas, koncertu apmeklēšana, brauciens uz Rīgu pirkt mūzikas ierakstus, tikšanās ar draugiem, sastapšanās ar izbēgušiem cietumniekiem (epizode balstīta reālā notikumā – 1994. gadā no Jelgavas cietuma izbēga 89 ieslodzītie). Kolorīti tēli ir Jāņa draugi ar iesaukām Nāve (Aleksis Tauriņš) un Zombis (Endijs Žuks), kuru tradicionālais sveiciens ir sauklis «Stay brutal!». Dažādo notikumu epizodes neveido izteiktu dramaturģisku trajektoriju, bet reprezentē Jāņa ikdienu un pusaudžu gadu sajūtu procesu. Izteiksmīgi veidots to mācību priekšmetu tēmu risinājums, kuri visciešāk sasaucas ar Jāņa personību un vecumposmu. Literatūrā (skolotāju spēlē režisore un aktrise Māra Ķimele) filmas sākumā Jānim ir ļoti atzinīgs vērtējums, bet, pakāpeniski zūdot interesei par mācībām, arī sekmes un attiecības ar skolotāju pasliktinās. Filmā interesanti integrēts stundā analizētais un klases televizora ekrānā kopīgi skatītais fragments no Leonīda Leimaņa filmas «Purva bridējs» (1966), apspriežot Blaumaņa darbu un galvenās varones motivāciju. Tāpat radoši risināta epizode skolas veselības mācībā, rādot seksuālās audzināšanas stundu, kurā tiek stāstīts par dzimumorgāniem, – stunda notiek aptumšotā klasē ar uzskates materiāliem uz izgaismotas tāfeles un skolotājas ķermeni kadrējot kā vēlmju objektu no pusaudžu zēnu skatpunkta.

Trauksmaino Jāņa ikdienu sarežģītāku padara attiecības mājās, piedzīvojot konfliktus starp zēna vecākiem (mātes lomā Ieva Puķe, tēvs – Kaspars Gods). Filmā izteiksmīgi iezīmējas arī laikmeta sociālais fons – šaurie blokmāju dzīvokļi, naudas trūkums, vēlme tikt pie ātras peļņas. Filmas sižetā paralēli pusaudzim Jānim regulāri parādās arī Jānis jau pieaugušā vecumā (lomā Kaspars Aniņš), reflektējot par attiecīgo situāciju – atskatoties uz to laiku un paskaidrojot savas izjūtas, sniedzot papildu informāciju. Filma noslēdzas ar 9. klases izlaidumu un jauniešu sarunām viņu ierastajā tikšanās vietā pie upes – viens posms viņu dzīvē ir beidzies. Šajā epizodē arī abu vecumu Jāņi savā starpā pirmo reizi sarunājas, vēl ciešāk savijot kopā pagātnes un tagadnes sižeta līnijas.

AP FILMU

Režisora Jāņa Ābeles uzmanību grāmata «Jelgava ‘94» piesaistījusi jau labu laiku pirms kulta romāna statusa iegūšanas, ceļš līdz filmas iznākšanai uz ekrāna ilga apmēram piecus gadus. Filma producēta Jura Podnieka studijā un, jauno projektu piesakot medijiem, tika akcentēts aspekts, ka leģendāra ir Jura Podnieka filma «Vai viegli būt jaunam?» (1986), kas dokumentēja jauniešu izjūtas Latvijā 80. gadu beigās, un tieši Podnieka vārdā nosauktajā studijā tiek uzņemta filma par Latvijas jauniešiem 90. gados.

Nepieciešamās filmēšanas vietas vajadzēja radīt tādas, lai izveidotos 90. gadu sākuma atmosfēra ar laiku raksturojošām

Kadrs no filmas «Jelgava '94»

detaļām dzīvokļu interjeros, skolas vidē, sadzīves priekšmetos, tērpos un frizūrās. Filmēšana notika dažādās lokācijās – ārskati filmēti Jelgavā, sporta zāles iekšskati Jāņmuižas tehnikumā, bet Rīgā filmēta, piemēram, aina ar izbēgušajiem cietumniekiem uz tilta. Filmēšana tika sākta 2017. gada decembrī, sākotnēji Jāņa lomai bija apstiprināts cits aktieris, bet veselības problēmu dēļ viņš filmā nevarēja piedalīties, tāpēc 2018. gada pavasarī filmēšana atsākās ar Bruno Bitenieku galvenajā lomā.

Filma tika nominēta deviņām Nacionālā kino festivāla «Lielais Kristaps» balvām un ieguva četras – labākais spēlfilmas režisors (Jānis Ābele), labākā aktrise otrā plāna lomā (Ieva Puķe), labākais kostīmu mākslinieks (Aija Strazdiņa) un labākais grima mākslinieks (Maija Gundare); filmas popularitāti apliecina arī vairākas skatītāju balvas, ko noteica gan portāla «Delfi» balsojums, gan kinoteātra «Splendid Palace» apmeklētāju skaits.

Filma «Jelgava '94» ir pirmā filma Latvijā, kura saņēmusi «zaļās filmēšanas» sertifikātu, kas apliecina atbildīgu pieeju kino veidošanai, rūpējoties par ilgtspēju un to, lai filmēšanas procesa laikā atstātu pēc iespējas mazāku nospiedumu uz vidi. Tāpēc filmēšanas laukumā tika ievēroti noteikti principi – nelietoja plastmasas traukus un ēdiena iesaiņojuma kastītes, izmantoja termokrūzes, uzpildāmas ūdens pudeles un uzlādējamās baterijas, pārvietojās ar divriteņiem un nakšņošanu organizēja pēc iespējas tuvu filmēšanas vietām, lai samazinātu automašīnu lietošanu un degvielas patēriņu, šķiroja atkritumus, un tamlīdzīgi.

AUTORI

Filmas režisoram Jānim Ābelem «Jelgava '94» ir otrā pilnmetrāžas spēlfilma, un kino viņu patiesi aizrauj – kā režisors raksturojis kādā intervijā, viņa iecienītākais vaļasprieks ir skatīties filmas. Pats kino sācis uzņemt filozofijas bakalaura studiju laikā, pēc tam ieguvis maģistra grādu kinorežijā Latvijas Kultūras akadēmijā. Jāņa Ābeles diplomdarba īsfilma «Augstāk par zemi» (2015) ieguva «Grand Prix» 33. starptautiskajā īsfilmu festivālā «Tous Courts» Francijā, balvā tika piešķirta kino tehnikas izmantošanas iespēja Francijā, tāpēc tur arī daļēji tapa Jāņa Ābeles pirmā pilnmetrāžas filma, debijas spēlfilma «7 miljardi gadu pirms pasaules gala» (2018). Jau īsfilma «Augstāk par zemi» ietvēra motīvus, kas atkārtosies arī turpmākajās Ābeles filmās – jaunieši, romantika, bohēma, izteiksmīgi pilsētu skati, atsauces uz citām filmām. Režisoram ir svarīgi rosināt skatītāju domāt un just emocijas, tieši jūtas izvirzot svarīgākā pozīcijā, nekā formālus kino paņēmienus. Savu kinoskatīšanās pieredzi un aizrautību ar

kinoteātriem Ābele fiksējis dokumentālā īsmetrāžas esejā «81 metrs» (2022).

Romāna «Jelgava '94» materiālu filmā kopā ar Jāni Ābeli pārradījis scenārists Matīss Gricmanis – dramaturgs, scenārists un tulkotājs, kurš strādā gan teātrī, gan kino. Starp viņa realizētajiem scenārijiem ir darbs pie Dāvja Sīmaņa filmas «Tēvs Nakts» (2018) par Žani Lipki, daudzsēriju filmām «Sarkanais mežs» (2019), «Kriminālliieta iesācējam» (2022), arī pie dokumentāliem darbiem.

Filmas operators Aigars Sērmukšs ir viens no šobrīd visaktīvāk strādājošajiem Latvijas kinooperatoriem, viņš filmē gan aktierkino (piemēram, «Tizlenes» (2021), «Ziemassvētki džungļos» (2020)), gan dokumentālās filmas – «Spiegs, kurš mans tēvs» (2019), «Mūris» (2018) u. c. Kinožurnāliste Kristīne Matīsa filmā «Jelgava '94» īpaši atzīmē operatora veikumu: «Operatora kamera uzskatāmi izceļ kadrā svarīgo, visam pārējam uzlaižot «nefokusa» migliņu, tā ka nepieciešamās detaļas skatītājs var piedomāt pats; kamera arī brīžiem it kā uztaisa virpuli, parauj gaisā varoņus un caur mūzikas uzbangojumu aiznes uz nākamās epizodes sākumu, atbrīvojot skatītāju no pienākuma garlaicīgi staigāt pa realitātes taciņām.» («Filmas «Jelgava '94» recenzija. Kāpēc tev nav grebene…». *Diena*, 29.09.2019.) Par darbu pie filmas Sērmukšs bija nominēts balvai «Lielais Kristaps» kā labākais spēlfilmas operators.

CITĀTI

«Pirmkārt jāmin, ka šī filma ir interesanta ne tikai kā kultūras fenomena pārnesums uz kinoekrāna, bet arī kā spilgtākais pēdējā laika *teen movie* vai jauniešu filmu žanra darbs. Un – nē, filmas žanrisko piederību nemaina fakts, ka tā ļauj patīkami slīgt nostaļģijā arī daudziem tīņiem aiz trešā gadu desmita. Filmā «Jelgava '94» ir gandrīz visas žanra pazīmes – brīvības meklējumi stīvas sistēmas ietvaros, ko reprezentē filmas realitāti ieskaujošais paneļmāju labirints; pašidentitātes meklējumi un neizbēgamā sacelšanās pret veco, nejēdzīgo pasaules kārtību.»

(Žulijens Nuhums Kulibali. ««Jelgava '94» – pusaudžu filma visām paaudzēm». «Kino Raksti», 29.09.2019.)

«Jāatzīst, ka tā, šķiet, ir režisora Jāņa Ābeles rokraksta pazīme un viena no viņa stiprajām pusēm – arī debijas īsfilmā «Augstāk par zemi» (2015) un pirmajā pilnmetrāžas filmā «7 miljardi gadu pirms pasaules gala» (2018) viņam lieliski izdevies parādīt urbānās ainavas skumjas un vientulību. Viņš nav centies precīzi notvert 90. gadu Jelgavas atmosfēru (būdams jelgavnieks, es to nepazinu), taču šajās ainās ir kaut kas arhetipiskāks – tāds, kas var tikt atpazīts un saprast arī nesaistīti ar konkrētu vietu un laiku. (..) Zīmīgi, ka visās trijās Ābeles filmās ir kāda aina uz daudzstāvu mājas jumta vai kraujas malā – viņu vilina kritiena priekšnojauta un bailes no augstuma, viņš apzināti izmanto šo psiholoģisko triku, lai skatītāju izsistu no komforta sajūtas. Arī tas ir kaut kas tāds, ko mēs praktiski visi atceramies no savas bērnības – pārvarētās bailes no kokiem, jumtiem, balkoniem, pirmo nojausmu par savu mirstīgumu un pirmo pieaugšanas brīdi.»

(Ilmārs Šlāpins. ««Jelgava '94». Sentimentālais ir jaunais brutālais.» *Kino Raksti*, 19.09.2019.)

Kadrs no filmas «Jelgava '94»

PAPILDMATERIĀLI

- Marta Elīna Martinsone. ««Es gribu likt domāt un just emocijas» – gada labākais režisors Jānis Ābele par kino, metālu un «Jelgavu '94»». Žurnāls «Rīgas Viļņi». 13.11.2019. https://jauns.lv/raksts/izklaide/358234-es-gribu-likt-domat-un-just-emocijas-gada-labakais-rezisors-janis-abele-par-kino-metalu-un-jelgavu-94
- Elizabete Palasiosa. ««Jelgava '94» – pirmā «zaļā» filma Latvijā». «Kino Raksti», 21.07.2019. https://www.kinoraksti.lv/sarunas/jelgava-94-pirma-zala-filma-latvija-564
- Jānis Ābele: Šis ir smags jautājums. Satori.lv, 25.10.2018. https://satori.lv/article/janis-abele-sis-ir-smags-jautajums

10.–12. KLASE

JELGAVA '94

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	■ Vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos. ■ Prasmīgi izvēlas un analizē iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. ■ Analizē dažādu sociālo grupu valodas izteiksmes līdzekļu lietojumu. ■ Salīdzina un interpretē jauniešu kā sociālas grupas pazīmes noteiktā laika periodā. Nosaka, kā atspoguļotas konkrētās sociālās grupas vērtības.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, grupu darbs, recenzija.
Mērķauditorija	10.–12. klase.
Nodarbības ilgums	80–100 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapa, A4 lapa recenzijai.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs pirms filmas skatīšanās informē skolēnus, ka filma tapusi pēc tāda paša nosaukuma romāna motīviem, kā arī norāda, ka romāna autora tēls ir redzams arī filmā kā galvenā varoņa Jāņa «ēna». **2. Skolēni skatās filmu «Jelgava '94».** Skolēni filmas skatīšanās laikā veic pierakstus 1.darba lapā, aktualizējot zināšanas par jauniešu valodu un sociālo grupu pazīmēm, kā arī fiksē filmā pieminētās reālijas, kas norāda uz konkrētu laika periodu. **3. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās salīdzina savus pierakstus 1. darba lapā. Analizē sociālo grupu daudzveidību un izturēšanās paradumus dažādās situācijās. **4. Skolēni skatās filmas fragmentu** (40:11– 41:54 min), veic ierakstus 2. darba lapā. **5. Diskusija.** Skolēni veido diskusiju par to, ko nozīmē «būt normālam».
Atgriezeniskā saite	Diskusiju izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

JELGAVA ‘94

DARBA LAPA NR. 1

Kadrs no filmas «Jelgava ‘94»

1. Aizpildi tabulu par verbālu un neverbālu valodas līdzekļu lietojumu!

Skolēna vārds	Leksika	Sintakse	Žesti
Jānis			
Vecāki			
Skolotāji			
Kristīne			
Jāņa draugi			

2. Kādas laika zīmes (notikumi, reālijas, vietas) raksturo filmā atveidoto laika periodu un vietu?

3. Kāpēc, tavuprāt, filmā Zombis un Nāve netiek saukti īstajos vārdos?

4. Kāpēc jaunieši izvēlas slēpt savu identitāti?

5. Kāda nozīme, tavuprāt, ir vārdu savienojumam «stay brutal»? Ko tas liecina par jauniešiem?

10.–12. KLASE

JELGAVA '94

DARBA LAPA NR. 2

1. Noskaties filmas fragmentu (40:11–41:54 min)! Uzraksti, ko, tavuprāt, šoferis saprot ar vārdu savienojumu «būt normālam» un kā jaunieši izprot šo vārdu savienojumu?

2. Vai šobrīd «būt normālam» ir viegli? Pamato savu atbildi!

KRUSTCEĻŠ

REŽISORS JURIS PODNIEKS. 1990, DOKUMENTĀLA FILMA. 64 MIN.

Kadrs no filmas «Krustceļš»

FILMA

«Krustceļš» (1990) ir tēlains un emocionāls stāsts par triju Baltijas valstu – Latvijas, Lietuvas un Igaunijas – ceļu uz politisku neatkarību un pašnoteikšanos. Filma veidota trijās daļās, kurās atsevišķu cilvēku stāsti, hroniku materiāli un aktuāli filmējumi atspoguļo Baltijas valstu sarežģītos vēstures līkločus 20. gadsimtā, atainojot okupācijas pieredzi, Atmodas laiku un brīvības atgūšanu. Šīs norises savij kopā dziesmas spēks – tradīcija, kurai ir īpaša nozīme Baltijas valstīs. Saistmotīvs filmā ir 1990. gada Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki, kad pirmoreiz pēc pusgadsimtu ilgušās okupācijas bija iespējams satikties Latvijas iedzīvotājiem un no trimdas pārbraukušajiem latviešiem.

Filma veidota bez aizkadra komentāra, tekstuālo informācijas slāni radot no cilvēku stāstītā, bet pamatā balstoties tieši vizuālajā attēlā un montāžas sekvencēs. Filmas pirmā daļa iezīmē sāpīgo pagātni uz Dziesmu svētku tradīcijas fona Baltijā. Filmas varoņi stāsta par savu dzīvi un notikumiem padomju laikos, kur ieskanas gan izsūtījuma pieredze, gan represīvā padomju laika politika valstī palikušajiem. Kā izteiksmīga metafora izsūtījumam ir tukšās mājas un to caurie jumti, kuri liecina par to, ka īpašnieki šīs vietas pametuši jau sen. Koru dalībnieku dziedāšanu Dziesmu svētkos montējot līdzās arhīvu materiāliem ar pirmo brīvvalsts laiku svētku filmējumiem, veidots priekšstats par šīs tradīcijas nozīmi visas nācijas un atsevišķu cilvēku dzīvē. Izmantoti arī arhīvu kadri ar karavīriem un tankiem, parādot to, kas šajās teritorijās noticis iepriekš, un pretstatot koru dziedātāju un vienotās tradīcijas varenību brutālajam militārajam spēkam.

Otrā filmas daļa izvērš upuru tematiku, runājot gan par tiem, kuri tika deportēti un nekad neatgriezās, gan arī par tiem, kas vēl nesen iesaukti padomju armijā un nosūtīti uz karadarbības zonu, no kuras pārvesti miruši. Upuri ir arī tie, kuri grasās palikt savā trimdas vai izsūtījuma mītnes zemē, jo tur jau aizvadīta visa dzīve un sākt visu no jauna brīvā Latvijā viņi vairs nav gatavi. Šis segments būtu apzīmējams kā veltījums salauztiem likteņiem – cilvēkiem nācās pielāgoties varas uzspiestiem jauniem apstākļiem, un rezultātā bija gan tādi, kas aizgāja bojā, gan tādi, kas izdzīvoja.

Trešā filmas daļa sākas ar kadriem Lietuvā, Krusta kalnā, un krusts kā simbols šeit atkārtojas daudzās epizodēs. Šo daļu varētu formulēt kā atjaunošanās vai augšāmcelšanās tematiku – meklējot jaunus orientierus, pārvērtējot pagātni un attiecības ar padomju varu. Viens no emocionālākajiem mirkļiem šajā daļā ir balsošana par Latvijas neatkarības deklarāciju 1990. gada 4. maijā, kad lielākā daļa deputātu nobalsoja «par», tā paverot ceļu neatkarības atjaunošanai.

Filma «Krustceļš» ir viens no spilgtākajiem dokumentālajiem darbiem šajā laikā; politisko pārmaiņu un pagātnes attēlošanai meklēti vizuāli ietilpīgi tēli. Režisors Juris Podnieks pārmaiņas PSRS tēlainā formā tika fiksējis jau piecu sēriju filmā «Mēs» (1989), ko pasūtīja Lielbritānijas televīzija «ITV Central» un līdzfinansēja «Channel 4». Pateicoties šīs filmas panākumiem, Krustceļš tapa kā «Channel 4» un Japānas sabiedriskās televīzijas NHK pasūtījums.

AP FILMU

Juris Podnieks jau bija ieguvis starptautisku uzmanību ar dokumentālo filmu «Vai viegli būt jaunam?» (1986) par jauniešiem un viņu izjūtām 80. gadu vidus Latvijā; šajā filmā jaunieši, pavisam netipiski laikmetam, par savām izjūtām un pārdomām runā ļoti atklāti. Pateicoties šīs filmas panākumiem, Podniekam tika piedāvāts veidot līdzīgu stāstu par visu Padomju Savienību, taču šī iecere izvērtās daudz pamatīgākā darbā, ietverot Mihaila Gorbačova pārbūves laika notikumu dokumentēšanu, pakāpeniskos brīvības centienus dažādās PSRS republikās, etniskos konfliktus, ekoloģiskās katastrofas. Podnieka filmēšanas grupa vairāku gadu gaitā fiksēja vēstures pagrieziena

punktus, tai skaitā Čornobiļas atomreaktora katastrofu Ukrainā, Armēnijas un Azerbaidžānas konfliktu Kalnu Karabahā, sarkanbaltsarkanā karoga pacelšanu pie Brīvības pieminekļa Rīgā un daudzus citus notikumus. Filma *Mēs* apliecināja Podnieka spēju tēlainā formā tvert politisku pārmaiņu procesus, un līdzīgu pieeju, tikai koncentrētākā formā, režisors realizēja filmā «Krustceļš». Tā bija apzināta izvēle – veidot darbu ar montāžas palīdzību un raisīt emocijas, liekot skatītājiem uzmanīgi vērot uz ekrāna notiekošo un izdarīt secinājumus pašiem.

Neilgi pēc «Krustceļa» pabeigšanas risinājās 1991. gada janvāra barikāžu notikumi, tajos Juris Podnieks filmēja kopā ar saviem kolēģiem, kuri bija strādājuši arī pie filmas «Krustceļš». Operatoru Andri Slapiņu nāvējoši ievainoja filmēšanas laikā, operators Gvido Zvaigzne no gūtajiem ievainojumiem mira pēc neilga laika. Slapiņš, būdams sašauts, lūdza kolēģiem viņu filmēt, lai šie kadri saglabātos kā dokumentāla liecība par šo laiku. Kā veltījumu saviem kolēģiem Podnieks izveidoja filmu «Pēcvārds» (1991), kurā iekļauti šie traģiskie kadri.

Filma «Krustceļš» saņēma «Lielā Kristapa» balvu kā gada labākā dokumentālā filma, un žūrijas priekšsēdētāja, kinokritiķe Sarmīte Ēlerte apbalvojumu pamatoja – «Krustceļš» ir filma, «kurā sasniegts mākslinieciskais vispārinājums, kad varoņu un notikumu pieredze pārtop tautas likteņa apjēgsmē.» Juris Podnieks saņēma «Lielā Kristapa» medaļu par drosmi un vērienu laikmeta dokumentēšanā, medaļa tika piešķirta arī montāžas režisorei Antrai Cilinskai gan par šo filmu, gan arī par citu Podnieka režisēto filmu «Impērijas gals» (1991).

Kadri no filmas «Krustceļš»

AUTORI

Režisors, operators un producents Juris Podnieks (1950–1992) bija nozīmīga personība pārmaiņu laika dokumentēšanā 80. gados un 90. gadu sākumā, līdz pat savai traģiskajai un pāragrajai nāvei. Podnieks sācis kā operators, bet pakāpeniski pievērsies arī režijai, viņa filmās aktuāla ir sporta tēma, spēcīgas personības, vēsture, politisko pārmaiņu procesi, viņa kamera jutīgi tvērusi cilvēkus un notikumus, filmām spējot runāt par būtisko gan pagātnē, gan tagadnē.

Rīgas kinostudijā Podnieks sāka strādāt 1967. gadā kā operatora asistents, tad uzsāka studijas Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā. Viņa diplomdarbs bija Herca Franka režisētā pilnmetrāžas dokumentālā filma «Aizliegtā zona» (1975, kopā ar otru operatoru Sergeju Nikolajevu) par jauniešiem Cēsu kolonijā. Īpašs tehnisko paņēmienu demonstrējums bija Franka režijā un ar Podnieka kameru tvertā īsmetrāžas filma «Vecāks par desmit minūtēm» (1978), kur nepārtrauktā kadrā fiksēti bērna emocionālie pārdzīvojumi, skatoties leļļu teātra izrādi par labā un ļaunā cīņu. Īpašs ir arī Podnieka kā operatora darbs Rolanda Kalniņa dokumentālajā filmā «Saruna ar karalieni» (1980) par izcilo aktrisi Viju Artmani.

1977. gadā Juris Podnieks uzņēma savu pirmo kinožurnālu kā režisors, jau nākamajā gadā sekoja arī pirmā īsmetrāžas dokumentālā filma «Brāļi Kokari» (1978). Savā pirmajā pilnmetrāžas filmā «Strēlnieku zvaigznājs» (1982) Podnieks pievērsās vēsturiskai tēmai, fiksējot pagātnes liecības, nākamajās filmās viņš ieklausījies jauniešu izjūtās pārbūves gaisotnē («Vai viegli būt jaunam?», 1986) un fiksējis padomju impērijas sabrukumu («Mēs», 1989), pietuvināti

skatījis pārmaiņu laiku Baltijā (filmās «Krustceļš» un «Pēcvārds»).

Jura Podnieka spēja atrast personisku saikni ar filmētajiem cilvēkiem, kolēģiem un laikabiedriem, prasme jutīgi uztvert un izpaust laikmetu padarīja viņu arī par sabiedrībai nozīmīgu personību, kuras viedoklī ieklausījās. Pēc Jura Podnieka negaidītās un traģiskās nāves kolēģi turpināja viņa iesākto darbu, dibinot Podnieka vārdā nosauktu filmu studiju. 2024. gadā studija producējusi dokumentālo filmu, kas veltīta režisora un operatora personībai un daiļradei, – «Podnieks par Podnieku. Laika liecinieks» (režisores Anna Viduleja un Antra Cilinska).

Filmas «Krustceļš» operatori līdz ar Podnieku bija Andris Slapiņš un Gvido Zvaigzne, tuvi Podnieka kolēģi – Slapiņš bija filmas «Strēlnieku zvaigznājs» operators, bet Zvaigzne – viens no operatoriem filmā «Mēs». Andris Slapiņš arī pats strādāja kā režisors, viņu īpaši interesēja dažādu tautu kultūra un etnogrāfija (uzņēmis filmas «Latviešu folklora» (1983), «Čukotka. Atmiņu krasts» (1987), «Cerību lauki» (1988) u. c.). Gvido Zvaigzne dokumentālistu kolektīvam pievienojās 80. gadu vidū, filmējis sadarbībā ar režisoriem Ansi Epneru, Andreju Apsīti, Ivaru Selecki.

CITĀTI

«Vēsture piespriedusi šai filmai būt visā latviešu kinematogrāfijā vienīgajai, kura nevis tikai rādījusi vai pat ietekmējusi tautas vēsturi, bet kļuvusi par pašu traģiskāko un tajā pašā laikā nozīmīgāko brīžu līdzdalībnieci, akumulējot to izstaroto gaišumu un uzsūcot tumsu.»

(Aija Cālīte. «Brīvības liecības un liecinieki.» «Diena», 25.07.1991.)

Juris Podnieks: «Kas attiecas uz filmēšanu kaujas laukā, tiešām – gan filmējot streļķus, gan mazliet saskaroties ar Otrā pasaules kara materiāliem, es vienmēr domāju, ka šāvienu troksni meklēšu tikai arhīvu fonotēkās. Taču šobrīd arī mana fonotēka diemžēl ir pārpilna ar dažāda skaļuma un kalibra šaujamo skaņām. Es nekad nedomāju, ka to piedzīvošu.»

(Jānis Baltauss. «Juris Podnieks». «Māksla», Nr. 1, 1992.)

Kadrs no filmas «Krustceļš»

PAPILDMATERIĀLI

- Ilze Auzāne. «Viņš bija jūtīgs pret nākotni. Kino profesionāļi atceras Juri Podnieku.» «Diena», 04.12.2020. https://www.diena.lv/raksts/kd/kinotv/vins-bija-jutigs-pret-nakotni.-kino-profesionali-atceras-juri-podnieku-14252951
- Anete Konste. «Vai viegli būt Jurim Podniekam?» «Kultūrdeva», 17.01.2021.: https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/vai-bija-viegli-but-jurim-podniekam.a388569/
- Režisora Jura Podnieka materiālu kolekcija portālā redzidzirdilatviju.lv https://www.redzidzirdilatviju.lv/lv/collections/160436/2/
- Zane Balčus. «Juris Podnieks un Latvijas dokumentālais kino pēc…». «Kino Raksti», 05.12.2020. https://www.kinoraksti.lv/petijumi/juris-podnieks-un-latvijas-dokumentalais-kino-pec-753

7.–9. KLASE

KRUSTCEĻŠ

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	▪ **Salīdzina** dažādus stāstus par vieniem un tiem pašiem notikumiem. ▪ **Pēta** vēsturisko notikumu daudzveidību lokālajā, nacionālajā, Eiropas līmenī, to cēloņsakarības, analizējot sabiedrības attīstības procesus. ▪ **Salīdzina** informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, darbs ar informācijas avotiem, radošā rakstīšana.
Mērķauditorija	7.– 9. klase.
Nodarbības ilgums	80–100 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapas, skaidrojošās vārdnīcas (piem., tezaurs.lv).
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina pārdomāt vārda «krustceļš» nozīmi. Skolēni veic ierakstus 1. darba lapā. Skolēni pārrunā, kad latviešu tauta vēstures gaitā ir nonākusi krustcelēs, kādi tam bija iemesli, kāds bija rezultāts. **2. Skolēni skatās dokumentālo filmu «Krustceļš».** Skolēni filmas skatīšanās laikā papildina 1. darba lapu. **3. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās pārrunā krustceļa simbolisko nozīmi. **4. Radošs darbs.** Skolēni individuāli veido akrostihu «Krustceļš».
Atgriezeniskā saite	Skolēnu sniegumu vērtē atbilstoši kritērijiem, par kuriem vienojas.

7.–9. KLASE

KRUSTCEĻŠ

DARBA LAPA NR. 1

1. Uzraksti doto vārdu un vārdu savienojumu skaidrojumu!

Krusts	
Ceļš	
Krustceļš	

2. Izmantojot dažādus informācijas avotus, atrodi 2-3 frazeoloģismus, kuru pamatā ir vārdi «krusts» vai «ceļš»! Kādās situācijās šos frazeoloģismus lieto?

3. Atzīmē uz taisnes, tavuprāt, nozīmīgākos 20. gs. Latvijas vēstures notikumus, kad var teikt, ka sabiedrība atradusies krustceļā! Pamato savu izvēli!

4. Kāpēc, tavuprāt, viens no filmas vadmotīviem ir Dziesmu svētki?

5. Noskaties filmas beigu fragmentu (56:42 min)! Noskaidro, kāda kordziesma skan filmas beigās! Sameklē informācijas avotos, ar ko šī dziesma ir īpaša gan pirmatskaņojuma reizē, gan latviešu kultūrā kopumā!

6. Atkārto, kas ir akrostihs! Uzraksti savu akrostihu «Krustceļš»!

K
R
U
S
T
C
E
Ļ
Š

MANS MĪĻĀKAIS KARŠ

REŽISORE ILZE BURKOVSKA-JAKOBSENA. 2020, ANIMĀCIJA. 82 MIN.

Kadrs no filmas «Mans mīļākais karš»

PIRMIZRĀDE – 2020. gada jūnijā Starptautiskajā Ansī animācijas filmu festivālā, Francijā
TV PIRMIZRĀDE – 2021. gada 1. maijā LTV1

FILMA

Filma «Mans mīļākais karš» ir režisores Ilzes Burkovskas-Jakobsenas personisks stāsts par bērnību un pieaugšanu Padomju Latvijā no 20. gadsimta 70. gadiem. Filmas autori uzsver, ka tā ir pretkara filma, kurā izcelta indivīda brīvība kā pamattiesība demokrātiskā sabiedrībā.

Filma sākas ar mūsdienās filmētu dokumentālu epizodi, kurā filmas režisore brauc satiksmes autobusā pa mežiem apaugušu ceļu. Pakāpeniski filmēto ceļu nomaina animēts attēls, un stāsts pārceļas pagātnē, Ilzes bērnībā, kad viņai bija trīs gadi un meitene kopā ar vecākiem pirmo reizi mūžā aizbrauca uz jūru. Tolaik Latvijas jūras piekraste bija Padomju Savienības rietumu robeža, tādēļ brīva pieeja jūrai nebija atļauta, lai cilvēki nemēģinātu bēgt no valsts (liedags tāpēc tika uzarts ar traktoru, lai redzētu, vai kāds nav to šķērsojis). Ilzes ģimene dzīvo laukos pie mammas vecākiem, un meitenei patīk šāda dzīve, tomēr pieaugušo starpā nereti izceļas strīdi, jo atšķiras viņu viedokļi par pastāvošo valsts iekārtu – Ilzes tēvs ir komunisma piekritējs, bet vectētiņš ir šīs varas pretinieks. Viņš bijis viens no tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri tikuši izsūtīti uz Sibīriju, jo ģimenei piederējis īpašums; vectētiņš ir kritiski noskaņots pret padomju ideoloģiju un savas pagātnes dēļ netiek «pieņemts sistēmā» – piemēram, vairākkārt tiek noraidīta vectētiņa iecere sarīkot gleznu izstāde, vēlāk vectētiņa biogrāfiju kā šķērsli izjūt arī Ilzes mamma.

Drīz Ilze ar vecākiem un mazo brāli Matīsu pārceļas uz Saldu, kur tēvs tiek norīkots darbā. Neilgi pēc tam tēvs aiziet bojā autokatastrofā, un Ilzes mammai vienai jācenšas nodrošināt ģimeni sarežģītos apstākļos, kad veikalā reti pieejami pārtikas produkti. Reiz mazā Ilze, spēlējoties piemājas smilšu kastē, atrod vācu karavīra mirstīgās atliekas un sāk interesēties par citiem stāstiem, nekā tikai tiem, ko piedāvā oficiālā vara un skolotāji skolā. Saldus apkārtne ir zīmīga vieta – pie tās atrodas slēgts poligons, īpašas slepenības apstākļos ierīkota armijas bāze, kurā trenējas gaisa spēku piloti, tādēļ virs pilsētiņas bieži lido kara lidmašīnas, turklāt Otrā pasaules kara beigās te bija intensīvu kauju vieta, tā sauktais Kurzemes katls.

Ilzes skolas dzīve ir piepildīta ar padomjlaiku skolas ikdienas detaļām – darbību oktobrēnos un pionieros, kara veterānu sveikšanu, braucienu uz pionieru nometni Krimā, civilās apmācības nodarbībām un daudz ko citu. Ilzes sapnis ir kļūt par žurnālisti, turpinot tēva izvēlēto profesiju, līdz kuras diploma iegūšanai pirms nāves viņam pietrūka pavisam īss laika sprīdis. Pakāpeniski padomju sistēmā notiek izmaiņas, Brežņeva stagnācijas periodu un Aukstā kara spriedzi nomaina Gorbačova uzsāktā «pārbūve». Kad Ilzei aprit 17 gadi, mamma pārceļas uz laukiem un pēc neatkarības atjaunošanas kļūst par vienu no pirmajām pēcatmodas laika Latvijas zemniecēm. Atmodas laiks ilustrēts ar arhīvu materiāliem no Baltijas ceļa un citiem nozīmīgiem tā laika notikumiem. Filmas noslēgumā režisore kopā ar saviem bērniem dokumentālos kadros redzama pie jūras – līdzīgi kā filmas sākumā, bet nu viņi brīvi drīkst staigāt gar krastu.

Filma pamatā veidota kā animācija, bet tajā izmantoti arī dokumentāli filmējumi, arī dažādu kino arhīvu materiāli un fotogrāfijas, lai ilustrētu pagātnes notikumus. To var apzīmēt kā dokumentālu animācijas filmu, jo tajā izmantotas abu filmu veidu tehnikas.

Filmu «Mans mīļākais karš» var uzskatīt par ļoti spilgtu ilustrāciju tam, kā dzīvoja cilvēki padomju iekārtā, jo filma ietver daudz spilgtu detaļu par tā laika ikdienu, kas balstās gan režisores pašas atmiņās, gan laikabiedru liecībās un arhīvos. Tomēr, kā intervijā minējusi režisore, «tā nav tikai filma ar vēsturisku atskatu uz padomju

laikiem, tā ir arī par tagadni, kurā arvien jūtam pagātnes sekas.» (Aija Kaukule. «Par ko tu gribi kļūt – par redīsu vai tomātu? Saruna ar Norvēģijā dzīvojošo latvieti Ilzi Burkovsku-Jakobsenu». «Latvijas Avīze», 13.06.2020.)

AP FILMU

Filma tapa deviņus gadus, tā ir Latvijas studijas «Ego Media» un Norvēģijas kopprodukcija. Filmas scenāriju Burkovska-Jakobsena sāka rakstīt 2011. gadā, bet filmas ražošana sākās 2016. gadā.

Dokumentāla animācija kā filmas forma pēdējos gados iemantojusi arvien lielāku popularitāti, un par darba procesu Burkovska-Jakobsena stāsta: «Animācija prasa ļoti daudz detaļu. Dokumentālajā vai aktierkino vispirms ir materiāls un tad to montē, bet šeit ir otrādi – vispirms jāsamontē, un tad sāc filmēt. Katrā animācijas radīšanas posmā ir citi izaicinājumi, man ikreiz jāmācās kaut kas jauns.» (Aija Kaukule. «Par ko tu gribi kļūt – par redīsu vai tomātu? Saruna ar Norvēģijā dzīvojošo latvieti Ilzi Burkovsku-Jakobsenu». «Latvijas Avīze», 13.06.2020.)

Filma saņēma galveno balvu programmā «Contrechamp», vienā no prestižākajiem animācijas festivāliem pasaulē – Starptautiskajā Ansī animācijas filmu festivālā Francijā –, tai tika piešķirts arī kinokritiķu apbalvojums. Filma izrādīta ļoti daudzos festivālos pasaulē (Korejā, Igaunijā, Lielbritānijā, Polijā u. c.), demonstrēta repertuārā vairāk nekā 40 kinoteātros Francijā. Filma atzīmēta arī ar Nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps» – balva par labāko animācijas filmu un balva Burkovskai-Jakobsenai kā labākajai animācijas režisorei.

Filmas galvenais mākslinieks ir norvēģu rakstnieks un grāmatu ilustrators Sveins Nīhuss. Izvēli strādāt tieši ar Nīhusu kā mākslinieku režisore pamato: «Viņa stils apvieno baiso un bērnišķīgo, un viens no maniem uzstādījumiem bija, ka mēs Sveina stilu nemainīsim. Piemēram, klasiskajā animācijā vienmēr iezīmē acu zīlītes, bet mums paliks šādas acis, kā viņš zīmē.» Henrieta Verhoustinska. «Režisore Ilze Burkovska-Jakobsena: Jauniešos vēl jūtu paliekas no padomju cilvēka». «Kultūrdeva», 28.09.2020.

Par savām mīļākajām epizodēm filmā režisore nosauc divas – mammas pārdzīvojumu par iestāšanos komunistiskajā partijā un Baltijas ceļa attēlojumu. Par filmas nosaukuma izvēli režisore skaidrojusi, ka tas ir tāds, «lai provocētu. Zināju, ka tas piesaistīs uzmanību un kādam būs, par ko padomāt.

Kadrs no filmas «Mans mīļākais karš»

Skaidrs, ka mīlestības pret karu cilvēkam vispār nevar būt, es ar šo nosaukumu vēlos izcelt, ka mūsu uzvara tika panākta ar miermīlīgiem darbarīkiem. Šī ir pretkara filma.» (Vintra Vilcāne. «Režisore Ilze Burkovska-Jakobsone: Pirmie gadi pēc dēla piedzimšanas bija diezgan smagi». «Santa», 13.10.2020)

AUTORI

Ilze Burkovska-Jakobsena mācījusies TV režiju Lillehammerē (tagadējā Norvēģijas Filmu skolā), kur specializējusies dokumentālajā kino, jo tā bija tuvākā izvēle iepriekš iecerētajai žurnālistes profesijai. Pēc studiju beigšanas režisore pamatā dzīvoja Norvēģijā, kur kopā ar vīru Trondu Jākobsenu nodibinājusi filmu studiju «Bivrost Film» (tajā producēta arī filma «Mans mīļākais karš»), bet pamazām arvien vairāk uzturas arī Latvijā. Viņa regulāri veidojusi dokumentālas filmas un televīzijas raidījumus, atzinību saņēmusi par dokumentālo filmu «Bekons, sviests un mana mamma» (2008), kura Latvijā atzīta par gada labāko dokumentālo filmu un saņēmusi «Lielā Kristapa» balvu. Režisores filmās atkārtojas tēma par cilvēka likteni vēsturisku pavērsienu apstākļos. 2021. gadā Burkovska-Jakobsena debitējusi arī spēles kino, uzņemot īsfilmu «Atseko man» par vecmāmiņas un viņas pieaugušās mazmeitas sadzīvošanu. «Aktierkino, protams, mani interesējis vienmēr, bet ir pietrūcis drosmes, pietrūkusi pašapziņa kaut ko uzsākt,» intervijā saka Ilze Burkovska-Jakobsena. «Režisora darba būtība ir tāda, ka tu pēkšņi jūties kā gleznotājs. Tu glezno ar aktieru emocijām, ar aktieru sejām.» (Daira Āboliņa. ««Mans mīļākais karš» režisore Ilze Burkovska-Jakobsena debitē spēles kino». LSM, 15.04.2021.)

Filmas mākslinieks ir norvēģis Sveins Nīhuss (Svein Nyhus), ilustrators un bērnu

grāmatu autors. Nīhuss ir veidojis ilustrācijas gan paša sarakstītām grāmatām, gan arī citu autoru darbiem, viņa grāmatas tulkotas vairākās valodās. Nīhuss norādīts kā filmas galvenais (koncepta) mākslinieks, bet liela nozīme filmā paveiktajam ir arī vairākiem latviešu animācijas māksliniekiem – Laimai Puntulei un citiem.

Filmai mūziku radījis komponists Kārlis Auzāns, viens no aktīvākajiem filmu mūzikas autoriem Latvijas kino pēdējās desmitgadēs. Auzāns komponējis mūziku ne tikai Latvijas, bet arī Lietuvas un Igaunijas autoru filmām, starp viņa darbiem ir mūzika ģimenes piedzīvojumu filmai «Ziemassvētki džungļos» (2020), dokumentālajai filmai «Turpinājums» (2018), vēsturiskajai drāmai «Melānijas hronika» (2016) un daudzām citām.

CITĀTI

«Filmā redzam, ka mazā Ilze grib būt laba skolniece, čakla pioniere, viņa kļūst par pulciņa vadītāju, raksta laikrakstam *Pionieris*, gatavojoties kļūt par žurnālisti, un dzīves dīvainībām rod skaidrojumu domu vīzijās (veikalos sviesta nav tāpēc, ka tas tiek krāts kara gadījumam lielā noliktavā Kremlī). Ilze aug saskaņā ar padomjzemes iesarkano īstenību, bet no šodienas viedokļa tā ir savāda un divkosīga. Tiecoties pēc detaļu uzskatāmības, pēc filmas idejiskā uzstādījuma pārliecinošākas realizācijas, režisore varbūt ir nedaudz piekoriģējusi savas atmiņas vēlamajā virzienā. Tas, protams, nav nekāds grēks un noteikti veicina filmas vēstījuma uztveres nepārprotamību.»

(Agris Redovičs. ««Mans mīļākais karš.» Bērnības iesārtie rīti». «Kino Raksti», 25.09.2020.)

«Būtiski Ilzes Burkovskas-Jakobsenas filmā, ka tas ir sievietes skats, pareizāk sakot, mazas meitenes skats uz vēsturi un notikumiem. Sievietes skats pārāk maz bijis redzams ne tikai kino, bet arī kultūras un vēstures situācijā, kurā gadsimtiem ilgi dominējusi patriarhāla lietu kārtības izpratne. «Mans mīļākais karš» piedāvā netipisku lietu kārtību, tajā vēsturisku lomu sāk spēlēt bērnu filma «Četri tankisti un suns», zemeņu ziepes, rinda pēc sviesta, no debesīm krītošas govis, ko vācu karavīri centušies nolaupīt kurzemniekiem, kauli smilšu kastē, uzartas pierobežas liedaga smiltis. Sievišķo redzējumu te atklāj nevis minēto lietu sadzīviskums – ne tas, ka tikai sievietes stāvēja rindā pēc produktiem vai pievērsa uzmanību kaut kam tik «sievišķīgam» kā ziepju aromāts –, bet gan pats atlases subjektīvisms.» (Ilmārs Šlāpins. «Vēsture sievietes acīm». «Delfi», 19.10.2020.)

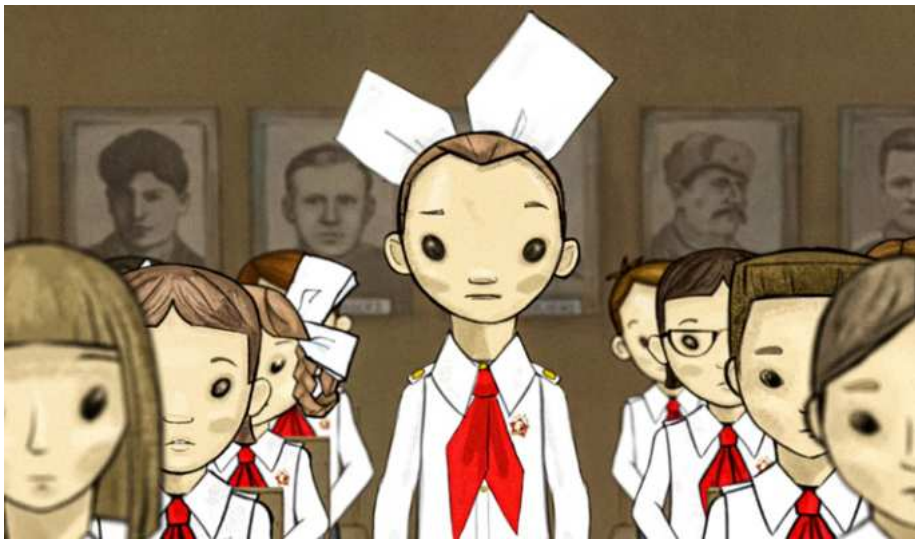

Kadrs no filmas «Mans mīļākais karš»

PAPILDMATERIĀLI

- Paula Dēvica. «Dokumentālā animācija «Mans mīļākais karš» – stāsts par pieaugšanu aukstā kara laikā.» LSM. 23.12.2019. https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/dokumentala-animacija-mans-milakais-kars--stasts-par-pieaugsanu-auksta-kara-laika.a342630/
- Aija Kaukule. «Par ko tu gribi kļūt – par redīsu vai tomātu? Saruna ar Norvēģijā dzīvojošo latvieti Ilzi Burkovsku-Jakobsenu». «Latvijas Avīze», 13.06.2020., https://www.la.lv/par-ko-tu-gribi-klut-par-redisu-vai-tomatu
- Ieva Viese. «Mans mīļākais karš. Un patiesība». «Kino Raksti», 05.07.2020., https://www.kinoraksti.lv/domas/recenzija/mans-milakais-kars-un-patiesiba-695
- Filmas mājas lapa angļu valodā «My Favorite War»: https://myfavoritewar.com/
- Henrieta Verhoustinska. «Režisore Ilze Burkovska-Jakobsena: Jauniešos vēl jūtu paliekas no padomju cilvēka». «Kultūrdeva», 28.09.2020., https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/rezisore-ilze-burkovska-jakobsena-jauniesos-vel-jutu-paliekas-no-padomju-cilveka.a375985/
- Vintra Vilcāne. «Režisore Ilze Burkovska-Jakobsena: Pirmie gadi pēc dēla piedzimšanas bija diezgan smagi». «Santa», 13.10.2020., https://www.santa.lv/raksts/personibas/rezisore-ilze-burkovska--jakobsone-pirmie-gadi-pec-dela-piedzimsanas-bija-diezgan-smagi-36055/

10.–12. KLASE

MANS MĪĻĀKAIS KARŠ

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	■ **Prasmīgi izvēlas un analizē** iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ■ **Diskutē** par taisnīgumu, tiesiskumu un mūsdienu ētiskajām problēmām, piedāvā to risinājumus. Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos, skaidro, ka vērtības laika gaitā var mainīties un kā tās ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu. ■ **Salīdzina** informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem. ■ **Analizē** dažādu mākslas veidu apvienošanu un izmantošanas nepieciešamību vienā darbā.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, diskusija, eseja.
Mērķauditorija	10.– 12. klase.
Nodarbības ilgums	80 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, darba lapas, skaidrojošās vārdnīcas (piem., tezaurs.lv).
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina pievērst uzmanību vēstures notikumu atveidei filmā. **2. Skolēni skatās filmu «Mans mīļākais karš».** Skolēni filmas skatīšanās laikā veic pierakstus 1. darba lapā, aktualizējot zināšanas par būtiskiem vēstures aspektiem. **3. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās analizē indivīda un varas savstarpējo mijiedarbību. Veic pierakstus 2. darba lapā. **4. Eseja.** Skolēni raksta argumentēto eseju par indivīda un varas attiecībām.
Atgriezeniskā saite	Eseju izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

MANS MĪĻĀKAIS KARŠ

DARBA LAPA NR. 1

1. Par kādiem Latvijas vēsturē nozīmīgiem notikumiem tiek stāstīts filmā?

2. Analizē, kā filmā no dažādiem skatpunktiem tiek atspoguļoti vēstures notikumi!

3. Kādus paņēmienus izmanto filmas veidotāji, lai «izstāstītu stāstu»? Kāpēc šie paņēmieni ir iedarbīgi?

4. Noskaties filmas fragmentu (44:47min – 45:32min)! Kā tu izproti filmā teikto atziņu, ka «paši sev mēs nozagām savstarpējo uzticēšanos»?

10.–12. KLASE

MANS MĪĻĀKAIS KARŠ

DARBA LAPA NR. 1

1. Kāpēc, tavuprāt, filmas nosaukums ir «Mans mīļākais karš»?

2. Noskaidro vārda «karš» nozīmes!

3. Par ko vai ar ko, tavuprāt, cīnās filmas galvenā varone Ilze? Vai viņa šajā karā ir uzvarētāja?

4. Kādās situācijās, tavuprāt, cilvēks var karot pats ar sevi?

5. Uzraksti, kādas sev nozīmīgas atziņas guvi, skatoties filmu! Kāpēc tās ir nozīmīgas?

PILSĒTA PIE UPES

REŽISORS VIESTURS KAIRIŠS.
2020, DRĀMA. 118 MIN.

Kadrs no filmas «Pilsēta pie upes»

PIRMIZRĀDE – 2020. gada 11. janvārī Krāslavas Kultūras namā
TV PIRMIZRĀDE – 2021. gada 1. janvārī LTV1

FILMA

Filmas «Pilsēta pie upes» (latgaliešu valodā nosaukums – «Piļsāta pi upis») scenārija pamatā ir trimdas rakstnieka Gunara Janovska (1916–2000) romāns «Pilsēta pie upes» (pirmo reizi publicēts ASV trimdas laikrakstā «Laiks» 1989. gadā). Romāna un filmas galvenais varonis, daiļkrāsotājs Ansis, pieredz politisko varu maiņu savā multikulturālajā pilsētā no 20. gs. 30. gadu beigām līdz 40. gadu vidum un vienlaikus arī savas personības nobriešanu; šajā procesā savijas mīlestība, morāla izvēle, savas vietas meklēšana politisko nestabilos vēsturiskos apstākļos.

Literārajā darbā ietvertie tematiskie motīvi piedāvā ļoti pateicīgu izejmateriālu kinematogrāfiskai transformēšanai – gan galvenā varoņa amats, gan darbības vide, gan upe kā motīvs vienlaicīgai stabilitātei un pārmaiņām. Anša pildītie uzdevumi, padarot pilsētu vizuāli atbilstošu attiecīgās varas apstākļiem un simboliskajām krāsām (Ulmaņa laikā zaļa, vācu laikā brūna, padomju laikā sarkana), ļauj bez lieka tekstuāla skaidrojuma pasniegt informāciju par notiekošajām pārmaiņām pilsētā. Tas noder arī spēlei ar vārdiem, kuri tiek pārkrāsoti, – Tautas noms, Vienības nams, Kultūras nams, Vadoņa iela, Staļina iela, Hitler-Straße (Hitlera iela) un citas tekstuālas detaļas publiskajā vidē. Līdzīgi notiek arī ar skulptūru izvietošanu pilsētā – Ulmaņa krūšutēlu nomaina Staļins, iepriekšējo un nu vairs nevajadzīgo noslēpjot drošā vietā.

Filmas stāsta sākumā Ansis (Dāvis Suharevskis) pamet darbu pie vācbaltiešu ģimenes un dodas atpakaļ uz dzimto pilsētu, kurā dzīvo viņa vecais un slimais tēvs. Ansis sāk darbu kā daiļkrāsotājs, pildot dažādus pilsētā un pilsētniekiem nepieciešamos darbus. Viņš ir iemīlējies ebreju tirgotāja Bernšteina (Gundars Āboliņš) meitā Ziselē (lomā – čehu aktrise Brigita Cmuntova), bet viņas tēvs pretojas jauniešu attiecībām. Pilsētā ierodas aptiekāra meita Naiga (Agnese Cīrule), ar kuru pamazām Ansis satuvinās, kad Naiga kļūst par viņa gleznu modeli, bet Zisele aizbēg no pilsētas, sakot tēvam, ka mācīsies skolotāju institūtā. Pilsētā sākas jauni laiki, kad kuģītī pa upi ierodas padomju karavīri un drīz arī jaunās varas pārstāvji, starp viņiem arī Zisele. Par dalību brīvības cīņās tiek apcietināti vietējie iedzīvotāji, arī Naigas tēvs; privātos uzņēmumus nacionalizē un Bernšteins zaudē savu veikalu. Zisele brīdina Ansi par izsūtīšanu un viņš ar Naigu aizbēg no pilsētas, abiem izdodas paglābties. Mežā viņi sastop partizānus, bet no tiem daudzi iet bojā sadursmē ar sarkanajiem kareivjiem; Ansim izdodas izbēgt. Pilsētā varu jau pārņēmuši vācieši un atrod padomju varas upuru apbedījumus; nošauto vidū ir arī Naigas tēvs. Jaunās okupācijas apstākļos tikmēr par upuriem kļūst ebreji un netālu no pilsētas viņus ved uz nošaušanu, bet Ziselei izdevies paglābties un Ansis viņu slēpj mājas bēniņos, kur dzīvo ar nupat apprecēto Naigu. Pēc traģiskiem notikumiem Ziemassvētkos Ansim jāpievienojas vācu armijai, pilsētu viņš pamet pa upi un sākas apšaude, bet kuģītis turpina slīdēt pa straumi uz jūru...

Filmas kadru kompozīcija radīta tā, ka praktiski nav kadru ar taisnu horizonta līniju – tā vienmēr nosveras uz kreiso vai labo pusi. Šī pieeja netraucē uztverei kā tehnisks triks ar pašmērķīgu uzstādījumu, bet, tieši pretēji, ļoti organiski papildina filmas vēstījumu, neapzināti iedarbojoties un pastiprinot nestabilitātes sajūtu, ko raisa vienmēr mainīgā politiskā situācija.

AP FILMU

Gunara Janovska romānu «Pilsēta pie upes» Kairišs sev atklājis, pateicoties komponistam Arturam Maskatam, režisoru piesaistījis grāmatas stils, biogrāfiskais motīvs un upe kā metafora pasaules modelim. Scenārijs vairākkārt ticis pārrakstīts, finansējuma

piesaiste prasīja ilgāku laiku. Režisors atzīst, ka filmas žanru ir grūti definēt: «Nevar to tik viegli pateikt. Filma runā par traģiskiem notikumiem, bet komisms ir atslēga, tā teikt – no smiekliem uz asarām.» (Līga Rušeniece. «Režisors Viesturs Kairišs. Izaicinājums, kas sarežģī dzīvi.» *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 09.01.2020.)

Par nepieciešamību rūpīgi sagatavoties filmēšanai, veidojot kadru plānu, filmas operators Gints Bērziņš teicis: «Pat ja kadrējuma izzīmēšanu neizmanto kā instrukciju filmēšanas laukumā, tādā veidā pavadītais laiks, ejot cauri scenārijam, atrisina daudzas lietas. Ir trīskārt pārrunāts, kādā krāsā būs žakete, vai degs kāda gaisma vai mēs vienkārši gaidām, kad saule atspīdēs. Pēc tam šīs nianses izlec ārā tehniskajos parametros, producents rēķina naudu utt.» (Vilnis Vējš. «Ja man nav interesanti, varu tikai nošauties» (Intervija ar filmas «Pilsēta pie upes» operatoru Gintu Bērziņu). «Artteritory», 22.01.2020.) Šāds kadrējums tapa filmas «Pilsēta pie upes» vajadzībām, ļaujot kopīgi ar filmas režisoru un mākslinieci izveidot filmas mākslinieciskō tēlu. Horizonta slīpuma ideja nāca no operatora un tika integrēta kadru plāna veidošanas procesā.

Filma uzņemta Latvijā un Lietuvā, galvenā filmēšanas vieta bija Krāslava, uzņemšana notika arī Rēzeknē, Ludzā, Piedrujā, Varakļānos, Viļānos, Jēkabpilī, Subatē un pie jūras. Filmā atainotā Anša māja tika izvēlēta Krāslavā (šo māju iespējams atrast arī vēsturiskās fotogrāfijās), bet kuģīša piestātne pie tās izbūvēta speciāli filmas vajadzībām.

Filma tapusi kā Latvijas studijas «Ego Media», Čehijas un Lietuvas kopprodukcija. Filmas galvenajai lomai izraudzītais Dāvis Suharevskis kino filmējās pirmoreiz, līdzās viņam vadošās sieviešu lomas ir latviešu aktrisei Agnesei Cīrulei (tagad – Budovska) (Naiga) un čehu aktrisei Brigitai Cmuntovai (Zisele), arī spilgti otrā plāna vīriešu lomu tēlotāji ir gan no Latvijas – Gundars Āboliņš Ziseles tēva lomā, gan Lietuvas – aktieris Jozs Budraitis kuģīša kapteiņa lomā.

«Pilsēta pie upes» saņēma četras nacionālās kino balvas «Lielais Kristaps» statuetes: par labāko scenāriju (Viesturs Kairišs), labāko aktierdarbu pirmā plāna lomā (Suharevskis), labāko aktierdarbu otrā plāna lomā (Cmuntova), labāko skaņu režiju (Ludvīks Bohaldo, Roberts Slezaks) Neskatoties uz pandēmijas dēļ ieviestajiem ierobežojumiem kinoteātros, «Pilsēta pie upes» kļuva par visvairāk apmeklēto Latvijas filmu 2020. gadā.

Kadrs no filmas «Pilsēta pie upes»

AUTORI

Viesturs Kairišs ir kino un teātra režisors, scenārists, izglītību ieguvis Latvijas Kultūras akadēmijā, absolvējot pirmo režijas kursu 1997. gadā. Studiju laikā kopā ar režisoriem Gati Šmitu un Dž. Dž. Džilindžeru izveidoja Nepanesamā teātra arteli – radošu apvienību, kurā tapa mākslinieciski spilgti jauniestudējumi. Kairišs iestudējis izrādes vadošajos Latvijas teātros, Latvijas Nacionālajā operā, veidojis operu iestudējumus Vācijā. Kairišs regulāri uzņem spēlfilmas un dokumentālās filmas, kuras saņēmušas apbalvojumus vietējā un starptautiskā mērogā (filmas «Janvāris» (2022) pirmizrāde notika Traibekas filmu festivālā ASV, tā saņēma labākās filmas, labākās režijas un labākā aktiera balvu Romas kinofestivālā Itālijā, labākās režijas balvu Varšavas kinofestivālā, «Lielā Kristapa» balvu kā gada labākā filma Latvijā u. c.). Viena no izteiktākajām tēmām Kairiša filmās ir vēsture.

Filmas mākslinieciskā tēla veidošanā būtiska ir Kairiša sadarbība ar operatoru Gintu Bērziņu un mākslinieci Ievu Jurjāni (viņa ir arī režisora dzīvesbiedre). Ar Bērziņu kopā tapušas lielākā daļa Kairiša režisēto filmu, bet māksliniece Ieva Jurjāne strādājusi pie visām Kairiša spēlfilmām.

Ieva Jurjāne ir gleznotāja, scenogrāfe un filmu māksliniece, strādājusi dažādos Latvijas teātros un operā, arī ārvalstīs. Apbalvota par vairākām ar Kairišu kopīgi veidotām filmām («Janvāris», «Melānijas hronika»). Jurjānes glezniecības darbi izstādīti personālizstādēs un grupu izstādēs, viņa ir arī grāmatu ilustrāciju autore.

Filmas operators Gints Bērziņš mācījies fotografēšanu pie nozīmīgā fotomākslinieka Andreja Granta, tad studējis operatormākslu Vissavienības Valsts kinematogrāfijas institūtā Maskavā un strādā filmu nozarē no 90. gadu sākuma. Vairākkārt saņēmis nacionālo kino balvu «Lielais Kristaps». Bērziņš sadarbojies ar dažādiem Latvijas

un ārvalstu režisoriem, ilgstoša sadarbība Bērziņu saista ar režisori Lailu Pakalniņu, ar kuru vienlaikus studējuši institūtā, vairākas filmas tapušas ar Viesturu Kairišu (gan dokumentālais kino, gan spēlfilmas), Māri Martinsonu, sastrādājies arī ar Jevgēņiju Paškēviču, Aigaru Graubu un citiem.

CITĀTI

«Ir patīkami konstatēt, ka jaunākajā filmā scenārists Kairišs apliecina pieredzē rūdīta dramaturga iemaņas un rezultātā sadarbība ar režisoru Kairišu ir bijusi abpusēji auglīga. Izcilā trimdas prozaiķa atmiņu formā rakstītais romāna teksts ļoti prasmīgi izmantots, atsevišķas epizodes pārnesot filmā, citas apstrādātas, atmetot lieko un ietilpinot jaunus notikumus, uzturot filmas dinamiku, veicinot dramatisko spriedzi, tai pašā laikā nezaudējot romānā iezīmēto vienkāršo, neafektēto vēstījumu, atmiņām raksturīgo maigo ritmiku. (..) Nevaru neizcelt arī Ginta Bērziņa kameras uzburto maģisko valdzinājumu. Meistarīgo Latvijas operatoru saimē varbūt tieši Bērziņam piemīt smalkākā estētiskā jušana, spēja šķietami vienkāršotā redzējumā ietvert bagātu jēgu slāni, liekot ieskanēties filmas plūdumam nepieciešamai intonācijai. Viņš uzstāda kameru, un ekrāna lodziņā viss notiek.»

(Agris Redovičs. ««Pilsēta pie upes» un debesis pār to». «Kino Raksti», 17.01.2020.)

«Skatītāja īpašo pieredzi papildinās fakts, ka režisors Viesturs Kairišs pirmoreiz atļaujas izpausties arī kā humorists, atrodot vēsturiski tik sarežģītajā laikā ironiskas detaļas vai likumsakarības un veidojot no tām humoristiski stilizētus elementus. Visām šīm varas maiņām un atšķirīgās ideoloģijās balstītajiem režīmiem bija arī ļoti daudz kopīgā, vismaz no formas viedokļa, un režisors Kairišs ir izvēlējies šīs rituālās iezīmes vēl paspilgtināt un izmantot kā ritmizējošu un pat komisku stīgu filmas audumā – vadoņu bistes visas vienādi ienāk filmas stāstā, un visas vienādi pazūd, katrs jaunais pilsētas priekšnieks līdzīgi eksponējas pie viena un tā paša kabineta durvīm kāpņu augšgalā, pie «tautas nama» fasādes krāsotāju stalažas gandrīz nav vērts nojaukt, un daiļkrāsotājam Ansim darbs ir vienmēr, tikai krāsas jāmaina.»

(Kristīne Matīsa. «Siltā vakara saules gaismā. Filmas «Pilsēta pie upes» recenzija». «Diena», 19.01.2020.)

«Viesturs Kairišs gan filmā «Piļsāta pi upis», gan jau iepriekš «Melānijas hronikā» (2016), izmantojot plašu dažādu mākslinieciskо paņēmienu arsenālu, uzskatāmi demonstrē, ka kino, tieši tāpat kā rakstītā vēsture, starp citu, ir subjektīvs un caur tieši šim mākslas veidam raksturīgo aparatūru pasniegts vēstures redzējums. Un tāpēc atsevišķu skatītāju aizrādījumi vai bažas (piemēram, ka 1944. gadā nebija iespējams ar kuģi no Latgales pa Daugavu iebraukt jūrā) ir lieki, jo «Piļsāta pi upis», kaut runā par reāliem vēstures notikumiem, turpina attīstīt Kairišam kā kinorežisoram raksturīgo maģisko reālismu.»

(Elīna Reitere, ««Pilsēta pie upes». Maģiskie arhipelāgi.» «Kino Raksti», 22.01.2020.)

PAPILDMATERIĀLI

- Baiba Kušķe. «Kairišs par «Pilsēta pie upes»: Latgaliešu valoda atver filmu, lai tā ir draiska». LSM, 04.01.2020.: https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/kairiss-par-pilseta-pie-upes-latgaliesu-valoda-atver-filmu-lai-ta-ir-draiska.a343667/
- Ilze Auzāne. «Man patīk just un domāt. Intervija ar filmas Pilsēta pie upes galvenās lomas atveidotāju Dāvi Suharevski». «Diena», 11.01.2020., https://www.diena.lv/raksts/kd/intervijas/man-patik-just-un-domat.-intervija-ar-filmas-_pilseta-pie-upes_-galvenas-lomas-atveidotaju-davi-suharevski-14233503
- Ieva Jurjāne. «Filmas «Piļsāta pi upis» māksliniece Ieva Jurjāne iesaka piedzīvot filmēšanas vietas Latgalē». «Latvijas Avīze», 14.01.2020., https://www.la.lv/filmas-pilsata-pi-upis-maksliniece-ieva-jurjane-iesaka-piedzivot-filmesanas-vietas-latgale
- Agris Redovičs. ««Pilsēta pie upes» un debesis pār to». «Kino Raksti», 17.01.2020., https://www.kinoraksti.lv/sarunas/pilseta-pie-upes-un-debesis-par-to-638
- Vilnis Vējš. «Ja man nav interesanti, varu tikai nošauties» (Intervija ar filmas «Pilsēta pie upes» operatoru Gintu Bērziņu). «Artteritory», 22.01.2020., https://arterritory.com/lv/skatuve_-ekrans/intervijas/24523-ja_man_nav_interesanti_varu_tikai_nosauties/

10.–12. KLASE

PILSĒTA PIE UPES

PARAUGS NR. 1

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma
- Tehnoloģiju mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	■ **Prasmīgi izvēlas un analizē** iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. Veido un vērtē saturam, žanram un stilam atbilstošus tekstus un sistemātiski izkopj savu tekstu veidošanas pieredzi mutvārdos un rakstos, apzinoties un ievērojot to izstrādes posmus un darba rediģēšanas nepieciešamību. ■ **Diskutē** par taisnīgumu, tiesiskumu un mūsdienu ētiskajām problēmām, piedāvā to risinājumus. Meklē un atrod kopsakarības starp notikumiem dažādos vēstures periodos, skaidro, kā vērtības laika gaitā var mainīties, kādi apstākļi to ietekmē, kā vērtību maiņa ietekmē aktuālu lēmumu pieņemšanu gan indivīda dzīvē, gan sabiedrībā kopumā. ■ **Salīdzina** informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem. ■ **Argumentē**, ka indivīda rīcību dažādos vēstures posmos nosaka gan cilvēka individuālās īpašības, gan arī vēstures situācijas, lai skaidrotu cilvēka un sabiedrības mijiedarbības pamatprincipus un modelētu savu rīcību
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, domu tīkls, stenda referāts.
Mērķauditorija	10.– 12. klase.
Nodarbības ilgums	120–160 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, 1. darba lapa.
Nodarbības apraksts	**1. Saruna.** Skolotājs rosina pievērst uzmanību vēstures notikumu atveidei filmā. **2. Skolēni skatās filmu «Pilsēta pie upes».** Skolēni filmas skatīšanās laikā veic pierakstus 1. darba lapā, aktualizējot zināšanas par būtiskiem vēstures aspektiem. **3. Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās analizē indivīda un varas savstarpējo mijiedarbību. **4. Pāru darbs.** Skolēni pāros veido prāta vētru, meklē informāciju dažādos avotos, salīdzinot, ar kādiem līdzekļiem (valodiskiem, vizuāliem" tiek realizēta propaganda noteiktos vēsturiskos apstākļos. **5. Stenda referāts.** Skolēni pāros veido stenda referātu par propagandas nozīmi noteiktā politiskā situācijā.
Atgriezeniskā saite	Stenda referātu izvērtē atbilstoši kritērijiem.

10.–12. KLASE

PILSĒTA PIE UPES

DARBA LAPA NR.1

Kadrs no filmas «Pilsēta pie upes»

1. Par kādu laika periodu Latvijas vēsturē vēsta filma?

2. Noskaties atkārtoti trīs filmas fragmentus! Uzraksti, kas tajos ir kopīgs un kas – atšķirīgs!

Filmas fragments	Atšķirīgais	Kopīgais
09:09–10:00 min		
28:32–29:04 min		
35:05–38:18 min		
1:08:30–1:10:06 min		

3. Par kādiem Latvijas vēsturē traģiskiem notikumiem vēsta filma?

10.–12. KLASE

PILSĒTA PIE UPES

PARAUGS NR. 2

- Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību joma.
- Valodu mācību joma.
- Sociālā un pilsoniskā mācību joma

Sasniedzamais rezultāts	■ **Prasmīgi izvēlas un analizē** iederīgākos un precīzākos pareizrunas, gramatikas un interpunkcijas līdzekļus ietekmīga teksta veidošanai. Tekstā ievēro literārās valodas pareizrunas un pareizrakstības normas. Lai daudzpusīgi izzinātu noteiktu problēmu, jautājumu vai tematu un veidotu savu tekstu, mērķtiecīgi izvēlas, kārto, analizē un vērtē informāciju, salīdzinot dažādos avotos publicēto tekstu saturu un tajos izmantotos valodas līdzekļus. ■ **Prot saskatīt un salīdzināt** baltu mitoloģijas un kristietības simbolus. Novērtē to izmantošanas nozīmi filmā. ■ **Salīdzina** informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem. ■ **Diskutē** par kopīgo un atšķirīgo simbolu izmantojumā dažādu mākslas veidu darbos.
Izmantojamās mācību metodes	Saruna, situāciju analīze, diskusija, informācijas resursi (piem. letonika.lv, «Simbolu vārdnīca» u. c.)
Mērķauditorija	10.– 12. klase.
Nodarbības ilgums	80–120 minūtes.
Nepieciešamie resursi	Dators, projektors vai televizors, 2. darba lapa.
Nodarbības apraksts	**Saruna.** Skolotājs rosina pievērst uzmanību folkloras un kristietības elementu un simbolu izmantojumam, īpaši aicina padomāt par upes simbolisko nozīmi. **Skolēni skatās filmu «Pilsēta pie upes».** Skolēni filmas skatīšanās laikā veic pierakstus 2. darba lapā. **Saruna.** Skolēni pēc filmas noskatīšanās pārrunā ierakstus darba lapā. **Reflektē** par dažādu simbolu izmantošanas nepieciešamību mākslas darbos.
Atgriezeniskā saite	Skolēni veic pašnovērtējumu.

10.–12. KLASE

PILSĒTA PIE UPES

DARBA LAPA NR. 2

Kadrs no filmas «Pilsēta pie upes»

1. Skatoties filmu, veic ierakstus tabulas pirmajās divās ailēs!

Filmā izmantotais simbols	Skolēna nozīmes skaidrojums	Informācijas avotā dotais skaidrojums
Čūska		

2. Izmantojot informācijas avotus, izpēti simbolu nozīmi! Aizpildi tabulas trešo aili!

3. Kuri no filmā pamanītajiem simboliem ir, tavuprāt, visbiežāk lietotie dažādos mākslas veidos? Kāda ir šo simbolu dziļākā nozīme tautas kultūrā?

4. Kāpēc, tavuprāt, ir simboli, kas ir aktuāli tikai kādā noteiktā laika periodā, bet citi savu aktualitāti nezaudē?

5. Uzraksti vismaz trīs daiļliteratūras darbus, kuros autori simbolus ir izmantojuši kā «Ēzopa valodas» elementus! Mini autoru, darba nosaukumu, izmantoto simbolu (vai simbolus) un tā nozīmi!